(Hilâfet-i Muazzâma-i İslâmiye)

HİLAFET ve KEMALİZM

ŞEYHÜLİSLÂM
MUSTAFA SABRİ EFENDİ
(Sabık Osmanlı Sadrazam Vekili)

Sadık ALBAYRAK

ARAŞTIRMA YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. D efne Han No: 27/16
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 511 79 74 - 526 16 12

Araştırma Yayınları: 22

Dizgi : Eldim Dizgi
Baskı : Ekim Ofset 544 73 04
Kapak : Yılmaz Yalçıner
ŞUBAT 1992

İçindekiler

Takdim 7
İslâm'da İmamet-i Kübrâ 19
İttihat ve Terakki 35
Hilâfetin yıkılışına doğru 39
Karşıt fetvaların ardından 47
Hilâfet Gerçeği 65
Hilâfet ve Emperyalist Oyunlar 77
Lozan ve İngilizler 80
İç ve Dış Sapıklar 101
Hilâfet Hükümet ve Siyâsettir 121
Din ve Milliyet 135
Maskeler Sıyrılıyor 158
Sıyrılan İkinci Maske 169
Dini Devletten Ayırma Cinayeti 179
İstifa Ediyorum 182
Hezeyan Toptancıları 191
İcmâ-ı Ümmet'i Saptıranlar 212
Fukahanın Kıyası 219
Kadını Avrupalı Hale Getirmek 231
Hafız İsmâil'e Cevap 249

Veyl O Dalkavuklara..... 259
Ramazan Orucu Fidye ile
Geçiştirilebilir mi?.....290
Cühela Marifetleri..... 309
Kemalizm..... 315
Mısır Ulemasının Girişimi Sonuçsuz Kaldı. 322
Musa Carullah Efendi.....325
Şehrimize Gelen Rızaeddin Kimdir?..... 327
Hicaz Kongresine Giden
Rusya Müslümanları.....330
Hilâfet Kongresi İflas Etti.....332
Mısır Hilâfet Kongresi Komedisi.....335
Hilâfet Kongresinde Hangi Hükümet
Adına Kimler Bulundu.....339
Hicaz Kongresi 341
İnkılap Türkiyesi..... 346
Yeni Türkiye.....353
İnkılâbımızın Manevi Fütühatı.....354
Türkiye ve Hilafet.....357
Gazi'nin Beyanatı.....368
Müslümandaki Buhran-ı Hazır.....370
Türk Asrîliği ve Arap Medeniyeti.....384
Asya'lı Değiller 394
Ayak Uydurmak Mecburiyetindeyiz.....397
Son Cevabımız.....403
Türkiye İnkılabı ve Mısır Basını.....413

TAKDİM

Mustafa Sabri'nin inaç ve kanaatine göre, din ile ahlâk aynı doğrultuda ele alınmalıdır. İnsanlığın giderek çoğalan ızdırabının ana temelini de "dinsizlik" oluşturmaktadır. Bu akımın öncülerinde ne vatan sevgisi,ne dostluk, ne milliyet duygusu ve ne de yardımseverlik vardır. Bunların tümü dinsizlere göre yalandır.

Bu durum, **Mustafa Sabri**'yi öyle etkilemiş ki, ülkeden çıktıktan sonra,150'likler afv edilmişlerse de o bir daha geri gelmemiş, "diyanet hıyanetle eş değerde sayıldığı" bir Türkiye'den uzakta ömrünü noktalamıştır!..

Bu eserde, görüldüğü üzere, O, İttihat ve Terakki'ye muhalif olarak Tokat'tan mebus seçilmesine rağmen, Romanya'ya sürülmüş, Osmanlı Devleti'nin üç kıtadaki topraklarını kaybetmesi üzerine, iktidara gelen Hürriyet ve İ'tilâf Fırkası'nın kozmopolit yapısı içinde, Şeyhülislam olmuş, kabinelerde etkili roller almış, hatta Sadrazam vekilliği gibi bir görevle kabineye başkanlıkta bulunmuştur!

Sultan Vahidüddin'in hem hilâfet ve hem de saltanat yönetimine taraf olduğu, Sultasız Hilâfet'in hiç bir kıymet-i harbiyesinin olamıyacağına inandığı için, "**Kuvayi Milliye**'-'cilerin, kurtuluştan sonra seçtikleri **Abdülmecid Efendi**'-nin hilâfetine, işin başında karşı çıkmıştır.

Tüm İttihatçı artıklarının karşısında yer almasının sebebi, onların "**dinsiz**" olmalarına olan yakın inancıdır. Zira o dönemdeki tüm yazar ve fikir adamlarının "**millî irade**" ile, "**Mustafa Kemal'in iradesi**"ne eş değerde bir yöntem takip ettiklerinin tesbitine çalışmıştır!

Nitekim, ona göre, Yeni Türkiye "**darağaçlı cumhuriyet ve inkılâp**" sisteminin bir ürünüdür!

Cumhuriyet devrinin gazetesi "**Cumhuriyet**"in bir yazarının ifadesi ile, "**söz hürriyeti bir gevezeliktir.**" Böyle bir yönetimde "**hürriyet**"ten söz edilemezmiş!..

Haliyle, Cumhuriyet, olsa olsa "**Kemalist Cumhuriyet**" olabilirmiş!..

Öyle inandıkları için de, tüm devrim/inkılâp yazarları Batıya akıl vermede yarışıyor ve Batıya uymayan bu yeni yönetimden dolayı da, adetâ Batıya akıl vermek gibi bir heyecanla "**Sizin Mustafa Kemal'iniz yok ki!**" sözü ile işin üstesinden sıyrılıp çıkarken, Yeni Türkiye'nin Batıdan ileri olduğunu vurguluyorlardı!..

Yeni Türkiye'de rejimin partisi CHP'nin bir tüzük programı yoktu. Öncek "**fikir babası**" **İttihat ve Terakki**'nin konumu da "**şekavet çetesi ve zorba ocağı**" olmaktan öte bir sonuç vermemiştir!

Mustafa Sabri Efendi'ye göre, Kemalist gazeteler, devrimleri gerçekleştirmede, dünya kamuoyunu "**aptal**" yerine koyuyorlardı veya öyle avunuyorlardı!..

Anadolu'ya gidişte **Mustafa Kemal**'in "**icazetli**" oluşuna bakmayan **Mustafa Sabri**, daha çok, Hilâfet ve saltanat için ilerde doğuracağı tehlikeleri "**endişe**" ile takip ettiğini vurgulayarak, iki ayrı fetvanın taşıdığı mananın, Hilâfetin kıyamete kadar devamı esasına dayandığının yorumunu da yapmaktadır!

Dürrizâde'nin imza attığı fetva ile,başta **Rıfat Efendi**'nin içinde bulunduğu 153 müftünün verdiği fetvanın başlangıcı tümden Halîfe'nin kurtarılmasından sonra, aksine ise, işgal altında bulunan İstanbul'la, Anadolu'nun başta aynı dengede seyr ettiklerini ortaya koymaktadır!

Mısırlı şair **Ahmet Şevki** ile kâadı **Ali Abdurrazik**'in "**Kemalist kıyama**" olan hizmetleri, Mısır'da en çok **Camiu'l-Ezher**'de münakaşa olmuş, Mansura Kâadısı olan **Ali Abdurrazik**, yazdığı bir eserden ötürü de, görevinden azl edilmiştir! Bunun Türkiye'de propagandasını eseri Türkçe'ye çevirerek yapan da, "**Mısır pasaportlu**" **Ömer Rıza** (Doğrul) olmuştur. İstiklâl Mahkemelerinden kıl payı

kelleyi kurtaran **Ömer Rıza**, Mısır'da çıkan "**Muhadenet**", "**es-Siyaset**" ve benzeri gazetelerin muhabirliğini yaparak, Türkiye ile Mısır arasında, Kemalist ideolojiye hizmet ettiğinden her ikisi de **Mustafa Sabri Efendi**'nin geniş tepkisini çekmişlerdir. 1922 yılının sonbaharı ve 1924 yılının ilkbaharı arasında geçen bir bucuk yıllık dönemde, **Abdülmecid Efendi**'nin sürdürdüğü "**halifelik**"ten dem vurarak, bu zatın "**Mustafa Kemal'in halifesi**" olduğu bir dönem olarak öne sürmektedir! Ona göre, halifeden çok, hilafet makamının önemi vardır. Çünkü bu makam, hükümet ve siyasetten ibarettir. Buna karşı tavır alan **Ömer Rıza** ve benzerlerinin konumunu da "**hayasızlık**" olarak nitelemiştir.

Ayrıca "**Milliyet**"te baş makaleler yazıp, Türkiye'nin ortaçağ benzeri bir hayattan, "**oto-teokratik, mağlup ve esir bir devlette**" beş sene içinde "**halkçı, demokratik ve galip, müstakil ve hür bir devlet**" yapısına gelindiğini savunan Ağaoğlu Ahmed'i de "**kör bir dalkavuk**" olarak tenkit etmektedir.

Hele Lozan'da verilen tavizlerle Türkiye'nin çok şeyler kaybettiğini ve bunu da yapmak için, "**İlahi kanunlar**"ın ortadan kaldırılıp, Avrupalıların hoşuna gidecek bir yapı ile azınlıkların asıl unsur olan Türklerden daha önce bir hak ve imtiyaz kazanmasını savunan, "**Milliyet**"in bay yazarlarından ve **Siirt**'ten mebus ismarlanan **Mahmud Bey**'i de tenkitle, ABD Başkanı **Wilson**'un "**gayr-i reşit milletler**"den sayılan Türklerin himayesi altında kalması, ancak Batılı güçlerin istekleri ni gerçekleştirdiklerini vurgulamıştır!

İngilizlerle Kemalistlerin "**muvazaa**"sına da temas eden **Mustafa Sabri**, 150'liklerden olmasına rağmen, hem Saltanatçılar hem de bir kısım 150'liklerle fikir ve kalem mücadelesine girişmiş, içte "**Hilâfet**"in gereksizliğini ve bunun İslam'da yeri olmadığını TBMM'nin kürsüsünden savunan İzmir mebusu ve Adliye Vekili **Seyyid Bey** ile Urfa mebusu **Şeyh Safvet Efendi**'lere keskin kılıcını bir matador gibi batırmaktan geri kalmamıştır!

Mustafa Sabri Efendi, hilâfet ve saltanatı, **Yavuz Selim**'in Mısır'ın fethinden sonra söylediği bir şiire dayandırır:

"Şayet benim
Ve gerek başkalarının yeryüzünde
Bir parmak ucu kadar
Mülkiyet ve hakimiyeti olsa,
Allah'ın mülkünde ortağı olması lazım gelirdi."

Böylece **"eski Türk"** diyerek, Müslümanlığını överken, **"Yeni Türk"**ü ise, tamamen İslamdan kendisini soyutlamış saydığı gibi, vatandaşlıktan atılması üzerine, yaztığı bir şiirle Türklükten **"istifa ediyorum"** diyerek, bu başlık altında kendini ortaya koyup:

"Tövebe ya Rabbi tevbe Türklüğüme!
Beni Türk milletinden addetme!" diye sonunu hazırlamıştır!..

Mehmet Emin adlı "Türk şairinin:

"Irkımın birlerce yıl beklediği,
İlk doğan kurtarıcı peygamber sensin" diyerek **Mustafa Kemal**'e **"beklenen peygamber"** payesini vermesini açıkça tenkitle, onu ve benzerlerini **"İdmanlı dalkavuklar"** olarak tenkit ve tahlil süzgecinden geçiren **Mustafa Sabri Efendi, Damad Ferid Paşa**'nın değil de, **Tevfik paşa**'nın **Mustafa Kemal**'e destek verip Ankara'nın **"milli hükümet"** olmasını sağladığını vurgulayarak, tarihe yeni bir bakış açısı getirdiği gibi, Kemalist ideolojiye karşı olması hasebiyle, kurtuluş savaş ve **"hilâfet sorununa"** taraftar olarak bakış ve inancını ortaya koymuştur!

Haliyle, Kemalistlerin destekçileri ve Batılılara akıl hocalığına soyunanların, laiklik adına ortaya koydukları ile bilhassa Fransa'da 1903'lerde tatbik edilmeye çalışılan **"laik-dinsiz yönetim"**den daha ileri derecede bir **"hakkıyla laikliği tatbik"** yönünden, Fransız Parlamentosu'nda örnekleme suretiyle **Milli Eğitim Bakanı** tarafından öne sürülmüştür!..

Bu doğrultuda hem kadın meselesi ve hem de dinin ahkâmına uygun bir sosyal yapı ile Türkiye'nin yeniliği sorunu tamamen **"laik"** bir temaya oturtulmuyor aksine, baskı ve terörün içine atılıyordu.

Öyle oldu ki, içerde inkılâpçılar adına muhalefet nefesi bile duyulmazken, dışarda, yine Kemalist rejime aykırı davranmaktan kaçkın muhalifler kadar, Yüz Ellilikler içinden bir "**sultasız hilâfet**" isteyip Kemalistlerin "**halifesi**" **Abdülmecid**'den yana bir tavır koyanlar da az değildi. Bunlar, en çok **Mustafa Sabri**'nin başyazar ve perde arkasından sahibliğini oğlu **İbrahim Sabri** ile yaptığı "**Yarın**"a cephe alan ve Mısır'da çıkmaya başlayan-ki daha önceki dönemlerde İkinci Meşrutiyet'te de çıkan- "**Müsavat**"ın sahibi **İzmirli Hafız İsmail Efendi** ile **-ki Derü'l-Hikmeti'l-İslamiye'nin başkâtip ile azalıklarında bulunmuştur-** bir kalem ve fikir münakaşasına girmiştir. Ayrıca, Yanyalı bir İttihatçı general olan **Vehip Paşa, Mustafa Sabri Efendi**'nin İtalya'ya gidip Papa'nın önüne eğildiğini ve başına da şapka koyduğunu yazması, ve böyle bir iddiada bulunması "**Müsavat**" ile "**Yarın**" arasında ithamlara varan tartışmaların doğmasına sebeb olmuş, bu durum, Kemalistlerin lehine hem Mısır'da sürgün hayatı yaşayanlar ile hem de Romanya'daki kaçakların parçalanmasına yetmiştir.

İdeolojik bakımdan, **Mustafa Sabri Efendi, Hafız İsmail**'e karşı, "**dinsiz saltanat**" yerine "**İslam Cumhuriyeti**"ni tercihle ilk olarak 1928'li yıllarda cumhuriyetçi yönetimlerde "**İslamî**"lik fikrini öne sürmüş bulunmaktaydı.

Öte yandan İstanbul basınını da takip ederek "**Yeni Türkiye**"de dini ahkamı hedefinden saptırıcı hareketlere de gereken cevabı vermekten geri durmadığından, orucun "**fidye**" verilerek geçiştirilmesini öne süren **Süleyman Nazif**'e karşı da "**Oruç risalesi**" ile tepkisini göstermiştir. Aynı şekilde, "**modern müctehid**" olarak ortaya çıkan **Kazanlı Musa Carullah Efendi**'yi de bu tür laik yaklaşımları gösteren "**Uzun Günlerde Oruç**" adlı eserinden ötürü, **Süleyman Nazif** gibi tenkitlerine hedef almıştır. Zira, **Hicaz Kongresine Kazan Müslümanların** temsilcisi olarak katılmak için İstanbul'a uğradığında, şapka ile özgürlük konusunda Rusya'da -daha- faal olduklarını ifade etmiştir ki, bu hiç de takdirle karşılanacak bir durum olmamıştı.

"Şayet benim
Ve gerek başkalarının yeryüzünde
Bir parmak ucu kadar
Mülkiyet ve hakimiyeti olsa,
Allah'ın mülkünde ortağı olması lazım gelirdi."

Böylece **"eski Türk"** diyerek, Müslümanlığını överken, **"Yeni Türk"**ü ise, tamamen İslamdan kendisini soyutlamış saydığı gibi, vatandaşlıktan atılması üzerine, yaztığı bir şiirle Türklükten **"istifa ediyorum"** diyerek, bu başlık altında kendini ortaya koyup;

"Tövebe yâ Rabbi tevbe Türklüğüme!
Beni Türk milletinden addetme!" diye sonunu hazırlamıştır!..

Mehmet Emin adlı "Türk şairinin:

"Irkımın binlerce yıl beklediği,
İlk doğan kurtarıcı peygamber sensin" diyerek **Mustafa Kemal**'e **"beklenen peygamber"** payesini vermesini açıkça tenkitle, onu ve benzerlerini **"idmanlı dalkavuklar"** olarak tenkit ve tahlil süzgecinden geçiren **Mustafa Sabri Efendi, Damad Ferid Paşa**'nın değil de, **Tevfik paşa**'nın **Mustafa Kemal**'e destek verip Ankara'nın **"milli hükümet"** olmasını sağladığını vurgulayarak, tarihe yeni bir bakış açısı getirdiği gibi, Kemalist ideolojiye karşı olması hasebiyle, kurtuluş savaş ve **"hilâfet sorununa"** taraftar olarak bakış ve inancını ortaya koymuştur!

Haliyle, Kemalistlerin destekçileri ve Batılılara akıl hocalığına soyunanların, laiklik adına ortaya koydukları ile bilhassa Fransa'da 1903'lerde tatbik edilmeye çalışılan **"laik-dinsiz yönetim"**den daha ileri derecede bir **"hakkıyla laikliği tatbik"** yönünden, Fransız Parlamentosu'nda örnekleme suretiyle **Millî Eğitim Bakanı** tarafından öne sürülmüştür!..

Bu doğrultuda hem kadın meselesi ve hem de dinin ahkâmına uygun bir sosyal yapı ile Türkiye'nin yeniliği sorunu tamamen **"laik"** bir temaya oturtulmuyor aksine, baskı ve terörün içine atılıyordu.

Öyle oldu ki, içerde inkılâpçılar adına muhalefet nefesi bile duyulmazken, dışarda, yine Kemalist rejime aykırı davranmaktan kaçkın muhalifler kadar, Yüz Ellilikler içinden bir "**sultasız hilâfet**" isteyip Kemalistlerin "**halifesi**" **Abdülmecid**'den yana bir tavır koyanlar da az değildi. Bunlar, en çok **Mustafa Sabri**'nin başyazar ve perde arkasından sahibliğini oğlu **İbrahim Sabri** ile yaptığı "**Yarın**"a cephe alan ve Mısır'da çıkmaya başlayan-ki daha önceki dönemlerde İkinci Meşrutiyet'te de çıkan- "**Müsavat**"ın sahibi **İzmirli Hafız İsmail Efendi** ile -**ki Derü'l-Hikmeti'l-İslamiye'nin başkâtip ile azalıklarında bulunmuştur**- bir kalem ve fikir münakaşasına girmiştir. Ayrıca, Yanyalı bir İttihatçı general olan **Vehip Paşa, Mustafa Sabri Efendi**'nin italya'ya gidip Papa'nın önüne eğildiğini ve başına da şapka koyduğunu yazması, ve böyle bir iddiada bulunması "**Müsavat**" ile "**Yarın**" arasında ithamlara varan tartışmaların doğmasına sebeb olmuş, bu durum, Kemalistlerin lehine hem Mısır'da sürgün hayatı yaşayanlar ile hem de Romanya'daki kaçakların parçalanmasına yetmiştir.

İdeolojik bakımdan, **Mustafa Sabri Efendi, Hafız İsmail**'e karşı, "**dinsiz saltanat**" yerine "**İslam Cumhuriyeti**"ni tercihle ilk olarak 1928'li yıllarda cumhuriyetçi yönetimlerde "**İslamî**"lik fikrini öne sürmüş bulunmaktaydı.

Öte yandan İstanbul basınını da takip ederek "**Yeni Türkiye**"de dini ahkamı hedefinden saptırıcı hareketlere de gereken cevabı vermekten geri durmadığından, orucun "**fidye**" verilerek geçiştirilmesini öne süren **Süleyman Nazif**'e karşı da "**Oruç risalesi**" ile tepkisini göstermiştir. Aynı şekilde, "**modern müctehid**" olarak ortaya çıkan **Kazanlı Musa Carullah Efendi**'yi de bu tür laik yaklaşımları gösteren "**Uzun Günlerde Oruç**" adlı eserinden ötürü, **Süleyman Nazif** gibi tenkitlerine hedef almıştır. Zira, **Hicaz Kongresine Kazan Müslümanların** temsilcisi olarak katılmak için İstanbul'a uğradığında, şapka ile özgürlük konusunda Rusya'da -daha- faal olduklarını ifade etmiştir ki, bu hiç de takdirle karşılanacak bir durum olmamıştı.

Aynı şekilde, Mustafa Kemal'in İstanbul'u ziyaretlerinde Dolmabahçe Sarayında ikameti sırasında söylediği "**Zillullah**" üzerindeki sözleri geniş yankılar uyandırmış ve bu yolda bir makale yazıp, "**devrim lideri**"ni öven **Ağaoğlu Ahmet** ile "**Resimli Cuma'a**" ile ictihad, mezhep ve hilâfet konularını irdeleyen **Habil Adem**'e de saldırmayı ihmal etmemiştir!.

Mustafa Sabri Efendi, Yüz Ellilikler'in yurda dönmesine izin verici affa rağmen Mısır'dan ayrılmamış, **Mustafa Kemal**'in "**Hilâfet**"i kaldırması ile ona karşı duyduğu kin, sürekli yazılarında ifade edilmiş, "**Türklük**" adına yapılan bu işlemlerin sonucu inandığı idealler de sönüp gitmiştir!

Bilhassa **Mustafa Sabri Efendi**, gerek meşrutiyet döneminde ve gerekse Kurtuluş Savaşı ile başlayan Anadolu'daki "**millî**" harekette sonucun İslamî hükümet ve siyasetin aleyhinde olacağı tasbiti ile sürekli muhalif kalmış, yine **Yüz Ellilikler**'den olan filozof (?) **Rıza Tevfik** alaycı ifadeleri ile süren çöl seyahatlerinin ardından yurda dönmüş, fakat aynı macerayı yaşayan **Refik Halid** ise, gerek siyasî ve gerekse ilmiyeden bir adam olarak **Mustafa Sabri**'yi takdirden geri kalmamıştır.

Her ne kadar **Hürriyet ve İtilâf Partisi**'nin hükümetlerinden biri **Şeyhülislam** ve diğeri de **Maarif Nazırı** olarak bulunmuşlarsa da, Yüz Ellilikler listesindeki ortak noktaları ile Hicaz'a gidişlerini, **Mustafa Sabri** ile olan yolculuğunu **Rıza Tevfik**, bir mektubla **Celâl Nuri**'ye bildirir ve 1923 yılı 16 Nisan tarihli "**Akbaba**'da yer alır. **Rıza Tevfik** bu mektubla, **Mustafa Sabri**'yi şöyle bir rol arkadaşlığı ile hatıratına geçirir:

"Sana bu mektubumu devenin üstünde yazıyorum. Başta **Vahdeddin** olduğu halde kafilemiz **Mekke**'ye doğru yola düzüldü. Talihimiz o kadar garip cilveler gösteriyor ki sonumuzun ne olacağını keşf etmek mümkün değil. Hani, Türkçe'de "**Attan inip eşeğe binmek**" diye bir tabır vardır. Benim için de öyle oldu. İnkılâbın ilk günlerinde at

üstünde İstanbul'a hükm ederken mevkiim düştü. Atlamıştım dım fakat eşeğe binecekken talih beni deveye bindirdi."

"...Hele softalar için işkencelerin büyüğü deveye binmektir. Bizim **Sabri Hoca** günde en az sekiz defa deveden yuvarlanıyor. Bereket versin, yerler yumuşak kumdan bir şey olmuyor. Yoksa çoktan ahiretin yolunu tutmuştu. Bana gelince çocukluğumda mektebten kaçıp Fatih meydanında kömürcü develerine binerdim, oradan ünsiyetim vardı. Pek çabuk alıştım. İsbatı da sana bu mektubu devenin üstünde yazabilmemdir."

"İstanbul'da **ikinci Teftazani** geçinen **Hoca Sabri** burada Allah tarafından yobazlaştı, yongaları dışına vurdu. Yolda peşimi bırakmıyor. Şimdi merakı ne **Şeyhülislam**, ne de **Sadrazam** olmak, meşhur şair olmak istiyor. Sözüm yabana, kendinde buna ehliyet ve istidat görüyor. Hergün bana naat, gazel, kasîde kabilinden bir çok hezeyanlarını okur durur. Bir kaç gün önce yanıma sokuldu."

"**-Feylesof**, dedi, **bu gece büyük bir şair olacağıma dair bir manevi müjdeye nail oldum.**"

"-Ne oldu, anlat bakalım?

Dedim, ne dese beğenirsin?

-Mana aleminde Molla Cami hazretleri ağzıma tükürdü!

Demesin mi? Artık dayanamadım. Dedim ki:

-O, senin yüzüne tükürmeyi murad buyurmuş. Sen şaşkınlıkla ağzını açmışsın! Mesele bundan ibaret!."

Bu söz üzerine benimle iki gün dargın durdu. Bilirsin ki sözümü esirgemem. Her hakikatı pervasız açıkça söylerim. Beni bunun için kırk köyden koğdular. İstanbul'da iken de böyle yapmadım mı, her gerçeği söylemedim mi? Eminim ki söylediklerim aynen çıkmıştır. Çünkü hikmete, felsefeye dayanıyordu."

"Ara sıra canım sıkıldığı zaman **Hoca Sabri**'ye:

-Bir maval okusana!.. Vaktiyle İtilâfcılara ne mavallar okurdun!"

"Diyorum. O, somurtuyor. Ben koşmalarımdan yine okuyup gönlümü eğlendiriyordum..."

"...Bu taraflarda **İttihatçı yamakları** pek çek. Bizi **Hüdeyde**'de fena karşıladılar. Bakalım **Mekke**'de nasıl olacak? Aman **Hoca** yine deveden tüştü. Ona yardıma gidiyorum..."

Bunları yazan **Rıza Tevfik**, aynı şekilde **Mustafa Sabri**'yi alaya almasına rağmen, mektublarına devamla "**hakiki ilim adamı**" olduğunu ve bunun da "**işlerine gelmediğini**" ifade ile, "**Türkiye**"ye bakışını şu şiirle dile getiriyordu:

"Yalana inanmam, mavaia kanmam.
Pervane değilim, ateşe yanmam.
Bir daha Türkiye adını anmam,
Alırım başımı geçer giderim!"

Bu tür umursamazlık, **Rıza Tevfik**'in **Sevr** imzalaması ile, İstanbul'a dönüşü üzerine, yine **Yahya Kemal**, bir dörtlük ile "**filozof**"un konumunu ortaya koyar:

"Kimseler kızmasın Rıza Tevfik'e
Sevr'i imzalamaya gitti diye.
Çünkü idam olunan mahkûmun
Çektirirler ipini çingeneye!.."

İşte **Rıza Tevfik**'in alaylı bir şekilde ifade ettiği **Mustafa Sabri Efendi**'nin, **Refik Halid Karay** tarafından ise bir başka özelliğini ve siyasal tahlilini, "**Minel Bab ilel Mihrab**" adlı "**hatırat**"ında daha iyi anlıyoruz:

"**Bilecik**"te karlı bir kış sabahı idi. **Mustafa Sabri Efendi** ile **Şeyh Salih Efendi** soba başına oturmuş, sohbet ediyorduk. Ben son yazdığım bir hikayeyi "**Sarı Bal**"ı okumuştum. **Sabri Efendi** bitirmeye çalıştığı dinî bir makaleyi izah ediyordu. Kapının çıngırağı çaldı, köşe penceresinden başımı çıkardım: Merkez komiseri elinde telgraf, karın buğulaştırdığı bir sesle:

-**Müjde Beyl**, dedi, **İstanbul'a gidiyorsunuz!**

İstanbul'dan çıkalı beş sene olmuştu... Demek, dünya gözüyle memleketimi bir defa daha görmek müyesser olacaktı .." (sh: 35/36)

Sürgünde, **Mustafa Sabri** ile birlikte olan **Refik Halid**, daha sonra siyasal hayatta, Posta-Telgraf umum müdürü olarak, Kemalistlerin Anadolu harikatı ile başlayan açmaz ve sürtüşmelerle İstanbul tarafı ile olan ilişki ve bağını, İttihatçılık kokan bu harekete tepkilerini göstermeleri doğaldı.

Refik Halid, "on iki senelik yıkıcı bir mağduriyetten sonra" iktidar mevkiine gelen Hürriyet ve İkilâf Fırkasının kabinesinde Şeyhülislam olarak yer alan **Şeyhülislam Efendi**'ye dedim ki:

-Vallahi ben bu gidişi beğenmiyorum. Bir partî kabinesi ki Maliye nazırı kendisinden değildir. Bahriye Nazırı hastadır ve Nafıa nezaretine tanınmamış bir ahz-ı asker reisi getirilmiştir, ondan hiç bir hayır beklenemez!"

"Muhatabım, sözümü tasdik etti, fakat küçük bir ümitle **"Hele bakalım"** da demekten geri kalmadı." (sh: 81-82)

Mustafa Sabri Efendi'deki bu bekleyiş, boşuna değildi. Çünkü, kabinesinde yer aldıkları **Sadrazam Ferit Paşa**'yı **Refik Halid** aşağıdaki görüşmesini yazarken, **"Damat"**ın da gerçek yüzünü ortaya koyuyordu:

"...**Damat Ferit Paşa** memnun olmuştu: Tekrar yanına çağırdı, hem bu sefer bir dakika bile bekletmeden..."

"Yan odada yemeğini yiyordu. Bu halde kabulünden dolayı itizar etti ve **"samimiyetle bağışlanmamı"** rica etti. Yemeği soğuk piliç ve börekten ibaretti. Şarap yerine de suya karıştırılmış konyak içiyordu..."(sh: 91)

Bu "konyakçı" Sadrazam'ın kabinesi de güçsüzdü. **"iktidara gelmişlerdi ama iktidar olamamışlardı."**İçlerinde bir tek kişiyi **Refik Halid** beğenmişti ve bir Meclis önünde, onun lâf edebileceğine inanıyordu:

"Şayet karşımızda bir **Meclis-i Mebusan** olsaydı, on iki bakanımızdan hiçbirisi kürseye çıkıp dört kelimeyi bir araya getirmeye ve bu bakanlıklara ait en ufak bir soruya doğru cevap vermeye güç getiremezlerdi. İçlerinde parlamenter bir bakan vardı: **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi!"**

"O ise siyasetten uzakta, susmaya mahkûm bir makama getirilmişti. "**Harriyet ve İ'tilâf**"ın altı ay faaliyetten sonra doğurduğu parti kabinesi, doğrusu, pek sıska, pek cansız bir siyaset yavrusuydu. Fakat **Ferid Paşa**'nın ondan sonra bir bir üstüne düşürdüğü kabinelere nisbetle nur topu gibi kalıyordu."(sh:95-96)

Peki'yi, nasıl olurdu inanç bakımından, ve düşünce akımından dolayı birbirine zıt kişiler bir arada olabiliyordu?...

Meselâ, **Rıza Tevfik** ile **Mustafa Sabri Efendi**'nin yakınlığı için olmasa bile, siyasal bakımdan bir kabinede yer almalarına en büyük yakınlık ve çeşni, **Rıza Tevfik**'in baba yönünden **Arnavut**, ana cihetinden de **Çerkez** olmasından kaynaklanma ihtimali olabilirdi. Ama **Rıza Tevfik**'in **Cisr-Mustafapaşa** kökenli olması, onu hem **Makedonyalı** ve hem de **Yanyalı** Batıcılara daha yakın bir hale getirmiş. **Yüz Elli**'lerin affı ile, **Lübnan**'da ikamet ettiği **Cünyeden**, künyesini değiştirip, İstanbul'a gelmesine sebeb olmuştu. Aksine **Mustafa Sabri Efendi**, fikrinin ve taviz vermez hilâfet inancının eseri, sürgün hayatı içinde, "**muhacir**" bir siyaset adamı olarak hayatını Mısır'da mühürlemiştir!.

Fakat, **Mustafa Sabri Efendi**, Şeyhülislamlıktan istifa ile kabine içindeki forksiyonunu kaybetmiyor, aksine, mütareke döneminin kurulan kabinelerinde etkili rolünü sürdürüyordu. Nitekim, kendinden sonra **Meşihat Makamı**'na gelen **Dürrizâde Abdullah Efendi**'nin konumunu ve ardından tekrar Meşihat'a gelişine dair **Refik Halid**'in müşahade ve tesbitlerine dikkatle siyasî bakımdan son devirde yetişen ilmiye mensublarının öncüsü olmanın hakkını teslim ediyor:

"Benim yeni rical içinde en tuhafıma giden yeni **Şeyhülislam Dürrizâde Abdullah Efendi** idi. Bu zatı iki üç kere **Sabri Efendi**'nin yanında, **Bâb-ı Meşihat**'ta görmüştüm. Zira dairenin müsteşarı idi. Sessiz, terbiyeli, süklüm püklüm dururdu. Fetvaları imzalayıp üstelik bir de sadaret kaymakamlığında ifaya başlayınca azamet peyda etti. Kendisine bir diplomat süsü verdi. Hatta daha garibi Hariciye müste-

şarı İhsan Bey'den Fransızca öğrenmeye bile kalkıştı. Bu da ne ise ne, bir de bana Fransızca bilirmiş gibi görünmeye başlamasın mı? İçimden değil, hatta bıyık altında da değil, bir gün karşısında alenen gülümsedim. Kızmamayı tercih etti, o dahi gülümsedi."(sh:195)

Halbuki **Mustafa Sabri Efendi**, Şeyhülislamlıkta halefi olan **Dürrizade Abdullah Efendi**'yi verdiği fetvadan ve tâkip ettiği siyasetten dolayı, Medine'de vefatı üzerine onu takdirle yad etmiştir. Demek ki, **Refik Halid**'i çokça etkilemiş olacak ki, **Mustafa Sabri Efendi**'nin Şeyhülislamlık makamına ikinci gelişini yaptığı icraat ile şöyle değerlendirmiştir:

"**Sabri Efendi**, kendisinden sonra tayin edilmiş olan memurları hemen kamilen değiştirmiş, hatta erkânı gençleştirmiş, diğer nezaretlerde de muhtaçlar şuraya buraya yereştirilmişti. (mutediller memnun ama) aşırı Hürriyet ve İtilâf hiddetinden küplere biniyor, kâh **Ferid Paşa**'ya atıp tutuyor, kâh öfke ile maksada ulaşamıyacağını düşünerek yine **Damat**'a hulûle çalışıyor, hülâsa bocalıyor, ne yaptığını bilemiyordu."(sh:206)

Sonunda **Hoca Sabri Efendi**, (Konyalı) **Zeynelabidin Efendi** ile **Doktor Rıza Tevfik Bey** -pasaport muamelelerini ikmal ederek-doğruca limanda demirli bulunan Mısır bandıralı "**Egypt**" vapuruna binip, İstanbul'u terk etmeden önce, bir "**fetva**" çıkarıp imzalayarak, Padişah'ı hal etmek korkusuyla, kabineden azl edilmişlerdi; ki onların da hesabı, **Damat**'ı sadaretten alt etmekti:

"**Damat Ferid Paşa**'yı düşürüp de yerine daha iyisini ve bizim fikrimize daha uygununu bulacak, **Padişah**'a bulduğumuzu beğendirip onun yerine ikame edebilecek miydik? Sarih bir hareket tarzımız yoktu. Sadece **Damad**'ı atmak gayretine kapılmıştık."

"Atmak için de kabinede taraftarımız bakanları hep birden istifaya davet edecektik. Kimlerdi bunlar? **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi** ile **Cemal Bey**'den başkası

çıkmadı. Yani hareketin elebaşları... Her ikisi de istifanamelerini yazdılar. Birincisi **Padişah**'a, ikincisi **Sadrazam**'a yolladı. Benim şimdilik postanın başından ayrılmamaklığım tensip edilmişti."

...

"Padişah, **Şeyhülislam**'ın ve sadrazam nazırının istifalarını derhal kabul etti. Umduğumuz tepkiden iz, eser yok. Yerlerine hemen yenileri de getirilivermişti. Hatta dahası var: Yeni **Şeyhülislam, Bab-ı Meşihat**'te büyük bir temizliğe girişmişti. Selefi **Sabri Efendi**'ye mensup tanılan bir çok yüksek memurları azl etti. Galiba Şeyhülislam-ı sabıkın el altından bir fetva çıkartıp **Padişah**'ı halleylemesi ihtimali bu suretle önlenmişti. Şüphesiz **Damat Ferid** meseleyi **Padişah**'a o açıdan anlatmış, **Sultan Vahdeddin**'i bir tehlikeden kurtarmıştı."

"Derken beni azlettiler."(sh: 209)

Görülüyor ki, **Mustafa Sabri, Sultan Hamid**'in kütüphane memurluğu ile başlayan ve **Meşrutiyet Meclisi** ile devam edip sürgünlerle **Şeyhülislam** ve **Sadrazam vekilliğinde** karar kılan bir çilelı/mihnetli siyasi hayatta, hiç bir zaman inandığı esaslardan taviz vermeden hayatın tüm çilelerine taip olup, rahat ve debdebeli bir ömrü düşünmemiştir! Bu bakımdan, İttihatçılar kadar Kemalistlere de duyduğu duygusal tepkiyi normal karşılamak gerektiği gibi, geçmiş olayların cereyan tarzını bir de onun açısından görmek ve kaleminden okumak, ortak tarihî noktalar bulmak için elzemdir.

Sadık Albayrak
İstanbul 1991

İSLAM'DA İMAMET-İ KÜBRA
(Hilâfet-i Muazzama-yı İslâmiye)

Mukaddime

Dinsiz Ahlâk olur mu?

Yalnız dinî bir adam sıfatıyla söylemiyorum. Türkiye'deki inkılâblar ve siyasî mücadelelere pek yakından temas etmiş ve son asrın germ ü serdini (acı tatlı olaylarını) görürken Avrupayı da, Avrupanın asrî adamlarını da görmüş, tanımış, tecrübe sahibi bir adam sıfatıyla söylüyorum ki; beşeriyetin, günden güne arttığını gördüğümüz ızdıraplarında en büyük amil dinsizliktir. Gerek Türkiyede, gerek sair devletlerde hükûmet nüfûzunu elde eden dinsizlikler ki kendi hallndeki bütün insanların başına belâ olmuşlar ve dünyada kötülük ve kargaşa unsurunu teşkil etmişlerdir.

Her memlekette sağlanması istenen huzur ve emniyetin en sağlam dayanağı ahlâk olduğu gibi, ahlâkı da din kadar tutan hiç bir şey olmadığına sarsılmaz bir imanım vardı. Çok dinsizlerle düştüm kalktım. Dost oldum, düşman oldum. Ve hiç birinde vefa gibi, haya gibi, hakkına razı olmak gibi, müslümanlıkla beraber insanlık şiarı olan seylerden eser görmedim. Böylelerin izzet-i nefsi, dostluğu hamiyeti, milliyeti, vatanperverliği ve her şeyi yalandır. Mukeddesatı olmayan adamın hiç bir şeyi olmadığına en acı misallerle şahid oldum. Bu tecrübeler -Türkiye'de diyanetin hıyanetle eş değerde sayıldığı bir devrede, aksinedinimin fazilet ve ulviyeti hakkındaki imanımı arttırdı.

İşte **Mustafa Kemal!**.. İlk başta, İstanbul'daki tabi olduğu hükûmetten aldığı resmî memuriyetten başka, Padişahın verdiği hususî fermanla Anadolu'da kuvvet ve nüfuz kazandıktan sonra emniyete hiyanet etti ve kendi namına harekete başladı. Yani Padişah'ı aldattı. Tabi olduğu hükûmeti aldattı. Onları da ayağının altına aldı. Şimdi hiç sıkıl-

madan o Padişahtan kaptığı hükümet ve devletin başına geçmiş oturuyor. Ve hıyaneti, Padişah'a ve sair aldattığı adamlara atf ediyor.

İstanbul da müstevli devletlerin esareti altına düşen Hilâfetin kurtarılması namına Anadolu'da arkasına taktığı kuvvetle Hilâfeti hükümetten tifrik ve tecrit ederek acze düşürdükten sonra bile bir müddet, Hilâfetin sırf şerefini arttırmak için bu tecrit ve tefrike karar verildiğini iddiada devam etmiş, yani bütün hareketlerini Hilâfet Makamına hizmet şeklinde göstermiş iken, nasıl kahpelik ve hayasızlıktır ki Hilâfetin en çirkin tezyifler ve tahkirler altında birden bire ilgasını ilâna cesaret vermiştir?

Bir takım propagandalarla içte ve dıştaki müslümanların sevgisinden düşürdüğü **Sultan Vahidüddin**'in şahsını burada bahse konu edecek değilim. Esas kuvvet ve selâhiyetini onun şahsına borçlu olduğu halde çevirdiği manevralarla onun şahsı aleyhindeki hareketine uygun bir şekilde ve zahirî bir makuliyet gösterilebilir, diyelim. Lâkin şahıstan kat'ı nazarla Hilâfet Makamının ve o makama büyük bir hürmetle oturtulan **Abdülmecid Efendi**'nin ne kabahati vardı? Evet, **Abdülmecid Efendi**', veliahdı olduğu zattan ziyade **Mustafa Kemal**'e sadakat ve itaatı cihetiyle bence çok kabahatı vardır. Fakat **Mustafa Kemal**'in kendine göre onun için yalan yanlış bir kabahat tasavvuruna imkân yoktur. İşte mes'uliyetten uzak bir şahsiyetle, mes'uliyet kabul etmeyen ve ilgası gününe kadar **Mustafa Kemal**'in de tazim lisanından düşmeyen bir makam! Evet, **Mustafa Kemal**'in Anadolu müftülerinden alıp neşr ettiği fetvalar (x) "**Nizam-ı alem sebebi olan Müslümanların Halifesi, Allah hilafet ve şevketini kıyamete kadar devam ettirsin, Hazretlerinin...**" ibaresiyle başlarken, bu derece muazzam ve muhterem olan **Hilâfet Makamı**, sonra günün birinde sebebsiz ilga ediliyor ve çeşit çeşit hakaretlere maruz tutuluyor. O derecede ki kıyamete kadar büyüklüğünün devamı temenni olunan bu makamın sonraki sebebsiz

(x) Bu fetvanın tamamı ileri de nakl olunacaktır.

uğursuzluğu suçsuz **Abdülmecid**'i de alıp götürüyor Sebebsiz diyorum, çünkü Hindi Ağa'nın **Abdülmecid Efendi**'nin istifa etmemeyi tavsiye eden mektubu koskoca İslam Hilâfeti'ni ilgaya sebep olabilir mi? Halbuki istifa şayiasını da mektup olayından önce **Mustafa Kemal**'in adamları çıkarmıştır.

Yeni Türkiye'de Hilâfetle beraber Diyanet'e de en namert döneklik ve sapmalarla suikast yapılmıştır. Tıpkı Hilâfet meselesinde olduğu gibi başta din kuvvetinden de istifade ve yardım sağlamaya sıcak bakılmış ve ardından bir sağdan geri hareketle Türk'ün dini, şeriatı, uleması kılıçtan geçirilmeye başlanmıştır. Türk milleti bu kahpelikleri unutursa dünyanın en aşağı milletidir. Hakikat, bugünkü **Mustafa Kemal** Türkiyesinde herhangi bir mevzu üzerine elde tutulabilecek sabit ve müstakar bir şey bulunmamakla beraber, hele Müslümanlığa tevcih edilen döneklik fırtınası pek müthiştir. Bütün dinî mübahaselerde; Bir mesele için şeriat ve İslamiyet esaslarının hakikaten müsait olup olmadığını araştıran ilmî ve dinî bir münakaşa içinde mi, yoksa herhangi bir mesele hakkında İslam Dininden müsaade almak lüzumuna, yani İslam Dininin esasına isyan hadisesinin karşısında mı bulunduğumuzu birbirinden ayırt edemezsiniz. Ve mübahase zemini olarak bu iki mevzudan hiç birini elinizde tutamazsınız. Bir kere din dünyadan ayrılmıştır. Yeni Türkiyede dinsizleri taklid ederek gafil müslümanların ve belki ulemanın cahillerinin bile ağzına kolay gelen bu iki kelimelik kısa cümle İslam Dininin işini bitirmeye kafi gelmiştir. Ve bunun manası: dinin dünyada yeri yok demektir. İşte bu **"kelimetan hafifetan ale'l-lisan, sükîlêtanı fi'l-mîzan"** tabirini hatıra getiren ve din ile dünyanın kozunu paylaştıran cümle, dinin Türkiye'de ilgasının icmal ve ilânıdır. Çünkü her şey dünyaya ve zülf-i yâre dokunur. Dünyaya temas etmeyen din olmadığı gibi dünyaya din karıştırılmayacağı ve biraz daha açık tabirle, din dünyaya karışmayacağı için dünyada yapılan ve özelikle hükümetçe münasip görülen işlerden dinen caiz görülmeyecek hiç bir şey de yoktur. Türkiyede Allah namına yemin bile, kalkmak üzeredir. Ki bu, Allah namının da

kalkması demek olarak artık işin sonuna vardığını gösterir. Bununla beraber icabında Türkiye'nin dinî bakîdir(!).. Bir taraftan da müntesibîn-i diniye demek olan hocalar, hacılar bugünkü Türkiye'nin en fazla tahkîr ve tepelenmesi gereken unsurlardır. Hocalar, hacılar, dinî suret ve siretlerinden dolayı kahr edilecekler. Bununla beraber dinin kendisi de kahr olacak. Bu dinin gazaba uğramasından şikayet tarzında bahis, vatana hiyanet sucu teşkil edecek. Övünme tarzında(ki) konuya bir diyecek olmayacak!.. Dinî an'anelere o kadar fena nazarla bakılacak ki bunların aleyhinde söz söylemiş veya yazı yazmış bulunmak İstiklâl Mahkemelerinde mazınunların canını kurtarmak için en etkili şefaatçı yerine geçecek. (x). Ve bütün bunlarla beraber yine icabındaa Türkiye'nin dini bakî kalacak!..

Mustafa Kemal'in ve Ankara hükûmetinin kahpeliklerini, sahtekârlıklarını şu ufacık mukaddimeye sığdıracak değilim. Demek isterim ki bu şekil değiştirmeleri, bu zıtlıkları işleyebilmek için insan utanmamazlıkta da kahraman olmalıdır. Hele dinsizlik olmadan haksızlığın, hayasızlığın bu derecesi tasavvur olunamaz.

İnsan sözünde sadık, hilesiz, menfaatını başkasının zararında aramaz. Hak yemez, hakkı inkâr etmez. Hasılı ahlâk sahibi yapmak için, bizim eskiden bildiğimiz ve hâlâ sabit-kadem olduğumuz fikre göre, mutlaka dine bağlı bulundurmak lazımdır. Şimdi, ahlâkı dinden ayırıp ilim ve maarifle tesis etmekten ibaret yeni bir fikir daha vardır ki dinsizler, ahlaktan bahse lüzûm gördükleri zaman hep bu fikri ileri sürerler. Çünkü dinlerin lüzumsuzluğuna ve hatta bazan zararına kail olan çağdaş yenilikçilik (tecedddüt), ahlakın lüzumsuzluğunu da açıktan açığa iddia etmek derecelerine henüz ulaşamamıştır. Dinsizlik artık ayıp

(x) **Son Telgraf** gazetesi muharrirlerinden **Lütfi Fevzi Bey**'in Şark İstiklâl Mahkemesinde muhakeme olunduğu esnada "**Gazetemde dini ananelere hücum etmedim mi? Dini medreselerin ilgasını alkışlamadım mı?**" dediği yine gazetelerin verdiği resmî bilgilerdendir. **Hüseyin Cahid Bey** de muhakemesinde, "**Cumhuriyetçi değil miyim? Laik değil miyim? Benden ne istiyorsunuz?**" demişti. Neticede biri beraat, biri mahkum olan ve lakin her ikisi de heyet-i hakimeye karşı dinsizliklerinden istimdat eden bu zavallılar, dinsizliğin ne mantığı, ne kanunu ve ne de velası olmadığını düşünememişlerdi.

sayılmazsa da ahlâksızlık henüz ayıp sayılmaktadır. Onun için din üzerine kurulu olmayan bir tür ahlâk sistemi bulunduğunu ve belki sırf ilme dayanan bu tür ahlakın daha sağlam olduğunu iddia etmekten hali kalmazlar. Lakin bence bu sözler kuru lâftır. Ahlâka da hakikatte din gibi inanmayan akidesizlerin hilesidir. Çünkü ahlakı din esaslarından ayırıp ilmî esaslara dayandırmak, insanın din için, Allah rızası için değil, ahlakın iyi bir şey olduğunu kabul ettiği için ahlak sahibi olmayı arzu etmesi manasına olacağı gibi, ahlakın dinî vazifelerden sayılmayarak, ilmî mütalâa ile gerçekte iyi bir şey olmasının da sağlam bir hesap ile herkesten evvel sahibine faydası olmaktan başka bir tahlili yoktur. Öyle olunca bu türlü ahlakın zevahirden ötede tesir etmesinin de bence ihtimali de yoktu. Çünkü ahlakın dünyada sahibine faydalı olması için ahlaklı tanınması yeterlidir. Ahlâklı tanınmak ise ahlâklı olmak değildir. Şu halde yalnız ilmî esaslara dayalı ahlak, ciddi olsa da samimî olmaz. Vakıa sahibine faydalı olarak görüşü dinden gelen ahlakta da varsa da onun, menfaatı dünyevî olmaktan ziyade uhrevî olarak, zahir ve batına hakim olan Cenab-ı Hak huzurunda görülecek muhasebe ve muhakemeye tabi olmakla samimiyeti temin edilmiştir. Kişisel çıkar duygusundan soyutlanmakla ahlakın insan toplumuna faydalı ve gerçekte bir fazilet olmasına gelince, kaynağı bu gibi yüce mülahazalardan ibaret olan ahlakın samimiyeti hile götürmezse de zorunluluğu çok söz götürür. Ahlakın böyle esaslara istinadı, insanların manevîyatını istişarî mahiyeti haiz cemiyetler kuvvetindeki zayıf vasıtalar ile düzenlemek mesabesinde ve din esasına dayanması ise, manevî insanın da maddî insan gibi icra görevi yapan bir hükûmete, ve adil bir mahkemeye başı bağlı olmak derecesindedir. Ve bu hükûmet, bu mahkeme:

"Vicdanıdır esareti fi'linde ademin,
Davacısı, şuhûdu, kavanini, hakimi."

diyen şairin anlatmak istediği hükûmet ve mahkeme gibi yine istişarî mahiyette kalan bir şey değil, hakikî hükûmet, hakikî mahkemedir. İslam ulemasından bir zatın: **"Aklım beni zalim olmaktan men eder. Mazlum olmaya da izzet-**

İ nefsim ve yüksek mevkiim müsaid değildir." beyitindeki akıl'dan; İslamî akıl, yani İslam zihniyeti ve uhrevî sorumluluk endişesi murat olunmak sayesinde kat'î yasaklılık ifade edebilir. Yoksa menfaat ve mazarratın kat'î teyid gücünü yanı başında görmeyen akıl, kolay kolay memnuiyet dinlemez. Eğer insanları sırf makulât ile ve hayır ve şerri layık oldukları gibi telakki ettirecek ilmî esaslarla böyle getirmek kabil olsaydı, cemiyetleri idare için hükümetler teşkiline hukuk ve ceza kanunları düzenlenmesine hacet kalmazdı. İşte insanları baskı altına almak maksadıyla dünyevî hükümetler teşkiline ne kadar lüzum varsa da aynı insanların içyüzünü ve ahlâkını kontrol altına tutabilmek için de istek ve korku ifade eden ahiret kanunları ile destekli bir hükümet-i manevîyeye lüzum vardır ki onu da ancak din tazammun eder.

Daha doğrusu dinsizlerin, ilmî sebeblerle ahlaka bağlı ve hürmetkâr olmaları şöyle dursun onlar, ilmin kendisine bile menfaat teminine alet ve bir kuvvet olduğu için hürmet ederler. Binaenaleyh bence böyle ilmî esaslara dayalı ahlâkın samimiyetine inanmak da, insan için hem dinsiz olup hem de ahlak kayıtlarına bağlanmak da hamakat eseridir. Uhrevî mes'uliyet endişesi tanımayan adamların ahlakî istikamelerini muhafaza edemiyeceklerine Kur'an-ı Kerîm'de şu ayeti ile şehadet eder: **Ahirete inanmayanlar mutlaka doğru yoldan saparlar."** (Mü'minûn/74)

Türkiye nin haline kıyas olunamıyacak surette Batı'da gördüğümüz ve genel ahlakla kaim sandığımız huzur ve emniyete gelince, bunun sebebi başkadır. Türkiye'de aydın adını kullanan açık gözlü ahlaksızlıkların karşısında saf ve temiz bir avam kitlesi bulunduğundan ahlaka karşı ahlaksızlık, orada daima türlü şekillerde galibiyetini muhafaza eder ve bütün siyasî şekavetler ve sahte isimli hükümetler bu sayede meydan bulur.

Garp milletlerine gelince; eğer onlar, ahlakî ve ictimaî nizamlarını kendisine, borçlu olacak dinden soyutlanmışsalar, maarif vasıtasıyla orda ahlâkın değil de açık gözlülüğün avam tabakasına sirayeti yüzünden ahlaksızlıkta denge hasıl olmuş ve mağlup edilecek ahlak kalmamıştır. Halbuki Avrupalılar dinsiz de değillerdir. Binaenaleyh uygar

milletlerde genel huzur ve saadeti omuzlayan ahlakî kefaleti maarifin himmetine atf etmekten ise, maarifin yaygınlaşması sayesinde, ahlaksız zorbaların at oynatacak müsait zemin bulamamaları neticesine varmak daha mantıkî olur. Yani ilim ve maarif din gibi doğrudan doğruya ahlâk amili olamaz. Fakat ahlaksızlıkların tahakkümüne karşı vaki bir deva, savunucu bir silah yerine geçer. Demek ki ilim ve maarif sahibine ahlak temin etmek lazım gelmez. Ahlâksızlıkların şerrinden bağışıklık verir. Hatta alimin kendisi de ahlaksız bir şerir olabilir. İlimlerini din ile, ve din ilmi ile oğuran ulema, tabiatıyla böyle olmaz. Onların ilmi de bizzat ahlak ilmidir. Biz dinden soyutlanmış ilmin islah edici olamıyacağını söylüyoruz. Onun içindir ki Batı'nın okumuşları, aydın hükûmet adamları kendi memleketlerinde zulûm ve istibdatlarını hazm edecek halk bulamayınca sair milletler üzerine yüklenmeye kalkışıyorlar. Eğer ilim ve maarif, insanda kendi hakkına razı olmak ve başkaları hakkında adilane hareket etmek gibi ahlâkî necabet teminine kifayet etseydi, Avrupanın en medenî ve mûterakkî addolunan devletleri tarafından yabancı milletlere karşı siyasî haksızlıklar irtikap edilmez ve bin türlü hile ve desiselerle bu haksızlıkları haklı göstermeye çalışmazlardı. Siyasette hak aranmaz, diyecek olursanız, ben de: **"Bu izni Avrupanın ilmî esaslarından, yani menfaate dayalı ahlak nazariyelerinden mi aldınız?"** derim.

Türkiye'de akıllara varıncaya kadar her şeyi yerinden oynatan **Mustafa Kemal**'in meslek ve mahiyetini teşrîh ettiğim eserlerimde yalnız dinî duygularla hitap etmediğime nazar-ı dikkati çekerim. Belki ben, ihanet afetini muazzez dinimize münhasır kalmayan bu asrî kaza belânın ilhad ve istabdâdını daima birlikte mevzubahs ederek, yıkılan dinî müesseselerin yanı başında eskisinden bin kat daha viran olan hür kalblere de aynı yanıp yakılma ile hitap ediyorum. İşte memleketin dinini, hilâfetini, hanedanını, tarihini ve hatta aile hayat ve adâbını çiğnerken, bu adamın memleketten ve ahaliden aldığı bu en büyük şeyler mukabilinde on-

lara gösterdiği tavizler nedir? Diye araştıracak olursanız, darağaçlarından başka mühim ve müsbet bir şey bulabilir misiniz? **Kürdistan** ihtilâli bahanesiye kurulan İstiklâl Mahkemelerini takiben dikilen darağaçlarının ne kadar feyyaz ürünler verdiğine bakınız ki onun tesiri ile Türk Milleti büsbütün aklını yerinden oynatmış, erkekler başından fesini, kadınlar çarşafını atmış ve herkes **Mustafa Kemal**'i evvelkinden çok fazla coşkunlukla sevmeye başlamıştır. Birinci defasında, gece yarısı ansızın hırsızlama tarzında reisicumhur ilân olunmasına kıyas edilemiyecek surette, ikincide daha kolay ve daha korkusuz reisicumhur olduktan sonra mebusların isimlerini, **Halk Fırkası** reisi sıfatıyla bizzat kendisi tayin ederek, Türkiye'de her şeyin haliki sayıldığı gibi mebus yaratmak sıfat ve selahiyetini de kendisine verdiren şey, memleketin bitki yetiştirme özelliği ile en iyi ürün veren darağaçları değil de ne olabilir? Onun için diyoruz ki **Mustafa Kemal** sayesinde memleketin bütün varlıkları yıkılmış, dümdüz olmuş, ve orada yükselmiş görünen ne varsa darağacından ibaret bulunmuştur. Esteğfurullah, evet, darağaçları ile beraber eller yukarı kalkmış, hatta ayaklar da!..

Mustafa Kemal'in, Türk Milletinden canlarına kadar aldığı şeyler mukabilinde onlara verdiği ve kazandırdığı nedir? Tarzında sarf ettiğim istifham-ı inkarîye cevap olarak **İzmir Meselesi**'ni hatırıma getirmeye kalkışmayınız! Çünkü İzmir kazancının, biraz evvel saydığım mukaddesatını feda etmek karşılığında İzmir'i ileri sürmeye mahal yoktur.

İstiklâl davalarına gelince; bir milletin istiklâli, mukaddesatını kaybetmek için değil, muhafaza için lazım olacağından ta'rifini bu noktada aramak da mümkün değildir. **Mustafa Kemal**'in şapka seyahatinde, Bursa tezahürat hatiblerinden birinin **"Uğrunda her şeyimizi fedâ edeceğiz."** demesinden anlaşılacağı üzere Reisicumhurlarının, her tarafından kan fışkıran istibdâdı ile bütün manevîyatını ve insanlığını karıgrene çevirerek kendisine alkış uşağı yaptığı milletin istiklalinden bahs etmek kadar elîm bir istihza olamaz.

Reisicumhur Mustafa Kemal'in iradesine, **"İrade-i milliye"** adı verilerek iradesi bile elinden alınan ve başındaki eşkiya hükümetine karşı halinden şikayet şöyle dursun, serbestçe ağlamak hak ve selâhiyetine de malik olmayan bir milletin, istiklâli rüyada bile mevzu-bahs olamaz. Çünkü rüyaları da korku ile doludur. İstiklâl, insanlıkta bir merhale olduğuna nazaran, söylemeye en şiddetli ihtiyaç ile muhtaç olduğu sözleri söyletmemek için dilinin yarı tarafı kesilerek **"hayvan-ı natık"** özelliğine halel getirilen millette, kendi hesabına istiklâl kelimesini telâffuza bile kudret ve kabiliyet bulunamaz.

Matbuatın tepesine indirilen ve münekkid kalemleri bir daha yazı yazmaya, gazete çıkarmaya yedi ceddine tevbe ettiren son tazyik ve tedhiş darbeleri üzerine, yalancı hürriyet menkibesi-hamd olsun- Türkiye'de unutulmaya başladığından, tavizler bahsinde eski hürriyet yaygaralarını da tekrara mahal yoktur. Şu halde bütün zayiatımıza karşılık olarak, iş kala kala, **"cumhuriyet"** ve **"inkılâp"** mefhumlarına kalıyor. Birnaz evvel sağlanan neticeyi de unutmamış olmak için, **"darağaçlı cumhuriyet ve inkılâp"** diyelim. İşte bütün bu yakıp yıkmalar şu iki mefhumu tahakkuk ettirmek için mübah görülecek, ve bunların, tozu-duman arasında bütün zararları kaybolacak, hiç bir şey göze görünmeyecek, bunu bizzat **Kemalciler** de söylüyor. İnanmazsanız, tarihi, Türkiyedeki son insan boğazlanmalarına takaddüm etmesi cihetiyle de ayrıca şayan-i dikkat olmak üzere, **"Cumhuriyet"** gazetesinde Ankara özel muhabiri **Nüzhet Haşim** imzasıyla intişar eden uzun bir makalenin şu son fıkralarına bakınız:

"Hayır Efendiler!.. Unutmamalı ki bu vatanda her şeyden muazzez, her haktan daha hakim bir inkılâp vardır. Köhne zihniyetin üstünden bir silindir gibi geçmedikçe ve eski, altında yam-yassı olmadıkça bu memlekette yalnız o hükümrân olacaktır... Behemehal bir darağacı kuracaksınız, ve evvela şu "hal-i tabii" denilen belâyı aşacaksınız! Nasıl ihmal edilebilir ki inkılâbı besle-

yip yetiştiren Türk milletinin ve yüz binlerce delikanlının kanıdır. Hiç bu aziz varlıkların emekleri mel'un ihtirasın **"hürriyet-i kelâm"** dediği gevezeliğe feda mı edilir? İhtiras kahr olsun, onu boğunuz. Ve hakikatı dinleyiniz. O diyor ki: Efendiler! Yalnız inkılâp ile inkılâbı yapanlar vardır. Bundan başka ne bu diyarda hak vardır, ne de bu kapıda ekmek!.." **(Cumhuriyet, 8 Teşrinisani 1340)**

Demek ki bugünkü Türkiye'de yalnız inkılap ile inkılabı yapanlar vardır. Diğer mevcudiyetler ne kadar mühim ve ne kadar memlekete yardımcı ve faydalı olsalar yine yok mesabesindedir, hakkı idamdır. Maaşallah yeni Türkiye diyarında ne hak ne de ekmek bırakmayan, eskileri silindir gibi altına ezip yam-yassı yapan, **"hürriyet-i kelâm"** gibi yeni prensipleri de gevezelik derecesine indiren, memlekette gayr-i tabiiliği yaşatmak üzere onun zıdd-ı tammı olan **"hal-i tabi"**'nin hayatına asarak nihayet verdiren bu **"inkılâp"** ne acayip şeymiş?.. Bir vakitler, ilân-ı harp devirlerinde bize, hürriyetin her şeyden mühim ve muhterem olduğunu telkin etmekle bitiremezlerdi. Meğerse onun da üstünde daha bilmediğimiz neler vermiş! Herşeyden yüksek olan inkılâp imiş. İnkılap ne imiş, demeyiniz. İnkılâp olsun da isterse şimdiki gibi hürriyetten istibdâda inkılâb olsun! Esasen hürriyetin iyi bir şey olduğu yalandı. O zamanlar bizi aldatmak için öyle söylemişlerdi. Baksana, **"hürriyet-i kelâm"** adı ile hukuk-i beşer beyannamelerinin başına yazılan şey gevezelikten ibaret imiş. Hakikaten de öyle! Lakin maalesef dikkat edememişiz. **Namık Kemal**'in:

"NE efsunkâr imişsin, ah ey didâr-ı hürriyet.
Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten"

demesi de saçma imiş. Asıl sihir ve füsûn inkılâbta imiş. Demek ki hürriyet dedikleri ne sevişilecek, ne de ilân olunacak bir şey değilmiş, modası çabucak geçmeye mahkûmmuş. Yoksa **Sultan Hamid** 95'de hürriyeti kaldırmasında haklı mıydı? Yok yok o haklı olamaz, Osmanlı Sultanlarındandır. Sonra, memlekette daha asılmaya müstahak ne

kadar şeyler varmış. İlk asılacak "**hal-i tabiî**" imiş. Besbelli bu da pek hain-i vatan bir şey olacak! Ne ise biz şimdi inkılâba gelelim: Bizim eski bildiklerimizi alt-üst eden, katıksız cehalete çıkaran hürriyet gibi evvelce takdîs ettiğimiz mefhumları da yokluğa dönüştüren bu inkılâp acaba nasıl şeydir? Yenir mi yenmez mi? Yenip yutulacak bir şeye de hiç benzemiyor. Gerçi, inkılâp dönmek, demektir. Bunu yapanlar, sürdürmeye çalışanlar, anlaşılan hergün dönecekler, döneklik gösterecekler. Üç-dört sene evvel hilâfeti ve İslamiyeti kurtardı denilen adamın panorama gösterir gibi döne döne **Panama şapkası** ile ortaya çıkıvereceğini (1) ve Müslüman mahallesinde salyangoz satmaktan beter bir halde, **Kastamonu**'nun **-kıyıcığında da değil**- ortasında Müslüman Türklere: "**Siz de benim gibi şapka giyeceksiniz. Huzuruma, hocalarınıza varıncaya kadar baş açık** (2) **reverans yaparak gireceksiniz. Kadınlarınızı açacaksınız, onlar da yüzlerini cihana göstersinler ve gözleri ile cihanı görebilsinler! Bunda korkulacak bir şey yoktur.**" (3) diyerek, yüzü gözü açılmamış sıkılgan bakireleri kandıranları andırır surette, müsüman zihniyetine göre küstahlığın en büyüğü derecesini göstermeye cür'et edeceğini hiç bir kimse hatır ve hayaline getirebilir miydi?

Bugünkü Türkiye'de her şeyin üstünde tutulan ve dönmek manasında olan "**inkılâp**"ın içinde bir kerre dinden dönmek vardır. Belki asıl ehemmiyet inkılâbın bu cihetinde olacak mı evvelce pek kıymetli bildiğimiz hürriyetler ve ismet örtüleri, bu, dinden dönmek hatırı için fedâ ediliyor,

(1) Mustafa Kemal Anadolu'da şapka seyahatine ilk Panama şapkası ile çıkmıştır.

(2) "-**Kastamonu** ile **Taşköprü** arasında- yollarda bütün köylüler zafer takları yapmışlardı. Köylüler kurbanlar keserek ve baş açık reverans yaparak Gazi Hazretlerini selâmladılar... Taşköprüye saat 4'ü 20 geçerek vasıl oldular. Kadınlı erkekli bütün Taşköprü, Gazi Hazretlerini istikbal etti. Hocalar da dahil olduğu halde bütün halk baş açık olarak kendilerine arz-ı ta'zim eyledi." (Vakit, 30 Ağustos 1925)

(3) **Mustafa Kemal**'in en evvel Kastamonu'da şapka giyerek halk arasında irad ettiği nutuktan bir parçadır.

istibdatlar ve celâdlar ta'zîm ve takdise mazhar oluyor. Şapka beşer üstü bir saadet tacı mesabesinde tutuluyor. Öyle olması şapka bayramındaki fevkalâde cûş ü hurûş neden neş'et etsin? Bu serpuşun Müslümanlığa dokunur yeri yok dediklerine ne bakıyorsunuz? Alelade bir külâh değiştirmek üzerine bu kadar nümayişler, Türkiye'de hemen her şeyi durduran çılgınca meserret hareketleri görülebilir miydi? Bu serpuşu ilk önce vilayetlere bizzat **Mustafa Kemal** götürdü, tamîm ve terviç etti. Hem de şapka giydikten ve giydirdikten sonra halkın gözünde büyüdüğü kadar, ondan önce büyümemişti.

İnkılâbın hali işte bu merkezde...

Cumhuriyete gelince; mukabilinde işlenen bu kadar tahribata göre bari bu Cumhuriyetin aslı olsa insanın yüreği o derecede yanmaz. Halbuki **Kemalist Türkiye** kadar Cumhuriyetten uzak hiç bir memleket yoktur. İşte ben, içte ve dışta bulunan bütün **Mustafa Kemal** dalkavuklarının, utanmamak ve kızarmamak için idman görmüş yüzlerine bağırarak söylüyorum ki; Türkiye Cumhuriyeti feci bir yalandan ibarettir.Hadleri varsa benimle bu hususta insanca münakaşa etsinler, ve davamın isbatına insanca mani olsunlar!..

İnsanca münakaşayı şart koşmaktan maksadım, meselâ **Romanya** Müslümanlarının ahlâkını bozmak gayesiyle **Dobruca' Pazarcığı**'nda Türkçe dille neşr olunan terbiyesiz bir gazeteye **Mecidiye**'den yazılmış bir makalede geçen gün tesadüfen okuduğum vech ile, meyhane kahpelerinden aldığı sermaye-i fuyuzat ile müslümanların evlâdını talim ve terbiye etmekte bulunan makale yazarının Türkiyedeki tazyik ve tedhiş politikasını açıklığa karşı inkâra kalkışması gibi sarhoş sayıklamalarını, tabiatıyla, insanca mübahese ve münakaşa hududu dışında bırakmaktır.

Bütün Türkiye memleketlerini yerle bir ederek halkının üzerine kurulmuş işret ve sefahet sonfrası haline getiren **Mustafa Kemal** avenesinin meze kırpıntılarından ta

uzaklarda nasip uman böyle gözleri dumanlanmış fıçı gibi şahitleri hakikati ne kadar inkâra çalışsalar faydası yoktur. Alemin gözü kör değil. Daha geçenlerde Türkiye'de yeniden sahneye konan mebuslar ve risayet-i cumhur seçimi komedisi üzerine maruf "**Tan**" gazetesi ne ağır şeyler yazdı ve bu ağır ithamların altında Türkiye esir pazarının reklamcı gazeteleri, cevap vereceğiz diyerek, ne kadar kıvrandılar ne kadar ezildiler! Kendilerini de, müdafaa denilen kutsal vazifeyi de ne kadar kepaze ettiler!..

Bundan başka, Türkiye gazetelerinin, abdestinde şüphesi olanlarda görülen vesvese ile daima mevzu bahs ettiklerine nazaran Avrupalılar, Garb milletleri, Avrupa ve Amerika münevverleri Türkiye'nin hükümet ve idare sistemini bir türlü anlayamıyorlarmış! "**Nasıl oluyor da sizde hiç gürültü, patırtı olmadan, münazaa ve mücadeleye hacet kalmadan en mühim seçimler sessizce, sedasızca icra ediliyor? Hükümet neyi arzu ederse halk da hep bir ağızdan onu arzu ediyor. Hükümet makinesi ile halkın hareketi hiç bir noktada biri birine takaşmıyor. Muntazam, dengeli ve belki müttehid bir kitle halindesiniz. Keşki bizim memleketimizde de böyle olsa!..**" Diyorlarmış... Lakirdiden anlayan aklı başında adamlara göre bu sözler pek acı bir istihza mahiyetindedir. Lakin Avrupa seyahatlarinde böyle tarizli ve imalı sözlere muhatap olmaktan hali kalmayan **Kemalist ricali** pişkinlikten gelerek, Avrupalıların akıl erdiremedikeri ve güya hayret ve gıbta ile karşıdan baktıkları bu simayi, şöyle kestirme bir cevap ile halletmek yolunu buluyorlar: "**Sizin Mustafa Kemaliniz yok ki!...**"

İşte Türkiye idare ruhunun, Türkiyedeki esrar-engiz Cumhuriyet muammasının tahlili, **Mustafa Kemal**'in eliyle seçtiği mebuslardan **Yakup Kadri** (x) gibi yazarlarının ortaya koyduğu bu vecize içindedir. Yani yeni Türkiye'de **Mustafa Kemal** her şeydir, bütün milletin ve bütün mukaddesatın temeli de değil, edatâ kendisidir. Lakin Avrupalılar **Hz. İsa**'dan sonra insana tapmayı kabul edemedikle-

(x) Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)nun "Kemalizm" adlı başmakalesine bakınız: Ek: 1

rinden kendilerine bir **Mustafa Kemal** vücuda getirememişler, yahut Allahın İsa'ya hulûlünü akıllarına sığdırdıkları halde, Cumhuriyet namına bir adam tanıyarak, bir milletin bir şahsa hulûlünü akıllarına sığdıramıyorlar. Müslümanlıkta ise mahlûka tapınak veya hulûle kail olmak hiç bulunmadığından, Türkiye, Müslüman Dini üzere olduğu müddetçe kendisine böyle bir mabud tedarik etmek lüzumunu düşünmediği gibi, sultan ve halifeler devrinde padişahlara izafe edilen kutsiyet bile peygambere vekalet derecesini geçmediğine göre, kutsiyeti böylece kanaatkârane bir surette dini kaynaklardan iktibas eden Sultanlar, insanların şimdiki gibi Allah ve Peygamber tanımaz, maddiyat varken maneviyata önem vermez olduğu devirlerde kutsiyet payesini millete vererek akıllarını yerinden oynattıktan sonra kutsiyetlerini de, mevcudiyetlerini de ellerinden alarak hepsini nefsinde toplayan asrî bir mabud halinde kendilerine prezante etmek yolunu keşf edememişler. Onlar ne ise, eskimiş ve modası geçmiş adamlar! Ya şu Avrupalıların şaşkınlığına ne dersiniz? Yeni Türkiye'nin, kül halinde her şeyini taklid ederek terakki edeceğiz dediği Avrupalıların şaşkınlığına!.. Cumhuriyetteki hâkimiyet-i milliye esasına sadakatle sapılanarak ipin ucunu bir kere millet denilen çoğunluğa kaptırmış olduklarından, bu dağınık kuvveti Türkiye Cumhuriyetinde olduğu gibi bir adamın avucunun içine sıkıştırmak, ve **"Hakimiyet-i milliyeyi ne yapacaksınız?"** demeye cür'et ederler olursa **"milleti ihtiva eden kabza onu da içine atmıştır."** diye vermek usulünü bir türlü akılları kavrayamıyor. Yok, yok yeni Türkiye'nin Avrupa'yı kendisine marifet ve medeniyet üstadı olarak gösterdiğine ne bakıyorsunuz? Bu bir tevazudur. Türkiye **Mustafa Kemal**'i olmayan Avrupa'nın öğrencisi nasıl olur? Yahut arkasından nasıl gider? Daha ilk adımlarda onları geçmiş ve kabul ettiği Cumhuriyeti, onların akıl erdiremeyeceği bir mahiyete dönüştürmüştür. Demek ki Türkiye'nin inkılâp dahisi, herkesin bildiği Cumhuriyette bile inkılâp vücuda getirerek:

"Çelebi böyle olur bizde de konser dediğin" fehvasınca, Türk'ün eseri haline koyduktan sonra kabul etmeyi şerefiyle mütenasip bulmuştur.

İTTİHAT VE TERAKKİ

Anayasa hukuku kitablarının tarifine göre, Cumhuriyetlerin hükûmet-i ferdiye karşıtı olmasına rağmen işte Türkiye Cumhuriyeti, tek kişide tecelli eden bir Cumhuriyet-i ferdiyedir. Hem ferd hem Cumhuriyet iki zıt nasıl biraraya gelir, demeyiniz!.. O takdirde, Avrupalılar gibi Türkiye Cumhuriyetini anlamaktan aczîyetinizi göstermiş olursunuz. İşte Türkiye Cumhuriyeti bir adamdan ibaret olduğu ve bir adamın kendi kendisiyle mücadele ve münazaa etmesi mutasavver olmadığı için Türkiye'de parti kavgaları, seçim mücadeleleri, hükûmete karşı matbuat hücûmları ve tenkitleri görülemez. Türkiye Cumhuriyeti yalnız bir adamın şahsına o kadar inhisar etmiştir ki şayet o bir adam, eski arkadaşlarından bir çoklarını şimdiye kadar sürekli açığa çıkardığı gibi bugünkü a'van ve yardımcılarının çoğunluğundan da ayrılarak bir kaç bendesiyle ve belki tek başına bir tarafa kalsa Türkiye Cumhuriyetinin onun bulunduğu tarafta olduğuna hükm edilmek lâzım gelir.

Vaktiyle benim mebusluğum zamanında **İttihat ve Terakki** mebuslarının yarıdan çok fazlası ve adetâ büyük çoğunluğu **"Hizb-i Cedîd"** adı ile ötekilerden ayrılmaya başladılar. Ve bi'fiil ayrıldılar. Lakin **Tal'at, Enver, Cemal, "hizb-i kadîm"**de kaldığından **İttihat ve Terakki** onların tarafında kalmış ve ayrılan çoğunluk, **İhtihat ve Terakki'** ye asî sayılmıştı. Halbuki ekseriyet halinde bulunan **"Hizb-i Cedid"**in maksadı İttihad ve Terakkiden ayrılmak değil, sınırlı kişilerin tahakkümünden kurtularak ayıklanmış bir İttihat ve Terakki teşkil etmek idi. Fakat ayrılmak istedikeri mütegallibe azınlığının partiden tard ve ihracını akıllarına getirmeyerek partiyi yeniden teşkile lüzum gördüklerinden girişimlerinde muvaffak olamadılar ve eski vaziyetlerine dönmek mecburiyetini kabul ettiler. O zaman **"Tanzimat"** gazetesine yazdığım bir makalede, mealen: **"İttihatçılar,**

boşuna uğraşmayın, Tal'at, Enver, Cemal nerede ise İttihat ve Terakki oradadır. Çünkü İttihad ve Terakki onların şahsından ibarettir. Bütün diğerleriniz bir araya toplanarak onları yalnız başına bıraksanız yine partı onlarda kalır. Çünkü İtthad ve Terakki kanuni ve meşru bir siyasî partı değil. Bir şekavet çetesi ve bir zorba ocağıdır." demiştim.

Sonunda ne partisine, ne Meclis-i Mebusana, ne de Padaşaha sormadan Türkiyeyi Harb-i Umumî'ye sokan **İttihat ve Terakki** kahramanları hakkında o zamanki sözüm ne kadar doğru idi ve ne kadar doğru çıktı ise Türkiye Cumhuriyeti hakkında şimdiki sözüm de o kadar ve belki daha fazla doğrucur. Hele bir partiyi üç - beş kişinin zabt etmesine nisbetle bir memleket cumhuriyetini bir adamın şahsında toplama ve yutması sabık İttihat ve Terakki'ye benzemiş (...okunmadı) çok işlenmiş ve çok tatbik edilmiş bir istibdat olduğundan adına İstibdat denilmek bile, istibdat ile memnudur. Bu, Cumhuriyet postuna bürünmüş kuzey kutbuna arkasını dayamış bir bozkurt istibdâdı, ve daha doğrusu bir aç kurt istibdâdıdır. Hiç bir memleketin başına gelmeyen bu afet, kendi milletini kendi askerine kırdıran bu ordu hamakatı Avrupalıların anlayamıyacağı ve teşhis edemiyeceği helak edici bir marazdır.

Her hususta Garp, millet ve devletlerini rehber ittihaz edeceğiz diyen şarlatanların, cumhuriyeti millete bırakmayıp cumhuriyet hülâsası gibi bir şahsa temsil ettirmelerine, memlekette muhtelif partilerin kurulmasını kabul etmemelerine, seçim mücadelelerini kabul etmemelerine, siyasî mücadele ve münazaalardan kurtulduk diye sevinmek ve iftihar etmekten utanmamalarına; hükümeti tenkit, Meclis-i Mebusanı tenkit vadilerinde söz söylemeyi men etmelerine; mebusları bir adama tayin ettirmelerine ve müttefikan milletin reyini onlara verdirmelerine ve sonra onlara bile Meclis-i Mebusanda serbest söz söyletmemelerine; **"söz hürriyet"** gevezeliğinden kurtulduk, diye yine utanmadan sevinmelerine ve iftihar etmelerine ilâve olarak: **"Av-**

rupalılar da bizim gibi yapmak isterler amma yapamazlar. (Hakimiyet Milletindir) **levhasını kalın yazı ile Meclis-i Mebusan'ın en göze çarpan bir yerine astıktan sonra artık millet halt etmesin. Haddini bilsin. Biz ona hakimiyet ünvanı verdik. Efendiliği ile kanaat etsin. Hiçbir şeye karışmasın. Her şeyi biz yapacağız. Fakat nam ona ait olaracak. Şeref onun, zahmeti bizim, daha ne ister. Her meziyyeti, her şerefi Mustafa Kemal'in üzerinde topluyorsak da o da miletin halâsını olduğu gibi her harekette** "Milletin iradesini yerine getiriyorum." **diyerek kendisini aradan çıkarmak fedâkarlığını kabul ettiği cihetle, her şeyi Mustafa Kemal'in elinde olmasından miletin şeref ve nüfuzuna bir halel gelmek şöyle dursun, belki bu suretle şeref ve nüfuzu artar. Hükümetin ve yüce meclisinin milletten aldığı kuvvet ve selâhiyetle milleti karşısında tirtir titretmesi ve gazaba gelince kırıp geçirmesi bile miletin kendi kuvvet ve kudretine tercüman olduğundan, millet için memnun olacak ve hatta iftihar edilecek bir şeydir.**" Fikrini milletin kafasına sokmak ve bütün dünyaya anlatmak...

İşte Avrupa hükümetleri ve diplomatları bu ince noktaları kavrayamazlar. Ya kendilerinde veya milletlerinde bu yüksek kabiliyet yok. Her halde onlar, yeni Türkiye ricali gibi cesur değil... Millet kendilerinden korkacağına kendileri milletten korkuyorlar. Güya Cumhuriyetin gereği bu imiş... Halbuki o eski Cumhuriyetler, ve o cumhuriyetlerdeki hükümetin zayıf kalması gibi büyük bir mahzur vardır. Milleti korkutmayan hükümet, dışarıyı nasıl korkutabilir? Ama milleti korkutup sindirince mutlakiyet ve istibdat olurmuş. Yok yok o istemiyerek, mecburî korkutmak suretinde olur. Yeni Türkiye'de ise millet hükümetten istibdat zamanlarına nisbetle bin kat fazla korkar, lâkin memnun olarak korkar. Sanki millet, bu yeni cumhuriyet hükümetinin gönüllü esiridir.

İşte meselenin ruhu buradadır. Marifet ve dehâ-i hükümeti mutlakıyetteki hükümet kuvvetiyle hükümetten hesap sorması ve mebus seçimine kadar her işi onun üzerine terk etmesi hep bu memnuniyetin eseridir. İşte son mebus seçiminde **Mustafa Kemal**'e sanki bütün millet, **"vekillerimizi seçmede sen vekil ol."** demiş ve onun için bütün millet **Mustafa Kemal**'i milletin ittifakla istediği mebuslar bu adamlar olduğunu kerameti ile bilmiş, anlamış veyahut ikinci seçmenlerden, birinci seçmenlere kadar bütün millet fertleri ile teker teker görüşmüş, anlaşmış gibi bir fikirler uyumluluğu!..

Türkiye Cumhuriyetinin, **"ne sihirdir ne keramet"** tarzında hayal oyununu andıran nazariyeler silsilesinin cereyanına kaptırdığımız sözlerimiz de mevzuu gibi ciddiyetini iyiden kaybetti. Ciddi konuşmak lâzım gelince, belli bir şey ki mutlakiyet ve istibdat mukabili olan meşrutiyetten ve daha fazla olarak cumhuriyetin icap ettiği ve **Ankara Hükümeti**'nin Meclis-i Mebusan duvarına astığı **"Hakimiyet-i Milliye"**, kelimesinin lafzı veyahut locadaki hünü hattı ile değil de manâsının tahakkuku icabı ile, millet için memlekette siyasî mücadeleler sahasının bil-fiil açılmasına dayalıdır. Hakimiyet-i Milliye devrinde muhtelif partiler, muhtelif ictihatlar çözükmeme ihtimali yoktur. Hele mebus seçimi gibi **Hakimiyet-i Milliye**'nin temel taşı halinde bulunan bir meseleye, millet karışmayıp hükümetin, özellikle kendisi milletin seçimine muhtaç olan reisicumhurun el koyması hakimiyet-i milliyenin (ha)sına, havsalasına sığacak şeylerden değildir. Şayet Ankara yaranının iddia ettiği gibi hükümet, millete hakimiyetini ve hükümete karşı her hak ve selâhiyetini vermiş, millet de **"Aldım, kabul ettim. Fakat yine sana hibe ettim."** demiş ise bu hal, cumhuriyet ve hakimiyet için millette ehliyet olmadığının ve belki bu tür idare milletçe kabul olunmadığının en sarih bir itirafıdır. Millete hakimiyet verilir de kabul etmez, yine istibdattaki gibi hakimiyeti hükümete terk ederse olur mu? Kabul etmek değil, kapar bile. Amma böyle vermenin, kapar mı-

sın? tarzında acı bir istihzadan başka manası olmadığı için milleti malına sahip olmak üzere ciddi bir davet telakki edilmesine imkân görülememiştir. Ve bu acı istahzayı millet darağaçlarına verdiği yüzlerce, binlerce kurbanlarla tecrübe ederek anladıktan sonra **İttihat ve Terakki** devrinde **"Hasret olduk eski İstibdada biz"** yanıp-yıkılmasıyla hakimiyeti hükümetten beter bulduğu gibi, şimdi ise, o devrin dönme dolabından daha müthiş bir kurt-kapanına düştüğünü görerek her şeyden ve hatta dünyasından bile vaz geçmiştir.

Milletin, hakimiyeti hükümete terk ettiği falan yok. O, her hakkı kemal-i şerefle kullanıyor. Lakin hükümetini, ve bilhassa **Gazi**'sini pek çok sevdiğinden hukukunu kullanırken memleketin muhtaç olduğu sukünete dikkat ve ihtimamını unutmadığı için seçimlerde hiç gürültü patırdı, niza ve kavga olmuyor. Hükümetin namzetlerini kabulde tereddüt göstermeden hemen millet ittifak ediveriyor. Hükümetle millet arasında, yine **Mustafa Kemal** sayesinde tam bir denge hüküm sürüyor... diyerek Türkiye'nin son senelerdeki vaziyetini tevcih ve izah etmeye acaba imkan var mıdır? Acaba Ankara hükümet ricalinin ve bütün **Kemalist** gazetelerin ahmak yerine koyduğu dünya kamuoyu, onların hatın için hakikat-i halden bu derece göz yummayı ve kendisine gösterilen ahmak yerinde durmayı kabul eder mi? Hükümetin arzusuyla bütün millet fertlerinin re'y ve rızası arasında bu kadar uygunluk sağlanmasına beşeriyat tabiat kanununca ihtimal verebilir misiniz? 300 şu kadar mebusun hepsi **Mustafa Kemal**'in adayı olduklarına hürmeten bütün milletin müsavi ve müttefik oy alsınlar, bir hane halkı bir fikirde ittifak edemez. Nerede kaldı 14 milyon millet efradı!.. Türkiye sekenesi Allah'ta, Peygamber'de bu derece ittifak edememiştir. Sonra **Mustafa Kemal** ve adayları iyi adamlar, vatanperver adamlar oldukları için bütün iyi adamlar da onlara oy versinler. Lâkin memlekette hiç kötü adam, hiç vatan haini yok mu? Türkiye gazeteleri yalnız İstanbul'da 50 bin sabıkalı bulunduğunu yazıyorlardı. İşte bu fena

adamlar da seçimde kendileri gibi bir fena adama oy verseler ya! Hayır, onlar da oylarını **Mustafa Kemal**'in adaylarına veriyor. Suikast suçlarına girişenler, girişecek olanlar, diyerek darağaçları'na çekilen bu kadar adamlara sahne olan Türkiye'de **Mustafa Kemal**'in namzedi hilâfına oy vermek hakkını kullanan tek bir adama tesadüf edilemiyor. Reisicumhurun hayatına kast edecek adam var, hem çok. Lakin ne kerdisine ve ne gerekli gördüğü mebus adaylarına muhalefet edecek tek bir adam yok. Zahir bu memleketin insanları kanunî muhalefet yapmaktan hoşlanmaz, illâ cinayet şeklinde yapmak ister. Hulâsa seçimlerde bir milletin şu kadar milyon efradından bir tanesi bile hariçte kalmamak üzere hepsinin içten isteği ile tayin edilmiş adaylarda ittifak etmesini tabiat-ı beşeriye kabu etmez. Ya bunun tahtında müstatir bir "huve" vardır, veyahut Türkiye sekenesini insanlık sınırı dışında farz etmek lâzım gelir. Türkiye'de icra-i hükümet eden aç gözlü müstebitler bu mühim noksanı düşünemediler. Düşünseler, seçimlerde "**kesr-i musaddek**" kabilinden hiç olmazsa küçük bir azınlığı muhalif göstermek inceliğine riayet ederlerdi.

HİLÂFETİN YIKILIŞINA DOĞRU

"Allah sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı (halîfe seçtiği) gibi kendilerine de yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını (halîfe kılacağını), onlar için beğenip seçtiği dini (İslam'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku dönemlerinden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını va'detti. Çünkü onlar bana kulluk ederler, hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte bunlar asıl büyük günahkârlar (fâsıklar)dır." (Nûr (24) 55)

Mustafa Kemal'e beşeriyetin çok üstünde bir vasiyet vermeye çalışan müstebitlerden bed-mest **Yunus Nadi** bir makalesinde onu **binbir cepheli bir prizmaya benzetmişti. Hakikaten pek çok cepheli ve daha çok yüzlü olan bu mahlûkun, şimdi daima lânetle yad ettiği veli-nitemi Damad Ferid Paşa hükümeti** zamanında memuriyet-i fevkalâde ile Anadolu'ya gönderilirken Halîfe tarafından da eline verilen hususî ve mahrem ferman sayesinde başına topladığı kuvvetle emanete hiyanet ve emniyeti sui istimal ederek hükümet-i metbuasını, Halîfe'nin şahsını, sülâlesini, İslamiyetin asırlardan beri miras bıraktığı Hilâfetini ve nihayet şeriatını, dinini yıkabilmesindeki fevkalâdelikler, cezbeye tutulmuş dalkavuklarının tasvir ve tasavvurları vech ile kendisinin büyüklüğünde aranması ise, huzurunda bu oyunlar oynanan milletin küçüklüğünde aramak daha doğru olur.

Bir kaç sene içinde Türkiye'de olup biten işler ve oynanan oyunlar insana hakikaten hüzün verir. İlk başta, İstanbul'daki Halîfeyi ve Halîfe'nin hukuk ve nüfuzunu kurtarmak dâvası! Arkasından halîfenin hukuku ve nüfusu bu kurtarma davacıları tarafından gasp olunarak Hilâfetin saltanat ve hükümetten tefrîki devresi! Üçüncü devre Cumhuriyet ilânı! Dördüncü devre Halâfetin tamamen ilgâsı ve

dinî kurumların tatili ile hükümette lâikliğin tatbiki ve hükümet kuvvet yle memlekette dinsizliğin tervicl Şu kadar var kl bu devrede, devletin dini, **Dîn-i İslâm** olduğu hakkında eski **Kanun-i Esasî**'den devr olunmuş madde, geçerliliği olmamakla beraber **Teşkilât-ı Esasiye Kanunu**'nda lâfzen ibka edilmiştir. Dindârlar bununla bir müddet avundular ve dinsizliklere karşı bunu kesmez bir silah gibi kullandılar. Halbuki dindârların elinde ciddi bir iş göremeyen bu hayırsız dinî madde, ekseriya zorlanan kör silahlar, sahibini kesmesi kabilinden olarak, **Kürdistan kıyamı** üzerine elebaşları asıp kesen hükümetin fevkalâde işine yaradı. Hala ehl-i imana karşı kurulmuş bir tuzak gibi devletin Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yazılı duruyor. İşte bu tedhiş devresiyle, bu devir içinde **Mustafa Kemal**'in hakiki çehresini gösteren şapkalı Türkiye manzaralı dramın beşinci perdesini temsil etmiş oluyor.

İnkılâpçı ve dolapçı Ankara hükümetinin nereden başlayıp nerede karar kıldığını gösterecek çizgilerden birini teşkil eden Hilâfet meselesinin Selanik hokkabazları elinde aldığı şekilleri ve her şekle göre hokkabazların maksadına alet olarak kullanılan kalemleri bu eserde takip edeceğiz.

1

Şimdi Hilâfetin en ağır cezalarla ismini unutturmaya çalışan **Kemalistler**, birinci perdede "**Sebeb-i nizam-ı alem olan Halîfe-i Müslimin idame-Allahu hilâfetehu ve şekvetehu ila yevmi'd-din Hazretleri...**" diyerek sahneye çıkmışlardı. Kemalci sahtekârlığının dolandırıcılığının buna ait vesikasını iki sene evvel kendi elleriyle neşr ettiler. **Damad Ferid Paşa**'nın ikinci devre-i Hükümetinde Anadolu'daki **Mustafa Kemal** harekâtının Makam-ı Hilâfete karşı bagy ve isyan mahiyeti iktisap ettiğine dair **Makam-ı Meşihat-ı İslâmiye**'den bir fetva sadır olmuştu. Bu fetvaya mukabil o zaman **Kemalciler** de bir fetva uydurmuşlar ve bunu ellerinin altındaki bir takım müftülere imza ettirerek Anadolu'da neşr etmişler. Ankara hükümetinin mürevvic-i efkarı olarak İstanbul'da intişar eden "**Cumhu-**

riyet Gazetesi" yakın bir mazilinin vukuatını okuyucularının nazar-ı ibretine vaz etmek maksadıyla 25 Haziran 1340 tarihli nüshasında her iki fetva suretini **"Fesat ve hakikat karşı karşıya"** başlığı altında sütunlarına derc etmişti. Biz de onları aynen buraya nakl edeceğiz. Ta ki fesadın hangisinde ve hakikatın hangisinde olduğunu basiret ve basar sahibleri takdir etsin:

"Şeyhülislâm Dürrizade'nin Fetvası"

"Sebeb-i Nizam-ı alem olan halife-i İslam idame-Allahu hilafetehu ila yevmi'l-kıyam Hazretlerinin taht-ı velâyetinde bulunan bilâd-i İslâmîyede bazı eşhas-ı şerire ittifak ve ittahat ve kendilerine bazı ruesa intihap ederek teb-a-yı sadıka-i Şahaneyi hiyel ve tezvirat ile iğfal ve idlale ve bila-emr-i ali ahaliden asker cem'ine kıyam edip zahirde askerî iaşe ve techiz bahanesiyle ve hakikatte cem-i mal sevdasıyla hilâf-ı şer'i şerîf ve mugayir-i emr-i münîf bir takım garamat ve vergiler tarh ve tevzi' ve enva-ı tazyik ve işkencelerle halkın emval ve eşyasını gasp ve garet ve bu vech ile ibadullaha zulmü itiyad ve tecrîme cesaret ve memalik-i mahrusenin bazı kurra ve bilâdına hücûm ile tahrîb ve hâk ile yeksan ve teb'a-yi sadıkadan nice nüfus-i masumeyi katl ve itlâf ve dima'-i mahkûnei sefk ve iraka ettikleri ve canib-i Emürü'l-Müminininden mansup bazı memurin-i ilmiye ve askeriyye ve mulkiyeyi hod-be-hod azl ve kendi hem-pâralarını nasb ve merkez-i Hilâfet ile memalik-i mehrusenin muvasalât ve münakalât ve muhaberatını kat' ve taraf-ı devletten sadır olan evamirin men' ve merkezî diğer memalikten tecrid ile şevket-i Hilâfeti kesr ve tevhîni kasd ederek makamı muallâ-ı imamete ihanet etmekle taat-i imamdan hurûc ve devlet-i aliyye'nin nizam ve intizamını ve bilâdın asayışını ihlâl için neşr-i eracif ve işaâ-yı ekâzib ile nası fitneye saik ve sai-i bil-fesad oldukları zahir ve muhakkak olan emr-i aliden sonra halâ inat ve fesatlarında ısrar ederler ise mezburların habasetlerinden tathir-i bilâd ve şerr u mazarratlarından tahlis-i ibad vacip olup "Allahın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın!" (Hucurat (49)-9)

nass-ı kerîmi mucibince katl ve kitalleri meşru ve farz olur mu, beyan buyurula!

El-Cevap = Allahu tealâ a'lem: Olur!

(Ketebehu el-fakîr es-seyid **Dürrizâde Abdullah**, ufiye anhu)

Bu suretle memalik-i mahruse-i şahanede harb ve darbe kudretleri bulunan müslümanlar, İmam-ı Adil Halîfemiz Sultan Vahidüddün Han Hazretlerinin etrafında toplanıp mukatele için vaki olan davet ve emrine icabet ve bügat-ı mezburun ile mukatele etmeleri vacib olur mu, beyan buyurula?

El-Cevap: Allahü Teala A'lem: Olur!

(Ketebehu el-fakîr/Es-Seyyid **Dürrizade Abdullah** ufiye anhu)

"**Cumhuriyet**" gazetesinin tabirine göre hakikî ulemanın fetvası:

"Sebeb-i nizam-ı alem olan halîfe-i Müslimin adamellahu hilâfetehu ve şevketuhu ila yemvi'd-din hazretlerinin makam-ı saltanat ve hilâfeti olan İstanbul; **Emirü'l-Mü'minin**'in hilâf-ı merziyyesi olarak a'dâ-ı müslimin olan düvel-i muhasama tarafından fiilen işgal edilerek, asakir-i İslamiye eslihasından tecrid ve bazıları bi-gayr-ı hakkın katl ve makarr-ı Hilâfetin muhafazasını kâfil bilcümle istihkâmat ve kila' ve vesait i saire-i harbiyeyi zabt ve muamelât-ı resmiyeyi tedvire ve cuyûş-i müslimini techize memur olan Bab-ı Âlî ve Harbiye Nezaretine vasiyet edilerek Halîfeyi menafi-i hakikiye-i milleti zâmin tedabir ittihazından fiilen men' ve idare-i örfiye ilan ve divan-ı harblar teşkil ile İngiliz kavaninini tatbiken muhakeme ve tecziye etmek suretiyle Halîfenin hakk-ı kazasına müdahale ve kezalik hilâf-ı merzi-i Hilâfetpenahî olarak ecza-i Memalik-i Osmaniye'den İzmir, Adana, Maraş-Antep, Urfa ve havalisine düşmanlar tarafından tecavüz edilerek tab'a-yi gayr-i Müslime

ile bil-iştirak İslamları katliam ve mallarını nehb ü garet ve muhadderatı tecavüz ve mukaddesat-ı Müslimîni tahkir eder olduklarında ber-vechi meşruh maruz-i hakaret ve esaret olan Halîfe-i Müslimîn'in istihlâsı hususunda kudret-i mümkineleri sarfetmek Müslimîne farz olu mu?

El-Cevap: Olur!

Bu suretle hukuk-i meşruasını ve Hilâfetin kudret-i maneviyesini istirdat ve bil-fiil maruz-i tecavüz olan memalik-i mezbureyi düşmanlardan tathir için mücadele eden cumhur-i Müslimîn şer'an bağî olurlar mı?

El-Cevap: Olmazlar!

Bu suretle düvel-i muazzamanın ikrah ve iğfaliyle vakıa ve hakikata gayr-ı muvafık olarak sadır olan fetvalar, cumhur-i Müslimin için şer'an muta' ve mamulün-bih olur mu?

El-Cevap: Olmaz"

Arz olunan fetvaların, başında **Ankara Müftüsü** ve bugün **Diyanet İşeri Reisi Rıf'at Efendi** olduğu halde 153 müftü tarafından imza ve neşr olunduğunu da **"Cumhuriyet"** kaydediyor. Mezbur Rıf'at Efendi, **"Taaddüt-i zevcat din-i İslam'da mecburî değildir"** diyerek lâik Ankara hükümetinin teaddüt-i zevcata dair meşru izin, dinî hükümleri ibtal hakkındaki arzusunu terviç ettiğinden, din ve dünya ayrılığına dair hükümet-i lâ-diniyyeyi ve şapka iktısasını kabul ve müdâfaa maksadıyla gazetelere beyanatta bulunduğundan, yukarıda bahs ettiğimiz **Hoca Rıf'at**'tır. Geri kalan 152 müftünün büyük bir kısmı merkum gibi lâik olan hükümetin mizacına hizmet mukabilinde kendilerine bir dünyalık demin etmek daiye-i manfuresinde kalan yağcılardan ve diğerleri de Ankara eşkiyasının zorbalık baskısına direnemiyen zavallılardan ibarettir. Bunların haricinde mezkur hokkabaz ve müzevvir fetvalara imza koymaktan kaçınmaları sebebiyle bağiler tarafından darağacına çekilen müftüler de vardır ki asıl hakikî alim vasfına layık olan bu şüheda-i dinden **Cumhuriyetçi Yunus Nadi** hiç bahs etmiyor. Şimdi bu müftülerin ruhlarına üç

sene evvel **Mekke-i Mükerreme**'de muhacir olarak irtihal eden ve **Hatîcetü'l-Kübrâ**'nın civarına defn olunan birinci fetva sahibi **Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Bey**'in ruhu mülâkı olmuştur. **Mustafa Kemal** aleyhinde bağî fetvasını vermek şerefi nasıl merhum müşarrunileyhaya nasıp olmuş ise, öldükten sonra **Cenab-ı Hatice**'ye komşu bulunmak gibi fetvasının mükâfatı olduğuna şüphe etmediğim en yüksek bir pâye de yine bu talihli zata nisbet olmuştur. Vefatında ben de **Mekke-i Mükerreme**'de idim. Cenâzesinde hazır bulundum. Ve dünyadaki fetvası gibi ahiretteki mesvasını da kıskandım.

Mukabil fetvaların esası tezvirat ve uydurmalara dayalı olduğuna gelince; bugün bunu isbata hic hacet kalmamıştır. Anadoludaki **Mustafa Kemal** harekâtının, İstanbul'da esaret halinde bulunan Halîfeyi kurtarmaya yönelik olduğu mezkûr fetvalarda tasrîh ve iddia edilmiş iken, mezkûr harekâtın önce Halîfeyi makam ve selâhiyetinden tecrid ile, ikinci olarak Hilâfeti büsbütün ortadan kaldırmakla neticelendiğine nazaran o hareketin..... kendilerine Hilâfet Makamına karşı asî ve bağî hükmü veren **Dürrizade**'nin fetvasını kendileri kabul etmiş oldukları gibi Halîfeyi tahlisten ve en çok Hilâfet Merkezinde İngiliz kanunlarının tatbîkine karşı Hilâfet Makamının hüküm verme hakkını istirdat ve iadeden dem vuran kendi fetvalarını da yine kendileri, en hain ce ve... surette tekzîb etmişlerdir. Kurtarılması va'd olunan Hilâfet Makamı bugün nerededir? Kimlerin eliyle yıkılmıştır? Hilâfetin hakk-ı kazâsı, ahkam-ı şer'iyyenin icrâsı manasına olduğu halde şeriat kanunlarını ilga ederek yerine ecnebi kanunlarını, İsviçre kanunlarını tatbik edenler kimlerdir? Gözleri kör.... okuyucular bütün bu iddiaların yerindeki terslikleri görüyor. Halîfeye **"İdame Allahu hilâfetehu ve şevketehu ila yevmi'ddin..."** diye dua ederek, fetva alıp veren Hilâfet düşmanlarının sahtekârlıklarına bakınız?... Türkiye'de mukaddesatı tahkir etmekten zevk alan ve İslam kadınlarını **"muhadderat"** tabirinden uzaklaştırmak için ne lâzımsa yapmaktan geri durmayan

heriflerin fetvâlarında mukaddesatı ve muhadderatı mevzubahs..... olduklarından utanmak da besbelli, kadınlardan hayâyı kaldıranlara düşmüyor mu şimdi? Türkiyede evvelki hususî harem hayatını umuma açan **Mustafa Kemal**'in hükümet erkânı o devirlerde İslam Türk kadınına ait suikastlarını gizlemek ve Türk milletini aldatmak için gayet muhafazakârane idare-i kelâm ediyorlardı. **Mustafa Kemal**'in mukarreblerinden ve Türklüğün en münevver ve teceddüt-perver mürşidlerinden olan **Müfide Ferid Hanım'ın -bugün Londra sefîri olan Ferid Bey'in haremi-** Türk kadınlığı hakkında (Asosiet Press) muhabirine vuku'bulan beyatına ben bile inanarak, sözlerini **"Dinî Müceddidler"** namındaki eserime aynen derc etmiştim. Diyordu ki:

"Haremin sakin hayatı kadının tabiatı ve millet-i ictimaiyenin zarureti ile tevafuk etmektedir. Ben şimdiye kadar Amerika ve Avrupa kadınlarının istifade etmekte oldukları istiklâli kıskanıyordum. Fakat şimdi görüyorum ve anlıyorum ki Rus kadınının israfatı, Avusturya kadınının müfrit hassasiyeti, İngiliz kadınının lâkaydiliği, ve Amerikalı kadının garabet-i ahvali karşısında harem kadını daha ali evsaf ve meziyetlere maliktir. Ecnebiler nazarında kadın hukuku; tuvalet için çılgınca sarfiyat yapmak, geç evlenmek ve çocuk doğurmamak demektir. Ecnebi kadınları moda mağazaları, tiyatrolar ve romanlar için yaşarlar.... Bize, Türk kadınlarına gelince; bizde asrî kadın hukukumuzu elde etmeyi kafamıza yerleştirdi ve bu mücadelede tabiî meziyetlerimizden bir kısmını fedâ ettik.

Biz de tahrip edici, müsrif ve lüzumsuz birer mahlûk haline geldik. Şimdi artık bu hayata bir nihayet vermenin tam zemînidir. Millî hareket, tarzımız artık taayyun etmiştir. Esasen çoktan beri kadının mevkii kendi evi olduğuna ve onu onda muhafaza için en güzel çarenin harem hayatı bulunduğuna kaniyiz. **Harem hayatı, kadına daha geniş bir hürriyet temin eder ve onu suistimale sevk etmez. Biz halis ev kadınlarıyız. Az çok hepimiz aynı şekilde elbi-**

se ve peçe taşıyoruz. Bu, modaya kurban olmamıza da mani oluyor. İşte biz, Türk kadınlarının hürriyetini böyle anlıyoruz."

Hem İstanbul'daki hafiflerin ve hükûmetin **Mustafa Kemal** aleyhinde fetva ısdarı meselesine varıncaya kadar bütün efal ve icraatlarında düşman devletler tarafından (mekrûh) olduklarını iddia ediyorlar, hem de daha sonra gelişen olaylar üzerine onları sorumlu tutmaya kalkışıyorlar. Halbuki ne devletler Hafîfeyi eşkiya-i Kemaliye kadar zecr ve baskı altına almışlar ve ne de birinci fetvanın sahibi **Dürrizâde merhum** Anadolu'da mukabil fetvaları imzaya davet olunan müftüler derecesinde cebr ve ikrâha maruz kalmış idi. Hasılı mukabil fetvalar serapâ yalanlar ile doludur. Saf Anadolu ahalisine hoş görünmek için Hafîfe hakkında fetvalarında kullandıkları ulutayıcı lâfızlar ile ani fırsatın hulûlünde Hafîfeye reva gördükleri alçakça hakaretleri karşılaştırınca herifîerin yalancılığının ve kallaşlığının seviyesi biraz daha anlaşılır. Sahtekârlıklarının en belli bir vesikası mahiyetinde bulunan ve mukabil fetvaları beş sene evvel kendi gazeteleri ile tekrar neşr ve ilân etmekten sıkılmamaları da utanmanın akıllarına gelmemek derecesinde bunlarca unutulmuş bir hale geldiğine delalet eder.

KARŞIT FETVALARIN ARDINDAN

Şeyhülislâm Dürrizade merhumun adı geçen fetvası bana Mısır macerâmı yad ettirir. Mısırlılar bu fetvanın bana ait olduğu görüşünde ısrar etmişler. Ve bir çok defa gazeteleri ile vaki olan tashih ve tezkîrime rağmen iki Şeyhülislamı birbirinden temyîz ve tefrîke bir türlü muvaffak olamamışlardı. **İstanbul**'dan **Mısır**'a ilk geldiğim zaman, gazeteleri **"sahibu-l-fetvâ" Mustafa Sabrî geldi,** dediler. Ve Mısır'da oturduğum kadar hergün matbuatta arsızca tariz-lerle ve hususî telgraflarla beni ta'cîz ettiler. Bu meyanda; **"Mısır halnlere sığınak olamaz, Hicaz'a gidin."** diyenler bile oldu. Ben ise fetva vermek şerefinin maalesef bana nasip olmadığını ve Mısırlıların en açık bir meselede cehalet ve dalâletlerini yüzlerine vurmak için hakikatı beyan mecburiyetinde kaldığımı, **Hicaz Melikî** Hazretlerinin daveti üzerine Mısır'dan ayrılırken **"el-Mukaddam"** ve **"el-Ehram"** gazetelerinde yazdım. Benim makalem onları büsbütün çıldırtmış. Bu terbiyesiz edebiyat nümunelerini **Mekke-i Mükerreme**'de okudum. Benen daha sonra **Dürrizade Abdullah Bey** de **Mekke-i Mükerreme**'ye geldi ve arası çok geçmeden orada irtihal-i dar-ı bekâ oldu. Bunun üzerine Mısır gazeteleri: **"Mustafa Sabrî, sahibu'l-fetva, Mekke'de öldü."** diye yazdılar. **Melik Hüseyin Hazretleri** bunlarla münakaşayı münasip görmediği için ben bir şey yazamıyordum. Nihayet ailem efradından bir kısmının hastalanması hasebiyle beş ay sonra Mısır'a avdet ettim. Bu defa da, **Mustafa Sabrî yine geldi, Hicaz'da vefat meselesinin aslı yokmuş,** dediler. Ben cevap vermemekte devam ediyordum. Bir kaç ay sonra **"Emîru'ş-Şuara"** lakabını verdikleri **Şevkî Bey,** sabık **Hidiv**'in İstanbul'dan avdet eden validesini istikbal sadedinde uzun bir kaside yazdı. Bu kasideyi **"el-Ahram"** gazetesi ser-sütûn halinde neşr

etti. Kasidenin 5-10 beyti **Halîfe Vahidüddin**'in ta'n ve teşniine tahsis olunmuştu. Müşarünileyh, "**Tağutların velisi**" ve "**Kötülerin İmamı**" tabirleri ile anılıyor. Buna mukabil **Mustafa Kemal** de bir İslam kurtarıcısı gibi göklere çıkarılıyordu. Dayanamadım. Açık bir mektup ile kasideye lüzumsuz derc edilen bu çirkin yersiz sözleri tenkit ettim. Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerîminde şairleri tavsif ederken "**Yapmadıklarını söylüyorlar**" buyuruyor. Ben ise bu şairi "**Bilmediklerini söylüyorlar**" denilecek kısım sırasına bulduğumu söyledim. Kasîdede **Mustafa Kemal**'in "**ferd**" tabiri ile istibdadı kaldırdığı iddia olunuyor. Halbuki Türkiye'de "ferd" giymemiş, "kıred", "**maymun**" peyda olmuştur, dedim. Bundan başka **Emmirü'l-Mü'minin**'e hâksız yere tecavüz **Emirü'ş-Şuara**'dan sadır olsa dahi büyük bir haddini bilmezlik olacağı gibi veli-nimeti bulunan Hidiv ailesini medh ederken o ailenin efendisi makamında bulunan bir zatı hicv etmek şiir ve edep noktasından medh olunanın efendisine saldırı derecesinde çirkin düşmüş olduğunu ve sabık **Hidiv**'e, Umumî Harb zamanında olduğu gibi mütarekeden sonra **Sultan Vahidüddin**'in, benim kendimin de kabinesinde dahil bulunduğum bir hükümeti tarafından, aylık, binlerce lira tahsisat verildiğini zorunlu olarak, yüzlerine çarptım. **Emiru'ş-Şuara bunu da bilmiyor**, dedim. Hülâsa, şairin kendi veli-nimetini medh ederken "**anlamadığı cihetten**" veli-nimetinin veli-nimetine tecvüz ettiğini ve binaenaleyh şuursuz şair olduğunu isbat ettim. Lakin bundan ne şair utandı, ne Mısırlılar, ne de medhiyeyi büyük bir övünç ve gurur ile kabul eden **Hidiv**'in validesi Aksine **Emiru'ş-Şuara**'nın avanı bana adi küfürlerle hakaret ettiler. Hücum edenler arasında bir Mahkeme-i Şer'iyye avukatının aleyhimde pek ileri gitmesi ve **Mustafa Kemal**'in Mehakim-i Şer'iyye ve Ahkâm-ı Şer'iyye düşmanı olduğunu bilmemesi pek acayibime gidiyordu. Benim için "**Mekke'den kura haberi geldi ve insanlar kendisinden kurtuldu derken, "el-Mukaddam" sahifeleri üzerinde yine sesi yükselmeye başladı.**" diyordu. Hem de bu adam

yine beni "**Şerde ebedî fetvâ sahibi**" tabiri ile anıyordu. Bunun üzerine yazdığım makalelerimin birinde bu müzmin hatalarını tashih ederken: "**Sizi tezkîr ettiğim kadar bir mü'mini tezkire çalışsam, müzekker olurdu.**" demiştim.

O sıralarda bir garibeye daha şahit oldum. "**el-Ahram**"a edebî makaleler yazan **Yusuf Hamdi Yegen: "Emiru'ş-Şuara Şevki Bey vaktiyle Sultan Abdülhamîd'i medh sadedinde kasîdeler yazmıştı. Şimdi nasıl hicv ediyor?**" diyerek, şairin benim tenkit ettiğim kasîdesini tenkit etmek istedi. Ardından; **Muhammed Kandil er-Rahmanî** adında diğer bir avukat ve yazar, son kasîdenin **Sultan Abdülhamîd** merhum hakkında olmayıp belki **Sultan Vahîdüddin**'e ait olduğunu ve hatta bu sebeble, müşarünaleyh'in dostu ve Şeyhülislamı bulunan **Mustafa Sabrî**'nin tepki ve tenkitlerini çektiğini ihtar etti. **Yusuf Hamdi** ise kasîdede **Sultan Hamîd**'in hicvi kast olunduğunu iddiada ısrarlı olarak, istibdat gibi, ihticab gibi şeylerden bahis olan ve **Sultan Vahidüddin**'e uygun olmayıp, **Sultan Hamîd**'e yakışan bazı beyitleri ile de istişhat ettikten sonra da "**Şeyh Mustafa Sabri yine başka türlü anladı, derseniz, onu bana sormayınız, kendisine sorunuz.**" dedi. Ve benim kadar tenkidinde batıl ile vekardan haramı cem eden başka bir adam daha göremediğini, ilave etti. Sanki o diyarda kör ceryanı tenvir ve tevkie çalışmak batıl, haksız hakareti red etmek de vekar dışında bir hareket sayılıyordu. Haydi bakalım, dedim. Yeni bir fahiş hatayı hamil olarak karşıma yeni bir muteriz daha çıkmış oldu. **Şevkî**'nin kasîdesindeki hiciv, **Sultan Hamîd**'e mi aittir, yoksa **Sultan Vahidüddin**'e mi? Şair ise orada değil, fakat şairliğin yüksek zevkinin kendisine bahş ettiği gurur hakkı ile burnu Kaf Dağında olarak sessiz ve suskun oturuyor. Ve hiç olmazsa bir defaya mahsus olmak üzere insafa gelerek: "**Yok, bu kadar yanlışlık olmaz, Şeyh Mustafa Sabrî'nin telâkkisi doğrudur ve benim hücûm Sultan Vahidüddin'e aittir.**" demiyordu. Yahut sarhoşluk durumu ile ihtimal ki şair kendisi de sözünün sıyak ve sıbakındaki kat'î karineden kat-ı nazarla-

hangi padişahı hicv ettiğini tamamen bilmiyordu. Bunun üzerine dedim ki, **Yusuf Hamdi Bey**'in anlayamamış olmasına rağmen şairin maksadı **Sultan Vahidüddin**'e taarruz olduğu şüphe ve tereddüt götürmez. **Sultan Hamid**'e atıp tutmak'a hasmı bulunan İttihatçıları alkışlamak, modası geçmiş ve foyası meydana çıkmış bir yanlışlıktır ki **Mustafa Kemal**'i medh ederek **Sultan Vahidüddin**'i batırmak gibi o zaman için henüz revacını muhfaza etmekte bulunan yeni bir dalalet mevcut iken **Şevki** ayarında bir şair-i devranını bugünkü kasîdesini bayat bir dalâlet-i fikriyeye istinat ettirmek hiç münasip değildir. Hicvinin niteliemelerinde **Sultan Vahidüddin**'in hal ve mesleğine tevafuk bulunmamasına gelince, bu cihet, Yusuf Hamdî Bey'e hak verdirmekten ziyade, şairin haksızlığını ortaya kayan benim tenkidime hak verdirir. Ben böyle yazdıktan sonra **Yusuf Hamdî Bey** artık aldiyet meselesindeki hatasında daha fazla ısrar edemiyerek sert-i hacalet için bu defa da beni acı sözlülükle, kaba sözlülükle muahezeye başladı. Ve **"kalem yerine eline sopa almış, rast gelenin kafasına indiriyor."** dedi. Son cevabımda:

"Mısırlılar! Ne acayip adamlarsınız? **Mustafa Kemal**'in siyasi kasımlarından diye bana ve Halîfe'ye ilk başta üst perdeden taarruz ve tecavüz eden sizsiniz. Büyük büyük yanlışlıklara düşen de sizsiniz. Ağır tenkitlere dayanamayacak adam büyük hatalardan kaçınır, ve hele ağır tecavüzlerde bulunmaz. Benim elimde sopa görüyorsanız onu sizin elinizden aldım. Beni, bâtıl ile vekar haricine çıkmayı cem etmekle tavsif eden zatın kendisi zulm ile tazallumu cem ettiğinin farkında olmuyor. Hem tecavüz ediyor, hem de karşılık şiddetli gelince şikayet ediyor. Ve siz daha nelerin farkında değilsiniz. Bırakınız Türkiye'ye ait siyasî meselelerin avamızını... Siz henüz iki Şeyhülislamı dört defa ihtardan sonra bile yine birbirinden ayırt edemiyorsunuz. İki Padişahı da biribirinden temyiz edemiyorsunuz. Baş şairiniz tavsif ve tasvir ederken iltibasa düşüyor. İçinizdeki havas muhatabını da şairin muradını yanlış taşhis ediyor.

Arapça makalelerle size ve en büyük şairinize mukabelede bulunmasını cür'etkârlık saydığınız ve ne kadar Arapça yazsa da Arap olmadığı belli oluyor, dediğiniz **Mustafa Sabri** ise şairinizin şiirini ve muradını sizden daha doğru anlıyor. Kendiniz sebeb olarak açtığınız münakaşa yolunda hergün bir hatanızı tashîh ettikçe bundan mahcup ve yola gelmiş olacağınız yerde bana hizmet ediyorsunuz. **İstanbul**'dan **Mısır** toprağına ilk defa sığındığımız zaman **İskenderiye**'de ailemle beraber üzerimize süprüntü ve çamur attınız. Ve sonra gazetelerinizde menşur ve manzum yazılarınızla şahsımıza ve mesleğimize taarruzdan geri durmadınız. Garipliğinden cesaret alarak namus sahiblerine sataşmayı bir şey sanmaktaki hatanızı da sopaya teşbih ettiğiniz kalemimle size anlatacağım ve cezasız bırakmıyacağım," dedim. Ve son makalemi **İbni er-Rumî**'nin beyitleri ile bağladım.

Hakikaten benim Mısır sergüzeştim ve oradaki vaziyetim görülecek bir şeydi. Mısırlılar **Mustafa Kemal**'e kulaktan aşık olmuştular. O sebeble ulemasının, cuhelâsının ağzında bu isim, esma-i hüsnadan biri gibi dolaşıyordu. Onun hasımlarından olduğum için de beni misafirliğime ve muhacirliğime rağmen pek nezaketsiz ve belki pek terbiyesiz bir surette karşıladılar. İslam memleketi emeliyle iltica ettiğim o memleketin hakkımdaki o sui-muamelesini değil dünyada, ahirette bile unutmayacağım. Paraca ve hatta ilimce pek zengin olan bu diyarda gördüğüm akıl ve muhakeme fakirliğini başka bir yerde göremem. Yoksulluğun azami haddi içinde yarıdan fazlası hasta olan aile fertlerimin ihtiyacını tedarik için gece yarılan eczahanelere koşarken bir taraftan da matbuat mücadelesinde Mısırlılara kendi dilleri ile yazı yetiştiriyordum. Karşımda kurulan ve bir garip yüreği susturamamakla cahiliyet ırkçılığı alevlenen bir memleketin münafık cephesi asla manevî kuvvetimi sarsamadı. Ben yalnızdım. Bir makalemde kendilerine yazdığım üzere o diyarda benim gibi garip olan hak ve ha-

kikatten başka müzahirim yoktu. Pek ender olarak bana taraftar çıkmak isteyen zevat bile imzalarını gizleyerek yazıyorlar ve seslerini kâfi derecede yükseltemiyorlardı. Müdafiin benim yardıma ihtiyacım yoktu. Belki yerlilerden de bir doğru sözün çıkmasına memleketin ihtiyacı vardı. Münakaşa devam ettikçe muarızlarım, düştükleri hatalarla benim elime adeta silah ve mühammit depoları teslim ediyorlardı. O günkü hayatın şiddeti arasında bu eğlenceli mücadele benim için bir teselli teşkil etti. Muarızların hepsi Mısırlı idi. Yalnız, Türk veyahut ihtimal ki melez bir şey olarak Lâzkiye sabık mutasarrıfı **Abdülgani Sünnî** vardı. Bu da **Mustafa Kemal**'in ve güya onun arkasında bulunan bütün Türk milletinin müdâfii sıfatıyla her ikisinin de hasmı mevkiinde kalan bana hücum ediyor ve ağza alınmaz tabirlerle beni yerlilerden fazla ısırmaya çalışıyordu. Ancak adam **Mustafa Kemal**'in mahiyetini Hilâfet ve İslamiyet hakkındaki suiniyyeti lehiyle hareket ediyordu. Mısırlıların ahmaklığına tam bir itimadı olduğundan en adi muğalatanın orada geçeceğine kail bulunuyordu. Harîf muhitin ruhunu anlamıştı. Ve mesele **Mustafa Kemal**'in galip gelmesinde idi. Yunan'a galip, Halîfe'ye galip, Şeyhülislam'a galip, din-i İslama galip... Galip olsun da kime galip olursa olsun, Mısır'ın, bu, tarihî bir seciyesidir. **Hz.Ömer**'in valisi **Amr bin el-As** Hazretlerinin: **"Arzuha zehep, ve mâuha aceb ve ehluha li-men galeb"** diye Mısır'ı tarif etmesinden çok evvel, **Firavun** ve **Hz.Musa** devrine ait olarak Kur'an-ı Kerim'deki **"Üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız, dediler."** (Şuara/40) nazm-ı celîli bu seciyeyi pek güzel izah etmektedir. İşte hükümetten elini çeken Halîfe'nin nüfûzu daha fazla ve bütün İslam alemine şamil olacağından, güya **Mustafa Kemal**'in Halîfe'ye fazla paye vermek için hükümeti elinden bıraktırarak İstanbul'da oturmakla iktifa usulünü ihdas ettiğine varıncaya kadar **Abdülgani Sünnî** adındaki gayretli ve cür'etli müdafi tarafından iddia olunmuştur. O sırada bir aralık Şer'î Mahkemelerin ilgası mevzubahs oldu.

Ve bütün Mısır gazeteleri "**Mehakim-i Diniyye**" diye yazmışlardı. **Avukat Abdülgani** Türkiye'de dinî mahkemeler bulunmadığını ve Şer'î Mahkemelerin, Dinî Mahkemeler olmadığını, çünkü oraya gayr-i müslimlerin de müracaat etebileceğini yazarak güya bu havadisi tashih etti. Halbuki **Mehakim-i Şer'iyye, Mehakim-i Diniye** olmasa **Mustafa Kemal** onları niye ilga edecekti? Fakat Mısırlılar, bugünkü **şapkalı Gazi**'nin gerek diyanetperverliğine ve gerek hilâfete hürmetkârlığına toz kondurmamak için sarf edilen bu hezeyanlara gazetelerinde, kulaklarında bol bol yer veriyorlardı. Nihayet **Mustafa Kemal** gayrete geldi. Hakkındaki bu yalancı isnatları red edecek icraata girişti. Yani İstanbul'da halîfe makamına nasp ettiği **Abdülmecid Efendi**'yi ve bütün **Al-i Osman**ı vapurlara doldurarak mal ihtirasından fazla bir sür'at ve suhuletle harice sevk etti. Mehakim-i Şer'iyyeyi kapattı. Medaris-i diniyeyi kapattı. İnkılâbın yeni bir perdesini açtı ve birlikte Mısırlıların perdeli gözlerini de açarak beni utandırdı. **Abdülgani Sünni**'ye gelince, o kadar yazılardan sonra bu netice üzerine utandı mı bilmem. Bana kalırsa, Hayır! Çünkü o yazıları henüz yazarken bile utanmamaya kadar vermiş gibi yazıyordu. Maamafih Arapça kitabımda ben bu herifin mugalatlarını kafi derecede yüzüne çarparak Mısır'da tesis ettiği dalalet suçlarına mühim surette sekte vurdum. Mezkur eserde çok şeylerden bahs edilmiş olmakla beraber en ziyade hükümetsiz hilâfet olamıyacağı meselesine, kitabın mevzuunu teşkil edecek derecede ehemmiyet verilmiş ve **Abdülmecid Efendi**'nin sultadan mücerred hilâfet makamındaki vaziyeti tenkit edilmiştir. Şimdi günü geçmiş olan bu konu, Hilâfet meselesinin geçirdiği değişikliklerden en şayan-ı tetkik bir safhasına ait olmak cihetiyle şu kitabımızı da alakadâr edecek önemi haizdir. Binaenaleyh meseleyi aşağıdaki şekilde burada da bir nebze izah edeceğiz:

Yeni Türkiye hükümetinin İslam Dininden ilgisini kestiğine daha 1922'de Hilâfetle hükümeti birbirinden ayırdıkları zaman hükm etmiş ve Mısır gazetelerinde bu rey ve

mütalâamı kat'iyyet ve sarahatle ortaya koymuştum. Hilâfeti hükümetten tecrid ve tefrik etmek ne demek olduğunu İslam aleminin ve özellikle İslam ulemasının tereddütsüz anlaması lâzım gelirken, maalesef, o zaman Mısır muharrirleri ve Mısır uleması şayan-ı taaccub bir idrak sukutu ile meselenin mahiyetini kavrayamadılar. Sanki **Mustafa Kema** Yunan askerini hezimete uğrattığı bir İzmir hücumu ile İslam Aleminin de akıl ve muhakemesini de bozmuş, dağıtmış idi. Binaenaleyh o zamanlar İslamın an'anelerini peşi sıra yıkarken de yine hep bu adamı mazur görüyorlardı. Ve belki alkışlıyordu. Güya ki İslam Dini'nin müesses müdevven prensipleri yokmuş, ve her şeyden yüksek ilmî mahiyeti ile teşhis olunmak lazım gelen bu din, bir beldenin oluşup verilmesine tabi imiş ve daha doğrusu gavur İzmir'ine feda edilir bir şeymiş gibi düşünüyorlardı. Öyle diyebilirim ki Mısır'ın büyük çoğunluğunun, Hilâfeti hükümetten tefrik meselesini, esas şeriate muhalefet derecesi nokta-i nazarından alaya almak suretiyle gösterdikleri düşünce sapıklığı, dinî meselelerde hal ve akt hakkını haiz olmak mertebesinden onları iskat etmiştir. Ve Ankara hükümetinin bilahare Hilâfeti büsbütün ilga etmesinden bir bucuk sene evvel Hilâfet Meselesi'nin esas telâkkisinde kifayetsizliklerini, kabiliyetsizliklerini isbat etmiş olan bu alimler için artık bundan sonra Hilâfet kongrelerinde söz söylemek ve görüş beyan etmek selâhiyeti kalmamıştır.

Okuyucular arasında bu sözlerimi haddinden büyük bir dava tarzında görenlerin bulunması ihtimaline karşı iddialarımı isbat edeceğim: Hükümetle bir arada olan hilâfetin hükümete dinî bir renk ve büyük bir şeref vermekten başka bir büyüklüğü olamıyacağı gibi hükümetin de dinî bir sıfat ve haysiyetten ibaret bulunan Hilâfete kuvvet vermesinden başka zarar verecek bir yeri olmadığından Hilâfetle hükümeti birbirinden tecrid etmek, dini dünyadan ve siyasetten ve bil-mukabele dünyayı ve siyaseti yani hükümeti dinden ayırmak demekti ki ayırım olayında bu muamma gayet bariz ve bedihî olduğu halde Mısır uleması, tüm açıklı-

ğına rağmen bu noktayı anlayamadı. Ve bu hadiseden beş altı ay sonra Türkiye matbuatı ve **Mustafa Kemal** hükümetinin ricali, şimdi Türkiye'de herkesin serbest serbest söylediği bu, din ve dünya ayrılığını ikrar ve ifşaya bağlamışken, Mısır uleması bu açıklamalar üzerine, yine ayırım hadisesinin istihdaf ettiği vahim maksada intikal için lazım gelen uyanıklığı kazanamadı. Ancak bu açıklamalar üzerine Hilâfetin hükümetten tefriki din ile dünya arasını ayırmak demek olduğu ortaya çıktı. Ve iddialarımın bu kadarı sabit oldu. Amma Kemalcilerin itirafları ile sabit oldu, yoksa Mısırlıların kendiliğinden veya benim ihtar ve ikazımdan anlamaları ile değil! Hatta işin bu kademesinde dinin dünyadan ve siyasetten ayrıldığı anlaşıldı da hükümetin dinden ayrıldı yine belli olmadı. Halbuki bunlar, bu ayrılıklar en basit mantıkî intikal ile mağlum olacak derecede birbirinin ayrılmaz birer parçaları idiler. Lakin bu yumuşaklığın sebebi vardı: Zira Kemalciler dinin dünyadan ve siyasetten ayrıldığını itiraf etmişler, fakat bunun ayrılmaz gereği mesabesinde olsa bile hükümetin dinden ayrıldığını henüz harfi harfine itiraf etmemişlerdi. Mısır'ın ehl-i hal ve akti ise akıllarını saplandığı girdaptan ancak Kemalcilerin itiraf ettiği kadar hareket ettirebiliyorlar. Mantıkî gereklerin baskısına rağmen başka türlü asla yerinden oynamıyorlardı. Halbuki onların itirafına hacet kalmadan meselenin daha başında ben anladım ve anlatmaya çalıştım ki **Mustafa Kemal** Hilâfeti hükümetten neye ayırıyor ve hükümeti kendi tarafına alarak Hilâfeti muhmel ve muattal bir halde niçin **Abdülmecid Efendi**'ye terk ediyor? Çünkü Hilâfetle Hz. Peygamber Efendimizin makamına geçmek ve binaenaleyh ahkam-ı şer'iyye dairesinde icra-i hükümet etmek vazifesi var. Ankara hükümeti ise ahkam-ı şer'iyyeye tabi olmayarak hareket etmek istiyor. Böyle olmasa hükümeti kendisine alan **Mustafa Kemal** Hilâfete neden rağbet etmiyordu? Ona rağbet etmiyordu? Ona rağbet yerine, cesaret etmedi, desek Hilâfeti daha sora büsbütün ilgâya cesaret eden adam, uhdesine almaya cesaret edemez miydi? Şu halde Hilâfetin

kabahati Peygamber postu olmak gibi, **Mustafa Kemal**'in aslına inanmadığı bir pâyeden ibaret bulunmasında, yahut Hilâfetle bir arada bulunacak bir hükümetin şer'î kanunlar ile mukayyed bulunmasında görülüyordu. Onlar ise hükümeti o kayıtlardan kurtarmak azminde idiler. Hilâfete düşmanlıkları da hep bundan ileri geliyordu. Lakin Mısırlılar **Mustafa Kemal**'in Hilâfet düşmanı olduğuna da inanmıyorlar. Şer'î kanunları hükümetten uzaklaştırmak niyetinde olduğuna da inanmıyorlardı. Şimdi bu noktalar tamamen benim dediğim şekilde sabit oldu ve o zamanlar Müslümanlığına ve hamiyet-i İslamiyesine toz kondurmadıkları **Mustafa Kemal** hükümeti, şimdi Halîfeyi kovduğu gibi, bu asırda ittibaa lâyık değildir, diyerek şariat-ı İslâmiye kanunlarını da Türkiye'den kovdu da bize de evvelki meselelerin yerine münakaşa ve mücadele zemini olarak şimdi Avrupa kanunları ile Müslümanlığın İlahî kanunlarını mukayese vazifesi çıktı. Mısırlılar bu hale ne buyururlar? İşte, durup dururken Hilâfetten ayrılan hükümetin yapacağı, dinî ve şer'î kanunlardan sayrılmak idi. Hz.Peygamber Efendimizin ne hükümeti ve ne de hükümetten mütevaris Hilâfeti bulunmadığını son zamanlarda iddia ederek ortaya atılan **Mısır**'ın **Mansura Kadısı Şeyh Abdürrazik**, bu davasına hakkıyla müvazi olarak hükümetlerin din ile mukayyet olmamalarını da beraber iddia etti ki en doğrusu da budur. Yani İslamî hükümetlerden, kendi zeminleri ile Hilâfet ya nez' edilir veya tefrik edilirse mutlaka bu hükümetleri din ile ve ahkamı şer'iyye ile mukayyet olmaktan çıkarmak maksadıyla nez ve tefrik edilir. Bu maksadı evvelce, yani **Mustafa Kemal**'in Halîfeti hükümetten ve belki hükümeti dinden ayırdığı zamanda anlamayıp ve bu münkeri o zaman lâyık olduğu şiddet ve ehemmiyetle karşılamayıp da **Mansura Kadısı**'nın kitabı kör gözleri açılan... ve ancak bugün ifaya mecburiyet hisseden Mısırlılar ve Ezherlilerin boynunda geç kalmış olmak vebal ve mes'uliyeti hâlâ duruyor! (1)

(1) Mansura kadısının kitabı hakkında söyliyeceğimiz sözleri bu eserin sonlarına bırakıyoruz.

İşte hükümeti Hilâfetten ayırmanız, hükümeti dinden ayırmak ve çıkarmak, şer'î şerîfin hükümet üzerindeki murakebe hakkını kesmek ve hükümet sıfatıyla şeriatın emir ve nehyinin tanımamak ve tanıttırmamak gibi vahîm neticelere münhasır olacağı ap-aşikâr bir şeydi. Lakin Mısır ulemâsı hani hani bu şariat ayırımını uydurmaya ve Tarih-i Hulefa'dan misal bulmaya çalışıyorlardı. Halbuki ısırıcı hulefa devirlerindeki vuku bulan ve hilâfeti hükümet ve kuvvetten ayıran zorlayıcı hareketler şimdi bizim için imtisali ve özellikle ihticaca salih ve makbul bir şey olmamakla beraber şimdiki hal ile o zamanlardaki ahval arasında dağlar kadar fark vardır. Yalnız şurasını söylemek yeterlidir ki o devirlerde halîfelerden hükümet kuvvetini alanların maksadı alel-ade tegallubten ibaretti. Hilâfeti uhdesine almayı gözüne kestiremiyen ve bunu **Mustafa Kemal** gibi tahkir edici değil, belki çok muazzam gören mütegallip, hükümeti almakla yetinme zorunluluğunda kalarak hilâfetle hükümet de bu suretle zarureten birbirinden ayrılmış olurdu. Yoksa eski mütegallibler hilâfet sıfatını beğenmediklerinden ve Peygamber mevkiinin şerefine inanmadıklarından yahut o sıfat olunca şeriat kanunları hükümette işlerlik kazanmış olmak lazım geldiğini düşünerek ve **Mustafa Kemal** gibi dinsiz inhkılâp fikri takip ederek hilâfeti, mevsimi gelince büsbütün ilga etmek üzere ayrı bir tarafta bırakmış değillerdi. O devirlerde Avrupa tahsil ve terbiyesi ile müslümanlık zihniyetinden uzaklaşmış ve **Mustafa Kemal**'in kâfirane bid'atlarını Müslümanca tevile kıyam ederek, 13 asırlık İslam Tarihini alaşağı ettiğini bugün daha serbest bir lisanla hükümet ricaline söyleten (1) merkumun icraatına vaktiyle İslam Tarihinden misaller arayıp bulan Mısır ulemasının ahmakça gayretkeşliklerini hayvanlıkla tavsif etmek çok de-

(1) Adliye vekili Mahmut Es'ad mel'unu Temyiz Mahkemesinde irad ettiği bir nutukta böyle söylemişti (Vakit 20/6/1926) Bkz: Ek: II

ğildir. Kanun-i Esasîde yazılı olan hükümranlık hukukuna bile müdahale edilen ve Umumî Harbe Türkiye'nin iştiraki ilân olunduğu sırada iradesini istihsale lüzum görülmeyen **Sultan Reşad** gibi (2) Osmanlı Halîfeleri de Meşrutiyetten beri millete karşı tegallup ve tahakkum görülmek şöyle dursun, **Enver** gibi, **Mustafa Kemal** gibi türedilerin tegallup ve tahakkümüne halîfelerin maruz kaldığı malûm ve maruf iken Mısırlıların Hilâfet meselesini münakaşa esnasında hâlâ Halîfelerin istibdadından bahs etmeleri, hükümetten ve emr ü nehyde alâkası kesilerek halîfe yapılan **Abdülmecid Efendi**'yi **"Emîrü'l-Mü'minîn"** demeleri hayvanlık ve **Sultan Vahideddin**'in hiyaneti hakkındaki iftiralara, tahkik ve tetkik etmeden ağızlarını doldura doldura iştirak etmeleri de edebsizlik değil de nedir? **Mustafa Kemal** Türkiye'de hükümeti hilâfetten ayırdığı zaman bu meseleyi güya İslam Dini ve İslam Tarihi nokta-i nazarından tetkik maksadıyla 1343 numaralı **"el-Ahram"** da uzun bir makale yazan ve Emevî, Abbasî ve Osmanlı halîfelerini tarih boyunca zulm ve istibdatla lekeledikten ve **Vahideddin**'e gelince hepsinin kötülüklerini unutturduğunu recmen bil-gayb ifade ettikten sonra: **"Bu fenalıkların cümlesi ümmetin kendi üzerinde tasarruf hakkını tamamen bir adama vermesindedir. Şimdi bu hakikati gören Türk milletinin halîfeye, Hz. Peygamber'in ef'alinden namazda imam olmak gibi Allah ile kulları arasında kalacak ve halîfe tarafından müstakillen ifasında mahzur olmayacak vazifeleri terk ederek ibadullahın hukukuna taalluk eden İlahî ahkâmın tenfiz ve murakabesinde kendini temsil eden millet vekillerine, yani Meclis-i Mebusan'a tevdi etmiş olmasında hiç bir mahzur olmadığını ve Halîfelerin ümmeti esaret altında bırakan fesat-ı istibdadına mani ol-**

(2) Jöntürk Komitesinin Harb-i Umumiye iştirak için Almanya ile ittifak muahedesi akit ettiğinden Padişah'a malumat verilmedikten başka o zaman Sadrazam bulunan Mısırlı **Said Halim Paşa**'nın bile buna sonradan muttali olduğunu, İzmir Suikasdi meselesinden dolayı Ankara İstiklâl Mahkemesinde isticvap edilen **Küçük Talât** ve benzeri Jöntürk erkânının ifadelerine atfen 1348/1926 tarihli (Tan) gazetesi yazmıştır.

mak üzere ihdas edilen böyle bir vazifeleri taksim usulünün şayan-ı kabul ve tebrik görülmesi lazım geldiğini ve buna iman edenlerin kendi birincisi olduğunu" söyleyerek makalesine nihayet veren **Mısır**'ın namlı fuzelasından **Muhammed el-Mısrî**'ye şimdi insan ne dese öfkesini alabilir? İslamın mazisi ve tarihine ait o derece geniş malumat ile İslamın ve Türkiye'nin hal-i hazırı hakkında gafletlerine mebni, uzaklara matuf nazarları ile önünü göremeyen bakar-körler gibi hareket ettiklerine şahit oldular. Böyle ulemanın, İslamiyetin zararına hizmet eden ilimleri cehilden beter bir şekilde sahiblerinin yüzlerine çarpılmaya lâyıktır. Hiç bir zorunluluk yokken **Mustafa Kemal**'in ortaya çıkardığı hilâfet ve hükümet tefriki bid'atını te'vil etmek mecburiyeti sanki onların üzerine tereddüp ediyordu. Herif yaptığı işleri İslam Alemine ve İslam Ulemasına hiç sormuyor, lakin onlar İslam Dininden ziyade bir türedinin hareketlerine tabi imişler gibi arkasından te'vil yetiştirmeye çalışmaktan, bir defa da **"dur bakalım, ne yapıyorsun?"** demeye vakit bulamıyorlardı. İslamın hükümet ve hilâfetini herifin istediği şekle sokmak için böyle çapraşık te'viller bulmaya hacet ve zaruret nereden hasıl olmuştu? Yoksa İslam Dini ile oynanabilir de **Mustafa Kemal** ile oynanmaz mı? Yani İslam Dini'nin semadan nazil olmasından daha önemli olmak üzere bu adam da gökten zenbil ile mi inmişti? İzmir'i feth etmiş imiş, feth etmeye yetişmeyeydi! Çünkü onu bir İslam fatihinin takip ettiği fikir ve gaye ile feth etmedi. Şark'ta Müslümanlığı yıkmak ve Avrupalılık mefkûresini muzaffer kılmak için feth etti. Maksat bu olduğunu **Mustafa Kemal**'in Maarif Vekili **Hamdullah Suphî "Muallimin Cemiyeti"** kongresinde irad ettiği nutukta açıklamıştır. Kendi ibaresi de aynen şöyledir:

"Efendiler! Bugünkü Türkiye Şark'ta Garbılık mümessilidir. Garblılara karşı Garbın düsturlarını müdafaa ederek muharebe ettik. Avrupalılar mağlup oldular. Muzaffer olan Avrupalılıktır. Biz mağlup olsaydık, köhne Asya ve Asyalılık kazanırdı. Siz, benim karşımdaki

muallimler Türk milletinin kulağına söylediğimiz yeni sözün, yeni hakikatın telkincileri olarak bitmiş bir hayat şekli yerine yeni bir hayat şekli kuruyorsunuz." (Vatan gazetesi, 13/6/1341)

"Fe ehlen biha ve sehlen ve inna biha evvelü el-mü'minün" diyen Mısır aleminin şimdi kulakları çınlasın. Eğer İslam alemi ve İslam uleması, ta ibtidasından yanlışlıkla İslam kahramanı sandıkları **Mustafa Kemal**'den, İslamın şeairine ve Hilâfetin hukukuna taarruz tarzında aykırı hareketler ve fena alâmetler görülmeye başladığı dakikadan itibaren hemen karşı İslam Dini'nin icap ettiği vaziyeti takınsaydı şimdiki gibi iş işten geçmeden, Türkiye'nin dini ve İslam aleminin hilâfeti hak ile yeksan edilmeden vazifelerini idrak ve ifa etmiş olurlardı. Benim gibi bir adam yarı ömrünü ve bütün kuvvetini aramıza girmiş olan din düşmanlarının düşmanlıklarını müslümanlara anlatmak ve kendilerini ikna etmek yolunda tüketirse bu düşmanlıklara karşı tedbir alınmasına nasıl vakit bulacağız? Din düşmanlarına karşı elimizi kolumuzu harekete getirmeden evvel zihnimizi harekete getirmekte bu kadar zahmet çeker ve bu kadar geç kalırsak, onlarla bizim başa çıkabilmemiz mümkün ve mutasavver değildir. İşte içimizdeki İslam Dini düşmanlarının bütün maskeleri yüzlerinden düştüğü ve şapkalarına varıncaya kadar açıklık kazandığı bir zamanda yazdığım eserlerimin bir çok sayfalarını halâ Kemalistlerin dinsizliğinde şüphe eden Müslümanların şüphelerinin izalesine ait delil ve vesikalarla doldurmak mecburiyetinde kalmalı mı idim? Böyle adamların ahiretteki vaziyetini Cenab-ı Hak şu ayet'i kerîme ile beyan buyuruyor:

"Ve "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık." diye ilâve ederler." (Mülk/10)

Şirzemi-i Kemaliye'nin, hükümeti hilâfetten ayırırken dinden de ayırmış oldukları gerek mantıkî gereklerde ve gerek din ile dünyayı veyahut din ile siyaseti ayırmak gibi yarı açık, yarı kapalı tabirler altında kendi iritafları ile bütün

subût bulduktan sonra bunun mahzurlarının da o kadar büyütülecek bir şey değilmiş gibi sayıldığını görüyor ve Kemalcilerin İslam Dini'ne yönelik suikasdına karşı bu derece mütegafil davranan İslam Alemi'nin dalgınlığından meyus oluyordum. Herifler; dünyadan ve siyasetten ayırdığınız dini ahirete mi gönderiyorsunuz, diye bağıran bir müslüman sesi duyulmaması ne kadar gücüme gidiyordi. Dünyayı ve siyaseti, yani hükümeti dinin müdahalesinden kurtaracak, dini hakuk-i medeniye ve siyasisendin iskat etmiş olan bir memlekete, **Dâr-ı İslam,** denebilir miydi? Başı şeriata bağlı olmamak üzere müteşekkil bir hükümet, İslam hükümeti olamıyacağı gibi o hükümet bir ecnebi hükümet değil, de, halkın, milletin kendi kendine teşkil ettiği bir millî hükümet ise öyle bir milletin de kişilerce isimleri Ahmed, Mehmet olmasına rağmen, İslam Dini ile ilgileri hükümetleri vasıtasıyla toptan kesilmiş olması zarurî idi. Yalnız bu hallere karşı içinden kan ağlayan ve elinden bir şey gelmediği gibi memleketinden hicret imkanını da bulamayan aceze-i ahali için bir mazeret hakkı kalıyor. (1). Fakat bunlara bedel Türkiye dışında, Ankara hükümetinin din ve dünyayı birbirinden ayırmaya ve bu suretle dini ahirete bırakarak dünyadan vücudunun izalesine matuf icraat ve kararlarındaki cinayeti **Mustafa Kemal**'in hatırı için kapatmaya veya hafif göstermeye çalışan müslümanların ve bilhassa akıllılarının vaziyetleri, islamî kaideler nokta-i nazarından pek tehlikeli bir halde bulunuyordu. Demek ki herîf, Anadolu'nun ortasında kurduğu dinsiz hükümetle, bir taraftan 600 seneden beri ve belki daha fazla bir müddetle İslam Dini'ne göğsünü kale yapan bir milleti toptan ilhada sevk ederek din ve dünyalarını tahrib ettiği gibi, bu icraatı kendilerine tasdik ettirdiği uzaktaki müslümanların dinî vaziyetlerini de tehlikeye sokarak onlara da az zararı dokun-

(1) "Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken (Ne işde idiniz) dediler. Bunlar. (Biz yeryüzünde çaresizdik) diye cevap verdiler. Melekler de: (Allahın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya?) dediler. İşte onların barınağı cehennemdir: Orası ne kötü bir gidiş (yer)dir./Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) aciz olup hiç bir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayalar müstesnadır. /İşte bunlar, umulur ki Allah affeder: Allah affedici, bağışlayıcıdır." (Nisa/97-99)

muş olmuyordu.

Bu yazdıklarım, hep **Mustafa Kemal** hükümetinin hilâfeti resmen ve sarahaten ilga ve Osmanlı Hanedânını Türkiye dışına ihrac etmeden evvelki icraat ve kararlarına aittir. Ve hükümet-i merkume müslümanlığa ve hilâfete ne fenalık etti, ne darbe vurdu ise, işte hep o evvelki icraat ve kararları ile, yani hilâfetin hükümetten tefrikine ve lâik hükümet teşkiline dair olan icraat ve kararları ile yapmış. Esasları o zamandan kurulmuştur. Hilâfetin açıkça ilgası ile **Abdülmecid Efendi**'nin ve sair hanedanın ihracından ibaret olan sonraki hadiselere gelince, yeni bir şey sayılmasına bile layık olmayarak evvelce kurulan esasın tatbîkinden ibarettir. Mısır gibi, Hind gibi İslam alemi ise esası mutazammın olan evvelki hadiselere karşı ilgisiz davranarak, ehemmiyetçe ikinci derecede kalması lazım gelen son hilâfet hadisesi üzerine yaygarayı kopardılar. O güne kadar Ankara hükümetinin koltuğu altında yaşayan ve belki mühim vazifeler ifa eden **Abdülaziz Çaviş** gibi büyük bir alim ancak bu hadise üzerine Türkiye'yi terk ederek "**Kemalcı bombası Müslümanlığın ciğerine isabet ediyor**" başlıklı Mısır'da makaleler yazıyor. Halbuki Hilâfet Makamının hükümeti... hukuk ve selâhiyeti ve bütün meşguliyeti ref' ve nez' olunduktan, ve buna da İslam alemi "**Ehlen ve sehlen**" rıza gösterdikten sonra artık hiç bir işi, vazifesi, ve hükmü olmayan halîfenin İstanbul'da oturması ile dışarda oturması arasında önemli bir fark olmaması gerekir. Acaba İslam alemi, **Mustafa Kemal**'in hükümetten tecrid olunan hilâfet makamına ikba ettirdiği **Abdülmecid Efendi**'yi İstanbul'dan çıkartırken mi azl olundu sandı? Halbuki o, İstanbul'da otururken de mazul olarak oturuyordu. Daha nasb olunurken işten el çektirilmiş, ve vazifesinden azl edilmiş değildi. İnsan daha başka türlü nasıl azl edilir? Hükümeti **Mustafa Kemal** almak ve hilâfeti **Abdülmecid Efendi**'ye bırakmak suretiyle aralarında güya taksim yaptılar ve bu taksim üzerine ittifak ettiler değil mi? Halbuki bütün kuvvet ve salâhiyet, hükümeti alan tarafa gitmiş ve hilâfetin lâfzı bir isimle kalan halîfe öte taraftaki kuvvet ve hükümetin emrine kendini teslim etmiş, mutbu iken, tabi olmuştu.

Nasıl ki hükûmetin bir polisi, Halîfeyi bir gece yarısı ansızın saraydan ve İstanbul'dan çıkarıp atmaya kâfi geldi. Ve o zaman **Abdülmecid Efendi** bir bucuk sene evvel tayin olunduğu makamın **Makam-ı Hilâfet** olmadığını anladı. Onun için ben vaktiyle **Sultan Vahidüddin**'in hal'i ve hilâfetin hükûmetten tecridi ilan olunduğu zaman: **"Bu hadisenin: Halîfenin şahsının değil, Hilâfetin sonudur."** diye Mısır gazetelerinde bağırmıştım: (el-Ahram, 2 Kanunievvel 1922, el-Mukaddam, keza.). O tarihte yazdığım şeyler tesadüfün te'yid ettiği kenanet veyahut ince bir feraset eseri değildi. Besbelli bir şey olduğu için bunu vaktinde anlamak bana bir mefharet ve marifet hissesi ayırmaz. Fakat anlamayanlar, özellikle söyledikten sonra anlamayanlara büyük bir masiyet ve hacalet yükler.

Hakikaten ne idi o hükûmet ve hilâfet!.. Ahkam-ı Şer'iyyenin icrasına memur ve hilâfet ve hükûmet reisi olan **Hz.Peygamber**'in halîfesi ve vekili olacak zatın elinden hükûmeti alınca o zat Cenab-ı Peygamber'in nesine vekalet edecekti? Dolmabahçe Sarayı'da ikamete mamur olduktan başka **Abdülmecid Efendi**'ye bir vazife ayrılmamış olduğundan müşarünileyh'in nasb olunduğu bir buçuk sene işgal ettiği makam, asla **Makam-ı Hilâfet** değildi. Dinî irşadat tarzında uydurulan ve bir gün aslı çıkmadıktan başka nesli bile gösterilmeden va'd olunan vazifler ise ulemaya ait vazifelerden ibaret olacaktı. Çünkü ulema da verese-i enbiya olmak cihetiyle bir tür hilâfet vekaleti haizdirler. Ve ulemanın hilâfeti ile halîfenin hilâfeti arasındaki fark birinin elinde hükûmet ve maddî kuvvet bulunarak, diğerinde bulunmamasıyla ortaya çıkar. (....)

İşte ey okuyucu! **Mustafa Kemal**'in inkılâplarının uğradığı bu devirleri de, merhaleleri de sakın unutma ki bu oyunların ne acayip yollardan geçerek şimdiki uğursuz ve çelişik neticelere vasıl olduğunu kuşatabilesin! Evet, hatırına getir ki Kemalciler bir zaman: **"Hilâfet hükümetlerde olur, hem daha parlak olur."** diye ne kadar tutturmuşlar. **Mustafa Kemal**'in halîfesi **Abdülmecid Efendi**'nin...

yuvasından daha çürük olan vaziyeti makul ve meşru göstermeye çalışmışlar ve tam bir buçuk sene bu davayı takip ve isbat sahasında çene çalmışlar, yazı yazmışlar, bizimkilere de beğendirmişlerdi.(...)

Hülâseten hilâfet **"Hükümet-i Şer'iyye"** demek olduğu ve **"Hükümet-i Meşruta"** ve **"Hükümet-i Cumhuriye"** gibi hükumetin bir tür özelliğinden ibaret bulunduğu cihetle, nasıl hükümetten ayrılmış Meşrutiyet ve Cumhuriyet olamazsa, öylece hükümetten tefrik edilmiş Hilâfet de olamıyacaktı. Biz bunu İslam alemine anlatmaya çalışıyor ve muvaffak olamıyorduk. Tam bu esnada, hükümetten tecerrütle aklî ve şer'î mahiyeti kalmamış ve yalnız lâfzî manası kalmış olan **"Hilâfete"** alıştırdığı İslam efkâr-ı umumiyesi ile çocuk oyuncağı gibi oynamaktan kolay bir şey olmadığını tefrik ve tecrid meselesinde mükemmelen tecrübe etmiş olan **Mustafa Kemal** bu vak'adan bir sene sonra günün birinde bir Fransız muharririne **(Matin muharriri Moris Mares)** vaki olan beyanatında: **"Hükümetten mücerred Hilâfet olamaz, belki hilâfet hükümetten ibarettir."** diyerek bir sene evvelki icraat ve iddialarının gerek mülâkatla ve gerek İslam alemi ile istihzadan başka bir şey olmadığı ve bu istihzayı kabul edenlerin yüzüne vurmak tarzında ikrar ve ifşasına başlamış ve tefrik-i hükümet ve hilâfet kaziyyesine ait **Mustafa Kemal**'in mel'un maksadı hakkında o zaman kadar geçen görüntülere aldırmayan İslam aleminin kafasına **"Tak!"** dedirtmek için mezkûr kaziyeyi kendisi satır etmek ve efkar ve siyasetini hiçe saydığı da o beyanatında söylediği müslümanları tefrik-i hükümet ve hilâfet meselesi ile nasıl bir oyun oynadığını anlatmak zamanının hulul etmek üzere olduğuna ima ve işaret etmiştir. O esnada İstanbul'da serbest matbuat erkânına karşı kurulan İstiklâl Mahkemesi vasıtasıyla suçluların ve avukatlarının lisanından **"Lâik Cumhuriyet"** için toplanan arz-i itaat ve ubudiyet istekleri de Kemalcilerin memleketteki vaziyetlerinin kendilerine emniyet-bahş bir halde bulunduğunu göstermiş ve Müslüman ahalinin 17-18 seneden beri

tekrar tekrar süngü kuvvetiyle tarü mar edilen efkâr-ı umumiyesi hakkında bu muhakemeler sukûneti def'e bir tecrübe ve bir **"Lâik Konferans"** yerine geçmiş olarak arkası çok geçmeden de Hilâfetin adına ek olarak isminin de ilgâsı ve Âl-i Osman'ın kadınlarına ve ufacık çocuklarına varıncaya kadar tümünün Türkiye'den ihracı ve Mehakim-i Şer'iyye ve Medaris-i İslâmiye gibi dinî müesseselerin de yine ilgası vukua gelmiştir.

Mustafa Kemal hükûmetinin Hilâfeti tamamen ilga etmesi üzerine, evvelce hükûmetten mücerred Hilâfeti müdafaa eden dalkavuklar, tıpkı, sahibi hangi tarafı gösterirse o tarafa koşan eğitilmiş köpekler gibi istikamet değiştirerek, hilâfetin bu zamanda ehli kalmadığı, lüzumsuzluğu, evvelden de aslı olmadığı tarzında mutad üzere derece derece yükselen yeni yeni davalar takibine koyuldular. Bu dalkavuklardan en hararetlilerinin davalarını delillerini de bu kitabta tetkik ölçüsüne vuracağız ve mugalatalarının foyasını meydana çıkaracağız. Lakin daha evvel hilâfeti bir kerre icmalen tarif edelim:

HİLAFET GERÇEĞİ

Hilâfet lûgatte başkasının halefi olmak ve yerine geçmek manasınadır. Örf-i şer'îdeki manasının hülâsası da dinî ve dünyevî riyaseti, yani hükûmet-i İslamiye riyasetini ihraz ederek Peygamber Efendemiz (s.a.v.) Hazretlerinin halîfesi olmaktır ki riyaset makamında Cenab-ı Peygamber'in yüce eserine ne kadar uyulursa hilâfet sıfatı da o nisbette tahakkuk ve tecelli eder. Hilafet sıfatının tahakkukunda en ziyade gözetilecek nokta burası olmakla beraber lûgât manası ile "halîfe" sayılacak zatın müstahlef olmasına **İmam İbni Hazm** lüzum göstermiş ve Cenab-ı Peygamber Efendimizin halifesi ünvanını yalnız **Ebu Bekr-i Sıddîk Hazretleri**'ne hasr eylemiştir. Çünkü Peygamber Efendimiz tarafından istihlaf olunmak şerefini yalnız Müşarünileyh haiz olarak, meselâ **Hz.Farûk** da bu itibarla olsa olsa **Ebu**

Bekr'in halifesi olabilir. Çünkü kendisi onun tarafından istihlâf edilmiştir. Gerçi **Ebu Bekr es-Sıddîk**'ı da, ashab-ı kiramdan hiç bir kimseyi de Fahr-ı alem Efendimiz kendilerine halîfe olarak açıkça göstermemişlerse de kendilerinden sonra **Ebu Bekr**'in o makamı işgal edeceği gerek işaret ve gerek doğal işaret ile anlatmaktan hali kalmamışlardır. Bu sebeple ashab-ı kiram müttefikan **Ebu Bekr**'e **"Halîfe-i Rasulillah"** ünvanını vermişlerdir. Cenab-ı Peygamber Efendemizin onu kendilerine halîfe nasb ve intihab ettiği herhangi bir suretle ashab-ı kirama malum olmasa bu ismi Müşarünileyh'e ıtlak etmekte bu derece dilbirliği olabilir miydi? Hatta **Ömer el-Farûk**'a **"Halîfe-i Resulillah"** demediler. Ve bir müddet **"Resulullah'ın halîfesinin halîfesi"** dedikten sonra bu tabiri uzunca bularak **"Emîrü'l-Mü'minîn"** demeyi münasip gördüler. Rivayete nazaran ibtida bu ad ile Hz. Ömer'i **Abdullah bin Cahş** veyahut **Amr bin As** ile **Mağîretu İbni Şube** yad etmiş, yahut bir taraftan fütûhat haberi getiren bir zat Medine'ye girişte **"Emînü'l-mü'minîn nerede?"** diye sormuş, ve bu ihtimallerden herhangi birinin neticesinde bu ünvan ashab-ı kiram tarafından da tasvib ve tahsin ile kabul edilmiştir.

Maamafih **"halîfe"** lâfzının lûgavî manasının tahakkukunda istihlâf edilmiş olmak şartına lüzum yoktur. İstihlâf edilmeksizin de herhangi bir makama kaim olan zata lûgat bakımından **"halîfe"** ıtlak edilmesi sahihtir. Binaenaleyh **Ebu Bekr es-Sıddîk**'tan sonra İslamın reisliğinde bulunan zatı da mümkün olduğu kadar sîret-i Nebeviyeyi takip etmek şartıyla **"Resulullah'ın halîfesi"** denilmesinde bir mani yoktur. Evet, bir tür lâkip ve alem halinde **"Halîfe-i Rasulillah"** ünvanı ile müşerref olan yalnız **Ebu Bekrez-Sıddîk'dır.** Lakin biz burada lâkab nitelenmesinden ziyade manevî nitelemeyi nazar-ı dikkate alarak İslam hükümeti başkanlığındaki Cenab-ı Peygamber Efendimizin yüce eserine ne kadar uyulursa hilâfet sıfatının o nisbette tahakkuk ve tecelli edeceğini söyledik. Bu itiyad ile, Hilâfet mevkiinde bulunan zevatın Cenab-ı Peygamberi

hakkıyla temsil etmesi ve hilâfetin tam manasıyla nitelenmiş bulunması nadir olduğundan fıkıh kitablarında "**hilâfet**" tabirinden ziyade "**İmamet-i Kübrâ**" tabiri maruftur. "**Benden sonra hilâfet 30 senedir. Bundan sonra melikliğe ve saltanata dönüşür.**" mealindeki hadis-i şerifin manası da "**hilâfet-i kamile**"nin az vakit devam edeceğini bildirmekten ibarettir.

Lakin benim de şu izahatımdan, bu zamanda hilâfet kalmadığına ve binaenaleyh Ankara hükümetinin hilâfeti ilga kararında isabet ettiğine kail olduğum anlaşılmamalıdır. Hilâfeti ilga etmenin müslümanlığa karşı ne büyük cinayet olduğunu anlatmak maksadıyla bu eseri yazan adamdan öyle bir fikir çıkmasına imkan var mıdır? Daha doğrusu ben hilâfetin lüzümunda şüphe ve tereddüd gösteren insanların hem akıllı hem de müslüman olmalarına ihtimal veremem. Çünkü bu zamanda Hz.Peygamber Efendimizi hakkıyla temsil edecek bir halîfe ister bulunsun, ister bulunmasın, İslam hükümeti bulunacak ya ve o hükümetin reisinin eser-i celîl-i Nebeviye mümkün mertebe uygun hareket etmesi Müslümanlarca matlub ve mültezem olacak ya, işte bu noktalar matbub ve mültezem olunca hilâfetin lüzumunda da tereddüde mahal kalmaz. Hilâfete ehil adam yoksa, hükümet riyasetine de ehil adam yok demektir. Halbuki hükümet ve riyaset-i hükümet her halde muattal kalamaz. Mümkün olduğu kadar ehliyeti haiz olan bir zatı oraya geçirmekten sarf-ı nazar edilemez. Öyle ise bu zatın mümkün olduğu kadar Cenab-ı Peygamber'in yolundan gitmesinden de sarf-ı nazar edilemez. Yani Müslüman hükümetinde ahkâm-ı şer'iyye tatil edilemez. Müslüman hükümetinde ahkâm-ı şer'iyyeyi muattal bırakmamak lüzumu, Müslümanlara hükümet lazım olduğu kadar mutlaka hilâfetin de lüzumunu intaç eder. Çünkü daima İslam hükümeti bulunsun ve onun reisi mümkün olduğu kadar Peygamber'imizin yolunda gitsin, demenin, üzerimizde daima mümkün olduğu kadar Cenab-ı Peygambere hilâfet ve vekâlet edebilecek bir zatı icra-i hükümet etsin, demekten kıl kadar farkı yoktur. Evet, benim Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları gibi, İslam Dini'nin hayatına kasd eden Allah ve

Peygamber düşmanlarının, bin türlü hile ve desiseler istimali ile hilâfeti ilga ederek: **"Bundan sonra Türkiye Hükümeti ve hiç bir hükümet Peygamber'e vekalet ve ahkam-ı şer'iyyeye tabiiyet etmiyecek, böyle kayıtlarla mukayyed olmayacak"** denmesine akıl ermez. Lakin bir vakitte **Mansura kadısı Abdürrazik**, sabık **Mecelle** komisyonu reisi ve İzmir mevsu müteveffa **Seyid Bey**, vaktiyle **"Kaside-i Bürde"**ye nazire söyleyen Mısırın emirü'şşuarası **Şevki**, **Sebilürreşad** muharrirlerinden **Ömer Rıza** gibi müslümanlık davasında bulunan heriflerin hilâfet meselesinde Ankara hükümetinin herakâtını tasvib etmelerine akıl erdiremez. Acaba bu adamlar da Şeriat-ı Muhammediyenin İslam hükümetlerinde ve İslam diyarında yürürlükten kaldırılmasını mı istiyorlar? Çünkü hilâfeti ilgâ eden Ankara hükümetinin bugün Türkiye'de vasıl olduğu netice budur. Vakıa hilâfet meselesinin müslümanca ictihad ve ihtilâfa müsait bazı ince noktaları vardır. Fakat Ankara hükümetinin bu mesele hakkındaki fikir ve maksadı o ince noktalardan büsbütün bu mesele hakkındaki fikir ve maksadı o ince noktalardan büsbütün ayrı olmak üzere gayet basit ve vâzıhtır. **Mustafa Kemal** şimdiki zamanda Peygamberin hilâfetine ehil insan bulunmadığından veyahut müslümanları bir noktada cem ve idare imkanı bugün için mevcut olmadığından hilâfeti ilgâ etmedi. Belki peygamberi, yeni tabir ile istihlâfe (1) şayan görmediğinden ayet ve hadislere dayalı şeriat kanunlarının bu medeniyet asrında kıymet-i tatbikiyesi olamıyacağına kail olduğundan ilgâ etmedi ki bu da Müslümanlığın bu medeniyet asrında kıymeti olamıyacağını söylemekten kat'iyyen farklı bir şey değildi. Ankara hükümetinin Türkiye inkılâbı namına bütün icraatı ve o hükümetin en yetkili ricalinin aşağıdaki açıklamaları, bu dediğim şeylere bağıra bağıra şehadet etmektedir. **Adliye vekili Mahmud Es'at Bey**, Temyiz Mahkemesinde nutkunu irad ederken, harfiyyen şu sözleri söylemişti:

(1) İstihlâf: Yerine başkasını halef yapmaktan ibaret olarak sabıkın sıfatıdır. Şimdiki Türk muharrirlerinin istimal ettiği gibi tahrifin sıfatı olarak başkasının yerine geçmek değildir.

"Hükkam-ı kiram!... Muasır medeniyet içinde Türk milletinin mukadderatını, ortaçağa ait esaslara, bütün açık hakikatlere rağmen özel bir kasıtla veya şuursuz bir inatla, bağlı kılmak davası, tarihin suçlar/cürümler diye kayd etmey hak kazandığı bir faciadır. Bu gün inkılâb dönmeyen kat'î kararları bu kanlı cephenin sahne olduğu 13 asrı tekmil saçmalıkları ile baş aşağı etmiş bulunuyor." (Vakit, 20/6/1926) (Bkz: Ek: II).

Mustafa Kemal inkılâbının, 13 asır süren İslam tarihinin ve İslam Dini'nin butlanını meydana getirmekle muvazzaf ve mübahi olduğuna delalet eden bu gibi vesaik, saymaya gelmeyecek derecededir. Ben bunlardan bir hayliSini eserlerime de koydum. Şimdi, hilâfetin ilgâsında Ankara hükümetine taraftarlık ve yardakçılık eden Müslümanlardan nümune olarak isimlerini az evvel zikr ettiğim eşhas ne demek istiyorlar? Mesela ilkbaharda **Kahire**'de toplanıp dağılan **Hilâfet Kongresini** tezyîf ile Türk gazetelerinde tekrar tekrar mevzu bahs eden **Ömer Rıza, 25 Mayıs** tarihli **"Vakit"** gazetesinde **"Hilâfet kongresi komedisi"** başlığı ile yazdığı makalesinde nakl ettikten sonra şöyle diyor:

"Camiu'l-Ezher şeyhi, hilâfetin peygamberden sonra vücut bulduğunu, binaenalyh İslam Dini ile alâkası bulunmadığını unutuyor. Bundan başka Müslümanlar arasında vahdet vücuda getiren amil, hilâfet değil, bizzat Müslümanlığın... ruhanî ve insanlığı irşad eden yüceliklerid ir." "Bkz: Ek: III).

Bir kere hilâfeti, gözden düşürmek ve İslam Dini ile münasebeti olmadığını anlatmak için bunun Peygamberden sonra vücut bulduğunu dermeyan etmesi gayet haklıdır. Hilâfet, Müslümanların hükümetinin, kendisini, Cenab-ı Peygamber'in eserine tabiiyetle muvazzaf ve mukayyed bilmesinden ibaret olduğunu söylemiştik. Şimdi asr-ı saadette Cenab-ı Peygamber'den sonra ayrıca bir de eser-i Nebeviye'ye uymakla muvazzaf bir hükümet reisi mevcut değildi diyerek Peygamber Efendimiz'den sonra da müslüman-

lar kendilerine hiç hükümet reisi ittihaz etmesinler yahut ederlerse onu Peygamberin eserine tabiiyetle muvazzaf kılmasınlar mı? Herîf, asr-ı saadetten sonra gelecek hükümet reislerinin olduğu kadar Cenab-ı Peygamber'in mukamını boş bırakmamaya çalışacak sıfat ve haysiyette olmasını haiz, hem de Peygamber zamanında böyle bir şey yoktu, diyerek İslamiyet namına sanki bir bid'at gibi... hükümet ve reis-i hükümetin eser-i Nebeviye tabi olmasını, yani "**Lâik**" olmasını beğeniyor. Laik hükümet ve hükümet başkanı asr-ı saadette var mıydı? Dalkavuğun mugalatasını beğeniyor musunuz? Asr-ı Nebevîde mevcut değilmiş. Tabiî olamazdı. Çünkü vücud-i şerîfleri hilâfet ve vekâletten ibarettir. Fakat o zaman hilafet yoktu, diyene asr-ı saadetten sonra İslâm Dini'ne ait her hizmete (ne) verilecektir? Hilâfet, İslam Dini'ne hizmet eder mi? Hükümet reisinin Peygambere vekalet sebebiyle memlekette İslam Dini'nin hüküm ve kanunlarını yürütmesini ve İslam Dini'nin himayesiyle muvazzaf olup, İslamiyete hizmet etmez de Ankara hükümetinin İslam kanunlarını ve 13 asırlık İslam esaslarını hergün tahkîr ve tezyîf ederek Müslümanlarda alemin içine çıkacak yüz ve haysiyet bırakmaması İslamiyete hizmet eder!..? "**Müslümanlığı yükselten hilâfet değil, bizzat müslümanlığın kendisidir.**" diyor. İşte müslümanlığın ulviyetini inkâr etmemekle münazaradaki mevkiini cidden sındırmış olan bu, dinsiz hükümetin dindâr dalkavuğuna demeli ki: Peki, Müslümanlığın yanı başında Peygamber vekili bulunacak bir hükümet idaresinde mi mahzuz olur, yoksa bu ulviyeti irtica şeklinde göstermeye bütün kuvvet ve belâgatıyla çalışan "**lâik**" hükümet idaresinde mi mutlu olur? Müslümanlığın insanlığı irşad eden teâlîmi de senin dediği gibi çok güzel! Lâkin gözlerin görmüyor mu ki Türkiye'nin lâ-dini hükümeti bütün bu öğretimi ta'til ve tenkil etti.... yazı yazdığın "**Sebilürreşad**"ı kapattığını bilirsin. Evvelce o mecmuada (dine) hizmetle geçimini temin ediyordun. O kapılar kapandıktan sonra şimdi de küfür ve ilhadı öncü yaparak sefil hayatını sürüklemeye çalışıyorsun. Çünkü bu-

gün Türkiye'deki dinsiz hayatın sürmesi böyle yazılarla kazanılır. Gazetelerde böyle yazılara yer bulunur. Eğer hilâfetin icap ettirdiği Müslüman hükümeti olsa, aksine şimdi Müslümanlığın Türkie'de kapalı kalan tealîm kapılarını... gibi dini imanı para ve menfaat olan herîfler de o zaman ona göre başka türlü yazardınız. Asıl Ankara hükümetini hilâfete ve İslamiyete karşı harekâtının muhtelif safhaları vardır ki onların hepsini herkesten fazla bir alâkadârlıkla takip ederken Araptan, Türkten bir çok (alçaklarla) çarpıştım. Her adımda, arası çok geçmeden zamanın beni tasdik ettiğini... muarızlarımın haksızlığı zaten pek bariz bir halde olmakla beraber **Mustafa Kemal**'in son harekâtına.... evvelki küfriyatı biraz üstünü kapalı kaldığından bir gün evvelki yardakçılarının da vaziyeti..... gerek olsa yine şimdikine nisbete bir mazerete istinat ettirilebiliyordu. Lakin bugün....

İslamiyeti yıkmak için hilâfeti yıktığı tamamen tebeyyun ve tahakkuk ettiği bir zamanda **Ömer Rıza Bey,** hem Müslümanlığın ülviyetinden, faziletinden bahs ederek hilâfet yıkıcılığı çarpışmasını yürütmüş, bir çok şeyler gibi hayasızlığın da sanı olmadığını gösteriyor. Hilâfet... en yüksek ve hakim mevkide bulunacak adama, din-i Mübin'in hamisi sıfat ve vazifesini ele geçirirken, bir memlekette İslam Dininin şan ve şerefinin bakâsına taraftar olduğunu söyleyip.... hilâfeti ve İslamiyeti birlikte tezlîl ve tahrîb edenlere hak vermesi, akıllara hayret veren bir tenakuzdur. **Ömer Rıza** denilen adam Mısır'da açılan hilâfet kongresini tenkit ve belki istihzaya layık..... biraz hakkı vardır. Lakin kongrenin başarısızlığa mahkumiyetinden Ankara hükümetinin hilâfeti hedm etmiş olduğuna delil ve hüccet... sayması, işte, bu edebsizliğin kaynağıdır!.... Öldürdüğü hilâfeti diritmeye çalışan... sanki bir İslam mühiti mesaisinde daima... maruz kalsa bundan Ankara'ya ve **Mustafa Kemal**'e ait olarak çıkacak netice hissesi dalma (mevcut olacaktır.) Onun için kongrede hazır bulunan Mısırın ve muhtelif İslam memleketlerinin (temsilcilerinden beklenen) en

birinci vazife İslam hilâfetini kendi eliyle yıkan ve kendi ayağı ile tekmeleyen (alçakları) protesto ederek işe başlamak idi. Lakın muhtelif maksatların tesiri altında... kongre azası tam bir halis niyyetle mücehhez olmadıklarından bu dinî celâdet gösteremediler... Hilâfet düşmanlarının yardakçıları kongre ile alay etmeye cesaret bulurlar. Eğer kongre gelecekteki müzakerelere iştirak edecek azaların bir hayli noktalarda ihtilâf edebileceğini ve lakin her şeyden evvel, Türkiye'de türeyen dinsiz hükümetin Hilâfet-i Muazzazamayi İslamiyyeyi şu hale getirmekle İslam Dinine ve Müslümanlara büyük bir ihanette bulunmuş olduğu kanaatinde bütün İslam alemi murahhaslarının ortak fikirde olması iktiza edeceğini umuma tercüman olarak ilk celsesinde ve açılış nutkında kayd ve tesbit edeydi, Hilâfetin yeni kuruculuğunu omuzlayan hadimleri, yıkıcılarına karşı birinci zaferi kazanmış ve Hilâfet düşmanlarının ağızlarını kapatmış olacaktı. Halbuki hilâfete Türkiye'den tard ve teb'id ederek her isteyen için kendi tarafına ve muhitine çekmek fırsatını hazırlamış olan Ankara hükümetine dil uzatmak münasip değilmiş gibi iltimasî bir vaziyet, hilâfet ve İslamiyetin dostunu düşmanını tanımak ve yüce menfaatlerini her şeye tercih etmekle mükellef olan kongre heyetine zaaf iras etmiştir.

Hilâfet kongresi daha geçen sene (1925) açılacaktı. Buna mukaddime olarak kongrede Mısır müslümanlarını temsil edecek ulema ve fuzalâdan müteşekkil ilmî heyet tarafından İslam Alemi'nin her tarafına davetname şeklinde matbu mecelleler neşr olunmuş ve mü'temerin (kongrenin) programı ve toplantı maksadı hakkında izahat verilmişti. Bu ihzarî mecellelerin münderecatında hakkıyla tarafsızlık ve samimiyet hissi muhafaza edilemediğini görerek mü'temerin muvaffakiyeti hakkında o zamandan şüpheye düşmüştüm. Mezkur mecellelerde isim tasrih edilerek hilâfetlerinin kabul edilmemesi esas ittihaz olunan zevat... **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfetine sultadan ve hükümetten soyutlanmış olduğu için gayr-i sahîh nazarıyla ba-

kılacağını ifade eden fıkrasını kaltırtmıştı. Hilâfetin hükümet kuvvetinden tecrid ve tefrîkini haiz olmadığını ve belki hilâfetin İslamî hükümetten ibaret olduğunu üç sene evvel **Abdülmecid Efendi** İstanbul'da sultasız ve hükümetsiz otururken ve **Mustafa Kemal**'in isteklisi iken Mısır gazetelerinde isbata çalıştığı esnada beni de oradaki köpek yazarlara karşı sultasız halîfe gibi yapa yalnız bırakan Mısır uleması, demek ki **Mustafa Kemal,** Türkiyedeki hilâfet suikasdını ikmal edinceye kadar hakikatı bile bile seslerini çıkarmamışlar. Ve belki bana saldırırken **Mustafa Kemal** makam-ı hilâfet aleyhine harekâtında alkışlayan sefîhlerini onlar da en az sukûtleri ile teşci' etmişlerdi. O zaman **Mustafa Kemal** hükümetsiz hilâfet olur, demişti. Bunlarda olur, diyordu. Ben, olmaz, dedim, kabul etmediler. Sonra **Mustafa Kemal** de olmaz, diyerek hilâfeti ilga etti. Şimdi Mısırlılar da **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfetini, hükümetten soyutlanmış olduğu için sahîh değildi, diyorlar. Lakin **Mustafa Kemal,** sahih değil, dedikten sonra bunlar da onu tasdik ettiler. Mısırlıların fikirlerindeki değişiklik, hakikatı sonradan olsun itiraf mahiyetinde değil de sırf yine **Mustafa Kemal**'i tasdîk mahiyetinde olduğuna mebni, **Mustafa Kemal**'in tayin ettiği **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfetinin sahih olmadığı ve belki **Mustafa Kemal**'in kendisinin hilâfet düşmanı olduğu tebeyyün ettikten sonra bu hilâfet düşmanının halife-i mahlu' olan **Sultan Vahidüddin**'in hilâfetten hal'inin de sahih olmadığı şu hakikatlerle birlikte yine tebeyyun etmek lâzım gelirken, **Mustafa Kemal**'in **Vahidüddin** aleyhinde Mısırlılar üzerinde yaptığı eski etki, Mısır kamuoyunda değişikliğe uğradıktan sonra da yine önemini muhafaza etmiş olarak kongrede hilâfeti mevzu-bahs olacaz zevat meyanından **Vahidüddin**'i ihraca kâfi geliyor. (1). Ve adı geçen değişikliğin hak ve hakikat noktasından hiç bir semeresi görülmeyerek evvelce **Vahidüddin**'in aleyhinde ve **Abdülmecid Efendi**'nin lehinde **Mustafa Kemal** ile birleşen Mısırlıların bu defa da her ikisinin hilâfeti aleyhinde merkum ile birleşmelerinden ibaret kalıyor. Bu nokta-

(1) O zaman merhum müşarünileyh, hayatta idi.

lar Mısırlıların fikirlerine ya inşicam-ı mantıkî bulunmadığına veyahut derin bir haksızlık ve garazkârlık bulunduğuna delâlet eder.

İstanbul'daki hilâfet makamı fasılalı darbeleri ile büsbütün yıkılıncaya kadar "**Batalu'l-İslam**" yalancı ünvanını verdikleri yıkıcının, İslam alemi tarafından alkışlara ve hilâfetin lanetlere gark edilmesini İslam Tarihi,bu devrin Müslümanları üzüründe silinmez bir leke olarak kayd edeceği gibi, yıkılan hilâfetin yerine yenisinin tesisi mevzubahs olduğu zamanda Osmanlı hanedânından hilâfete bu seretle zi'l-yed olan iki zattan hiç birisinin ismi ileri sürülemiyeceğini şart koşmak ve esas ittihaz etmek, hak ve hakikatın izhar ve ihyâsına taraftarlık manası ifade eden tarafsızlıkla te'lîf kabul edecek bir şey değildir. İslam Aleminin ve bilhassa Mısır'ın, **Mustafa Kemal** lehinde ve halîfe aleyhinde bu derece yanlış telakkiye kapılması ve yanlışlık anlaşıldıktan sonra da evvelki gaflet hareketlerinde görülen hararete mu'adil bir hararetle muhabbet ve nefret hedeflerini tam mukabil taraflarına göre tebdîl etmiyerek, hatayı tamir ve telâfi etmenin hakkını vermekte tutuculuk göstermesi, ortadâ dönen bir takım siyasî a'raz ile efkâr-ı İslâmiyenin ciddiyetini, safvet ve salâhetini kaybetmiş olduğuna delâlet eder. Acaba **Mustafa Kemal**'in hilâfet ve İslamiyet düşmanı olduğu tebeyyun ettikten sonra aleyhinde efkâr-ı İslamiyenin yeteri derecede görülmemesi, hilâfeti yıkarken Türkiye'den Osmanlı Hilâfetinden uzaklaştırarak, istenilen tarafa çekilebilecek bir hale getirmiş olmasının minnettârlığını mı muhafaza ettiklerinden ileri geliyordu?

İşin içinde özel maksatlar bulunmasa, hilâfeti ihya maksadıyla toplanan İslamî bir kongrede, hilâfetin katli aleyhine söz söylemek için gerek vardı, mani yoktu. Öyle ya bu İslam murahhasları dünyanın dört bir yanından gelerek Kahire'de niye toplantı yaptılar? Murahhas göndermeyen ufak tefek bazı müslüman muhitlerinin meseleye alakakârlık göstermekteki geri kalmalarında Ankara hükümetinin tesiri olduğunu bilmek lâzım gelir. Ankara hükü-

meti ile tamamen müttefik ve müttehid bulunan **Bolşevik Rusya** hükümetinin idaresi altındaki Müslümanlar da murahhasları ile **"Mekke"** kongresine iştirak ettikleri halde **Kahire**'de toplanan hilâfet kongresine iştirak edememişlerdir (x). Evet, tesir ve tazyik altında murahhas göndermeyen yerleri istisna ettikten sonra bütün İslam bölgeleri murahhasları Kahire'de niçin toplantılar? Muazzam İslam Hilâfeti'nin başına gelen ve kendilerini tedbir almaya sevk eden halin esasını bir kere ortaya koymak lazım değil mi? Asırlardan beri Türkiye'de devam eden Hilâfetin aslı ve nesli ve meslek ve akidesi başta meçhul, daha sonra fena alemetlerle ma'lûl bir şahıs paldır güldür yıkıyor. Ona bu hak nerden gelmiş ve nasıl mecburiyet hasıl olmuş?

.....

(x) Bakınız: Ek: IV

HİLÂFET VE EMPERYALİST OYUNLAR

Yukarıdaki izahatımızın gereğince hilâfet, İslam hükümetinden ibaret ise, lâik Ankara hükümeti gibi dinî bağlardan, Allaha hamd olsun, soyutlanmamış ve soyutlanmayı da hatırına getirmemiş bulunan Müslüman hükümetlerinin her birinde hilâfet mevcut demektir. O halde bu hükümetler, hilâfeti kendi muhitlerine almak için neye telâş ve telaşa düşüyorlar? Yok bu hükümetler, bilmiyerek ürünü toplamaya mı çalışıyorlar? İkinci olarak yeryüzünde bulunan sayısız İslam hükümetlerinden her birinde halifenin birden fazla olması, hadîs-i şerifte men olunmuştur; ve bu hadis-i şerîf, birden çok olmaya engel olmak için ortaya çıkan ikinci hilâfenin öldürülmesini emr etmektedir. Şimdi bu noktalara cevap verelim:

Hilâfetin şer'î manası bizim dediğimiz gibi, İslam hükümeti reisliğinden başka bir şey değildir. Ve bir memlekette, bir millette iki hükümet olamıyacağından dolayı halîfenin de birden fazla olmasına meydan verilmemesi hikmet-i idare noktasından zarurî bir şeydir: Müslümanlık ise, şeriat nazarında tek millet sayıldığından, müslümanların hilâfetinde de vahdet lâzım olduğu kadar hükümetlerinde de vahdet lâzım ve matlubdur. Bütün bunların sebebi de Müslümanların parçalanmaya doğru gitmemesini temin etmektir. Lakin dünyanın şimdiki durumu, İslamın bir idare altında toplanmasına mani olacak sayısız İslam hükümetlerinin varlığını gerekli kılıyorsa, bu, hükümetlerin sayısı ölçüsünde artık halîfelerin de taaddüdü zaruret kesb eder. Çünkü hilâfette vahdetin lüzumu, hükümeti mutazammın olmasından ve hükümetin vahdet icap etmesinden neş'et etmiştir. Binaenaleyh zarurete binaen müteaddit İslam hükümetlerinin varlığını kabul ediyorsak, müteaddit halîfelerin varlığını da kabul etmemiz iktiza eder. Şu izahata nazaran şimdiki halde mevcut İslam hükümetleri Müslü-

manların din ve dünyasına nezaretle peygamber mevkiinde bulunduklarını, yani bil-fiil İslam halifesi olduklarını bilmeli ve o yüce esere uygun hareketten ibaret olan yüksek vazifelerini takdir etmelidir.

Müslümanların, ihtimal ki bir hükümet idaresi altında toplanmasına mani olan son durumlarının gereği olarak bir tür hilâfet daha vardır ki o da örfen en büyük ve en kudretli İslam Hükümetine has olan bir sıfat ve ünvandan ibarettir. İslam hükümetlerinin kendi aralarında bir tanesine fazla paye ve adeta riyaset vermelerini ifade eden bu manaca hilâfet tabiatıyla taaddüt edemez. Kahire kongresinde müzakere mevzuu olan hilâfet de budur. Her iki manasınca hilâfet, hem dinî ve hem siyasî bir makam olmakla beraber sonuncu manasıyla biraz daha siyasî bir hususiyet kazanır. Yani Müslümanlığın son vaziyetince siyasî menfaatleri böyle bir makamın vücudunu icap ettirmiştir.

Şimdi belki Ankara hükümetinin hilâfet meselesinde avukatlığını deruhte eden özel para ile tutulan adamı **Ömer Rıza**, benim son özlerimden ip ucu olarak Ankara hükümetinin ilga ettiği hilâfette, işte sadr-ı İslam'da mecut olmayıp sonradan ihdas edildiği anlaşılan ve dinî olmaktan fazla siyasî haysiyeti haiz olan ikinci tür hilâfettir, diyecek olur. Lakin böyle demekle Ankara hükümetinin mevkiini kurtaramaz. Çünkü, evvelâ hükümet-i merkume ahkam-ı şer'iyye ile mukayyed olmamak için hilâfetin birinci türünü de ikincisi ile birlikte ilgâ etmiştir. Hatta daha doğrusu Müslüman hükümetlerinin, aralarında paylaşamadığı makam, hilâfetin siyasî cihetî galip olan ikinci türü olduğu halde **Mustafa Kemal**'in en fazla istemediği ve ilgâ etmek istediği ise Hilâfetin, dinî cihetî galip olan birinci nev'idir. Yahut ikinci ile birincinin müşterek kaderini teşkil eden dinî noktadır. Yani her ikisinde bulunan ahkam-ı şer'iyye ile mukayyed noktasıdır. İkincinin ihtiva ettiği ziyade-i farikaya, yani en baş hükümet olmak noktasına gelince, bundan Ankara hükümetinin istemiyeceği ve rağbet etmiyeceği bir cihet yoktur. Onun istemediği ve düşman olduğu dindar hü-

kümetlerin en başında bulunmaktadır. Hükümetlerin dindar olmasına o kadar mu'teriz ki bunun için en baş hükümete sahip olmayı bile kabul etmiyor.

Saniyen, ikinci tür hilâfetin daha ziyade siyasî mahiyeti haiz bulunması ve hatta İslamın bir hükümet idaresi altında toplanmasına mani olan son durumundan sonra ortaya çıkmış olması, hilâfetin dinî ve asîl mahiyetinden uzaklaşmak tarzında değil, belki İslâm'da bir hükümet ve bir hilâfet olmak ana kaziyesinin bir tür tazmîn ve telâfisinden ibaret olarak ehemmiyetini arttırır, eksiltmez.

Salisen, İslâmın son vaziyetine göre siyasî çıkarlarının varlığını icap ettiği hür hilâfete **Mustafa Kemal**'in hasım ve muarız olmasının manâsı nedir? Gerçek siyasî çıkarlar,bunun varlığının gerekmediğine kail olamaz. Zira İslam hükümetleri arasında bir baş hükümet bulunmanın şu andaki İslâm alemine bir tür vahdet sağlayan siyasî çıkarı apaçık olduktan başka tekmil İslam aleminin buna taraftar olması ve yalnız Kemalistlerin, İngiliz gibi asırlara varan hilâfet düşmanları ile hem-fikir olarak bunun aleyhinde bulunması siyasî çıkarlarına ayrıca kat'î bir hüccettir. **Ömer Rıza**'nin zikri geçen kongre makalesinde; "**İngiliz hükümetinin memuru olduğu söylenilen**" tarzında tanıttırdığı **Hindî İnayetullah Han**'in, yine adı geçen makale ifadelerinden olmak üzere; "**Hilâfet meselesinin tehir edilmesi, fakat daimî bir hilâfet heyetinin teşkili, bu heyeti yaşatacak ve faaliyeti idame edecek mali bir müessesenin vücuda getirilmesi gibi pek eskilerce fikirler beyan ettikten sonra hilâfetin bir ferde tefvizini âmir nass bulunmadığını, hilâfetin hilâfet-i akvam olduğunu**" söyleyerek kongrede hilâfet aleyhdârı gibi görüş beyan eden yegane murahhas olması da bu meselede **Mustafa Kemal** ile, İngilizlerin ve İngiliz memurunun fikirleri birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Hindli murahhasın kişisel hilâfeti nefy ederek, hilâfet-i akvama kail olması da ciddi bir tetkik eseri olmayıp zamanımızda moda olan demokrasi nazariyelerinin sathî surette taklîdinden ibarettir. Halbuki

"**Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yapacağım, dedi vakıt**" (Bakara: 30) ayet-i kerîmesinde işaret buyurulduğu üzere, farz üzerine hakim olan benî beşer hilâfeti, yani mutlak surette hilâfet-i nev'iyye-i insaniyeyi geçtekten sonra hükümet-i akvam gibi teşkilâtı temsil eden hilâfet hep kişisel hilâfete racidir. Çünkü hükümetlerde padişah veya reisicumhur gibi her ne ad ile olursa olsun mutlaka bir baş bulunur. Hükümet bir meclisten ibaret olsa bile bu meclise içlerinden riyaset eder. Ondan da kat'ı nazarla meclis hükümetleri yine hükümet-i akvam değildir. Belki hükümet-i efraddır. Her ne ise İngilizler gibi, İngiliz memur olduğu sanılan **İnayetullah Han**'ın da müslümanlıktaki hilâfet fikrine taraftar olduğu görülüyor. Şimdi bu münasebetle başka bir mesele-i mühimmeye sözü aktarıyorum:

LOZAN VE İNGİLİZLER

Kemalcilerin hilâfeti ve Osmanlı Devleti'ni fedâ ederek büyük devletlerden, harb-i umumî mütarekesinin son senelerinde Türklere en ziyade muarız görünen İngilterenin "**Lozan**" kongresinde desteğini kazanmak üzere daha evvelden gizli bir pazarlık yapmış olmaları hakkında bende bir kanaat vardır ki... **İzmir**'i, **Edirne**'yi Türkiye'ye iade ve ecnebi imtiyazlarını ilga hususunda **Anadolu**'da Yunan ordusunu bazmakla büyük devletlere karşı umumî harbteki mağlubiyetimizi de galibiyete dönüştürmesi pek ziyade uzak olan Kemalci hamasetten ziyade... lehinde bir davanak olması lâzım gelen bu büyük hiyaneti keşf etmek için ince bir ileri görüşe lüzum yoktur. Hatta bu gizli pazarlığın bazı diplomasi ifadelerinden sızan ifşaat ve itiraflarına bile tesadüf edilir.

Lozan Kongresi son bularak murahhasların memleketlerine avdetini müteakip Avam Kamarasında bu mesele mevzu-bahs olduğu zaman mebuslardan biri: **"İngiliz tarihinde böyle bir inhizam siyaseti geçmemiştir. Türkler, harbte İngilizlere galip gelseler di bundan fazla müsaadelere mazhar olamazlardı."** diyerek konferans kararlarını İngiliz menfaati hesabına tenkit etmişti. Hariciye müsteşarı bu itiraza kısaca şu cevabı verdi: **"Bu meseleyi kadim Türk Devleti ile şimdiki Türk Devleti arasındaki farka dikkatle muhakeme ediniz. Şimdi o milli bir devlettir."** Bu muhtasar cevabın manası derindir. Ve o derin mananın kısaca ifadesi de şimdiki Türk Devleti'nin bir İslam Devleti olmadığını, yani İslam hilâfetini haiz olmaktan sarf-ı nazar ettiğindendir. İngilterinin en büyük kazancı işte bu noktadadır, demek isteniliyor. Yoksa Türkiye milli devlet olmakla İngiltere'nin Harb-ı Umumîdeki galibiyet hakkından feragat etmesi ve harbten evvelki vaziyetine nisbetle biraz da üste vermesi lazım gelmez.

Lozan sulhünün, hakikaten araştırma ve düşünüp taşınmalara muhtaç esrarı vardır. Bu esrar perdelerini yalnız selamet-i muhakeme ile, yalnız mantık kuvvetiyle parçalayıp maverasına nüfuz etmek mümkün iken kaziyye olarak akl-i selim sahibleri ve hakikat takipçileri için, bu muammanın halline yardım edecek delil ve emareler ve itiraflara da sahip olmak güç bir şey değildir. Büyük devletler tarafından **"Sevr"** muahedesinde yerin dibine geçirilen Türkiye'nin Lozan muahedesi ile birden bire şahıkalara çıkması, mağlup iken galibiyet semalarında takla atması, asırlardan beri süren kapitülasyonları üzerinden kaldırıp atması sihir midir, keramet midir, yeni Türk peygamberinin bir mucizesi midir?!

Mustafa Kemal ordusunun Yunan ordusunu Anadolu'da mağlup etmesi Kemalistlerce ne kadar büyütülse yine bu zaferin, (Lozan) kazancına nisbetle bacağı çok kısa kalıyor. (Sakarya) kenarından başlayıp İzmir sahilinde nihayet bulan bu muzafferiyetin tesiri (Atina) üzerinde his-

solunması yine çok fazla ve çok uzak ihtimal iken bu zaferin İtalyayı, Fransayı, Büyük Britanya adasından İngilizleri korkutması, yumuşatması, Ankara kuvveti önünde baş eğdirmesi sayesinde müyesser olmuştur? Harb-i Umumî arkadaşları olan Bulgar, Avusturya-Macaristan ve Almanya devletleri ile birlikte Türk'ü de mağlup ederek, yine **Mustafa Kemal** ve arkadaşlarının kumanda ettiği ordulara istinad eden Türkiye hükümeti, (Mondros) mütarekesi ile emana düşüren ve Boğazları açtırıp İstanbul'a kadar giren İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar nasıl oluyor da yalnız başına kalan Türk'ün son hamlesi önünde hepsi birden aczını izhar etmeye ve üstünlüğünü teslim ederek çekilip gitmeye mecburiyet hissediyorlar? Lozan masasının başında, neticelenen bir harbin silâh arkadaşlığı vazifesini ifa etmiş bir milletin mümessili ve şahsen sevdikleri **Venizelos**'u susturup Türk murahhasına üst perdeden söz söylemek ve isteklerini sıralamak fırsat ve selâhiyetini veriyorlar? Dostlarına düşmanlık, düşmanlarına dostluk mükâfatı tevdi eder gibi bir vaziyet alıyorlar?! İngiliz ve Fransız siyaseti ne kadar vefasız olsa da bu mertebe gafil ve kendi menfaatlerini bu derece gayr-i müdrik olamazdı. Yok yok gaflet ve hamakat, İngiliz ve Fransız hariciye nazırlarının ağzını, dili sağır İsmet (Paşa)nın Lozan Meclisinde sebebsiz bağladığına zahib olanlardır. İ'tilâf Devletleri, **Kral Kostantin**'e temayül göstererek **Venizelos**'tan yüz çevirdiği için Yunan milletine ne kadar gücenmiş olsalar, yine Umumî Harbte Almanya ile birleşerek ve Boğazları kapatarak harbin uzamasına sebeb ve kendilerine büyük engel olan Türk milleti ile onları bu vaziyete sokan **İttihat ve Terakki**'ye ve **İttihat ve Terakki**'nin istihalesi halinde bulunan Kemalistlere hiddetlerinden fazla hiddet edememeleri iktiza eder. Özellikle İtilâf taraftarı olarak Yunan Milleti'nin, kadrini bilmediğine kızdıkları **Venizelos**'a Lozan'da kendileri de bir tekme vuracak değillerdi ya! Zamanın ahengine sesini uydurarak **"Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!"** diye bağırmakla halli mümkün olmayan bu muammaları aklı başında kalan her Türk-

'ün ve Türkiye ile alâkadâr olan her müslümanın düşünmesi ve bu soruları kendi kendine sorması lazım gelir.

Halbuki bu sözler, her kerameti kendilerine isnat ederken şımardıkça şımaran **Kemalistler** tarafından, kâfi derecede ifşa edilmiştir. Bu şımarıklık vesikalarından bir kısmını tetkik etmekte olduğumuz konuların aydınlanmasına medar olmak üzere bu makamda ayağıda zikr ve irad ediyoruz:

"Yeni Türkiye ve Alem" başlığı ve **Ağaoğlu Ahmet** imzasıyla 524 numaralı **"Milliyet"**te yazılan baş makaleden: (30/7/1927).

"Biz Asyaî oto-teokratik, mağlup, esir bir devletten, beş sene içinde Avrupaî, halkçı, demokratik, galip hür ve müstakil bir devlet çıkardık! Bu hayır-bahş Herkül ameliyesi nasıl yapıldı? Uzaktan ve yakından bakanların aynı derecede gözleri kamaşıyor akılları şaşıyor, başları dönüyor!"

"Ve gerçekte, Lozan sulhnamesinin yeni Türkiye'ye temin etmiş olduğu istiklâl ve beyne'l-milel, bu Türkiye'nin tahakkuk ettirmiş olduğu mucizelerden birisi değil midir?"

"Unutmamalıdır ki Kapitülasyonlar rejimi ta Fatih zamanından beri devam ettiği gibi, Lozan kongresine kadar vaki olan hiç bir beyne'l-milel konferansta da Türk murahhasları Avrupa murahhasları ile müsavi telakki edilerek masa başına oturmuş değildiler. Devletin kuvvetli zamanlarında dahi Türk murahhasları Asyaî bir devletin murahhasları muamelesine maruz kalmışlar ve ikinci derecede önemi haiz olmuşlar. Tarihte ilk defa Lozan Konferansındadır ki Türk murahhasları Avrupa mümessilleri ile müsavi olarak masa başına oturuyorlar ve işte bu masa üzerindedir ki, Fatih zamanından beri devam eden o menhus kapitülasyon zincirlerini milletin ve devletin boynundan alıp parçalıyorlar!"

"Ve buna Türk ne zaman muvaffak oluyor, biliyor musunuz? **"Hasta Adam"**ın ölüm hükmü verildiği günün ferdâsında mağlup Türkiye'nin her tarafı istilâya uğradığı bütün zindeciha zları elinden alındığı, hükümeti, hükümdarı düşmanlarla birleşerek kendisine hıyanet eylediği devrin nihayetinde!.."

Yağma yok **Ağaoğlu Ahmet** adındaki kör dalkavuk! Herkesi de kendin gibi kör mü zannediyorsun? Düşmanlarla birleşerek Türkiye'ye hiyanet eden hükümet ve hükümdârın bu hiyaneti menfaatleri hesabına irtikap ettiği İngilizler, Fransız ve İtalyanlar da kendilerine bu derece hizmet eden dostlarını düşmanlarına çiğneterek İstanbul'dan kaçmaya mecbur olacak derecde aciz ve Lozandaki son hüküm mevkiini muhafaza ederken de yine hep dostlarına rağmen düşmanlarını muzaffer çıkaracak derecede hesabını ve pusulasını şaşırmış olabilir mi?

Makaleden nakle devam edelim:

"Bu hadise yeni Türkiye'nin tahakkuk ettirmeye muvaffak olduğu mucizelerden, efsanelerden en mühimmi, en anlaşılmayanı değil midir? Unutmamalıdır ki Umumî Harb esnasında İtilâf Devletleri, yani Fransa, İngiltere, İtalya ve bütün müttefikleri Türkiye'yi kendi aleyhlerinde olarak görmeyi Kapitülasyonların ilgasına tercih etmişlerdi. Türkiye'nin müttefikleri bulunan İtalya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ise ittihat ve ittifaka rağmen, Kapitülasyonların ilgasını düşmanlar ile beraber onlar kadar şiddetli içerikli bir lisanla protesto etmişlerdi. O derecede dost ve düşman devletler kapitülasyonlara kıymet ve ehemmiyet veriyorlardı!"

"İşte bu dost ve düşman devletlerdir ki, bu defa yine müttehiden ve müttefikan aynı kapitülasyonları bütün teferruatı ile beraber lağv etmeye mecbur kalıyorlar.!"

Acaba neden mecbur kalıyorlar? Herb-i Umumîdeki dost düşman, yani galip ve mağlup devletlerin hepsi birden yeni Türkiye'nin önünde neye mağlup ve mecbur kalıyorlar?

"Mağrur **Lord Gürzan**'un ilk kere olarak eğilmek ve teslim-i nefs mecburiyetini hissediyor!"

Neden, acaba neden? Galip İngiliz murahhası, mağlup Türkiye murahhasının önünde bedavaya eğildi mi? Bu eğilme her halde Türkiye ricalinin Gazi Hazretlerine (!) arz-ı tazimat mahiyetide olmamaktır.!"

"Ve kimin önünde! Dünkü bir mağlûbun **Sevr**'de hayatına nihayet verilmiş ve tedfin merasimi icra edilmiş bir ölü önünde!"

Lord Gürzon'un karşılıklı razı oluş hali, bu ölünün toprağına hürmeten vuku bulmuş olmasın!?"

"Bütün bir an'anaye, bütün bir zihniyete, bütün bir beşeriyete karşı icra edilen bu ameliyeyi yapanlar yeni Türkiye'yi vücuda getiren aynı rühberlerdir: Yani Gazi ve İsmet Paşa ve arkadaşları!.."

Ha ha! Alaşıldı: Kocaman devletlerin eğilmesi **Mustafa Kemal**'in mavi, **İsmet**'in kara gözlerine karşı olmuş?

"Asırlardan beri devam eden kapitülasyon zincirleri parçalanıp atılıyor. Ve Türk devletini Avrupa Devletleri ile müsavî ve hem-hukuk olduğu esası resmen bütün devletler tarafından kabul ve tasdik oluyor. Yalnız dört sene evvel bunun böyle olacağını birisi çıkıp da iddia etmiş olsaydı, divanelik değilse- hiç olmazsa hülyaperestlikle tavzif edilirdi? Fakat işte bugün bu, muazzam ve tarihî bir hakikat ve bir vak'adır!"

"Dahi rehberlerin önderlikleri ile bu vak'ayı tahakkuk ettirmeye muvaffak olan Türk milleti için diğer ve nisbeten daha pürüzsüz ve daha az karışık olan sahalarda da aynı derecede muvaffakiyetler ihrazı hiç de uzak sayılmamalıdır. Zira yapılan ameliye- mahiyeti itibariyle bir değildi. Ve muhtelif tefeırruatı arasında sıkı bir alâka ve ahenk mevcuttur. Lozan sulh-namesinin esaslarını telkin eden ruh ne idiyse, şahsî saltanatın ve hilâfetin ilgası, Cumhuriyetin te'sisini, medenî kanunun kabulünü ve sonunda bütün yapılmış ve yapılmakta bulunan değişikliklerin icrasını ilham eden de odur!"

"En kuvvetli olduğu zamanlarda kapitülasyonları kabul eden bir devletin en zayıf gözüktüğü bir zamanda aynı kapitülasyonları her-çi-bad-a-bad (ne olursa olsun) kaldırmaya kalkışabilmesi için bu devletin maddî ve manevî bünyesinde mühim ve derin değişikliklerin vakı olması lazım değil midir?"

İşte Ankara cephesinde mühim bir mevkii haiz olan bir adamın imzasıyla ve tam itina ile **"Milliyet"** gazetesinde neşr olunan ve yeni Türkiye hükümeti kurucularının medhini hedef alan bu makale kadar onları itham edecek parlak bir itiraf vesikasını insan arasa bulamaz. Makalenin bütün belâğatıyla yeni Türkiye hesabına öğündüğü ve hayretler celb etmeye çalıştığı noktaya, ey okuyucu, sen de parmağını iyice bas! İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar gibi Harb-ı Umumî'de Türklere ve müttefiklerine galip gelen en güçlü devletlerin, savaştan sonra sulh masasının başında idama mahkum bir mağlup sıfatıyla karşılaştıkları Türklere en kuvvetli devirlerinde ve hatta galip geldiği muharebeler neticesinde bile edilegeldikleri müsaadeleri ibraz etmeleri için işin içinde bam-başka bir sebeb bulunmak ve gayet esrar-engiz bir manevra çevrilmiş olmak lâzım geldiği gibi, bu manevrada Türkler kazanmış ve müsaedatı ibraz eden büyük devletler kaybetmiş olmak ihtimali de yoktur. Çünkü Türklere karşı harp meydanında kazanarak İstanbul'a kadar giren bu devletler, sulh-masasının başında akıllarını ve menfaatlarini kaybetmiş olamazlar. Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilmeye mecbur olmasına müsavatta kalmak manasından fazla bir mana atf ederek Türkiye'nin Yunan'a galip geldiğini kabul etsek bile, hasseten Yunanistan'a nisbetle kazanılan bu galebenin mükâfatını aslından, çok büyük bir faizle, Türkiye'ye karşı galibiyetleri söz götürmeyen diğer bütün devletlerin de ödemeye mecburiyet duymaları hiç bir akıl ve mantığa ve siyaset ve menfaat mikyasına sığmaz.

Büyük devletler Lozan muahedesinde Türkiye'ye verdikleri bol bol müsaedata mukabil elbette verdiklerinden daha mühim olarak acaba Türkiye'den ne aldılar? Hakikaten, galibin mağluba vermesi ve verdiğinden çok fazlasını alması gayr-ı kabil olduğu cihetle galip devletlerin bu anlaşmada mutlaka Türkiye'den çok büyük şeyler almak olduğuna hükm edilmek lazım gelmez mi? Özellikle Türkiye'ye açıktan verilen menfaatler karşılığında onlardan alınan şeylerin gizli tutulması tavizlerin önemini kat kat arttırmakta ve akıl ve mantığı cidden meraka düşürmektedir.

İşte bu büyük muammayı zaman çözmüştür. Ve suret-i halle nazaran, gerçekte meselenin işin başında gizli tutulacak kadar mühim olduğu tahakkuk etmektedir. Sulhün aktinden biraz sonra Türkiye'ye altı yüz senelik hilâfetle, bin senelik İslâmiyetin liğa olunmasından ve şimdiye kadar yeryüzünün kutupları derecesinde hiç bir kâşifin eli yetişemiyen İslam haremlerinin na-mahremlere açılmasından anlaşılıyor ki yeni Türkiye hükümeti, umumî harbte yenildiği devletlerin önüne kendi devletinin ve milletinin mukaddesatını atarak yani en zalim galiplere en sefil mağlubların yerebileceği şeyleri vererek; milletlerin, vatanlarını ve mevcudiyetlerini tehlikeye koyan muharebelere kadar girişmeyi göze alırken son gaye olarak muhafazasını düşündükleri manevî varlıklarından Türk milleti hesabına feragat ederek milletin Umumî Harb'e iştirakinin tazminatını ödemiş ve Türk'ün mazisine ve müstakbeline alçaklık verecek olan bu yüz karasını kapatarak işin içinden yüz akıyla (!) çıkmış gözünmek üzere devletlerden biraz da üste almış!!

Şimdi dikkat ettiniz mi? Ankara murahhası İsmet'in Lozan sulh kongresinde büyük devletlerin murahhaslarına kafa tutar ve ademe çalım satarcasına takındığı vaziyetle **Mustafa Kemal** den aldığı talimat mucibince sulh alış verişinde oynadığı role ve gösterdiği marifet ve maharete!.. Koca kahramanlar, bir taraftan hilâfet hükümetini ve bizzat halifeyi ingilizlere satılmış göstermekle lekelemeye çalışırken asıl kendileri devletin hilâfetini, İslam kanunlarını, milletin dinini ve tarihini İngilizlere, Fransızlara ve İtalyanlara satmışlar. Memleket satmak iftirasına kıyas kabul etmeye bir hakikat olmak üzere kendileri memleketin ruhunu ve namusunu satmışlar. Ev satmakla evin haremindeki namusu satmaktan hangisi daha ağır bir alçaklıktır? Özellikle halife ve hükümet hakkında, memalikini İngilizlere sattılar, diyerek M. Kemal şirketinin yaptığı hokkabaz yaygaraları akıl ve mantığın kabul edemeyeceği ve hilâfetin sübûtuna şahit olduğu bir müfteri efsanesi mahiyetinde bulunduğuna nazaran bu müfteriler memleketin namusu ile beraber milletin akıl ve mantığını da yok bahasına satmışlar-

dır. Öyle olmasa para ile satın aldıkları Türkiye'den İngilizleri hangi kuvvet çıkarabilirdi? İki paralık **Mustafa Kemal** kuvvetin baskısına boyun eğerek İngilizlerin, Fransızların ve sair devletlerin İstanbul'dan çekilip gitmelerini ancak Kemalistlerin idam ettiği Türk aklı kabul edebilir. Kemalistlerden biraz para ile daha ziyade zorla aldıkları **Musul**'da bakınız **İngilizler** nasıl yerleşmiş oturuyorlar! Denizlerin hakimi olan **İngiliz**'in elinden iç karadaki **Musul**'u kurtaramaya kadir olamayan **Kemalist** kuvveti, açık boğazların bitişiğinde bulunan İstanbul'u nasıl kurtarabilirdi? Acaba İngilizler İstanbul'u bırakıp giderken onu kendilerine satan adamlardan paralarını geri almaya da vakit bulamamışlar mıdır? Bu sıralarda baş-bayi **Halife Vahüdüddin** de hazır Türkiye dışında bulunduğuna nazaran İngilizler, paralarının karşılığında rehine olarak kendisini niçin zabt ve tevkif etmediler? Diğer ittilâfcı bayi'ler de İstanbul ve Türkiye kıymetindeki İngiliz liraları ceblerinde bulunduğu halde **İttihat ve Terakki** firarileri gibi Avrupa'nın lüks şehirlerinde ve mükellef otellerinde safa sürmeyi bırakıp da Arabistan çöllerinde ve Balkan kayalıklarında oturmak istemeyi neden tercih ettiler? Hangi tarafa bakılsa sokak politikacılarının süprüntü propagandalarından ibaret olduğu görülen iftira tozu dumanı arasında dinini, namusunu pazara çıkardıkları Türk milletinin memleketini satmak efsaneleri ile de akılları üzerlerine heva oyunu oynayan hokkabazarın oyunlarının mahiyeti Türkiye'de ve İslam Aleminde tamamen anlaşıldıktan sonra halâ bu oyunu ara sıra tekrar etmekten utanmayan kalemi ve vicdanı nasırlaşmış yazarlar Türkiye'de bulunduğu gibi Türk milletinin aklı üzerinde oynanan bu hava oyunlarının Türkiye dışındaki komisyoncu şubeleri de gazete adı verdikleri kepazelik yaftaları ile daima bu hava ve iftira oyununu tekrar ederek mültecilerin arkasından **"Vatanlarını Satanlar"** diyerek ürürler. Türkiye'deki müfteriler darağaçlarının sayesinde yüzlerine tüküren bulunmayacağından emin olarak maskaraca oyunlarına devam edebildikleri halde hariçteki maskaralık şubelerinin ha-

yasızlıkta güvendikleri dayanak noktaları, Türk milletinin aklı ile istihza edilebileceği veyahut Türk milletinde adata aldata akıl bırakmadıkları hakkında kanaat tammelerdir. Onun için Türk milletine bu adamların yaptığı sürekli hakareti hiç kimse hiç bir millete yapmamıştır ve hiç bir milletin aklı ile oynanılmak hakaretine Türk milleti kadar tahammül ettiği görülmemiştir. **Selânik**'i kâbe-i hürriyet ittihaz eden **Jön-Türklerin** Türk aklı üzerine oynadığı büyük hava oyunları, **Bosna-Hersek**'e kadar uzanan Osmanlı Rumelinin Türkiye hesabına başını yedikten sonra da bugün halâ o zamanın **Selanik**'te ve **Manastır**'da çıkan "**Silah**" ve "**Süngü**" gazetelerinin demdarlığını yapmak ve hatıratını ihya etmek üzere Batı Trakya'da kalan bir avuç **Rumeli Türkü**'nün aklını şaşırmak vazifesi ile mükellef bir Kemalist gazetesinin yine o meş'um hava oyunlarına devam ettiği ve eski baykuş nameleri ile tarihin tekerrürüne tercüman olduğu ibret gözü önünde görülmekte ve milletten de eskisi gibi yine bir ses işitilmemektedir. Eski baykuş dökuntüsü de aynı gayeye vasıl oluncaya kadar habis nefesler sarf etmektedir.

Muhaliflere isnat ve iftira edilen vatan satmak cürmü ile Türk milletinin namusunu ve dinini satmaktan ibaret olarak **Mustafa Kemal** ve arkadaşları tarafından bil-fiil işlenen cinayet arasında bazı Kemalistlerin iddiasına nazaran şöyle bir fark vardır ki güya büyük dahinin Türkiye'de yaptığı dinsiz hareketler ve münfiklıklar Avrupa devletlerini aldatmak için siyasetin icrası lazım gelen muvakkat şeylermiş. Hatta Lozan muahedesindeki müsaedat-ı düveliyenin iç yüzüne dair benim burada yazdığım şeyleri de belki bu tür Kemalistler kendi fikirlerinin ve iddialarının te'yîdi mahiyetinde telâkki ederler. Buna inanan müslümanlara gelince, onların bunu düşenmeden muhakeme edecek aklı olmadıktan başka Avrupalıları aldatma meselesinin aslı çıkmaz da buna intizar ederken bir gün kendilerinin canı çıkarsa Avrupada bu adamların, kaybedilmiş olacak hakikî bir din ve imanı da yoktur. Çünkü dinleri her tahrib darbesine müsa-

it olan... adamların müslümanlıklarının aslı olmadığına hükm edilmek daha doğru olur.

Avrupalıları aldatmak teranesiyle, aldanmaya talip müslümanları aldatmak dinsiz Kemalistler için hakikaten hoş bir eğlencedir. Demek ki Türkler hilâfeti ilga etmişler: Muvakkaten, yani Avrupalıları aldatmak için, şer'î kanunları ilga ederek İsviçre Kanununu almışlar Muvakkaten, şapka giymişler: Muvakkaten, camileri yıkıyorlar: Muvakkaten, yani Avrupalıları aldatmak için kızlarını Hristiyanlara tezviç edecekler: Muvakkaten, yani Avrupalıları aldatmak için, yarı çıplak bir halde karılarını na-mahrem erkeklerin kolları arasında oynatıyorlar: Muvakkaten, o Avrupalıları aldatmak için!!..

Va'd ettiğimiz vesikaları nakle devam edelim:

29 Temmuz 1927 Tarihli "**Milliyet**" gazetesinin "**Türk Milleti'nin istihkakı**" başlıklı başmakalesinden: (Siirt Mebusu Mahmut (x), sayı: 523)

"**Lozan** sulhünün sene-i devriyesi münasebetiyle **İsmet Paşa Hazretleri**'nin yaptıkları beyanatta bu muahede ile Türkiye'nin Garp usulünde millî bir devlet olmak hakkını teyid ettiğini ve milletimize bugünkü vaziyeti temin eden, uzun ve çetin bir mücadeleden ibaret olduğunu izah ettikten sonra şu sözleri ilave buyurmuşlardır:

(Dört seneden beri Türk Milleti'nin gelişmeleri, milletimizin istidat ve istihkakının Lozan gününde fark edildiğinden daha yüksek bulunduğunu ispat etmiştir.)"

"Şüphe yok, muhterem **İsmet Paşa** bunları ifade ederken o günlerin ızdırabından, müzakereler esnasında kendisine tevcih edilen tarizlerden, Türk Milleti hakkında haksız ve yersiz olarak yapılan iftira ve isnatlardan mülhem olmuştur. İstilâya uğratılan topraklarını istirdat için, çiğnenen haklarını müdafaa için, tehdit altında bulunan hayatını kurtarmak için mücadele sahnesine dahil olan Türk Milleti, fedâkarlığın mükaâfatını büyük ve kat'î bir zaferle görmüştü. Lozan'da hayat ve haklarını beyne'l-milel bir hüccet ile tesbit ettirmek istiyordu. Talep ettiği şeylerde mübalâğalı

(x) Sonradan "**Soyden**" soyadını aldı/SA. BKZ. Ek: V

telakki edilecek hiç bir madde yoktu. **"Her millet mukadderatına bizzat sahip olmalıdır. Devletlerin istiklali her tür taarruz ve müdafaalardan azade bulunmalıdır. Milletler için hürriyet, müsavat ve hakk-ı hayat asıldır."** Biz Lozan'da vaktiyle bu prensipleri ortaya koyan ve bunların müdâfi liğini deruhte ettiklerini söyleyenlerle karşı karşıya gelmiştik. Bütün bu sözlü sözler, yalnız kitap ve nazariyat sahasında kalacaktı. Her halde zalim ve müstebit olmayı göze almadan Türk Milleti'nin istediği bu tabii hakları red etmek çok müşkül olacaktı. Lozan'da hasım cephesinde bulunanlar hakikatin önünde, dünyanın her tarafında ilan ettikleri kendi prensiplerinin önünde tereddütsüz eğilmeli idiler. Fakat böyle olmadı. Haklı taleplerimize de makavemet ettiler. **Açıkçası Türklere medeni bir millet muamelesi yapmaktan çekiniyorlardı. Muarızlarımızın zahiren istinat ettiği sebebler şunlardı:**

1)Türk Milleti, askeri bir millettir. İyi harp eder, fakat medeni kabiliyeti noksandır.

2) Türkiye'nin idari ve siyasi usulleri ilahi kanunlardan mülhemdir. Onun zihniyeti, asrî hayata uymaya, asrî usul ve akideleri kabule müsait değildir.

3) Türkiye'de emniyetsizlik, asayişsizlik asıldır. Onun için ecnebilerin ve gayr-i müslim azınlıkların hayatını orada hususi ahkam ile teyit etmelidir."

Türk adliyesi, eldeki kanunlarla mutlak bir adaletin temînine kadir değildir. Orada muayyen hususlar için beyne'l-milel muhtelit mahkemelerin bir tür hakk-ı kazası olmak lazımdır."

5) Bütün bu esaslar nazar-ı dikkate alınınca Lozan'da bundan dört sene evvel iddia ettikleri vech ile Türk Milleti medenî hukuk ve hürriyete mazhar olabilmesi için behemehal bir istihale ve istihzar devresi geçirmelidir. Yani bir kaç sene daha esaret ve tahakkum altında yaşamalıdır."

"Lozan meydanının muhasım cephesinde aleyhimizde irad edilen bu sebebleri kırmak için -İsmet Paşa'nın dediği gibi- pek çetin mücadelelere katlandık. Orada hür ve me-

denî milletlere yaraşan bir sulh akt ettik. İşte dört seneden beridir ki, ictimaî ve siyasî sahalarda çalışıyoruz. Bugün büyük bir emniyetle o vakit bize yapılan yukarıdaki isnatlar üzerinde durmak ve bunların ne kadar çür ük iddialara dayalı bulunduğunu göstermek mümkündür:"

"Türk Milleti, yalnız harp sahnelerinde değil, inkılâp ve medeniyet sahnelerinde de hiç bir milletten geri kalmadığını gerçekleştirdiği ıslâhat hareketlerle isbat etti."

Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunları, muasır milletlerin kanunlarından mülhem olarak yapılmıştır. Türkiye'de asayiş ve adaletin hükümran olduğunu anlamak için yalnız burada çalışan ecnebi mütehassislerini, ecnebî sermayedarlarını dinlemek kâfidir. Türk adliyesinde yapılan ıslâhat ve inkılâbın yüksek derecesini halâ havsalalarına sığdıramayanlar var. **İsviçre Medenî Kanununu aynen kabul ve tatbike başlamak suretiyle Türk Milleti ıslâhatta, asrî hayat ve medeniyete uymakta ne kadar halis ve samimî bir emel ile mütehassis olduğunu gösterdi."**

Bu vesikadan açıktan açığa anlaşılıyor ki Ankara'nın murahhası **İsmet,** Lozan sulh müzakeresinde Türkiye adına devletlerden sağladığı müsaadeleri kılıcına dayanarak sağlamamış, Türkiye'nin dinî kanunlarla idare olunmasından, yani İslâmî bir hükümet olmaktan feragat edeceği hakkında devletlere verdiği teminat sayesinde elde etmiş. O zaman devletler **İsmet**'in bu teminatına güçlükle inanmışlar. Fakat şimdi **İsmet: (İşte o gün verdiğimiz sözde nasıl durduğumuzu Avrupa'ya göstererek vadimizi yerine getirmek hususundaki sadakatimizi isbat ettik. Türkiye'yi Müslümanlıktan çıkardık. İlâhî kanunları attık, medeniyete kabiliyetimizi onların o günkü tahminlerine göre inanmıyacakları derecede bir sür'at ve muvaffakiyetle meydana koyduk.)** diye seviniyor ve iftihar ediyor, ki bizim de isbat etmek istediğimiz müddeamız budur.

Müddeamızın önemine göre te'yidâtını ibraz etmeye üşenmiyeceğiz, işte bir vesika daha:

18 Mayıs 1927 tarihli "**Milliyet**" gazetesine "**Siirt Mebusu Mahmut**" imzası ve "**İnkılâp Türkiyesi**" başlığı ile yazılan başmakaleden:

"**20. asırda yaşıyorduk. Fakat manevî hayatımız, yani terbiye usullerimiz, kanunlarımız, adetlerimiz, adab-ı ictimaiyemiz kurun-i vustaî** (orta çağa ait) **simasını muhafaza ediyordu. O ruh ve idare ile hayatın bugünkü mücadelelerinde -hiç olmazsa- müdafaa vaziyetinde bile kalmak müşkildü. İlahî bir hamle ile esaret bağından sıyrılmak lazımdı. Son inkılâp işte bu zaruretten doğdu.**"

"Umumî Harbten sonra eski reisicumhur Amerikalı Prof. Vilson diyor ki:

"(Dünyada reşid milletler vardır. Gayr-ı reşid milletler vardır. Gayr-i reşid milletler idare usullerinde münhasıran dinî esaslardan ahkâm çıkaran milletlerdir. Reşit milletler, bu bağlardan kendilerini kurtaramazlar. Bu dünyada amiriyet ve hakimiyet behemehal reşid milletlere özgü olmalıdır. Bununla beraber gayr-i reşit milletler kendi başlarına bırakılamazlar. Çünkü dayandıkları hükümler güçsüzdür. Kendilerini idare edemezler. Uluslararası ihtilâflara yol açarlar. Kuvvetli devletlerin hırslarını çekerler. Onun için gayr-ı reşid milletleri reşid milletlerin mandasına tevdi etmelidir.)

"Mantıkî safsatalar çoğunlukla en kuvvetli hakikatlere bile galip geliyor: **Vilson'un bu mantığı, Umumî Harb sülhüne bir esas teşkil etmişti. Hakkımızda tatbik edilmek istenen Sevr cezası bu mantığa istinaden hükm olunmuştu.**"

Dinî kanunlarla idare olunan milletlerin istiklâline müdahale edilerek vesayet altına alınmak tarzında Amerika reisicumhurunun Umumî Harb sonunda ortaya attığı ve devletlerin kabul ettiği düsturun Türkiye'ye **Sevr** muahedesindeki ağır şartlarla cezalandırmaya sebeb olması hakkındaki bu apaçık itiraf, bizim yukarıdan beri ortaya attığımız iddiaların en açık bir isbatıdır. Merhum **Halife Vahidüddin'e** mensup hükümetler, memleketin dinini fidye-i necat vere-

(x) Makaleyi kaynağından araştırıp kitabın sonuna koyduk Bkz: Ek: VI

rek devletlerin ağır sulh tekliflerinden Türkiyeyi kurtarmak yolunu düşünmemişler. Çünkü vatanın istiklâli kaziyyesinin çok kıymetli tanınması, vatanın dışında ve toprağındaki maddî kıymetten neş'et etmeyip vatanın istiklâli sayesinde milletin mahfuz kalacak olan dini ve namusu gibi maneviyat ve mukaddesatının kıymet ve izzetinden ileri geldiğine nazaran, bu mukaddesatı fedâ ederek kazanılacak istiklâlin hayvanları memnun edebilecek ve maneviyatı ile yaşayan insanlar için en büyük esaret sayılabilecek bir şey olduğu cihetle böyle bir şeyi teklîfe cesaret edebilmiştir. Halbuki Türkiye'nin (en kara) hükümetçileri bu pazarlığa tam manasıyla mal bulmuş Mağribî gibi sarılmışlar ve insanların istiklâlinde maksadı fedâ ederek vasıtayı kurtarmakla aldattıkları... adamlara alçaklığı marifet bahasına satmak istemişlerdir.

Vesikadan satırları altına çizgi koyduğumuz ilk fıkraların sonundaki **"İlahî bir hamle ile esaret bağından sıyrılmak lazımdı. Son inkılâp işte bu zaruretten doğdu."** cümlelerine de dikkat ediniz. Türkiye'deki dinsizlik inkılâbı bir zaruretten doğmuş!.. Bu inkılâp öyle iddia edildiği gibi milletin arzusuna tabi olmaktan, falandan değil, gâlip devletlerin mizacına uygun hareket zorunluluğundan ileri gelmiş. Böyle yapılmasa Türkiye'nin istiklâlini kurtarmak mümkün olmayacakmış. İlahî (!) bir hamle ile..... ve esaret bağından sıyrılmışlar, Yani dinden sıyrılacaklarını devletlere va'd ederek Türkiye'nin istiklâlini ve esaretten kurtuluşnu temin edebilmişlerdir. Dinden ve İlahî kanunlardan sıyrılmak hareketine de **"İlahî hamle"** demeye utanmıyorlar. Dilin kemiği yok, denildiği gibi bunların yüzünde utanmak da olmadığından **lâ-İlâhî** hareketlerini İlahî hareket diye nitelemekte güçlük çekmiyorlar. Vay maskaralar vay!

Diğer ve son vesikaya geçelim:

26 Temmuz 1928 tarihli **"Milliyet"** gazetesinin **"Lozan Hatıraları"** (x) başlığı altında yayınlanan **(Siirt Mebusu Mahmud'un)** baş makalesinden:

(x) Makaleyi kitabın sonuna olduğu gibi araştırıp koyduk. Bkz: Ek: VII

"Ankara-25 Temmuz 1927- İki gün evvel sulh münasebetiyle yazdığımız makaleyi okuyan bir ecnebi dostumuz açıktan açığa bize dedi ki:

(Doğrusu siz Lozan muahedesinin önem ve mahiyetini olduğu gibi okuyucularınıza açıklayamıyorsunuz. Halbuki bu muahede Türk tarihinde, Türk Milleti'nin, ictimaî ve siyasî hayatı yolunda mühim bir dönüm noktasıdır. **Lozan müzakerelerini fena idare etmek yüzünden harp meydanlarında kazadığınız o emsalsiz zaferler hiçe müncer olabilirdi. Lozan muahedesi Türkiye için yenilik ve inkılâp hareketlerinin zaferi için Avrupalılar tarafından teyid etilmiş resmî bir hüccet oldu.** Onu her sene layık olduğu derecede kutlamalısınız.)

"Şüphesiz dostumuzun hakkı vardır. Millî Türkiye, müstevlî Yunan ordusuna karşı mukaddes bir harp açmıştı. Düşman cephede yalnız Yunanistan bulunmuyordu. Sevr antlaşmasının bahş ettiği hukuk ve imtiyazları bir türlü fedâ edemeyen Avrupa'nın sair devletleri de -zahirde değilse bile, manen- Yunan ordusu ile beraber bulunuyordu. Mücadelemiz kat'î bir zaferle neticelendikten sonra **Lozan'a gittik. Burada yalnız Yunanistan'la olan davamızı değil, bütün Avrupa ile aramızda asırlardan beri mevcut olan ihtilâfları hal ve fasl etmek mecburiyetinde kaldık. Sulh masasında, artık müzmin bir hale gelmiş bulunan Şark meselesini hal ve Anadolu'nun merkezinde doğan yeni Türkiye devleti ile Avrupa arasındaki yeni münasebetleri baştan başa tanzim etmek lazımdı.** Bunun için de Lozan masasında eşit koşullar dairesinde Avrupa ile karşı karşıya oturmaktan başka çare yoktu. **Halbuki Umumî Harb'ten sonraki sulhlerin düzenlenmesinde galip müttefikler çok insafsız bir müzakere usulü ibda' etmişlerdi. Tıpkı ilk çağlarda olduğu gibi mağlublara söz hakkı verilmiyor, istedikleri şeyleri onlara sadece dikte ettirerek imzalatıyorlardı. İşte Osmanlı İmparatorluğunun hayatına son veren ve Türk milletinin hiç bir sahada inkişafına meydan verecek kapıyı açık bırakmayan Sevr muahedesi Saltanat Türkiyesine bu suretle kabul ettirilmiştir. Türklerin azmi bütün bu usulleri söküp attı. Lozan muahedesi büsbütün başka esaslara dayandırıldı."**

Demek ki **Sevr** Andlaşması saltanat ve hilâfet hükümetine Avrupa devletlerinin insafsızcasına zorlaması sayesinde kabul ettirilmiş, saltanat ve hilâfet hükümetinin İngilizler tarafından satın alındığını iddia ediyordular ya! Cebr ile bey ve şira bir arada ictima' eder mi? Yoksa siz yalan söylemeye ve iftira etmeye utanmaz mısınız? Bak, kendi ifadenizle yalanınızı tutmak ve iftiralarınızı yüzünüze vurmak ne kadar kolay oluyor.

Makalede bir yabancı dost dilinden yazarın nakl ettiği şu cümleler de dikkate şayan ve düşündürücüdür:

"Lozan müzakerelerini fena idare etmek yüzünden harp meydanlarında kazandığımız o emsalsiz zaferler hiçe müncer olabilirdi. Lozan muahedesi Türkiye için yenilik ve inkılâp hareketlerinin zaferi için Avrupalılar tarafından teyid edilmiş resmî bir hüccet oldu."

Bu cümlelerin en kuvvetli manası şudur: "**Harp meydanlarında kazandığınız o emsalsiz zaferler**" diyerek büyütmeye çalıştığınız şeyler Avrupa devletlerinin nazarında (bir) hiçtir. Siz Lozan muahedesindeki müsaedatı büyük devletlere va'd ettiğiniz yenilik ve inkılâp hareketleri sayesinde temin ettiniz. Yenilik ve inkılâbınıza dair Lozan'da yapılan ve devletlerin de işine gelen pazarlık, gerek Türkiye için ve gerek yenilik ve inkılâp hareketlerinin Türkiye'de zaferi için Avrupalılar tarafından te'yid edilmiş iki taraflı bir senet mahiyetini haizdir. Bu senet icabınca siz Türkiye'de va'd ettiğiniz yenilik ve inkılâp hareketlerini icra edeceksiniz. Devletler de o hareketlerde size müzaheret edeceklerdir. Demek Türkiye'nin lâ-dinî teceddüt hareketleri devletlerce o kadar lüzumlu ki hem bunun karşılığında devletler Türkiye'ye Lozan muahedesindeki müsaadeleri bahş ediyorlar, hem de teceddüt hareketlerinin icrasında Ankara hükümetine kendileri de yardım edecekler. Ta ki teceddüt ve inkılâp hareketleri Türkiye'de muzaffer olsun, müşkülât ve engeller yüzünden akamete mahkûm olmasın!

Avrupalıların Türkiye teceddüt ve inkılâbına birinci yardımları yeni Türkiye rehberlerine inkılâp hareketlerinden do-

layı dahilde muarız ve mu'tenizler zuhur ettikçe inkılâpçıların: "**Biz bu sayede devletlerle şerefli bir sulh akdine muvaffak olduk. Bu sayede Türkiye'yi ecnebi kapitülasyonlarından kurtardık.**" diyebilmelerindedir. Diğer müzaheretleri de Avrupa matbuat ve muhaberatının Türkiye inkılâbının konusu geçtikçe daima bunun lehinde idare-i kelam etmeleri, **Mustafa Kemal**'in ve hükümet adamlarının medih ve menkıbelerini teşhir etmekten geri durmamaları göstermektedir.

Vesikaya avdet ediyoruz:

"Lozan mücadelesinde İsmet Paşa'nın sökmek için en fazla uğraştığı cephe, kapitülasyon belâsı idi. Devletler arazi, nakdî meselelerden ziyade kapitülasyonların ilgâsı meselesinden sinirleniyorlardı. Onlar esasa muvafakat etmekle beraber yeni Türkiye'nin tasavvur ettiği ıslâhatı tahakkuk ettirinceye kadar bir intikal devresi daha geçirmek lüzumunu ileri sürüyorlardı. Bu nokta etrafında bütün devletlerin murahhasları ittifak etmişlerdi..."

Demek bu devletler Lozan müzakeresi esnasında Türkiye murahhasları tarafından va'd edilen la-dinî teceddüt ve inkılâp ıslâhatının kuvveden fiile çıkacağına inanmıyorlarmış, kapitülasyonların ilgasını inkılâp va'dinin tahakkukundan sonraya tehir etmek istemişler.

"Bunların hepsine ilmî ve amelî nokta-i nazardan makul cevap vermekten **İsmet Paşa** geri kalmadı. En nihayet, Türkiye B.M. Meclisi'nin ve reisinin son kararı budur, diyerek görüşünde ısrarlı bulunduğunu ilave etti."

"**Müdafaa ettiğimiz netice sağlanmıştı. Bu, Avrupa'nın göbeğinde kazanılmış büyük bir zaferdi. Konferans esnasında ıslâhat hareketlerinde samimî olduğumuzu, memleketi muasır kanunlarla idare edeceğimizi, ecnebilere ve onların hukukuna karşı hayır-hah olacağımızı söyleyen baş-murahhasımız İsmet Paşa, bugün bir hükümet reisi sıfatıyla verdiği sözü tutuyor. Artık kanunlarımıza dinî bir mahiyet atf edilemez. Artık hakimlerimizin çürük esaslardan ilham almış olduğu söylenemez. Artık Türkiye'nin kanunları azınlık ve yabancıların hukukunu yeteri derecede sağlayamıyor, denilemez.**"

İşte açıkça görülüyor ki **Lozan** mücadelesinde **Hoca Nasreddin Efendi**'nin yorganı gibi kavga, Türkiye'nin dini üzerinde olmuş, asıl pazarlık bunun üzerinde cereyan etmiş. Şimdi artık dinî kanunlarını terk eden Türkiye'nin dinsizliğine Avrupa'nın bir diyeceği kalmamış. Türkiye dinden çıkarsa, orada azınlıkların, yani gayr-i müslim milletlerin hukuku daha iyi sağlanırmış!

Devletlerin evvelce Türkiye'de cari olan İslam kanunlarına bu derece düşman olmaları dinî husumetten mi neş'et ediyordu? Yoksa İslam kanunlarına dayanan bir hükümet idaresi altında Hristiyanların ve gayr-ı müslim azınlıkların zulme maruz kalacağı mülahazasından mı neş'et ediyordu? İkinci ihtimal daha makul gibi göründüğüne rağmen gerçeğe uygun değildir. Çünkü **Meclis-i Mebusan**'ında tek bir Hristiyan mebusu bulunmayan yalancı Türkiye Cumhuriyeti değil, parlamentosunda **Dürzîlerle gayr-ı müslim mebusları**, a'yanları, kabinesinde Hristiyan Nazırları bulunan Türkiye Meşrutî hükümetinin bile gayr-i müslim azınlıklar hakkında İslam kanunları kadar adalet ve merhamet iddiasına hakkı yoktur. Lozan müzakerelerine hakim olan devletler bunu bilmeyecek derecede gafil değillerdi. Ve şayet bilmiyorlarsa Türkiye idaresindeki gayr-i müslim azınlıkların kendilerine sormakla anlayabilirlerdi. 10 Temmuz hürriyet ilânından sonraki ilk **Osmanlı Meclis-i Mebusan**'ında **İttihat ve Terakki** hükümetinin **Makedonya**'da Rumlarla Bulgarlar arasında uzun bir niza' ve şikak meselesi teşkil eden Kiliselerin haksız olarak Bulgarlara verilmesini tercih suretiyle ihtilâle nihayet vermek istediği ve mesele Meclis-i Mebusan'a sevk edildiği esnada **İzmir Mebusu Aristidi Paşa** tarafından mecliste söylenen sözü burada hatırlatmak isterim: **"Hükümetin fetvahanesi var, Meclis-i Mebusan bu meseleyi oraya havale etsin, Fetvahane'nin vereceği rey'e biz Rumlar razıyız."**

Gayr-ı müslim azınlıkların ve bilhassa Hristiyanların hukukunu himaye namına uzun devirlerde Osmanlı Devleti'in başına musallat olan Avrupa genel siyasetinin ve bilhas-

sa İngiliz siyasetinin hakikat ve samimiyetten ne kadar uzakta kaldığını anlamak için, bugün İstanbul'da kalan gayr-i müslim azınlıkları şahit göstermeye hacet yoktur. Bilhassa o azınlıkların çoğunluğunu haiz bulunan Rumlar, zalim Ankara hükümetinin idaresi altında inlerken sabık Osmanlı Devleti'nin idaresinde bulundukları zamana ait tatlı hatıraların cazibesi ile mübadele tekliflerini kabul etmemekte musır olarak yerlerinde kalmayı ve Ankara'nın tahammülötesi zulûmlerine tahammül etmeyi tercih ettiklerini söylemeye de gerek yoktur. (.....)

...Bugün memleketleri veya kendileri Türkiye'den ayrılan komşu Hristiyan devletlerin idaresine intikal eden Hristiyanlar bile Osmanlı idaresinden, son örnek olarak hepimizin şahit olduğumuz **Sultan Hamid** idaresine rahmet okumakta ve hasret nazarı ile bakmakta tereddüt etmiyorlar. **Sultan Hamid** idaresinin medeniyet ve adil düzeni ise babasının hayrından ziyade varisi bulunduğu İslam idaresinin hayırlı bakiyesini muhafaza etmekte bulunmasından ileri geliyordu.

Türkiye'nin satvetine cihan devletlerinin boyun eğdiği **Yavuz Sultan Selim** devrinde padişahın gayr-i müslim teb'ayı İslamı kabule zorlamak hakkındaki iradesine,: "**Şer-i Şerif zimmet ehline böyle bir zorunluluk yüklemez.**" diyerek karşı duran **Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi**'nin dayandığı ve **Yavuz Selim** gibi azametli bir padişahın, önünde azmînden geri dönmeye mecbur olduğu İslam şeriatı kanunlar idaresinin adaleti ile şaki Ankara hükümetinin adaletini mukayeseden, İslam Dininin dostuna da düşmanına da teeddüb etmek düşer.

Lakin Batı medeniyetinin insaf ve adalet hususunda ne derece samimiyetten arı olduğuna bakınız ki Osmanlı Devleti'nin son devirleri süresince gayr-ı müslim azınlıkların himayesini dillerine dolayarak devletin başına musallat olan Garp siyaset ve matbuatı iki paralık Ankara hükümetine dalkavukluk için maziye ait bütün davalarını inkâr zilletine kadar düşünüyorlar.

(Deyl Telgraf) adındaki meşhur İngiliz gazetesinden naklen, 4 Teşrinisanî 1928 tarihli **"Milliyet"** gazetesinde neşr edilen aşağıdaki yazıda bakınız ne deniliyor:

"Yeni Türkiye" (x)

"Deyl Telgraf gazetesi son gelen nüshasında "Mütarekeyi müteakıp on senelik Türkiye" ünvanlı uzun bir makale neşr etmiştir. Gazetenin hususî surette İstanbul'a gönderdiği muhabir, makalesinde, hayret-engiz bir istihale devrinden ve muzaffer Türk milletinin bütün engelleri devirerek tarihte emsali görülmemiş ordularla ilerlediğinden bahs etmekte ve Gazi Hazretlerinin Garblılaşma siyasetini izaha çalışmaktadır. Muhabir diyor ki:

(Tarihle iştigal eden kimseler ister Türk dostu, ister Türk düşmanı olsun, son on senelik Türkiye'deki olay ve hareketleri göz önüne getirince eski fikrini radikal bir surette ve bütün sür'atiyle değiştermek mecburiyetindedir. Yeni Türkiye bütün eski an'aneleri tamamiyle yıkmıştır. Eski çürük Türkiye imparatorluğu dehşetli bir değişim ile bam-başka yeni muazzam bir Türkiye Cumhuriyeti kurmuştur).

"Muhabir Türk millî mücadelesinin bazı tarihî sayfalarından bahs ederek **artık Türkiye'de bir azınlık meselesinin kalmadığından** ve Türklerin kendi evlerinde hakim olduklarından **Rum, Ermeni ve Yahudilerin geçmişte Türkiye'yi hasta adam yapan unsurları olduklarından** bahs etmektedir."

Demek ki Avrupalılar tarafından gayr-i müslüm teb'asına karşı daima kabahatlı çıkarılan eski Türkiye'nin kabahatı yokmuş, kabahat gayr-ı müslim teb'ada imiş. Dinden imandan soyutlanan yeni Türkiye'ye hürmeten Avrupalılar şimdi bu hakikatı itiraf ediyorlar. Bir mühim İngiliz gazetesinin Türkiye'deki eski İngiliz himayesi görenleri aleyhine bu kadar açık surette dil değiştirmesi Garp siyaset ve medeniyetinin gerektiğinde ne derecelere düşebileceğini gösteren bir vesikadır.

(x) Yazının tümü kitabın sonundadır./Bkz: EK: VIII

İÇ VE DIŞ SAPIKLAR

İngiliz erle **Mustafa Kemal** muvazaasının izlerini, Lozan müzakereleri zamanına kadar tehir etmeyerek **"Mudanya"** mütarekesinden ve Yunan'ın hezimete uğratılmasından evvelki, yanı İngilizleri Anadolu'da ortaya çıkan Kemalî kıyamını bastırmak üzere hem İstanbul'daki halîfe hükümetine cebr ve tazyîk icra ettikleri, hem de müşkilât göstermekten geri durmadıkları zamanlarda bile bulmak mümkündür. İstanbul'un ve Halîfe'nin ecnebi askerî işgali altında serbest hareketten mahrum vaziyeti, Anadolu'yu Halîfe aleyhine ayaklandıran **Mustafa Kemal**'i mücadelede galip getirmeye sebeb olduğu gibi başlangıcından itibaren üç sene süren **Mustafa Kemal** hareketinin Yunanlılara karşı yüz ağartamıyarak mağlubiyetle ve Anadolu içinde şehirden şehire çekilmekle geçen birinci, ikinci ve kısmen üçüncü senelerinde bile, memleketin savunması namına yine bu hareketten hayır ve menfaat husulü ihtimalini hatırından çıkarmayan ve esasen **Mustafa Kemal**'i Anadolu'ya hususi bir vaziyet ve mahiyette gönderen Padişah'ın, hiç bir zaman bu kıyamı tam vicdanı ile bastırmak mesleğini istilzam etmiyerek (1) İngilizleri savsamakla vakit geçirdiği ve **Mustafa Kemal**'le onlara oyun oynamaya çalıştığı esnada İngilizler de aynı adamla **Padişah**'a **Hilâfet Makamı**'na oyun etmek fırsatını kaçırmamışlardır. Umumî Harp neticesinde İzmir'i, ve-kiv geçici olsun İstanbul'daki Hilâfet Hükümeti'nin elinden alarak Yunanlılara veren ve sonra bunu Ankara'nın lâik hükümetine aide eden İngilizler, kasti olarak suçlu duruma düşürdükleri Hilâfeti, bu alışveriş içinde İslam Alemine sızdırmadan komisyon alarak aldılar. Taaccup olunur ki bir İzmir meselesi, İslam Hilâfeti'nin başını yemeye yetti de İslam'ın o muazzam Hilâfeti'ni, Türkiye'-

(1) **Mustafa Kemal** üzerine İstanbul'dan asker sevki, seneler geçtiği halde Yunan ordusuna karşı kendisinin bir iş görmediği ve aksine Anadolu'nun pek çok yerlerini Yunan ordusuna harben işgal ettirerek devlete **(Sevr)** muahedesindeki ağır şartların yükletilmesine sebeb olduğu bir zamana müsadiftir. Yunan ordusuna karşı hayat esen göstermeye başladıktan sonra ise **Mustafa Kemal**'in açıkça **Hilâfet Makamı**'na isyan edecek derecede şımarması bile Padişah tarafından ciddî bir karşılığı davet etmemiştir. Dikkate şayandır ki **Mustafa Kemal** ilk utanmazcasına telgrafını kendisi hakkında mülayim ve müsaid bir meslek takip etmesinden

nin muazzez diyaneti gibi can damarına dokunacak iki mesele Ankara hükümetinin başını yemeye halâ kâfi gelemiyor.

Fransız filozofo mösyö **Gustave le Bon** 1923'de yazdığı "**Dünyanın adem-i muvazenesi**" adlı eserinde:

"**İngilizlerin Umumî Harb mütarekesinden sonra Hilâfeti yıkmak sevdasına düşmelerini, 250 milyon müslümanın dinî bağları ile bu büyük kemiyetin yüceltti'ği Halife'nin kuvvet ve önemini hakkıyle anlayamamış olmaktan doğan bir hata**" olarak telâkki eder, İngilizler'in, siyasiyatta idealist olmadıklarını ve girişimlerinde bir engele çarpar çarpmaz hatalarında ısrar etmeyerek icabına göre derhal bir ric'at çizgisine mesleğini döndürme sanatında yektâ olduklarını söyleyen Fransız filozofu, adı geçen eserinde İngilizleri, bence, hakkıyle tarif etmek üzere siyasette idealist olduklarını ve lakin idealist görünmemekteki maharetleri icabından olarak gayelerine ulaşmak için takibine başladıkları yolda ısrarlı olmayıp lüzumunda yol değiştirmeyi suhuletle kabul etmek mesleğinde olduklarını söylese daha fazla işin özüne uygun olurdu. İşte İngilizlerce Hilâfeti yıkmak bir idealdi. Onun için, kendi elleri ile, kendi kuvvetleri ile bu maksada ulaşmak güç veya zor olduğu anlaşıldıktan sonra, bu kitabın yazılış tarihinin idrak edemediği bir zamanda Hilâfeti, **Mustafa Kemal**'e yıktırmak yoluna giriştiler. Ve muvaffak oldular. Umumî Harb'ten mağlup çıkan Türkiye'nin Hilâfeti haiz olan Padişah'ını ve Padişah hükümetini, Türkiye'nin Umumî Harb'e iştirakte medhal sahibi olmadıkları halde, mağlubiyetin sorumluluğu altında ezce düşürmek... Halife hükümetiyle Türkiye'nin çıkarlarına oldukça uygun bir sulhe yanaşmadıktan başka Anadolu'da devam eden **Mustafa Kemal** harekâtından da İstanbul'daki Halife hükümetini sorumlu tutarak, sulh şartlarını gittikçe ağırlaşırmak... Ve el altından **Mustafa Kemal** ile anlaşarak Türkiye nam ve hesabına müsaedâtı ona va'd etmek ve kendisini bu seretle Halife'nin şahsına karşı takviye ve teşci' eylemek tarzında takip olunan plân sa-

dolayı "**vatanperver vezir**" adını verdiği **Tevfik Paşa**'nin hükümeti zamanında çekti. Padişah da ondan sonra o hükümeti sonuna kadar değiştirmedi. Değiştirmek için vuku bulan tavsiyeleri de dinlemedi.

yesinde Hilâfet'e ait İngiliz suikasdı yoluna girmiş olduğu gibi, bu işi **Mustafa Kemal**'e gördürmekte şöyle bir suhulet ve maharet de vardır ki İslam Alemi'nin o zaman İslam'ın kurtarıcısı, Hilâfet'in müncîî tanıdığı **Mustafa Kemal**'in, Hilâfet'i yıkacağını kimse hatırına getirmiyor ve yıkma işlemi son bulunceya kadar buna kimse inanmıyordu. Nitekim Hilâfet'in hükûmetten soyutlanması ile başlayan en büyük darbenin önem ve vehametini İslam Alemi bir türlü anlayamadı. Ve bunu te'vîl ve tahrîfe çalışan -işgüzar- alimlerin meş'um himmetleriyle kabul ettikten sonra ait tarafını getirmek **Mustafa Kemal** için pek kolaylaştı. **Müslümanlar ise iş bu raddeye gelinceye kadar Mustafa Kemal'i İngiliz düşmanı ve Türkiye'deki Mustafa Kemal düşmanlarını da İngilizlerin dostu ve müttefiki zannetmekte devam ediyorlardı. Şimdi ise, İngilizlerin asıl müttefiki kim olduğu, İstanbul'daki Hilâfeti yıktırmak için kimi kullandığı Müslümanlarca anlaşılmak zamanı çoktan gelmiş, ve yalnız bundan sonra İngilizlerin anlayacağı bir şey kalmıştır ki o da bu Hilâfet yıkıcılığının kendi siyasetlerine de hayır getirmiyeceği meselesinden ibarettir.** Çünkü Müslümanların bu en büyük makam ve mercîî uzun mazisinden tevarus ettiği tecrübelerle alemin dengesini tutan sulh amillerinden biri idi. Ve bunun varlığı ile başka devletlerin idaresinde bulunan Müslümanlar teselli bulmuş oluyorlardı. Şimdi ise Hilâfetsiz İslam Alemi teselisiz kaldığı gibi İngilizlerin son halifenin hayatını kurtarmış görünmesine rağmen Hilâfete vaki olan suikasttaki eli ve rolü kapalı kalmadı. Son zamanlarda "**Musul**" meselesinden dolayı İngilizlerle tekrar yüzüşür gibi olduktan sonra yelkenleri indirmeye mecbur olan **Mustafa Kemal**'in de anlayacağı bir şey vardır ki o da **İslam Hilâfeti**'ni **Lozan Konferansı**'nda ucuz satmış ve **Musul Meselesi**'nin, o zamanki alış-veriş esnasında Türkiye lehine halli için ısrar etmediğinde hata etmiş olması dır. Şimdi Türkiye'nin ikinci bir Hilâfeti ve ikinci bir dini daha yoktur ki onları feda ile de **Musul**'u kazanabilsin! 3 Kanunisani 1926 tarihli "**Vakit**" gazetesinde yazılı olduğu üzere, Cemiyet-i Akvam'ın Musul meselesine ait kararı ile, Türkiye'nin Sevr muahedesinin ortadan (koparmak) kaldırmak istediği araziden fazla mühim arazi ku-

sımlarını ortadan (koparmış) kaldırmış olduğunu **Belgrad sefiri Hikmet Bey** gazetelere beyanatında söylemiştir. O halde Sevr muahedesini kabul etmiyerek bütün İ'tilâf devletlerini Anadolu'da ve Lozan'da mağlup eden Ankara Hükümeti'nin yalnız bir İngilizi üfürükle havaya uçurması değil, Musul'dan Irak'tan bile koğması lazım gelirdi. Lakin maalesef yeni Türkiye, hilâfet ve diyanet gibi tavizler sermayesi sayesinde elde ettiği galibiyet zulmü en sefîh miras-yedi cömertliği ile bir alış-verişte harcamıştı

İslam'ın Hilâfet kalesini içinden yıkmak için, İngilizlerin Anadolu'da beliren **Mustafa Kemal** harekâtından istifade etmek istedikleri ve İslam Dini hakkında gizli düşmanlığı hasebiyle böyle mel'un bir hizmete istihdama elverişli olduğunu anladıkları o sergerdeye "**Mudanya**" mütarekesinde ve **Lozan** muahedesinde fazla nüfuz ve önem verdirdikleri pek bariz bir hakikattır. **İşin içinde İngilizlerle Mustafa Kemal arasında Hilâfet ve İslamiyet aleyhine bir anlaşma ve bir gizli pazarlık olmasa,** sırf Anadolu'dan Yunan'ı çıkarmakla, büyük devletler şöyle dursun, Yunan'ı bile yola getirmek ve Lozan'da ortaya atılan Türkiye isteklerini kabule mecbur etmek lâzım gelmez. Evvelâ, bu mücadelede Yunan arazisinden bir karış yer işgal olunmamıştır. İkinci olarak, Büyük Devletlerin Umumî Harb'te silah arkadaşı bulunan ve yine o harbin zeyli olmak üzere kendileri tarafından İzmir'e sevk olunan Yunan Devleti, kendilerinin hakim bulunduğu sulh konferansında Türkiye'nin nasıl mağlubu sayılır? Umumî Harb hesaplarını tasfiye eden sulh konferanslarında münferid galibiyetlerin ve mağlubiyetlerin hükmü olsa, Almanya, Avusturya orduları harbte Romanya ve Sırbistan memleketlerini hemen baştan başa işgal etmişler ve mütarekeye kadar çekilmemişlerdi. Öyel iken Düvel-i Muazzam, Avusturya arazisini Romanya ve Sırbistan arasında paylaştıran müttefiklerine peşkeş çekti. Ve muhasımlarına göz açtırmadı. Acaba Türkiye'ye gelince, devletlere bu cömertlik nereden geldi? Eskiden beri sanki Türkiye'yi pek severler ve himaye ederler mıy-

di? O halde işin içinde başka esrar ve esbab bulunduğunu kabul etmek zarurî olmaz mı? **Sultan Abdülhamid**'in kumandanı **Edhem Paşa** merhum Yunan ordusuna karşı bu seferki gibi Anadolu içlerinde değil, Yunanistan içinde üstünlük sağlamıştı. Öyle iken, ne **Edhem Paşa** saltanat iddiası ve Hilâfetin ilgası hakkını kendisinde görmüş ve ne de devletler ve bilhassa İngilizler galibiyetimiz üzerine yabancı imtiyaz statükolarını değiştirmişlerdi. Hatta harbin esas gerekçesi olan **Girid** üzerindeki hukukumuzu bile tanımaya ve Yunan'a tanıttırmaya yaklaşmamışlardır. Biz bilmiyormuyuz ki **Kemalciler**; İngiltere, Fransa ve İtalya gibi müslüman teb'ası bulunan devletlere Hilâfet'le beraber Türkiye'de Hilâfetin kazâ hakkını devletlere Hilâfet'le beraber Türkiye'de Hilâfetin kazâ hakkını temsil eden Şer'î Mahkemelerin ilgasını, Sovyet hükümetine de Türkiye'ye dinsizlik ihracâbı yaparak o yol ile Bolşevikliğin tervicini va'd etmek sayesinde Lozan sulhünde birinci taraftan mülâyemet, ikinci taraftan müzaheret gördüler. Hilâfetin ve Şer'î Mahkemelerin ilgası arzusunda bulunan devletler bizim iyiliğimizi mi düşünüyorlardı yoksa kendi elimizle kuyumuzu mu kazıyorlardı? Orasını siz takdir ediniz. Demek ki **Mustafa Kemal**'in murahhası Türkiye'nin hilâfeti ve diyaneti feda etmek sayesinde sulh konferansında başarı kazanabilmiştir.

Kitabımızın başlarında söylediğimiz vech ile inkılâpçı ve dolapçı Ankara hükümetinin nereden başlayıp nerede karar kıldığını gösterecek sinema şeritlerinden birini teşkil eden **Hilâfet Meselesi**'ne ait hareketli devirlerin ortalarında, yani yalnız Hulefa-i Raşidîn'in hilâfetleri sahîh ve diğerlerinin gayr-ı sahîh olmak; mevsimin modası ve günün parolası olduğu zamanlarda **sabık Adliye Vekili ve İzmir Mebusu müteveffa Seyyid** de bu meseleye dair Ankara Meclisinde uzun bir nutuk irad etmiş ve bir bucuk sene evvel hükümet kuvvetinden soyutlanan Hilâfet'in artık tamamen ilgası hakkındaki gerekçeyi içerdiği için Ankara pazarında önemle değer verdirilmek istenilen bu nutuk, kitap şeklin-

de tab' ve neşr olunmuştu. Türkiye'de 15-20 seneden beri türeyen ve günden güne açıklık kazanan dinsiz kuvvetlerin ve hükümetlerin avukatlığını yaparak onlardan bol bol istifade eden merkum, ilmî ve dinî hakikatleri bilmiyenlere karşı tahrif etmek san'atında maharet ve cahilane gösterirken dünyada misli ender bulunan şarlatanlardan olduğu görüldü. Nutuklarında avamın işitmediği dinî kitaplar ve İslam ulemasının isimleri ile beraber konuya ilgisi olmayan bir takım ilmî meselelerin ötesinden berisinden ağzını doldura doldura bahs etmek adeti ve şöhret sebebi idi. Bu marifetleri ile dinsiz hükümetlerin ve partilerin himayesi sayesinde bu herif beş-on sene Türkiye'de bir dinî alim gibi yaşadı.

Bahse konu nutkunun baş tarafında da kendisinin maksadı meselenin dinî yönünü izah etmekten ibaret olup siyasî yönü maksadından hariç olduğunu ve o cihetin çözümü Meclis'e ait bulunduğunu söylüyor. Herif hainliğe daha buradan başlıyor, din yönünü siyaset yönünden ayrı gösteriyor. Ve din, siyasete karışmaz demek isteyerek dinin dünyadan ve hükümetten ayrı olması tarzındaki kâfirce davaya taraftarlık ve yardakçılık gösteriyor. Yine nutkun başında, sözü istediği kadar uzatmaya hakkı olduğunu anlatırken de:

"**Bu mesele gayet önemlidir. İslam aleminde daha şimdiye kadar böyle** (bir) **inkılâp vaki olmamıştır. Değil İslam aleminde, belki yeryüzünde vaki olan inkılapların en büyüğü, en önemlisidir.**" diyor. Nutkun ve kitabın özü de Hulefa-i Raşidîn Hazretlerinden sonra Hilâfetin şartları tam olmadığından, o zamandan bugüne kadar mevcut hilâfetlerin sûrî (görünürde) olduğunu ve binaenaleyh ilgasında şer'an bir mahzur olmadığını beyandan ibarettir. Hilâfetin yeni ilga olunduğu zamanda nasıl ağız kullanıldığına dikkat ediyor musunuz? Herif şer'an mahzur olmadığından bahsediyor. Şimdi ise herhangi bir şeyin şer'an mahzuru bulunmasının da önemi yoktur. Çünkü, şeriatın önemi yoktur. Ne ise bunu bırakalım da biz de **Seyyid**'in sözüne göre mukabele edelim:

Hakikî veya sûrî her ne şekilde olursa olsun Müslümanlık alemin de Asr-ı Saadetten bugüne kadar muhafaza edilen ve ilgası, değil İslam Alemi'nin, belki bütün yeryüzünün en mühim inkılâbını teşkil eden Hilâfet Makamı zaman ve makan cihetiyle bu derece önemi haiz olduğu halde böyle (bir) makamı kendi elimizle yıkmak için araya araya bulabileceğ miz şer'î cevaz bizi tatmine kifayet edebilir mi? Bunun ilgasında şer'an mahzur yokmuş diyelim, ibkasında mahzur var mıydı? Cevazdan tahyîr (istediğini seçme) anlaşılarak, ilgası caiz olan şeyin ibkâsı da caiz olduğundan böyle mühim bir meseleye cesaret verdirmek için bize şer'î cevaz değil, şer'î vücup lâzımdı. İslâm Alemi'nin ve belki yeryüzünün bu derece önemle telâkki ettiği hilâfetimize kusur ve noksanlık isnat etmek için bu derece alışık ve inceden inceye ilmî tetkiklerde bulunmak zorunluluğu bize nereden hasıl oldu? Bu ne kötü dava, bu ne kötü tetkikat! Müslümanlar bir hareketin içinde görünüp duran ihanet elini yakalamaya koşmayıp da böyle bedhahane ve münafıkça nutuklara karşı ağızlarını açarak mest ve mebhud kalmayı da vazife bileceklerdi? Bu şarlatan herifin nutkunu dinlerken bir müslüman kalkıp da: "**Bu sözlere nazaran İslam'ın bin üç yüzsenelik hilâfeti, tam şartlarını haiz olmadığının farkına varılmayarak devam edip durmuş, onun dinî kusurlarını düşmanlarına vekaleten sen anlamış ve meydana çıkarmışsın! Pek iyi, şimdi onu dinî nokta-i nazarından kusurlu diye beğenmiyerek bozalım da yerine Ankara'nın lâyık ve lâ-dinî hükümetini mi ikame edelim, demek istiyorsun? Sözü uzatma ve maksadını açık ve çabuk söyle!**" diyerek harifin safsatalarını ağzına tıkamadı! O zaman İslâm'ın bin üç yüz senelik hilâfetini yıkan Ankara hükümet ricali şimdi de İslameyitin bin üç yüz senelik tarihini yıktıklarını öğüne öğüne söylüyorlar!

Kitabın beşinci sayfasının sonunda: "**Her şeyden evvel şu noktayı arz edeyim ki Hilâfet hükümet demektir.**" deniyor. Vay utanmaz herif vay! Bunu hilâfetin ilgası ve **Abdülmecid Efendi**'nin Türkiye'den ihracı zamanında

söylüyor. Ondan evvel: "**Hilâfeti hükümetten ayırmak lâzımdır, hilâfet başka hükümet başkadır. Hatta hükümetten soyutlanmış hilâfet daha nüfuzlu ve şerefli olur.**" diye tutturan Ankara hükümetinin hükümetsiz hilâfeti İslam alemine kabul ettirmeye çalıştığı zamanlarda bu hakikatı neye söylemedi? Başta halkı aldatarak hilâfetin hükümetini yani kuvvetini elinden almak ve zamanı gelinece onu bir tekme ile yıkıvermek için böyle yapmak lâzım idi değil mi? Sekizinci sayfasında da; "**Ya Davud! İnna cealnake halifeten fi'l-arzı fehkum beyne'n-nase bi'l-hakkı**" ayetini okuyarak fâ-i tefrikiye ile hilâfete hüküm yürütüldüğünü ve hilâftten maksat ihkak-ı hak ve ibtal-ı bâtıl kaziyyesi, yani halkın hukukunu korumak suretiyle halîfenin vazifesi hükümet vazifesi olduğunu da şimdi itiraf ve hükümetsiz hilâfet hakkındaki eski davalarımız yalandı, demek istiyor!

Sonra bu kaşarlanmış avukat, Ankara'nın eski davalarından dönerken nasıl bir tenakuz çukuruna düştüğünü de fark edemiyor. Hilâfet, hükümet demekse, onu ilgâya lüzum gösterenler hükümeti de ilga etseler ya! Son iddia ve itiraflarına göre, hükümetten ibaret olan hilâfetin ilgası hükümetin ilgasını icap etmez mi? Lakin hükümetin ve hükümetteki efendilerinin bendesi bulunan avukat bu cihete hiç yaklaşmıyor. Onun için, kitabın 26. sayfasında "**Bundan hükümet tesisine de lüzum yoktur, manası çıkmaz, hilâfetin şartlarını toplayan bir imam tayini güçleştiği surette yine hükümet tesisi vacip olu.**" diyer. Düşünemiyor ki İslam hükümet demek olan Halife tayinine lâyık adam bulunmadığı surette de hükümet ve hükümet reisliğini en küçüğü liyakatla boş bırakmamak zarurî olduğu kadar hilâfet makamını da boş bırakmama zarurî olur. Bu "**Hilâfet, hükümettir.**" şeklinde kendilerinin de sonunda itiraf ettiği kaziyyenin mantıkî gereğidir. Evet şurası var ki hilafet yalnız hükümetten ibaret değil de hükümet-i İslamiyeden ibarettir. Ve bu adamlar İslamî hükümet reisliğine tamamen lâyık adam bulunmazsa İslamiyetten büsbütün vaz geçelim ve yalnız hükümeti ibka edelim, demek istiyorlar.

Merkum müteveffanın, **İmam-ı A'zam** ve sair bazı ekâbiri **Mansur**'un hilâfeti aleyhinde bulunmakla hilâfet prensibine aleyhdâr gibi göstermeye çalışması da şaşkınca bir şarlatanlıktır. Nasıl ki **İmam-ı A'zam**'ın, **Hz.Hasan** evlâdından **(Muhammed Mehdî)**ye bey'at ve müzaheret için gizlice halkı teşvik ettiğine dair kitabında yazdığı fıkralarda şarlatanlığın fcyasını çıkararak o konudaki şaşkınlığı te'yid etmektedir.

Herif konuşmasında daha bir çok mugalatalar yapıyor:

"**Halife vekil demektir. Ona vekaleti veren millet, isterse vekile ihtiyacım yok, kendi işimi kendim göreceğim, rüşd yaşına ulaştım, tasarruf-i âm hakkını artık kimseye vermiyeceğim diyecek olursa, ona ne denebilir, işte şimdi biz de böyle yapmak istiyoruz. Buna fıkıh ve hukuk itibariyle hiç bir mani yoktur.**" diyor. (sh: 45)

Demek ki millet şimdi kimseye vekalet vermiyerek işini kendi görmek istiyor ve onun için hilâfeti ilga ediyormuş. Öyle ise sözüm yabana, Ankara Meclisindekilere heyet vekalet verdi? Yoksa onlar vekilin de üstünde olarak milletin hiç bir dediği yok. Vuku bulunçaya kadar hiç bir şeyden haberi de yok. Rüşte ulaştı dediği millet, Ankara hükümetinden, umacıdan korkan çocuktan beter bir halde, korkuyor. Ve bu hokkabazlıkları milletin sahîh bir seçimle vekilleri bile olmayan zorbalar Meclis'in daha zorba olan mütegallibesi çıkarıyor. **Mustafa Kemal**'in temsil ettiği ve bu mütegallibe, darağacı kuvvetiyle milletten zorla yetki alan Meclis'ten de zorla yetki alarak bütün işleri görüyor. Gerisi sonsuz yalan!..

Hz.Ömer de ölürken yerine halîfe tayin etmemiş. İşi altı kişiden kurulu bir şurâ meclisine bırakmış. Halbuki **Hz.Ömer**'in (bu) havalesinden hilâfet vazifesi sonuna kadar o Meclis'le idare olunsun, manası çıkmaz. Halîfeyi o meclis seçsin, demek istemiştir. Nitekim öyle de olmuştur.

Hz.Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali Hazeratı'nın hilâfet vazifeleri ne kadar büyük bir liyakat ve dikkatle ifa ettiklerine dair de gerçekte güzel ve etkili, lâkin kanundışı

bir takım sözler söyledikten sonra; ya **Hulefa-i Raşidîn**'i kabirlerinden çıkarıp bu makama oturtmak yahut hilâfet, hükümet demek olduğuna göre, **Hulefai Raşidîn** kabirlerinden çıkarıp bu makama oturtamayınca hilâfeti ilga lazım gelirse hükümeti de birlikte ilga etmek lazım gelir. Safsatanın mantıki sonucu budur. **"Başımızda heyulâ gibi bir halife bulunmanın ne manası var?"** diyor. **"Heyulâ"** tabiri ile de halîfenin vazifesiz, boşu-boşuna oturduğuna tariz etmek istiyor. Halbuki halîfenin vazifesini ve hükümetini, **"Böyle daha iyi olur"** kelimesiyle, elinden alan da kendileridir. Sonra böyle söyleyen de kendileri...

Hilâfetin ve imam tayininin lüzumu hakkında ayet yokmuş. Hadis de yokmuş. Yalnız imamların, yani halîfelerin Kureyş'ten olacağına dair olan hadis-i şerîf ile hilâfetten bahseden bir iki hadis varmış. Onlar da yeterli değilmiş. **"İmam nasbının vücubu hakkında ki olemanın icmaına bir şey denemezse de allâme Adududdin, "Mevakaf" adındaki muteber kitabında: Şartlarını haiz imam bulunmazsa ehl-i İslam üzerine imam tayin etmenin vacip olmadığını, yazar."** diyor. Pek iyi! Biz de hepsini kabul ettik, diyelim. Hilâfet olmasa da olurmuş. Olunca kimin gözüne batıyorsa onu da araştırmayalım. Ve hepsinden vaz geçelim. Çünkü bir diyeceğiniz yok ya! Artık müslümanlara hükümetin lüzumunu münakaşasız kabul edeceğinize şüphe yoktur. Lakin bu hükümet, İslam Dini kanunları ile mi amil olsun yoksa Avrupa kanunlarını mı taklid etsin? Madem ki din ve şeriat noktasından meseleyi tetkik edeceğinizi söylediniz. O halde yine hiç şüphe yok ki Müslüman Hükümeti, İslam kanunları alanında hareket etmesi lazım gelir. Böyle de olunca o hükümet, Hz.Peygamber Efendimizin hükümeti makamına kaim olur ve reisi de ol hazretin, kaimmakamı ve halîfesi tabirine liyakat kazanır. Yani, siz halîfeyi kaldırmak isterken o, yine sizin karşınıza çıkar ki bunu da istemezsiniz. Öyle ise sizin hilâfeti ilga etmekten asıl maksadınız İslamî kanunlar ile mukayyet olmayan lâik hükümet kurmaktır. Lakın münafıklığınızdan konuşmanızda bunu açıkça söylemiyorsunuz!

İşte sabık **Adliye Vekili** ve **Darü'l-Fünûn meşhur müderrisi müteveffa Seyyid Bey**'in utanmadan nutuk diye irad ettiği ve kitap diye bastırıp dağıttığı yaldızlı ibarelerin foyası bu kadarcık bir temasla izale edildikten sonra onun altında arıan kalp fikirler bundan ibarettir.

x x
x

Mansura kadısı **Ali Abdürrazik**'ın **"el-İslam ve Usulü'l-Hükm"** adı ile geçen sene neşr ettiği kitap, Mısır'da mühim bir hadise teşkil etmiştir. Kitabı ben de gördüm. Yazarı, İslam Dini'nde hilâfetin yeri olmadığını iddia ediyor, kitap ve sünnet gibi şer'î delillerden dayanağı yoktur, diyor. Bu herîfin sesinin perdesi, **müteveffa Seyyid**'in sesinden de yüksek. **Hulefa-i Raşidin**'in hilâfetlerini de teslim etmiyor. **Ebu Bekr**'in hilâfeti hakkındaki müslümanların icmaını da sağlam görmüyor. Hülâsa, **"Nasb-ı İmam"** hakkında şimdiye kadar Müslümanlar arasında meşhur ve müsellem olan şer'î vücubu tanımıyor. **"Ebu Bekir kendi kendine halîfe dedi. Hz.Peygamber'in hükümeti yoktu ki halefi ve halifesi olsun."** diyor. Sonra Cenab-ı Peygamber'in **"melek"** olmadığını ileri sürüyor. Ebu Bekirin hilâfeti zamanında zekat vermeyenlere karşı açtığı muharebeleri tenkit ediyor. İslam Tarihi'nde **"Mürteddin"** muharebeleri adı ile bilinen o olaylarda tenkil olunan adamların hepsinin mürted olduğunu teslim etmiyor. Neticede İslam Dini'nin cebrî gücü ve hükümetle münasebeti olmadığını iddia ederek tıpkı Türkiye'de geçerli olan dinsiz hükümetin dâvası gibi dinin dünyadan ve siyaset ve hükümetten ayrılması lüzumuna kail oluyor. Herîfin iddiaları hilâfet meselesine dâir o güne kadar Türkiye'de yazılan eserlerde gördüğümüz şeylerden çok fazla ve o nisbette bâtıl olmakla beraber bu son mübtedi' hilâfetin inkârı ile hükümetin dinden soyutlanması lüzumunu beraber iddia ederek hem sözleri arasında bu cihetten mantıkî bir irtibat gözetmiş, hem de hilâfeti ilgadan maksad, hükümetin dinsizleştirilmesi olduğu hakkındaki bizim eski davamızı te'yid ve tasdîk etmiş oluyor.

Bu kitabın yayını üzerine Mısır uleması ve İslam kamuoyu takdire şayan dinî bir gayret ve uyanış eseri göstererek yazarının te'dîbini istemişlerdir. "**Ezher**"de kurulan 25 kişilik bir büyük ulema heyeti huzurunda muhakemesi icra edilmiş ve muhakeme neticesinde herifin ulemâ mesleğinden tart ve ihracına karar verilmiş; hükümetçe de, doğal olarak, memuriyetinden el çektirilmiştir. Demek ki Mısır bu defa İslamî vazifesini hakkıyla ifa etmiş ve benim kendisine hakkımı helâl etmeye kısmen hak kazanmıştır. İslam Dini'nin Mısır'da bu suretle sahibsiz bırakılmamış olması Türkiye'de hükümet taraftarlarını KUDURTmuştu. Gazeteler, **Mansura Kâadısı** aleyhindeki tezahürata "**Taassubun zaferi**" adını taktılar. Ve nasıl karşılık vereceklerini bilemediler. Ardından kitabını, bizim mahud **(Ömer Rıza)**'ya terceme ettirip tefrika suretiyle neşr ederek ve yazarın ilmî kudret ve fikrî hürriyetine şahid olarak hızlarını almaya çalıştılar. İslamî ilimlerle münasebetleri olmayan Türkiye gazetelerinin **Mansura Kâadısı**'na taraftar çıkmalarının hiç bir ilmî kıymeti olmadıktan başka İslam Dini hakkındaki suiniyet ve düşmanlıkları herkes nazarında ortaya çıkan bu gazetelerin taraftarlığı, iki taraf arasında gizli bir haince ittifaka delâlet etmekle, mezkûr kitaba faydalı olmaktan ziyade zarar ve şüphe çekici olmuştur. Eserin Türkiye'deki cahil propagandacıları bir vakit yazarının ismini doğruca yazamamışlar bile. Tercemesine tahsis edilen sütunun başında günlerce: "**Müellifi Ali Abdürrezzak**" ibaresi görülmüş ve Türkler için alışılmamış olan doğrusunun, yani aslındaki "**Abdurrazık**"ın farkına varılamamıştır.

Bundan başka Türkçe dercemesinde bazı tahrifler de vardır. Yeni Türkiye hükümeti ve basını sahtekarlık yapmadan olur mu? Sanki **Mansura Kâadısı**'nın kitabındaki bozukluk yetmiyormuş gibi kitabı kendi görüşlerine uydurmak içinh biraz da Kemalcılar bozmuşlar. Tercemeye sırası ile okumadığım halde "**Vakit**" gazetesinin 21 Ağustos (1926) tkarihli sayısında tesadüfen gözüme ilişen büyük bir tahrif ile bu hakikate muttali oldum.

Hayasız Ankara hükümeti Anadolu'yu ve İslam Alemi'ni iğfal için: **"Sebeb-i nizam-i alem olan Halife-i Müslimîn edame Allahu hilâfetehu ve şevketehu ilâ yevmi eddin hazretlerinin....ilh"** tarzında neşr ettiği fetvalarla kendisini İstanbuldaki halifeinin hürmetkâr bir hizmetçisi gösterdikten bir müddet sonra **Halife Vahidüddin**'in şahsını bin türlü desiseler ve entrikalarla ekarte ederek yerine büyük bir tazimle **Abdülmecid Efendi**'yi getiriyor. Getirirken Halife'nin hükümetini kendisine çaldırtıyor. Ve hükümetsiz halife daha şereflı ve kapsamlı olur diyerek bu kaçırmanın içerdiği suikasdı belli etmemeye çalışıyor ve başarıyor. Daha sonra hilâfeti ilga ediyor. **Abdülmecid Efendi**'yi de Türkiye'den koğuyor. Bu hareketi haklı ve isabetli göstermek maksadıyla **Seyyid**'in kitap şeklinde basılan nutkundan başka ayrıca bu konuya dair Ankara'da yayınlanan kitabta yalnız Hulefa-i Raşidiyn Hazeratı'nın hilâfetleri sahîh olduğunu ve alt tarafındakiler müstebit meliklerden ibaret olarak hilâfetlerinin aslı olmadığını yazdıkları gibi **"Hilâfet, benden sonra 30 senedir."** hadîsini de o kitabta ortaya koymuşlardı. Bu sefer ise Hulefâ-i Raşidyn'in hilâfetlerini inkar eden Mısırlı'nın kitabına mal bulmuş Mağribi gibi saldırdılar. Bu hain ve korkak herifler gerideki adımlar üzerinde dolaşacaklarına Hz.Peygamber'in peygamberliğinin aslı yoktu, deyip işin içinden çıkmalı, yani asıl maksadlarını söylemelidirler. Evet, bunun da sırası geliyor. İma yoluyla tekrar tekrar söylediler ya!.. Açıkça söylemelerinin sırası gelecek demek isterim. Hilâfeti hükümetten tefrik ederek halifenin hükümet kuvvetini elinden aldıktan sonra hilâfeti ilga etmek kolaylaştığı gibi dini, siyasetten ve dünyevî kuvvetten tecrid ile beraber, sahiplenecek hocaları kırıp geçirdikten sonra bunun da mülğa olduğunu ilan etmek çok kolaylaşmıştır.

Mısırlı kâadının kitabı hakkında yazacağım şeyler çok uzun olmayacaktır. Onun kitabını Mısır'ın en büyük alimlerinden iki yüce zat kadar, **Şiyh Bahiyt** ve **Muhammed el-Hazar Hüseyin**, baştan ayağa kadar takıp ve tetkik ede-

rek mükemmel eserler yazmışlardır. Ben o eserleri kendi tenkitlerimi tesbit ettikten sonra gürdüm (1). Onlar sabık kâadının kitabının hemen her birini münakaşa zeminine koymuşlar ve el-hak muzaffer OLMUŞLAR! Ben onu yalnız bir iki can damarından yakalamıştım. Mısır alimlerinin reddiyelerini okuduktan sonra da hedefemi genişletmeye ve bu ilaveden başka bir şeyle kendi sözlerimi ta'dile lüzum görmedim.

Bu kişilerin kitabları ve bilhassa **Şeyh Bahiyt**'in eseri içerik itibariyle benim kısa ve kıvrak görüşlerime kıyasen çok zengindir. Fakat hiç bir yerde onlarla görüşlerimiz birbirine aykırı düşmemiştir. Yalnız müslümanlar nazarında halîfenin sultasına ve kuvvetine Cenab-ı Hakkın sultasından müstefat sayılmak zuretiyle İlahî bir renk verildiğine dair kâadının kitabında artaya attığı iddiayı onlar ceffe'l-kalem red ve inkar ettikleri ve hilâfet sultasının yalnız ümmetinin sultasına İlahî kanundan iktibas etmesi itibariyle makamında bir tür kudsiyet bulunduğunu inkâra lüzum yoktur. Ancak halîfenin emri şari'in (kanun koyucunun) emrine muhalif olmamak şartıyla mukaddestir. Ve İslam halîfelerinde lâ-yuhtîlik (hata etmezlik) imtiyazı yoktur. Binaenaleyh hilâfet sultasının dayanağına itiraz eden kâdı efendi, halîfeleri **Katolik papazları** gibi göstermekte haksızdır. Halîfeleri överken meslekleri icabı ile mübalağa vadisine sapan bazı şairlerin sözlerini güya İslam anlayışı diye kendi anlayışına delil olarak irad etmesi ise, reddiye yazan alimlerin dedikleri gibi gayet manasızdır.

"**Dini Müceddidler**"de de yazdığım vech ile hilâfet hükümeti, yani İslam hükümeti tam manasıyla bir meşruti hükümettir. Ve İslam uleması bu İslam Devleti'nin mebusları durumundadırlar. Kitabı bahse konu olan **Mansura Kâadısı "es-Siyaset"** gazetesinde büyük İslam muharriri **Emiru'l-Beyan Şekib Arslan Bey**'e karşı yazdığı bir makalede İslam hükümetinin meşruti hükümet mahiyetinde olduğunu inkar ederse de İslam hükümetlerinde bulunan meşrutiyet, Avrupa asrî hükümetlerindeki meşrutiyetten da-

(1) Bu eserleri tabii **Ömer Rıza** da görmüştür. Lakin aslını Türkiye gazetelerinde ballandıra ballandıra terceme etmişken, reddiyelerden bahse hiç yaklaşmamıştır.

ha kuvvetli ve daha esaslıdır. Çünkü asrî hükümetler parlamento ile ihtilâf halinde hükümet reisinin iradesiyle Meclis-i Mebusan'ı fesh edebilirler. Lakin İslam Devleti'nin, İslam ulemasından kurulan parlamentoyu fesh edemez.

Mansura Kâadısı **Ali Abdurrazik,** Mısır ilmî ve dinî mehafilinde galeyanı mucib olan adı geçen eseri, Türkiye inkılâbını te'yid maksadıyla yazdığını belli etmemeye çalışmış ve kitabda Türkiye'nin ve **Mustafa Kemal**'in ismini hiç kaale almamış olduğu halde daha sonra **"es-Siyaset"** gazetesiyle neşr ettiğini söylediğimiz makalede Ankara hükümetini açıktan açığa müdafaa ederek kitabında gizlediği mel'un maksadı meydana koymuştur.

Türkçemizin eski bir atasözündeki **"Siroz Kâadısı"**na taş çıkaran Mısırlı kâadının kitabı hakkında söyliyeceğim sözlerin çok uzun olmayacağını arz etmiştim. Ben ilk önce, bu kâdının ahmakça, hilâfetini tanımadıklarından dolayı **Ebu Bekr** in hilâfetini kabul etmeyen bu kâadıya da mürted muamelesi yaparım. Ve ne yapıyorsun, derse, **Ebu Bekr**'in mesleğini tatbîk ediyorum. O ictihadında hata etmişse aynı hayatı ben de yaparak **Ebu Bekr**'in eserine iktifa etmekle iftihar ederim, derim. Ankara hükümeti, İslamın huzurunda tezkiye edeceğim diye, **Sıddîk-ı Ekber** ve **Farûk-ı A'zam** gibi İslam Tarihi'nin yüz-suyu olan dâilerin (?) yine teslim ve itiraz edeceği vech ile bütün dünyanın hükümetlerine iffet ve adalet nümunesi gösteren zevata dil uzatmak abestir. Ankara hükümetine páye vermek için baştan ayağa Osmanlı Sultanlarının hizmetleri yırtıldı. Bu da kâfi gelmemiş, Şimdi de **Ebu Bekr**'in ve **Ömer**'in makamlarına saldırılıyor. Ve **Mustafa Kemal**'i ve hükümetini savunma gayretiyle Osmanlı halîfelerine Hulefâ-i Raşidîn'in de kadrini hor görmek ve hilâfet sıfatlarını ibtal etmek lazım geliyorsa Ankara hükümetinin nasıl bir hükümet olduğunu bari bundan anlamalıdır. Kendisine müslümanlar arası bir yer ve bir meşrutiyet verdirmeleri için Peygamber'in birinci halîfesini önemden düşürmeye lüzum hasıl olmak kadar merkum hükümet hakkında elîm bir düşüş olabilir mi?

Markum yazar, Ebu Bekr, Hz.Peygamber'in halifesi mi idi, değil mi idi? Diye tutturduğu sırada **HzAli** ile **Sa'd bin Ubade** gibi Ebu Bekr'e bey'atten kaçınan bir kaç zattan başka bütün ashabın, kendisine: "**Halîfe-i Rasulullah**" dediğini inkâr edemiyor. "**Milel ve Nihal**" sahibi **İmam İbni Hazm**'ın: "**Ebu Bekr'i Hz.Peygamber istihlâf etmese bu kadar ashab kendisine halife demezdi. Çünkü halife, kendi kendine bu makama kaim olan değil, o makam sahibinin ikamesiyle kaim olan manasınadır.**" demesi de lûgat itibarıyle tenkit edişine rağmen müşarünileyhi Hz.Peygamber Efendimiz açıkça istihlaf etmemiş bile olsa o kadar ashabın halîfe tabir ve telkîninde kendisi Peygamber makamına kaim telakki ettiklerine delâlet bulunduğu zahir, bahir bir haldedir. İslam Dini'nde sahabe-i kiram anlayışının ne derece önemi haiz olduğunu da **Mansura Kâdısı** bilir. Bir iki müstesnadan başka bütün ashabın **Ebu Bekr**'in hilâfetine kail olması yazarın iddiası vech ile icma teşkil edemese bile müthiş bir tevatür teşkil eder. Kur'an-ı Kerim'in kelimeleri de bize işte böyle münferit muhalefetlerin ihlâl edemediği hadd-i tevatürle vasıl olmuştur. Dikkate şayandır ki Hz.Peygamer'den sonra İslamın reisliğini derunte etmeye en ziyade lâyık bir zat sıfatıyla **Ebu Bekr**'e rakip olması gereken **Ömer bin el-Hattab**'in kendisi, halkı **Ebu Bekr**'e biyate davet ediyor ve Mansurâ Kâdısı'nın kitabında yazılı olduğu üzere şöyle söylüyor: "**Cenab-ı Hak sizin reylerinizi içinizden en hayırlınız olan Cenab-ı Peygamberin dostu ve ikinin ikincisi tabiri ile Kur'an-ı Keri-min o hazrete ittisal ve münasebetine şahid olduğu zat üzerinde toplanarak kalkın biy'at edin.**" Cumhur-i ashabın tabiri üzere **Ebu Bekr**'e "**Halife-i Rasulellah**" denildiğini, kelimenin lûgat manası yoluyla bu adlandırmanın Peygamber'den geldiği anlaşılması bile bir iki istisnadan başka bütün ashabın bu tabir üzerinde ittifakından aynı kaynağa intikal edebilir! Zira hulefa sözünün İslam Dinindeki önemi Cenab-ı Peygamber'den mülhem olduklarına hükmedildiğinden ileri gelmektedir. Daha doğrusu bir iki saha-

binin **Ebu Bekr**'e bey'atta muhalif veya geri kalmasını hilâfet ve imam tayini kaziyyesindeki icmaa mani göstermek mantıksız bir şeydir. Çünkü bu muhalefet, Ebu Bekr'i tercih noktasına ait olarak hilâfet prensibinde, yani hilâfetin ve imam nasbının lüzumu meselesinde muhalefet ifade etmez. Nasıl ifade edebilir ki **Ebu Bekr**'in hilâfet ve imametinde muhalif kalanların en mühimmi olan **İmamı Ali**, daha sonra bizzat hilâfet ve imameti kabul etmiştir. Onun için Cenab-ı Peygamber'den sonra ashab-ı kiramın icma' ve ittifak ile imam nasbına lüzum görülmüş olması meselesinde tereddüte düşmek akıllı işi değildir. Ne demek? Halkın umur ve muamelâtını tedvir için ashab zamanında hükümete ihtiyaç yok muydu? Ve sahabe asrı hiç bir zaman hükümetsiz kalcı mı? Bunun lüzumunda herkes müttefik olduğu halde cumhur-i ashabın tensibi ile Hilâfet Makamı'na Ebu Bekr seçilmiş olunmuştur. Ebu Bekr'e başta rey vermeyen bir kaç zata sorulsa, Müşarünileyh'in işgal ettiği makamın, Hilâfet Makamı olduğunu tasdikte sairleri gibi onlar da tereddüt etmezlerdi. Mesele bundan ibarettir.

Yazar bir aralık imam tayini hakkındaki icmaı itiraf edecek gibi oluyor. Lakin bu sefer de bu icmaın, vücup mahiyetinde şer'i bir hüküm ifade edebilmesi için kitap ve sünnette varlığı icap eden müstenidi yoktur, diyor. "**Ey iman edenler! Allah'a itaat eden, Peygamber'e ve sizden olan emir sahiblerine** (idarecilere) **de itaat edin.**" (Nisa/59) Ve "**Halbuki onu, Rasûle ve ya aralarında yetki sahibi kimselere** (Ulu'l-emr'e) **götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi.**" (Nisa/83) ayetleri ile "**İmamlar Kureyş'tendir.**", "**Müslüman cemaate imam lüzumludur.**", "**Her kim de boynunda** (devlete bir bağlılık) **bey'atı olmayarak ölürse, cahiliyet ölümü ile ölür.**", "**Benden sonra Ebu Bekr ve Ömer'e iktidâ ediniz.**" tarzındaki hadîs-i şerîflerin de mevzu-bahs, icma için dayanağı olmaya kifayet edecek açıklığı haiz olduklarını teslim etmiyor. Halbuki daha fazla açıklık olsa, icma ile istidlâle hacet kalmaksızın mezkur

nassların kendileri imam nasbının lüzum ve vücubuna delil sayılır. Daha doğrusu, bence, **"Onlara** (düşmanlara) **karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın..."** (Enfal/60) ayet-i kerîmesi bile, İslamın şevketini muhafaza için hükümet teşkili ve imam nasbı lazım ve vacip olduğuna re'sen delil veyahut bu babtaki icmaa müsnedün ileyh olarak kifayet eder.

Yazar bir aralık da, imam ve halîfe tayininden maksat, şer'î ahkâmı tenfiz ve İslamın esaslarını ikame için herhangi bir şekilde olursa olsun bir hükümet teşkili ile bir hükümet reisi tayini ise, bunun lüzumununa diyeceği olmadığını ikrar ile beraber, fukahânın imamet konusunda tarif ettikleri halîfe ile bunun arasında fark bulunduğundan bunlardan birinin lüzum ve vücubunu iktiza etmez, diyor. Ben de evvel ve aher, eserlerimde arz ettiğim vech ile halîfeyi herhangi bir şekildeki hükümetin riyasetinde bulunarak dünya siyaseti ve din hiraseti (korunması) başta mümkün olduğu kadar Hz.Peygamber'in mesleğini takip etmek suretiyle makamına kaim olan (geçen) zat olmak üzere kabul ederim ve **Mansura Kâadısı**'nın bu son sözünü hilâfeti itirafa mecburiyet manasına tutarım. Çünkü kendisinin aynen tabi üzere şer'î ahkâmı tenfiz ve dinî şeairi ikame için herhangi bir şekilde olursa olsun bir hükümet teşkili ile bir reis-i hükümet tayininin lüzum ve vücubuna bir diyeceği yoksa, işte benim istediğim ve Ankara hükümetinin istemediği hilâfet ve halîfe de yoktur. Dikkate şayandır ki **"Ömer Rıza"** mel'unu Türk basınında,yazarın bu sözünü kat'î olarak yanlış terceme etmiştir.

Yazar bu konularda halîfelerin, hükümetlerini cebr ve kuvvet sayesinde idame ettikleri ve hiç birinin, zamanında muarazadan salim kalmaması gibi her hükümet için az çok tabiî olduğu cihetle asıl mseleye tesiri olmayacağı ve sadedden dışı sayılacak şeylerde dermeyan etmiştir. Ulûm ve fünûn'un şubelerini ihmal etmeyen İslam ulemasının siyasî ilimlere ilgisiz kalmaları halîfelerin istibdâdından neş'et ettiğine dair olan görüşü de sadetle sahih olarak ilgisi olma-

yan meselelerden olmakla beraber, din ulemasının siyasiyat ile iştigalden memnuniyeti Ankara hükümeti gibi lâ-dinî hükümetlerce halîfe hükümetlerinden çok fazla gerekli olduğuna nazaran bu memnuniyeti büyük bir kabahat saymakla **Mansura Kâadısı** adetâ baltayı taşa vurmuş oluyor. Hele halîfelerin İslamî hükümetleri hakkında: "**İstibdatlarını ve hırslarını tatmin için bir din uydurarak, bu dini bütün idare işlerine, bütün siyasî girişimlerine yegane kaynak ve yegane merci göstermişlerdir.**" demesi her noktadan bir galat-ı rü'yet eserdir. Müslümanların umûr ve muamelâtına dini hükümetler karıştırılmamış, İslam Dini'nin kendisi sayısız ayet ve hadisleri ile bu işlere müdahale etmiştir. Ve hükümetler ihtiras ve istibdatlarını tatmin için dini her işe karıştırmak şöyle dursun bizim bildiğimiz Ankara hükümeti gibi zalım ve eşkıya hükümetleri, diledikleri gibi hareket edebilmek üzere dinin halkın işlerine müdahalesi ve hükümetler üzerindeki murakabesini kesmeye çalışırlar. Çünkü din zalime ve müstebide yardım etmez, engel olur. Vaktiyle halîfeleri azdırıp çileden çıkaran ve istibdâda sevk edenler de, şimdiki dinsiz hükümetlere yaranmak için hilâfet aleyhinde yazılar yazan dalkavukların tıynetindeki adamlardır.

Halîfelerin bazı devirlerde hilafet sıfatı haleldâr olduğuna ve bazan kuru bir isimden başka hiç bir hükmü ve nüfuzu kalmadığına ve şevket ve haysiyetleri sönen halîfeleri: "Onların ölümlerine dünya gözyaşı dökmedi. Ve bayramlar ile cumalar da ibtal olunmadı."

Beytinin medlûlünce; ne arayan, ne de arkalarından ağlayan bulunmadığına dair olan sözleri de yazarda kâinatın gerçeklerini görecek göz olmadığını gösteriyor. Kitabımızın baş taraflarında ismi geçen Mısır'ın emîru'şşuarası **Şevki** de Ankara hükümetinin hilâfeti ilgâsından İslam Dini'ne bir zarar gelmediğini bir şiirinde yazmış. Mısır'ın dinsizleri ile Türkiye'nin lâ-dinî hükümeti arasında dellâllık vazifesini ifa etmekte bulunan **Ömer Rıza 26 Hazi-**

ran 1926 tarihli "**Vakit**" gazetesinde **Şevki**'nin bu şiirinden Türkiye inkılâbı adına fahr ve mübahat ile bahs ediyor. (x) Bu şiirin **Mansura Kâadısı**'nın kitabından mukaddem veya muahhar olduğunu ve hangisinin hangisine dalâlette önder olduğunu anlayamadım. Bir kerre vazifelerini müdrik ve muktedir. İslâm halifelerinden sonra müslümanlığa zaafı görüldüğü ve ahlâk fesadına meydan açıldığı inkâr edilemeycek bir halde iken meselâ şimdiki müslümanlık alemini, hulefa-i raşidin yahut halife **Ömer bin Abdülaziz**, yahut halife **Fatih**, ve halife **Yavuz Selim** devrindeki gibi gören adamlar eski bir Arap şairinin şu beyitlerine hakkıyla ma-sadak olurlar:

"İnsanlardan, hayvan da vardır.
İşitir, görür insan su retinde...
Malındaki her bir musibeti bilir.
Aldırmaz dinine isabet edene..."

(x) Bkz: Ek-IX

HİLAFET: HÜKÜMET VE SİYASETTİR

Kâadı Abdürrazik'in, halîfelerin nüfuzu kalmadığından bahs ettiği eski devirlerde onların makamına yine bir takım İslamî hükümetler geçerek şer'î ahkâmı tenfizden ibaret olan hilâfet vazifesi onların tarafından ifa edilmesi sayesinde İslam Dini payidâr olmuştur. Kitabın son fasıllarında yazarca açıkça tecviz olunduğu üzere değer hilâfet büsbütün ilga olunmakla beraber yerine bugünkü Türkiye'de olduğu gibi dinden soyutlanmış ve belki dinsizliği sürdüren hükümetler kaim olsa az vakitte İslam Dini'nin ahkâm ve esaslarının nam ve nişanı kalmayacağını tamine hacet var mıdır, bilmem? Türkiye'de hilâfet ilga edilmiş ve İslam Dini'ne de yok edici darbeler indirilmiştir. Bunun uğursuz etkileri sair İslam memleketlerine de bulaşmaktan hali kalmamakla beraber, Allaha hamd olsun, başka taraflarda bu dereceye kadar hilâfeti temsil eden İslam hükümetleri mevcuttur. **Mısırlı Kâadı** ile şairi yanıltan da burasıdır. Şayet bu iki zayıf görüşlü adam, dekolte kadınları balolarda yabancılarla kucak kucağa dans eden ve hükümet adamlarına nutuklarında on üç asırlık İslam Tarihi'ni yerle bir ettik diye övünmek hakkı veren Türkiye'de de İslam Dini'ne bir zarar gelmediğine kail iseler artık onların bildiği İslam Dini, **"Müslümanlıkta hitan vardır. Binaenaleyh bu dine giren bir daha çıkamaz."** diyen **"Celâl Nuri**'nin bildiği İslam Dini gibi acayip bir şey yahut kuvvet ve hükümet dalkavuklarının yüzleri gibi nasırlanmış bir madde olmak lâzım gelir.

Mansura Kâadısının kitabının ikinci, üçüncü kısmı daha bozuktur Buralarda İslam Dini'nin hükümeti ve kaza hakkı olamıyacağı, Hz.Peygamber'in de icra-i hükümet etmediği çünkü kendisinin padişah olmadığı ve İslam Dini'nin ahkâmı hükümetin cebrî gücü ile değil de insanların vic-

danî arzuları ile boyun eğilmesi ve ikna gücüne dayanması lazım geleceği iddia edilmektedir. Vicdanî arzu ile boyun eğmek ve zorlayıcı güç ile değil, ikna gücüne dayanmak gibi cazibeli şeyleri zon zamanların hükümetleri ve hükümet yardakçıları İslam Dini'ne tavsiye etmekten ve münasip görmekten geri durmazlar. Bu vaziyette kalmak dinlere daha iyi nüfuz temin edeceğini de söylerler. Halbuki nüfuz için can veren hükümetler nedense bu güzel ve çekici durumu kendileri için bazan yeterli görmezler ve zorlayıcı güce malik olmadan mutmain olamazlar. Maamafih biz bu meseleyi akıl ve hikmet ve dinin konusuna uygun noktadan tetkik edecek değiliz. Münazaramızın tutmuş olduğu yolda yürüyerek İslam Dini'nin bu konudaki mizaç ve rıazasını takip edeceğiz. Nitekim kâdı efendi de deminki müddealarını isbat sadedinde Cenab-ı Peygamber'in bazı yerlere memur gönderdiği vaki' ise de bunların kâadının ziyade valiye benzediğini (1) ve her halde Asr-ı Saadet'in hükümet teşkilâtından mahrum olduğunu söyliyerek Hz.Peygamber'in padişah olmadığını açıklayan hadîs-i şerîf ile **"Dinde zorlama yoktur, çünkü doğruluk, sapıklık ve eğrilikten ayırt edelmiştir."** (Bakara/256), **"...Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin..."** (Kehf/29), **"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde, sen, inanmaları için insanları zorluyor musun?"** (Yunus/99), **"Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin."** (Gaşiye/21) ve **"Biz onların dediklerini çok iyi biliriz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Sadece tehdidimden korkanlara Kur'anla öğüt ver."** (Kâf/45) gibi İslam Dininin zorlayıcı olmadığını gösteren ayetleri kayd ve irat etmiştir.

(1) Kâadının vazifesi valininkinden fazla hükümet işi olduğu ve daha ziyade hükümet ve hakimiyete delalet ettiği için müellif Cenab-ı Peygamber'in kâadılarını valiye benzetmek istiyor. Başka bir eserimde bahs ettiğim vech ile **Romanya**'da Müslüman adı taşıyan bazı türedi gençler vaktiyle hükümet-i mahalliye tarafından müslümanlara verilmiş olan şer'î mahkeme teşkili imtiyazına kendi elleri ile balta vurmaya heveslenmelerindeki şaşkınlığın derecesini bundan anlayabilirsiniz.

Ayetlerle istidlâlinin cevabı gelecektir. Vad ettiğim vech ile konuyu uzatmamak için, Hz.Peygamber Efendimizi (s.a.v.) icra-i hükümete benzeyen ef'alinin hepsine birer kulp takmaya çalışmasını da münakaşa ile karşılamayacağım. Ancak **Mansura** gibi bir beldede senelerce şer'i şerîf adına kâadılık eden bir adamın daha sonra şeriatın ve Cenab-ı Peygamber'in kâaza hakkını inkâr etmesi, **Mansura** kâadılığında kendisinin de sahtekâr olduğunu söylemek derecesinde bir hayasızlıktır. Cenab-ı Peygamber'in, Allah tarafından kâaza hakkı olmadığı halde; **"Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir kadın ve erkeğe, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Rasulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."** (Azhab/36), **"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasulüne götürün."** (Nisa/59), **"Hayır, Rabbine and olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar."** (Nisa/65) ve **"Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağrıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler/Ama eğer (Allah ve Rasulünün hükm ettiği) hak kendi lehlerine ise, ona, gönülden bağlı olarak saygı ile gelirler./Kalblerinde bir hastalık mı var; yoksa şüphe ve tereddüt içinde midirler? Yoksa Allah ve Rasulü'nün kendilerine zulüm ve haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zalimler kendileridir!/Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasulü'ne davet edildiklerinde, "İşittik ve itaat ettik." demek, sadece müminlerin söyliyeceği sözdür. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir."** (Nur/48-51) tarzındaki ayet-i kerime nedir? Kâadı bu apaçık ayetleri görmemiş mi?

Bir aralık yazar, Cenab-ı Peygamber'in kâazası ve kâadıları bulunduğunu teslim ile beraber valilerini ve kâadı-

larını tayinde takip ettiği usul ve nizamatın bilinmediğine, ve siyaset ve hükümet ruhu mesabesinde bulunan malî işler ile fazlaca meşgul olduğunu ve bir çok tahsil ve cibayet memurları bulunduğunu da teslim ile beraber varidat ve mesarifi o halde neden defterlere kayt ettirmediğine tahvil-i kelam ediyor? Peygamber Efendimiz Hazretlerinin işlerinde basitlik olduğunu da söylüyor. Cenab-ı Peygamber'in kâazaya ait usul ve nizamatı mechul veya mefkut ise Hz.Ömer tarafından Mısır'a kâadı tayin olunan **Ebu Musa el-Eş'arî**'nin eline verdiği ve **İbni Kayyım el-Cavzî**'nin "**İ'lamu'l-Muvakkîn**" ında ve sair muteber eserlerde mazbut ve mebsut bulunduğu vech ile en müterakki hukuk mütehassıslarını hayrette bırakacak derecede mükemmelliğine şahit olduğumuz kâaza düsturlarını Ömer nereden aldı? **Hz.Ömer**'in Cenab-ı Peygamber'den başka muallimi var mıydı?

Peygamber Efendimiz Hazretleri'nin hükümetine delâlet eden bütün alamet ve olayları te'vîl ve ta'lîle çalışan Mansura Kâadısı, Gazavat-ı Nebeviye'ye gelince, bocalıyor, geveliyor, ne kulp takacağını şaşırıyor.

...Ne olurdu Cenab-ı Peygamber muharebe yapmamış olaydı, Kâadının işine ve ibda' ettiği iddialarına pek yarayacaktı. Lakin yaptı. Hem pek mühim muharebeler yaptı. İnkâr edilemez ki etsin. Şimdi ne yapsın? Cenab-ı Peygamber'in hükümeti ve saltanatı yoktu ki muharebeleri onlar namına yapmış olsun. Din namına yaptı, dese, dinin zorlayıcı gücü olmadığını iddia etmişti. Muharebe ise cebrin en son derecesidir. İşte Peygamber Efendimizin Bedir, Uhud, Ahzap, Tebük, Mekke'nin fethi, Hayber'in fethi ve benzeri namlarla bilinen ve gerçekleşen savaşları Mısırlı Kâadı'nın kitabını ve kitabındaki müddealarını berbat etmeye kâfi gelmiştir. Denilse yeridir ki Asr-ı Saadetteki muharebeler müşriklerin belini kırdığı gibi bin üç yüz sene sonra yeni davalarla ortaya atılan **Mansura Kâadısı** da belini kırmıştır. Herîf kat'iyen bu muharebe meselesinin altından kalkamıyor. Ve bu müşkülü kitabında hal edemeden bırakıyor. Bu mu-

harebeker yüzünden Hz.Peygamber'in, itirafına mecburiyet hasıl olan hükûmetini, nübüvvetinin dışında da din ile alâkası olmayan beşerî ve dünyevî bir mesele halinde saymayı düşünmüş. Kulakların alışmadığı bu fikre kail olmakta ne beis ve ne mani var? Demeye kadar ileri gittikten sonra bu fikrin kerdi görüşünce de uzak ihtimal olduğunu ilâve ediyor. Lakin Türkçe gazetelerde yayınlanan tercemede ika' edilen tahrifat cümlesinden olmak şu son cümle tay edilerek Cenab-ı Peygamber'in hükûmeti ile nübüvvetinin, biri birine bağı olmayan ayrı ayrı işler ve sıfatlardan ibaret olması suretindeki fikir, yazarın muhtar görüşü gibi gösterilmiştir. Bunun sebebi; çünkü yazarın, kendinden ziyade gayretini güden mütercim, mezkur tahrîfi yapmaza, yazar, kitabının asıl can alacak noktasında bir şeye karar veremiyerek mezhepsiz kalacaktır. Nasıl ki biraz evel de söylediğimiz veçh ile harîf bu bahsi kat'î bir karara bağlayamamış ve ancak gevelemiştir. İşte mütercim, kitabın bu aybını kapatmaya çalışıyor. Ve yazarın görüşünü bu merkezde imiş gibi gösteriyor. Gerçi bu sahtekârlığa hacet kalmamak üzere yazar, daha ilerde Cenab-ı Peygamber'in hükûmetine müstakil ve gayr-i dinî mana vermekten ise bunu büsbütün inkar ederek Hazret'in hükûmeti yoktu diye kesip atıyor, ama dağlar gibi muharebat-ı Nebeviyeyi ortadan kaldırmadan böylece kesip atmanın hiç bir önemi olmayacağını, besbelli idrak eden mütercim, efendisi için başka bir mezhep kararlaştırmak ihtiyacından kurtulamıyor.

İşte muharebat-ı Nebeviyeye ait olaylar, Peygamber Efendimizin hükûmet ve sultasına delalet hususunda hiç bir fikir ilkelliğinin önünde duramıyacağı kahr edici vesikalar teşkilettiği gibi Kur'an-ı Kerîm'deki sayfalar dolusu cihat eyetleri ve hem bu hükûmet ve sulta meselesini te'yid eder, hem de olaylarla müeyyed olduğu için te'vîli kabil olmadığı halde bulunan adı geçen ayetler, yukarıda geçen **"Dinde zorlama yoktur.."** ve benzerleri gibi, Peygamber Efendimizin hükûmet ve sultası olmadığına delil olarak yazar tarafından irad olunan ayetler hakkında da zevahiri üze-

re telâkki edilmeyerek te'vîle zorunluluk husule getirir. Bu ayetler de: **(Rasulüm) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, bilakis Allah dilediğine hidayet verir.**" (Kasas/56), "**(Resulüm) İnkâra koşanlar sana kaygı vermesin. Çünkü onlar, Allah'a hiç bir zarar veremezler.**" (Al-i imran/176), "(Resulüm) **Elbette sen ölülere duyuramazsın, arkalarını dönüp giden sağırlara o daveti işittiremezsin.**" (Rum/52) ayetleri gibi küfûr ve inadında dik başlılık edenleri takbîh etmek suretiyle Cenab-ı Peygamber'i tesliye sadedinde verid olmuşlardır. Peygamber Efendimizin zorlayıcı olmaması, Cenab-ı Hakkın kudreti dahilinde olabilecek surette insanları kalblerine hakim olarak onları arzu edilen tarafa yönlendirme iktidarına malik olmamak manasına olduğu gibi, dinde ikhar ve icbar olmaması da, bu tabirler mükellefi müteannid yapan şeylerde müstamel ve mutasavver olduğundan bu cümleyi takip eden ayetten de anlaşılacağı vech ile "**Rüşd ile dalâl birbirinden ayrılmıştır.**" ve mesele hak ve hikikatın temayüz etmesindedir. Ondan sonrasına gelince, çıkarlarını isteyenler için cebr ve ikrah tabirine mahal olmayıp yalvararak hak ve hakikatı kabule talip olmak düşer, demektir. "**Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.**" (Yasin/10), "**Onları bırak, yesinler, eğlensinler ve boş emel onları oyalaya dursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler.**" (Hicr/3) tarzındaki ayetlerde Cenab-ı Peygamber'in irşadlarından mütenebbih olmayanların ezelî şekavet ile felah bulmamaya ve ahiret azabından kurtulmamaya mahkûm bedbahtlardan ibaret olduğunu beyan etmek suretiyle yine Cenab-ı Peygamber'i tesliye kabilinden olarak, yoksa beşîr ve nezîr sıfatlarını haiz olan o Hazreti, Cenab-ı Hakkın idaresi taallük etmedikçe etkisi olmayacağını beyan ve kâfirleri inzardan men ve nehy manasına veyahut onları kendi kendilerine terk ederek tebliğ ve irşad vazifesini yüzüstü bırakmaya teşvik manasına yorumlanamaz. Bu kere "**Biz, her ümmete bir ibadet tarzı gösterdik ki, onlar bunun tatbikçileridirler. Öyle ise onlar bu işte seninle çekiş-**

mesinler. Sen, Rabbine davet et. Zira sen, hakikaten dostoğru bir yoldasın./Eğer seninle münakaşa ve mücadeleye girişirlerse, "Allah, yaptığınızı çok iyi bilmektedir." de!/Çünkü Allah kıyamet gününde, ihtilâf etmekte olduğunuz konulara dair aranızda hükm edecektir." (Hac/67-69) ayetlerini de zahirî manaları ile sözün gelişine mi bırakacağız. Böyle olursa, yani ihtilâfın çözümü kıyamete bırakılırsa Cenab-ı Peygamber'e dünyada ma'kulât ile ikna vazifesi bile kalmıyor. Binaenaleyh yalnız ayetlerin manası ve gelişi asla Masnura kâadısının sandığı gibi olamaz. Gerek..... veyahut benim ilave ettiğim bütün bu ayetler, İslamın bidayetindeki kuvvetin yetersizliği zamanına ait olarak, daha sonra nazil olan mücadele ve muharebe ayetleri ile mefsuh olmak da mümkündür. Cumhur-i ulemanın reyleri de bu merkezdedir. Gerçekte bu gibi ayetler hep Mekkî'dir, sevk ayetleri ise Medenîdir.

Hülâsa, Cenab-ı Peygamber'in hükümet ve sultası mevcut olduğunu kabul etmek zarurîdir. Çünkü muharebe ve musalâha hükümet ve sultânın en barız şiarıdır. Şu kadar var ki Fahr-i Alem Efendimiz hükümet ve saltanatı..... ve padişah ihtişamı göstermeye rağbet etmemiştir. Yoksa zahirî alayiş ve merasimden kat'-ı nazarla tam manasıyla hükümeti vardır. (...../Okunamamıştır....)

.....(Okunamamıştır)

....Fazla olarak bu ayetlerin içinde Hz.Peygamber'in savaşlarını pek açık bir dinî safha dolduranlar da vardır. Şu ayetlere bakınız ve Peygamber Efendimiz'in savaşlarını din ile ilgisi olmayan beşerî ve dünyevî meşgaleler halinde saymak isteyen yazarla gayretkeş mütercimin bunlardan hasıl ibret alamamış olmalarına hayret ediniz:

"Fitne tamamen yok oluncaya ve din de Allah için tatbik edilinceye kadar onlarla savaşın." (Bakara/193). **"Onlarla savaşırsınız, veya müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir."** (Feth/16). **"O halde, dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz."** (Nisa/74)

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasulünün haram kıldığını haram saymayan ve Hak Dini (kendisine) **din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."** (Tevbe/29)

"Şöyle ki: Allah yolunda onlara bir susuzluk, bir yorgunluk ve bir açlığın erişmesi, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) **basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir."** (Tevbe/120).

"Allah mü'minlerden mallarını ve canlarını onlara (verilecek) **cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. (Bu) Tevrat'ta, İncil'de** (1) **ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişten dolayı sevinin. İşte bu,** (gerçekten) **büyük kurtuluştur."** (Tevbe/111)

"Eğer Allah'a hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı (Bedir savaşı) günü kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasulüne, O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve (harçlıksız kalmış) yolcuya aittir." (Enfal/41)

"EY İman edenler! (Savaşmak için) herhangi bir

(1) Bu ayet-i kerime, geçmiş ümmetlerde de cihadın din ile ilgili olduğunu gösteriyor. Kendileri ile münazara sadedinde bulunduğum mübtedilerin inkarına rağmen cihadın İslam Dinindeki mevkii ise nümune olarak nakl ettiğimiz ayetlerden ve hakikatlerden apaçık anlaşılıyor. Muharebeler dinî gayelere mi istinat etmeli, yoksa vatanî ve millî gayelere mi? Bence, insan dini ebedî saadet vâ'd eden bir hakikat diye sever. Milleti ve vatanını da kendisine mensup olduğu için. Binaenaleyh şuursuzca hareket eden avam, vazifesinin üst tarafı mürailiğe sapmadıkça milleti ve vatanını nefsinden fazla sevemez. Ve kendini onlar için fedâ edemez. Millet ve vatan teranelerine (İlâhî) musikisinden fazla kudsiyet ve tesir vermeye çalışan vatanperverlerin aksine kendi nefsi için vatanın milletine zindan ve hatta mezbaha yaptığını çok kere gördük. Hele milliyetperverlerin yüzde elliyi aile teşkil ederek millî nesle bizzat iştirak etmeyi hayatı için yüksünüp tek başına yaşarlar. Ve bunu gayet tabiî bir durum sayarlar. "**Dinî Müceddidler**"de diyanet ve milliyet mukayesesine dair bir bahis yazmıştım.

topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin! Ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz." (Enfal/45)

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabı ile döner, onun yeri de cehennemdir. O ne kötü varılacak yerdir." (Enfal/16)

"İman edip, Allah yolunda hicret ve cihat edenler; (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır." (Enfal/74)

"Haram ayları çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, onları hapse edin ve onları hergözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok yargılayan, çok esirgeyendir." (Tevbe/5)

"EY iman edenler! Size ne oldu ki "Allah yolunda savaşa çıkın" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Ahiret (hayatına) dünya hayatını tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır." (Tevbe/38)

"Eğer (size emr olunan bu savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek acıklı bir azap ile cezalandıracak ve yerinize sizden başka (emirlerine itaat eden) bir kavim getirecek; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiç bir zarar veremiyeceksiniz. Çünkü Allah her şeye kadirdir." (Tevbe/39)

"Eğer siz O'na (Muhammed'e) yardım etmezseniz, (iyi bilin ki), iki kişiden biri olduğu halde (Rasulullah ve Ebu Bekir) kâfirler O'nu (Mekke'den) çıkardıkları zaman Allah ona yardım etmişti. Hani onlar mağarada (Sevr mağarasında) idiler. (Ebu Bekir korkunca Rasulullah) o zaman arkadaşına "üzülme Allah bizimle beraberdir" diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi. Onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allahın sözü ise (zaten) yücedir. Çünkü Allah daima üstündür, hikmet sahibidir." (Tevbe/40)

"And olsun, sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah'tan sakının ki O'na şükr etmiş olasınız." (Al-i İmran/123)

"O zaman sen, müminlere şöyle diyordun: "İndirilen üç bin melekle Rabbinizin sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?" (Al-i imran/124)

"Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız ve eğer onlar (düşmanlarınız) **şu anda üzerinize gelirlerse, Rabbiniz, alametli beş bin melekle sizi takviye eder. /Allah bunu size sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'ındır."** (Al-i imran/125-126)

Buharî ve Müslîm'de; **"Rasulullah** (s.a.v.) **buyurdu ki: Allah'tan başka hak İlah olmadığına ve Muhammed'in Rasulullah olduğuna** (zahirde) **şehadet, namazı ikame, zekâtı edâ edinceye kadar insanlar ile muharebe etmek bana emr olundu. Onlar, Hakk-ı İslâm olmak üzere canlarını ve mallarını benim elimden kurtarırlar. (Batınlarından dolayı olan) hesaplarına gelince o (hesabı görmek) Allah'a kalmıştır."** (Tecrid/no: 24)

Yine Sahîh-i Buharî'de zikr olunduğu üzere **"Ahzab"**'ın hezimete uğratılmasıyla son bulan **Hendek Muharebesi**'ni müteakıp İslam ordusu Medine etrafındaki siperlerden şehir içine avdet etmiş ve muharebe yorgunluğu gidermeye medar olmak için ezvac-ı tahiratından **Zeyneb binti Cahş** nezdinde mübarek başlarını yıkamakta iken Cebrail (a.s.) nazil olarak ve **"Ya Rasulellah, silahı bıraktınız mı? Lakin melekler bırakmamıştır."** diyerek **Benî Kureyzâ** üzerine yürümeleri hakkındaki irade-i Sübhaniyeyi tebliğ etmiştir. (Buharî, cüz':5, sh: 29)

Peygamber Efendimizin muharebeleri din ile alakadâr olmayarak sade bir dünya işi ise, bu ayetler, bu hadisler nedir? Peygamber Efendimiz: **"Kelime-i Şehadet getirerek İslam Dini'ni kabul ettirinceye kadar nas ile muharebeye memurum."** buyuruyor. Kur'an-ı Kerîm de (yukarıda geçen) ayetler ile mü'minlere cihad vazifelerinin İlahî

gayesini gösteriyor. Din işi değil de sırf dünya işi olsa mücahidlerin katillerini ve maktullerini Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerîm'de neye cennetle müjdeliyor Harp firarlarını neye cehennem azabıyla tehdid ediyor? İki tarafın savaşçılarından neden mü'minlere yardım vad ediyor? Bedir ayetinde açıklandığı üzere neye meleklerden **"üç bin"** ve **"beş bin"** tabirleri ile binlerce yardımcı ordusu gönderiyor? Dünya işine melaike karıştırarak teşviklerde bulunmanın manası nedir? Hendek muharebesinin avdetinde Fahr-i Alem Efendimiz vazifenin son bulduğuna inanarak yıkanmakta iken **Beni Kureyzâ** üzerine yürümek emrini Cebrail'in tebliğ etmesi ne demektir? Ganimetlerin taksimine varıncaya kadar cihat alkâmının Kur'an nassları ile tayin olunmasına ne mana verilebilir? Allah'ın ve Kitabu'llah'ın bu derece mudahale ettiği ve alâka gösterdiği iş, gayr-i dinî alabilir mi? Böyle (bir) nazariyeye ihtimal veren yazar, özellikle bu fikr sahibinden ziyade kanaat getiren mütercim delirmişler midir? Yoksa Kur'an-ı Kerîm'in de bir kısmı dinî ve bir kısmı gayr-ı dinî midir?

"es-Siyaset" namındaki Mısır gazetesinden naklen Türk gazetelerinin yazdığına göre (Vakit, 26 Ağustos), kâdı **Abdürrazik, Ezher**'de muhakeme olunurken kendisine yöneltilen ithamlar arasında: **"Peygamber Efendimizin, müslümanlığı neşr ve tebliğ için değil, bir memleket tesisi için cihat ettiğini söylemişsin!"** demişler. Kâdı buna cevaben; eserinde böyle bir şey olduğunu inkar etmiş. Halbuki, kitabta, dinin cebrî güce ve hükümet kuvvetine istinat edemiyeceğini söylemiştir ki bu da dinin neşri için muharebe olmaz, ve Peygamber bunun için muharebe etmemiştir, demenin aynıdır. Binaenaleyh memleket ve devlet te'sisi maksadıyla harp etmiş olmak ihtimalini kabul etmiş olur. Israr ederse, kitabında öne sürdüğü iddialarının en mühimmünden feragat ediyor, demektir. Vakıa müellif, dinde ikrah ve icbar olmamak esasını pek fazla iltizam etmiş olmasına rağmen, kitabın 79. sayfasında; Hz.Peygamber'in dinî davetini tesbit için cihad yaptığını

söylemitir, ki o itiraf, kitabında ısrarla iltizam ettiği esasa aykırı düşer. Zira, din davetini tesbit için harb ve cihad yapmak dine kat'iyyen cebr ve ikrah karıştırmak olur. Bu da kitabın pek çok noktalarına ve özellikle 53. sayfasındaki: **"Peygamberler tarihinde, insanları, kılıcın keskin tarafı ile Allaha imana sevk eden ve dine ikna için kavmi ile muharebe eden kimse bilmiyoruz."** fıkrası ile taban tabana zıttır. İşte bu tenakuzlar, hep dine cebr ve ikrah karıştırmamak davasını, müddeasını sikleti ile ezen harp ve cihad meselesinin altında bocalamaktan başka bir şey değildir. Aynı sikletin sebebiyet verdiği şaşkınlıkla, Cenab-ı Peygamber'e hiç bir zaman siyaset ve hükümet isnat etmeye yaklaşmayan **Şeyh Abdurrazık**, 67. sayfada dünya ve ahiretin siyasetini veriyor.

Sonra, bu makamda benim de acizane bir fikrim var: Dın için harp ve cihad açmayı gayr-ı medenî bulanlara karşı ben aksine medenileşmeye ve gelişmeye dayanağı olmayan vahşî hayvanların cinsiyet ve menfaat mücadeleleri ile birbirlerini yok etmeleri gibi insanlar arasında da sırf milliyet veya menfaat ihtirasları ile vuku bulan muharebeleri gayr-ı makul ve gayr-i medenî bulurum. Diyorum ki muharebe mutlaka dinî bir sıfatla Allah adına yapılmalı ve şer-'i şerifin, yani ilahî kanunların müsaadesine iktiran etmelidir. İnsanların canına, malına taallûk eden hükümlerde muta' ve muhterem olmak için böyle bir kutsiyeti haiz olmalı, yanı mahkemelerde mutlaka Allah namına hüküm vermelidir. İlahî kanunlara müstenit ve müntehi olmayarak sırf insanlar tarafından yapılan kanunlarla insan hakları üzerinde mahv ve isbat icra etmeye, asıp kesmek tarzında cezalar vermeye,... insan kanı akıtan muharebeler yapmaya benim aklım ermez. Ben bu meseleden **"İslam Hukuku-Avrupa Hukuku"** adındaki eserimde de bahsettim. Biraz daha geniş bir zemin üzerinde mütalâa yürüttüğüm o kitabta demiştim ki: **"Kanun namına denilince, akan sular durur ve kimsenin kanını dökmeye hakkı kalmazmış. Yağma yok! İşin içinde Allah'ın kanunu olmaz da senin, benim, yani...mechul insanların yaptığı kanunlara**

kalırsa, onlara dayanarak ben hiç kimsenin malına ve canına ilişmek için hiç bir kimsede hak tasavvur edemem. İşte din, insanlar üzerindeki böyle mühim tasarrufları ..... bir yetkiye bağlayarak hakimiyet mevkiinde bulunan insanlara vicdanî bir teslimiyet verir. Dikkate şayandır ki Müslümanlıkta koyun veya tavuk bile besmele ile, yani Allah namına kesilir. Ve bu şarta riayet edilmezse kesilen hayvanın eti yenmiyeceği Kur'an'ın sarahati ile sabittir. Hayvanı boğazlarken böylece Allahın adını zikr etmenin manâsı..... şartın verdiği izin üzerine bu boğazlama işine cesaret edebiliyorum. Ve binaenaleyh hangi tür hayvanat hakkında mezuniyet varsa onlardan seçiyorum. Yoksa etini yemek için hayvanı kesmeye ne hak ve selahiyetim olabilirdi, demektir.... Bu da hakimin hükmüne dinî bir renk vermesiyle hasıl olur.". Muharebe ise insanların hayatı ile daha büyük mikyasta oynamayı ve iki tarafı oynamak mahiyetinde olduğundan dinî dayanağa ihtiyacı daha fazladır. Hele gayr-i dinî muharebelerde mağlup olmak, telef-i nefs etmek telâfisi mümkün olmayan bir hüsrandır. Dinî muharebelerde ise şehidi gazisinden geri kalmayacak surette her ihtimale karşı kazanç ve mükâfat temin olunmuştur. Ve böyle sağlam teminatlı manevî kuvvetle mücehhez olan, yani dinî gayretiyle hareket eden orduya, vatan ve millet aşkıyla hareket eden ordu katî olarak mukavemet edemez. Çünkü bu tarz harekette iki taraflı kazanaç olamıyacağı gibi vatan ve millet aşkının mukabil tarafta da aynı kuvvetle mevcudiyetine bir mani olmadığından faik bir manevî kuvvet sayılmaması lâzım gelir. Lakin karşı tarafın kendine göre bir dini bularak onun gayretiyle hareket etmesi dinî zihniyetinin neşvesini ihlâl etmez. Çünkü bizim yukardan beri sözümüz Hak dine aittir. Ve bu dinî hakkı haiz olmak yalnız bir tarafa mahsus olarak diğer tarafa karşı imtiyazını muhafaza eder. Halbuki mütekabil vatan ve milliyet hisleri arasında hak ve bâtıl rüçhanı aramak ve bulmak imkânı yoktur. Hülâsa dinî saika, özellikle müslüman dininin ulvî

saikası şahikalara galebe eder. Ve belki müslümanlığın hem maddî cihanda hem manevî cihanda hiç mağlubiyeti mutasavver değildir. Zira dünyada olmazsa ahirette nihaî zafer onundur. Bu sebepledir ki işte meselâ ben yalnız başıma Türkiye'nin dinsiz hükümetiyle mücahede ederken, mücadele halindeki bir dinsizi korkutan mağlubiyet ihtimali beni tehdit edemez.

Şimdi daha iyi anlaşılmış olmak lazım gelir ki, müslümanın muharebesi de, muhakemesi de dinî ile alâkadârdır. Cenab-ı Peygamber Efendimizin gazvelerini ve bazı ayetlerdeki umumî hitaba nazaran belki alel-ıtlak cihatı dinden ayırmak, cihad ayetlerini Kur'an-ı Kerîm'den çıkarmak derecesinde zordur. Kur'an-ı Kerîm, hüküm ayetlerini de ihmal etmemiştir. Muharebe ve muhakeme dinden ayrılamayınca hükümet de zarurî olarak ayrılamaz. Çünkü muharebe ve muhakeme hükûmet işidir. Müslüman Dini'nin hükümetle ilgisini kesmeye çalışan Mansura Kâdısına "**Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan** (başkalarına) **bir ibret olmak üzere, ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.**" (Maide/38) ve "**Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun.**" (Nur/2) ayetlerini de sormalı. Hiç şüphesiz İslam Dini'nin ahkâmından olan bugibi şer'î hadleri hükümetten başkası icra edemez. Nasıl ki Mansurâ Kâadısının, hükümetini inkâr ettiği Hz.Peygamber de bu şer'î hadleri icra etmiştir. Asr-ı saadetle recm olunan **(Gamiz bin Malik el-Eslamî)**nin olayı meşhur ve mazbuttur. (1)

(1) **Mustafa Sabri Efendi**'nin bu esen, Yarın"ın 70. sayfasına kadar yayınlanmış ve "**Peyam-ı İslam**"ın 3. sayısı (31 Ekim 1930) ile, "**devamı var**) denmesine rağmen son bulmuştur. S.A.

DİN VE MİLLİYET

Ne zamandan beri "**milliyet**" akımları hakkında yazı yazmak istedim. Yazı konularının biri birine nöbet vermiyecek derecede çokluğu bu konuyu geciktirmeye uğratıyordu. Maamafih ben bu mesele üzerine evvelce de gazetelerde ve müstakil eserlerde görüş beyan etmekten hali kalmamıştım. Lakin Türkiye'nin ve Türk milletinin yeni hal ve vaziyeti yeni sözlere lüzum gösteriyordu. Filistin'i Araplarla Yahudiler arasında bir mücadele ve kavga sahnesi haline getiren meşhur İngiliz Lordu (Belfor)un vefatı münasebetiyle "**el-Camiatü'l-Arabiyye**" adındaki muteber Kudüs gazetesinin müteveffaya izafetle neşrettiği eski beyanatı arasında nazar-i dikkatimi çeken bir söz, din ve milliyet meselesi hakkında yazmak istediğim makaleleri çabuklaştırmaya sebeb oldu.

Yalnız yeni Türkiye'de veyahut orasının peyki ve gölgesi gibi hareket eden muhitlerde değil, belki yeni Türkiye'nin muanzları sırasında yer almakla beraber bir çok hususlarda o diyarın deliliklerini taklîde özenen hafif meşrebliler, zayıf akıllılar arasında bile "**milliyet**" havası çalanlar ve yolunu şaşırıp dalâlette kalanlar eksik değildir. **Şam**'da çıkan **Türkçe, Arapça, Çerkesçe** yanar döner renkli bir gazetenin Kâbe yolu üzerindeki Kafkaslılık ruhu ve milliyet fikri takip ettiğini gördüğüm zaman, Arabistan'da **Çerkeslik** fikrine revaç verilmesini şaheser bir şaşkınlık örneği saymakla kalmayarak, Arabistan'da Çerkeslik milliyetinin muhafazası endişesine düşülmesini bile çok münasebetsiz bulmuştum. Hele muhafaza-i milliyet sevdası ile latin harflerini kabule lüzum görülmesi beni büsbütün sinirlendirmişti. Şam'da tavattun eden **Çerkesler**, milliyetlerini kaybedip de muhitin etkisi altında Araplaşsalar bundan ne ziyan edecekler? Kaybedecekleri Çerkeslik yerine Arap milliyeti kazanmak ziyan mı, yoksa kâr mı sayılmaya lâyık-

tır? **Benim elimden gelse Türkleri de Arap yaparım, sair müslümanları da... Bunların vaktiyle Araplaşmadığına de çok teessüf ederim.**

Zenbilli Ali Efendi merhumu, Şeyhülislamların, kendimle kıyas edilemiyecek mertebede, büyüklerinden bildiğim halde, bu noktada ben **Yavuz Sultan Selim**'in daha iyi düşündüğüne kaniim. Cennetmekân Şeyhülislam'ın dediği gibi, Türk'ün resmî dilini Arapça'ya çevirmek hak ve selâhiyetini, şer-i şerîfin riayet ettiği lisan hürriyeti icabıyla Padişah'a verilemezse de, Padişah'ın mütalâasındaki büyük siyasî maslahat ta şer-i şerîfin takdir nazarından kaçmayacak derecede mühim olduğundan, **Yavuz Selim**'in yerinde olsaydım, Şeyhülislam'ı dinlemezim. Lâkin şeriat mümessillerinin sözlerine karşı gelmekten, o büyük Padişah'ların ne kadar kaçındıklarını anlamalı ki **Birinci Selim** gibi, yâr ve ağyârı kılıcına boyun eğdiren bir Padişah, şer-i şerîfin hükmü önünde kuzu gibi itaat vaziyeti almış, ve faydası şer-i şerîfe de şamil olacak büyük bir azminden vaz geçivermiştir. Şeyhülislam'ı da İslam Şeriatı'nın hürriyetperverliğine dayanarak öyle bir Padişah'ın azmine mani olmakla tebcîle şayan bir celâdet göstermişse de görüş üstünlüğü **Sultan Selim** tarafında kalmıştır.

Milliyet davalarının aleyhinde bulunduğum halde Türk'ün, vaktiyle dilini değiştirerek Arap olmadığına üzülen acizlerinin de, bu fikir ile Arap milliyeti takip etmiş olduğum ve milliyetçilik aleyhindeki mesleğime karşı bu suretle tenakuz yaparken, (okunamadı...) taraftar çıkmak gibi bir seciye za'fı ve hatta bir şaşkınlık ve hamiyetsitlik eseri göstermekle kaldığım hatıra gelebilir. Zaten millî izzet-i mefsten mahrum olduğunu iddia ederek, milliyet meselelerindeki serbest düşüncelerimle beni ithama yetmenen fırsat düşkünü düşmanlarım vardır. Lakin, hatıra gelebilmesine rağmen yukarıki itiraza mahal yoktur. Türklüğü, Araplıkla mübadeleye razı olduğumdan dolayı millî izzet-i nefisten mahrumiyetime hükm etmek isteyenler **Yavuz Sultan Selim**'in de millî izzet-i nefisten mahrum olduğunu iddia edemezler

ya?... Belki ederler de! Fakat, utanmaları pek kıt olduğu bundan da anlaşılan adamların sözüne akıl ve nakıl pazarlarında beş para veren olmaz. Zaran yok, bu zıp-çıktı Türklerin millî seciyeleri, Osmanoğlu Yavuz Selîm'inkinden daha yüksek olsun da benimki onun derecesinde kalsın!

En doğrusu milliyetçilerin iddiası vechile eğer milliyetin kıymeti varsa bu hususta en ziyade önemli noktasını lisan meselesi teşkil etmesi lâzım geldiğine ve Arap dilinin ne Türk diliyle ne de Çerkes diliyle kıyas kabul etmiyecek derecede üstünlüğü haiz olduğuna nazaran insan, milliyetin küçüğüne sahip olup da onun ile iftihar edeceğine büyüğüne malik olarak onunla iftihar etmek daha kârlı ve daha makul olur.

Halbuki Arap milliyetini kazanmayı Türk milliyetinde kalmaya tercih etmek de millî bir fikir, ve hatta milliyet fikrinde tercih sahiblerinden olmak derecesinde ileri gitmek ve yüksek ayarlı milliyet takip etmek mahiyetinde olmayıp, meselenin sebebi milliyetçilik fikrinden ziyade İslamcılık zihniyetidir. Yani, meselâ Türk iken Araplığı tercih eden, Müslümanlığa fazla bağlılığı sebebiyle tercih eder, milliyetçilikte müşkülpesendliğinden değil. Nasıl ki **Yavuz Sultan Selim de milliyetini din fikri içinde eritmek isteyen büyük bir İslamcı idi.** Benim de Araplığa eğilimim Kur'ân-ı Kerim (deki ayetler) sayesinde Müslümanlığın daha iyi muhafaza edileceğine kani olduğumdandır. İslam düşmanları Arap harflerini atmak yoluyla Kur'an-ı Kerim'i ortadan kaldırmak istedikleri gibi ben de İslamiyetin dayanak noktalarını sağlamlaştırmak için, Arapçayı lisan ittihaz etmek derecesinde kendimize mal edinmek isterim. Ama bundan Türklüğümüz mutazarrır olurmuş... Biz müstefid oluruz ya!.. Dünyada da insanların çalışması menfaat ve mazarrat hesabı üzerine cereyan eder. Hayatını ve hayatının sonunu düşünmek ihtiyacında olan akıllı için dünya ve ahiret saadetini cem etmekten büyük gaye olamaz. Aman, milliyetimize halel gelmesin, diyerek aklın tayin ve temyiz ettiği mühim faydaları elden kaçırmak olmaz. İnsan milliyetsiz de kalmaz. Birini kaybederken doğal olarak diğerine malik olur. Elve-

rir ki aklını kaybetmesin. Onu daima kendisine rehber ittihaz etsin. Bu cihet sağlandıktan sonra diğer kayıpların giderilmesi kabildir. Hülâsa, milliyet insanlardan ayrılmayan bir sıfattır. Onu kendilerine fıtratları sağlamıştır. Bunaenaleyh onunla fazla meşgul olmak, hasılı tahsil ile uğraşmak kadar bâtıl ve beyhude olur. Milliyet haddi-zatında bir marifet ve bir kıymet ise bu, herkeste vardır. Ve hiç bir kimsenin diğerine karşı, milliyet gibi, kendi kendine hasıl olan bir sıfatı, temayüz ve tefahur mevzuu yapmaya hakkı yoktur. İnsanlar kazandıkları faziletlerle biri birlerinden ayrılırlar. İnsanların kazanılmış faziletlere kabiliyeti olmasa hayvanlara karşı bile imtiyazları kalmaz. (Yarın, 14/4/1930, sh: 1 sayı: 62)

Bir insan için mensup olduğu milletin, diğer milletler mensuplarına karşı büyük bir meziyet ve övünç kaynağı sayılması doğru ise diğerlerinin milliyeti kendilerine nakîse teşkil etmesi lazım gelir. Çünkü meziyet ve mefharet nesebî işlerden olduğu cihetle bunları sağlamaya hak kazanan tarafın bulunanlara nisbetle öncülük ve üstünlüğü haiz olması, onların da buna karşı meziyetsiz, aşağı konumda kalmaları gerekir. Ve bu hale nazaran -her müsabakada birincilik kürsüsünün sahibi birden fazla olamıyacağı gibi- dünyada millî üstünlük şerefine hak kazanan millet de mutlaka bir tane olmak, diğerlerinin milliyeti ise kendileri hakkında adetâ derece derece töhmet ve hacalet sermayesi yerine geçmek zarurî olur. Meseleye akıl ve mantık nazarıyla bakılınca verilecek hükum budur. Halbuki dünyada millî şeref ve meziyetin yalnız bir millete inhisarı, cihan milliyetçilerinin gelişi güzel bir tanesinden başkasının işine gelmiyeceğinden, onları tatmin için her milletin kendi görüşüne göre diğerlerinden üstün ve şerefli olması gerekecektir ki eğer bu görüşler gerçeğe aykırı ise milliyet davaları birer dalalet yoluna çıkar. Ve eğer gerçeğin kendisi

ise birbirine aykırı ve ters olan bu davaları hakikat tanıyabilmek üzere dünyada birbirine zıt hakikatlerin varlığını kabul etmek, yani her milleti milliyet meselesinde kendi iddiasına uygun olarak işin aslında da diğerlerinden üstün sayarak dünyadaki milliyetler sayısınca sayısız millî birinciliklere düşüncemizde yer vermemiz lazım gelir.

Millî birincilik davasını, teslime layık bir hak gibi her milletin kulağına koyarak, **"en iyisi sensin ve yalnız senin milletinin şeref iddiasına hakkı vardır."** tarzında hem tekelci ve hem genelleyiciliği ifade eden karşılıklı teşrifat ile her tarafa ayrı ayrı cemile göstermek, milliyet davalarını birbirine nakz ettirmek mahiyetinde olduğu gibi, her millet kendisini diğer milletlerden üstün bilmek ve en önde bu meseleye uygun olmak suretiyle her millet için başkalarına nisbetle öncülük ve üstünlük hakkını korumakta, **"takaddümü eş-şeyi alâ nefsihi"** tabir olunan meşhur istihale ve butlan yerinin de üstünde olarak **"takaddümü eş-şey'i alâ ma tekaddeme aleyhi"** yani, **"Şeyin kendisi üzerine tahakkum edenlere takaddüm etmesi"** gibi en bâtıl bir fikrin bozuk damgası sırıtmaktadır. Fıtratında akıl ve mantık istikameti bulunmakla mümtaz olan insanlardan, muhal arkasında koşmak değil, akla yakın şeylere uymak beklenir.

Denilirse ki:

Milliyet fikirleri gayr-ı muattal duygulara dayalı olduğu cihetle makulâta istinat ihtiyacından varestedir. Onun için milliyet cereyanlarını akla uydurmaya lüzum yoktur. Akıl ve mantık kurallarına uygunluğu kabul olmamasına rağmen milliyet dugusu, insanların tabiatında saklıdır. Hem de aklın uygun bulduğu şeylere dayalı akımlara daha kuvvetli bir şekilde saklıdır."

Biz de bunun cevabında deriz ki: Evet, insanlarda milliyet taassubu ilkel bir hal olarak mevcuttu. Sonra, sonra insanlık terakki ederek, milliyet gibi aklı tatmin etmeyen tabii ortaklıkları yeterli görmemeye ve fikrî ortaklıklar ve bağlar aramaya başladı. İnsan türünün en büyük kıymet ve önemi aklında olduğu için onun münasebetleri koyun veya ta-

vuk sürüsü gibi millî daire içinde sıkıştırılamazdı. Maddî ve manevî meslek ve doktrinlerin irtibatı buradan doğdu. Ve bu bağlar, insanın kıymet ve imtiyaz noktası olan aklından kuvvet aldığı cihetle, tabiatıyla millî bağlardan yüksek tutulmaya lâyık görüldü. Çünkü insan, en büyük insanlık sermayesi olan aklını işletmeye başlayınca her şeyde menfaat aramak ve menfaatının muacceleri ile de kanaat etmiyerek ömrünün sonuna ve belki öldükten sonra intikal edeceği aleme doğru sürüp giden müeccel menfaatler ve mutlu akibetler takip etmek endişesine düştü. Bu menfaatler ve bunun karşılığındaki mazarratlar arasında, büyüklüğünün derecesine göre millî ortaklık ve münasebetleri bir tarafa bıraktırarak, gerektiğinde, değil millet fertlerini biri birinden, kardeşi karteşten ve ebeveyni evlâdından ayırırsa çok görülmeyecek mertebede önem kazananlar oldu. Dünyevî ve uhrevî kısımlara ayrılan bu çıkar yollarını, insan, milliyete gibi hazırda bulmayarak, aklı ile tetkik ve tecrübeleri sonunda sonradan keşf etmiş ve güzide emellerinin sağlanmasını bunlardan beklemeye karar vermiştir. Onun için, bunlarla meşgul olması milliyet havası çalmayı tercihte tereddüt etmez.

Bu çıkarlardan dünyaya ait kısımlarının milliyet duygusuna galip gelecek derecede önemini bu kondua muarızlarımız olan dinsiz milliyetçiler de takdir ve teslim ederler. Meselâ bir millet içinde bulunmak, özellikle o millet fertlerinin ilerici geçinenlerine yeterli gelmez de bir de hususî parti teşkiline lüzum görürler. Partilerinin fikir ve görüş ürünü bir de programı bulunur. Ve bu programa gönül bağlayanlar millet içinde ayrı bir millet vücuda getirmek derecesinde birbirlerine bağlı olarak, program dışında kalanlardan ve özellikle programın muhaliflerinden ayrılırlar. Yerine göre muhaliflerin ayrı millet efradından oldukları şöyle dursun, insanî kişilerden oldukları bile inkâr edilerek kendilerine isnat edilmedik fenalık kalmaz. Yaşamaları felâket, ölmeleri nimet sayılır. Ne kötü olsalar, bunlar da bizim milletimizdendir, denilerek haklarında biraz insaf ve merha-

met duyulmaz. Bu sözü onlardan muhaliflerine merhamet istediği zımnında söylemiyorum. Karşılığında benim de ekendileri hakkındaki duygularım aynı derecede şiddetli ve amansızdır. Lakin ben milliyetçi olmadığım için onlara karşı şiddetli husumet beslemekte mazur sayılabilirim. Lakin onlar hem milliyetçilik davasında hem de milletdaşlarının kanına susamış bir halde nasıl bulunabilirler? Bu noktadaki tenakuzu görmemeleri elbette ya akıllarının veya milleyit duygularının eksikliğindendir. Milletdaşları hakkında merhamet duygusu taşımamaları da millet duygusundan mahrum olmalarının eseridir. Muarızlarını milliyet hududu dışına çıkarmaları da kendi mahrumiyetlerinden neş'et etmektedir. Çünkü insan kabahatli olabilir. Kabahatine göre en ağır cezaya da mahkûm olur. Fakat milliyetinden çıkarılamaz. Hani kendileri **"İnsan ne yapsa dinden çıkmaz"** demiyorlar mı? İşte bu, ne yapsa çıkmamak kaziyesi milliyet hakkında doğrudur. Din hakkında değil! Öyle iken bu adamlar hergün dine söverler de dinden çıkmış olmazlar. Fakat kendileri başkasını kolaycacık milliyetinden çıkarırlar.

Her ne ise bu cihetı uzatacak değilim. Milliyetten çıkmanın ve çıkarılmanın imkanı olmakla beraber, bunun dinden çıkmak kadar dinsiz milliyetçilerin de çıkar duygusu ile bağlı oldukları siyasî partileri karşısında milliyet bağına ve milliyet duygusuna beş paralık önem vermedikleri göz önündedir. Parti aykırılığı yüzünden bir millet arasında bu derecede aynı gayrı görüşlere- müstahak olarak veya olmayarak- maruz kalanlar olur. Aynı millet içinde bu derece parçalanma makbul ve övünülecek bir şey olmamakla beraber çok kere vakidir.

Menfaat uğrunda, sevilmeyen milletdaşların kanını, canını fedâ etmekten çekinmeyenler, milliyet konusunda arz etmek istediğimiz görüşün fena taraftan bir örnektir. Halbuki meseleye iyi tarafından da örnek getirebiliriz: Meselâ vatanın korunması duygusuyla insanlar sevgili milletdaşlarının savaşlara, ölümlere atılmasına lüzum gösterirler. Bunun zahir ve bahir manası vatanın çıkarını denge sırasın-

da milliyet duygusuna üstün tutmaktır. Çünkü vatanları onlara milliyetçilerinden fazla çıkar sağlar. Onun için vatan yolunda kanlarının son damlasını akıtmaya milleti teşvik ederler. Eğer uhrevî vatana da inansalar, onun daha fazla önemli olan menfaatlerini temin yolunda da gerektiğinde, milletlerini ve milliyetlerini fedâ etmekten hiç çekinmezler. Demek ki insanların hareket ve eğilimlerinde her şeye takaddüm eden amil, çıkardır. Milliyet, müsbet menfaatten sonraya kalır. Belki milliyet meselesi çekilip uzatılarak esas olan menfaate uydurulur ve icabında alınır, satılır bir şeydir. Geçen sene **İskeçe**'den ve dağdan bir takım **Pomaklar** gazetelerle bana yazdıkları mektublarında milliyetlerini inkâr ederek Türklük iddiasına kalkışmışlardı. Zahir, çıkarlarını bu tarafta görüyorlardı Eğer Türkiye gibi zayıf akıl sahiblerini cezb eden bir **Pomak** hükümeti olaydı, bu adamlar Türkiye'ye heves ederler miydi? (Yarın, 28 Nisan 1930, sh: 1 ve 4. sayı: 63)

Bundan önceki makalelerimizde "**milliyet**" adı verilen akımın, saliklerini deli divane ettiği derecede, makul bir şey olmadığını hayli izah ettik. Ve milliyet duygusu insanlarda tabiî olduğu kadar ilkel bir haslet olduğundan, insanların gelişmesi ile önemini kaybederek onun yerine, insanın duygusundan ziyade aklını cezb edecek maddî ve manevî bağların kaim olduğuna nazaran, terakki iddia edilen asırlarda millî hasep ve nesep davaları takip etmenin, tahlil sonucu insanlıkta ilkellik devirlerine dönüş mahiyetinde bulunduğunu da anlatmış olduk.

Bu notka-i nazardan "**milliyet**" taassubu medeniyetle hiç uyum sağlamayan ve duyguları, incelik (ve nezaket) kazanarak yükselmiş insanlara hiç yakışmayan bir haldir. Onun için, fazilet ve medeniyet dini olan ve insanı temizleme gayesi takip eden Müslümanlık milliyet taassubunun şiddetle aleyhinde bulunmuş ve bu dinin Yüce Peygamberi milliyet davaları hakkında "**Cahiliyet intisabı**" tabirini buyurduktan başka böyle cahilce intisapta bulunan adamları azarlamak için hiç bir hadis-i şerifte emsaline tesadüf edilmeyen ağır kelimeleri kullanarak haklarında şiddetli ga-

zap izhar buyurmuşlardır. (1). Çünkü, İslam Dini'nin doğuşu, Arabistan yarımadasının kabile kavga ve mücadeleleri ile daimî bir savaş sahnesi halinde bulunduğu zamana tesadüf etmektedir. Eğer Müslümanlık kabile farkından ortaya çıkan düşmanlıklarla yanıp kavrulan o diyarın imdadına İlahî rahmet gibi yetişmeseydi, Arap milleti birbirini yer, bitirirdi. Peygamberimiz en evvel Arabı birbirine din kardeşi yaparak o milletin hayatını kurtardı. (2). İşte İslam Dininin sönmesini başardığı o ayrılık, gayrılık ateşini körüklemek isteyenler hakkında Peygamber Efendimiz büsbütün fazla bir tepki gösteriyorlar. Biz de milliyetçilik aleyhindeki mesleğimizi hem Peygamberimizin yüce mesleğine hem de akıl ve mantık ve insanlık gereğine uyma zorunluluğu ile takip ediyoruz. Milliyet tutuculuğu, İslam Dini'nin ahkâmına, akıl ve mantık kurallarına uygun olmadığı gibi, uluslararası adalet fikrinin kurulmasına da en güçlü bir engeldir. Bu içten gelen duygu ile herkes:

"Ben Uzeyte kabilesinden olmaktan başka,
Bir şey tanımam.
Kabilem dalâlette kalırsa ben de kalırım.
Hak yoluna giderse, ben de giderim." (3)

diyen şaire uyarak nefsi hakkında rüşt ve dalâlet farkı gözetmemek derecesinde dumanlanmış gözle kalmaya razı olacağı gibi, milletinin ve milletdaşlarının gayretini güderken yabancıların apaçık haklarını zıyaa uğratmakla öncelikle tereddüt etmez. Belki bunu millî hamiyet gereklerinden sayar. İşte milliyetçi, benim milletim, benim kabilem, benim mahallem, benim akrabam diyerek evren hakkında nefsine taallukü derecesine göre hüküm veren bir bencil-

(1) "Cahiliyet tarzı ile, ben filan kabileye mensubum, diye iftihar etmek isteyen adamı, taktir zımnında ona: "Babanın bilmem nesini ağzına sok!" deyin. Hem de kinaye tabiri ile yetinmeyip müstehcen şeyin ismini açıklayın" demektir.

(2) "Hepiniz Allah'ın ipine yapışın. Ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki birbirinize düşman iken kalblerinizi telif etti de sırf bir nimet olan İslamın hidayeti sayesinde hepiniz kardeş oldunuz." (3/103) demektir. İttihatçılar kendi zamanlarında bu ayet ile herkesi partilerine davet ederlerdi. Halbuki Allahın ipinden murat dinsizlerin ve ipsizlerin ipi olamazdı.

(3) Bu şiiri söyleyen, Asr-ı Saadetteki "**Huneyn**" savaşında maktul düşen **Dureyt bin es-Samat** adındaki, meşhur cahiliye şairidir.

dir. Dindâr da dindaşını, sevgi hususunda tercih etse de hukuk noktasında eşitlik kanununu ihlâl edemez. Bu noktada dini, kendisini taraf tutmaya sürükleyeceği yerde adaleti gözetmeye zorunlu kılar. Kur'an-ı Kerîm: "**EY müminler! Hak ve adalet vazifesini yerine getirmek hususunda çok dikkatli ve ihtimamlı davranınız. Şahitlikleriniz Allah için olarak, nefsiniz veya ebeveyniniz veya akrabanız aleyhinde bile olsa hakikat yönüne yönelik olunsun.**" (Nisa/135) buyurduğu gibi diğer bir ayet-i kerîmede de: "**Herhangi bir kavim hakkındaki buğz ve husumetiniz sizi kendilerine karşı adaletsiz muamele ile günahkârlığa sevk etmesin.**" (Maide/8) buyuruluyor. Din adamları dinlerinin emri gereğince hak ve adalet kanunlarına bağlı oldukları halde milliyetin hak ve adalet kanunu yoktur. Onun kanunu taraf tutmaktan ibarettir. Bu sebebten "**milliyet**" taassubu ile dinî taassup arasında fark vardır. Hatta bu sebebten din gayretine "**taassub**" itlakı bile doğru bir tabir değildir.

Kavmiyet manasınca "**milliyet**" fikri insanlık arasında haksızlık ve eşitsizlik sebebi olduğundan asrî "**milliyet**" mefhumunda temel değişiklikler yapılmıştır. Meselâ bir devletin idaresi altında bulunan halk, muhtelif ırk ve unsurlara mensup olsa da çağdaş anlayışa göre bir millet sayılırlar. Ve her unsurun kendilerini ayrı millet saymasına izin verilmez. Çünkü böyle yapılmasa bir devletin halkı aralarında ayrılık gayrilik fikri güden muhtelif milletlerden terekküb etmiş olarak birleşik ve samimî siyasî bir kitle teşkil edemezler. Ve o devlete hepsi sadakatle bağlı olmazlar. Onun için meselâ bugünkü Türkiye'de yaşayan unsurların hepsini Türk saymak istiyorlar. Kürt, Lâz, Çerkes, Arnavut farkını değil, adını bile kabul etmiyorlar. Oradaki Rumlara bile Ordodoks-Türk demeye çalışıyorlar. Demek ki bugünkü "**milliyet**" ırk ve kan bağlarından soyutlanarak siyasî bir çerçeve içinde ve adetâ "**hükümet milleti**" mahiyetinde tesbit edilmiştir. Ve bir devlet içinde başka bir milliyet davası takip etmenin, bugünkü anlayışa göre, başka devlet

davası takip etmekten farkı yoktur. Çünkü bir devletin bir milleti olacak ve içinde ikinci bir milletin varlığı, devlet içinde diğer bir devletin varlığı kadar tecviz edilmeyecektir. Özellikle devletlerde, yani halk hükümetlerinde devlet ile milet tam bir birlik halinde bulunacaktır. Fakat bir devlet içinde muhtelif dinlerin mensubu bulunabilir ve hükümetin resmî dini bunlardan birisi olduğu halde diğerlerinin varlığını da hükümet tanımamazlık etmez. Çünkü dinde ayrılık siyasette ayrılığı gerektirmediğinden din farkını hükümet kıskanmacan kabul eder. Lakin bugünkü "**milliyet**" tamamen siyasî bir mahiyet kazanarak devletin mahiyeti ile birleştiği için hükûmetler, idareleri içinde bir milletten başka milliyet tanımazlar. Bu hususta cidden kıskançlık gösterirler. Lozan muahedesinin, **Yunanistan**'da azınlık meselesinden bahsederken, "**Türk**" ismini hiç kaale almamasının manası da budur.

Şu izahata nazaran Yunanistan içinde Türklük ve hatta Kemalistlik fikri takip ettiklerini açıktan açığa söylemekle devlet ve millet mefhumları hakkında birbirinden cahil olduklarını ilan eden iki gazeteci taslağının hareketleri, cehaletlerine bağışlanmıyacak kadar devlet bağına karşı büyük bir cinayettir. Çünkü bugünkü "**milliyet**", devlet mikyası ile ölçü düğünden Türkiye hududu dışında hiç kimse Türklük iddia edemez. Ederse, bunun manası "**ben Türk teb'asındanım**" demek olur. Çünkü bugün, "**Türklük**"ün Türkiyelilikten başka bir resmi ve siyasî manası kalmamıştır. Azınlıkların yalnız dinleri cihetiyle özellikleri vardır. Ve bu özellik muahedeler ile sağlanmıştır. Başka ne milliyet özelliğine, ne de dinsizlik özelliğine gerek hükümetler ve gerek devletlerin muahedeleri beş paralık önem vermez.

İlim düşmanlığı yüzünden aşk ile cehalete sarılmakta örneği bulunmayan şu azınlık muhitinde kendilerine müslüman diyemediklerinden ne hükümet ne de Lozan muahedesinin tanımayacağı Türk milleti namına Yunanistan'da yaygara koparan mecnunlara biz bu dersleri telkin etmeye çalıştıkça onlar cehaletlerine cehalet, ve cinnetleri-

ne cinnet katarak, Türklük davası ile kendilerinin memleketi olmadığına kail oldukları şu memleketten bizi koğmaya kalkışıyorlar. Bu kaşarlanmış cahillerin kendilerini tallimimize karşı mükâfatları da böyle cahilce olmak eğlenceli bir şeydir. (Yarın, 5 Haziran 1930, sayı: 65, sh: 2)

Her memlekette bulunan muhtelif unsarlara mensup vatandaşlardan mürekkeb bir devlet ve bir birlik vücuda gelebilmek için, geçen makalede izah ettiğimiz vech ile milliyet anlayışının tebdil ve tağyirine mecburiyet hasıl olarak devlet ve hükümet mizacına tabi bir itibarî iş haline gelmesi, eski **"milliyet"** fikirlerinin iflâsını isbat ettiği gibi Kapitalistlikle beraber **Nasyonalistlik** akımlarının tepkisi mesabesinde bulunan **Komünistlik** hadisesiyle de eski milliyet fikirlerinin modası kalmadığı ve kalsa bile sınırlı etki alanı ile Komünistlik gibi genişlemeye istidatlı fikrî ve doktriner akımlar karşısında karşı koyma gücünü haiz olmadığı sabit olmuştur. Her milletten insan kaydetmeye müsait olan **Komünistlik, Bolşeviklik** gibi tehlikesi büyük akımların karşısına çıkabilmek için, tekelci bir fıtrat altında kolay kolay çoğalmak bilmeyen ve fıtrî farklarla birbirinden müteneffir kalmak mesleğini takip eden **"milliyet"** kuvvetleri maddî bakımdan yeterli olmayacağı gibi kendisinden başkasını tanımayan ve başkalarına karşı hak ve adalet ahkâmı ile mukayyet olmayan millî zihniyetler de **Komünistlik** ve **Bolşeviklik** yağmacılığına mani olacak manevî bir kuvvet de yoktur. Binaenaleyh bu tehlikelerin karşısına çıkacak kuvvet, şu anda kemiyeti, millî kemiyetlerden çok fazla olduktan sonra başka daima sür'at-le çoğalmak istidadında bulunan ve haram, helal inançları ile ibahe mesleği (haramı işlemeyi mübah gören akım/S.A.)ni red eden din kuvvetleridir.

Garp medeniyeti ile beraber meydan alarak bugüne kadar dünyada saltanat süren ve son zamanlarda gelişme alâmeti göstermeye başlayan Kapilalistliğin faiczcl mesleğine de, bunun yerine geçmek isteyen Komünistlik ibaheci mesleğine de özelliği üzere mani olacak yegâne kuvvet, din kuvveti ve zihniyetinden ibaret olduğu içindir ki Ankara hükümeti, Türkiye'yi **Bolşevik Rusya**'ya yaklaştırmak

kasdıyla dininden soyutlamaya lüzum gördü. Dinin mümessili olan Hilâfet, Türkiye'de Bolşevik seline karşı bir kale idi. Garibtir ki bu kaleyi yıkmak hususunda Bolşevik düşmanı geçinen İngiltere'nin yardımı oldu. Ve daha garibi olarak, İngilizler bu halin pişmanlığını hissedecekleri yerde İslam alemini baştan başa tazyik eden ve dinsiz Türkiye'ye mülayim çehre gösteren İngiliz siyaseti halâ devam etmektedir.

Maka emizin konusunu dağıtmayalım. Din ve milliyet mukayesesi bizi başka vadilere de sevk edebilir. Mevzuya dönüm noktasında şunu söyliyeyim ki "**milliyet**"cilik aleyhinde mantum ve mansur yazılarım olduğundan dolayı beni genellikle milliyet fikrine düşman sananlar yanılırlar. Ben dilleri ve adetleri aynı olan insanların birbirleriyle anlaşmakta en doğal kolaylığa mazhar olacakların ve hem-cinsleri ile bir arada yaşamakta bulundukları zevk, lezzet ve saadeti başka suretle temin edemiyeceklerini takdir ederim. Hiç bir zaman tek başına yaşayamayan ve kendini savunmaya kadir olamayan insanların teşkil edecekleri en yakın ortak kitlenin milliyet camiası olduğunu da takdir ederim.

Bunlardan başka ben ne kadar milliyet fikir ve eğilimini tenkit etsem de, yükselmiş insanlara lâyık görmesem de alemin milliyetinden vaz geçmediğini, en fazla sevdiğim, milliyetlerini kendi milliyetime tercih ettiğim Arapların bile millî taraftarlık ilkelerinden azâde kalamadıklarını, Araplık karşısında Türk'e ve saireye az çok yabancı nazarıyla baktıklarını, geri kalan İslâm unsurlarının da aynı illetle ma'lûl olduklarını, ve hasılı, diğer İslam ümmetlerini, şimdiki millî çılgınlıklarından nefret ve şikayet ettiğimiz Türk milleti kadar da milliyet meselelerinde feragat ve fedâkarlık gösteremediklerini görüyorum. Müslüman Türklerin hepsinin benim gibi Arab'ı nefsine tercih ettiğini ve sair İslamî unsurları kendinden ayrı gayri saymadığını, Osmanlı saltanatının Türk kadar, belki daha fazla Arnavuttan, Araptan, Çerkesten, Boşnaktan, Kürtten, Gürcüden vükelâ ve vüzerası bulunduğunu unutup dünkü **İttihatçılar**'la bugünkü **Kemalistler**'in millî münasebetsizliklerini Türk'e mal ederek kendilerinin de umumî bir tarzda mukabil milliyet davaları takibine koyulduklarını da görüyoruz.

Lakin gördüğümüz bütün bu acı şeylerle beraber, herbiri bu suretle kendi havasını çalmakta olan İslam milletlerinin felâh bulduğunu da görmüyoruz. Bir de alem yanlış milliyet davalarından vazgeçmiyor diye bizim de onlara hiddetlenerek denk bir yanlış yol takip etmemiz lazım gelmez ya! Türkiye'den ayrılan İslam milletlerini İttihatçıların ve Kemalistlerin hareketi şaşırttı ise bize de yeniden onların şaşkınlığının bir eşini yapmak vazifesi düşmez.

Evet, Müslüman milletler Umumî Harb'ten sonra taraf taraf kendi memleketlerinin ve milletlerinin derdine düştüler. Fakat İslam Alemi'nin başına gelen son felâketler ilk önce Türk'ün başına geldi. Türkiye'yi din düşmanı Ankara hükümetinin istilâsı üzerine ilk önce Müslüman Türk, vatanını kaybetti. Ondan önce **Bolşevik** istilâsına maruz kalan Rusya'dan canını kurtaran Müslümünlar, ve hatta Ruslar İstanbul'da ve Türkiye'de sığınacak yer buldular. Zaten İstanbul asırlarca Osmanlı payı-tahtı halinde, kişi ve cemaat olarak, her Müslüman için ve belki her insan için teklîfsiz bir sığınak olmakta devam etmişti. Daha sonra İstanbul'un kendisi ve bizzat Türkiye'nin müslümanları vatansız kalınca onlara karşı hiç bir İslam muhidi kapısını ve kollarını açmadı. Kenar bucakta bulunan İslam Hükümetlerinin, İslam gazetelerinin, İslam ulemasının, yeni Türkiye'den dinini ve ırzını kaçırmak mecburiyetinde kalan müslümanlar nereye gidecek, diye düşünmek akıllarına bile gelmedi. Bir yere gidemeyip kalanlar, şapka giymemek için evlerinde ölünceye kadar nefsini haps etmeye karar verenler ne olacak? Hac farizasını edâ maksadıya bile dışarıya çıkmalarına izin verilmeyen Türk müslümanları göz göre göre dinlerini kaybedip ve zamanın geçmesi ile unutulup gidecekler mi? Hele bundan sonraki nesil, babalarının dinine varis olmaktan tamamen mahrum mu kalacaklar? Merhum babaların mahrum çocuklarının vebali yalnız Ankara hükümetine mi ait olacak? Mes'uliyetten çocukların babalarına ve uzakta yakında bulunan Müslüman hükümetlerine ve Müslüman milletlerine bir pay çıkmayacak mı? Sağlam Müslümanlık

devri olsa bunun için Arabistan'da, Hindistan'da Afganistan'da ve dünyanın her tarafında bulunan Müslüman milletler ayaklanırlar ve hükümetleri aldırmıyorsa onları da ayaklanmaya mecbur ederlerdi. Ankara hükümeti İslam Dini'nin üzerinde hora teperken, dans ederken mutlaka keyfine bırakmazlardı. Nasıl ki şu andaki Müslüman milletlerinin de dindaşları yerine milletdaşları Ankara baskısı altında olsaydı, her taraftan müdahaleler vuku bulurdu. Matbuat yaygaralarının arkası kesilmezdi. O milletler, o hükümetler müstakil olmasalar bile istiklâllerini İngiliz, Fransız tahakkümünden kurtarmaya çalıştıklarının yarısı kadar olsun dinlerini ve dindaşlarını Ankara(nın) tahribine karşı müdafaa edemezler miydi? Ankara'nın sefirlerini ve şehbenderlerini **Hicaz**'dan, **Mısır**'dan, **Şam**'dan koğamazlar mıydı? İstiklâl istemeyi Avrupa'dan öğrendiler, İslam Dini'ne ilan-ı harp eden Ankara'nın meşruiyetini tasdik etmeyi ve Türkiye dahilinde İslam Dini'ne ve Müslümanlara reva görülen ihanet ve hakaretlere müdahale etmeyi de Garp siyasetinden öğrendiler, asrın modasına göre hareket ediyorlar değil mi? Fakat Müslümanca işler böyle takip olunmaz. Ve hareketlerini Müslümanca düzenlemiyen İslam milletlerinin yolu selamete çıkmaz.

Türkiye içinde kısılıp kalan ve gidecek yer ve hicret alanı bulamayan Müslümanlardan başka, Balkan memleketleri sakinlerinden oldukları halde Kemalist tahriklerinin akıllarını başlarından aldığı ve yüzlerini Türkiye'ye döndürdüğü gafillere uymak istemeyen ve lakin gafil kısmın bozgunluğu yüzünden husule gelen sarsıntı ile kendileri de oldukları yerlerde kalamamak endişesinden muzdarip olan müslümanlar nereye gitsin? diye düşünecek ve telâş edecek müslüman hükümetlerden, milletlerden muharir ve mütefekkirlerden de alâkadar kimseler göremiyoruz. Balkan müslümanlarından, müslümanlığı Kemalistliğe dönüşmüş bulunan kısmın hamiliğini Ankara hükümeti deruhte etmiş, bunların menfaati ve müslümanlıkta sebat eden kısmın zarara uğraması hesabına mahallî hükümeti ta'cîz etmek ve

başını ağırtmaktan bir an ayrı kalmıyor. Ve bu aciz, hamisiz müslüman kısmın ve hatta bizzat müslümanlığın himayesi Hristiyan Balkan hükümetlerinin insanî omuzlarına kalıyor. Öte taraftaki Mısır, Hicaz, Irak hükümetlerinin ve yeryüzündeki İslam milletlerinin bu işlerden hiç bir haberleri bile olmuyor. Muhterem "**İntibah**" gazetesinin geçen sayısında okuduk ki Bulgar Maarif Nezareti İslam mekteblerinde Kur'an-ı Kerîm derslerine önem verilmemekte olduğunu haber aldığından dinî tedrisat saatlerinin çoğaltılmasını emr etmiş, Müslüman teb'asının dinini kaybederek ahlâksız kalmasına razı olamıyacağını da gerekçe göstermiş. Şimdi kaderin cilvesine bakın ki Balkan Devletleri idaresinde bulunan Müslüman halk arasında dahili bir dinlilik ve dinsizlik iftirakının mücadele ve muharebesi cereyan ediyor. Müslümandan azma Türkiye hükümeti meseleye dışardan burnunu sokarak dinsiz tarafa destek oluyor ve resmî, gayr-i resmî vasıtalar(la) nüfuzunu kullanarak dindar tarafı acze düşürmeye çalışıyor. Pek çok milyonlarca müslüman teb'ası bulunduğuna nazaran bazılarının büyük bir İslam devleti saydığı İngiltere'de dinsiz Türkiye hükümetine pey-rev olarak Kıbrıs'ta dinsiz Türklerin emellerini terviç ediyor, İslam mekteblerinde Kur'an-ı Kerîm harfleri yerine latin harflerini ikame ederek adanın dindar Türklerine kan ağlatıyor. Kıbrıs'ta (Türkiye)nin içi gibi dinsizlerin galebesi ile neticelenen ve Yunanistan'da, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Romanya'da halâ mücadele ve muharebesi devam eden ve İslam Dini'nin hayat ve mematına müteallik bulunan bu meselelerden muhtelif İslam hükümeterinin ve üç yüz milyonluk Müslüman milletlerinin haberi bile olmuyor. Mücadele devam eden Balkan memleketlerinde hariçten ve dahilden üst-üste katlanan dinsiz kuvvetlerin dayanışmalı tertib ve teşvikleri eseri olarak, sözüm yabana, müslüman mekteblerinin kendi arzuları ile ellerinden atmak istedikleri Kur'an-ı Kerîm'in hukuk ve hürmetini muhfaza vazifesi Balkanlardaki Hristiyan hükümetlere yönelik kalıyor. Soysuz müslümanlar arasında bu derece sahipsiz kalan

Kur'an-ı Kerim'e onlar sahip çıkmak lüzumunu hissediyorlar. Övgü ve şerefi bu Hristiyan hükümetlere, âr ve hacaleti ümmiyetle Müslüman devletlere ait olmak lâzımken, bu cilve-i kadere ne buyurursunuz? Buralarda bulunan Müslümanların ahvali ile Türkiye'deki İslam düşmanı hükümet alâkadâr oluyor da neden İslam hükümetleri alâkadâr olmuyor? Ötekindeki dinsizlik gayretinin mukabilinde, berikiler alâkadârlığa sevk edecek hiç bir din gayreti yok mudur? Türkiye hükümeti Müslümanlıktan resmen alâkasını kestikten sonra hariçteki Müslümanlarla meşgul olmaya hakkı kalmamış ve bu iştigal hakkı Mısır gibi, Hicaz gibi İslam hükümetlerine intikal etmiş değil midir? Böyle mukaddes hukuktan haberdâr olmayan hükümetlere nasıl kınasam,meselenin önem hakkını edâ etmiş olacağımı bilmiyorum.

İşte Balkanlardaki müslümanları da umumen dinsizleştirmeden veya densizlere mağlup ettirmeden rahat etmiyeceği anlaşılan dahil ve haricin müttefik kuvvetleri çirkinliklerine devam eder ve yerel Hristiyan kuvvetleri de bu kadar çalışma karşısında Müslümanlığın fahrî himayesinden usanırlarsa bu müslümanlar nereye gidecek? Bu diyarın Kemalist propagandasına kapılan gafilleri başların şapka koyarak akın akın Türkiye'ye gidiyor. Müslümanlar da gitmek lâzım gelirse, nereye gideceklerini bilmiyorlar. Çünkü bunlara hiç bir İslam muhitinden davet ve sahip çıkma vuku bulduğu yok. Eğer böyle bir şey olsaydı, gafiller de belki yollarını doğrulturlardı. Kendilerinin doğduğu ve geçmişlerinin gömülü bulunduğu memleketlerinde kalmaları daha uygun olduğu halde **Kemalist** tahrikleriyle başlayan ve bir birine sirayet eden bu umumî müslüman bozgununu yeni Türkiye batakhanesine uygunsuz İslam muhitlerinde toplayarak mahv ve heder cihetinden kurtarmaya çalışmayı din borcu bilen müslümanlar nerede?

Umumî Harb mütarekesinden sonra 150 bin Ermeni Suriye'ye, 100 bine yakın Yahudî Filistin'e yerleşti. Bunun yüzde biri kadar Müslüman muhacirin bir İslam muhitine

yerleştiği işitilmedi. Ne zaman ki Türkie, **Darü'l-İslam** olmaktan çıktıktan sonra ne Ermeniler ve ne Yahudiler.. (Türkler) derecesinde yersiz ve yurtsuz, bilhassa sahipsiz kalmamışlardı. Ermenilerin yeni teşekkül etmiş memleketi var. Cemiyet-i Akvam'da hamileri var. Yahudilere gelince (.....okunamadı).

İşte ben bu meseleyi hiç bir tarafa çekmiyerek hepimizin kabahatını söylüyorum. Çünkü hiç bir milletin savunucusu değilim. Gücüm yettiği kadar hak ve hakikatın ve İslâmiyetin müdâfiiyim. Mısır, Filistin, Irak ve Suriye gibi sabık Osmanlı Devleti'nden ayrılarak parça parça olan memleketlere, o devletin kadrini bilmediklerini başa kakmak istemiyorum. Bunu bizzat Türkler bilmedi ki onlar bilsin. Ben ancak hepsinin başına Müslümanlık bağının kadrini bilmediklerini ve mucibince hareket etmediklerini kakmak istiyorum.

Biraz evvel arz ettiğim vech ile herkesin milliyetini sevmesine de bir şey demem. Ancak yeni Türklük gibi dine zıt çıkan milliyetlerden şiddetle uzak tutarım. Dine aykırı olmamakla beraber bazı İslam unsurlarının mensuplarında ve bazı Arap yazarlarında tecrübe ettiğim vech ile evvelce Müslümanlık tarafından red olunduktan sonra Garp efkârını taklid vesilesiyle yine aramıza giren ve din bağını ikinci dereceye düşüren **"milliyet"** aşk ve muhabbetine de çok kızarım. Hiç bir kimsenin milliyeti nazarımda aleme rahmet değildir.

Eskiden **"din"**, **"milliyet"**in içinde mühim bir rükn olarak dahil sayılırdı ve dine aykırı bulunan hal ve hareket, milliyete de aykırı sayılırdı. Böyle milliyete ben de hürmet ederim. Daha doğrusu **"milliyet"** kelimesinin asıl manası **"din" demektir. "Hanîf olarak İbrahim'in milletine** (dinine) **tabi olunuz."** ((Nisa/225) ayeti de bunu gösterir. Fakat bu kelimeyi Türk yazarları **"kavim"** manasında kullanmışlar. Ve halâ Araplar, bizim **"millet"** dediğimiz yerde **"ümmet"** derler. Milliyetlerini İslamiyet içinde örtmeyi gerekli görerek bu hususta İslam milletlerine tam bir örnek

olacak bir fazilet gösteren eski Müslüman Türkler dine mevzu olan bu kelimeyi kasten kullanmışlar sanırım. Buna karşılığında ilm-i hallerine de **"din ve millet ikisi birdir"** diye yazmışlar. Dini, **"milliyet"** yapmak ve müslümanlıktan ayrı milliyet tanımamak istemişler. Viyana kapılarına kadar gidenler bu Türkler idi. Bu Türkler hakkında Ankara Meclisi'nin mümtaz simalarından **Bolu Mebusu Falih Rıfkı,** bir kaç sene evvel gazetelere yazdığı seyahat makalelerinin birinde şöyle söylemişti:

"Osmanlı tarihini bilir misiniz? Bu imparatorluk umumî tarihin azametlerinden biri idi. Hududumuzun bir ucu Viyana'ya iki saat mesafede, bir ucu İran içlerinde, Karadeniz, Marmara iki havzamız; Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Sırbistan, Yunanistan, Arnavutluk birer vilâyetimiz; Arabistan, bütün Mısır, Şimalî Afrika... Brezilyanın bir vilayeti, bütün İngiltere'yi içine aldığı gibi galiba bu imparatorluk bütün Brezilya'yı içine alırdı. O esnada bazı Fransız tüccarları büyük padişahtan mürüvvet istediler. Osmanlı kim, Fransız nerede? **Kanunî Süleyman** için Fransız Kralı, valilerinin herhangi birinden daha mühim değildi. Misafirlerine lütüflarda bulundu. İşte kapitülasyonlar bunlardı."

Demek ki bu İmparatorluktan lütûf gören devletler de sonradan lütûfların hakkını ters olarak ödemişler, tarih-i umumîde büyüklüğüne şahit olduğumuz bu imparatorluğun bugün tarihin inkâra kalkışan sizin gibi na-halef evladı da uhdenize düşen küfran vazifesini yerine getermekte kusur etmiyorsunuz.

Her ne ise en eski düşmanlarından en yeni düşmanlarına kadar büyüklüğünü inkâr edemedikleri Osmanlı Devleti dini, adaleti, beyne'l-milel müruvveti şiar edinerek, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da hakim olmuştu. Şimdi bu devleti bozup yeniden kuran milliyetçi Türkler ise Ankara kapısındaki Sakarya muzafferiyetinin sarhoşluğu ile dini, milliyeti ve insaniyeti kaybettiler. (Yarın, 25/7/1930, sayı: 67, sh: 1, 2 ve 3).

Milliyet mefhumunda mühim bir rükn olarak "**din**"in dahil ve muteber bulunduğu ve hele hiç bir milliyete kıyas edilmiş olmamak üzere Müslüman olmayanı bulunmayan ve çok kere "**Müslüman**" tabirine eşit ve denk gibi sayılan "**Türk**" milliyetinde müslümanlık bir yön veya bir şart derecesinde gerekli olduğu cihetle, dine hiyanet eden Türklerin cinayeti, milliyete hiyanet olmak lazım geldiği, bundan önceki makalemden anlaşılmıştır. İslameyeti kendisine "**milliyet**" yaparak,millî ayrılık, gayrılık davası güdmek gibi ilkelliklerden nefsini tenzih ve arıtmaya muvaffak olan Türk milliyetinin İslamiyet can damarı yerinde bulunduğu halde bir takım çibiliyetsiz zıpçıktı Türkler, Müslümanlığa "**hor**" bakar da milliyet davasına kalkar. Demek ki bu serseriler, bu cahiller "**milliyet**" çalımı satarken Türk milliyeti ne demek olduğunu bilmezler. "**Yarın**"ın "**din partisi**"ne rakip olarak "**milliyet partisi**" teşkil ederler. Dinsiz milliyet olamıyacağını, ve bilhassa dinsizlikle Türk milliyetinin taban tabana zıt olduğunu idrak edemezler.

Türk arasında yeni zuhur eden ve eğer eski "**Gagavuz**"lara Türk denilebilirse müslümanlıktan ilgilerini kesmelerine rağmen kendilerine de Türk denilebilen bu "**milliyet**" putperestleri halâ Türkün kalbini yeni Türkiye'ye bağlayıp yönlendirirken arasını eski Türkiye gibi müslüman zannettirmek ve Hristiyan toprağında bulunan **Türkler, Pomaklar** ve **Müslümanlık** yönünden Türk'e bağlı bulunan sair unsurlar için Türkiye'yi en doğal bir hicret yeri ve eninde sonunda gidilecek bir yer durumunda göstermek isterler.

"**Türkün aklı sonradan gelir**", denildiği gibi bu müzevvir propagandaya kapılan şaşkın Türkler de, analarının, babalarının memleketini bırakıp Türkiye'ye giderken İslam toprağına girttiğini fark ederek giderler, oraya giderken daha ilk adımda başlarına şapka koymak ve İslam kıyafetinden çıkmak mecburiyetine maruz kalmaları bile orası hakkında ki eski zihniyeti tashihe medar olamıyarak, Türkiye'ye hicret edenlerin büyük bir çoğunluğu yine her halde eski Türkiye'den miras kalan İslamiyet cazibesi ile gider. Yani

Türk'ün ve Türkiye'nin hakkında öyle sabit bir kanaat vardır ki **"şapka"**dan alâmet-i küfür olmak özelliği zail oluyor da Türk'ten Müslümanlık özelliği zail olmuyor. Yani Müslümanlık Türk'ün damarına bu derece işlemiştir. Lakin, herkesin teslim edeceğine şüphe etmediğim bu sözümün manası: -Dir sizlerin de çok işine geleceği vech ile- **"Türk ne yapsa dinden çıkmaz ve İslam Dini onun keyfine göre lâstik gibi uzanır, kısalır."** demek olmayıp; maksad, İslamiyetle Türklüğün irtibatının şiddetini anlatmak ve İslamiyetten alâkasını kesen Türklerin Türklük milliyeti ile de alâkaları olamıyacağını izah etmektedir. Türk'ün müslümanlıkla alâkasını, **"millî"** ve ayrılması imkansız olmasından çıkarılacak doğru mana dini olmayanın Türk milliyetine intisaba hakkı olmamasıdır. Yoksa dinsiz Türklerin de müslüman olması değildir. Evet, bu iki noktayı temyiz edemeyen Türkler vardır ki **"Türk'ün aklı sonradan gelir"** darb-ı meseline rağmen, böyle Türklerin aklı sonradan gelmez. Sonuna kadar aldanır, dinsiz oldukları kadar milliyetsiz ve cibiliyetsiz Türklerin oyuncağı olur.

Milliyetleri İslamiyetle kaşnaşan ve belki milliyetlerini İslamiyet içinde eriterek medeniyet ve insanlığa aykırı lekelerden uzak ve temizlenmiş bir milliyet nümûnesi gösteren Türklerden muradım, altı yedi asırlık ömür sürmüş, cihangirlik pâyesine ayak basmış, ve Şark medeniyetinin son temsilcisi olarak her türlü azamet ve semahatıyla dünyaya **"efendi"**lik dersi vermiş olan (1) Osmanlı Türkleridir. Padişahları **"Hadimü'l-Haremeşni eş-Şerifeyn"**, yani iki İslamiyet hârîminin mizmetkârı olan bu **Türkler**'le **Selçuk Türkleri** ikisi de dinsiz Türklüğü kabul etmezler, öyle dinden soyutlanmış milliyetin yüzüne tükürmezler!

Eski Türk mümessili olan Osmanlı imparatorluğu tarihini çekemediklerinden, ellerinden gelse üzerine bâtıllık çizgisi çekmek isteyen yeni Türklerin bile geçen makalemde nakl ettiğim şehadet ve itirafı ile genel tarihin azametlerinden sayılan o büyük imparatorluğun ne kadar dindâr olduğuna ve dindârlığı sayesinde İslamî büyüklüğünü mükemmel olarak hazm ederek, sonradan görmelerin, ne ol-

(1) Şimdi Yeni Türkiye'de **"Efendi"**lik sıfatı mülgadır.

dum delisi, olanların Allah ile rekabet etmek derecesinde düştüğü küçüklüklere düşmediğine bir misal olarak **Sultan Selim I**'in şu (Arapça) beyitlerini nazar-ı dikkat ve ibrete vaz edelim:

"Mülk ve saltanat ancak Cenab-ı Hakkındır.
Dünyada herhangi bir emeline ulaşan fani,
Sonunda elindekini geri vermeye mecbur olacak.
Geçici elde ettiği şeyin, sorumluluğunu taşıyacak.
(Yani saadeti son bulacak ve sorumluluğu sürecektir.)
Şayet benim ve gerek başkasının yeryüzünde. Bir parmak ucu kadar mülkiyet ve hakimiyeti olsa,
Allah'ın mülkünde şeriki olmak lazım gelirdi." (1)

Türk milliyetinin miyarını, Müslüman Osmanlı ve Selçuklu Türklerinden alarak onlardan evvelki putperest ve yahut en sonraki hevâperest ve zen-perest Türk'ü kaale almayışım, Türk'ün tarihindeki şan ve şerefinden bugün elde mevcut lisanına kadar nesi varsa hepsinin Müslüman Türk devirlerine ait olduğundandır. **En eski Türk'ün Bozkurt masalı**'ndan başka bir şeyi olmadığı gibi **yeni Türk**'ün millî övgü ve eserleri adına bir **Frenk şapkası** ile bir **Lâtin hurufu** ve bir **İsviçre Kanunu** vardır. Osmanlı Türklerinin Viyana kuşatmalarına bedel Anadolu ortasındaki kuşatılmışlığını takıp eden dünkü **Sakarya** ve **İnönü** zaferleri bile **şapkalı Türk**'ün eseri değildir. **Şapkalı Türk**'ün henüz hiç bir devletle muharebe ettiğine şahit olmadık. **Musul**'u savaşsız İngilizlere verdiğini biliyoruz. Başkasından bir karış yer aldığını bilmiyoruz. **Şapkalı Türkiye**, İskeceli zengin beylerin, paşaların, hacı-babaların din ve dünyaca iflâs eden çocukları gibi eskiden kalanı bitirmiş, yeniden bir şey kazanmamış babasının ocağına incir dikmekten başka bir marifet gösterememiştir. Türk milliyeti İslamiyetten ayrılmayı kabul etmediği gibi Türk'ün dini gidince dünyası da kalmayacağına eski zengin **İskeçe Türkleri** ile yenilerinin hali arasındaki göze çarpan manidâr bir delil değil midir? (Yarın, 8/Ağustos 1930, sayı: 68, sh: 1).

(1) Müşarün ileyh bu beyitleri Mısır'ın fethinden sonra söylemiştir.

Bir milletin milliyetini teşkil ve temsil eden esaslar arasında o milletin mensup olduğu dinini de kemal-i ehemmiyetle dikkate almak gerektiğinden, dine aykırı hal ve hareketlerin milliyetine de muzır ve münafi sayılması lazım geldiğini yazmıştık. Bu sebebten, zen-perest Türk'ü, üçünü de birbirinden aslî unsurlarından sayılan dinde değişme, doğrudan doğruya milliyette tebeddül ve tegayyur husule getirdikten, başka ibadetlerin adetlere ve hatta edebiyatlara tesiri dolayısıyla, milliyetin diğer unsurları üzerinde de dinin gayet mühim rolleri vardır.

Binaenaleyh bin senedir, Müslüman yaşayan **(Şeriatın kestiği parmak acımaz.), (Ramazan'da oruc yiyenin bayramda yüzü kara olur.)** tarzında darb-ı meseller kabul eden ve nihayet dini uğruna ölen ve bu zihniyetlerle cihangir devletler teşkiline muvaffak olan dünkü dindar Türk milleti Asya'da, Avrupalılık satan bugünkü dinsiz ve an'anesiz hercaî Türk ile bir milletten sayılamazlar. Abdestinde şüphe olmayan dünkü Türk ile iki cami arasında kalmış binamazdan beter bir hale gelen son Türk'ü nasıl bir milletten sayabiliriz ki? Bunlardan her ikisinin itikatları da adetleri de biribirinden tamamen ayrılarak hem mezhebleri, hem de meşrebleri değişmiş, yani aralarında ruhen ve fikren ve sureten ve siireten tehaluf hasıl olmuştur. Dini ile beraber eski milliyetini de unutmaya çalışan, yani Türklükten nasibi kalmayan bugünkü Türk, meşhur Türk şairlerinin edebiyat örneklerine geçen bir çok şiirlerinden artık bir şey anlamayacak ve bir yabancı millet mensubu gibi bu Türkçe şiirlerin zevkine varamıyacaktır. (Peyam-ı İslam, numara: 4, 17 Teşrinisanî 1930, sh: 2).

MASKELER SIYRILIYOR!

Türkiye Cumhuriyeti geçen hafta bir muradına daha erdi. **Teşkilât-ı Esasiye Kanunu**'ndan, devletin dini İslam olduğunu söyliyen fıkrasını kaldırdı. Reisicumhurun ve mebusların, seçimin ardından yeminleri icra olunurken "**Allah**" adına "**yemin**" etmeyi de dinsiz devlet adamlarının ağzına yakıştıramıyarak bundan sonra namusa yemin usulünü tatbike karar verdi. Yeni and içme ibaresini de ona göre tesbit ederek değişen Anayasa'nın metnine yazdı.

Dört sene önce (1924) Türkiye'de **Şer'i Mahkemeler** ve **Dini Tedrisat** ilga olunurken ve hele iki sene evvel de fıkıh ve şeriat kanunlarını yürürlükten kaldırarak yerine İsviçre Kanunları konulurken **Yeni Türkiye Devleti**'nin **İslam Devleti** olmaktan çıktığını ilân ederek devletin dini, İslam olduğu hakkındaki maddenin de daha o zaman **Teşkilât-ı Esasiye Kanunu**'ndan çıkarılması lâzım gelmişti. Lakin din ve devlet haini hükümet, belki millet hazmedemez diyerek sahtekârlığı elden bırakmamak üzere manasız bir lâfzı kalmış olan o maddeyi bir ric'at hattı gibi senelerce kanun metninde ibka etti... Gafil millet bu cansız maddenin kanunda mevcudiyetiyle hayli müddet kendini avuttu. Bazan buna güvenerek dinsizlerle mücadeleye girenler ve hükümetin gazabına uğrayanlar oldu. Dinsiz Ankara'yı dinli göstermeye çalışan münafık avukatlar, bu maddeyi davalarına hüccet makamında kullandı. En sonra geçenlerde tarihî nutkunu irad eden **Mustafa Kemal**, bu diyaneti hüccetinin sahte olduğunu itiraf etti. Yukarıdan gelen bu işaretle kanun metnindeki o ölü maddenin artık defnine ruhsat verilmiş olarak emre hazır hizmetkârlar meclisince müttefikan gereğinin yapılmasına karar verildi. Ankara Hükümeti, saltanattan ayırmak suretiyle başta manasını öldürdüğü Hilâfeti bir müddet cansız ve manasız olarak İstan-

bul'da tuttuktan sonra lâfzını da manasına ekli olarak ilga ettiği gibi, devletin dinine dair olan Anayasa maddesinin işini bitirmeyi de böylece iki hamleye tabi tutarak birincide manasını ve ikincide lâfzını ilga etmiş oldu. (on satır okunamadı/SA). Bu gazete (Muhadenet/SA): **"Devletin dinini kanunda yazmaya ne lüzum var? Apaçık olan bir şeyi söylemek ister mi? Din, kâğıttan ve mürekkebten mi ibarettir?"** diyerek meselenin müdafaasını çok kolaylaştırıyor. Devletin dinini evvelden kanuna yazmamakla, yazılmışını bozmak arasındaki mühim farkı sanki bilmiyor. Maşaallah, Türkiye dinsiz olduktan sonra mı devletin dini açıklık kazanmış? Bu bebledir ki: anayasalarına dinlerini yazan devletlerden hiç birisinin dini Türkiye'ninki kadar bedîhî olamamış! Bir de, kanundan bu sefer devletin dinini kaldırmışlar, dilini yazmışlar. Burası yazılmadan malum değil mi imiş? Türk Devleti'nin dili, Türkçedir, demek, bedihinin henî de zikri abes türüne örnek teşkil etmez mi? Eskisi gibi Osmanlı Devleti olsa belki lisanından bahse lüzum görülebilirdi. Hem de devletin dili kâğıttan ve mürekkebten mi ibarettir ki kanuna yazılmakla mahfuziyeti temin edilmiş sayılıyor? Maamafih dininde durmayan Türkiye'nin dilinde duracağı da bence çok şüphelidir. Manasına riayet edilmeyen muvazaalı maddenin yerine konulması bile Türk dili için bir uğursuzluk alametidir.

Anayasadan dini çıkardıktan sonra da **"Muhadenet"**'in yaptığı gibi halâ, behadet davaları arasında bilâkis bedâhete karşı devletin dinli olduğuna yalancı şahitliği etmenin faydası olmayacağını İstanbul gazeteleri anlamış olacaklar ki onlar artık devletin dinini müdafâa etmiyorlar. **"Devlet mefhumunun din ve imanla ne ilgisi olabilir? Devlet oruc tutar mı, Devlet namaz kılar mı?"** diyorlar. Binaenaleyh devletin dininden bahs eden eski Anayasa maddesinin zaten manasız ve ilmen kıymetsiz olduğunu iddia ederek müslüman kamuoyunu yeni bir şaşırtma hareketle karşılamaya çalışıyorlar ki maksadları, devletin dinsizliğinden milletin dinine bir zarar gelmediğini anlatmaktır.

Demek ki o maddeyi kaldıranlar hiç bir şeyi ilga etmemişler. Eskiden de devletin dini yokmuş. Devlet mefhumuna din isnat ve izafe edilemiyeceğini eski Türkler anlayamamışlar... Yeni adamlar gelmiş, bu yanlışlığı görmüş ve o maddeyi kaldırarak Anayasayı bir manasızlıktan kurtarmışlar. Eskilerle yeniler arasındaki fark bu sözlere göre adetâ bir niza lâfzı derecesine indiği cihetle yeni tadilâtı, mücerret ibare ve ifade tashihinden ibaret saymak lâzım geliyor. Yeni tadilâtta devletin dinini mevzubahs eden bir maddeden de ahkam-ı şer'iyyenin doğrudan doğruya millet meclisi tarafından tenfizi meselesi kaldırılmıştır. Eski kanun ile yenisi arasındaki bu fark da acaba lâfzi bir çatışma kabilinden midir? Devlet mefhumunun dini, imanı olamıyacağı gibi bir binadan, bir salondan ibaret olan Meclis'in ahkam-ı şer'iyyeyi tenfiz etmesinde de manâsızlık ve imkânsızlık gördüklerinden bunu da kaldırdılar mı diyeceğiz? Yağma yok, tevilci efendiler! Evvelce ahkam-ı şer'iyyenin tenfizi Hilâfet Makamı'na aitti. Hilâfeti ilga ederken, ahkam-ı şer'iyyenin tenfizini Millet Meclisine nakl etmişlerdi. **"Halife vazifesini yapamıyor, millet kendi işini kendi görecek."** diyerek türlü türlü yaygaralar da yapmışlardı. Şimdi ahkam-ı şer'iyyenin tenfizi vazifesini millet meclisinden de söküp atıyorlar. Anlaşılan onun da vazifesini ifaya ehliyeti olmadığı görüldü. Hem de görüldü ya, ahkam-ı şer'iyyeyi tenfiz etmedi ya, o halde yine evvelki madde gibi manasız bir lâfızdan ibaret olan o sözü kanun metninde ne için ibka edip durmalı? Oradan da çıkar, gitsin. Daha doğrusu ahkam-ı şer'iyyenin tenfiz olunmaması matlup idi. Ve Hilâfet onun için lağv olunmuştu. Hilâfetin ahkam-ı şer'iyyeyi tenfiz ile muvazzaf olmasından başka kabahatı yoktu. Kabahatı başka Halîfe'nin şahsına ve sonra makamına yüklettiler. O zaman ahkam-ı şer'iyyeye dil uzatamazlardı. Halîfeyi kötülemek, hilâfeti yıkmak daha kolay görünmüştü. Yıktılar, vazifesini Millet Meclisine nakl ettiler. Şimdi oradan da alıyorlar. Açıkta bırakıyorlar. Demek ki Hilâfetin ilgası ve belki daha evvelce hükümetten tecridi

meselesinden itibaren... ahkam-ı şer'iyyenin tenfizine nihayet vermek idi. Kavga onun başında idi. Şimdi buna asli niza mı diyeceğiz, yoksa dönme dolabı gibi bir kaç katlı ve çok derin manalı bir niza' mı?

En sonda ahkam-ı Şer'iyyenin tenfizi vazifesini Millet Meclisi'nden de alarak açıkta bırakanların söyliyeceği söz şudur:

Açıkta bırakmadık, vicdanlara tevdi ettik!

Ben de biliyorum, açıkta bırakmadılar, defn ettiler. Aleyhinde söylemekten, vicdanlara taarruz etmekten vaz geçerek medfeninde bari rahat bırakseler ya! Ne gezer!...

Devlet mefhumunun din ve imanla alâkası olamıyacağı ve, devlet müslüman oldu, devlet namaz kıldı, devlet oruc tuttu, denilemiyeceği meselesine gelince; vakıa mefhuma fiil isnat olunmaz. İnsan yer, içer, söyler, iradesiyle hareket eder ve çok işler yapar ve mahlûk olduğu halde insan mefhumunun elinden bu işlerin hiç birisi gelmez. Mantık diliyle **"küllî-i tabiî"** tabir olunan insanın hariçte vücudu bile yoktur. İşte devlet mefhumu da tabiatıyla böyle olarak kendisine hiç bir iş isnat edilemez. Hani, devlet çıktı, veya battı, derler ya. Devletin mefhumu hakkında böyle ihtimaller bile mutasavver değildir.

Lâkin vaktiyle devletin dini İslam olduğunu söyleyenler, devlet mefhumunundan mı din aramışlar? Devlet, harp yaptı, devlet sulh akt etti, devlet muzaffer oldu, devlet müzakereye girişti, devlet filan teklifi red etti, denildiği zaman devletin mefhumu murat olmadığı gibi dini mevzu-bahs olan devletten de yine mefhum kast ve irade edilmez. Haniya bu defa Anayasa'ya devletin dili Türkçe olduğunu yazmışlar ya! Halbuki devlet mefhumunun dili de olmaz. Mefhum konuşabilir mi? Hariçte vücudu yok ki lisanı olsun. Maskaralığı görüyorsunuz ya! Devletin dili oluyor da dini olamıyor. Neden? Dili bulunur ve konuşmaya kadir olursa dini de kabul edebilir. Her şeye dili dönüyor da buna dönmüyorsa, o başka!..

Maamafih devlet mefhumunun din ve imanla alakası olamıyacağı tarzındaki yeni mugalata, eski Türklerden başka, halâ Anayasalarında devletlerinin resmî dininden bahs eden bütün milletleri, belki geçen haftaya kadar mezkur maddeyi muhafazaya lüzum gören yeni Türkleri, yani kendilerini bile mantıksızlıkla itham etmektedir. (Yarın, sayı: 20, 27 Nisan 1928, sh: 1 ve 4)

Devletin, İslam Devleti olduğunu beyan eden maddeyi Anayasadan tay ve ihraç eden Ankara ricalinin şu hareketini tevcih sadedinde "**devletin din ve imanla alakası olamaz, devlet namaz kılmaz, devlet oruc tutmaz.**" diyerek, bundan milletin din ve imanla alâkasına halel gelmiyeceğini anlatmak isteyen münâfık gazeteler, hakikatte milletin gaflet uykusuna halel getirmemek isterler. Millet, memleket ve hükümetten mürekkeb olan "**devlet**" mefhumunda evvelâ "**millet**" dahil bulunduğuna nazaran cüz'ün alâkadâr olduğu şeylerle küllün de alâkadâr olmasına icap eden mantıkî zaruret hükmünce eğer milletin din ve imanla alâkası varsa, devletin de alâkası olmak lazım geleceğinden başka, malumdur ki Kanun-i Esasiyi millet yazar, hükümetine yazdırır, ve yeni tabiri ile dikte ettirir. Onun için, "**İş bu kanunun icrasına falan nezaret memurdur.**" tarzında her kanunun nihayetine yazılması mutad olan madde, Anayasanın sonunda yoktur, ki bu da Anayasaların sahibi ve murakıbı millet olduğunu gösterir. İşte millet, hürriyet ve sairesi gibi kendisince mühim ve kıymetli olan hususları bu kanuna yazarak onlara raiyet edeceğine dair hükümetten söz alır. Ve haddi zatında Kanun-i Esasiler milletle hükümet arasında mün'akit bir esas muahedesi, bir sulh muahedesi demektir. Kanun-i Esasî'nin başına, devletin dinini yazmaktan maksad da devleti teşkil eden milletin, kendisine kıymet ve muhafazasına, memleketin muhafazası kadar ve belki daha fazla önem verdiği mukaddesatının başında dini bulunduğunu hükümete anlatmak ve ona göre hareket etmesi için hükümeti taahhüt altına almaktır. Şimdi milletle hükümet arasındaki esas mukaveleden din maddesinin kaldırılmasına razı olan Türk mil-

leti, millî maksatları arasından dini çıkararak, nazarında kıymet ve ehemmiyeti kalmadığını kabul etmiş ve hükümeti de artık dinine hürmet ve riayet mecburiyetinden azade bırakmış oluyor. Demek ki Kanûn-i Esasî'de mevzu-bahs olan devletin dini, hakikatte milletin dinidir. Ve onu yürürlükten kaldırmak, milletin dinini yürürlükten kaldırmaktır. Dini hakkında bu düşüşü kabul eden millet nasıl dinli kalabilir? Hükümet-i Cumhuriye, milletin hükümeti olduğu gibi İslam Dini de milletin dini ise ne için Kanûn-i Esasî'deki özenli yerine kendi eli ile balta vursun?

İkinci olarak, millet dinli ve hükümet dinsiz kalamaz. Bu kabil değildir. Çünkü millet, dinî ahkâmla mukayyet ve hükümet gayr-ı mukayyet olunca hükümet milletin dinine tecavüz edebilir, demektir. Hükümetin din ile mukayyet olmasını kabul eden milletd, dinine tecavüz hakkını kendisi vermiştir. Hükümet de zaten bu hak ve selâhiyeti sırf milletin dinine tecavüz etmek için almıştır. Yoksa zoru nedir, Kanun-i Esasî'deki maddeden zararı nedir? Madem ki bu, çocuk aldatıcı gazetelerin dediği gibi devlet din ve imanla alâka, şamından olmayan bir mefhumdan ibarettir. Bu itibarla akıl sahibi olmaktan da değildir ki din ile alâkası olsun! Meselâ, tamamen medreseye düşürmek mahiyetinde olan bu te'vîli haydi kabul edelim. Fakat medreseye düşen meselede dinsizler mağlup olmaya mahkûmdurlar. İşte din, millete ait ve devlet, namaz kılamaz, oruç tutamaz ise de milletin dinine Kanun-i Esasî'sinde yer verilmek suretiyle de bir alâka gösteremez mi? Lâkin o zaman devlet, milletin dinî ile mukayyet olur ve Ankara'nın hesabına gelmeyen de budur. Şimdi millet, Ankara'nın istediği noktaya gelmiş ve dinini Kanun-i Esasî'sinden ihracına muvafakat etmiştir. Demek ki din ile mukayyet olmayan hükümet ona istediği gibi tecavüz edebilecektir. Millet kendisi din ile mukayyet olduğundan, gayr-ı mukayyet kalmasına muvafakat ettiği hükümetine dinini yıkmak için mezuniyet vermiş ve millet de din kaydından bu yolla kurtulmak istemiş oluyor: **"Benim yıkmaya elim varmaz. Senin elinle olsun, böylece hem toptan olur, hem daha muntazam olur. Hem de, ben yıkmadım, dese, belki bu seretle Cenab-ı Hakkı da aldatırım."** demek gibi bir şey!..

Canım, devlet ve hükûmetin din ile mukayyet olmamasından dine tecavüzü nasıl çıkardın? diyemez siniz. Çünkü Ankara hükûmetinin dine tecavüzü olmuş bir iş halindedir. Ve bugünkü Kanûn-i Esasî ta'dilinin manası vaki saldırıyı millî iradeye yaklaştırmaktır. Gerçi Kanun-i Esasî'deki din maddesinin kaldırılmasına muvafakatla hükûmete resmen mezuniyet vermeden daha evvel hükûmet, milletin dinini yıkmış ise de icazet-i lâhikanın geçmiş bir vekalet hükmünde olduğu da malumdur. Hükûmet milletin dinine tecavüz ettiği kadar etmiş, bundan sonra da saldırısına devam edebilecek demektir. Kanun-i Esasî da'dili, tecavüzlerin geçmişine de geleceğine de millet tarafından hak ve salahiyet veriyor. Meselâ hükûmet, dünkü gün camilerin bir kısmını fazladır, diyerek yıktığı gibi yarın da bir bahane ile kalan camilerde cemaatle namaz kılmayı yasaklasa din kaydı ile mukayyet olmadığını kabul ettiği hükûmetine karşı milletin bir şey demeye hakkı olamaz. Çünkü hükûmet, mukayyet olmadığı hususlarda istediğini yapmaya mezun olması lâzım gelir. Din ile mukayyet olan miletin namaz kılması ne kadar tabiî ise din ile mukayyet olmayan hükûmetin de istediği anda onu namazdan ve sair dinî vazifelerden men etmesi o derecede tabiidir. Özellikle iş zıddıyete binerse hükûmet sözünü yürütmeye kadirdir. Çünkü engelleme gücünü de millet onun eline teslim etmiştir. Hele Türkiye'de her kasabanın hükûmeti için camilerinin cemaatını kahr ve tenkil etmek işten bile değildir. Görüyor musunuz namaz kılmak, oruç tutmak, dindar olmak elinden gelmeyen devlet ve hükûmet gibi mefhumları? Dinsizlik ellerinden nasıl gelebiliyor? Halbuki bu mesele medreseye düşünce; "**İsbatı mutasavver olmadığı yerde nefy de mutasavver olmamalıdır**" kuralı gereğince, elinden dindarlık gelmeyen devlet ve hükûmetin, dinsizlik de gelmemeli idi.

İşte size vaki ve muhtemel örnekleri ile hükûmetin dinden soyutlanmış olması ve milletin din ile bağımlı olmasının tabiî ve mantıkî sonucu! Demek ki hükûmetin dinden soyutlanması ile milletin dinine halel gelmemek dâvaları

kat'î olarak bâtıldır. Belki hükümetin soyutlanması sırf milletin dinine halel getirmek maksadıyla vaki olur. Bunun başka bir sebeb ve saiki yoktur. Ve böyle, kendisi din kaydından azade olduğu cihetle milletin dinini istediği zaman yıkmaktan çekinmeyecek bir hükümeti sırf ihtiar ve intihab etmekle, yani daha umulan dinî tahribat vaki olmadan önce millet, hükümeti ile beraber dinini terk etmiş sayılır.

Akıl ve mantığın kabul ettiği bütün bu incelemelere göre, milletin fıtratında her şeyden mukaddes olması lazım gelen dinini hükümetin saldırısından masun ve mahfuz tutmak için hükümeti de din kaydı altına almaktan başka çare yoktur. Hükümet miletin dinini tanımak şartıyla millet de hükümeti tanıyacak ve milletin din ile hükümeti arasındaki uyum ve denge bu şekilde tesis edilmiş olacaktır. Yani ne zaman milletin dini ile hükümetin arzusu çatışsa, dinin sözü üst gelecektir. Çünkü hükümetin sözü üst gelmekten dine zarar gelir ama dinin sözü üstün gelmekten hükümete zarar gelmez. Zira müslümanların bütün çıkarlarını üstlenen dinin, hükümetin menfaatını da koruyacağına şüphe yoktur. Halbuki millet, hükümetini dinine emniyet ettiği kadar dinini hükümetine emniyet edemez. Müslüman tabiatıyla istibdâda eğilimli olan hükümetlerin ne hüsnü niyetine, ne de akıl ve basiretine dini derecesinde itimat edebilir. Meselenin maddî cihetî böyle olduğu gibi dinin sözü üstün gelmekten hükümetin şeref ve haysiyetine bir nakîse gelmediği halde dindeki ulvî ve İlahî haysiyet, zerre kadar elinde kalmayı kabul etmez. Eski İslam hükümdârları dinin ve İslam şeriatının naçiz birer hadimi olmakla müftehir idiler. Hükümet reislerine bu durumu yalnız din ve şeriat uleması tayin etmemiştir. En münevver İslam ediblerinin zihniyeti de bu merkez dedir. Meşhur **Abdülhak Hamid**'in, meşhur eserinde **"Tarık bin Ziyad"** gibi Şam'dan kalkıp İspanya'yı fesh eden bir kahraman kumandanın dilinden: **"Ben âmir değilim, âmirimiz Şeriattır."** (Tarık, sh:67) dediği ve **Târık**'ın üstü bulunan **Musa bin Nusayr** da **Tarık**'a hitaben:

"-**Senin büyüğün benim! Seni ben terbiye ederim. Benim büyüğüm Halife'dir! Halife beni azarlar, Halife'nin âmiri de Şeriattır! Vazifesini yapmazsa onun terbiyesini de Şeriat verir.**" (Târık, sh: 233) dedirtmiş olduğu halâ **Abdülhak Hamid**'le beraber nazar-ı ibret önünde duruyor! "**Nazır-ı ibret önünde**" diyorum. Çünkü erzel ömründe dinsiz Ankara hükümetinin reisine taabbutla (tapınmakla/SA) geçimini sağlayan bugünkü **Hamîd**'e sorsanız, utanmaya lüzum duymayarak evvelki sözlerine belki şunu ilâve eder:

"**Halife'nin âmiri olan Şeriat'ın âmiri de Mustafa Kemal'dir. Şeriat, Halife'nin terbiyesini vermeye kadir olduğu gibi Mustafa Kemal de hem Halife'nin, hem de Halife'nin âmiri bulunan Şeriat'ın tarbiyesini de verir!**" (Yarın, sayı: 21, 11 Mayıs 1928, sh:1-4)

Üçüncü olarak; Devletin dini İslam olduğunu ifade eden maddenin Kanun-i Esasî'den çıkarılması, Türkiye(nin) lâik, dinsiz bir hükümet kabul edilmesinin tabiî sonucu olduğu malûmdur. İşte devletin şimdi önceki dininden rucu etmesi de hükümetin dinden soyutlanması manâsına matuf olacaktır. Devletin dini olmamaktan, milletin dini olmamak lâzım gelmez, diyen te'vilcilerin iddiasına muvafık olan da budur. Halbuki bir milletin dini olup olmadığını anlamak için onun teker teker efradını tetkik ve tecrübe ederek umumunu veya umumiyet yerine geçen çoğunluğu hakkında hüküm yürütmek kabil olmadığı cihetle, milleti temsil eden hükümetin haline göre milletin dini hakkında bir fikir edinmek lüzumu hasıl olur. Türk milletinin hal-i hazıra gelinceye kadar müslüman milleti olarak tanınması bile vaktiyle bir İslam devlet ve hükümeti vücuda getirmiş ve böylece dinî bir manevî şahsiyetle idamesini prezante eden bir hükümet ve devlet idaresi altında şimdiye kadar varlığını sürdürmüş olması sayesindedir. Bu cihet böyle olduğu gibi milletin ayinesi ve en muteber örneği olan hükümetin, bademâ milleti, dini ile beraber... İstinkâf etmesi elbette hayra alamet olmayıp ya milleti hakkıyla temsil etmeyen, yani milletin haline uygun olmayan bir hükümet bulunduğuna yahut milletin de dinini bırakan bir hükümetle hem-hal olduğunu kabul ettiğine delâlet eder.

Daha doğrusu dinsiz hükümet, dinsiz milletin mümessili olması lâzım gelir. Çünkü milletin dağınık veya müteşekkil bir millet olmak üzere iki türlü görülüşü ve iki tür mevcudiyeti vardır. Kişi halinde milletin dini olup da hükümet ve müteşekkil bir cemiyet halinde dini olmazsa Müslümanlık böyle bir milleti kalben dinli olarak kabul edemez. Çünkü İslam Dini, akıl ve hikmet dini, ve bir medeniyet dini olduğundan mensuplarının hükümet ve cemiyet haline daha ziyade önem verir. Zaten, medeniyet, şehir manasında olan medineye mensup olmak demektir. Şehirde toplu bir surette yaşayan halkın ictimaî bir nizamı bulunması zarureti hasıl olur. Bu suretle medeniyet ve hükümete yol açılır. İşte müslümanlık yalnız kendini düşündürmeyip, genel durum ile beraber genel durumlarını tam bir ehemmiyetle nazar-ı dikkate aldıran ve bir milletin salâhını, en fazla umumî vaziyetlerinin ve ictimaî hayatlarının salâhı ile kaim olduğunu pek güzel bilir. Ve bu medeniyet ve cemiyet dini, Müslümanların kişisel hal ve hareketlerine karışır da... daha mühim olan cemiyet ve hükümet hayatına karışmaz mı? Yani efrat halinde müslüman olmayı yeterli görerek hükümet ve cemiyet halinde müslüman olmaya lüzum göstermez olur mu? **"Ben kendime bakarım. Alemin işine karışmam. Siyasetle uğraşmam"** diyen ölgün ruhlu ve düşkün himmetli mikroplar gibi İslam Dinini de hissiz ve hamiyetsiz amillerden mi sanıyorsunuz? **"Sizden biriniz nefsi hakkında ne arzu ediyorsa din kardeşi hakkında da onu arzu etmedikçe iman etmiş olmaz."** maelinde olan hadis-i şerîf mucibince müminler için kendi nefsinden başka umumun hayır ve şerri ile de ilgilenmeyi iman borcu gösteren bir dinde herkesin kendi kendine müslüman olmayı yeterli görmiyerek milleti ile beraber.....müslüman olması, müslüman hükümet ve teşkilâtı altında bulunması lazımdır. Müslüman bir milletin hükümeti, yabancı hükümeti gibi milletin dinine karşı ilgisiz ve tarafsız kalarak milletin dinini benimsemez ve kendi dini addetmezse, müslümanlık adına bu nasıl kepazeliktir? Dinin dünyadan, ve bir başka tabirle, hükümet ve siyasetten ayrılmak meselesini çıkaranlar

İslam Dini'ne en kestirme yoldan suikast etmek istemişlerdir. Müslümanlığın kuyusunu kazmak için düzenlenen Kemalist kazıyyesinin en müthiş kısmını bu nokta teşkil ettiği halde bunu haddi zatında Müslümanlığa sığar bir şey gibi göstererek Müslümanların gözüne perde çeken gizli din düşmanları bizim aramıza girmiş, teker teker millet fertlerini dinsiz yapmak müşkil olacak ve uzun sürecek, belki de dinsizler üzerine tehlike davet edecek olduğundan böyle yapmaktan ise hükümeti dinsizleştirmek ve bundan halkın dinine zarar gelmez, dersek, sonra dinsiz hükümet de, milletin dininin icabına bakar. Bu açık dönme dolabın anlaşılmayacak neresi var? Dindâr ahalinin başına dinsiz hükümeti neye dikiyorlar? Böyle bir hükümeti halâ müslümanlık davasında bulunan millet kabul etse bile Müslümanlık kabul eder mi? Yok, yok!... İslam Dini kendisini tanımayan hükümeti tanımak gaflet ve zilletinde bulunamaz: **"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emr eder, kötülükten men eder ve Allah'a inanırsınız."** (Al-i imran/110) ayet-i kerimesinde Müslümanların en birinci ayırıcı sıfatı olarak gösterilen ma'rufu emr ve münkeri nehy vazifesi ciddi ve mükemmel bir şekilde ifa olunması için hükümet mevkiinde bulunmak lâzım geldiğini ve hükümet ve siyaset kuvveti her kuvvetin üstünde bulunduğunu İslam Dini çok iyi bilir. Ve o sebeble hükümet ve siyaseti asla ve kat'a elden bırakamaz. **"Allahın hakkını Allaha, ve Kralın hakkını Krala veriniz"** diyen Hristiyanlık belki hükümet ve siyasete karışmayabilir. Fakat esasen hükümet dini olan İslam Dini için, hükümet ve siyasetten elini çekmek kabil değildir. İslam Dini'nin sair dinlere kıyas edilmeyecek surette hükümet dini olduğunu (müverrihler) isbat etmiş ve (tüm Garplıların dikkatini) çekmiştir. Öyle iken, hükümetten ayrılmayı kabul edebilecek durumda bulunan Hristiyanlık bile, muazzam İngiltere hükümeti gibi bir çok hükümetlerde görüldüğü veçh ile halâ hükümetten alâkasını kesmiyor da İslam Dini mi kesecek? (Yarın, sayı: 22, 25 Mayıs 1928, sh 1-4)

SIYRILAN İKİNCİ MASKE (Abdülmecid Komedisi)

Kanun-i Esasî'den (Anayasa'dan) devletin dinini silerek din ve dünya ayrılığını resmen ilan eden Ankara hükûmeti dinsiz çehresinden riya maskesini atmış olduğu gibi, bu mesele münasebetiyle, **Kahire**'de intişar eden "**Müsavat**" gazetesi de çıkışından beri komik bir maşa halinde suistimal ettiği "**Hilâfetçilik**" perdesinin aralığından dinsiz çehresini göstererek, Ankara'nın arkasından, o da maskesini sıyırmıştır. Vakıa bu iğreti Müslüman gazetesi, şimdiye kadar neşriyatında, samimiyetle bağlı olmadığı ve bağlı olmadığından iyice bilmediği Müslümanlık prensiplerine dokunacak sözleri kaleminden kaçırarak hakikî meslek ve mahiyetini dikkatli nazarlardan saklayamamakla sırtladığı oyuna beceriksizliğini göstermekten hali kalamıyoru. Lakin bu defa daha cahilce bu cesaretle foyasını meydana koymuş oldu.

İşte İslam Aleminde Türk dili ile yayınlanan tek hilâfet gazetesi ( ) de dinin devletten ayrılmasına esas itibariyle taraftar çıkıyor... Ne hazin bir hal! Mezkûr gazetenin 21 ve 33 numaralı sayılarında bu fikrin takip ve terviç edildiğini görerek dehşete düştük. Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiye, İslam tehzib ve terbiyesinden ziyade alafranga hayata kıymet veren **Abdülmecid Efendi Hazretlerine**; muazzam İslam hilâfetinin lisan-ı hali olmak vazifesi de, menfaat ümit ettiği zevat ve makamların mizacını kollamaktan başka hiç bir şeye kıymet vermeyen **Hafız İsmail Efendi**'ye tenezzül ederse işte böyle günün birinde maskeler sıyrılır, rezaletler sıntır kalır, Hilâfet Makamı'nın yayın organı rolünü ifa etmek için dindar görünmeye lüzum hisseden bir gazetenin müstear dini bu kadar devam edebilir.

Din ve devlet ayrılığının ne kadar müthiş bir dinsizlik olduğunu bir zamandan beri yazmakla bitiremiyoruz. "**Mü-**

savat"çı da bunları okuyor. Demek ki Ankara keferesi gibi onun da dalâletten nasırlanmış kalemine tesir etmiyormuş. Bizim yazılarımızdan başka, **Mansura Kâadısı Ali Abdurrazik**'in bir kaç sene önce neşr olunan Arapça kitabında mevzu bahs ettiği din ve devlet ayrılığı nazariyesini red ve ibtali için Mısır uleması cild cild kitablar yazdılar, **Ali Abdurrazik**'in kitabını yerin dibine geçirdiler. Hele **Tunuslu Muhammed Hazar el-Hüseyn** adındaki değeri yüce alimin kitabını okuyup da bütün münazara noktalarında hasmına nasıl kat'î darbelerle galebe ettiğini görüp anlamak, ve sonra ortada hiç bir şey yokmuş, söz alanı Mısır'da kendisine bırakılmış gibi, lâubalice kalem sallamak, müslümanlık kaidelerinin başını gözünü yaran, dinî esasları alt-üst eden yazılarla Hilâfete hizmet iddiasında bulunmak, sahte diyanetperverlik içinde mukallitçe yenilikler satmak, Ankara'nın devleti dinden ayırmasına atıp tutarken taraftar çıkmak, inkılâpçıların irtica ve taassup namelerine ağız uydurmak, bütün bu hokkabazlıklar "**Müsavat**"cı **Hafız İsmail Efendi** gibi ne medreseden ve ne mektebten feyz alamayan, acziyet sebebiyle muarızlarının önünde boyun bükme eğilimleri gösteren, Osmanlı saltanatı hanedânından İngiliz devlet ricalinin dost ve ölülerine kadar, **Mustafa Kemal**'e övgüler ve **Halife Vahidüddin** ile birlikte Türkiye'den harice iltica eden muhalefet zümresine hicviyeler yazan emîru'ş-şuara **Ahmet Şevki**'ye kadar, tesettür-i nisvan aleyhinde neşriyatta bulunan servet sahiblerinden **Hedy Şuravi Hanım**'a, ve diyanet ve muhalefet mesleği ile mesleği gayr-ı mütecanis daha bir çok kimselere kadar, kuvvet tahmin ettiği bütün yapışacak kapıları okşamak endişesi ile yolunu şaşırmış adamlar da görülebilir.

Abdülmecid Efendi Hazretleri'nin şer'an sahih olmayan hilâfetinin dellâllığını deruhte eden bir gazeteden, Allahın şeriatına taarruz vukuuna ait hilâfetçilik noktasından hiç beklenmeyen böyle bir hareket olmakla beraber hilâfetcilikte, sahih olmayan bir hilâfeti temyize kadir olmayanlara sahih bahasına satmaktan ibaret olduğundan, şeriat

ahkâmı, hak ve hakikatle günün birinde takışması benim de pek beklemediğim bir şey değildi. Yalnız o günün seçiminde acele etti, acemi bülbül vakitsiz öttü. Daha doğrusu Cenab-ı Hak sahte hilâfetcinin basiretini bağladı, kendi kalemi ile kuyusunu kazdırdı. Ve komedi o zamandan intak-ı hak vuku buldu. Dinsiz çehrenin vakitsiz sırıtmasında başlıca amil **Hafız İsmail Efendi**'nin kara cehaleti olmuştur. Bedbaht adam, Kemalistlerden işittiği din ve dünya ayrılığını ufak bir şey zannetmiş, şer'î ilimler nazarında bunun vehametinin ne derece büyük olduğunu bilmiyormuş. İbadat, muamelât, ukubat, siyasiyat ve ictimaiyata ayrılmış ahkâmı ile din ve dünyayı toplu olarak elinde tutan İslam şeriatının elinden anayasal ve siyasal haklarını almaya, dinsiz olmadıkça insanlar nasıl cür'et edebilirler? Devlet işlerine müdahale edebilen dünyayı terk eder gibi bir köşeye çekilmeyi kabul etmeyen Kur'an-ı Kerîm'dir. Onun -Allahın kitabı olduğunu tanıyorsak- yalnız ahirete ait haberleri değil, dünyaya ait kanunlarını da kabul edeceğiz. Dini dünyadan ayırmak, İslam Dini'nin kitap ve sünnette açıklanan ahkâmın yarıdan fazlasını ta'tîl ve ilga etmek demek olduğunu **Hafız İsmail Efendi** biliyor mu? Bilmiyor mu? **Mustafa Kemal** bu işi cebir ve hakaretle yapmış, "**Müsavat**'-'cı tatlılıkla, ihtiramla yapacakmış! O da dini devlet işlerine müdahale ettirmeyerek İslam şeriatının dünyevî ahkâmını ilga edecek değil mi? İlgadan büyük hakaret olur mu? Hem de İslam Dini, tabiatıyla gücü yettiği ve inananlarına sözünü geçirdiği müddetçe devlet ve hükümet işlerine müdahale hakkından feragat etmez. O halde, dini devletten el çektirmeyi kararlaştıran **Müsavatçı** da zor kullanmaya mecbur olacak, İslâm Dini müslümanların kalbinde ölmedikçe o da bu işi tatlılıkla başaramıyacaktır. Tatlılıkla yapmaktaki maksadı, yoksa din-i İslam'ın koyucusu bulunan Cenab-ı Hakkın devlet ve dünya işlerini insanlar kadar bilmediğine müslümanları ikna edeceğine mi işarettir? İftirak nazariyesinin bundan başka müslümana yolu ne olabilir? **Mustafa Kemal** tarafından **Abdülmecid Efendi**'ye tevcih edilen Hi-

lâfet Makamını, hükümetten ayrılmış bulunması cihetiyle İslam Dini'nin tanımıyacağını en evvel kayt ve tesbit eden ben olmuştum. Hükümetten vaz geçmemeyi İslam Dini'ni devlet ve hükümeti elden bırakmak gafletine düşürmek istiyorlar? Yok yok siyasî istiklâle, en uyanık diplomatlardan ziyade önem veren İslam Dini, ilk önce, kendisini tanıyan Müslüman mileti ile münasebetlerinde iktidar mevkiine hakim ve cismanî hükümete sahip olarak tanınmak ister. Onun için, İslam Dini bir memlekette mağlup olmadıkça siyasete hakimiyet mevkiini elden bırakmaz. Ve başka suretle ne kadar muhterem olsa bunu, himaye altında muhterem olmak sayarak, ne haysiyetine ve ne de emniyetine lâyık bulur. Dini devletten tefrîk hadisesinin manası; evvelce hükümet dinini emri altında iken şimdi dini hükümetin emri altına vererek mahkum vaziyetine düşürmektir. Tefrîk tabiri ile hadisenin vehametini kapatmaya çalışıyorlar.

Din hükümete, hükümet de dine müdahale etmeyecek zannını veriyorlar. Halbuki dinin müdahalesinden ve emri altından çıkan hükümet mutlaka dini emri altına alır. Türkiyenin hali buna şahittir. Bu meselenin mantıkî tahlilini de önceki yazılarımızda arz ettik. Sonradan müslüman memleketinde mutlaka İslam Dini'nin kanunları hakim olmak lazım gelir. onun için şer'an **"Dâr-ı İslam"**, ünvanı, İslamî kanunların yürürlükte olduğu memleketlere itlak olunur. Bu din, yukarıda da söylediğimiz vech ile cemiyet ve hükümet dini olduğundan, en kayıtsız bir devlet bile, vatandaşlarını, kendi kanunlarından başka kanunların hakimiyeti altında görmeye nasıl tahammül etmez ve bunu tabiiyet iddiası ile kabil-i te'lif bulmazsa, İslam Dini de başka kanunlarla idare olunmak isteyen milletlerin İslâmâ tabiiyetlerine inanmaz. İslam Dini'nin devlet üzerindeki hakimiyet hakkını tanımak, tabiatıyla, Avrupa'nın fennî ve sinaî terakkileri ile bu alanda ihtisas sahiblerinin selahiyetlerini tanımamak değildir. Hükümetin şeriat kanunlarına boyun eğmesi, hocaların her şeyi bilmek davasında bulunmaları ma-

nasını da ifade etmez. "**Müsavat**"cı, dinin devlet işlerine müdahalesinden bu manaları çıkararak muarızlarına iftira ile galebe zemini hazırlıyor. İslam rejiminde şeriat ve şeriatçılar hükümetin sahibi olarak her işi ehline tevdi' edecekler. Ve yalnız İslâmın şevketi ile müslümanların maslahatını gözeteceklerdir. Osmanlı saltanatının inkırazını, dini devlet işlerine müdahale ettirerek, İslam şeriatının sabit esaslarına bağlı kalmaktan mütevellit göstermeyi de İslam Dini'ne iftira hususunda Kemalistlerden aşağı kalmadığı ve din aleyhinde aynen onların propagandalarını taklîde özendiğini isbat etmiştir.(....)

....

Lakin **Hafız İsmail Efendi** kendine gelsin. İslam Dini kuru bir nasihatten ibaret değildir. Müslümanlık teşkilâtı demek de değildir; cismanî hükümetin yaşama ve tenfiz vazifelerini birden haizdir. Sonra Osmanlı imparatorluğuna, tarihî hastalığı İslam Dini'nden ve İslam Dini'nin değişmez anayasasından gelmemiş, aksine yüce dinine riayeti gevşetmesinden bulmuş, belâsını da eski ve yeni yeniçerilerinden ve nihayet dinli medreseleri ihmal ederek, aşırı bir rağbet ve fazla bir muhabbetle koynunda beslediği dinsiz, imansız mekteblerden gelmiştir. Osmanlı imparatorluğu **Fatih Sultan** ve **Yavuz Selim** zamanlarındaki gibi dinine sarıldığı ve dini medrese saltanatı temsil ettiği devirlerde cihangirliğe yaklaşmıştı. Türkiye, din kaydını attıktan sonra, dünya dengesinde, vaktiyle dinli olarak elde ettiği üstün mertebeye vasıl olmadıkça, alçaklara dillerini kısa tutmak düşer. "**Müsavat**"cı ise mazi ve hâle ait yüce hakikatleri, Osmanlı imparatorluğunu bugünkü hâk-i izmihlale sererek üzerinde tepinmekle hızını ve hıncını alamayan dinsizlerin bile ters tarafından görmeye ve göstermeye çalışıyor. Osmanlı imparatorluğunda dinin (devlete) müdahalesini ve iştirakini temsil eden **Şeyhülislamlığı, Umur-i Diniye Nezareti** tabiri ile dinin devletten ayrılık teşkilâtı vezninde tasvir etmesi de makûsiyetin bir nümunesidir.

....**Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin bahil hilâfet isnadından bu kadar cesaret alırsa Ankara hükümeti gibi mevcut bir kuvvete arka çıkarsa, ne cevherler yumurtlayacak! Dinsiz (Ankara) hilâfet düşmanı olduğu bilinirken, bu bedbaht, hilâfete taraftarlık kisvesi altında İslam Dini'ni baltalamaya kalkışarak, ortaya büsbütün yeni şekilde bir dinsizlik koymak istiyor. Hükümetle arası açılan dinin hilâfetle de arasını açarak, adetâ bir **"Hilâfet-i Lâ-Diniye"** nazariyesi kurmaya çalışıyor. Mısır gibi ilim ve İslam mahşerinin ortasında çıkarılan bu münker sesten, Türklük namına, Türk'ün mazide yaşattığı **"Hilâfet"** namına, uzaktan uzağa utandım. **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nden **"Müsavat"**'a bir tektir, bir tekzîb gelmesi ihtimalini de -zayıf olmakla beraber- hesaba katarak ondan sonraki sayısını bekledim. Temenni ettiğim tashihi bulamayınca işte **Hafız İsmail Efendi**'yi ben tevbîh adıyorum, halîfesini de kendisinden ayırmıyorum. Demek ki dini her şeyden ayıran asrî modaya göre, dinsiz hükümetten sonra bir de **"dinsiz hilâfet"** nazariyesine şahit olacağız. Bu garîbenin eşrat-ı saat arasında yeri yoksa efrat-ı cehalet arasında yeri vardır.

Demek ki kendi kendine Fransa'da oturan ve şimdiki halde sabık Osmanlı veliahdlığından başka bir sıfatı haiz olmayan **Abdülmecid Efendi Hazretleri**, fikirlerinin taraftarı olan gazetenin istediği gibi dini devletten ayırmak görüşünde bulunarak, daha halîfe olmadan Hilâfet'e suikast fikirleri taşıdığını gösteriyor. Dinin devletten ayrılmasını gerekli gören dinsizler var. Bunu anladık. Fakat bu ayırıma, halîfe tarafı da taraftarlık izhar edince bu hal, hükümetten tefrîk edilen dinin hilâfetten de tefrîki mahiyetini alarak dünyada görülmemiş bir maskaralık olmuştur. **Mustafa Kemal**, Hilâfete vazife-i diniye ve mahiyet-i diniye var, diyerek onu kendisinden uzaklaştırmıştı. Eğer **Hafız Efendi**'nin dinden tecrit ve tefrik ederek **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'ne takdim ettiği lâ-dinî hilâfete ihtimal verseydi o mevkii kendisinde alıkordu. Halbuki Hilâfetin, devlette ahkâm-ı şer'iyyeyi tenfiz vazîfesinden **"Müsavat"**ın halîfesinin de mem-

nun olmadığı anlaşılıyor. Hem Halîfeyim, yani Cenab-ı Peygamber'in vekiliyim, diyecek; hem de vekâletini dinî vazifeden tecrîd ve tasfiyeye kalkışacak! **Mustafa Kemal**'in hareketi, yani dinden devleti ayırması dinsizlik olmakla beraber Müslümanlık haricinde dinsiz bir hükümeti akıl kabul edebilir. Fakat dinsiz hilâfeti akıl da kabul etmez. Onun için **Mustafa Kemal**, dinden tecridini mümkün gördüğü hükümeti almış, dinden ayrılması mümkün olmayan Hilâfeti ret etmişti. Yeni Hilâfetçiler ise dinî bir mevki olan Hilâfeti dinden ayırmaya kalkarak olmayacak bir sevdaya düşmüş, yani hem dinsizlik ve hem ahmaklık göstermiş oluyorlar. Aklın ötesinde kalan böyle Hilâfette **Abdülmecid Efendi Hazretleri**, Cenab-ı Peygamber'in değil de şeytanın bile vekili olamaz. Çünkü şeytan da böyle bir hamakatı kabul etmez. Kemalistler hükümet kuvvetini tamamen ele geçirinceye kadar İslam Alemi'ne dindârlık vad etmişlerdi. Bunlar dinsizlik vad ediyorlar, hem de Hilâfet hükümeti namına vad ediyorlardı!

Merhum **Sultan Vahidüddin**'e ve hükümetine Anadolu'da **Mustafa Kemal** asî geldiği zaman, **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin bu isyana gizliden ve açıktan ne derece arka çıktığını ve **Mustafa Kemal**'in, merhum **Sultan**'ı İstanbul'dan hücrete mecbur eden pişdâr kumandanı nasıl bir şevk ile karşıladığını burada tekrara lüzum yoktur. Bir gün evvel **Sultan Vahidüddin**'den münhal kalacak va'd olunan makama kavuşmak için, onun emniyetini suistimal eden asî düşmanı ile birleşmek neticesinde **Mustafa Kemal** tarafından **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'ne ayrılan ganimet payı, hükümetsiz hilâfetten ibaret olduğuna, ve bu şekilde Hilâfetin kat'î olarak sahih olmadığına rağmen birbirini tutmayan bu iki zıtlığa, **Abdülmecid Efendi Hazretleri** İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında oturduğu kadar tam bir minnet ve şükranla razı olduktan başka diğer hanedan azası ile beraber Türkiye haricine çıkarıldıktan sonra da, İstanbul'da iken kabul ettiği hükümetsiz hilâfette aynı mevkide bulunduğunu beyan ve ilan etmek suretiyle birinci fır-

sat anında durumunu tashihe lüzum görmiyerek **Mustafa Kemal**'in tayin ettiği gibi Hilâfeti gayr-i sahih bir halde kalmış ve azli sahîh olmayan **Vahidüddin merhum** hayatta olduğu kadar da bu sıfatla güya merhum müşarünileyh'e rekabet edip durmuştur. **Abdülmecid Efendi Hazretleri** Türkiye'den çıktıktan dört sene sonra ilk beyanname olarak geçenlerde "**Müsavat**"ın neşr ederken nasıl kıymet vereceğini bilmediği ve **merhum Hakan**'ın ruhunu rencide etmeye vesile ittihaz ettiği manasız **Bolşevik Beyannamesi**'ni yazacağına daha dört sene evvel, söylediğimiz beyannameyi yazmalı idi. Sonra da Ankara hükümetini her dinsiz adımında takip ederek İslam Alemi'nin nazar-ı dikkatini çekmeye çalışmalıydı. Bir kaç sene önce **Mısır**'da **Ezher Meşihâtı**'nın riyaseti altında **Hilâfet Kongresi**'ne İslam aleminden murahhas davet etmek üzere Mısır ulemâsı tarafından neşr edilen ihzarî mecellede de **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin hükümetten tecrid edilmiş bulunan hilâfetinin sahih olmadığı yazılmıştı. Lakin **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin ne cereyan eden meselelerden ve ne de Hilâfetinin baştan beri sahih olmadığından haberi vardı. Kendisi böyle şeyleri bilmediği gibi bilenlerle münasebette bulunmayı da alışkanlık haline getirmemişti. İstanbul'da iken **Celâl Nuri** sistemindeki adamların yazılarına ve musahabelerine tutkun olduğu gibi dışarıya çıktıktan sona da **Sultan Vahidüddin** tarafından kendi tarafına tebdil-i intisap eden, İstanbul'da iken kapısını beklediği ve hükümetinde müstahdem bulunduğu **Hürriyet ve İtilâf**'ı lânetle anmaya bile layık görmeyen **Hafız İsmail Efendi**'nin, ne söylediğini bilmeyen ve yalnız dalkavuklukta kusur etmeyen gazetesi, kendisinin eski dostları ve **Hafız**'ın eski düşmanları bulunan İttihatçılarla birleşerek, kaybolan Hilâfet tahtını kendisine iade edeceklerdi. Göz dikien yer Hilâfet tahtı olduğundan İslam Dini'nin maruz kaldığı hakaretlere kimse önem vermiyor. O kadar önem verilmiyor ki Türkiye'nin bundan önceki dinsizleri demek olan İttihatçılara yaranmak için Hilâfetin kendi gazetesi bile, aynı özentilikler arasında İslam Dini'ne tekme atmaktan çekinmiyor. Türkiye inkılâbını medh eden **Hedy Şu'ravi Hanım**'a karşı güya İslâmi-

yetin tesettür-i nisvanını müdafaa ederken kendisinin mutaassıp olmadığını, tesettürü birden bire değil de tedricen terke taraftar olduğunu, yüksek terbiye ile örtünen kadın ne kadar açılsa nazarında mesture sayılacağını söylemesi ve daha sonra **Mustafa Kemal**'in dini devletten ayırmasına başlangıç olarak muvafakat etmesi gibi, İslam Dini'nin ahkâmı hilâfına hep bu asrî özentiliklerde **Kemalistlere** dehalet yoksa İttihatçılara yakınlaşma sebebi duyulmuştur. Çünkü dinin devletten tefriki esaslarını **Mustafa Kemal** daha sonra ayrıldığı İttihatçı arkadaşları ile birlikte kurmuştur. Binaenaleyh **Abdülmecid Efendi**, bugünün muhalifleri sırasına geçen mezkur arkadaşları kazanmak için, aynı dinsiz esasları kabul edebileceğini Hilâfet gazetesi ile şimdiden vaid ederek, Türkiye'de iken Hilâfetin hükümetten fedâkarlık göstermek suretiyle **Kemalistler**'e söz verdiği gibi Türkiye dışında da Hilâfetin dininden fedakarlık yaparak İttihatçılara söz vermiş oluyor.

Mustafa Kemal'in ayırdığı Hilâfetle hükümet, bu sefer besbelli hükümet noktasında akıllanan **Abdülmecid Efendi** uhdesinde birleştirilecek ve yalnız Hilâfetin kendisi değil de dini devlet ve hükümet dışında bırakılacaktır. Güya ki saltanat ve hilafet atalarından kalmış da din, atalarından kalmamış! **Mustafa Kemal** devrinde hükümet, Hilâfetle dini açığa çıkardığı gibi bu defa Hilafet de dinden soyutlanarak hükümetle birleştikten sonra her ikisi İslam Dini'ni tanımayacaklar ve devlet işlerine müdahale ettirmiyecekler. Lakin yağma yok, efendiler! Şurasını biliniz ki Müslümanlar bu meskenette devam ederse Türkiye'de Ankara dinsiz Cumhuriyeti hüküm sürer. Ve belki dinsizliği yavaş yavaş bütün İslam alemlerine sirayet ettirir. **Afganistan** bunun bir örneğidir. İslam Alemi de İslam inancı **Şapkalı Gazi**'nin emir ve işaretiyle bir varmış bir yokmuş haline gelecek derecede çürükse, bu cereyanın da esfel-i safiline kadar yolu açıktır. Yok, şayet Müslümanlık gayrete gelip de **Ankara**'yı yıkarsa gelecek inkılâbın, sizin düşündüğünüz gibi dinsiz Cumhuriyet makamına dinsiz Sal-

tanat'ın geçmesinden ibaret olacağına, dinsiz Cumhuriyeti yıkıp İslam Cumhuriyeti yapmak daha çok tercih edilir. Çünkü bu inkılâbın amelleri, bizim faraziyemize göre Müslümanlar, hem de açık gözlü Müslümanlar olacağından artık herhangi bir şahıs veya aile hesabına hareket etmeyip ancak dinleri ve bizzat kendi menfaatleri hesabına hareket edecekler. İşte bu tarz düşüncede **Müsavat**''cı **Hafız İsmail Efendi**'nin dinsizlik tarafından asrîliği ve saltanat tarafından mürteciliği iltizam etmesine karşılık olarak bizim asrîliğimizdir.

Mecid Efendi Hazretleri'nden başka Hilâfet gazetesine bigane kalmamaları lazım gelen sair Osmanlı hanedanı azasına da, şu dinsiz neşriyatından dolayı **Hafız İsmail Efendi**'yi şiddetle protesto etmek vazifesi düşerdi. Fakat kendilerine nisbet iddia eden bir gazetenin İslam Dini'ne saldırısı onların tarafından da red olunmayınca ben de paylamamı hepsine yönelterek muazzez dinimin gayretini güdmek mecburiyetinde kaldım. Bu gayret ve mecburiyet karşısında benim için hatın sayılabilecek hiç bir nam ve makam olamıyacağından paylamamın şiddetini herkes, buna sebebiyet veren kabahatın önem derecesi ile ölçmelidirler. Şunu da bilmeliler ki din-i İslam'ın şeref ve haysiyeti ile alakadâr olmayanların Hilâfeti beni hiç alakadâr etmez. İslam Dini ile Hilafetten hangisi aslî maksut ve hangisinin önemi ikinci derecede ve uzak olduğunu iyice düşünmeden bu meselelerde samimî bir istikamet alınamaz. İslam Dini'ni muhafazaya lüzum görmiyerek Hilâfet sevdasını muhafaza etmek, mantıksız olduğu kadar Rahman tarafın akamete mahkum olacağını ve Hilâfetin geçirmekte olduğu felâket devresinden alınacak ibret dersinin bu noktada toplandığını bundan sonra bari anlamak lâzım gelir. **(Yarı, sayı: 23, 23 Haziran 1928, sh: 2-4)**

DİNİ DEVLETTEN AYIRMA CİNAYETİ

Eski Türkler, yani Müslüman Türkler dilinde ve Müslüman Türkiye'de **"din ve devlet"** biribirinden ayrılmayan iki muazzam benzerlik halinde bulundu. Milletin varlık sebebini ve bütün şeref ve haysiyetini, daima **"din"** baş, **"devlet"** eş olarak biribirine kenetlenmiş bulunan şu iki büyük kelime ile ifade edilirdi. Türkiye'yi parçalayacak, Türk'ün bedenini ikiye bölecek bir düşman düşünülebilirdi. Fakat Türk'ün din ve devlet adındaki iki vicdanî ma'şukasını biribirinden ayırabilecek bir düşman tasavvur olunamazdı. Türk'ün kalbindeki İlahî aşkı söndürecek, dini bir uğruna ölen Türk'ü şehadet mertebesinden iskat ederek adi bir ölü derecesine indirecek, Türk'ün Allahını ve cennetini elinden alarak, dünyada yeni Türkiye denilen esaret ve sefalet cehennemine düşürdükten başka ahiretin de cehennemine liyakat kesb ettirmeden yakasını bırakmayacak düşmanı ne kadar büyük bir düşman olmak lazım gelirdi.

Haddi zatında ilmî kıymetten uzak olan **"milliyet"** imtiyazı, her milletin kendine göre tam manası ile indî mahiyeti haiz uydurma bir şey olduğu gibi ta'yîr ve taklîde maruz olarak tanınacak ve **"milliyet"** denecek bir hali kalmayan Türk milliyeti namındaki iki katlı mevhuma Türkü iman ettirmek mukabilindeki hakiki imanından mahrum eden ve Türkiye'de din ve devlet arasını bozan millet düşmanları bozgunculuklarının cezasını bir muharebe olduğu zaman göreceklerl Eski dindâr Türk'ün askerî kıymetini bundan sonra rüyada görsünler. Dinsiz devlete tabi olan Türk milleti bundan sonra farz-ı muhal olarak milletçe kendisini dindâr zannetse bile dinsiz devletin emri ile artık candan harp etmeyecek, cennetsiz ölüme gitmeyecek. Muharebe devlet işi olduğu ve devletin din ile alâkası olmadığı için böyle bir devletin emri ile yapılan muharebe pek de

din ile alakası olmayacak ki cenneti olsun! Böyle bir devlet gelecekte harbe giderken "**Avn ü inayet-i Bârî ile!...**" harbe gidiyorum, diyemiyecek, devlet işine din karıştırmış olmamak için ordusunun muzafferiyetine dua bile edemiyecek, halâ yemininden Allahın ismini çıkaran devletin Allahtan yardım istemeye yüzü olur mu?

Türkiye'de devletle dini ayıranlar dine inanmadıklarından, düşmanlıklarından ayırdılar. Onlara bir diyeceğimiz yok. Fakat İslam Dinine inanmakla beraber din ve devlet ayırımına müslümanlık müsait olabilir sananların da, müslümanlığı hiç bilmediklerine hükm etmek lâzım gelir.

Cenab-ı Peygamber Efendimiz'in hiç kimseden bir şey okumadığı ve okuyup yazmak bilmediği dinen ve tarihen malum ve müsbit olduğu gibi ashab-ı kiramı da bu Nebi-i "**Ümmî**"nin sohbetinin şerefinden başka kazanılmış bir meziyete malik değillerdi. Hiç bir mekteb ve medresede ilim adına kimseden bir şey tahsil etmediler. Bi'set-i Nebeviye'ye kadar Araplar cehalet ve vahşet içinde idiler. Bilhassa Hicaz kıtası dünyadan habersiz bir hal ve vaziyette idi. Halbuki Cenab-ı Peygamber Efendimize hizmet ve yakınlıktan aldıkları feyz, onları hem dince ve hem de dünyaca öyle bir kemale getirdi ki irtihal-i Nebevî'den sonra **Medine**'de tesis ettikleri hilâfet hükümeti halâ cihana şan vermektedir. On-onbeş sene içinde dünyanın muhtelif kıtalarına hakim bir devlet-i muazzama vücuda geldi. Ashab-ı Kiram'ın din cihetinden başka, hükümet ve siyaset meselelerinde de ne derece uyanık olduklarını şundan anlamalı ki irtihal-i Nebevî gibi en büyük bir felâket anında Peygamber Efendimizin defni meselesine de takdîmen aralarında bir hükûmet reisi seçimi lüzumunu idrak ve takdir ettiler. Henüz birinci hükûmetlerini teşkil ederken **Ebu Bekr-i Sıddık**'ı, uygar milletlerin hükûmet şekillerinde bugün en mütekâmil şekil olarak kabul ettikleri gibi "**Şurâ**"ya dayalı ve tam manasıyla demokrat bir hükûmet reisi seçmişlerdi. Hükûmet, milletin bey'atı ile vücuda gelmiş ve meşveretle devam etmişti. **Ebu Bekr** ilk hutbesinde:

"Ey ahali! İşlerinize nezaretle vazifelendirildim. Sizden üstün bir adam değilim. Bundan sonra da içinizden en zayıfınızı hakkına ulaştırıncaya kadar en güçlü, ve en kuvvetlinizi haddine dönüştürünceye kadar en zayıf sayacağım. Doğru hareket edersem, bana yardım edin! Yanılırsam, yanlışımı düzeltin!" demişti.

Ömer el-Faruk da, hilâfetinin başında irat ettiği hutbelerinin birinde:

"-Yanlış yola saparsam, beni doğrultun!" demiş ve dinleyicilerden birinin:

"-Öyle yaparsan seni kılıcımızla doğrulturuz!" tarzındaki cevabını da:

"-Kavmimin içinde beni kılıcı ile doğrultacak adam olduğundan dolayı Cenab-ı Hakka hamd ederim." diye karşılık vermişti.

Ashab-ı kiram devri ve her birinin hal tercemesi gerek İslamiyet için ve gerek doğru uygarlık örneği arayan insanlık için tetkike şayan bir hazinedir. O konular hakkında ayrı ayrı makaleler ve büyük büyük kitaplar yazmak lâzımdır. Burada o büyük konuya biraz temas edişim, İslam Devleti'nin dinden ayrılması şöyle dursun, dine ne derece yapışık olduğunu anlatmak maksadıyla vaki oldu. İşte en yüksek siyasî terbiye ile daha başlangıcında olgunluğunu haiz olarak doğan ashab hükümetinin birinci reisinin seçimini bir namaz meselesinden çıkarmışlardı. **Peygamber Efendimiz** ölüm hastalığında namaz kıldırmayı **Ebu Bekr**'e emr etmiş olduğundan **"Cenab-ı Peygamberin dinimiz için münasip gördüğünü bizim de dünyamız için münasip görmemiz icap eder."** diyerek ittifakla **Ebu Bekr**'e bey'at etmişler. Ve dinî riyaset makamının, hükümet reisliğinden ayrı bir şey olmadığını meydana koymuşlardır. Müslüman hükümetinin dinden ayrılamıyacağını başka suretle anlamayanlar, bu dikkate şayan olaydan anlasınlar. Ashab-ı kiramın hükümet işlerini ne kadar iyi anladıklarını da unutmasınlar! İşte İslam'da en büyük Hilâfet Hükümeti mihrabın etrafında teşekkül etmek suretiyle din ve devleti birbirine ve daha doğrusu devleti dine bağlamışlardı.

Abdülmecid Efendi Hazretleri ise, **Mustafa Kemal**'-in devletten ayırıp attığı dini:

-Ben de istemem,

der gibi Hilâfetten de ayırmaya kalkışıyor! **(Yarın, sayı: 24, 6 Temmuz 1928, sh: 1).**

İSTİFA EDİYORUM

(Yarın gazetesi müdüriyet-i aliyesine;

Ankara hükümetinin Lozan muahedesiyle vatanla-rı haricinde yaşamaya mecbur bıraktığı 150 Türkiyeli hakkında ahiren tabiiyetten iskat kararı vererek icra et-tiği yeni taarruz münasebetiyle kaleme aldığım melfuf cevabnamemin muhterem gazetenizde neşrini rica eder-im, efendim. M.Sabri)

Bir zaman dehre şan veren Türkler
Neydi evvel, ne oldu şimdi de bak:
Müteezzi olur, ebâ eyler
Görmeden göz, işitmeden de kulak;
Darbedir fikri, akla;...zikri elem!
Deli mazurdur, delirdi desem!
Yapamaz hem kıyıp da dîvane,
Türk'ün endişesizce yaptığını;
Din-i İslam'dan mühînane
Hareketlerle küfre saptığını;
Hele zilletle zulme taptığını,
Akıl almaz cihanda bir kavmin...
Tapar insan olur ki hayvana!
O dalâlette bir samimiyet
Hissi icra-i hükm eder; lâkin:
Zulme kulluk eden bizim millet,
Tapınır ölmeyip sürünmek için!

Memleket sanki bir dev aynasıdır:
Kocaman gösterir çocuklarını;
Hokkabazlarla dalkavuklarını
Arz eden bir tiyatro sahnesidir...
Hareket, hem hayat: Oyuncuların;
Çalkanır bin çeşit göbek ve karın...
Ekseriyet, adetçe en a'zam
Ekseriyet, seyirci; Lâkin hem
Bakıyor, hem de titriyor, tir tir;
Çünkü onlardan intihab edilir
Kanlı rollerde harcanan eşhas;
Hep ölen kurtulur, kalanlar için:
Daha müşkildir ihtimal halâs,
Daha müşkilder ah can sağ iken
Ölüden beş beter olanlar için:
Dünyevî, uhrevî reha bulmak;
Bu hakikat acıklıdır cidden:
Çıkamaz Türk kolay kolay yüzü ak!..
Süflörün bazı kere bir emri,
Atlayıp sahneden: Seyircileri
Oynatır, sulta durdurur saf saf;
Coşturur, koşturur mutaf mutaf!

Türk'ün artık bugün işittiği ses,
Yeni rehberlerinden aldığı ders;
An'anat ve mukaddesat, ahlâk,
Din ve iman, azab-ı vicdan, hak,
Ma'delet, merhamet, haram ve helâl,
Belki bir devre-i hesap ve suâl,
Akıl ve mantık, ayıp, günah, tarih,
Iz ve namus, edeb, şeref gibi her
Kayd, mülgâ!.. Ve meydan işte fasîh:
Eski zincirler kırılsın hep;
Kursun erkek kadınla bezm-i tarab!..
Hele şer'î Muhammedî denilen,
On asırdır önünde Türk eğilen

Eski kanun ki gökten inmiş imiş
Onu yıkmaktır en mukaddes iş;
Kalmasın memlekette doğru, dürüst
Hiç bir varlık olmadan alt-üst!
Çünkü mana-i inkılâp budur!
Türk'e çıldır, kudur! De, tek deme: Dur!

Bir avuç eşkiyaya ait hal,
Olamaz bil-umum millete mal
Diyerek i'tizar eden halâ
Ya tarafgirlik yapar, ya rıya...
Bir avuç eşkiyaya, on milyon
Şu kadar hür adam esir olmaz!..
Memleketin dahilinde mekruh farz
Etseniz Türkü: Hariç ez kanun!
Gösterir hep: o dâr-ı ikraha
Müteveccih muhacirîn akını,
Türkün aklında zahmet olduğunu!..
İşi kalmış o kavmin Allah'a!

Gitme ey yolcu! Dön yolundan, eğer
İzzet-i nefse malik insansan,
Siyyema doğru bir müslümansan:
Sana olmaz o memleket mehcer!..
Oradan gel de ibret al benden;
Yol yakınken nasihat al benden!
Beni hain tanıttılarsa sana,
Sen de hain, de! Dikkat et ama:
Yeni Türklerce, doğru söyleyenin,
En (modern) ism-i hassıdır: "**Hain**"!
Olduğun memlekette tercîhan
Otur... İmkânı yoksa, Türkiye'den
Başka yer bul... Ya ölmeden akdem
Gömül ecdadının mezarlığına!
Gitme tev'an kazâ belâ ağına!
Yektir: Akl-ı selim mantığına,

Dâr-ı idamdan diyar-ı adem!..
Galiba eski isme aldandık,
Orada din kardeşin mi var sandın?
Yaşıyor varsa son nefeslerini;
Hiç işittin mi dünkü nefeslerini?
Şimdi görsen tanır mısın Türk'ü?
Git de bir kere gör!.. O gün belki,
Ürkeceksin geçip de kendinden:
Ailen, ailen değil; sen, sen!..
Bulamam Türk'ü, ben de nalânım,
Arıtırım: Nerde milletim, vatanım?
İnanılmazdı girse rü'yaya
Dönmeler şaştı **"dönme Türkiye"**ye!

Bu fenalıkların vukuuna hep,
Milletin cehli gösterilse sebeb;
Ya münevver denen erazil-i nas:
Cehlinden ziyade yüz karası;
Vatanın en onulmayan yarası;
Onların ilmi varsa: İlim, iflas
Ediyor Asya-i suğrâda:
Daha bin yıl kalırsa razıdır,
Eski cehliyle şimdi halk, orada
Aranan her devirde mazidir!...
Hani: Sünnet düğünlerinde çocuk
Kesilirken; gürültü, maskaralık
Yaparak, bastıran adamlar olur
Çocuğun canhıraş nalesini;
İşte bunlar da milletin sesini
Boğarak, zulum içinde sûr-i sürur
Tıbl-ı nakkaresi ile ortalığı
Doldururlar. Ve muttasıl çalgı
Na'ra, alkış, kasîde, ta'zimât!..
Ne hazin mahşer-i hayat ve memat:
Halk, rahat döşeklerinde ölüm
Beklerken zelîl, dört büklüm:
Kaplamış cevvi bir alay baykuş!

Handeden asmanı çınlatıyor!
Ölüler aleminde: Tafra-furûş
Bir hayasız hayat, keyf çatıyor!
Bitme bilmez bu bahis, uzundur çok;
Varılan bir netice var şöyle:
Zîr ü balâsı, has ve ammıyla,
Türk'ü mazur görmenin yolu yok!
Mel'anet, meskenetle anlaşmış,
Kalıplar, sanki müncemit taşmış!
Öyle şeyler yapıldı Türkiye'de,
Ki tahammül getirmeyip de hemen
Ölüler kalkmalıydı kabrinden,
Hareket hissi yoksa ihyada!..
Şuna en çok hayıflanır, yanarım:
Ne felâkettir ey büyük Tanrım!
Ki, demek mümkün olmuyor: Bana ne?
"Bakınız Türk'lerin rezaletine"
Denilirken, içinde ben de varım!..
Âh insanda fikr-i milliyet,
Ne kadar cahilane bir illet!
Hep o humma-i cehli coşturarak,
Sevk ederler avamı her tarafa;
Gâh olur, bir paçavradan bayrak
Yapılır, taçlar kalır turfa!..
Ne zamandır bu karha, bizde de pek
Had bir devreye girdi işleyerek;
Şahlanır Türk ocaklarında duman,
Bu dumandan kurum alan ve satan
Yosma beyler, hin oğlu hin paşalar,
O ocaklarda çöp-çatan maşalar;
Bir düzendir ki deme keyfine sen;
İyi dursun bu destgahî düzen!
Ayıran fikridir, her insanı
Asıl insanca: yoksa cinsi değil:
Var mı, milliyeti...
Diğerin hak sayılma imkânı?
Sen Arapsan, falan da Çerkestir!
Kendi şahsınla iftihara yüzün
Tutmasın, sonra milletinle öğün!

İş bu hodgâmlıkla hasta şuur,
Medeniyette irtica ediyor!
Eskilerden alır azca moda!..
Hem bu hodgâmlık: Mukaddesmiş
Sanki mantık: Hava imiş, esmiş!
Bence: Milliyet iddiasıyla
Yapılan her nev' hafiflikler,
Görmemişlikten inbias eyler...
Öyle eblehfirib ahvale,
Fıtratım iktızası zatan ben
Müncezip bir nazarla bakmazken,
Hele milletiyle birlikte
Bozkurt'a kaptıran, maymun
Gibi oynattıran, tutup bir gün
Şark'tan Garb'a attıran, hem de
Türklük ve inkılâp adlı
Mütenakız, feci kurt masalı:
Büsbütün oldu mucib-i nefret!
"Kendi cinsim de olsa bin lanet
Ona!" Dersem, değil miyim haklı?
Bu kadar iddia-i hürriyet
Eden asrîlerin esîr aklı,
Almıyor yoksa, alsa ben çoktan
Atacaktım zavallı boynumdan:
Türk'e nisbet vebal ve tôhmetini!..
Alsın Allah için hacaletini!

Hal-ü hüzn-i iştimal böyle iken,
Yeni bir na'me, bir acîb haber:
Karakuşlar karar vermişler
Beni iskata tabiiyetten!
İşitip kahkaha ile güldüm ben!
Ve teşekkürler ettim işte ben, fakat,
Beni iskat edenler, etmiş halt!..
Hayfi oradan şaşkın ızam!
Sizi çok bildiğim için tanımam!

Ne ki bir lahza diyetinizden; adam,
Hak boğan, susturan (sehpa-ipi)niz
Çıksa: İpsiz kalırsınız hepiniz!..
Müslüman Türk'ü, öldürüp, ne kadar
Mal-ı mevrûsu varsa hep kapışan,
Bir de, ıskatı arkasından koşan
Muhtelis, muhteris haramiler!
Ne kadar aklınız sizin kıttır,
Asıl ıskattır ki: Sakıttır!
Çabuk geç kaldınız! Ve beyhude
Zahmet etmişsiniz şu meselede...
Sizin olsun karanlık Ankara'nız;
Bana metbu' olur mu hiç dinsiz
Bir hükümet, ne haddi var zaten?!
Ona tabi değildim evvelden!
Tabiiyet telâşi zaittir!
Ben asıl isterim ki: Türklükten
çıkayım, ah! Kabil olsun da;
Sökeyim, işte derdi ta kökten,
Beşeriyet ilaç bulsun da!..
Biraz evvel de söyledim: İnsan,
Çıkamaz yoksa her bataklıktan;
Yenilikler satar da hep geridir;
Denemez: Hür değil misin? Çık, gir!
Kimi hemşehrilik alır fahri!
Şu benim Türklüğüme: Pek cebrî!
Evet, Allah'a itimadım çok;
Ona hiç bir cihetce güçlük yok;
O benim ilticamı red etmez;
Şu yürekten bir hami ret etmez:
Türk eğer... her gelenle Türkiye'de
uyuşan;... İnönü'nde, Çankaya'da
kaynaşan;... üstelikle tedricen
Güzelim inbisar-ı aileyi
bozarak, herkes aherinkinden
Müşterek istifade etmeyi
düşünüp; zencinin firaşi için

hazır olmuş birer dekolte kelebek
kadar oynak kadınlı, erkekli
muhtelif alâttan mali
muhtelit bezm-i vuslat akt ederek;
medenî bir nev'i Kızılbaşlık
olması için de, mum söndürmek
şöyle dursun, latif, rengarenk
nurlar altında: Aşikâre, açık
ağuş ağuşa, çift çift yapışık,
Birbirinden hayat alıp vererek,
Kalbten kalbe sevgi sızdırarak
raks eden;... ciddi olsa, geçmişine
küfr edip, daima İlah-ı cedid
Bârgâhında dest bir sine
yaşayan hergünde bir yeni iyd;...
Dün: Hilâfetçi, Müslümancı; bugün:
Bolşevik, Türkçü, diktatör, halkçı,
Karışık, zü'l-vücûh bir münci
Aşkının sekr ve cinnetiyle mecnun
Eski sermaye-i mefahirine,
Ölmüş insanların kemiklerine
Tüfürüp, levs atıp...

....Demekse, artık ben:
Ba'dema-şahit olsun işte cihan
Yalnız müslüman ve bir insan
olarak kalmak üzere, Türklükten,
şeref ve izzetimle istifa
ettim Allah'ımın huzurunda!..
Oh, hürriyetim tamam işte!..
Ne, derûnunda gayret-i iman
ne, urukunda mevce-i heyecan,
ve ne ecdanının kanından kan
kalmayan hanedan-ı Saltanata;
Ne de bir aslı nesli na-ma'lûm,
Düşman-ı ırz ü din, cehûl ve zalûm,

şımarık, züppe, sonradan görme,
kahpe, namert, kâfiru'n-ni'me,
üste hırsız, reis-i ubaşan,
yaman arsız, harîs-ı servet ü şan,
Rehnûma-i seffah,seffahe,
mütecasir, laîm, küstâhe,
Nisbetim var, Hükümetu'l-lah'a
tabiim! Milletim de, İbrahim
milletinden, bunanla fahr ederim!
En büyük millet, en büyük devlet!
Eski Osmanlı Türk'ünün zaten
—Hani İslam dini üzere iken-
İlm-i halinde yer bulan memat,
buydu... Lâkin sonuncu nesl-i deni
O Nebiyyi Celîle nisbeti
Zayi etmekle kalmayıp, bir de:
Türk'e, hatta o eski Peygamber,
Bilâkis kendi müntesiblerde
diye bir başka yave söylediler:
—Hezeyan hududu yok, ne diyeyim?-
İşte bizzat ruh-i İbrahim;
Söyle tımarhane harcı deli;
Böyle hep akıl ve nakli baltalayan,
çoğu makhur ve münderis, ehlî;
Azi kahir ve müfteris hayvan
denecek kavme intisabı nasıl
red ve inkar ederse, elhasıl
Ben de aynıyla red edip Türkü,
attım üstümden en elîm yükü...
Tevbe ya Rabbi tevbe Türklüğüme!...
Beni Türk milletinden addetme!.

İskeçe-1 Temmuz 1927

(Yarın, sayı: 2,29/7/1927)

HEZEYAN TOPTANCILARI

Haniya, Türkiye hokkabazlarının, bitmez tükenmez fahriyelerine nazaran inkılâp ile oraya Avrupa'nın bütün hürriyeti, bütün medeniyeti ikame edileydi ya?! Hürriyet ve medeniyet, kadınları erkekleri bir arada soyup teşhir eder gibi İstanbul'un deniz sahillerine yaymak ve dinlere söğüp sayak mıdır? Dinsizlere şehvetperestler ve gönlü geniş tereslere verilen bu hürriyetlerin karşısındaki dindarların hürriyeti ve söz hakkı nerede? Hükümete muhalefet etmek isteyenlerin hürriyeti, ictihat ve tenkit etme hakkı nerede?

Habluki bir milletin tekâmülüne delil sayılan hürriyet ve medeniyet yolunda atacağı en birinci adım; hükümete karşı hürriyeti, milletle hükümet arasında Kanun-i Esasî sözleşmelerine rabt edilen siyasî hürriyetlerdir. Milletin, hükümet istibdatlarına boyun bükmediğini ve hükümet esaretlerinden kurtulup insanî haysiyetine sahip olduğunu gösteren asıl medenî hürriyet budur. Bugünkü Türk milleti ise hürriyetin bu doğru adımını atmadıktan başka Meşrutiyetin ilânından beri attığını da geri almış bir haldedir. Bilenin bilmeyenin ağzında gezen hürriyetin asıl ve esası işte bundan ibaret olup, öte taraftaki dine ve ahlâka karşı hürriyet, mütekâmil insanlar nazarında hürriyet bile değil de, belki hürriyetin, suistimali sayılacak bir şeydir. Çünkü insanın Allah'tan korkması, ayıptan korkması ve bu korkuların kayıtları ile bağlı olmayı kabul etmesi hiç bir küçüklük ifade etmez. Allah'ı Peygamber'i saymamak bir mânevî ve medenî şecaat da değildir. Şeriki ve nazîri olmadığından istibdat, zât-ı uluhiyetine mahsus olan Allah'ın tam manası ile yarattığı kullar için kulluktan çıkmalarının imkânı olmadığına nazaran insanın Allah'a ve dinlere karşı hürriyetinin, haddini bilmemekten başka manası bile yoktur. **"Biz onların boyunlarına bir takım kelepçeler geçirdik. O halkalar çe-**

nelere kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır." (Yasin/8) ayetine tamamen uyacak halde o güne kadar hükümet boyunduruğu içine gömülmüş olan bugünkü Türk milletinin dinine, ahlâk ve an'analerine karşı sihirbazca hareketle hürriyet çalımı satmaya kalkışması kadar dünyada gülünecek ve iğrenilecek bir şey olamaz.

Ve konumuz olan **"Resimli Cuma"**ya dönelim: Örnekleri gösterildiği vech ile, her tarafından şehvaniyet, sefahet, dalkavukluk, şarlatanlık akan şu yazılarda bir ciddiyet, bir hakikat şaibesi bulmak imkânı yoktur. Meselâ, **Halife Vahidüddin** ile **Saray**'da sık sık toplantılar yaptığından bahsedilen bir İngiliz yüzbaşısı **(Benet)** var: Umumî Harb mütarekesi üzerine, İstanbul'un işgali zamanında vakıa bu adam, kendi kendine küçük bir siyasî merci olmaya ve İstanbul hükümetinin ayağına dolaşmaya başlamıştı. Ona gidip gelenlerde en fazla hükümete zorluk çıkarmak isteyenlerdi. Onun için merhum **Ferid Paşa** bu adamı **Saray**'a vehayut **Padişah**'ın huzuruna sokmak şöyle dursun, kendi yanına bile yaklaştırmadı. İngiltere siyasetiyle böyle bir **(Kapiten)** arasında münasebet olduğunu da hiç kabul etmezdi. Mahud gazetenin yazarı ise o zamanda şöyle böyle ismi duyulan bazı hükümet adamları ile bu **Kapitan**'ı hakayık'i ahvalin büsbütün aksine olarak Padişah'ın huzurunda bir encümen halinde cem ediyor. Encümen azası arasında gösterdiği **Cemal Bey** ve **Vasfi Hoca** ise Padişah'ın huzuruna gayr-i resmî surette dahil oldukları vaki bile olmayan adamlardı. Sonra, **Vasfi Hoca**'nın fotoğrafındaki kocaman sarığı ve bir kucak sakalı ile, gerçekten kendisinin gayet küçük sarığını ve tamamen köse sakalını, mukayase edenler, her şeyden bahs eden şu gazetecinin, herkesin bildiği **Vasfi Hoca**'nın şahsını bile tanımayan ve ihtimal ki o devirde İstanbul'da da bulunmayan serseri masalcılardan olduğunu kolaycacık anlarlar. **Vasfi Hoca**'yı haydi bilmesin.. Bugün cesedi kabrinde çürümüş iken, hâlâ etini yemekten vaz geçmeyen İstanbul'un günlük gazetecilerinin hemen hergün nesr ettikleri fotoğraflarına nazaran ihtiyar olduğu herkesce bilinen ve meşhur olan **Halife Vahidüddin'i, Kaptan Benet** encümeninde bir delikanlı gibi tasvir etmesine ne buyurulur?

İşte **"Resimli Cuma"** ve benzeri hurafe-namelerde bunun gibi siyasi alçaklar, dine karşı saçma sapan fikirler, tecrübesiz, temyizsiz, nev-heves gençlerin ve belki mektep çocuklarının zihinlerine aşılanıyor ve aşıyı tuttumak için şehvani mevzuların ve çıplak kadın fotoğraflarının etkili yardımlarından istifade edilmek isteniliyor.

Hele mecmuanın dinî mevzulara dair alaycı küçültücü yazılarında, açık kadınlardan fazla sırıtan cehaletlerle bunların üzerinden sırıtaran cesaretler insana şu zehabı vermektedir:

Türkiye halkı, asırlarca dünyayı titreten ecdadının göğüslerinden her şeyden mukaddes olarak sakladığı İslam Dini'ne karşı ne kadar derin bir husumet hissi ile mütehassis imişler. Türkiye inkılâbının inzah ettiği fırsatta bu husumetler, doğruca bir kinle gizlendiği yerlerden boşalmış. Çırkın çırkin akıyor. Bunları gören bir yabancı, muhakkak diyecek ki: **"Meğer Türkler, en az bin senedir başlarında taşıdıkları dinlerinden ne kadar nefret etmişler de şimdiye kadar söyleyemiyorlarmış. Zahir, bir adamın kendi dinini aşağılaması ayıp geliyormuş. İnkılâp münasebetiyle ayıp kalkmış, utanmaya lüzum kalmamış ve bu sırlar meydana çıkmış."**

Halbuki meselenin hakikati böyle de değil, belki bundan daha aşağıdır: Çünkü bugünkü Türkiye'de, yani Türkiye hükümetinin.. laik hükümet mesleğine de sığmayacak bir halde, dinsiz, ahlâksız matbuatın mecralarını bol bol açarken meydana bunları bırakmış olmak için dinî matbuatı sustarmayı da ihmal etmemiştir. Türkiye'deki dinsiz basının merdlik ve medenilik noktasından ne kadar aşağı bir seviyede olduklarını şundan anlayınız ki hükümet korkusu ile memlekette, karşılarına cevap verecek adam çıkmayacağını bile bile din-i İslam'a tecavüz etmekten utanmıyorlar.

Bu eşitsiz durumun **"Laik hükümet"** prensibine bile uymayan bir haksızlık olduğunu söylemiştik. Çünkü laik hükümetlerde, dinin ne lehinde ne de aleyhinde olmayarak ta-

rafsız vaziyette bulunurlar. Ve daha uygun bir tabirle din ile ilgilenmezler. Vakıa İslam Dini ile ilgilenmemek de müslümanlıktan çıkmak için kifayet ederse de Türkiye'nin enkara hükümeti dine alakadâr olmamakla yetinmiyerek dinsizlik tarafına ilgi göstermiş ve "**Lâizm**"in de ötesine geçmiştir. (Yarın, sayı: 7, 28 Eylül 1927, sh: 1 ve 4)

Yeni Türkiye'nin ileri gelen mebuslarından ve yazarlarından Rusyalı **Ağaoğlu Ahmet**, geçenlerde cereyan eden Türkiye'ye özel mebus seçimi komedisinin neticesinde Reisicumhur Partisi'nin yüzde 200 ekseriyetle güya başarısı ortaya çıkması üzerine "**Milliyet**" gazetesi ile neşr ettiği bir başmakalede:

"Çoktan beri memlekette belirginlik kazanmış gerçek ve müsbet iki adım mevcut olduğunu, bunlardan birisi münevverler ve terakkiperverler tarafından ve diğeri de-şimdiki aydınlar dediği sınıfın terbiyesiz tabiri ile /MS-yobazlar ve alaylılar tarafından temsil olunduğunu söyliyerek, Türkiye halkını, son siyasî tarihinde gelip geçen sun'î siyasî partiler dışında, en doğru ve en tabiî bir taksim ile dinli ve dinsiz kısımlara ayırmak lazım geldiğini işaret ettikten sonra, bu iki birbirine zıt ve fikrî akımın temsilcileri birbirine karşı katılıktan uzak, samimî ve namusluca iki parti teşkil ederek mücadeleye girişmiş olsaydılar aynı derecede memleketi temsil etmek iddiasında bulunmak hakkını kazanabilirlerdi. Fakat ilericiler, daima ideallerini meydana koyarak açık cepheden yürüdükleri halde tutucular mahiyetlerini ve emellerini açık meydana koymaktan çekinerek daima perde arkasında hareket etmek istediklerinden her zaman karmaşaya sebeb olmuşlardır. Veyahut düşman elinde alet olarak hıyanete sapmışlardır. Bu hususta yalnız İtilâf ve Hürriyet fırkasının tarihçesini hatırlatmak yeterlidir" diyor.

Ağaoğlu Ahmed'in herkese malum olan çarpık gözü ile hakikatleri görerek tasvir ettiği bu sözler, o kadar sayısız yalanlar yanlışlarla doludur ki bunları düzeltmek için ayrı ayrı makaleler yazmak icap eder. Lakin o fıkraları biz burada, konumuzla şiddetli ilgisi olan bir noktasına temas et-

mek üzere nakl ettik. Yazarın kendisi de belki makalesini, o noktay fikirlerde tersine tesbit maksadıyla yazmış ve bâtıl bir davayı yürütürken bir çok bâtıl şeyleri de davasının çizgisi etrafına sıçratmaktan nefsini men edememiştir.

Maksat, seçimde mebus ve mümessil çıkarmaya muvaffak olmayan dindarları çürütmektir. Öyle iken, yazarın, konuya **Hürriyet ve İ'tilâf Fıkrası**'nı karıştırması, muhatablarının zihnini karıştırmak için Kemalistlerin, iki tür hasmı arasında kaçamak oyununa müracaat ettiği gösteriyor. Düşman elinde alet olarak hıyanete sapmak gibi aynı ağızlarda tek ar oluna oluna kendilerinin de inanacağı hakikat şeklini kazanan bir iftira müteakibesi bile, yazarın bu sözlerle kamuoyuna yutturmak istediği karışık (hab)ın yaldızı makamında ihmal edilmemiştir.

Makaleden nakl ettiğimiz şu küçük cümlelerdeki büyük büyük yanlışların düzeltilmesini buraya sığdıramıyacağımızı arz etmiştik. Yalnız toplu olarak söylemeden geçemiyeceğimiz noktalar var ki bir kere, **Hürriyet ve İ'tilâf**, muhafazakarları ve dindarları temsil eden bir fırka değildi, ki burada ondan behse yazarın hakkı olabilsin! Düşmanlığı, **Kemalistlere İttihatçılıkları**'ndan intikal eden bu **Hürriyet ve İ'tilâf**'ın da, karşısında teşekkül ettiği **İttihat ve Terakki Fıkrası** gibi dindârları ve dinsizleri vardı. Bir fark ile ki **İttihatçılar**'da dindârlar, asıl nüfuzu dinsizlerin eline vermiş oldukları halde **Harriyet ve İ'tilâf**da böyle olmamıştı. Demek ki şimdiye kadar Türkiye'de din partisi, ne yazarın dediği gibi perde arkasından hareket etmek ve ne de açık bir cepheden yürümek üzere teşekkül etmiş değildir. Bunun da sebebi: Aydın adı verilen karşı taraftaki dinsiz akımın açık bir yüzü ve sarih bir dille ve maksat ve mahiyetlerini ortaya çıkarmayıp diğer cazibeli isimler ve üstü kapalı programlarla siyasî teşekküller ve millî, vatanî müddealar arkasına saklanmalarıdır ki işte bu tarz faaliyet, memleket üzerinde ceberut ve tahakkümlerini tamamlayıncaya kadar dindârlara umumî ve mukabil teşkilât ve faaliyet ihtiyacı hissettirmemiş, sonradan da bu kapılar mel'un bir istibdat eli

ile onların üzerine tamamen kapanmıştır. Başka memleketlerin dinsizleri yalancılık ve sahtekârlıkta Türkiye dinsizlerine yetişememekle beraber bunların dindar Türk milletine oynadıkları dehşeti oyunda muzaffer olmalarının sırrını kendilerinin büyüklüğünde ise milletin küçüklüğünde aramak daha doğru olur.

İşte **Ağaoğlu Ahmed**'in ve eski ünvanı ile **Ahmet Ağayef**'in makalesinden burada temas etmek istediğim noktaya gelmiş bulunuyor: Türkiye'de şimdiye kadar din taraftarları samimî ve namusluca hareket etmemişler, hakiki yüz ve mahiyetleriyle ortaya çıkmamışlar da perde arkasından rol çevirmişler. Samimî olmak ve açık cepheden hareket etmek meziyetini, aydınlar ve ilericiler dediği dinsizler göstermiş. Öyle mi? Vay utanmaz vay! Hakikatle taban tabana zıddiyeti, yakın geçmişlere ait ufacık bir düşünce ile herkese malum olabilecek böyle bir açık yalanı düşünmeksizin söylemekten utanmamak için insan, yazarın övdüğü dinsizlerden olmak şarttır.

Arnavutluk'ta, Şeriat ilan ediyoruz, diyerek Meşrutiyeti övdürüp ilân edenler, **Bâb-ı Ali**'yi tekbirlerle basarak **Harbiye Nazırı'nı ve daha başkalarını öldürenler, "Allahın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın"** ayet-i kerimesini partilerine adetâ bayrak yapanlar, muhaliflerini Hristiyancılıkla itham ettikten sonra, **"Patriğe mi rey verirsiniz, Halifeye mi?"** diyerek mebus seçiminde partilerine oy toplayanlar: dinsiz **İttihatçılar** olduğu ve o zaman aralarında **Ahmet Ağayef** de bulunduğu gibi;.. daha dün, Halifeyi esaretten kurtaracağız, diyerek Anadolu halkını ve İslâm askerini arkalarına takan; Halife'nin verdiği resmî memuriyetlere ve hususî fermanlara istinat eden ve bu Hilâfet ve İslamiyet halâskârlığı propagandası ile bütün İslam aleminden maddi ve manevî yardım ve müzaheretler temin ettikten sonra şimdi de İslam siyaseti ile laik Türk hükümetinin alâkası olamıyacağını ve Türkiye'nin Şarklılığa veda ederek tamamen Garplı olmaya azm ettiğini söylemekten çekinmeyen, İslamiyet ve Hilâfet maskesi yüzle-

rinde bulunduğu devrelerde içkiyi, haramdır, diyerek yasaklayan ve bugün maskeyi indirdikten sonra da hâlâ Anayasa'da devletin dini, din-i İslam olduğunu ifade eden maddeyi, hükümete yaranmak için gazeteler dine hareketler savurmakta yarışırken büyük bir sahtekârlıkla ibka eden; hâlâ, gazilik gibi din devrinden kalma şeref ve şöhret lâkablarından isi ifadeyi bırakmayan, kendileri Türkiye'de bir zevk ve şehvet devri açmakla sevinirken, güya şehvânî ihtiraslar nazarında fena bir şeymiş gibi hâlâ eski halifeleri (....) olduğundan, İslam Dini'ne... karşı yapılan kepazelikler.. ciheti kazanmak için yapılıyor. Türkiye'de evvelki din gayretinin yerine.... dinsizlik gayretinin hakikatı.. dalkavukluktan ibarettir. (.....okunamadı/SA) (Yarın, sayı: 8,13 Teşrinievvel 1927, sh: 1 ve 4)

Türkiye halkını iki sınıfa ayırarak, memlekette hayat hakkı ve her şeref ve saadeti **"terakki- perver mekteblîler"** ünvanı ile pâyelendirdiği dinsizlere layık gördükten başka, ciddiyet ve samimiyet gibi mertçe hasletleri de onlara hasr ve tahsis ederek **"yobazlar ve alaylılar"** adlı hareket adı altında kalan an'aneci diyanetperverlerin, Türkiye'de mebus çıkmak ve hatta mebus çıkarmak gibi anayasa alanından uzaklaştırılmalarına sebep olarak, onları samimiyetten uzak, sahtekâr, yalancı ve dubaracı vaziyetinde gösteren Rusyalı Türkiye mebusu **Ahmet Ağayef**'te utanmak kabiliyeti olaydı, bu makalesini neşr eden aynı gazetenin bir kaç hafta sonraki sayısında Reisicumhurların, tarihî hakikatlerin başını-gözünü yararak irat ettiği uzun nutku münasebetiyle neşr edilen ve inkılâp kahramanının hürriyetçiliğinin başlarında akt edilen Sivas Kongresi'ne ait olan bir fotoğrafta yine, riyaset mevkiini işgal edene zamanki kahramanın, etrafına sarıklı bir hoca **şimdiki tabiri ile (Yobaz)**- ve bir tarafına bir şeyh efendi oturmuş olduğuna dikkat edip de utancından yerin dibine geçmesi lâzım gelirdi.

(Milliyet) gazetesinin düşünmeden derç ettiği bu fotoğraf Reisicumhurun nutkundan daha beliğ manalar ifade ettiği gibi, nutku dikkatle takip eden okuyucular, sabık Padişah yaverinin ve nasb edilmiş kumandanın Padişah

tan başlayarak bütün Osmanlı devlet ricali ve millî hareket arkadaşlarını teker teker ve toplu olarak nasıl aldattığını, nutkun ötesinde berisinde ilan ve itiraf etmekte olduğuna bakarak, **Ağaoğlu Ahmed**'in dinsiz aydınlara cebren izafe ettiği samimiyet davasını çürütmek maksadıyla mı acaba bu uzun nutku söylemeye lüzum görmüştür? diye kendi kendilerine soru sormak mecburiyetinde kalıyorlar.

Büyük kahraman (!), devlet sisteminden, hilâfet ve saltanattan vazgeçmekle beraber, Anadolu'da türeyen ve aykırı harekâta başlayan kuvvetleri de işgal devletlerine karşı dağıtmaya kıyamıyan eski amirlerinin omuzlarına basarak şimdiki mevkiine kadar çıkmış; onlar, necîp bir özveri ile sırf devlet ve vatanın kurtuluşunu düşündüklerinden makam ve rütbe düşkünü bir bencile aldanmışlar, hüsnü zan etmişler, vehayut yeteri derecede sui-zan edememişler! Şaşkınlıklarına doymasınlar! Şimdi "**millet devleti**" namına kendi devletini kuran(1)dâhî, ses çıkaramıyacak hal ve vaziyete soktuğu eski enkazın tepesinden "**Limen el-mülkü el-yevme**" (2) diyerek namına hutbe okuyor ve bomboş Türkiye'ye hitap ediyor.

Ağaoğlu'nun makalesine dönüyoruz: Yazar, son mebus seçimi komedisinin gösterdiği neticeye uygun olarak makalesinde siyasî hukuk dışına çıkardığı ve ilerici mekteblilere karşılık tuttuğu yobazlar ve alaylılardan kurulu tutucular, yani dindârlar sınıfı; ulemadan ve şimdi Türkiye'de vücudu varsa alaylı subaylardan başka avam büyük halk kitlesine ve bütün askerlere şamil olmak lazım geliyor ki, artık bunların asker olmayanı, hoca değilse de dindar olduğu için yobaz tabiri altında ve asker olanları alaylı tabirinin kapmasına dahil olacaklar. Lakin, önem ve haysiyetleri olamasa da sayıca en büyük çoğunluğu haiz olan bu kalabalığın, mebus seçiminde, hem de **Halk Partisi**'ne ati mebus seçiminde hakkı ve payı olmamak, Türkiye'nin son seçimi adına ne kadar utanç verici bir şeydir! Türkiye'nin akıllı

(1) Bu mesele müstakil olarak yazılacak bir eserde izah ve isbat edilecektir.
(2) Kur'an-ı Kerim'den iktibas olunan bu cümle Cenab-ı Hak tarafından kıyamet gününde irad buyurulacaktır. "**Mülk bugün kimin?**" demektir.

yazarlarından geçinen **Ağaoğlu** delirmiş midir ki Türkiye Cumhuriyeti namına utanılacak hakikatler ifşa eden bu makalesini gazetenin başına yazmış, üzerine de: "**Bir şeref borcu**" başlığını kondurmuş! Türk'ün elbette ekseriyeti haiz olan dindârlarına azınlık derecesinde bile mebus vermeyen sözüm yabana bir seçimin şerefi neresinderir? İşte, akıllı yeri işgal eden mecnun, son mebusların genellikle dinsizlerden seçilmesindeki hikmet ve isabetini teşrîh maksadıyla Türkiye'deki din taraftarlarını, samimiyetsiz ve bilmem ne diyerek tezyif edeyim derken intak-ı hak kabilinden olarak, bilhassa son Meclis-i Mebusan'da halkın çoğunluğuna temsil hakkı verilmediğini ve genel kurulu ile parlamentonun azınlık mebuslarının inhisarı altına girdiğini kendi ağzı ile söylemiş oluyor.

Dikkat olunmalıdır ki son seçimde dindâr mebus çıkmamasının iltizam edilmesini, dindârlara seçilmek hakkı verilmedikten başka, seçme hakkının da verilmemesi suretinde tefsir ederek, **Meclis-i Mebusan**'ın, ihtiva edebileceği sayılı dindâr unsurlardan tecridi meselesi ile, dışardaki millet sahasının ihtiva ettiği büyük dindar avam kitlesinden seçme hakkının alınması meselesini kasten ve mübalagalı olarak birbirine karıştırmış olmuyoruz. Belki, seçmekle seçilmek, meseleleri, gerçekten birbirine bağlı olduğundan "**dindârlardan mebus olmasın!**" demek, "**dindârlar kendilerine mebus seçemesin!**" demekle eşittir. (Yarın, sayı: 9, 25 Teşrinievvel 1927, sh: 1)

Dinsizlerin, bilhassa yeni Türkiye dinsizlerinin açık cepheden yürümek ve samimî olmak gibi, dindârlara vermek istemedikleri evsaf ve meziyetlerinden en uzak kimseler olduğuna delâlet edecek şahit ve vesikalar saymaya kalkışan adam, onların yakın mazide geçen sahte dindarlık nümayişleri ile, günden güne ortaya çıkan kapkara dinsizlik hareketleri arasında kalır. Karadeniz'in med ve cezir dalgalarını saymaya kalkan adam gibi şaşırıp kalır. Bundan başka hiç olmazsa dalgaların med

ve cezir halini birbirinden ayırmak güç birşey değildir. Halbuki bunların bazan en dinsizce hareketleri bile dinî bir çekincenin koruması altında basit görüşlere karşı teşhisi müşkil bir manzara arz eder.

Meselâ geçenlerde "**Milliyet**" gazetesi başyazarı **Siirt Mebusu Mahmut "Türkiye ve Hilâfet"** (x) **başlığı ile yazdığı bir makaleyi, sırf yeni Türkiye'nin dinsizliğini teyit maksadıyla yazdığı halde Türkiye'de büyük bir isabetle ilgası cihetine gidilen Hilâfet'in din ile alâkası olmadığını, bu makalenin bir noktasında kayd etmek gibi bir hokkabazlık yapmaktan da vaz geçmiyor. Hilâfetin din ile ilgisinin kabil-i inkar olmadığını ve Türkiye'de Hilâfeti ilga etmenin, açık izleri hergün sürmekte olduğundan dinî ilga için olduğunu anlamayanlara anlatmak üzere müstakil bir eser yazdım. Onun için bu meseleyi oraya terk ederek, Siirt Mebusu Mahmut**un makalesindeki diğer sözlere geçiyorum:

Merkum Mebus, İtalya mebuslarından ve Faşistlerin en etkili üyelerinden olmakla beraber müstemlekeler ve İslam'ın durumları hakkında en iyi yazı yazmakla maruf olarak tanıttığı **Mösyö Kantalopa'nın aynı başlık altında yazılmış bir makalesini bahse konu ediyor. İtalyan mebus makalesinde özetle diyormuş ki:**

"Türk Cumhuriyeti vakıa Hilâfeti ilga etti. Bütün kanunlarını lâik esaslarına dayandırdı, fakat tıpkı Fransa'nın vaktiyle takip ettiği siyaset gibi, içerde dinî kurumları kaldırmak, dışarda ise dinî kurumlar ile onların alemdarlarını himaye siyasetini takip ediyor. Başka memleketlerdeki Hilâfet akımlarına rehber oluyor. Muhtelif İslam kongrelerine iştirak ediyor."

İşte Türkiye mebus ve yazarı da Ankara hükümetinin vaziyetine ait yabancıların bu gibi anlayışını red ve tekzib maksadıyla yazdığı makalede şöyle diyor:

"Bir defa bizde bir ruhban sınıfı olmadığı için bunların ne içerde, ne dışarda himayesi mevzu-bahs olamaz."

(x) Makalenin tamamı için bkz: Ek-X

"Cumhuriyetimizin siyasetiyle Fransa'nın mahut Katolik siyaseti arasında ise hiç bir münasebet yoktur. Bu itibarla İtalyalı yazarın yaptığı kıyas tamamiyle bâtıldır. Malûmdur ki Fransa Cumhuriyeti galiba 1903 senesinde olacak tedvin ettiği kanunlarla dahili Katolikliği imha etmiş, dini kurumları ortadan kaldırmıştı. Halbuki dışarda takip ettiği siyaset tamamen bunun aksi idi. Fransa'nın Doğu'da Hristiyanları himaye ile kiliseye ve Papalığa karşı asırlara dayanan bağlılığını gösterdiği ve hatta bu zeminde bir çok işleri milli bir izzet-i nefs meselesi haline koyduğu çok defalar vakidir"

Ankara hükumetinin yarı resmi bir gazetesi olan **"Milliyet"**in baş makalesinden nakl ettiğimiz şu satırların açıklığına nazaran demek ki yeni Türkiye (LAİK) yani lâ-dini Fransa'dan bir kat daha fazla dinsiz imiş. (Lâik) Fransa, içerde dinî kurumları kaldırmış ise de dışarda Katolikliği, Hristiyanları ve bilhassa ruhbanları himaye eder, ve gerektiğinde, bu yüzden dinî izzet-i nefsi rencide olursa buna milli izzet-i nefs derecesinde ilgi göstererek sebebiyet veren herhangi bir devlet ve milletle mücadele ve muhasemeye girişirmiş. Halbuki Yeni Türkiye bu hususta, yani din ve mezhep alakâdârlığı göstermek hususunda, inkılâptan sonraki Fransa ile de kabil-i kıyas olmayacak derecede meseleyi ciddi surette kesmiş imiş. Şimdi her Türk vatandaşı kendi mahiyetini biraz hayret ve hicabla tahattur edebiliyormuş, asırlardan beri neden bir sürü hurafe-perestlere tabi olmuş imiş? Türk milletine izafe hurafevî telâkkiler onun kendi malı değilmiş? Bu sözleri **"Türkiye ve Hilâfet"** makalesinde Siirt Mebusu söylüyor. Türk'ün maziye ait olarak şimdi hayret ve hicabla hatırladığı, hakikatte kendi malı olduğunu söylediği hurafevi telâkkilerden maksadı da hem de İslam hilâfeti ve İslam diyanetidir ki **"Bu hilâfet ve diyanet Türk'e Araplardan gelmiştir. Kendi malı olmayan bir hurafevî şeyleri Türkler nasıl olmuş da asırlarca benimsemiş oldukları na şimdi utanıyorlar"** demek istiyor. Bunun açıkça ifadesi budur.

Bunu Türkiye iç ve dışarda olup da hem kendilerini ve hem Kemalistleri hâlâ müslüman sanan adamlar görsün, işitsin, anlasın "**Milliyet**" başyazarının sözlerinden çıkan manaya hacet kalmaksızın bu meselenin daha açığını Reisicumhurları son nutkunda söylemedi mi? "**Yeni Türkiye devletini Ankara'da kurarken, devletin eskisi gibi dını, dın-i islam olduğuna dair yeni Anayasa'ya konulan madde, o zamanın eski zihniyetinden ayrılmayan bazı mebuslarına, Hilâfetin ilgasını kabul etmeleri için odünler makamında konulmuştu ki ilk fırsatta onun ilgası tasımlanmıştı**" diyor. Demek ki büyük dahi adım adım dinsizlikte ileri gidiyor. Ve her atılan adıma ondan sonraki adımı tavizler gösteriyor. Bu ne hokkabazlıktır ki tavizleri de kendi içinden çıkarıyor. Yani, bunu yıkıyorum, karşılık olarak da şunu yapıyorum diyeceği yerde, bunu yıkmakla yetinerek, ötekini bırakıyorum, diyor. Halbuki bırakıyorum, demesinde ciddî ve sadık olmadığını da bilahare alenen kendi ağzı ile söylüyor.

Şimdi, adı geçen **Ağaoğlu Ahmed**'in aydın dinsizler, davalarını açık yönden ve samimiyetle yürütüyorlar diyerek tefahur etmesine karşı **Mustafa Kemal**'in, yakın geçmişe ait şu açık sahtekârlık itirafını hangi tarafa kaydedeceğimizi tayine doğrusu biz de hayret içinde kaldık. İşte Türkiye dinsizlerinin mabudu bile açık cepheden hareket etmemiş, diyerek Rusyalı Türk mebusunu yeni bir susturucu vesika ile utandırmaya kalksak ihtimal ki "**Gazi'nin sahtekârlığı bile söylemesi açık cepheden hareket değil midir?**" diye bize cevap verecek!

Fakat ne olursa olsun asıl şaşılacak cihet, bütün bu dinsizlerin hareketlerine ve bu itiraflara rağmen her adımda dinsiz dâhinin müslüman yardıkçılarının: "**Dinden çıkmadı, dinden çıkmış olmadı, bir şey yok, bir şey yok!**" diye bağrışmaları ve gelecek adıma kalanı göstererek: "**İşte asıl lazım olan bu, duruyor ya!**" demeleri, nöbet ona gelince de başka bir te'vîl ve teselli aramaya çalışmalarıdır. Ne garip haldir ki Türkiye'nin bu yeni dahinin müslü-

manlıktan çıkmak ve bütün Türkleri de çıkarmak için bu kadar çabalamasına karşı bir takım sersem ve sırnaşık müslümanlar hâlâ kendisinin yakasını bırakmıyorlar! İşte Türkiye inkılâbının meş'um mahiyetini hakkıyla anlamaya başlayan Arabistan ve Hindistan gibi büyük İslam aleminin basınında **Mustafa Kemal**'in nutku esnasında açıkladığı demin ki sahtekârlık itirafına ait fıkra, hususî telgraflarla çalkandığı ve büyük bir esef ve üzüntü ile karşılandığı halde Balkan Devletleri idaresinde bulunan bazı küçük İslam ülkelerinde Türkiye'nin dinsizliğini natık olan bu açıklık bile, bazı taraflardan bize yazıldığına nazaran hükümetin dinden soyutlanması ile tefsir olunarak halkın dinine bundan zarar gelmediği iddia olunmakta imiş!

Bir kere "**devlet**" ve "**hükümet**" tabirleri birbirinden farklı olarak "**devlet**"e halk dahil olduğundan başka, farz ve takdir olarak mezkûr Anayasa maddesindeki "**devlet**"ten "**hükümet**", manâsı kast edilmiş olsa bile "**millî hükümet**", "**halk hükümeti**", "**cumhuriyet hükümeti**" adları bile, özellikle böyle millete izafe edilen bir hükümetin açıktan dinsizliğini ve müslüman hükümeti olmadığını ilân etmesi üzerine de onu hâlâ kendisine hükümet ve metbu' tanıyan ve onun din kanunları yerine kasten ikame ettiği dinsiz kanunlara rızası ile itaat eden millet, teker teker kişiler itibariyle değil de toptan irtidat etmiş olacağı gibi dindâr millete dinsiz millî hükümet teşkil etmelerini tecviz ve tavsiye eden dışardaki te'vîlci Müslümanların kendileri bile içerdeki milletle beraber dinden çıkmış olurlar ki bunu kabul etmemek küfür inadı değilse, budalalığın en son derecesidir. Milletin dini varmış da kendisi muzaf olmak üzere neye dinsiz hükümet teşkil etmiş? Millî hükümet, milletin mümessili olduğuna nazaran dindâr millet nasıl olur da kendisine dinsiz mümessil tayin ederek kendi namına ve kendi üzerinde dinsizce icra-i ahkâm olunmasını kabul eder? Bu açıktan açığa küfre rıza değil midir? Hükümetin benim üzerimde ahkam-ı diniye ile hükm etmesin de başka ahkâm ve kanunlarla hükme etsin, ben üzerimde şeriatın, yani Allah ve Rasulü'nün hakim olmasını istemem, demek, ne demektir?

Mesele bu kadar açık olduğu halde her havaya uyan ve dinlerini kendilerine oyuncak yapan yalancı müslümanlar zırva tevili tarzındaki sözlerle Kemalistlerin savunuculuğunu ve yalancı şahitliğini yapmakta devam ediyorlar. Sirt Mebusu'nun teessüfle hikâyesine nazaran baksanıza Avrupa'da Kemalistlerin dinsizliğine inanmayanlar varmış ki Kemalistler **"halâ yaranamadık"** diyerek en ziyade buna kızıyorlar. Acaba onlar da beriki müslüman avukatlar ahmak oldukları için mi inanmıyorlar.? Yoksa bu da Kemalist küfrünün dünyada bile hüsranını gösteren ilahi bir hüküm mü? (Yarın, sayı: 10, 10/Teşrinisahi 1927, sh: 1 ve 4)

(Yarın)ın son sayılarında epeyce tekerrür eden bu başlığı, yani **"Hezeyan Toptancıları"** terkibini **"Resimli Cum'a"** yazarı **Habil Adem** için seçmiştik. Lakin tabirin ilgi alanına, hatırda olan ve olmayan daha bir çok adamlar hafta arasında gelip gelip dahil oluyorlar. Biz de bahsetmeden geçemiyoruz. Söz uzuyor, konunun birinci ilgilisi olan **Habil Adem**'e ait söz nöbeti biribiri ardınca gecikmeye uğruyor.

24 Teşrinisanî (1927) tarihli **"Milliyet"** de Türkiye'nin yeni mebuslarından **Necib Asım "Türk Gençlerine"** hitaben yazdığı makaleye şöyle başlamış:

"Mebusluğa seçilmemden sonra yazdığım şu makalede, evvelâ acizlerini adaylığa kabul buyuran muhterem Reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, ikinci olarak da bu seçimi şifahen, telgrafla mektubla kutlayan zevat-ı kirama şurada teşekkür borcumu ödemeyi bir borc bilirim."

Türkiye'de hiç bir münakaşa ve mücadeleye lüzum görülmeden bir iki gün içinde tereyağından kıl çeker gibi kemal-i suhuletle olup biten şu seçim meseleleri ne parlak bir komedidir! Reisicumhur mebusları seçiyor, mebuslar da Reisicumhuru seçiyorlar. Çocukların: **"Oldu bitti!"** yahut **"Padişahlık"** oynaması kadar basit ve gayr-i ciddî bir olay! Yalnız bu oyun şakaya ve eşelemeye gelmez, çünkü yanı başında darağacından salıncak oyunu da var. Baksanız da bu kanlı komediyi de kutlayanlar varmış. Artık bunlardaki kalb değil de sindirici bir mideden ibarettir.

Necip Asım, kendisini mebusluğa seçen efendisine makalesinde alenen teşekkür ettiği gibi diğer bir mebus, **"Türk şairi"** namı ile anılan idmanlı bir dalkavuk da **Mustafa Kemal**'in heykelinin açılış günü okuduğu manzumesinde şöyle yaltaklanıyor:

"Uçurum önünde koca dünyayı
Avucla tutarak kurtaran sensin.
Bu asra sığmayan ruhtan belli ki
Sen yıkmak ve yapmak için gelensin.
Irkımın binlerce yıl beklediği,
İlk doğan münci peygamber sensin."

Türkler sanki pek çok eskiden beri müslümanlığa sağlamca rabt-ı kalb etmedikleri cihetle başka peygamber bekliyorlarmış! Halbuki dinsizlik dilinde peygamber olmadığına nazaran şair eski ağız alışanlığı ile peygamberlik dinî mertebesinden istimdat ederek irticaî bir tarzda medhini yaldızlamaya çalışıyor. **Mustafa Kemal** büyük yaratıcı iken peygamberliğe bakalım tenezzül eder mi? Peygamberliği beğenmediği için vaktiyle Hilâfeti, yani peygamber vekâletini uhdesine almak istemiyerek ilgası yönüne gitmeyi tercih etmişti.

Mehmen Emin'in şu sözüne de bakınız:

"Artık bir Türkiye, bir vatan var ki,
Burada her Türk'ün sultan kendisi.
Bu aziz toprağın üzerindeki,
Her köylü milletin bir efendisi."

Köylü milletten harıç olmadığı halde milletin efendisi olmak, çok saçma ve çok yalan bir sözdür. **"Millet efendi, hükümet hizmetkâr!"** tarzındaki Cumhuriyet ve millî hakimiyet yavesini söyliyecekti ama hükümet de mebus şairin kendisinin efendi olduğunu düşünerek böyle söylemeye cesaret edemedi. Ve ancak saçmaladı. Hele Kemalist idaresinde ağzını kerpeten bile açmayan her Türk'ün kendisi sultan olmuş oldu! En doğrusu bu idare, sultanı; hain, milleti de: hayvan derecesine indirmiştir. Son zamanlarda İstanbul Şehremaneti at ve eşek eti satmaları için kasap-

lara müsaade etmiş. "**Milliyet**" gazetesinin mizah yazarı, bu kararın isabet olduğundan bahs ederken, İstanbul halkı bundan sonra at, eşek eti yedikçe kalblerinde bunlara karşı muhabbet ve merhamet duygusu hasıl olarak "**Himaye-i Hayvanat Cemiyeti**"nin gayesine hizmet eder, diyor. Türkiye'nin terakki örneklerinden sayılmaya seza olan bu mesele, şayet oradaki seçim darlığının derecesini gösteren bir şey sayılmayacaksa bunun, halka at, eşek eti yedirerek kendilerinde biraz daha ehlî hayvanlara tabiat ve kabiliyeti vücuda getirmek maksadıyla açıklanması daha uygun olur.

x x
x

Avrupa'nın çağdaş medeniyetine değil hayvanları koruma cemiyetlerine bile yüz karası olan bu Türkiye'deki Kemalist saltanatın dalkavukluğu, meddahlığı yalnız Türkiye Kemalistlerine münhasır kalmayıp bazan Avrupa gazeteleri veya devlet adamları sırasında da "**Hezeyan Toptancılığı**" tabirine uygun olacak surette Türkiye diktatörlüğünün dalkavukluğunu yapanlara tesadüf ediliyor.

Mebus Necip Asım'ın bahse konu edilen makalesini yayınlayan aynı gazete sayısında tercemesini okuduğumuz, **İtalyan sabık Hariciye vekili Kont İsforçiya**'nın **Londra**'da çıkan mecmualarından birisi ile mütareke devrine ait neşr ettiği makale, işte bu kabil yazılardandır. "**Türkiye'ye karşı neden mağlûp olduk?**" başlığını taşıyan bu makalede: "**Mühim meselelerde korkaklığı ile tanınan son Sultan, artık mahkûm olan ve tarihen rolü sona eren bir hanedânı temsil ediyordu. İngiliz üniversitelerinde tahsil görmüş ve zahiren bir İngiliz celtilmenine benzeyen Damad Ferid Paşa bu son Sultan'ın son vezîri idi.**" tarzında amiyane ve sathî mütalâalardan sonra Türkiye'yi artık ölmüş sanan İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan devletlerinin **Mustafa Kemal**'e karşı mağlûp olduğunu yazıyor. O zaman İstanbul'da bir zaman İtalya siyasî mümessili ola-

rak bulunan bu zatın yalnız kendisi mezkur hataları neticesinde devletlerin mağlup ve mahcup olacaklarını anlamış imiş!

İşte **Kemalistler** için bu itiraf gayet parlak böbürlenme ve övünme değil mi? Onlar da gazetelerinde aleme karşı yeni bir çalım sermayesi olarak bu makaleyi nakl ve terceme etmişler ya!

Lakin bu bayat toptancı mallarını sürülmek istenildiği gibi kabul etmek için herkes fikir ve muhakemeden soyutlanacak kadar gafil ve sade-dil olamaz kil.. Bir kere **Damat Ferid Paşa** son **Sultan**'ın son vezîri değildi. **Ferid Paşa**'nın son sadaretinden sonra tam iki seneyi aşkın bir müddetle **Tevfik Paşa** sadarette bulundu. Ve **Padişah**'ı iğfal ederek **Mustafa Kemal** hükümetinin şekavet eline teslim etmek üzere bu müddet içinde sarf-ı mesai etti. **Mustafa Kemal**'in ortaya çıkış esaslarına ait bütün esrar perdelerini çak çak edecek meseleleri neşre şimdiye kadar vakit bulamadım. Romanya muhitinin Kemalist istibdadına destek olan hürriyetsizliği bu vazifenin te'hîrine sebeb oldu. (Yarın, sayı: 11, 2/12/1927, sh: 1).

Bu son günlerde eski bir hezeyan toptancısının piyasaya yeni meta'lar çıkardığını haber aldım. **Bosna-Hersek İslam uleması** mesleğinden ve hatta İslam Dini'nden ziyade Türkiye'deki türedi hükümetlerinin mizacına bağlı bir reisu'l-ulemâ mı vardır, ki zaman zaman o bedbaht diyara musallat olan dinsizlik ve ahlaksızlık afetini zavallı Bosna müslümanlarına da sirayet ettirmeye çalışarak ve lâyık olmadığı dini riyaset makamına kendisini seçme gafletinde bulunan Bosnalılara günahlarının cezasını çektirmek ister.

Fransa Parlamentosunda lâiklik konusu münakaşa olunurken bir mebusun: "**Dünyada laikliği, yani dinsizliği bütün şumuli ile kabul etmiş bir millet gösterebilir misiniz?**" diyerek irat ettiği itiraza cevap veren meşhur lâiklerden **Maarif Nazırı Erubeau**'nun: "**Evet, efendiler, dünyada böyle bir millet vardır ve bu işi azm ve cesaretle tatbik ederek muvaffak olmuştur. O da Türk mil-**

letidir."(1) demesinden de anlaşılacağı vech ile seneler-den beri bütün dünyanın, dinsizliğine şahit olduğu, yâr ve ağyârın şaşıp kaldığı Ankara hükümetinin **Saray-Bosna**'da propagandacılığını deruhte ettiğine nazaran kendisinin de Müslüman alimi kıyafetine girmiş bir düşman-ı din olduğu çoktan tebeyyun ve tahakkuk eden böyle bir adamın o mübarek dinî başkanlık makamını kontratlı gibi işgalde devam etmesine rıza göstermeleri yerel müslüman ahali için hakikaten dünyevî bir zûl ve uhrevî bir vebal olarak kifayet eder.

İşte Bosna müslümanlarına ahirette cehenneme gitmeleri için şefaat ve menfaatı dokunacak olan bu reisu'l-ulemâ, Kemalist hükümetin eserine tab'an müslüman hemşehrilerine şapka giymeyi tecvîz ettikten başka, şapkalıları, diğerlerine örnek olmak üzere serbest serbest camilere girmeye teşvik edermiş. Şapka giyenlerin namazdan, abdesten ve gusülden kurtulmak için bu kisveyi kabule koştuklarını sanki biliyor **da onları davet ediyor. Şapkanın tabii** halinde secdeye engel olankenarlarını ve en az alın üzerine gelen siperlerini, çıkasıca gözleri, görmüyor mu? İki sene önce Ankara hukuk mektebinin resmî açılış günü **Reisicumhur** ile **Adliye Vekili**'nin şeriat kanunları aleyhinde söyledikleri sözleri te'yîd edercesine üç gün sonra **"Cumhuriyet"** gazetesinde **"İnkılâp ve hukuk"** başlığı ile yayınlanan makalede: **"Hayatın ölü ceset gibi attığı şeriata uymaya imkan var mıdır? Sema, namaz kıl, der. Hayat, insana ibadete fırsat vermez."** denildiğini de görmemiş mi? Ne ise, Bosna reisu'l-ulemâsının şapka konusuna ait eski ve yeni sözlerini burada münakaşa etmiyeceğiz. Uzun süreceği cihetle onları, bu konu hakkında ayrıca yazdığımız kitaba bırakıyoruz.

Bizim burada bahs edeceğimiz başka noktalardır. **Cemal Hoca** yakında Türkiye'ye gitmiş, gelmiş. Orada ken-

(1) Fransız bakanın fotoğrafı ile beraber beyanatı 3 Kânunievvel (1927) tarihli **"Milliyet"** gazetesinin başında büyük bir iftiharla neşr olunmuştur. Bkz: Ek-XI

disini ne gibi şahsî menfaatler karşılığında yeniden bir daha satın almışlar ki vicdanı kadar kararmış gözleri ile ahvalin gerçeklerini görmiyerek orasını cennet, ve halkını da cennet ehli gibi göstermeye çalışıyormuş. Ankara hükümetine şeriat ve fıkıh kanunlarını ilgâda hak kazandırma maksadıyla fukahânın ictihadını ehemmiyetten düşürmek üzere, edille-i şer'iyye-i erbaadan icma-i ümmetle kıyas-ı fukahânın itimada şayan olmadığını söylüyormuş. Vakıa kitap ile sünnete, yani ayetlile hadislere bir şey denemezmiş. Lakin Türkiye'nin inkılâp hareketlerinde bu iki esasa dokunacak bir şey görmüyorum, demek istiyormuş. Kadınların yüzlerini açmakta dinî bir mahzur yoktur, diyormuş.

İslam Dini'ni ayak altına aldığı gibi İslam ulemâsını da tekmelerle susturarak papuç hırsızına çeviren bugünkü Türkiye'ye hem de dinî ve şer'î bir dille savunmaya ağzı varan ulemanın halâ bu fenâ dünyada bulunduğunu ve insan sıfatıyla insanlar arasında gezdiğini gördükçe ruhsal alçaklığın bu derecesine karşı hayretten nefrete, nefretten hayrete düşmekle yüreğimin hızını alamıyorum. Dünyada hiç bir meslek görebilir misiniz ki onun içinden bir adam çıksın da mesleğini hakaretler altıda yıkmaya çalışan ve bilfiil yıkan düşmanları ile beraber olsun. Tabiat ve insaniyetten haric olan bu durum, yüz bin teessüfle söylüyorum ki yalnız bazı İslam ulemasında görülmüştür. Nasıl ki Türkiye'de şer'î mahkemeler ve medreseler gibi dinî kurumları yıkan ve dini dünyadan ve hükümetten ayırmaya rıza göstererek dinin hükümet üzerindeki nüfuzunu kırdıktan sonra onu hükümetin emri ve tahakkümü altına sokan Ankara Meclisi'nin hocaları da din ve ilim din aleyhindeki bu kararlara iştirak etmiştiler. **Urfa Mebusu Şeyh Safvet** mel'ûnu dinî Hilâfet kurumunun ilgasını Meclis'e teklif eden azgın mebusların önderi idi. Bunlara kötü ulemâ, demek yahut ilimleri noksan cahiller hükmünü vermek yetmez. İlimleri yoksa, zerre kadar akılları, izzet-i nefisleri de mi yok, Müslümanlıkları da mı yok? Yani bunların ilmî sukûtlarından ziyade ruhî sukutları hayrete şayandır. Hayır, hayır en

doğrusu bunlar müslüman değillerdi. Belki müslümanlığın uleması kıyafetine giren gizli düşmanları idi. Nasıl ki bir çokları bugün şapka giyerek asîl mahiyetlerini açığa çıkardılar.

Geçen gün Türkiye gazetelerinde **Diyanet İşleri reisliği** tarafından düzenlenmiş Türkçe hutbeler arasında vatanın savunması mevzuuna ait bir hutbe gördüm. Bunda; **"Düşmanlara karşı elinizden gelen her kuvveti hazırlayın."** ayet-i kerîmesine istinat edilerek, adı geçen ayet-i kerîmenin ihtiva ettiği nükte ve işaretlerden uzun uzadıya bahs ediliyordu. Fakat hutbeyi düzenleyen bu yüksek anlayışlı alçak alimler, ayetteki hitabın müslümanlara ve İslam hükümetine ait olduğunu ve dinsiz, lâik Ankara hükümetinin bununla memur ve muhatap olamıyacağını neye düşünmemişler? Dinsiz Ankara hükümeti müslüman dininin kitabında mensuplarına tevcih ettiği emirleri kendi üzerine almak hakkını haiz değildir. O, Müslümanlığın düşmanları tarafındadır. Binaenaleyh ayet-i kerîme gereğince kuvveti ve silahı o hazırlayacak değil, belki müslüman kuvveti ve silâhı onun kendisine karşı hazırlanacaktır. Şu halde demek ki **dinsiz Diyanet İşleri reisliği**, ayetin manasını utanmadan ve Allah'tan korkmadan aksine dönüştürüyor. Ve adetâ Müslüman dininin harp plânını düşmanlarına teslim etmek alçaklığında bulunuyor.

Lakin böyle Ankara diyanet işleri reisl gibi, Bosna reisu'l-uleması gibi sahtekâr din alimlerinin mel'anetçe hareketleri müslümanlara dalâlette kalmak için beraat ve tesliyet hücceti olamaz. Çünkü İslam Dini kendilerinin de dinidir ve sorumluluğu ulemaya mahsus ve münhasır değildir. Şeytanın varlığı dalâlet ve masiyet ehline nasıl mazeret sebebi olmazsa böyle münafık ve dalkavuk hocaların şaşırtıcı sözleri de müslümanlara hak ve hakikatın huzurunda sorumluluktan kurtuluş sağlamaz. Çünkü akıl ve baliğ olan her insan bizatihi mükelleftir. Dünya kanunlarına muhalif hareket edenlerin cehaleti kendilerini cezadan ve mahkûmeyetten kurtarmadığı gibi ahiret kanunları hakkında da cehalet özrü para etmez. Cahiller kıyamet gününde

böyle alimleri göstererek "**Ey Rabbimiz! İşte bunlar bizi şaşırttı. Binaenaleyh bizim cürmümüzü de onlara yükleterek azablarını kat kat ve şiddetli kılmakla iktifa buyur!**" (A'raf: 38) dedikleri zaman, cevabında: "**Hepinizin azabı mudaaf olacaktır. Sizin kabahatınızın da ne kadar büyük olduğunu gerçi siz anlayamıyorsunuz.**" (A'raf/38) buyurulacaktır. Onun için müslümanlar gözlerini açmalı ve hakkı söyleyen ulema ile bâtılı terviç eden münafıkları ayırmaya çalışmalıdırlar. İşte Bosna'da müslümanların bir "**Gayret**" cemiyeti varmış. **Cemal Hoca** o cemiyet üzerinde tesir etmeye çalışıyormuş. Maariften, ticaretten dem vuruyormuş. Müslümanların ticaretine, ziraatına, sınaatına, din ve ahlâkı bozmayacak maarife herkes taraftardır. Fakat böyle şeyler için gayret cemiyetleri vücuda getiren müslümanlara ne olur şaşıp yanılıp bir de dinî gayrete cemiyeti teşkil etseler!.. Dinleri kendilerine hiç lazım değil mi? Baksalar ya bu kere **Mısır**'da, dinsizlik ve ahlâksızlık akımlarına karşı durmak için "**İslam Gençleri Cemiyeti**" teşkil olunmuştur. Mebuslardan ve "**el-Hizbu'l-Vatanî**" erkânından **Abdülhamid Said Bey**'in başkanlığı altında ulemanın meşhurlarından bazı kişilerin yardımlarının eklenmesi ile kurulup henüz birinci toplantısında çoğunluğu yüksek mektep talebesinden olmak üzere beş yüzü aşkın aza kayd eden bu cemiyet, **Mısır**'da **Kemalist** fitnesinin gerçek mahiyeti ve yayılma tehlikesi anlaşıldığı tarihten itibaren yapılan mukabil hareketler arasında İslamiyetin yanık bağrına su serpecek en mühim ve en mübarek bir hareket sayılmaya şayandır. Mısır'ın İslam gençlerine bu fikri Amerika'da teşekkül eden "**İslam Gençleri Cemiyeti**" ilham etmiş. Amerikadakileri de orada mevcut yüzlerce **Genç Hristiyanlar Cemiyeti** gayret ve intibaha getirmiştir. Sakalını dinsizlere hizmet yolunda ağartan Bosna'nın kart reisu'l-ulemasına bu cıvan-merdane ve dindârane hareketlerden ibret almak düşmez mi? Orasını kendisinin nasırlanmış kalbi idrak etmezse, Bosna müslümanlarının hamiyet ve dirayetlerini terk edelim de biz şimdi **Cemal Hoca**'nin yukarıya kayt ettiğimiz dinsiz safsatalarına cevap verelim: (Yarın, sayı: 13, 9 Kanunisanî 1928, sh:1 ve 6)

İCMA-İ ÜMMETİ SAPTIRANLAR

Bosna reisu'l-uleması Cemal Hoca, şimdiye kadar dünya üzerinde gelip geçen bütün İslam hükümetlerinin mer'î ve muteber tuttuğu ahkam-ı şer'iyye ve fıkhıyeyi bir cümlede kaldırıp atan Ankara hükümetine hak kazandırmak için, şer'î dört delilden kitap ile sünnete bir şey denemiyeceğini ve lakin icma-i ümmetle kıyas-ı fukahâya gelince bunları tanımamakta dinî bir mahzur olmadığını söylüyor.

İslâmiyetin bu gibi geçmiş ilme ait konularını okumamış ve tetkîk etmemiş bir adam, **Cemal Hoca**'nın bu sözlerini işitince icma-ı ümmetle kıyas-ı fukahâ'yı kitap ve sünnet'ten çok ayrı ve çok aykırı şeyler sanır. Halbuki icma-ı ümmetle kıyas-ı fukâhâ'ya delil-i şer'î olma selâhiyetinin verilmesi de kitap ve sünnetten alınmıştır.

"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men'eder ve Allah'a inanırsınız." (Al-i imran/110). **Ümmet-i Muhammed**'in, ümmetlerin hayırlısı olduğuna ve emr ettikleri şey'e **"Ma'ruf"** yani, şer'an tanınmış, nehy ettiklerine de ism-ı mef'ul sıfatıyla **"Münker"** tabir buyurulduğuna nazaran bu ümmet tarafından emr olunan, karar verilen şeylerin hak olması ve uyulması vacip tanınması icap eder. Ümmetin görüşü, ihtilâf ile inkısama uğrarsa hak ve isabetin hangi tarafta kaldığı kestirilemediğinden, hak tanınmak imtiyazı ümmetin ittifaka makrûn olan re'ylerine, yani icmaa ait olmak lazım gelir. Şu kadar var ki buradaki ümmetten re'y ve ictihada ehliyet şartlarını haiz olan ehl-i sünnet ve'l-cemaat ulemasının hey'et-i umumiyesi maksut olarak, ileride de izah edileceği vech ile avamın icmaa tesiri olmaz.

"İşte böylece sizin insanlar üzerinde şahitler olmanız, Resulü'n de sizin üzerinizde bir şahit olması için sizi orta (dengeli) bir millet kıldı." (Bakara/143) ayet'i kerîmesi de **Ümmet-i Muhammed**'in adaletle muttasıf ve şehadeti makbul olduğuna delâlet ederek, hey'et-i umumiyesine hüdâdan ismet vad edildiğini gösterir. Ve artık hak ve hakikat, İslam ümmeti için, genel görüşleri dışında kalmayan bir İlahî mevhibe halinde bulunmuş olur.

"Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim peygambere karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse, onu o yolda bırakırız ve cehenneme sokarız." (Nisa/115) ayeti de müslümanların icma-ının kat'ı bir hüccet olduğunu ifade etmektedir. İşte bu ayet-i kerîme de Cenab-ı Peygamber Efendimize karşıtlık ve muhalefet edenlerle müminlerin mesleğinden başkasına ittiba edenler hakkında şiddetli cezayı içermiş bulunuyor. Müminlerin mesleğine muhalefet, Peygambere muhalefet derecesinde bir cürüm sayılmıştır. Ve bu cürmü iki muhalefetin bir araya gelmesinde mahal yoktur. Çünkü yalnız Peygambere muhalefet, cezayı mucip olmak için kifayet eder. Ve müminlere, yani müminlerin heyet-i umumiyesine muhalefet de başlı başına bir cürüm teşkil etmese, evvelkine zam ve ilâvesi lüzumsuz çirkin bir söz vaziyetinde kalır. Bundan başka gelecekte zikr olunan müminlerin mesleği, iman ve İslam yoluna haml edilemez. Çünkü buna muhalefet Peygambere muhalefet de dahil ve haklı olduğundan yine çirkin söz ve istidrake mahal kalmamak üzere ikinci muhalefetin ayrıca bir manası olmak lazımdır ki o da müminlerin icma ve ittifakına muhalefetten ibarettir. Hem de müminlerin mesleğine **"ittiba'"** tabiri onların mesleğini kayıtsız ve şartsız aynen kabul etmek manasını ifade ederek, iman ve İslam gibi delillere istinat eden şeylerde ittiba' tabiri pek uygun olmaz.

"Ümmetim dalâlet üzere ictima etmez.", **"Müminlerin güzel gördükleri şey, Allah katında da güzeldir."**, **"Allahın eli cemaatın üzerindedir."**, **"Cemaate bir ka-**

nış muhalefet eden kimse, cahiliyet ölümü üzere ölmüş olur." tarzındaki ehâdîs-i şerîfeden her biri ayrı ayrı haber-i ahad olmakla beraber, **Hatem**'in sehaveti ve **Cenab-ı Ali** (k.v.)'nin şecaatına dair, her biri zan ifade etmekten ileri geçmeyen haber-i ahad derecesinde olduğu halde mecmu cihetinden manevî tevatürü haiz olmak cihetiyle ilm-i zarurî ifade eden rivayet ve hikayeler gibi bu hadîsler de manası mütevatir bir çoğunluk derecesinde bulunarak hey'et-i mecmuası ile icma'ın katî hüccet olduğuna delâlet etmektedir.

Ayet ve hadislerden başka, icmaın katî hüccet olduğunda bütün ehl-i sünnet ulemasının icma ve ittifakı vardır. Ve bu ikinci icma', icmaı icma ile isbat tarzında (istek üzere müsadere) tabir olunan bâtıl bir devri tazammun etmeyip icmaın kat'î hüccet olduğuna aklî delîl teşkil eder. En büyük mectehidlerden kurulu olan bu kadar ulemânın, bir ağızdan icmaı kat'î hüccet olarak kabul etmesi kat'iyyete ait hükümlerinde mutlaka kitap ile sünnetten bir nass-ı kâtıa istinat ettiklerini bize bildirir. Kat'î delilini elde etmeden kat'î hüküm vermemek hususundaki adetleri, adaletleri ve emanetleri bunu kat'î serette iktiza etmektedir. İşte, icmaın hüccet-i kâtıa olduğunu müttefikan itiraf eden ve yalan üzerine ittifakları tasavvur olunmayacak derecede bulunan ulemâ, bu ittifakları ile adetâ "**bizim elimizde bunun kat'î müstenidi var.**" diyerek, bize teminat vermiş oluyorlar. İcmaın hüccetini kabul etmeyen miskin de asırdan asıra gelip geçen bütün din imamlarının ictihadlarına itimatsızlık şeklinde de olmayarak sözlerine ve şehadetlerine inanmamak tarzında ve kendilerini yalancı çıkarmak derecesinde bir küstahlık işlemiş oluyor. Halbuki bu icma', ilmi zarurî ifade eden tevatürün müslümanların havas kitlesine müstenit bulunan en üst derecesidir.

"**Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslamı beğendim.**" (Maide/3) ayet-i kerîmesi ile kemaline vasıl olduğu beyan buyurulan İslam Dini'ni ahkâmında kitap ile sünne-

tin serahat alanı dışında kalan halli muhtaç meseleler hiç Cenab-ı Peygamber Efendimizin irtihalinden sonra, kitap ve sünnet esaslarından ahkâm çıkarılmasına kadir ulemanın icma ve ittifakı merci olmaz da neresi olur? Yoksa kemaline vasıl olduğu gelecekte beyan edilen İslam Dini, aksine nakıs kalmaya mı mahkûmdur?

Beş vakit namazlarımızı teşkil eden rek'at sayısı, duru ve dinamik hareketler gibi dinî zaruretler olarak kabul ettiğimiz dinî şeairimizin tafsilâtına ait kanaatlerimizde ancak icma-i ümmet delîline istinat ettiğimiz cihetle, icma kat'î hüccet olmazsa herhangi bir vakit namazını nasıl kılacağımız ve kaç rek'at kılacağımız hakkındaki bilgimizin bile kat'iyyetle sabit olmayıp şüphe altında kalması lâzım gelir. Yarın, öbürgün namazlarda rukû' sücudu ilga edeceğini tahmin ettiğimiz Ankara hükümetinin Bosna reisu'l-ulemâsı gibi tasdikçileri belki şimdiden böyle şüphelerin İslam inançları arasına girmesini arzu ederler.

Bir misal daha söyliyelim: Beş vakitte okunan ezan-ı Muhammedî hakkındaki hadîsler, tevatür mertebesine haiz olmadığına mebni ezanın kat'iyetle İslâmın şeairinden sayılması icmâ' deliline istinat etmektedir. İşte icmaa şer'î deliller arasınca kıymet vermemek müslüman dininin ezan şearini de şüpheye düşürecek bir fitne yolu olur. Bunun misali daha çoktur. Ve hepsi Ankara hükümetinin İslam Dini hakkında mutasavver bir suikasdını istihdaf eder. (Yarın, sayı: 14, 3/2/1928, sh: 1 ve 4)

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sahiblerine (idarecilere) **de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasul'e götürün.** (Onların talimatına göre halledin.) **Bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha iyidir."** (Nisa/59) ayet-i kerîmesi ise İslam şeriatının dört tür delîlini de ihtiva etmektedir. Allah'a itaat Kur'an-ı Kerîm'e, Peygamber'e itaat de hadîs-i şeriflere itaat ve inkiyatı amir olduğu gibi ulu'l-emre itaatten icmaı tanımak, niza' ve tereddüt vukuunda meseleyi kitap ve sünnetten istinbat edecekleri ahkâma binaen muamele eylemek, yani kıyas-ı fukahâ ile amil olmak lüzumu anlaşılır.

Ayetteki "**Ulu'l-emr**" tabirinin en doğru tefsîrine göre bundan, müslümanların uleması ve müctehitleri murat olarak bir asrın, bütün müctehidlerinin ittifakı ile takarrur eden şer'î bir hüküm icma-ı ümmete müstenit addolunur, ve itaatı vacip olur.

"**Ulu'l-emr**"i hükümetlerle tefsîr etmek makul olamaz. Çünkü hükümetler zalimane ve gayr-ı meşru' emirlerde ve yasaklarda bulunmak ihtimali vardır ki bunları müslümanlar tanımakla muvazzaf değillerdir. Hatta "**Herhangi bir işe itaat, ancak şeriata uygunluğuna bağlıdır.**" ve "**Allah'a masiyette, mahlûka itaat olunmaz.**" gibi İslamî düsturların hükmünce müslümanlık, hükümetlerin böyle gayr-ı meşru' emirlerine itaat etmemeyi tercih eder,ve bizim dinimiz bu gibi hürriyet meselelerinde hükümetlere karşı halka medeni Avrupa'nın esaslarından fazla yetki verir.

"**Ulu'l-emr**" hükümetle tefsîr edilse bile hükümet amirleri müctehidlik mertebesine haiz bulunmadıkları surette "**Eğer bilmiyorsanız, zikir** (ilim) **ehlinden sorun.**" (Nahl/43) ayetinin müeddâsınca hareketlerinde müctehitlerden istiyzan ve istiftâ ile mükellef oldukları gibi, ilim ve ictihad ehlinin müttefikan verecekleri cevabın muktazasını tatbîk ve icra ile de mükellef olmaları lâzım gelir. Yoksa iman ehline müracaatta bir fayda mutasavver olamaz. Ve bu suret neticesinde de yine müctehitlerin icmaın uyulması lûzumu tebeyun ve tahakkuk etmiş olur.

"**İcma-ı Ümmet**" tabirinden anlaşılacağı vech ile müctehitlerin ittifakı bütün İslam milletinin ittifakı mesabesinde tutularak kerameten hak ve şer'an hüccet sayılmış ve bütün efrad-ı ümmetin reylerini cem etmek zor olduğu gibi, fikir ve görüşe ehliyeti olmayan avamın ittifakına binaen hükm edilemiyeceğinden, onların mümessili ve ehl-i hal ü akdı mevkiinde bulunan ictihat mertebesini haiz ulemanın ittifakı milletin ittifakı mukamına ikame edilmiştir.

Ayet-i kerîmenin son fıkrasından anlaşılan kıyas-ı fukahâda gayr-ı mansus ahkâmı, Allah ve Rasulû tarafından mansus olan emsal ve eşbahına irca etmekten ibarettir. İşte

kıyas-ı fukâha budur. Ve bunun makbul ve mu'teber olması işaret olunan ayet ile sabit olduu gibi, bizzat Cenab-ı Peygamber Efendimiz buse ile orucun bozulup bozulmayacağını soran zata **"Mazmaza/suyu ağızda çalkalamak/ile bozulursa bununla da bozulur."** buyurmuş. Ölmüş babası hesabına hacc etmek için soru soran kadına da: **"Babanın zimmetinde birisine borcu olsaydı da arkasından sen ödemek isteseydin, ödeyemez miydin?"** tarzında cevap vererek kıyas-ı fukahâ nümuneleri göstermiştir. Allahın ve Rasulunün makbul saydığı kıyas-ı fukahâyı kabul etmeyen Bosna reisu'l-ulemasına ne demek lazım geleceğini artık siz tayin ediniz. İşte kıyas-ı fukahâ da icma-ı ümmet gibi ahkam-ı şer'iyyenin dayanaklarından birini teşkil eder. Şu kadar var ki icma, delîl-i kat'î; kıyas-ı fukahâ da delîl-i zanni mertebesini hazdir. Çünkü birincisi bütün müctehitlerin görüşlerinin ittifakına, ikincisi müctehitlerinden bir kısmının re'ylerine istinat eder. Hem de bu re'yler, tabiatıyla indi olmayarak... kıyasın naslardan maksun aleyhi bulunduğu gibi icmaın da bir senedi bulunması zarurîdir.

İcma-ı Ümmet'in İslam Dini'nde kat'î hüccet olarak kabulü yukarıdaki şekildeki üzere kitap ve sünnet'ten bir çok delaile müstenit bulunduktan başka akîî deliller de bu hususta nakîî delillerden geri kalmaz. İcma esası, bugünkü demokrasinin de esasını teşkil ettiğine ve yalnız ilim ve ictihad kayıtlarının ilavesiyle icma-ı ümmette münevver demokrasi esasının kabul edildiğine nazaran, asrîlik iddiasında bulunan **Cemal Hoca**'nın İslam Dinindeki icma-ı ümmete itiraz etmesi bir cinnettir. Bu cinnet ona, zalim ve müstebit bir hükümete dalkavukluk etmesinden gelmiştir. İşte gördünüz mü? İslam Dini zalim ve müstebit hükümetlerin emrine kıymet vermiyor, fakat icma-ı ümmeti adetâ ayet ve hadîs gibi hüccet sayıyor. Hani sahte Ankara Cumhuriyetinin ağzında: **"İrade-i Milliye"** adı ile bir yalan tedavül ediyor ya! İşte icma-ı ümmet o yalan tabirin doğrusudur. Bu sıfat ve selâhiyeti İslam Dini, İslam milletinin şuurlu mümessilleri ve tabiî mebusları bulunan ulemânın ittifakına iza-

fe etmiştir. Milletin vekilleri bir meselede ittifak ederlerse boyun eğilmez mı? Lakin **Cemal Hoca** gibi dalkavuk ve zelîl hilkatteki adamlar millet vekillerinin ittifakının kıymet ve önemini anlamazlar, müstebit hükümetlerin keyfi hareketlerine nass-ı kâtı' gibi iman ederler.

İslam Dini, ehliyet şartlarını haiz müctehidlerin umumî ve müttefik kararlarına ittibaı lazım ve vacip kılmış, fakat arada ihtilâf vaki ise **"Parleman"** (★) usulünde olduğu gibi çoğunluk tarafına külliyet ve icma derecesinde önem vermiyerek, müctehitlerin çoğunluğuna veya azınlığına uyma hususunda ümmeti serbest bırakmıştır ki bu da gayet özgürlükçü bir muamele olmakla beraber, hak ve hakikate hürmet nokta-i nazarından da en doğru bir meslektir. Çünkü hak ve hakikat görüş sayısı ile ölçülmez ve daima çoğunluk tarafında olmaz. İctihat sahibleri arasında ihtilâf olmayıp hepsenin reyi birleştiği ve hariçte hiç bir fikir ve ictihat kalmadığı surette ise bu müttefekun aleyh..... ve tabiî bir şey olamazken, icma-ı ümmete ve kıyas-ı fukahâya şimdiye kadar ehl-i İslamın verdiği kıymet ve ehemmiyeti vermek istemeyen **Cemal Hoca** ne demek istiyor?

.....

(★) Parleman: Parlamento, demek istiyor/S.A.

FUKAHANIN KIYASI

"Ben hiç bir kimseyi fikir ve ictihadımı kabule mecbur tutmuyorum." demesi de riyaset-i ilmiye makamından çekilmeden söylenecek bir söz değildir. İşte **Cemal Hoca**, değil kendisi gibi yalnız kalan ve şartlarını kapsamayan bir müctehidin, belki bütün müctehidlerin sözünü, icmaını bir kuvvet ve bir kıymet saymamak suretiyle o meyanda kendi bastığı dalı keserken, bugüne kadar işgal ettiği riyaset-i ulemâ makamının müsta'ni-i anh olduğunu itiraf etmiş olur. Zaten böyle el altından dinsizlere alet olan dinî reisler daha doğrusu deni reisler Ankara kabinesindeki **Şer'iyye Vekâleti**'nin ilgasına kabinede ve **Meclis-i Mebusan**'da bizzat re'y veren **Şer'iyye Vekilleri** gibi bugün Bosna'nın reisu'l-ulemâlık makamının ilgasına da **Cemal Hoca** razı olabilir. Dinsizlere bu şekilde hizmetini ikmal etmekten çekinmiyeceğini sanırım. Hizmetinin karşılığını onlardan fazlası ile alacağına emindir. Hasılı, **Cemal Hoca**'nın ilk ve son yayınlanan fikirlerine nazaran İslam Dini'nde ulemâ ve fukahâ ünvanı ile dinî meseleleri hal ve fazla sairlerinden fazla yetkili kimseler yoktur. **Cemaleddin**'in yardımcısı **Osman Nuri**'nin sözünce İslam Dini'nde **"Ruhbaniyet"** de yoktur. Halbuki **"Ruhbaniyet"**in, dağ başında veya başka bir uzlet köşesine çekilerek dünyayı terk etmek veya ibadet ve riyazetle meşgul olmak manasında olduğunu bu cahil ulema bilmiyorlar da bunu kendi kendine dinî ahkâm vaz'ı ve helal ve haram uydurması manasında kullanıyorlar. Mectehidîn-i Kiram Hazeratını da Allah'tan korkmadan arzularına ve akıllarına göre dinde ahkâm koymaya kalkışan veyahut müslümanlar tarafından kendilerine böyle yetki makamı verilen kişiler durumunda sayılıyorlar ki bu da din imamları ile onlara tabi olan müslümanlara ayrıca bir iftiradır. İslam müctehitleri kendi kendileri-

ne teşri-i ahkâm hak ve imtiyazını iddia etmek gibi nakiselerden çok uzak ve çok münezzehtirler. Onlar ne haramı, helâl, ve ne de helâli haram yapamazlar. Cenab-ı Peygamber bile kendi kendine bu hakka malik değildir. Nerede kaldı din ulemâsı... Müslümanlık, dinde ahkâm ve kanun koymayı Cenab-ı Haktan başka kimseye vermez. Müctehitler Hazeratı ise ictihatlarında Allah'ın ve Peygamberin murad ve rızasını araştırmaktan başka hiç bir maksat takip etmezler. Bosna reisu'l-ulemâsı gibi insanların ve hükümetlerin mizacını veyahut zamanın ihtiyacını kollamazlar. Bu cihetle onların **ayât** ve ehadîs üzerindeki tetkikleri zamanın ihtiyacına uymak ve bir arzuya tabi olmak gibi, ictihat ilminde "**Teşehhî**" tabir edilen çürüklükle malûl olmaz. (..) İlimlerde müctehid hiç bir şeye bakmayarak mutlak hakkı araştırır. Din ilminin müctehidi de kitap ve sünnetin mizac ve rızalığı ile kayıtlı olan hakkı arar. Çünkü onun nazarında hak-ı mutlak işte bu hakk-ı mukayyetten ibarettir. Şâari'in nokta-ı nazarından başka bir şey tanımayan ve kendisini yalnız emr-i kavlî mevkiinde gören İslam Dini müctehitlerinin iman ve itikadınca, Şâri'in ihata-i nazarı dışında onun emrine karşı gelecek ne zaman ihtiyacı, ne de başka bir şey vardır. Ve reisu'l-ulemâ gibi zamanın ihtiyacını bilmezler. İlim tahsil etmek isteyen gelinin, kızların, kadınların tesettüre riayet etmemelerini zamanın ihtiyacından sayması gibi..... Bu hanım kızlar, erkek talebe ile bir mektebe ihtilât etmeseler, öğretmenin huzurunda da yüzleri peçeli olarak otursalar ve mekteblerine bu kıyafetle gidip gelseler yüzleri ile beraber ilim tahsiline karşı akılları da kapanmış mı olacak? Bu defa belki reis bunda meşakkat olur, diyecektir. Çünkü zavallı meşakkatı da bilmez. İnsanların arkasında bunca yük taşımakla geçimini sağladığı dünyamızda kadının yüzündeki peçeyi bir yük sayanların maksadı na-mahrem kadınlarla yüz-göz olmaktır. Bu onlarca zamana ait bir ihtiyaç ve belki şehvanî bir ihtiyaçtır. Sonra, biçare Reisin **Bosna**'da eskiden beri kızların evlenünceye kadar erkekten kaçmadığını **Türkistan**'da, **Arabistan**'ta,

Rusya'da ve daha dünyanın bilmem hangi bucağında kadınların açık gezdiğini delil göstererek, nerede olursa olsun bir takım cahilce ve lâubalice hareketlerden şer'î ahkam çıkarmaya kalkışması tam Reisu'l-Ulemâ'ya yakışacak bir düşünce tarzıdır! Bunu alim-i istidlalî değil, cahil teslisine benzetmek, ve bâtılı makîsun aleyh yapmanın belîğ bir örneği saymak uygun olur. Fıkıh ilmi kitablarındaki kararlaşmış hususları insanlar yaptı, diyerek din imamlarının ve müslümanların havassının, ashab zamanından beri kemal-i dikkatle muhafazasına itina ettikleri şeair-i İslamiyeye itimatsızlık telkin ederken kendisi ötede beride avam-ı müslimînin cahilce hareketlerinden ders almakta olduğunu gösteriyor. Doğrusu bu adamda ulemâ ve fukahânın sözlerine düşman ve cahillerin hareketlerine hayran olmak ibtilâsı var. Besbelli müşabehet ilgisi bunu icap ediyor!.. (Yarın, sayı: 15, 17 Şubat 1928, sh: 1 ve 4)

İslam Dini'nin aslî kaynaklarını şöyle bir tarafa bırakarak, bazı pervasız insanların ve hatta bazı çılgın milletlerin uydurdukları hareketlerden ve emr-i vakilerden din konusunda fetva almak ve hüküm vermek modası zamanımızda hayli ilerlemiştir. Böyle mübalatsız ve saygısız hareketlerin ve hükûmlerin dünyada bir cezasına çarpılmak tehlikesi görülmediği cihetle dinî meselelerde haddini bilen ve bilmeyen herkes birer müftü kesilmiş, yetkili bir müctehid gibi mütalâa yürütmeyi gözüne kestirmiştir. Nasıl ki geçen gün **Gümülçine**'nin yeni cemaat reisi, **Balkan** gazetesi'nin muharririne kıyafet hakkında müftünün veremediği fetvayı vermiş. İslam Dini'nin garip tecellisine bakınız ki **Saray-Bosna**'nın dini bütün İslam Cemaatı reisi mahallî gazetelerde neşr olunan mektubları ile dinsiz Reisu'l Ulemâ'yı dine davet ederken **Gümülçine** Cemaat reisi dindâr müftü efendiyi şer'î vazifesini ifadan men'e cür'et ediyor. Sanki hata edersa ne olacak? Dinden mi çıkacak? Yağma yok! Dinden çıkmakk öyle eski hocaların anlattığı gibi şimdi kolay değil. Bir adam kendi istemedikçe onu kim dinden çıkarabilirmiş? İşte **Cemal Hoca** da öyle diyor. Evet kimse

çıkaramaz, lakin dine karşı terbiyesini takınmaya mecburiyet hissetmeyerek de zor ile müslüman kalmak ve adetâ dinin başına belâ olmak isteyeni Allah da çıkaramaz mı acaba? Bana kalırsa dinden çıkmak korkusunu ceffe'l-kalem ilga eden asrîlerin muradını beri taraftaki gafil müslümanlar iyi anlamıyorlar. Dinden çıkmaktan korkmamanın manası, kolay kolay çıkılmadığından değil, çıkılsa da sanki ne lâzım gelir, ne kaybedilmiş olur tarzında bir korkusuzluk ve bir tür asrîlik şecaati kazanmaktır. Onun için dini tepe tepe kullanırsın, din beni terk etse bile ben onun yakasını bırakmam dersen, hele o kadar nazlanmasın. Dinin bana ihtiyacı benim ona ihtiyacımdan ziyadedir dersen, din, eski kafalı şaşkın hocalar gibi değildir, milyonlarca müslümanları elinden çıkarmak ister mi dersin, hasılı ne olsa diyebilirsin. Çünkü dinin bugün murakıbı ve muhasibi yoktur. Mahlûl bir arsa gibi herkes onun üzerinde futbol oynamak hakkına maliktir.

Sözümüzü umumî ve mübhem bir serzeniş tarzında yürütmüş olmamak için misal ile de izah edelim, bakalım cahil reisu'l-ulemânın dediği gibi insan dinden çıktığını sarahaten itiraf etmedikçe müslümanlığına hiç bir taraftan toz kondurabilir mi imiş, kondurulamaz mı imiş? İşte halâ müslümanlık davasını elinden bırakmayan ve ukalâdan geçinen bir çok adamlar var ki, **Cemal Hoca**'nin da şimdilik Allah kelâmı ve İslamiyetin ebedî istinadgâhı olduğunu teslim ettiği Kur'an-ı Kerîm'in sarahaten müsaadesine iktiran eden deaddüt-i zevcatı vahşet sayarlar. Yine Kur'an-ın sarahatı mucibince kadını erkeğe müsavi tutma yasağını, adaletsizlik sayarlar. Kur'an'daki miras ahkâmını makul ve mantıkî bulmayarak Frenk kanun verasetleri ile mücadeleye kalkarlar. Kur'an-ı Kerîm, Hz. Meryem'in iffet ve ismetine mükerrer ayetleri ile şehadet ederken, bütün dünyadaki kadınlardan eşref olduğunu söylerken, zor ile müslüman kalmak isteyen bu kabadayılar, Cenab-ı İsa'nın -haşa- piçliği hakkında kendi akıllarınca kanaat muhafaza ederler. Yani Kur'an-ı Kerîm'in şehadetini tekzîb ederler. Türkiye

dışında ve muhalifler arasında gezen bir İttihatçı asker paşası (x) bilirim ki işte bu itikatta bulunur. Hem de Müslüman geçinir, belki İslam Dini'nde ulemadan geçinir. Ve tabiatıyla ulemayı beğenmeyen ulemâdan! Sonra geçen gün **İkdam** Gazetesi, **Dobruca**'daki **Mehakim-i Şer'iyye** kadılıklarının ilgası talebinde bulunan o havalinin südü bozuk Türk gençlerini alkışlarken kadılıkların muhafazasına çalışanları da yobazlar falan diyerek dinsizlere **Farmasonlara** mahsus tabirlerle tazyîke yeltendiği sırada o mahkemelerin düstûru'l-amel ittihaz ettiği Mecelle ahkâmı, yani Şeriat kanunları hakkında da tabiî Türkiye'de münteşir bir gazeteye yakışacak terbiyesizlikler de bulunuyordu.

Şer'î Mahkemeleri çürütmek için söylediği sözler arasında o mahkemlerden hırsızın eli kesilmesi gibi vahşice hükûmlar sadır olduğunu da ilave ediyordu. Halbuki hırsızın bu şekilde cezalandırılmasını Kur'an-ı Kerîm emr ediyor. Şimdi Dobruca mahkemelerinden böyle hükümler sadır da yok ya! Fakat **İkdam** (Gazetesi) onu şeriata ve Kur'an'a sövücülük olsun diye mevzu-bahs etmiş. Hırsızın eli kesilmesi hakkında, sarih ayet-i kerîmeden başka bir çok hadîsler bulunduğu gibi **Sahîh-i Buhari** ve **İmam-ı Ahmet bin Hambel**'in "**Müsned**"inde zikir edilmiş olarak, Cenab-ı Peygamber'in kendi sevgili kızı Fatıma dahi çalsa, elini keseceğine yemin ettiğini ifade eden: "**Sizden önceki insanları ancak onların, içlerinde şerefli ve nüfuzlu kimse çaldığı zaman onu cezasız bırakır, içlerinde zayıf kimse çaldığı zaman ona ceza verir olmaları helâk etmiştir. Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olsaydı, muhakkak onun elini de keserdim.**" (Şahih-i Buhari terc.9/4004) hadîs-i şerîfi de "**İkdam**"cı gibi dinsizler ne bilirler, ne de bilseler önem verirler. Türkiye'nin ve **Dobruca**'nın dinini ve milliyetini kaybetmiş olan bu Mahkeme-i Şer'iyye düşmanları kadar dünyada daha sefîl düşünceli adamlar olur mu acaba? Gayr-i müslim bir devlet idaresinde bulunan Mahkeme-i Şer'iyye'yi ilga ettirmek marifet değil, açtırmak

(x) İlerde adı geçecektir: Vehib Paşa/S.A

marifettir. Onların ilgâsı, dinine sadık müslüman teb'asının hatırını nazar-ı dikkate almazsa **Romen Hükümeti**'nin çok işine gelir. Bir memlekette hakk-ı kazâya nail olmak, o ne mühim şeydir, ne büyük bir imtiyazdır, o imtiyaz? **Dobruca** ve sair memleketlerdeki müslümanlara İslam Dini'nin şerefi sayesinde verilmiştir. Şimdi de **Dobruca**'nın şaşkın Türkleri ellerinde bulunan ve kendi gayret ve himmetleri ile binde bir... sağlamaya kudretleri yetişmek ihtimali olmayan o büyük nimeti tepmek, ve sırf İslam Dini'ne ihanet olmak için tepmek cinnetinin hummasına tutulmuşlar. Sırf Müslümanlık **Dobruca**'da darbelensin, mutazarrır olsun diye Şer'î Mahkemelerin İslâm münevverlerine resmî bir post, maddî bir menfaat temin ettiğini bile dumanlanmış gözleri görmüyor. Vay şaşkın herîfler, vay alçak herîfler vay! Haydi sen gel de aklın ve insafın varsa şimdi bunlara yine Müslüman de bakalım! Beri taraftan "**İkdam**" Gazetesi, yobazlar mahkeme kâdılıklarındaki menfaatlarını bırakmıyorlar, diye güya onları ayıplıyor, hükûmette bir sandalyaya malik olmak ve o sandalyanın ödeneğini almak bir kabahat ise Türkiye'nin devlet adamları de hep kabahatlı ve menfaat-perest kimselerdir. Onlar da resmî makamlarını ve hükûmeti bozup dağıtsalar ya? Doğrusu gerek **Dobruca**'daki kendi mahkemeleri aleyhinde teşebbüs eden Türk ve Müslüman azmanlarının ve gerek Türkiye'deki teşvikçilerinin şu hareketi, mayası bozulmuş ve aklını kaçırmış olan Türk milletine mahsus maskaralıklardır ki kendi menfaatine ve kendi şerefine bu derece hâince tecavüz eden adamlar dünyanın başka milletlerinde görülmek ihtimali yoktur. Ne ise bu değildi. Hırsız hakkında Kur'an-ı Kerîm'in tayin ettiği mücazatı ta'n ve tesnî ile andıklarını , buna da bir misal olarak îrad etmiştik. İşte biraz evvel saydığımız vech ile, sarahaten Kur'an-ı Kerîm'de zikr olunan bir çok şer'î ahkâmı beğenmemek ve red etmek cür'etinde bulunsunlar, hem de Müslüman kalsınlar! Bu ne kadar tenakuz! Kur'an-ı Kerîm'in münderecatını kısmen tahtie eden (hatalı sayan) adam, onun Allah kelâmı olduğunu kabul et-

mediğinden buna cür'et eder. Cenab-ı Hak bazı şeyleri iyi bilememiş! Şimdi akıllı kulları Allahın yanlışlarını tashih ediyor!. Denilemez ya! Demek ki herîf Allahı beğenmiyor. Peygamberi tahkîr ediyor, hem de Allah'a iman ettim, Peygamber e iman ettim, Müslümanım diyor.. Hocalar beni tekfir etti diye kızıyor. Yobazlar benim dinime vicdanıma ne karışır? Beni müslüman yapmak, gâvur yapmak, afaroz etmek onların elinde mi, diyor. Müslümanlıkta ruhbaniyet yoktur, böyle selahiyetler kimseye verilmemiştir, diyor. Halbuki işte Hocalar, ellerinde doğrusu söylemekten başka bir şey olmadığı için herîfi müstahak.... kimseyi gavur yapmak, müslümanlıkta ibkâ etmek ve günahı afv etmek hocaların elinde olaydı, belki haydi hatır için seni yine müslüman sayacağız ... diyebilirlerdi. Lakin hoca ne yapsın? Herîfi Kur'an tekfir ediyor, akıl ve mantık tekfir ediyor. Tenakuzlu imanı tekfir ediyor. **"Müslümanın kusuru olmaz mı? Cenab-ı Hak gafur ve rahim değil mi? İnsan fâsık ve günahkâr olarak müslüman kalamaz mı? Hocalar, kebairin bile Ehl-i Sünnet Mezhebinde kabil-i afv olduğunu, küfrü mucip olmadığını söylerlerdi ya!.."** diyerek yine o beğenmediği hocaların sözü ile müslümanlığını müdâfaa edecek olsa buna da imkân yoktur. Çünkü insan boyunca günaha batarak, Allah'ın emir ve nehyine karşı pek çok kusurlarda bulunarak yine müslüman kalabilir. Hocalar da onu tekfir etmezler. Nefsine, şeytana uyup günah işlemek fakat günahını günah, ve kabahatını kabahat sayarak haddini bilmek ve kusurunu itiraf etmek başka, Allah'ı kabahatlı çıkarmak, emir ve nehyini beğenmemek ve makul görmemek de başka.... Birinci tür ve şekildeki günahlar ne kadar çok olsa imana zarar vermez, çünkü imana aykırı olmaz. Lâkin ikinci tür ve şekildeki günahın zerresi bile imanı zîrû zeber etmeye kâfidir. Çünkü Allahına ve Rasulüne iman etmekle itiraz etmek bir kalbte toplanamaz. Allah'a ve Rasulü'ne itimatsızlık, hürmetsizlik hissi hasıl olan kalbin imanı ve tasdîki yalandır. İlahî ahkâmı lâyık olduğu teslim ve ta'zîm ile karşılamayanların müslümanlıkları hakkındaki ikrar ve iddiaları da yalandır. (Yarın, sayı: 16, 2 Mart 1928, sh: 1 ve 4)

Küfûr ve iman meselesinin tetkîki, konumuza dahil değildi. Lakin **Cemal Hoca**'nın bir sözü ile **Gümülcine** cemaat reisinin din ulemasına fetvâ dersi vermeye kalkması bizi biraz da bu meseleden behse sevk etti. Daha yukarıda tesettür meselesine de henüz nöbet gelmeden sevk-i kelâm ile biraz temas etmiş olduksa da tamamını sonraya bırakıyoruz. İcma-ı ümmet ile fukahânın ictihadı konusuna ait sözümüzü henüz bitirmediğimiz cihetle yine o konuya avdet ediyoruz.

Her ilimde doğru sözü ihtisas sahibine bırakmak lâzım gelirken dinî meselelerde din ulemasının nokta-i nazarlarına kendi fikirlerini tercîh ederek ulemâya ta'n ve teşni' etmek cür'etinde bulunan dinsizlerle müctehitlerin icmaına, fukahânın kıyasına kıymet ve ehemmiyet vermeme hususunda dinsizlerden farkı görülmeyen **Cemal Hoca**'ya diyoruz ki; evet, İslam fukâhâsı, teşri-i ahkâm hakkına malik değillerdir. İslam Dini onlara bu yetkiyi vermemiştir. Peygamber Efendimiz **"Ben Allahın kuluyum."** diyerek risaletini ilan ettiği gibi İslam uleması da hiç bir zaman Allah ve Peygamber huzurunda kendilerine istiklâl-ı re'yi andıracak bir sıfat ve selâhiyet iddia etmemişlerdir. Bu böyle olmakla beraber din babında fakîh, gayr-ı fakîh, alim, cahil farkı yokmudur ki icmaî ve infiradî müctehit sözünün önemi olmasın? **"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"** diyen bizzat Kur'an-ı Kerîm değil midir? Farz-ı muhal olarak dört şer'î delilin diğer üçünü **Cemal Hoca**'nın arzusu vech ile çürüğe çıkarıp yalnız Kur'ana itimat edilse, Kur'an-ı Kerîm'in manasını iyi anlamak hussunda yine ömrünü Kur'an-ı Kerîm'i anlamak için lâzım olan ilim ve fenleri içinde geçirmiş alimlerle cahillerin farkı olmayacak mı? Ve bu alimler, şu ayetten şu şer'î hükmü anlaşılır, diye ittifak ederlerse onların ittifakına kıymet ve ehemmiyet verilmiyecek mi? Sonra **(Bununla beraber) Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onlardan her topluluktan bir grup dinde** (dinî ilimlerde) **geniş bilgi elde etmek ve kavimleri** (savaştan) döndüklerinde (onları Al-

lah'ın azabı ile) **korkutmak için geride kalmalıdır.**" (Tevbe/122) ayet-i kerimesinde cihat farizasından bile istisna edilerek dinde tefakkuhla vatandaşlarını tezvîr ve tahzîre selâhiyet iktisab etmeleri Allah tarafından irade buyurulan adamlar kimlerdir? "**Allah bir kula hayırlı bir (iş) dilerse dinde fakîh yapar.**" tabirinin aslı ve bir şeref ve meziyeti yok mudur? Ta ashab ve tabiîn devrinden itibaren hiç bir dinin ulemasına kıyas olunmayacak surette İslam Dini'ne hizmetleri geçen ve cıddi eserleri ile bütün dünyada hukuk ilmi dersi veren müctehitler, muhaddisler olmasaydı İslam Dini bize kadar tahrîf ve tağyirden masun olarak nasıl intikal ederdi? Cahil Reisu'l-Ulemâ bilsin ki icma-ı ümmetin dayanağı bulunan İslam uleması Kur'ân-ı Kerîm'i 1300 seneden beri olduğu gibi muhafaza etmişlerdir. Eğer onların sözü ve icma'ı hüccet olmazsa Kur'an-ı Kerim'in hüccet sahibi olmak mevkii de tezelzül eder. Belki **Cemal Hoca** gibi, dinsizlerin arzusuna hizmet eden din alimlerinin istedikleri de budur. Lakin henüz buna sıra gelmemiştir. Evet, reis **Cemaleddin**'in, **ben her zaman için hükmü cari ve ebedi olan Kur'an-ı Kerim'e bakarım**, diyerek **fukahâyı, mezhep imamlarını istihfaf ederken** Kur'an-ı Kerimi elinde kalkan yaptığına inanmayınız, aldanmayızı. Bu zatın, **fukahânın akvaline, müctehid sözüne itimat etmem, Kur'an ve Hadîs'i tanırım**, dediğine ne bakıyorsunuz? Böyle dinsiz kalkavuğu cahil hocaların asıl maksadı ayet ve hadîsleri ibtal etmektir. Yoksa Kur'an ve hadîsi, hadiseye tatbik etmek için bile fıkha ve ictihada ihtiyaç bulunduğunu bilmeyecek ve takdir etmeyecek kadar akılsız olamazlar, Kur'an ve hadîslere istinat etmek isteyen adam, İslam fıkhı ve fukahâsını nasıl istihlaf edebilir ki nasslara istinat mesleğinin en sadık, en müdekkik adamları onlardır. Onlar Cenab-ı Risaletpenah Efendimizle ashab-ı kiramın siret ve hareketlerini işleyecek ana kuralar ittihaz etmek üzere o derece tetkîk ve takip etmişlerdir ki İslam alemindeki bazı müslüman kadınlarının adem-i tesettürünü, davasına cahilce bir senet olarak ortaya atan **Cemaleddin Hoca** ken-

di asrının müslümanlarını bile o kadar bilmez. İşte fıkıh kitaplarında tesbit edilen İslamın şeairine, İslamın "**Altın Çağı**" tabir olunan kaynak devrinden alınmıştır. Şimdi buna mukabil **Cemal Hoca** da müslümanlığı, **İran, Turan** adetlerinden, veyahut **İstanbul**'da, **Bosna**'da daha evvelden açık gezen kızların hareketlerinden alıp çıkartmaya çalışıyor.

Kur'an-ı Kerîm'i eline diline kalkan yaparak fukahâ sözünü alaya alan **Cemal Hoca**'nın asıl maksadı, Kur'an ve hadisleri ibtal etmektir, demiştim. Bakınız bu davamı nasıl isbat edeceğim:

Malumdur ki, Türkiye'ye daha yakında gidip gelen Mümaileyh, oradaki **Mustafa Kemal** inkılâbından medh ve sitayişle bahs etmiş ve bu inkılâbın İslam Dini'ne aykırı bir yönü olduğunu söylememiş, **Bosna** müslümanlarının da yenilik yolunda yeni Türkiye'nin arkasından gitmesi dileğinde bile bulunuor. Demek ki **Cemal Hoca,** Türkiye inkılâbının her tarafını beğeniyor. Beğenmediği ve tenkide layık gördüğü noktalar olsa açıklamalarında onlardan da bahs ederdi. (1). Türkiyi inkılâbının en mühim yönü ise, orada hükümetin **Mecelle** gibi fıkıhtan alınan kanunları ilga ederek yerine İsviçre kanunlarını ikame etmiştir. Demek ki **Cemal Hoca** bunu da hoş görüyor. Hatta hoş gördüğü için icma-ı ümmete ve kıyas-ı fukahâya itimatsızlık göstererek; Müslümanlık fıkıh kanunlarından ibaret değildir, demek isteyerek onların şu kanun mübadelelerini zımmen müdafaaya bile çalışmış oluyor. Halbuki **Kemalist Hükümeti** fıkıh ve şeriat kanunlarını ayet ve hadîsler gibi zamanın teceddüdü ile teceddüt etmeyen sabit esaslara dayanmış bulunmak töhmetiyle hükümetten iskat etmiştir. Yani ilim-i fıkıh kanunlarının onlara göre kusur ve kabahatı icma veya kıyas-

(1) **Cemaleddin**'i düştüğü şu bataklıktan kurtarmak için, kendisine yardımcı çıkan **Osman Nuri** maskakasının: "**Mustafa Kemal Bosna hocalarından daha müslümandır**" demesi de, bu rezillerin **Mustafa Kemal**'e bütün icraatında hak verdiklerini göstermez mi?

ı fukahâ tarafında değildir. Çünkü bunlar zamana gore bir dereceye kadar değişebilir. Asıl değişmeyen ve ta'dil ve tebdîl kabul etmeyen kitap ve sünnet vardır ki fıkıh kanunlarının en fazla başı bu iki ana esasa bağlı olması asrî (!) Kemalist hükümetin işine gelmemiştir. Bunu o hükümetin erkânı ve özellikle **Adliye Vekili**, büyük bir cür'et ve yetki ile söylediler. **Bosna**'nın reisu'l-uleması işitmediler mi? Gazetelerde okumamış mı? Hain münafık! İcma-ı ümmeti ve kıyas-ı fukahâyı beğenmiyor da ayet ve hadîsleri beğeniyor, öyle mi? Dinsiz efendileri icma ve kıyastan ziyade değişmeyen ayet ve hadisleri istemediklerini söylerlerken, onların **Bosna**'daki savunma vekili, ayet ve hadîslere itimat ederim derse inanır mısınız?.... Şer'î delillerden sayılan icma ile kıyasın sonucu, değişmeyen ayet ve hadislere dayanmasaydı **Kemalistler** tarafından bu derecede redde maruz olmayacaktı. Onlar asıl yenilik kabul etmeye ayet ve hadîsler ile anlaşamadılar. Ve bunların İlahî vahy olduğuna da inanmadıklarından, fıkıh ve şeriat kanunalrını İsviçre kanunları ile mübadele ederek bir hamlede işin içinden çıktılar. Daha doğrusu milletler ve millet meclisleri tarafından tanzim olunan bütün asrî kanunlar, tıpkı **İcma-ı ÜMMET ve kıyas-ı Fukahâ** gibi ictihad mahsulüdür. Şu fark ile ki asrî kanunları vücuda getiren ictihatlar bir kayıt ile mukayyet olmadığı halde icma-ı ümmetle kıyas-ı fukahâyı vücuda getiren ictihatların kitap ile sünnetten birine müstanit ve müntehî olması şarttır. Bu şartı ve bu kaydı kaldırınca ahkam-ı fıkhıye ile zamanımızdaki kanunların, ictihat ürünü olmak nokta-i nazarından biri birine nisbetle hiç farkları kalmaz. Ve fıkıh kanunları Kemalistlerin bu derece husumet ve muhalefetine maruz olmaz, demek ki Kemalistlerin bu kanunlardan sırf-ı nazar etmelerine sebep, bunları yapan fukahânın, serbest ictihadlarına, Allah ve Peygamber sözüne başı bağlı bir ictihat takip etmiş olmalarıdır. Şu halde hem Kemalist inkılâbını tasvip eden, hem de **"ayete, hadîse diyeceğim yok, fukahâ kelamına ittiba' etmem!"** diyen **Cemal Hoca**'nın sözleri arasında intizam ve

insicamdan eser yoktur. Ayete, hadîse inanmak ve itimat etmek iddiasında bulunan **Cemal Hoca** da, hareketlerini alkışladığı ve kendilerine perestiş ettiği **Kemalistler** gibi, hakikatte ayet'e, hadîs'e fukahâ sözünden ziyade hasım olan bir dinsiz ve imansızdır.

Haydi, ayet ve hadislere iman ve itimadı varsa söylesin ve cevap versin ki **"Kur'an, hadîs teceddüt etmediği cihetle her asırda uygulanması gereken kanun olmaz."** diyen Ankara hükümeti adamlarının sözleri müslümanlığa sığır mı, sığmaz mı? Kur'andaki miras ayetlerinin ahkâmına aykırı, başka türlü miras kanunu kabul etmek nass-ı Kur'ana muhalefet midir, muvafık mıdır? Kur'an nasslarına muhalif hareket..... sayılarak dinden çıkmayı gerekli kılmasa da Kur'an nasslarına muhalif kanun yapmak ve Kur'an'ın o hususdaki ahkâmını beğenmemek müslümanlıkla ictima edebilir mi? Muharremat ayetindeki (Nisa/23) hükmünce, insanın halası, teyzesi, birader ve hemşire-zadesi kendisine mahrem olması icap ederken, bunlarla izdivacı tecviz eden İsvicre aile kanununun Türkiye'de tatbikî Kur'an nassları ile tezat teşkil eden bir **Kızılbaşlık** değil midir? (1) Reisu'l-ulemâ cevap versin! (Yarın, sayı: 17, 16 Mart 1928, sh: 1)

(1) Türkiye'nin yeni aile kanununu ben görmedim. Fakat Mısır gazetelerinin neşriyatından anladım ki bu yeni kanun meselâ bir kızın amcası ile izdivacına müsaade ediyormuş. Yavaş yavaş kız kardeşleri ile annesiyle de cinsî münasebette bulunurlar!

KADINI AVRUPALI HALE GETİRMEK

Yine bu adamın **"kadınlar yüzlerini açabilirler, bunda dinî bir mahzur yoktur."** diyerek türlü mugalatalarla müslümanların zihnini karıştırmasına meydan vermemek için, **Kemalistan**'da tatbîk ve terviç olunduğu vech ile, kadınların yalnız yüzlerini açmakla kalmayıp bir çok arzu edilen yerlerini de açtıktan başka geri kalan kısımlarında da vücudu setr etmekten ziyade süsleyen yarı çıplak kıyafetiyle na-mahrem erkeklerin kucağında dans etmesi de caiz midir?, diye kendisine sorsunlar ve cevabını istesinler. Reisu'l-Ulemânın medh ve müdâfaa ettiği Ankara hükümeti tarafından Türkiye'de harıl harıl tatbîk olunan **"balo"** kıyafetindeki kadın inkişâfı ve erkek-kadın ihtilâtı müslümanlığa sığar mı sığmaz mı? Bu noktaya cevap versin; kadının yüzü avrettir, değildir tarzındaki meselelere kaçmasın. Hilekârlığından, kalaşlığından bahsi değiştiriyor. Bugün üzerinde anlaşma olamayan ve müslümanları, dindar alimleri telâşa düşüren, kadınların Türkiye'deki Kemalist hükümet adamlarının istediği ve kendi kadınları üzerinde tatbîk ettiği vech ile tamamen açılmalarıdır. Reisu'l-Ulemâ'nın istediği de budur. Bugünün tesettür ve adem-i tesettür meselesi bundan ibarettir. **Reis Cemaleddin, Mustafa Kemal**'in Türkiye'ye getirdiği yeniliği beğeniyor, **"biz Bosnalılar da bu yolu taklid edelim"**, demiyor mu? İşte **Mustafa Kemal** kadınları bu şekilde açmıştır. Reis, biz de bu şekilde yapalım, demek istiyor. Yüz açıp kapamak meselesi, aleyhinde galeyana gelen müslüman kamu-oyunu şaşırtmak için Reis'in kaçamak noktasıdır. Başı sıkıştığından kendisine itiraz eden saf ulemayı yüz açmak meselesine doğru çekip götürüyor ve niza' yeri orası imiş gibi idare-i kelâm ediyor. Bu hâl müslüman memleketlerinde eskiden de vardı, diyor ve itirazcıları haksız çıkarmaya kalkıyor. Halbuki meselenin münakaşası **Mustafa Kemal** inkılabı üzerine ortaya çıkmıştır. Ve o inkılâbın mucip olduğu kadınların ge-

lişmesi bam başka bir şekilde olduğu gibi, bu inkılâbı tasvib edenlerce istenen de, kadınların o şekilde gelişmeleridir. Türkiye inkılâbı lehinde propaganda yapan **Cemal Hoca** memleketine böyle bir yenilikçilik aşılamak istiyor. **"Mü'minin ferasetinden korkunuz, çünkü o Allah'ın nuru ile bakar."** hadis-i şerîfine nazaran mü'minde bulunması lâzım gelen ferasetle bu işin Bosna müslümanlarınca çoktan anlaşılması lâzım gelir.

Ankara hükümetinin Türk kadınlarını ictimai durumları itibariyle tamamen Avrupa kadınlarına benzetmek ve erkeklerin arasına kapıp salı vermek istediğini, harem, selamlık engellerini ber-taraf ettiğini, İslam hanelerinde pencere kafeslerine varıncaya kadar zorla kaldırdığını Reisu'l-Ulemâ biliyor. Avrupa kadınlarının açıklıkta erkeklerden farklı olmamaları şöyle dursun kol; bacak, göğüs, omuz gibi erkeklerde açılması mutad olmayan ve belki hatır ve hayale gelmeyen bir çok organın Avrupa kadınlarında erkeklerin bakışlarına açıldığını da biliyor. Ankara Hükümeti'nin arzusuna ve her vasıta ile çalıştığına nazaran Türk kadını da işte böyle olacak. Bir kısmı olmuş. Olmayan ve çoğunluğu haiz olan geri kalanı da zahirde kendilerine hürriyet veriliyor, hürmet ediliyor davası altında ister istemez bu yola sevk edilecektir. İşte hariçteki İslam alemine Türkiye yoluyla ithal edilmek istenilen yeni fitnelerin en mühimlerinden biri de eski müslümanların ev bark yıkımı tabir ettikleri bu açık aile hayatıdır. (Bosna)nın İslam aileleri de aynı yenilik yoluna girerek aynı derecede açılsınlar mı, açılmasınlar mı? Balolarda ve dans salonlarında müslüman haremleri na-mahrem erkeklerle sarmaş dolaş olsunlar mı, olmasınlar mı? Yeni Türkiye'yi medh eden **Reisu'l-Süfeha, Cemaleddin Efendi**'nin **Bosna Müslümanları** ile yapmak istediği gizli pazarlığın manası budur. İslam Dini'nde tesettür var mıdır, yok mudur, tarzındaki meseleyi, kadın yüzü mahrem midir, değil midir, şekline sokarak hastalığı bazan organik bir tabir altında gizleyen, bir taraftan da: **"Evlerinizde oturun, eski cahiliyet kadınları gibi güzellikleri-**

nizi dışarda teşhir etmeyin.'' mealinde bulunan (33/Ahzab/33) ayetinin ezvac-ı tahirat hakkında nazil olduğunu söyliyerek diğer İslam kadınlarının tesettür bağından azade olduklarını iham etmek suretiyle bazan da dilinin altındaki maksadını açığa vurduran **Reisu'l-Münafikin**'in ulema ile tesettür münazaasına girişmesinin manası da budur.

Yukarıda da ima ettiğimiz üzere kadına erkeklerden farklı bir hususiyet vermedikten başka kadını erkeklerden çok fazla açarak ona sıfır-altı bir hususiyet verdiği bilinen Avrupa medeniyetinin İslamın mizacına en fazla uymayan ve kendi ukala ve hükemasını bile çoktan pişmanlığa sürükleyen bu kadın hayatı meselesi Avrupa medeniyetinin en fena tarafı olduğu da malum olmak lazım gelir.

Halbuki, maalesef müslümanlar arasında Garp medeniyetinin çığırtkanlığını yaparak bizim ile kanlı bıçaklı mücadelelere girişen içimizdeki müceddidlerin ve inkılâpçıların en birinci maksadı da Garp medeniyetinin kadın vaziyetine ve aile hayatına taalluk eden yıkıcılık tarafıdır. Onlar şimdiye kadar umumî hayatta ayrı duran kadınlarımızla erkeklerimizi karma, bizim eğlence alemlerinde biri birine yaklaştırmak ve kucağa atmak istiyorlar. İzdivacın manası çiftleşmek olduğuna göre, karı-koca arasında hususî bir izdivaç kabul edilsin, diyorlar. Biz bunu kabul etmiyoruz. Aramızdaki anlaşamamazlığın en derin uçurumu burasıdır. Yoksa Avrupa terakkiyatını, fennî ve sınaî ilerlemesini kim istemez? Bizim bu hususta, **Reisu'l-Ulemâ Cemaleddin** gibi medeniyet taraftarı görünen sahtekârların teşvikine ihtiyacımız yoktur. **''Muhadderat-ı İslamiye''** adı ile müslümanların lisanına ve işitmesine gayet alışık gelen bir gayret, hamiyet ve övünme tabiri vardı. **İzmir Fâtihi** (!) Türkiye'de asıl bu büyük kaleyi feth etti. Türkiye vatanını istilâ eden yabancı düşmanlar ile bu kaleyi feth edemezlerdi. **Bosna** müslümanlarının bu ana kadar muhafaza ettiği ve **Sırbistan** hükümetinin dinlere hürmeten saldırıdan uzak tuttuğu böyle bir İslam sosyal kalesini de Ankara hüküme-

ti nammına Bosnadaki ajanı **Reis Cemaleddin**'in içeriden içeriye fetih etmeye çalıştığı anlaşılıyor. Reisin hakiki maksadını ortaya koyduktan sonra şimdi kendisi ile açık açık konuşabiliriz. Açıklık, kaypaklık üzerine İslam Dini'nin kadınlar hakkında erkeklerden farklı bir tür dikkat ve ihtimamı var mıdır, yok mudur? Evvelâ bunu tetkik edeceğiz. Yüz açıp kapamak bahsini sonraya bırakacağız. Şapka meselesinde olduğu gibi kadınların tesettürü meselesinde de yeni dinsizler hesabına eski müslümanları iğfal ve idlâle çalışan ahır-zaman hocalarından **Reis Cemaleddin**'in tesettürü ezvac-ı mutahharât'a mahsus gibi göstermesinden başka **"melbusat tamamiyle telâkkiye ait bir şeydir, ve ona göre her zamanın bir telâkkisi vardır."** demesine nazaran merkumun tesettür-i nisvanı esasından inkâr ederek bunun da aslı olmadığını söylemek istediği sabit oluyor. Zaten bunlara göre müslümanların dinlerine ait olarak eskiden bildikleri ve itikat ettikleri şeylerden

-İşte bunun aslı vardır,

diyecekleri hiç bir şey yoktur. Daha doğrusu dinî itikatlarından her birisini dinsizler dillerine dolayarak bunun aslı yok dedikçe her defasında onları tasdike hazırlanan ve bir kere de onlara:

-Artık çok oldunuz, edebsizler!

demek ihtiyacını duymayan müslümanların müslümanlıklarının aslı olmadığı için dinî itikatları da birer birer asılsız çıkıyor.

Müslümanlar arasında yayılmaya başlayan yeni moda dinsizlikleri müdafaa sadedinde bazı cahil tevilciler **"Zamanın tebeddülü ile ahkâm tebeddül eder."** mealindeki şer'î kuraldan istiane etmek isterler. Her hususta zamanın icabını hakim tanıyan **Reis Cemaleddin** gibi zamana tabi alçaklar ve dinsiz maddeciler de bunu daima ileri sürerler. Halbuki o kaidenin nerelerde geçerli olduğunu bu cahiller bilmezler. (....) (Yarın, sayı: 18, 3 Nisan 1928, sh: 1)

Müslümanlıkta tesettür-i nisvan, kitaba, sünnete, icmaı ümmete müstenit olarak o derece sabit ve bilinen bir şeydir ki bunu ancak İslam Dini'nin kendisini inkâr edenler inkâr edebilir. Kur'an-ı Kerîm'in şu mufassal ayetine bakınız:

"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunan (kölele-ri), erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış (cinsi güçten düşmüş) hizmetçiler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar. (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). (Nûr/51)

Ayet-i kerîmede İslam kadınlarının, kendilerinden kaçmayacağı sınırlı erkekler sayıldığı sırada **"ev nisaihinne"** tabiri ile kadınlardan bile bahs olunması çok manidâr olarak; İslam kadınlarının, kendilerine izafet ve münasebeti olmayan, yani ahlâk ve ahvalini bilmedikleri yabancı kadınlara bile çörünmemelerini ifade etmekte olduğu ve bu da öyle kadınların, kendilerini na-mahrem erkeklere tarif ve tavsif etmeleri muhtemel olmakla izah edildiği gibi aynı sebeble, tesettürden istisna edilen akraba arasında kadınların amcaları ile dayılarından bahs olunmaması, çünkü onların da oğulları na-mahrem olmak dolayısıyla aralarında bahsi geçmek ihtimaline mahal kalmasın diye bazı ulemanın telâkkisi üzere amcalardan ve dayılardan da tesettür lazımdır, denilmesi şayan-ı dikkattir. İşte burada fukahânın ictihadı olmasa ayetteki hasr ve kasr icabı ile nisvan-ı İslam'ın amcalarından da dayılarından da kaçmaları lâzım gelirdi. Hadyi, yalnız Kur'an'ı tanırım, diyen **Reis Cemaleddin** bura bir çare bulsun bakalım! (Nisâ) süresinde zikr olunan muharremat arasında **"Ve erkek kardeşlerin kızları ve kız kardeşlerin kızları..."** buyurulduğuna nazaran amcaya, dayıya nikâh düşmemesi tesettürden istisnalarını beyandan müstağni bir hale getirmez. Zira nikâh düş-

memek başka, tesettürde başka meseledir. Onun için nikâh düşmeyen sair akraba tesettür ayetinin müstesnaları sırasında zikr olunmuştur. Amcanın, dayının oğullarına mahrem olduğu için tesettürden istisnâ edilen akraba meyanında bulunmamaları tarzındaki teveccüh ise, fakîrin re'yince makul değildir. Ve illâ aynı mahzur, kayın pederler hakkında da cari olabilir. Halbuki **"ev âbaî buğuletihinne"** kavl-i şerîfi ile onlar istisna edilmiştir. Amcalar ile ahvali kıyas ederek müstesnalara ilhak etmek de pek uygun olmaz. Çünkü amca ile dayı da kardeş kadar yakın derecede olmadığından bu kıyas ayıncı yasak olur. En uygunu bunları **"Ev beni ihvanihinne ev beni ehavatihinne"**deki kardeş çocuklarına kıyas etmektir. Üst taraftaki amca ile dayının tam karşılığı alt taraftaki kardeş çocuklarıdır. Ayet-i kerîme işte ancak böyle kıyas-ı fukahâ sayesinde amcalara dayılara görünmek caiz olduğunu ifade edebilir.

Bundan sonra, ayet-i kerîmedeki **"Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar."** cümlesi, kadınların sokakta yürürken zinetlerinin şıkırtısını duyurmak suretiyle nazar-ı dikkati çekmelerine de müsaade etmiyor ki İslam uleması onların hoşa gidecek tarzda kendi seslerini işittirmekten öncelikle yasaklandıklarını da bu cümleden istinbat ediyorlar. Nasıl ki ezvac-ı tahirat hakkında varid olan ayet-i kerîmesi de **"Mütevazi bir edâ ile konuşmayın, içinde kötülük bulunan erkekler ümide düşerler."** diyor.

Yukarıda yazdığımız mufassal tesettür ayetini en fazla kadınların zinetini mevzu-bahs ederek bu zinetlerin, zuhuru zarurî olanlardan başkasını örtmeye lüzum göstermiş ve bu suretle o zinetlerin yeri olan organları örtmek daha fazla lazım olduğunu anlatmış oluyor. Çünkü kadın süs eşyalarını, yerlerine nisbet ve ittisalden kat-ı nazarla müstakil ve münfasıl bir halde, meselâ kuyumcu dükkanlarında erkeklerin gömesinde tabiatıyla hiç bir beis olmamak lazım geldiğine nazaran, mesturiyetin bu zinetlere asılma yerinden neş'et ve sirayet ettiği anlaşılır. Ve bu ifade suretiy-

le kadının azasını doğrudan doğru mevzu-bahs etmeye bile yaklaşmamak gibi bir tür sözle örtünmeye riayet olunarak meselenin önemine tenbîh ve işaret buyurulmuş olur. Zuhuru zarurî olan zinetten, kadınların yüzleri ile ellerindeki zinet murad olunarak ayetin bu noktası da onların elleri ile yüzlerini örtme mecburiyetinde olmadıklarını delâlet etmektedir. Bu noktayı biraz sonra ikmal edeceğiz. Şimdi tesettür ayetini bırakalım, biraz da hadîslerden bahs edelim:

İslam şeriatının, kadınlar hakkındaki dikkatini gösteren hadis-i şerifler sayılmayacak kadar çoktur. Ve manevî tevatürü hâiz olmak suretiyle kat'iyyet ifade edecek mertebededir. Bunlardan kulağımıza gelen bazılarını aşağıda nakl ve terceme ediyoruz:

★ **"Kadın setri lazım bir şeydir,** (avrettir) **açığa çıkarsa şeytan onu gözetler."**

"Avret", hududun geçit noktası manasına da gelir, ve hadîs-i şerîfte bu manada yakışır.

★ **"Benden sonraya kalan ve erkekler için en mühim bir tehlike teşkil eden mesele, kadın meselesidir."**

★ **"Bir erkek ne zaman bir kadınla yalnız kalsa mutlaka şeytan üçüncüleri olur."**

★ **"Namahrem kadınların odasına girmekten sakının. Ensardan bir zat, kadının kayın biraderi veya zevcinin diğer akrabasından biri hakkında ne buyurursunuz? diye sordu, cevabında, bu da ölüm kadar tehlikelidir, buyuruldu."**

★ **"Kadın yanında mahremi olmadıkça ne sefere çıksın, ne de yanına namahrem bir erkek girsin."**

★ **"Kadınlara yolun ortasından gitmek yasaktır."**

★ **"Kadınlar ne selam verirler, ne de kendilerine selam verilir."**

Alafrangada selâmdan başka kadının eli de öpülür. Garp medeniyetinin, adab-ı muaşeretine medhal ittihaz ettiği bu merasimden mahiyetine istidlâl etmek güç bir şey değildir. Bazılarla yarı çıplak kadınları kucaklamak ise bu

adab-ı muaşeretin müterakki bir safhasıdır. Halbuki bir hadîsi şerîfe göre müslümanlıkta kadınlar birbirine bile bu derece temas ve yaklaşmaktan memnudurlar.

★ **"Hangi kadın ıtriyattan bir şey sürünerek kokusunu neşr için erkeklerin olduğu yerden geçerse zaniyedir."**

★ **"Kadınların en hayırlı camii, evlerinin iç bucağıdır."**

★ **"Camilerde erkek saflarının hayırlısı ilk saftır. Kadın saflarının hayırlısı da son saftır. Onların ilk saffı aksine safların sonudur."**

★ **"Mümin haremini ve muharimini kıskanır. Cenab-ı Hakkın kıskançlığı müminden de ziyadedir."**

Garp medeniyetinde kıskançlık, hissiyatı yükselmemiş insanlara yakışan bir tür nakîse sayılır ki bu noktada İslam Medeniyeti, Garp medeniyeti ile hiç yarışamaz.

"Bir beldede hicab-ı zenan ayb olup yine
Bir yerde bais-i cemal ü fahr olur bu hal
Sübhane men tehayyare fî sun'ihi el-ukûl,
Sübhane men bi kudretihi yu'cizu el-fuhûl"

diyen **"Terci-i Bend"**in hakîm nâzımı **Zıya Paşa** merhum da bu farkı anlatmak istemiştir. Son zamanlarda asliyet ve asaleti bozulmuş türedi Türklerine fena görünen müslümanlığın bu gibi hususiyetleri aksine bizim nazarımızda iffet ve nezahet hazineleridir.

Kostence'nin maruf tabiblerinden **Dr. Saraflidi**, on beş sene evvel (1913)'lerde olsa gerek/SA) bana: **"Türklerle çok vakit bir arada oturduk da iyi adetlerini almadık..."** demişti. İyi adetleri nedir? Tarzındaki soruma da: **"Meselâ nezafetleri..."** diye cevap verdi. **"Medeniyetin ölçüsü doktorlarca sabundur, hangi memlekette sabun sarfiyeti fazla ise uygar üstünlük o memleketin hakkıdır."** sözünü de ben bu kişiden işittim. Doktorun söylediği nezafet ise şüphe yok ki Türk'e müslümanlığından gelmişti. İşte İslam Dini'nde bir gusul farızası vardır ki müslüman Türk'ün adını kirleten türedilere bugün şüphesiz bu farı-

zada bin senelik ağır bir yük gibi çekilmez görünür. Halbuki İslamiyetin sayısız mefahirinden başka yalnız bir gusul meselesi bile akıl ve hikmeti huzur-i ulviyetinde eğilmeye mecbur edecek bir kıymeti haizdir. **Arabistan**'ın en susuz ve en ümmî bir memleketinden intişara başlayan bu din, müslümanları ne kadar çok sebeblerle yıkatmak mecburiyetinde bulunduruyor. Buna şaşmak gerekmez mi? Dinin kıucretini bilmeyen gafilleri düşünmeye davet ederim. (Yarın, sayı 19, 13 Nisan 1928, sh: 1)

.... Müslümanlık hiç bir kimseye doğal ihtiyaçlarından nefsini soyutlayarak dünyayı terk etmeyi emr etmiz. Aksine, evlilik, "**Ümmetimin çokluğu ile ahirette iftihar ederim.**" diyen Peygamber Efendimiz Hazretlerinin sevilen bir sünnetidir. Ve başka dinlerde olduğu gibi evlenmiyenler için İslam Dini'nde hiç bir rüchan ve imtiyaz yoktur. Demek ki dinimiz helâlinden istifade hususunda en küçük bir sınırlama konmasına bile taraftar olmamakla, tabiî ihtiyaçların hakkını inkâr etmediğini göstermiştir. Tabiat-ı beşeriyenin başkalarına ait kadınlardan da hiç olmazsa oynaşıp gülüşmek tarzında istifadeye saik ve mütemayil olmasına gelince; bu noktada en halis ve en serbest tabiatın istediği şey, herkesin başkalarından istifade etmesi ve lâkin başkalarının kendi harîminden ne az ne de çok istifade etmemesi merkezindedir. Bu mürekkeb arzunun olumsuz yönü, kıskançlık dediğimiz haldir ki bu da insanda gayet tabiî ve umumî bir histir. Bu hissin tadilini iltizam eden Garp medeniyeti, herkesin, biri birine ait olan şehvanî hukuktan karşılıklı.... kalbin hazzını ve ruhun şerefini rencide eden bu manevî cezaya nefsini alıştırmak mukabilinde fazla maddî ihtirasları temin ederek ve özellikle ruhu hırpalayan ve küçülten cihetin adab-ı ictimaiye halinde müştereken ve mütekabilen herkese taksim ve tamimi sayesinde önemini tahkîke çalışarak **Garp Medeniyeti**'nin yardımının eklenmesiyle beşeriyet için zevkine bakmak ve manevî zarara o kadar önem vermemek tarzında müsbet tarafı menfî tarafa galip ve muhdes bir sabit yol kabul edilmiştir Eğer işin için-

de Garp Medeniyeti gibi nüfuz sahibi bir vasıta olmasaydı, insanlıkta bu muhdes anlayış tarzı kabil edenler için yüz karası sayılmak derecesinden ileriye geçemezdi. Hele nefsin hazzı meselesinden fedâkarlık ederek izzet-i nefs tarafına önem vermeyi tercih eden necîb ve nezîh İslam anlayışının gerektiği tesettürü suçlu ve kabahatli çıkarmak derecesinde dinsizlerin ve yavuz hırsızların cesaret durumu almasına tasavvur imkanı edilemezdi. İslamiyetin nokta-i nazarındaki ulviyet ve fezilet inkârı kabil olmamakla beraber insanın hürriyet çizgisi, diğerlerinin hukuk ve hürriyeti ile çatıştığı noktada derhal tevkif etmek gibi mazbut ve mütearif kurala da uygun olarak, şehvanî ihtiraslara verilen fazla hürriyetle iffet meselesinde herkesten biri birine karşıdır ve kısmen hak çizilmesi suretinin mutazammın olmasından hali kalmayacağı anarşiye Müslümanlıkta müsaade edilmemiştir.

Serbest ve karma muaşeret hayatına heves edenlerin bir iddiası vardır Bu hayatta kimse kimsenin haremine fena gözle bakmaz. Ve fena bir duygu ile dokunmaz. O mahzurlar medeniyet adâbı ile eğitilmemiş, duygusu incelmemiş adamlar hakkında carîdir. Binaenaleyh bu hayatta kimseden kimseye hak geçmek ve hak hududuna kısmen tecavüz vaki olmak mahzuru var değildir. 1813 Numaralı "**Karagöz**" gazetesinden (1 Ağustos 1341/1925, sh: 3) vaktiyle bir yazı saklamıştım. Yeni hayat muaşeret hakkındaki iddiaya açıklıkla tercüman olduğu için o satırları aynen buraya geçireceğim. Okuyucularım, "**Karagöz**" gibi adi bir gazetenin yazılarına görüş dayandırılır mı, demesinler! Çünkü söyliyen kim olursa olsun, yeni hayat erbabının görüşlerini açıkça söylüyor, ve bunu dikkate şayan bir maharetle müdâfaa ediyor. Bir de gerek yeni Türkiye'de ve gerek orasını taklîde hevelenen komşu muhitlerde en fazla intişar eden "**Karagöz**" gazetesi olduğundan, yeni hayatta halk kitlesinin en fazla sözlerini dinlemeye rağbet gösterdiği bir yol göstericiye söz hakkı vererek onun sözleri üzerine görüş yürütmek kadar tabiî bir şey olamaz. Önce

halk basınından bahs edilim, sonra Türkiye'deki yeni filozofların sözlerini de münakaşa zeminine çekeceğiz.

"Ahlat'tan armuda" başlığı altında bu meseleye dair yazdığı satırlarda **"Karagöz"** şöyle diyordu:

"Doğru lâf .stermisiniz? Biz çok fena zamanda dünyaya gelmişiz. Ya bundan 70-80 sene evvel gelmeliydik, yahut da bundan 20-30 yıl sonra, biz şimdi medeniyetle, yeni hayatla eski hayat arasında bocalayıp duruyoruz. Ama herkes için söylemiyorum. Daha çirkeften atlarken destur deyen edinli meraklısı biçare erkeklerle sokakta gördüğü komşusuna yüzünü göstermemek için eteğini kaldıran zavallı kadınlar var. Bunların yola gelmesi için daha yıllar ister. Benim dediğim şöyle yeni hayata giren veyahut girmeye hazırlanan gençler veyahut genç ruhlu yaşlılar delidir. Bunlar ne büsbütün alafranga olabiliyorlar, ne de eski usul yaşayışta kalabiliyorlar. Böyle ikisi ortası yaşamak ne fenadır, bilir misiniz? Fakat ne olursa olsun dünya değişti. Herkes yavaş yavaş medeniyet yoluna giriyor. Ve yine doğrusunu isterseniz, hayata girince inceliyor. Daha insan oluyor. Gözü etrafı başka türlü görüyor. Yani medenî oluyor. Tecrübesi kolaydır. Meselâ kadın diye evdeki aşçısı ile karısından, komşu hacı nine ile çamaşırcı dududan başka kimse görmeyen, evinde entari hırka giyip ayağına şiptik mercan terlik er geçiren başı takyeli bir adamı şimdiki (mond) denilen kadınlı erkekli bir topluluğa getiriniz. Adamcağız karşısında ve etrafında bıngıl bıngıl çıplak hatun kişileri görünce önce utanır, kızarır, sıkılır, sonra nefs-i emmaresi galeyana çalar canlanır, şahlanır ve çoğa varmaz öyle ir hareket yapar ki halis muhlis bir ahlat olduğunu aleme isbat eder. Fakat bir de bu hayat içinde yetişmiş bir adamı düşünün. O meselâ denize girer, çok güzel kadınlar görür, fakat bunu görmeye o kadar alışmıştır ki aklına ne şeytanın iğvası gelir, ne de nefs-i emmarenin sevdası. Sonra bu adam, meselâ bir salonda yine açık ve çıplak kollu hanımlarla vücut vücuda, göz göze, diz dize dans eder, fakat yine söylüyorum, vücudunun bir kılı titremez. Aksine

kadına karşı olan zayıf damarı böyle böyle idman eder, pişer, nefs-i emmaresi terbiye görür. Binaenaleyh yeni cemiyet hayatı dediğimiz hayat, hem eğlenceli hem rahat hem emniyetli: Geçen hafta bu hayatta pişen bir adam söylüyordu:

Geçen gün bizim hanım, erkek aşçının yanına baş açık çıkmıştı. Canım sıkıldı. Bir daha yapma, dedim. Bu adam hatunu her akşam ahbablarına çıkarır, dans ettirir, yalnız bırakırdı. Onun için merak ettim:

-Neden dedim, herkese çıkarıyorsun ya!

-Herkes başka. Benim çıkardıklarım-yeni hayatta yetişmiş kadına hürmet etmeyi bilir insanlardır. Halbuki aşçı Tosun, kadını armut gibi yenen bir mahluk bilir, o başkadır, o başta.

Ona hak verdim. Hakikaten bu hayatta pişmek, terbiye görmek, ahlatlıktan aşılı armut haline gelmek lazımdır, lâzım."

Yeni hayatta yetişmiş ve incelmiş adamları deniz kenarında "**uryan püryan enfesu'n-nefais kısmından güzel kadınların karşısında aklına şeytanın iğvası, nefs-i emmarenin sevdası**" gelmiyeceği ve "**bir salonda açık ve çıplak kollu hanımlarla vücud vücuda, göz göze diz dize dans ederken vücudunun bir kılı titremiyeceği**" hakkındaki teminat iddiaları tekzip için aynı numaralı gazetenin aynı sayfasında neşr olunan şu manzumeyi:

"Ey kân', bilirsen, gel etme nazı.
Mızrabı al hele, eline yahu!
Ben koşma söyleyim sen de çal sazı
Bülbüller tünesin teline yahu!

x

Gördüğün güzeli zannetme kızdır,
İyine gelirse al, götür, sızdır.
Amma ki dul için bu işler vızdır,
ve lakin dokunma geline yahu!

x

Öyleci vardır ki.... seçilmez aydan,
Bazısı binici, hoşlanır taydan,
Öyle bir sıçrar ki sanırsın yaydan,
Zenberek koymuşlar beline yahu!

x

Kimisi cazibtir bir güle benzer,
Kimisi kokulu, sünbüle benzer.
Kimisi şakraktır bülbüle benzer.
Bayılır bitersin diline yahu!

x

Bu asrın kızları yamandır yaman,
Geçe se eline bir güze aman,
Yangın çıkartırsın, davranıp heman,
Sakın ha basma sen piline yahu!"

Okumak yeterli ise de yeni hayat tellâllarının yalancılıklarını daha iyi yüzlerine vurmak üzere onlara diyeceğiz ki; insanın nefsî bir lezzet için.... salonlarda dans ederken vücud vücuda göz göze, diz dize gelmenin ne faydası vardır? "**Karagöz**"ün dediği gibi öyle bir cemiyete yeni giren adam ilk önce "**bıngıl bıngıl çırıl çıplak**" kadınlardan utanır, kızarır, sonra alışır, yani utanmayı kaldırır. Çırıl çıplak kadın erkek göz göze, diz dize, vücut vücuda gelmekten maksat; inceliniş, medenileşmiş dediği adamlarda olduğu gibi vücudun bir kılını titretmek midir, yoksa vücudu temelinden harekete getirmek midir? "Mond" hayatı icat edenler, kadınların erkekler üzerinde ve erkeklerin kadınlar üzerindeki etkisini izale etmek ve iki cinsi biri birinden mütehassis ve mütelezziz olmayacak bir hale getimek için mi icat ettiler? Rica ederim insanı ahmak yerine koymasınlar! Vakıa çok kadın görmek ve çok kere onlara temas etmek bir tür göz tokluğu husule getirir. Yeni hayattaki emniyet savunucularının mugalatası da bu kuraia dayanır. Lakin burada dikkat olunacak gayet mühim bir nokta vardır ki kadın erkek münasebetini yalnız açık saçık görüşmekden ve dans vaziyetindeki azanın temasından ibaret kalırsa bu halin tekerrürü cinsî eğilimleri teskin ve tatmîn etmez, aksine körükler. Kadın erkek münasebetini bir merhaleye kadar gö-

türüp orada tevkif etmek üzere ne kadar fazla tekrar etseniz, ne kadar fazla tenevvu' ettirseniz bununla nefsinizi kandıramazsınız. Belki daha ziyade susatmış olursunuz. Eski bir Arap şairinin şu beyitleri çok manidârdır:

"Gözlerini kalbine öncü olarak
Kapıp salıverirsen, gördüğün şeyler
Seni huzursuz eder.
Öyle şeyler görürsün ki
Sen onların ne tamamına kadir
Ne de bir kısmı hakkında sabredici değilsindir."

Eski bir Türk şairinin de:

"Yetmez mi temaşa-i cemal? Elde sunarsın.
Ey aşık mahşerde buldukça yunarsın."

dediği gibi dünyada, bir kısmına muvaffak olduktan sonra onunla yetinip ilerisine gitmekten müstağni kalınmayacak bir şey varsa o da kadın erkek temas ve yaklaşımıdır. Binaenaleyh yeni hayatta alışıklıkla şeytan ağvasının ve nefs-i emmare sevdasının etkisi kalmayacağı tarzındaki teminat davaları bâtıldır.

Evet, yeni hayatta çok kadın görmek ve çocukları ile vücut vücuda oynaşmak alışkanlığı yüzünden cinsel eğilimlerde bir tür ülfet ve ünsiyet duygusuzluğu ve göz tokluğu husule gelmesi bir şart ile kabul edilebilir ki o da bu mukaddemata doğal sonuçlarının inzimamıyla cinsî ihtiyaçlarda yeni hayat adamları hızını almış ve doyma noktasına gelmiş olmak şartıyla... Bu manaca alışıklıkta göz tokluğu bulunabilir. Halbuki o suretle **"Mond"** hayata iffet temin etmemek, teminatsızlığı teminat yerine kabul etmekten farkı olamaz. Asrî erkeğin kadınlara karşı gözü toktur, ne sayede: görüştüğü kadınlar sayesinde değil mi? Görüşmediği kadınlar sayesinde görüştüğü kadınlara karşı gözü tok denilebilseydi, bunu hakikî teminat halinde kabul edebilirdik. Kadınlı erkekli sosyete hayatı savunucularından her zaman işitilen mugalatanın tahlili işte budur. **"Karagöz"**cü yazar bu hayatta hem emniyet, hem de eğlence var demiyor muydu? Bu iki tabir, biri birine nakz için kifayet eder.

Hikâyedeki alafranga adamın aşçı **Tosun**'dan karısını kaçırmasına gelince; bunun nüktesini, herkese biri birinden ödünç istifade temin eden sosyete hayatına dahil olmak için aşçı parçasının ictimâî mevkii müsait olmamasında aramalıdır...

Şu sözlerimi, alafranga muaşeret hayatı hakkında görüş yürütürken fazla suizanna kapıldığıma atf etmeyiniz. Benim, **"Dini Müceddidler"** adında, basılmış ve lâkin nüshaları Türkiye'den muhaceretimizle asî hükümetin eline geçerek neşr olunamamış bir eserim vardır. Tesettür meselesini o kitabta enine-boyuna tetkik ederek kadın erkek karmaşasındaki fenalıklara mani olan İslamî tesettür yerine o fenalıklara karşı yeni hayatta siyah bir tecahul ve tegafül sütresi kalın olduğunu red olunamıyacak deliller, şehadetler ve itiraflarla ortaya koydum. (...) (Yarın, sayı: 20, 27 Nisan 1928, sh: 2-3)

.....

.....Namazları kaç vakit kılacağız? Kaç rek'at kılacağız? Ve nasıl kılacağız? Bütün bunlar Kur'an-ı Kerîm'den anlaşılmaz. Hadîsler de mütevatir olmayınca ne yapacağız? Beş vakitte kıldığımız namazların dinî zaruretlerimizden olduğunu hangi esaslara bina edeceğiz? Hac nasıl ifa olunur? Haccın icrasına ve sene içindeki özel günlerine varıncıya kadar bütün farz ve şartlarını Kur'an-ı Kerîm'den mi anladık? Orucun herkes için muayyen bir farz değil de fidye ile karışık bir farz olduğunu Kur'an-ı Kerîm'den çıkarmaya çalışan yeni müctehidler (!) var. Zekâtın ne olduğunu ve ne kadar verileceğini ayetlerden anlayarak tayin edemeyiz. Bu meseleler hakkında izahat veren hadis-i şerîfler de mütevatirlerden değilse ne yapacağız? işte bütün bu şüphelerin köklerini icma-ı ümmet keser. Biz, asr-ı saadette ashab-ı kiram Peygamber Efendimiz'in arkasında kaç vakitte, kaç rek'at namaz kıldıklarını, nasıl oruc tuttuklarını, nasıl zekât verdiklerini, nasıl hac ettiklerini ve bu hususta ulemanın icma ettiği noktaları nesilden nesile bizlere kadar ulaşan büyük bir tevatürle biliyoruz. Hem şüpheye ma-

hal olmayacak surette biliyoruz. Çünkü Allaha hamd olsun, dinimizin ahkâmı zıyaa, nisyana, veya tahrîfe uğramamıştır. İslam Dini kadar ahkâmı mahfuz ve mazbut bir din yoktur. Bunun için sarf olunan himmet akıllara hayret verir. Her asırda telif edilen binlerce fıkıh kitabını açarsanız İslam Dini hakkındaki bilgilere ait olarak asr-ı saadet ve asr-ı ashabtan başlayıp asırların üzerinden akan muazzam bir tevatür nehrinin zamanımıza dayandığını görürsünüz. Hem bu tevatür, yukarıda da söylediğimiz üzere alelade bir tevatür değil de her asrın havas ve münevverlerinin tevatürüdür. Onun için şimdiye kadar aklı başında olan her müslüman dininin teessüs etmiş inançlarını, ahkâmını gerçekliği apaçık kaziyeler halinde biliyor ve bunları iki manasıyla tanımakta hiç bir şüphe ve tereddüde düşmüyordu. Bu suretle, havasın tevatürüne avamın ve daha münasip tabirle umumun malûmat ve tevatürünü de inzimam etmişti. İcmaa dayalı şer'î ahkâmın böylece tevatüre dayanarak dinî zaruretler sırasında girmiş olanlardan herhangi birini tanışmamak, istihfaf etmek, İslam Dininin ahkâmından olduğu şüphe götürmeyen bir şeyi inkâr ve istihfaf etmek olduğundan müslümanlıkla telif kabul etmiyecek ve kalbin tasdîkine aykırı ve zıt düşecek bir küfûr sayılıyordu. Zamanımızda dinsizlerin, hakkında ayet yoktur, diyerek itiraza kalkıştıkları bir çok şeyler de hep bu kabildendi. Yani hakkında ayet olmasa bile bu ahkâmın dinde yazdığı başka bir yol ile, yani icma ve tevatür yoluyla sabit olmuştu. Zaten hakkında ayet olması da İslam Dini'nde mevcudiyetine kanaat getirmek için lazım olacak değil miydi? İşte bu kanaat başka vasıtalarla hasıl olmaktaydı. Nitekim tesettür-i nisvan gibi, teaddüt-i zevcat gibi son asır dinsizlerinin tenkîdine ve belki takbîhine maruz olan meseleler de bu meyana dahildi. Yani bu tenkitler ve o tenkitçiler İslam Dini'ni tenkit ve takbîhe yönelik olarak, bu dinî his samimu'l-kalb tasdik etmek iddiasıyla kabil-i telif olamaz. İtiraz edenlere sorarsanız "**Hicap ayeti, ezvca-ı tahirata mahsustur.**" diyerek umumî surette tesettür-i nisvanı kabul etmek

istemezler. Teaddüt'i zevcâtı da, hakkındaki ayetin adaletle meşrut olduğuna, diğer bir ayetin de zevceler arasındaki adaleti bozucu gibi gösterdiğini zannederek ilgâya çalışırlar. Onların gerek tesettür-i nisvan ve gerek teaddüt-i zevcat ayetleri hakkındaki iddiaları da hiç doğru değil ya, fakat şimdi tabiî biz burada onun isbatına girişmiyeceğiz. Tesettür konusunu yukarıdan beri tetkik ediyoruz. Teaddüt-i zevcat'ı da bir sırasında irad ederiz. Şimdi şunu söylemek istiyoruz ki ayetlerin delâletinden kaçamak noktaları arasalar da fayda vermez. Çünkü İslam Dini'nde tesettür-i nisvan'ın da teaddüt-i zevcat'ın da vücudu icma-ı ümmet deliline dayalı olarak münakaşa götürmiyecek surette malum olan dinî zaruretlerdendir. Ayetler kendi za'mlarınca te'vil etseler bile icmaı te'vil edemezler. Buna hiç girmez. Usul-i fıkıh ulemasının **"icma, ayet ve hadîse takdîm olunur."** tarzındaki kanaatlarının hikmetini ben vaktiyle anlayamamıştım. Zamanımızdaki dinsizlerin hüsn-i niyete mahrûn olmayarak bu meseleler hakkında kafaları karıştırmaya çalışmaları o kuralın hikmetini bana anlattı. Şimdi onlar, ayetleri eğip bükerek arzularına göre istedikleri kadar mana arasınlar. Beri taraftaki icma-ı ümmet açıklıklarına karşı nasıl çare bulacaklar? Onlara kalsa Ramazan orucunu bile Kur'an-ı Kerîm'in ayetine istinaden ilga ederek onun yerine fidye-i savm'ı ikame edeceklerdi. Lâkin boşuna yorulmasınlar! Ramazan orucunu farz-ı kat'î olduğundan müslümanların şüphesi yok ki Kur'an-ı Kerîm'den, başka bir kaçamak yolu çıkarıp da onları şüpheye düşürmek kabil olsun!

Ömürlerini Kur'an-ı Kerîm'in lâfız ve manâları arasında geçiren ve Kur'an-ı Kerîm ile beraber Cenab-ı Peygamber Efendimiz'in kavlî ve fiilî sünnetlerini ashab-ı kiramın telâkkî ve teamülünü göz önünde tutarak şer'î meseleler üzerinde icma ve ittifak ile görüş bildiren fukahâ tabakaları, bugüne kadar Kur'an-ı Kerîm'deki fidye ayetini görmediler de ayet ve hadîsleri uzaktan işiten bugünün iki bucuk sahte müctehidi mi bunun farkına vardı? Zaten icma-ı fukâhânın kitap ve sünnete takaddümünü ifade eden usûl ku-

ralının kaynağı da icma ehlini teşkil eden ulemâ ordusunun kitap ve sünneti daha iyi görmüş ve anlamış olmaları hakkındaki tabiî kanaat değil midir? Kitabullah'ın nurundan istifade kabiliyeti herkeste bulunamadığından gözü ve kalbi kararmış olanlar Kur'an-ı Kerîm'i bile kendilerine dalâlet vesilesi yapabilirler. Kitabullah'ta fena kalblerin hüsranını arttırmak özelliği de vardır. Nitekim şu ayet-i kerîmeler de buna işaret eder:

"Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir. Zalimlerin ise yalnızca ziyanını arttırır." (İsra/82)

"Herhangi bir sure indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: Bu sizin hanginizin imanını artırdı? İman edenlere gelince (bu süre) **onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. /Kalblerine hastalık** (kâfirlik ve münafıklık) **onlara gelince** (bu sure) **onların murdarlığına murdarlık katar. Onlar artık kâfirler olarak ölürler."** (Tevbe/124-125)

İcma-i ümmete çok büyük kıymet veren usul uleması, Kur'an ayetleri üzerinde aykırı ictihatlar yapmaya kalkışarak dinî ahkâmın müslümanların kalbindeki yerlerini sarsmak isteyenlere karşı büyük keramet göstermiştir. Çünkü bedbahtlar, ayetlerde kaçamak ittihaz ettikleri ictihatlarını icmada yürütemezler. Artık bu sefer de icmaın hüccet-i kat'iyye olduğunu kabul etmeye kalkarlar. Lakin onu da kimse dinlemez. Alafranga ilmî ziyniyet erbabının en büyükleri ile matbuat üzerinde münakaşa yaptım. Münakaşada da **"Tevatür, kat'î beyyine olur mu?"** diyenleri, istatistiğe kıymet verirken mantıkla alay edenleri gördüm. İrfan ve zekâ seviyeleri çok yüksek olmakla beraber henüz, mantığı ve tevatürü bilmiyorlardı. Şayet tevatür, esbab-ı ilimden madut ve hüccet-i kat'iyye sayılmazsa, meselâ; Paris'e gitmeyen bir adamın **"Paris"**in varlığı hakkındaki kat'î kanaatı hangi ilmî sebebe dayanacaktır? **Fatih Sultan Mehmet**'in İstanbul'u feth etmiş olduğunda şüphe edilebilir mi? Ve bugün birisi çıksa da bunu şüpheli göstermeye çalışsa kim-

se dinler mi? İşte icma-ı ümmet ile sabit olan ve dinî zaruretler sırasına giren dinî bilgilerimiz de böyledir. Bunların içinde öyleleri vardır ki mütevatir bulunmadığı ve icrası vücup mertebesine çıkmayan sünnet kabilinden olduğu halde, İslam Dini'nde mevcudiyeti icma-ı fukuhâ ve müslümanların tevâtürü ile kat'iyyet kesb etmiş dinî zaruretlerden olduğu için esasını inkâr edenler ikfâr olunur. Ezan, hitan, nikâh sünnetleri gibi. (Yarın, sayı: 22, 25 Mayıs 1928, sh: 2-3)

HAFIZ İSMAİL

Cinayet ve Rüsvaylığı Afakı Tutan (İttihat ve Terakki)nin Arkalan Bir Paşasından İstimdat Etti. Hilâfet Meselesinden İftira Mezbelesine Düşüyorlar.

Kemalistlerin yeni Türkiye'de yaptığı gibi, dini, devletten ayırarak devlet sahasında sözü geçmez ve hükmü yürümez bir hale getirmeye esas itibariyle taraftar çıkan Mısır'da yayınlanan "**Müsavat**" gazetesine karşı 23 numaralı "**Yarın**"da yazdığım uzun makale ile ona takaddüm eden makalelerimde, bu mesele dinsizlerin müslümanlık aleyhinde kurulmuş haince bir düzenleri olduğunu, çünkü devlette etkisi kalmayan dinin, halk arasında da haysiyet ve itibarı kalmayarak zevale yüz tutacağını ve müslümanlık ahkâmından mühim bir kısmı esasen hükümete düşen genel vazifelerden olmakla, devletin din bağından azade kalması demek, daha birinci adımda devletçe yürütülmesi lazım gelen dinî ahkâmın tatil ve ilgası demek olduğunu, ve bunun gibi, İslam Hilâfetinin fikir taraflısı olarak aleme prezante eden bir gazetede tecviz ve terviç edilmesi kadar yakışıksız ve mantıksız bir şey olamıyacağını enine boyuna isbat ve izah etmiştim. Söze ek olarak; vaktiyle **Mustafa Kemal** tarafından hükümetsiz Hilâfet makamına getirilen **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin, o tarzdaki eksik hilâfetleri zaten sahih olmadığı halde şer'î esaslara vukufsuzluk yüzünden, şimdiye kadar gerek İstanul'da ve gerek hariçte bulundukları müddette durumlarının tashihe

muhtaç olduğunu fark edemeyen Müşarünilayh'in, kendi cehaletine "**Müsavat**"çı **Hafız İsmail Efendi**'nin cehaleti de eklenerek, hükümetsiz Hilâfetten sonra, Mümaileyh'in delâletiyle bu kere de dinsiz devlet ve neticede dinsiz hilâfet hülyâları kurmakta olduklarına nazaran Helâfet makamını, o makamın düşmanlarının bile hatır ve hayaline gelmeyen bir oyuncağa çevirdiklerini vazife gereği söylemiştim.

"**Müsavat**"çı ise gerek kendisine ve gerek onun dinsiz nazariyelerini kabul etmiş görünen Halîfesine karşı erkekçe açtığımız dinî ve ilmî münazara cephesine yaklaşmayarak namertçesine şahsıma hücum etmekle sadet ve mübahaseden kaçtığını kapatmaya çalışıyor. Kıyıda bucakta bulunan kendisi gibi İslam Dini ve İslam ulemasının düşmanlarından aleyhime mektublar celb ederek onların, nezîh ve kutsal ilmî münazara sahasında üzerime attığı pis çamurlardan medet ve yardım istiyor. İşte aramızdaki mübahase ve münazara hesabına son "**Müsavat**" sayısında okuduğumuz satırlar şunlardır:

"**Romanya**'dan general **Vehîb Paşa Hazretleri**'nden sabık **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi Hazretleri**'ne cevaben aldığımız mühim mektubdur ki tarafsızlığımız hasebiyle aynen ve üzüntü ile yayınlıyoruz. Elbadî ezlem!

21 Haziran 1928

Huzur-i alîlerine,

Muhterem Bey Efendi Hazretleri,

İskeçe'de münteşir "**Yarın**" gazetesinin 16 numara ve 21 Mart 1928 tarihli sayısında ve "**Hezeyan Toptancıları**" başlığı ile başlayan makalede imâ suretiyle acizlerini kast eden bazı satırlar tarafından görülmüş ve gereken cevap re'sen baş yazar **Mustafa Sabri Efendi**'ye verilmiş olmakla beraber kamuoyuna karşı Mümaileyh'in iftiralarını cevabsız bırakmamak için karaladığım bir iki satır muteber gazetenizin bir köşesine sığdırılması niyazı ile ek olarak takdim edilmiştir. Acizane hürmetlerimin kabulünü rica ve kalbî dostluklarınızın sürmesini beklerim beyim efendim hazretleri.

Vehîb Mehmet.

"İskeçe'de yayınlanan "**Yarın**" gazetesinin başyazarı **Mustafa Sabri Efendiye:**

Efendim,

İslamiyetin yüce esaslarını ne şekilde bilip tanıdığımı ekte takdim ettiğim açıklamada göreceksiniz. Bana karşı olan isnadınızdan dolayı ivedilikle tevbe ve istiğfar etmeniz lâzım gelir. Yok, sizin iman ve kanaatiniz bundan gayri ise, müslüman olmayan ben değil, sizsiniz. Şu halde "**sizin dininiz size ve benim dinim bana.**" der ve geçerim. Ben başlı başına kanaat ve prensiplerimle yaşar bir adamım. Ne Zeyd'in, ne de Amr'ın acz ve meskenet alanına girmekle zafi kıymetimi sol taraf boşluğuna indirmek isterim. Havlayanların hırs, tamah ve menfaat peşinde dolaşan seciyesiz insanlardan daima uzak kalmak isterim. Dilenmek için sizin gibi ne **Papa**'nın mülâkat isteyerek adına arz-i vücut eden **Kardinal**'in dizerini öperim, ne de "**Bolşevik**"leri dolandırmak için Şeyhülislamlıktan kalma sarığı atarak başıma şapka giyerim!! Özüm sözüm birdir. Vicdanî kanaatini düzme ve fakat renkli cümle ve kelimelerle gizleyen ve saklayanlardan değilim. Bizzat müteharrik ve başkasının teveccüh ve teşvikinden müstağniyim. Müslümanlığı yalnız kendi nefsine hasr eden gayr-i müslimlerden nefret ederim. İşte bu kadar. 21 Haziran 1928.

Vehîb Mehmet"

Yine **Romanya**'dan üç tane sarı çizmeli Mehmet Ağa imzası ile "**Müsavat**"a yazdırılan bir mektubta "**Yarın**" gazetesi için, meslek ve meşrebi henüz belli olmayan hercai gazete (1) ve benden başlayan yazarları hakkında da, mazileri malum odun yastığı, tabirleri kullanılıyor. Ve işte sırf tarafsızlığı hasebiyle (!!) yayınladığı bu mektublarla **Müsavatçı Hafız İsmail Efendi** aramızda açılan din ve devleti ayırma ilmî münazarasında bahsi kazanmış oluyor. **Yanyalı bir İttihatçı general** ile üç Romanyalı (!) sarı çizmeli Mehmet Ağa'dan kurulu olan hâil ü akt ehlinin kararı ile dini devletten ayırma davasının isti'naf ve temyiz olarak sonuçlandırılmasına karşı merhum mantık'ın ağzı dili yok ki

(1) Yoksa "**Müsavat**"ı mı tarif ediyorlar?

"dâvayı kazanırken beni kaybettiniz." diye bağırsın! yok, yok!.. Müsavatçı derdini **Vehib Paşa**'ya değil, **Marko Paşa**'ya anlatsın. Ve isterse **Enver Paşa**'yı da mezardan çıkararak bütün İttihatçılarla birlikte aleyhime şahitlik etsin! Dini devletten ayırma cinayeti bununla kapatılamaz. Dinin devlet üzerindeki etki ve hakimiyetini kesmek meselesinden benim haysiyetimi kesmek meselesine nasıl atladın a Hafız?

Sanki muhtelif renk ve şekle bürünmüş dinsizlerin fiilî ve sözlü her türlü saldırıları karşısında **"Onlar, geri dönmez dilsiz, sağır ve kördürler"** (Bakara/18) vaziyetine düşen Müslümanlar arasında garip kalan İslam Dini'nin garip kalan hukukunu savunurken dinsizlerin başına benim kadar belâ olmuş bir adam görülmediğinden, şayet benim kişisel haysiyetimi kırabilirlerse dinî meseleler münakaşasında dinsizliğin zaferi sağlanacakmış gibi bir duygu ile Kemalistlerden başka İttihatçıların ve İ'tilâfçıların dinsizleri de bir ağızdan benim davalarımı, delillerimi bırakıp şahsıma hücum ediyorlar. Buna iftihar ederim ama -velev ki dinsizlerin za'mınca- benim gibi bir acize kalmış olan İslam Dini'nin kimsesizliğine yüreğim sızlamasa!..

Gelelim **Vehîb Paşa**'nın mektubuna;

Ben üç dört ay evvel yazdığım makalelerimin birinde isim tasrih etmiyerek bir **İttihatçı Paşa**'nın dinsizce fikirlerinden bahs etmiştim. İsim tayin etmediğimden hücum etmek istediğim hedefimin şahıs değil, fikir ve mezhep olduğu anlaşılması gerekirken **Vehib Paşa** bunu kendi üzerine almış. Ben onun ismini okuyuculardan sakladığım halde o kendisini fikir ve mezhebinden tanımış. Mezhebinde dinsizlik bulunduğuna nazaran aklı da az olduğu için buna kızmış... Şimdi o kendi kendini teşhir ediyor. Güya ben ona iftira etmişim. Cahil adam henüz iftiranın lûğavî ve kanunî manasını bilmiyor. Hüviyeti mechul ve ismi tayin edilmemiş bir adama iftira olur mu? Dinsizliğini tenkit ederken

alemden ismini sakladığım adam iftirama maruz kalmamış, korumama mazhar olmuştur. Ama ben onun kim olduğunu bilmiyormuşum. Bu da kabahat olmaz ya... Bildiğim halde alemce tanıttırmamaya gayret ettim. Tarîzimi kendisine tanıttırmış olduğuma gelince, bunun kabahatı da bende değil, dinsizlik ve İttihatçılık sıfatlarının kendisine intibakındadır. Hattâ bu sıfatların birisi eksik olsa intibak tam olamıyacağından **Vehib Paşa**'nin kuşkulanmaya hakkı olamaz. Demek ki Paşalık, İttihatçılık, dinsizlik sıfatları toplu olarak kendisinde mevcut ise mesele'de iftira yoktur. Benim tarafımdan teşhir de yoktur. Sıfatlar kendisinde toplu olarak mevcut değilse onlardan şahsına intikal etmekle **Vehib Paşa** kendi kendine iftira etmiş olur. Binaenaleyh ikinci şıkka göre Paşa bu açık mektubu ile akılsızlığını ve birinci şıkka göre hem akılsızlığını hem de dinsizliğini isbat etmiştir. İşte böyle dinsizlikleri akıllarının ayağına dolaşan adamlar kendi elleriyle kendilerini mantık tutukevine teslim ederler. Vaktiyle köyün birinde bir adamın balı çalınmış. Bal sahibi köyün camiinde va'z eden hocaya vaazdan evvel derdini anlatmış imiş. Hoca vaazın hararetli bir yerinde insanların azdığını anlatırken: **"Bak, bak! Alemin balını çalmış, şimdi gelmiş camide oturuyor, arı da başının üzerinde dolaşıyor!"** deyince hırsız hemen eliyle başanın etrafında bir kovalamaca hareketi yapmak zorunluluğunu hissetmiş ve hırsızlığı meydana çıkmış. İşte **Vehib Paşa** da hikayedeki hırsız kadar kendini ele vermiştir. Yoksa **"Yarın"** okuyucuları makalemde ismi geçmeyen ve yalnız dinsizliği mevzubahs edilen Paşa'nın kim olduğunu bilmiyeceklerdi.

Bir de iftira tabirine rağmen Paşa'nın o dinsizlikleri kabul edip etmediği mektubundan tamamen anlaşılmıyor. **"Ekte takdim ettiğim"** dediği açıklama nedir? Bize böyle bir şey gelmedi. Mektubunu da **"Müsavat"**ta gördük. Mektubta **"başı başına kanaatlerimle yaşar adamım."** demesine nazaran da dinî itikatlarının sair müslümanların iti-

katlarına halâ uygun düşmediği anlaşılıyor. Ne hacet? İsterse uygun düşsün, isterse açıklamada yazdığı şeyler ehli sünnet ve'l cemaat akidelerinin aynı olsun. Lâkin **Vehbi Paşa**'yı evvelden iyi bildiğim için bana düşmanlığından sırf İslam Dini'ne düşmanlığından ileri geldiğini de iyi bildiğimden vad olunan açıklamada müslüman görülmesi beni ikna edemez. Dindârlar, dinsizlik iddia edemezler ama dinsizlik mezhebi, icabı halinde diyanet iddiasına müsaittir. Onlar, özellikle İslam Dini'nin uleması aleyhinde şehadet edebilmek için ara sıra müslüman görünmek ihtiyacından kurtulamazlar. Değil kılıcı kırık **Vehib Paşa**, lâ-dinî Türkiye'nin şanlı paşası bile Türkiye'nin dinini çizmelerinin altında çiğnemiş iken, müslümanları aldatmak mevkiinden tamamen korkutmak durumuna intikal edemediği cihetle halâ, müslüman değilim, demez. Belki **Vehip Paşa** da onun hakkında "**Müslüman değildir**" demekten kaçınır.

Özetle Kur'an'ın tevciz ettiği teaddüt-i zevcatı takbîh eden, "**İslam, Hristiyan arasında kız alıp vermek işlemine Kur'an mani değildir, din uleması ayeti yanlış tefsir etmişlerdir.**" diyerek ulemalık ve ukalalık satan, babasız çocuk doğmanın fennen muhal olduğunu iddia ederek **Hz.İsa**'yı **Hz.Zekeriyya**'nın gayr-i meşru veledi tanıyan, **Hicaz Valisi** iken **Mekke-i Mükerreme**'ye gelen sellere karşı engelleyici tedbirler alınması sırasında o zaman Mekke emiri bulunan **Şerif Hüseyin Hazretleri**'nin mahremane engellemelerinden bahs ederek **Zemzem** suyunun, Mekke etrafında biriktirilmiş yağmur suları sayesinde hacıların ihtiyacına kafi geldiğini ve bunun tükenmemesinde bir fevkalâdalik olmadığını söyleyen, yine **Hicaz Valiliği** zamanında kendini **Zemzem** kuyusuna atan bir adamın cesedini çıkarmak için yapılan araştırmada çeşit çeşit hayvan lâşelerine tesadüf edildiğini anlatmaya doyamayan **Vehib Paşa**'nın şimdi müslüman olduğuna tabiî ben inanmam. Allah'ın iki tane değeri yüce Peygamberi ile Kur'an-ı Kerîm'de iffet ve ismetine şehadet ettiği **Hz.Meryem**'i ve mübarek **Zemzem** suyunu lekelemeye çalışan adam, bu-

gün dünyanın dinsizleri ile çarpışmakta bulunan **Hoca Sabri**'yi her herhangi bir suretle lekeleyerek dinî mücahede savaş alanı dışına çıkarmak gayretini güdmesi bile **Vehib Paşa**'nın ihtilâ edemiyeceğine yeterli delildir. Onun için, müslümanlığını isbat maksadıyla ek olarak takdiminden bahs ettiği açıklaması da çingene delili gibi bir şey olacaktır. Çingenenin birisi çeri başlarının ikide birde topluluk adına para istemesinden bıkarak, çingene olmadığına dair yan resmi bir yerden kanıt almış. Yine bir gün umumî bir yerde otururken yanına sokularak para isteyen çeribaşına bu sefer çıkışırcasına: **"Benden ne istiyorsun, ben çingene değilim. İşte çingene olmadığıma dair kanıtım!..."** demekle karşılık verince, çeribaşı orada hazır bulunan kişilere hitaben: **"Efendiler, sormak ayıp olmasın. Siz çingene misiniz?"** demiş. Onar da doğal olarak: **"Hayır, o nasıl söz."** diye cevap vermişler. **"O halde deliliniz var mı?"** demiş. **"Delile ne lüzum var!"** diye cevap vermişler. **"Ya bu adama baksanız a çingene olmadığına delil gösteriyor."** dedikten sonra çingeneye dönerek: **"Delil almaya neden zorunluluk duyduğun anlaşıldı. Halt etme, ver paraları!"** demiş!

Şimdi gelelim Paşa'nın benim hakkımdaki isnatlarına; Ben bir kaç sene önce **İtalya** seyahatımda şapka giymişim, **Papa**'nın kardinalinin dizlerini öpmüşüm!.. Önce şunu söyliyeyim ki yeni Türkiye'nin dinsizliğinin ilk kurucusu bulunan **İttihat ve Terakki** ocağında beslenmiş olarak kanlı, yangınlı göçtürücü, öldürücü **"han-ı yağma"** lardan kazandığı servetle Türkiye dışında bile saltanat hanedânı üyelerinden fazla refah içinde vakit geçiren ve Ankara hükümetinin **Berlin** sefiri **Kemaleddin Sami Paşa** vasıtasıyla muhalifler arasında ispiyonculuğu idare etmekte olan **Vehib Paşa**'nın, Kemalist inkılâbından başka sabık İttihat ve Terakki fesat ve zulumlerine karşı da bütün devirlerinde mücadele eden benim gibi ezelî bir düşman hakkında hayır söylemiyeceği gayet belli bir şeydir. **İttihatçılar,** daha bundan 16 sene evvel sabık mebusluğum zamanında Türk-

iye'den birinci nıcretimde **Köstence** sokaklarında şapka ile gezdiğimi iddia ederek, daha sonra sürgünde öldürdükleri merhum şair **Hüseyin Kâmî**'yi de: **"Evet, ben de gördüm iki şapkayı biribiri üzerine giymişti."** demeye mecbur etmişlerdi. Özellikle peygamberlere, **Cenab-ı Meryem**'e ve pâk **Zemzem** suyuna iftira eden **Vehib Paşa**'nin bana iftira etmesi çok önemsiz kalır. Benim, İtalya seyahatımda **Şehzade Nizamüddin Efendi Hazretleri**'nin hediye ettiği **Astragan Çerkez kalpağını** giydiğimi **Vehib Paşa** bilir. Sonra kendisi şu anda **Köstence**'de fesli müslümanlar arasında şapka ile gezmekte olduğu halde beni İtalya'da şapka giymekle ithama kalkışıyor. Halep orada ise arşın buradadır, denildiği gibi, isteyen beni burada, **Vehib Paşa**'yı da **Romanya**'da gözleri ile görerek şapkayı kimin giydiğine ve kimin giyebildiğine yakın hasıl etmekle beraber, kendi başında taşıdığı bir kisve ile başkasını lekelemeye çalışan hayasızı da gözle görebilirler.

Kardinal'in dizini öpmek meselesinde de **Vehib Paşa** mutlaka kendisinin yapabileceği ve ihtimal ki bil-fiil yaptığı alçaklığı kendine benzetme yoluyla bana da isnat etmek istemiştir. **Vehib Paşa**'nin münafıklıkla benim elimi öptüğü vardır. Fakat benimm, ahirete intikal eden bir kaç hocamdan başka kimsenin elini öptüğümü gören yoktur. **Papa**'nın kardinaline gelinceye kadar bir hayli İslam padişahına yetiştim. **Cennetmekân Sultan Abdülhamîd**'in bir çok defa **Huzur Dersi**'ne girdim. Merhum **Sultan Reşad**'ın tahta ilk çıkışında kendisine musafaha ile bey'at eden mebuslar arasında idim. Daha sonra iki defa daha huzuruna girdim. Merhum **Sultan Vahidüddin** ile mülâkatlarımın sayısı ise yüzleri geçer. Bunların hiç birinde el etek öpmek gibi bir şekilde mezellet durumunu aldığımı bilmiyorum. Bu saydığım padişahlar şimdi hayatta değillerdir. **Mekke-i Mükerreme**'ye **Mısır**'dan davetleri üzerine gittiğim ve orada beş altı ay ekmeğine ve nimetlerine boğulduğum sabık **Hicaz Meliki Şerif Hüseyin Hazretleri**'nin de pek çok defa huzurları ile müşerref oldum. Fakat onurumu ihlâl edecek zer-

re kadar yaltaklanma durumunu göstermedim. Böyle bir hareketi kendim işlemekten şiddetle kaçındığım gibi bana karşı yapanlara bile kızarım. Ve ben dünyada ne ilmimle, ne amelimle iftihar etmeye kendimde hak ve selâhiyet görmediğim halde, zamanın bütün baskılarına rağmen onurumu ve kalbimin metanetini bozmamış ve en küçük hak ve hakikat karşısında en büyük kuvvetlere önem vermemeyi meslek edinmiş olmakla iftihar eden bir adamım. **Şerif Hüseyin Hazretleri**'nin basında yazarlığa dönmemi uygun görmemeleri gibi, fikrî istiklâlimi ilgilendiren bir sebeble kendilerinden izin alarak **Hicaz**'ı terk ettim. **Mısır**'a geri dönüşümden sonra yalnız hastalarının sayısı altı, yedi taneden eksik olmayan aile efradımla beraber yedi sekiz ay tam manasıyla kuru tahta üzerinde zarurî bir hayat geçirdim. Oğlum da orada yatakta hasta yattığı için yalnız başıma hem hasta bakıcılık yaptım, hem de **Mısır**'ın o zamanki **Kemalist basın** ile mücadeleden ayrılmadım. Fakirlik ve yoksulluk sebebiyle **Melik Fuat Hazretleri**'ne yahut Mısır'ın umerâ ve ayanından bir kişiye sığınmadım. Ettim isem söylesinler! Ancak İttihatçı paşasından duyduğum, diz öpmek ne kelimedir, nasıl bir tabirdir? Vakıa ben, Papa Hazretlerinin hiriciye nazırı **Kardinal Gaspari** ile görüştüm ve müsaadeleri ile **Vatikan Sarayı**'nı gezdim. Kardinal ile mülâkat esnasında bir aralık kendisinin bacağını bacağının üzerine koyarak oturduğuna dikkat ettim ve bunu Şark adab-ı muaşeretinde biraz garip bulduğum için ben de öyle bir vaziyet almak lüzumunu duydum. **Şerif Hüseyin Hazretleri**'nin huzurunda bir gün mahdumları **Şarkî Ürdün** hükümdârı **Emir Abdullah Hazretleri** intiharın bir tür hamaset eseri olduğu fikrini öne sürmüşlerdi. Ben derhal **Emir Hazretleri**'nin görüşlerine iştirak edemiyeceğimi söyledim. Babaları da benim fikrimi desteklediler. İntihar konusu bir kere de **Şehzade Nizameddin Efendi Hazretleri**'nin evlerinde **Vehib Paşa** da hazır olduğu halde açılmıştı. Paşa, **Şehzade**'nin babaları **Yusuf İzzeddin Efendi** merhum ile babaları mağfurun-leh **Abdülaziz Han**'ın intihar ederek vefat et-

miş olduklarını düşünerek bütün kuvvetiyle intiharın lehinde söz söylemiş ve benimle munakaşayı uzatmıştı. Aynı toplantıda konu, gerek İttihatçıların, ve gerek Kemalistlerin muhalefetiyle tamamen ayrıldıkları siyasî noktalara intikal ederek, İttihatçıların başladığı ve düşman ordularını Pây-ı Taht'a kadar ithale müsaid ve müeddi olan kötü bir mütareke ile bitirdiği Harb-i Umumî ertesindeki acıklı durumun sorumluluğunu muhalefetin masum omuzuna yüklemek suretiyle, muhalefet hükümetine karşı İttihatçıların ve Kemalcilerin kin dolu ağızlarında dolaşan en ağır itham-ları o mecliste **Vehib Paşa**'nın ağzından da işitince tabiatıyla aramızdaki münakaşa itidâlini kaybetmiş ve **Vehib Paşa** ile ilişkimizin kesilmesine sebeb olmuştu. Utanmazlığın terecesine bakınız ki muhalefeti suçlu gösterme alanında düşmanlarının davasını yerli yerince savunan **Vehib Paşa**, aynı zamanda suçladığı muhalefet erkânı arasında bulunuyor ve Ankara hükümeti hesabına yapılan bu mücadele, muhalefetle birlikte Ankara'nın zulüm ve gadrine uğrayarak vatancüdâlığa mahkum ettiği mazlum bir **Şehzade**'nin gurbetteki evinde cereyan ediyordu. **Vehib Paşa**'nın o günkü küstahlığının derecesi, başta arz ettiğim dalkavukluğunun etkisi arasında hakkıyla takdir olunamadığından üzüntü ile ondan sonra **Şehzade Hazretleri** ile de teması kestim.

İşte burada da bir çok mülûk ve ümerâ ismi saydım ki kendileri, hamd olsun, hayattadırlar. Bende alçaklık ve basitlik lekesini görmüşlerse doğruya şahitlik adına; söylesinler! **Kardinal Gasparri** de hayatta olmalıdır. O da söylesin ve isterse beni tekzib etsin!

Bundan başka ilim ve siyaset adamları arasında büyük bir mevki sahibi olan maruf bir zat, üç dört ay önce beni bir İslam hükümetinin himayesinde müreffeh bir hayata davet etmişti. Himaye altında fikir istiklâlini korumanın zorluğundan bahisle teşekkür ve özür diledim. Gerekirse o zatı da şahit gösteririm. Bir olay daha nakl edeyim: **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin biraderleri **Şehzade Sey-**

feddin Efendi merhuma **Beyrut**'a geldikleri zaman muhteşem evini terk ve tahsis eden beldenin ayanından **Ebu'l-Hayr el-Kassar** bize de bir ikametgâh isticar ve tefriş etmişti. Misafir okşayıcılığının minnetdarı olduğum bu zat, **Beyrut**'ta **Mustafa Kemal** aleyhinde yazdığım Arapça kitabın basım ve yayımından vaz geçmemi rica tarzında bana bir mektup göndermişti. Kitabın neşrinden vaz geçmedikten başka bir noktasında bu mektubu mevzu bahs ve tenkit ederek meslek ve metanetimden fedâkarlık edemiyeceğimi anlattım. Kitabım meydanda, mektup bahsi de içinde, mektup saibi olan zat-ı muhterem de **Beyrut**'ta!.. **"Bilmiyorsanız, zikr ehlinden sorunuz!"** (Yarın, sayı: 25, (sene: 2) 20 Temmuz 1928, sh: 1 ve 4)

VEYL O DALKAVUKLARA!.. (I)

Kollarının kaba eti gayet zayıf ve yüzünün derisi gayet kuvvetli bir hasım ile mücadeledeyiz.

Müsavatçı, aramızdaki münakaşayı, terbiyesizlik ve adilik sahnesine çevirdi. Kendisi, Ankara hükümetinin dini devletten ayırmasına muvafakat etmişti. Biz de bunun müslümanlığa sığmayacağını söylemiştik. Lakin dünyada ve bilhassa bizim gazetelerimizin okunabileceği yerlerde müslümanlık maatteessüf o kadar gevşemiş, o derece çökmüş ki ona sığmayacak hiç bir şey yok. İşte dini devletten tecrid ve teb id ederek devletin başını şeriata bağlı bulundurmamak fikri en açık bir dinsizlik olduğu halde Müsavatçı gibi henüz müslümanlık davasında bulunan bir adamın böyle bir fikri müslüman okuyucularının gözleri önünde bana karşı yürütmeye cesaret etmesi, İslam kamuoyunun hayatından insanı ümitsizliğe sürükliyecek bir faciadır. Bu faciayı temaşa eden müslümanlardan kaç kişinin tüyleri ürperdiğini anlamak merakındayım.

İslam Dini'nin ahkâmı müslümanlar arasında kanun kuvvetini haiz olsun mu olmasın mı? İslamın elinde bulunan hükümetlerde bu topluluklarda şeriatın hükmü yürüsün mü, yürümesin mi? Diye müslümanlar arasında pazarlık yapılsın! Ve **Hafız İsmail** isminde bir derbeder İslam Dini'nin devlet üzerinde hükmü yürümemesi tarafını iltizam

ederek bu fikrini ahır zaman halîfesi olacak zata ahır zaman müslümanlarının huzurunda satmaya kalkışsın.. Fazla olarak, tarihe geçen büyük İslam Devletlerinde yürürlükte olduğu vech ile İslim Dini'nin devlet üzerindeki hakimiyet hakkının mahfuz kalmasından ibaret olarak bizim savunduğumuz İslam Dini hakkında dinsiz Kemalistler kadar suinazar besleyen bu hain herifin Kemalistler ayarında bir kâfir, hem de terbiyesiz bir kâfir olmasına rağmen halâ müslüman okuyuculara karşı bir müslüman gibi söylemeye yüzü kalmış olsun! Bu hale ve bu manzaraya ağlamalı mı, gülmeli mi yoksa kahr mı olmalı, ne yapmalı bilmiyorum!..

Benim hayatım dinî ve siyasî ve bilhassa dinî mücahedeler ile geçmiştir. Kendileri ile basında münakaşa ettiğim adamlar ölülerden dirilerden büyük bir topluluk teşkil eder. Allaha hamd olsun hiç bir mübahasede mağlup olmadım. Bu keramet de benim naçiz iktidarımda değil, her davanın haklı tarafını iltizam ederek münazırlarıma karşı dayandığım hak ve hakikat kuvvetindedir. Ben mutadım ve fıtrî çekicilik ve istidadım vech ile hakka dayandıktan sonra karşımdakı hasmımın asrî cereyanlara ve gayr-i asrî sultanlara, hükümetlere ve ordulara dayanması artık para etmez. Ben onun hakkın inayeti ve hakikatla işini bitiririm. Akıl ve mantık huzuruna çıkacak yerini bırakmam.Benimle kalem mücadelesine tutulan nice maruf ve müstesna zekalar görülmüştür ki **"zor oyunu bozar"** dedikleri gibi hakkın kuvvetine dayanamıyarak mübahasede yerden yere çarpılmış ve şaşırdığından mantığa saldırmak zorunluluğunda kalmış olmakla bu sefer de: **"mantık yanılır mı, yanılmaz mı?"** tarzındaki aramızda elbette başarısı yine benim tarafıma aday- ikinci bir münakaşa alanının açılmasına sebebiyet vermiştir. **Müsavatç ı** ile olan bu son mücadelemde ise benim tarafımda bulunan hakkın ağırlığı, ondan önceki mücadelelerime de kıyas kabul etmeyecek derecede üstün ve açıktır. Şimdiye kadar münazaralarımda hiç haksız dava omuzladığımı ve onun mükâfatı olarak asla mağlup olduğumu bilmediğim gibi bu seferki kadar haklı ve mü-

nakaşa götürmez bir dava takibi ile vazifeli olduğumu da bilmiyorum. Lakin insanın münazarada bu derece haklı olması ve hasmının da o ölçüde tutunacak yeri olmamış yok olanla var olanın güreşmesine benzer bir tür tatsızlık ve nisbetsizlik husule getiriyor veyahut daha uygun bir niteleme ile, birinci hamlede canı çıkan düşmanı boğazlanma hırhırları arasında lâşesini didiklemek kadar insana iğrenme duygusu veriyor. Bu sebeble ben, daha başlanırken ve hatta başlanmadan kazanılan ve kazanılmış iken sırf hasmın hayasızlığı sebebiyle yeni hamle ve darbelere lüzum gösteren şu davada, arz ettiğim iğrenmeden zafer neşvesi duymaya vakit bulamıyorum.

Hilâfet gazetesi tavrını takınarak oradan aldığı kuvvetle Hilâfetin güç kaynağı olan dini ve şeriatı devletçe kuvvet ve kudret mevkiinden uzaklaştırmaya ve hakimiyetten düşürmeye çalışan mecnun **Müsavatçı**, cehalet sebebiyle ve belki sarhoşluk eseri ile baltayı taşa vurmak derecesinde kalmayıp efendisinin bastığı dala vururken, zararının, menfaatının ve **Hilâfet Makamı**'nın mahiyetinin farkında olmayan efendisi de, kalkavuğunun **"el-sultan ibni sultan ibni sultan"** nakaratı ile mest olarak zaten çürük olan durumunun cahil dalkavuklar altında büsbütün oyuncak olduğunu ve şapkalı müslüman gibi tanınmaz bir hale geldiğini düşürmeye lüzum bile görmüyor. Devlet dinden ayrılacak, yani dinsiz olacak, **Abdülmecid Efendi** de halîfe sıfatıyla bu dinsiz devletin müstakbel reisi olacak! Tevekkeli en evvelden beri **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfeti sahte olduğunu söylemiyorum. Hakikî halîfe olsa hilâfetin dinsiz devlet riyaseti haline dönüştürülmesini tecviz eder mi? Ücretli dalkavukluğun **"es-Sultan ibni es-Sultan Abdülmecid Han'a karşı Tokatlı Hoca Sabri kim oluyor?"** demesiyle iş bitmiyor ki!.. **Mustafa Kemal**'in teklîf ettiği ve **Sultan Vahîddin**'in kabul etmediği sultasız hilâfeti kabul eden **Abdülmecid Efendi**, sultan değildir ki!.. Sultasız sultan olamıyacağı gibi bu hal onun hilâfetini de gayr-ı sahîh bir hale getirmemiş miydi? Demek ki hakikî ve ilmî bir teş-

hîs ile **Abdülmecîd Efendi** hiç bir vakit ne sultan olmuştur, ne halîfe! **İbn's-Sultan** olduğuna diyeceğim yok! Bilfarz ve takdîr sultan da olsa, halîfe de olsa, evvelce **Mustafa Kemal** ile sultasız hilâfet meselesinde anlaştığı gibi dini devletten tefrîk ile devlet üzerinden dinin hakimiyetini kaldırmak isteyen mecnun bir serseri ile birleştiği dakikada da **Tokatlı Hoca Sabrî** ona şeriatın tokadını indirmekten çekinmez. Hocaların hak ve şeriata dayalı kuvvetlerine ve nasihatlarına boyun eğmeyi kibrine yediremiyen sultanların Ankara hükümeti gibi bâtıl ve gayr-ı meşru kuvvetler hakkından gelir. Neye düşünemiyorlar ki sabık **Şeyhülislam Hoca Sabrî** ile sultasız sabık **Sultan** arasındaki derece farkı, minberde hutbe okunurken: **"Haktan saparsam, beni doğrultun"** diyen ikinci halîfe **Cenab-ı Ömer**'le, **"Eğri hareket edersen seni kılıcımızla doğrulturuz."** diyen A'rabı arasındaki derece farkından büyük değildir. Tartışma konusu olan dinin hakimiyeti sorunu ise, **Abdülmecîd Efendi**'nin sultanlığı onun yanında **Süreyya**'ya karşı serâ (arz, toprak) gibi kalır!

Müsavatçı gözünü iyi açsın! Onun bugün dalkavukluğuna kiralandığı ve **Hoca Sabri** ile beraber hocalığı, şeyhülislamlığı ve müslümanlığı alaya alırken sultanlığını siper aldığı **Abdülmecid Efendi** halîfe olarak, **Mustafa Kemal** hükümetinin tabiiyeti altına girmiş ve İstanbul'dan o hükümetin, kendisini çıkardığı dakikaya kadar **Mustafa Kemal**'e arz-ı itaat ve ubudiyette kusur etmemiştir. Karşısındaki **Hoca Sabri** ise, **Abdülmecid Efendi**'nin **Mustafa Kemal** ile istemiyerek arası açıldığı tarihden senelerce evvel **Mustafa Kemal**'e karşı mücahede bayrağı açmış ve her türlü zorluk ve tehlikelere rağmen mesleğinde sendelemeyerek devam etmiştir. **Hoca Sabri, Mustafa Kemal**'in sabık bendesi ile elbette bir olmaz. **Mustafa Kemalin** sabık bendesinin lâhık bendesi olan **Müsavatçı** ile hiç eşit olamaz. Her hakikatın aksini iddia etmek helak edici hastalığına tutulan hayasıza bakınız ki beni Ankara'ya kapağı atamayan hocalardan saymak küstahlığına da cür'et ediyor!

A zavallı **Ankara**'ya kapağı atamayan senin efendin **Abdülmecid Efendi**'dir. **Ferid Paşa** hükümeti mani olmasa belki **Abdülmecid Efendi Ankara**'ya kaçardı. Hatta oğlu **Şehzade Ömer Faruk Efendi**, bil-fiil kaçtı. Fakat **Mustafa Kemal**'in adem-i kabulüne uğrayarak geri çevrildi. Yalancılığı da, iftiracılığı da kepaze eden **Müsavatçı, Abdülmecid Efendi** hakkında faydalı olmayan bu sözleri bana söyletmek için mi hakkımda hiç yakışmayacak şeyleri isnada kalkışıyor? **Ankara**, İstanbul'daki **Bâb-ı Ali** hükümetiyle uzun müddet mücadele ve münakaşada bulunduktan sonra ilk defa olarak **Hilâfet Makamı**'na da sesinin perdesini yükselttiği telgrafı 1921 başlarında **Tevfik Paşa** hükümetine çektiği zaman, İstanbul ufuklarını ve Saray muhitini kaplayan korku sessizliğini, **Hoca Sabri**'nin **"Makam-ı Hilâfet ve Ankara Meclisi"** başlıklı tarihî makalesi yırtmıştı. (x). Bu tarih ile, **Abdülmecid Efendi**'nin İstanbul'dan çıkarıldığı için Ankara hükümetine düşman olduğu tarih arasında tam üç senelik bir zaman vardır. Daha doğrusu Ankara'ya karşı mücahedede **Hoca Sabri** ne kadar sabıkiyeti haiz ise **Abdülmecid Efendi** de **Bâb-ı Ali** hükümetine karşı **Ankara** hükümetinin kuruluşuna hizmette o derece sabıkiyeti haiz bir şahsiyettir. Anadolu'daki **Kemalist** isyanını daha başında canlandırmak üzere **Mustafa Kemal** tarafına iltihak eden ilk kafile, **"Memleket"** gazetesi yazı kurulu ve bazı hükümet memurları ile birlikte İstanbul'dan kaçarken mezkur gazetenin çıkardığı fevkalâde sayı, İstanbul'daki hükümet ve hilâfet makamı aleyhinde veliahd **Abdülmecid Efendi** tarafından yazılmış uzun bir lâyihayı bayrak ittihaz etmişti. Bu meselelerde gerek benim gerek **Abdülmecid Efendi**'nin durumunu bilen binlerce, yüz binlerce insan henüz hayattadır. **Müsavatçı**'nın süpürge çöpünden daha zayıf kalemi tarihî zaruretleri değiştiremez. Hesapsız ve ölçüsüz söylemekte eşi bulunmayan bu hezeyan toptancısı, **Anadolu**'ya kapağı atan hocaları sayarken onların arasında gösterdiği **Ermenekli Safvet Efendi**'ye de iftira ediyor. Halbuki o zavallı adam, **Ankara**'nın sevmedi-

(x) Bu makale için bakınız: Sadık Albayrak; Cumhuriyete Doğru/Hilâfetin Sonu, İstanbul/1969, sh. 19-25

ği ve **İstiklâl Mahkemesi**'nde beş sene mi on sene mi hapse mahkûm ettirdiği bir muhaliftir. **Müsavatçı**, "**Urfalı Safvet**" diyecekti. Fakat mübahasede yediği ağır darbelerle **Hanya**'yı, **Konya**'yı şaşırdı. İşte bu **Urfalı Safvet**, Ankara hükümeti nezdinde mevki kazanmak için hep **Hoca Sabri**'nin düşmanlığından ve kendisini **Bâb-ı Meşihat**'taki memuriyetinden azl etmesi gibi delil ve vasıtalardan yardım beklerdi. **Sabık Urfa Mebusu**'nun gazetelerde bu yolda yazdığı makaleleri de görmüş olması lazım gelen **Müsavatçı**'nın beni, benim husumetim sayesinde Ankara'da mevki kazanmaya çalışan adamlar sırasına koyması hezeyan toptancılığının şaheserlerindendir.

Hafız İsmail namerdi, dinî mübahase dışındaki vasıtalardan yardım dileyerek beni, za'f ve felâket zamanlarında **Osmanlı Hanedânı**'na saldırmakla itham ediyor. Herîfin bu noktada apaçık hakikatleri tahrîf ile basit zihinleri karıştırmaya çalıştığını ufacık bir dikkat, takdirde güçlük çekmez. Evvelâ felaket, Hanedan'a münhasır değildir. Vatandan ayrılık hasretine biz de maruzuz. Belki biz vatanımızı onlardan bir çok sene evvel terk ettik. Hatta kendileri İstanbul'da, biz gurbette iken onlar bizi düşünmüyorlardı, bile! İstanbul'dan çıkarılıp da çoğu üyeleri **Beyrut**'a geldikleri zaman **Mustafa Kemal** duyar diye bizimle görüşmeye bile cesaret edemiyorlardı. Yani kendi nazarlarında bile biz **Ankara**'nın daha fazla kin ve düşmanlığına maruzduk. Öyle iken biz onları düşünmekten ve gücümüz yettiği kadar savunmaktan hiç geri kalmadık. Daha **Hanedân**'ın felâkete uğramasından üç sene önce İstanbul'da yayınladığım adı geçen "**Makam-ı Hilâfet ve Ankara Meclisi**" başlıklı makalemde **Ankara Meclisi**'ne sırf hanedanın hukukuna müdafaa duygusuyla ilân-ı harp etmiştim. Alçak **Hafız İsmail**'in dediği gibi Ankara'ya kapağı atmak duygusuyla ilan-ı harb etmiş olamazdım ya! İkinci olarak; herkes bilir ki **Mustafa Kemal**, husumetini ilk önce **Hanedân**'ın meşru reisi bulunan **Halife Vahidüddin**'e yönelterek onu lekelemeye, onu ezmeye, maddî ve manevî bakımdan onu kahr etmeye çalışmıştır. İşte ben, yedi sekiz senedir o meşru Halife-

yi savunma hususunda hiç kimsenin gösteremediği gayret ve basiretı gösterdim. Hakikatı tavzîh ve zihinleri aydınlatmak için Türkçe, Arapça makaleler ve kitablar yazdım. Ve inşaallah daha da yazacağım. Sade Mısır'da beş altı sene önce **Mustafa Kemal** aleyhine ağız açılamadığı bir devrede yalnız başıma bütün bir memleket basını ile bahse konu üzerinde mücadele ettim. **Kemalist Mısır**'ı en evvel kalemimle ben feth ettim, desem hiç de mübalâğa olmaz. Benim için dünyevî, uhrevî bir şeref teşkil eden bu gazâyı, Kemalist düşmanlarımdan başka, hangi durumda bulunduklarını idrak edemeyen bazı na-cins muhalif süprüntüleri de, halâ Mısır'da kabul yüzü görmemek şeklinde aleyhime bir hüccet gibi teşhir etmekle bitiremiyorlar.

Daha sonra İslam nazarında sukût eden **Mustafa Kemal**'in vasıtasiyle merhum **Vahidüddin**'e sürdüğü lekeyi de halâ gafil İslam kamuoyu sürdürüyor. Halâ, **Abdülmecid Efendi** üzerinde dolaşan teveccühün kurucusu da **Mustafa Kemal**'dir. İşte **Hanedan**'a sadakat ve **Hilâfet Makamı**'na hizmet. Hanedânın başı ve **Mustafa Kemal** zulüm ve düşmanlığının ilk kurbanı olan Halife Vahidüddin'i, **Mustafa Kemal**'in isnadlarından tenzih ve tebriede dayanacaktı. Ben bu vaziyeteyi tamı tamına ifa ettim. Hanedân'dan hiç birisi benim bu konuda gösterdiğim gayret ve cesaretin yüzde birini gösteremedi. Göstermedikten başka Halife Vahidüddin'i kötülemek ve düşürmek için **Abdülmecid Efendi** gibi **Mustafa Kemal**'e gizliden ve açıktan yardım edenler bile oldu. Bu suretle Hanedân'a ihanet edenler, yine kendileri arasında bulundu. Hepimiz İstanbul'da iken, **Sultan Vahidüddin**'in damatları **Şehzade Ömer Faruk Efendi** ile sabık **Sadrazam Tevfik Paşa**'nın oğlu, **Mustafa Kemal**'ın gözüne girmek için kayınpederleri aleyhinde birbirleri ile yarışıyorlardı.

Gafiller! Hanedân'ın temel taşı yıkıldıktan sonra diğerleri yerinde kalacak, ve bir kısmı da yıkılanın yerinde yer tutacaklarını sanıyorlardı. **Müsavatçı**'nın **"Yaralı Arslanlar!"** tabiri ile benim üstüme kışkırtmak istediği bu kişilerin yaralarının üzerinde kendi tırnaklarının izi ve cahil doktor

mahiyetindeki dalkavuklarının tuzu vardır. Ben hak ve hakikat aşk ve tutkunluğu ile acı sözlü bir adam olabilirim. Fakat sefil **Müsavatçı**'nın isnadı vech ile zaaf ve felâketlerinde Hanedân'ın aleyhine dönmek gibi bir na-mertliği kabul etmem. Benden en uzak şey vefasızlık ve namertliktir. Halâ ölmüş **Halîfe**'nin hakkını savunuyorum. **Müsavatçı** gibi haksız birisinin dalkavukluğunu yapmıyorum. Bu sefer ki din ve devlet münakaşasında, namert **Hafız İsmail**'in sahipsiz gördüğü İslam Dini aleyhinde bulunması ve **Abdülmecid Efendi**'nin buna muvafakatını gösterir bir şekilde sesini çıkarmaması sebeb olmuştur.

Müslümanlar dinsiz Ankara hükümetini devirmeye muvaffak olursa **Hafız İsmail**'in istediği gibi, **Abdülmecid Efendi** adına lâ-dinî saltanat kuracaklarına, lâ-dinî Cumhuriyet yerine İslamî Cumhuriyet kurulması tercih olunur, demiştim. Bu sözümü, **Müsavatçı**, iki cihetten yanlış anlamış. Birincisi Türkiye'deki lâ-dini Cumhuriyet'in yerine konulacak **İslamî Cumhuriyet**'in hududu, şimdiki Türkiye hududunun aynı olmak, anlaşılması gerekirken **HAfız İsmail**, bu **İslam Cumhuriyeti**'nin, **Suriye**, ve **Filistin**'e doğru hududunu genişleterek Fransızların ve İngilizlerin oralardan el çekmesini gerektirmiş olmasından korkmuş!

İkincisi olarak da **İslam Cumhuriyeti**'ni dinsiz saltanata tercih edişimden, benim Reisicumhur olmak istediğimi çıkararak bundan da muhteris olduğuma delil çıkarmış, "**Hulefa-i Raşidiyn Mustafa Sabri r.a.**" diyerek alay da etmiş.

Asrîlik davasında bulunan **Hafız**, müslümanca bir şey olursa yenilikçi şekilde de olsa ona mutlaka kızıyor, düşman ve muarız oluyor. **İslam Cumhuriyeti** olsa, ben de **Hafız İsmail**'in ortaya koyduğu üzere, bil-farz ve'ttakdîr reis adayı olmayı kursam, ne lazım gelir? İşte bu meselede asıl onun işine gelmeyen **İslamî Cumhuriyet**'tir. Ve adetâ Ankara'nın bugünkü lâ-dini Cumhuriyeti bakî kalmak, İslâmîsine nisbetle nazarında da müraccahtır! Benim Reisicumrurluğuma gelince, bun da, şahsan bana husumetinden ziyade, Türkiye'de İslam hükümetini temelleştirmeye çalışırım diye, istemez. Bir de beni **Abdülmecid Efendi**'ye ra-

kip göstererek duyguları tahrike çalışmak, dalkavukluk vazifesinin gereklerinden görünmüştür. Yoksa asrî düşünce ile seçime bağlı olan herhangi bir makama adaylık koyma ayıp değildir. Eğer adayların muhterislikle lekelenmeleri gerekirse hiç bir adaya oy verilmemek neticesi hasıl olur. Lakin Hafız korkmasın, ben Reisicumhur olmak fikrinde değilim. Ehliyet şartlarını kazanmak hususunda hiç bir eksiğim olmamakla beraber yalnız benim bir halim var: Dalkavuklardan hoşlanmam. Bizim memleket ise o metaı pek bol yetiştirmiş. İçerdekilerin halini Türkiye gazetelerinde okuyorsunuz. Dışardakileri de görüyorsunuz. Ben Reisicumhur olsam, Allah korusun, bu dalkavuk bolluğuna karşı ne yaparım? İnsanlığı ve insanları benim yüce Peygamberim kadar anlayan olmamıştır. O, bir hadîs-i şerîfte **"Dalkavukların ağzına toprak saçınız!"** buyuruyor. İşte ben de o zaman böyle yapmak isteyeceğim ve lakin buna Türkiye'nin toprağı kifayet etmiyecek!.. (Yarın, 3 Ağustos 1928. sh: 1 ve 4)

VEYL O DALKAVUKLARA (II) (x)

Hafız İsmail'in dini devletten ayırmak meselesinde son savunması; bu meselede kendisi Ankara hükümetinin mezhebine tabi olmayıp din ve devlet ayırımı nazariyesinde Ankara'nın Müsavatçı mezhebine yaklaştığını söylemek gibi gülünç bir iddiaya ek olarak; benim Meşihat Dairesinde çalığı çaldırdığımı, kolalı yakalık ve renkli ipekten kravat taktığımı, şık potin, pantolon ve smokin giydiğimi, ihtimal ki koltuğumun altında da haç bulunduğunu sayıp sövmeye inhisar etmiştir. Zavallı, bu adî sözlerle aklı sıra münazarayı kazanacak!...

Evvelâ, haç benim koltuğum altında değil, devletin başı şeriata bağlı olmasına **"Hadramut"** vahşiliği nazarıyla bakan kendisinin alnındadır.

İkinci olarak, ben temizliğine mebni kolalı yaka takarım. Fakat lüzumsuz gördüğüm ve mukallid olmadığım için kravat takmam. Renkli ipekten boyun bağı renkli bir yalan-

(x) Veyl, yalan ve iftıra alanlarında puyan olarak, kibir ve inatlarının kendilerine okunan ayat-ı beyyinatı işitmemiş gibi davrananlara!

dır. Şık potin giyerim, setre pantolon giyerim. Smokin'i - alelade bir setre olmakla beraber- yakasındaki ipeğinden dolayı giymiyorum. Lakin teceddüdün kabulu kabul olanlarını almak kabahat, almamak taassub adı ile yine kabahat olursa ne yapacağız? Sokak potini ile **Meşihat Dairesi**'nin halılarını çiğnemişim. Ben hangi ayakkabı ile nerelere basılabileceğini ayırabilirim. **Meşihat**'ta çalğı çaldırdığıma gelince, oğlumun **Meşihat Konağı**'nda icra edilen düğününde bile çalgı çalınmadı. Maamafih ben amelde kusursuz bir adam değilim. Böyle şeyleri saymakta ne fayda vardır? **Müsavatçı** kendisi kusursuz mu imiş? Ben onun şeriata aykırı zararlı yayınları dışında kişisel hiç bir kusur ve kabahatinden bahsediyor muyum? **Sultan Hamîd** merhumun on liralık kavuklu hadimi imişim. Cenneti olmazsa Allah'a bile ibadet etmez mişim. Kendisi besbelli cenneti olsa da Allah'a ibadet etmeyecek. Daha benim sırtımda Meşihat'ın beyaz kisvesi vahşi kaplan postuna benzemiş. Bunu da, tarihine kalben düşman olduğu Meşihat Dairesindeki layık olmadığı dinî memuriyetinden azl edişimden anlamış olacak. Particilikle malûl ve geçici Şeyhülislamlığımda (müebbed mi olacaktı?) lüzumsuz saldırılarla bin bir muarıza çamur atmışım. Her vakit bin bir çeşit dinsizlerle uğraştım zahir! Görüyor musunuz, **Hafız İsmail**'ın sadedden uzak, o ölçüde parlak cümlelerini? Asrî Efendinin medeniyet ve marifeti dinî ve ilmî tartışmaları, şahsiyata dökmek midir?

Anlıyoruz: dinî ve siyasî mühim meselelerin münakaşasında hakem olmak yetkisini haiz Türk kamuoyu, Türkiye'de Ankara hükümetinin istilâsı altında kapalı olduğundan, dışarda kalan Türk kamuoyunu şarlatanlıkla kendi tarafına çekmek için gözüne kestiren **Müsavatçı**, ciddî münazara usulünü bırakıp kara softa, mürteci, mutaassıp, ve vahşi gibi dinsiz ve terbiyesiz söğüntülerle, adi iftiralarla, kişisel dedikodularla üstünlük sağlama çaresine girişmiştir.

Geçen sayıda eli karalı **Vehib Paşa**'nın ve Romanya'daki sarı çizmeli (!) Mehmet Ağalardan getirdiği mektub-

lar, hep acizlere yakışan cimri emellere müracaat ürünü değil miydi? Lakin bu küçüklük alanında çırpınan **Hafız**'ı biz daha büyük bir imtihan alanına çekerek, Arapça bir makale ile meseleyi Mısır basınına nakl etmiştik. Bu meseleden Hafız **"Müsavatı Mısır gazetelerine jurnal etti."** diyerek kendi sanatına uygun bir tabirle bahs ettikten ve **"Mosaval'ı kapatınız, kapattırınız."** tarzında Mısır ulemasına şikayet etmek gibi tenezzül etmiyeceğimiz başı açık bir yalanı, okuyucularının Arapça anlamamasına itmaden alçaklık üzere üstümüze attıktan sonra, makalemizi yayınlayan **"el-Ahbar"**ın, üç gün sonraki sayısı ile, Hafife Hazretlerine saldırıdan dolayı **Mustafa Sabri**'yi berbat ettiğini söylüyor. Özel bendi kim yazmış, bizim makalelerimize en mutena sütunlarını tahsis etmek nezaketinde bulunan **"el-Ahbar"** gazetesi tarafından mı yazılmış? Yoksa yetki sahibi bir imza ile dışırdan mı gönderilmiş, ne olmuş? Oralarını izaha **Hafız İsmail** hiç yanaşmıyor. Bunlar nasıl kallaş ifadeleridir? Muhalefet adına uygun görmediği yazıları sözüm yabana muhalefet gazetesi olan **"Müsavat"**, muhalefetin Şeyhülislâm'ı aleyhinde bir delil gibi nasıl ortaya atabilir? Nasıl delildir ki Hafız onu açık alınla okuyucularına şarh ve izah edemiyor? Benim aleyhimde yazılmış bir yazıyı muhalefete dokunacak diye terceme edememek ne demektir? Müsavatçı'nın kallaşlığını bilmeyen okuyucular yalnız bi noktaya dikkat etseler kifayet eder. Şimdi biz önce, **Hafız**'ın gazetesinde hem bahs ettiği hem de tercemesini ortaya koyamadığı **"bend-i mahsus"** karikatürünün Arapça metnini aynen şuraya nakl edelim. Hafız'ın, benim için; **"el-Ahbar"**a yazdığı makalesinden dolayı hak kazandığı ücretini tamamen almış diyerek aleyhimde mal bulmuş mağribî gibi sarıldığı bu yazıyı okuyucular gözleri ile görsünler ve unutmasınlar ki benim makalemi baş sayfasında yayınlayan **"el-Ahbar"**, bunu beşinci sayfasının bir yerine sıkıştırmıştır:

(Parçalanmış Piyon)

(**"el-Ahbar"**ın Perşembe günkü sayısında **Mustafa**

Sabrî ismindeki şahsın, İslam Hilâfeti hakkında yalpalayıp iftira ettiği sözlerini yayınlamakla iyi etti. Bu abuk-sabuk ve fahiş sözlerle bu hezeyanca adamın herkese karşı muhalefet ettiği hususta hâlâ ısrar ettiği anlaşılıyor. Zaten o yüzden bütün Mısırlıların gazabını üzerine çekmişti.

el-Ahbar ve öbür gazetelerimiz, onun işgalcilere yaltaklanması, baskıcıları hoş karşılaması neticesi battığı günahlar sebebiyle zelil ve hakir bir şekilde vatanımızdan sürülüp Mısır'a iltica ettiği sıralarda foyasını ortaya dökmüştü.

Bu isyancı günahkâr, İslam diyarından korku içinde kaçarak **Yunan** beldelerine gitmişti. Gazetler arada da işlediği rezalet ve utanç duyulacak işlerini yazmıştı. Şimdi ise düşmanlarımız bu adamın Hilâfet ve Peygamber Halifesi hakkındaki ağız dolusu boş lâf ve hezeyanlarını bize karşı kullanıyorlar. Fakat bu ufunetli ve batıl sözlü adamın arkasında olanlar bilsin ki o işi bitmiş, parçalanmış bir piyondur, yaptıkları Allah'ın izni ile boş çıkacaktır. **"Sahafi/Bir Gazeteci")**

Aleyhimde **"el-Ahbar"**a yazı yazarak **Müsavatçı**'ya yardımcı çıkan, ve fakat ismini koymaya cesaret edemeyen bu alçak kişi, muhal efeti kötülemeden beni kötüleyemiyor. Heriifin iddiasına nazaran ben, İstanbulu işgal eden ecnebi kuvvetlerle birleştiğim için vatanı terke mecbur olarak Mısır'a iltica etmişim. Mısır halkı ve basını da beni türlü hakaretlerle karşılamış ve neticede memleketlerinden koğmuşlar. İstanbul'u işgal eden yabancı kuvvetlerle birleşmek ve daha açık tabirle; Türkiye'yi yabancılara satmak, Kemalistlerin muhalefete isnat ettiği mahut ve merdut bir töhmettir. İşte **Müsavat**'ın yardakçısı beni bununla, yani muhalefet lekesiyle lekelemek istiyor. Gerçekte önce, İttihatçılara ve ikinci olarak Kemalistlere muhalefet bir leke ise ben bunlara tepeden tırnağa kadar bulaşmışım. O zamanın **Kemalist Mısırlıları** da muhalefetin tek temsilcisi olarak beni tanıdıklarından bana hücum etmişler. Mülteciler arasında **Hafız İsmail** ayarında muhalifler de bulunmuş ise de Mısırlılar onların ne şahsına ne muhalefetine önem vermemiş... Bunu ben söylemiyorum, **Hafız İsmail**'in benim aleyhimde şahit gösterdiği ve muhalefet adına tercemesi-

ni uygun görmediği sözüm yabana "**bend-i maksus**"tan çıkan mara budur. Bunda muhalefeti de alaya alınmış olduğundan Hafız, bunu muhalefet namına tercemeden kaçıyor, kaçarken davul çalmak kabilinden olarak benim aleyhime şahit göstermekten de vaz geçemiyor. Halbuki muhalif meslekinde bir adam, muhalefeti suçlayan ve kendisini muhalefette hiçe sayan bu yazıyı kıymetli bir meta' gibi ortaya süremez. Bunun mantıkî sonucu Hafız'ın ya aklı veya muhalefetin aslı olmadığını gösterir. Herifin benim Mısır'dan kovulduğuma dair olan sözü de yalandır. **Mekke**'den **Mısır**'a avdetimin dördüncü beşinci ayında İstanbul'dan gelen sabık **Hidiv**'in validesine hitaben "**Emiru'ş-Şuarâ**" ünvanını haiz bulunan **Ahmet Şevkî**, "**el-Ahram**" gazetesiyle neşr ettiği karşılama kasîdesinde **Sultan Vahidüddin** ile anti-Kemalist etbaını rencide edecek ağır ithamlarda bulunduğundan bir açık mektup ile şaire karşılık verdim ve bu suretle başlayan ikinci basın mücadelesine istediğim kadar devam ederek muarızlarımı akıl ve mantık ölçülerinde rezil ettikten sonra, çoğalan hasta ailem efradının hiç olmazsa **Suriye**'ye hava değişikliği yapmalarına doktorlar tarafından lüzum gösterilmesi üzerine ihtiyarımla **Mısır**'ı terk ettim. **İskenderiye** tabiblerinden **Lorenzo, Selim Ujsan, Ancelidis, Karbola Efendiler** şahittir. Bu noktanın maksat üzerinde olmamakla beraber hakikâtı böyledir. **Müsavatçı**'nın ekâbir dalkavukluğu sırasında geçen sayılarının birinde adına bir başmakale tahsis ettiği şair **Şevkî Bey** de işte, böyle **Mustafa Kemal** meddâhı ve muhalefet düşmanı olan bir saldırgandır. **Halifeyi** ve **anti-Kemalist Türkleri** hicv eden bir şairin yıldönümü ihtifaline iştirak ederek, pis bir Kemalist ağzıyla "**el-Ahbar**"da bana söverken hakikatte bütün muhalefete saldırmış olan din düşmanının sözlerine sevinerek meslek noktasından tam manasıyla bocaladığını ve ne yaptığını bilmediğini gösteren **Hafız İsmail**'de, eğer meslek namusu varsa bu kadar anti-karakter hareketlerden sonra artık muhalefetten ve anti-Kemalistlikten çıktığını itiraf etmeli, yoksa kendi kale-

miyle yaptığı birbirine zıt haltlarını onun beyinsiz başına paralarım. Bir de gazetesinde, maneviyatımı darmadağın etmek istiyor, diyerek benden yanıp yakılıyor. Elbette kendi ağzı ile her defasında ayrı bir kapana tutulan muhalefet ve hilâfet sıçanına yapılacak muamele budur.

Şimdi **Hafız İsmail**'in yapacağı bir şey kaldı: **İttihatçı Vehib Paşa**'dan yardım dilediği gibi, "**el-Ahbar**"da güya bana hücum ederken muhalefetin ortak düşmanı olduğunu gösteren herîfi aramızda hakem yaptığı gibi, en cazibeli organlarını yabancı bakışlara açan, na-mahrem erkeklerle kucak kucağa dans eden kadınların iffetini haleldâr saymak suretiyle İslam Dini'nin tesettür kanununu savunduğum için, eski Türkiye'nin Şeyhülislâmından çıkan böyle sözleri Avrupalılar duysalar ne derler? Diyerek beni ayıplama ve alçaltmaya kalktığı gibi, sair dinlere kıyas edilmemek üzere özellikle İslam Dini'nin ana esasları ile telîfi kabil olmadığına binaen red ettiğimiz din ve devlet ayırımı meselesinde de Avrupalıların hükmüne müracaat ederek İslam Dini'nin akıl ve hikmete bir dın olup olmadığına binaen red ettiğimiz din ve devlet ayırımı meselesinde de Avrupalıların hükmüne müracaat ederek İslam Dini'nin akıl ve hikmete uygun bir din olup olmadığını gayr-i Müslimlerin reyi ile tayin etmek...

Muhalefet aleyhine İttihatçıları ve Kemalcileri hakem yapan, Müslüman tesettürünü Avrupa zihniyeti ile tenkit ve takbih eden Müsavatçıdan İslam Dini'nin asıl ve esası hakkındaki fikir ve nazarında da gayr-ı Müslim Avrupa'nın fikir ve nazarına tabi olmak hiç uzak değildir. Muhalefet düşmanlığını, diyanet düşmanlığını her vesile ile ağzından kaçırmakta kusur etmeyen bu münafıkı artık bizim karşımıza daha açık bir yüzle çıkmaya davet zamanı gelmiştir. Kalbindeki Şeyhülislam düşmanlığının benim şahsıma münhasır kalmayarak Osmanlı Tarihi süresince bütün Şeyhülislamlara şamil olduğunu anlatması da müslümanlık namına manidar bir şey olduğu gibi **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfetine gönül verirken benim siyasî ve ictimaî mevkiimi

alaya alması da muhalefet hesabına manidar bir şeydir. Fakat **Abdülmecid Efendi** muhalefetin halîfesi değildir. Hakikî halîfeye karşı **Mustafa Kemal**'in çıkardığı ve işini gördükten sonra batırdığı acayip vaziyetteki bir kişidir. İşte ben, tarihte geçen bütün Osmanlı Halîfeleri hakkında hürmeti muhafaza ederek yalnız bu zatın gayr-ı sahih olan yerini tanımıyorum, ki bu hareket, **Müsavatçı**'nın bana ve bütün Şeyhülislamlara hücumu ölçüsünde bir haddini bilmezlik teşkil etmez.

Müsavatçı'nın din ve devlet ayırımı meselesinde dinden çıktığını söylememde de kendisinin gücüne gitmesine rağmen hiç bir aşırılık yoktur. Şeriat memurlarından hoşlanmayan adı geçen ayırım ile şeriatın devlet üzerindeki hakimiyetini ilgaya taraftar olan Hafız'ı sade şeyhülislamlar değil, bir na'tında; **İkrar-ı kâfir ist zi şer' tû inhiraf**

Burhan gümreh ist bi-gayri tû iktidâ''

diyen **Fuzulî** gibi, İslam şairlerini bile tekfir ediyor. **Namık Kemal** merhumun üstadı dünkü **Şinasi** de **''Acımaz kestiği parmak şer'in''** diyerek şeriatın hakimiyetini yüceltiyor. Az vakitte Türkiye'yi istilâ eden dinî cehalet, **Hafız İsmail** gibi kendisine alimlik, vaizlik mertebesinde gören yarım alimlerin, düne kadar İslam ulumâ ve şairlerince bilinen en açık, en kat'î dinî meseleleri yadırgamasına ve anlattıktan sonra da anlamamasına sebeb olmuştur.

Müsürmanlıkta din devletten ve devlet dinden ayrılmayacağını anlatmak için makalelerimizin birinde, **Rasulullah**'ın irtihalini müteakip **Sıddık-ı Ekber**'in hilâfete seçimini ashab-ı kiramın, Rasul-i Ekrem Efendimizin ölüm hastalığında Mescid-i Nebevi'de namaz kıldırmayı emr etmesinden çıkarmış olduklarına nazar-ı dikkati çekmiştik. Hafız, bu meseleye ait olan şu mühim istidlâlimizi, önce İslam Tarihinden noksan bir kopya tabiri ile alaya almaya yelteniyor. Halbuki bu istidlal benim kendi malımdır. Hiç bir yerden kopya edilmemiştir. Müsavatçı kopya tabirine layık sözleri kendi yazılarında arasın! İkinci olarak **Hafız, Sıddık-ı Ekber** gibi İslam halîfelerinin bu en büyük örneğinin seçim

şeklini ve Hulefa-i Raşidinin hükümet şekillerini tam bir örnek sayılmasına layık görmemeye bile cür'et ediyor. Hulefa-i Raşidîn'in hükümetleri, yani bizim istediğimiz dinî hükümetler, cumhurî, demokratik sıfatlarla nitelenemezmiş! Öyle ilkel hükümetler, şu asrın gelişmiş hükümetlerine benzetilemezmiş. İslamdaki o geçici hükümet, Peygamberin vefatı ile sarsılan İslam birliğini korumak için kabul edilmiş geçici bir şekil imiş. **Hz.Ebu Bekr** ile **Ömer el-Farûk** zamanına inhisar etmiş, ve sayısız ayrılma ve ihtilâflara kaynak olmuş imiş. Burada da başından büyük sözler söylemeye heveslenen **Hafız, Ebu Bekir** ve **Ömer Hazeratını** hilâfet makamına getiren seçim tarzını son zamanların cumhurbaşkanı seçimlerine nisbetle kusurlu, gelişmemiş sayarak Cenab-ı Peygamber'den sonra İslam'ın en büyük iki kişisi üzerinde akt edilen hilâfet seçimini hemen hemen sakat ve gayr-ı meşru' göstermeye cür'et ediyor. Avrupa medeniyetinin yaldızlı ve aptalca şekillerine kendini kaptıran **Hafız**'ın güdük aklınca **Ebu Bekir** ve **Ömer Hazeratı**'nın seçimlerinden daha doğru ve hak ve hakikate daha yakın sayılmaya lâyıktır!.. Halbuki bu seçimde tam rey alan Türkiye Reisicumhuru, şekilden kat-ı nazara hakikatte yarı yarıya rey almaktan bile çok uzaktadır. Başka yerlerdeki seçimlere de cebr ve zorlama karışmasa bile mutlaka hileler, iğfaller, ve türlü türlü şarlatanlıklar, ve canbazlıklar karışır ve neticede izafî çoğunluğu sağlayan seçilmiş reisicumhurun karşısında milyonlarca muhalif ve muarız bulunur. Şeyhayn ve Ömereyn (Ebu Bekir ve Ömer yüce adlarının özetlenmiş ünvanlarıdır) Hazeratının ikisinin de seçimlerinde ise, ensardan **Sa'd bin Ubade**'den başka tek bir muhalif kalmamıştır. Umuma karşı bir muhaliften başka muarızı ve itirazcısı olmayan dünyanın hangi reisicumhur seçimi varsa göstersin de ondan sonra Hafız, Allahtan korkmadan ve Peygamberle ashabından utanmadan **Ebu Bekir** ve **Ömer Hazeratı**'nın seçimlerine itiraz etsin! Bu seçimler sayısız ayrılma ve ihtilâflara sebeb ve kaynak olmuş imiş. Hangi iftirak ve ihtilâflara sebeb ve kaynak?!.. **Ebu**

Bekir ve **Ömer**'i hilâfet makamına seçmekte sayısız iftirak ve ihtilâflara sebeb olan bir yanlışlık, bir haksızlık olmuş!.. Ve bunun ihtilâfa meydan vermiyecek daha salim ve adil bir şekli varmış da ihmal edilmiş!.. Ashab-ı kiramın icma'dan sahih bir sayıdan eksik olan ittifakını hatalı gösterme mahiyetindeki sakat fikri **Müsavatçı** olsa olsa cahilce dervişliği vasıtasıyla **Rafizîlik Mezhebinden** almış olacak. Hafız'ın, münakaşa baskısı ile deşilen dimağından yeni ve eski zihniyetlere dair daha ne bozuk şeyler çıkacak bakalım!?

Geçen makalemde hikaye ettiğim üzere benimle mücadeleye tutuşanlar hakikatle mücadeleye girişmiş demek olduklarından yarı yolda mantığa küfr etmek mecburiyetinde kalanlara tesadüf edildiği gibi, işte **Hafız İsmail** de benim sözlerimi çürütmek için bu sefer mantıktan da muhterem olan **Ebu Bekir, Ömer**'in hükümet ve hilâfetlerini çürütmek ve tenkit etmek mecburiyetine düştü. İşi buraya kadar getirdikten, yani ben davamı **Ebu Bekir, Ömer** hilâfet ve hükümetlerine sigorta ettikten ve Hafız sigorta muamelesine bir şey diyemiyerek dayandığım hazinenin iflâsını iddiaya kalktıktan sonra ben artık bu kötü hasmı Peygamber'e atıp tutmak raddesine getirmemek için **Ebu Bakir** ve **Ömer**'de konuyu durdursam da olur. Lakin, gönül ile bahis olmaz, dedikleri gibi **Abdülmecid Efendi**'nin asıl ve esastan uzak hilâfetini beğenip de İslamın iki hilâfet abidesi halinde bulunan **Ebu Bekir** ile **Ömer**'in hilâfetlerini ve hükümetlerini beğenmeyen herîfin aklına siz ne dersiniz? Ben onun aklını **Eflaton**'un aklına benzeteceğim ama o beni iki bin sene geriye götürüyorsun, diyerek bu benzetmeyi kabul etmiyecek! Nasıl ki bu çok akıllı adam, ileriliği, geriliği sırf zaman ile ölçtüğünden **Sıddık-ı Ekber**'in hilâfetinden İslam hükümetine örnek gösterişimize karşı: "**İslam ve Türk gibi büyük olaylar ve medeniyetler yaşamış bir millete on üç asır geriye dön denilir mi?**" diyor! Acaba hangi İslamı, hangi Türk'ü ballandırarak **Ebu Bakir, Ömer** devrine benzemekle değerini indirme cihetine gidilmekten kaçınıyır? İslam ise **Ebu Bekr**'e, **Ömer**'e ben-

zemeyi şereflerin şerefi sayar. Türk ise bugüne gelinceye kadar o da öyle... Çünkü o da İslam!.. Bugünkü Türk'e bak diyeceğim, yok! Bugünkü Türk Devleti'nin Adliye vekili **Mahmut Es'ad** da İsam kanunlarını tezyîf ederken tıpkı **Hafız İsmail** gibi Türk'e on üç asır evvel geriye dön denilemez, demişti. **Müsavatçı** bunu almış yanına bir de lâf olsun diye **"İslam"** kelimesini katmıştır.

Hulefa-i Raşidîn hükümetleri hakkındaki sakat sözlerinin, İslam birliğini muhafaza için ittihaz olunmuş geçici şekil tabirine göre, ondan sonra İslam'ın birliğini korumaya lüzum olmaması, yahut İslamın birliğini koruyan şeklin, geçici olmayıp sürekli olmak gerekmesi gibi kendi kendini nakıs yönlerinden başka, o sözlerdeki hataları saymak ve izah etmek üzere kocaman bir kitap yazmamız lâzım gelir. Bizim yazmamıza da hacet yok. Hafız Arapça bilse ve daha umumî tabirle söz anlasa Mısır ulemasının, bir kaç seno evvel din ve devlet ayrılığı lehinde, yani Müsavatçı mezhebinde bulunan **Ali Abdurrazik**'in kitabını red maksadıyla yazıp neşr ettikleri cildli kitabları okuyarak, İslam Devletine ve **Hulefa-i Raşidîn** hükümetlerine ait sözlerdeki hatalarının derecesini anlar!

x x
x

Sahafî (Gazeteci) kimdir?

"el-Ahbar"daki son makalem üzerine yukarıda nakl ettiğimiz makaleler kusurunu yazarak bana hücum eden **Hafız** ismini açıklamaya cesaret edemeyen adama, **Müsavat**'ın kahramanına avdet ediyoruz.

Hiç bir şey olmasa bu imza koymamak meselesi o yazının hasis mahiyeti hakkında bir fikir verebilir. Böyle yazısına sahip çıkmayan adamları, doğurduğu çocuğu halkın görebileceği yere gizlice bırakıp savuşan kadınlara benzetirim. Müsavatta mechul bir adamdan daha bahs ediliyor. Bir kaç ay evvel **"el-Ahbar"**da neşr olunan ve on sütunluk aslı bu kere Hafız tarafından bir kaç satır içerisinde özetlenirken tamamen tahrîf edilen **"ed-Din ve's-Siyaset"**

başlıklı Arapça makalemden dolayı benim için güya bir Ezher alimi; **"Timarhaneye layık olan bu adam memleketinizde nasıl Şeyhülislamlık etti?"** diyerek hayretini açıklamış. Hafız, bunu **"Vallahilazim"** teminatıyla gazetesinde hikâye ediyor. Yemin edeceğine o **Ezher** aliminin ismini söylemek yeterliydi. Lakin ne **Hafız**'ın bir isim söylemek haddidir, ne de kendini bilen bir Ezher aliminin **"ed-Din ve's-Siyasetü"** makalesine itiraz etmek!.. Beni o makaleden dolayı timarhaneye gönderen adamı ben bir yere göndermem, ahıra bağlarım. Şimdi haydi bu adamı, **Hafız**'ın ahırdan çeri kalmayan muhayyilesinde bırakalım, dursun! Fakat son Hilafet makalesi üzerine aleyhimde **"el-Ahbar"**'a yazı yazan ve gerçekten okuyucuların huzuruna çıkmaya yüzü olmayan sinsi hasmı kolundan yakalayarak meydana çıkaracağız: İfade tarzından anladık ve hiç şüphemiz yok ki bu herif, kendisine **Mısır**'da Halifenin tarzından anladık ve hiç şüphemiz yok ki bu herif, kendisine **Mısır**'da Halifenin vekili süsünü veren **Vahîdül Eyyubi** darbelenidir. Halbuki işte bu adam, **"el-Ahrar"** gazetesinin ilavesi tarzında **"Sahibu'l-imtiyaz: Vahid el-Eyyubi"** imzasıyla 1912'de neşr olunup, matbu sayısı yanımızda saklı bulunan vesikada Mısır prenslerini Türkiye'ye iane derc etmek töhmetiyle Mısır'daki İngiliz memuru **Lord Kiçner**'e jurnal ettiği gibi, vesikanın ikinci fıkrasında da **"Osmanlı sultanlarının hilâfetleri sahih değildir, gasb edilmiştir. Halife Kurayş'ten olmak şarttır. Araplar ne zamana kadar bu tarihî gasbın devamına izin verecekler?"** diyerek, henüz Mısır' ve bütün Arabistan Osmanlı idaresinde bulunduğu bir zamanda Osmanlı Halifelerini de kendi teb'ası olan necîb Arap kavmine jurnal etmiştir. Balkan Harbine tesadüf eden bu tarihte o kepazelikleri yapan bu şahıs, Mısır'da Kemalistlik, revacını koruduğu zamanda devrede onun türküsünü çağırmış, sonradan aleyhine dönmüştür. **"el-Ahbar"**'dak muhalefetine aleyhdâr yazısı ise Kemalistlikten iyi döne nediğini ve bu haliyle beraber hilâfet vekâleti yaptığını anlatmaktadır. İhtimal ki imzasını saklamasının sebeblerinden biri de budur.

Kureyşîlik meselesi muhakkık tarihçi **İbni Haldun**'un himmetiyle ulema arasında çözümlenmiş bir mesele olduğuna nazaran hilâfetlerinin sıhhatinde şüphe edilmeyen Osmanlı sultanlarını nesep engeli ile bir kalemde tezyîf ettikten sonra bugün, aynı sülâleye mensup bulunan **Abdülmecid Efendi**'nin hilâfetinin Mısır'da vekâletini deruhte eden herîfi işte mahiyetinin çıplaklığı ile okuyucuların karşısına çıkardık. İsteyen yüzüne gayıbtan bir kere tükürsün! Aklı varsa **Abdülmecid Efendi** de bu harekete iştirak etsin. **Hoca Sabri**'yi kötülemek için **İttihatçı Vehib Paşa**'dan sonra desteğine müracaat ettiğin kahraman arkadaşın bu muydu? Diyerek **Hafız İsmail**'in suratının payını da vermek, okuyucuların dirayetine bırakılmış bir keyfiyettir. -Henüz cevabımız bitmedi- (Yarın, sayı: 27, 15 Ağustos 1928, sh: 2-4).

VEYL O DALKAVUKLARA! (III)

Hafız İsmail'in yazdığına göre ben Arapça makalemde Mısır ulemasına "**Müsavat**"ı jurnal etmişim. O gazeteyi kapatınız, kapattırınız, demişim. Müsavatçı din ve devleti tefrîke ait mezhebinden Mısır ulemasının haberdâr olmasını niye istemiyor? Mezhebine güvenen adam, sözlerinin başka dile terceme edilmesinden memnun olur. Gazete kapatmak meselesine gelince; bu benim Arapça makalelerimi görmelerine ve anlamalarına ihtimal vermidiği okuyucularını cevabım yayınlanıncaya kadar aldattığını kâr sayan **Hafız İsmail**'in kuru iftirasıdır. Çünkü böyle bir şey makalemde asla bahse konu edilmediği gibi böyle şeyler hükümete ait işlerdir. Ben ise makalemde hem hilâfetçi ve hem de lâ-dinî hükümetçi **Hafız İsmail**'in içi dışını tutmayan bâtıl mezhebini teşhir ve teşrîh ederken Mısır ulemasına ve İslam kamuoyuna hitap ettim. Benim hükümetlerle işim yok. Yedi "**düvel**"e dalkavukluk eden hükümet kedisi **Hafız İsmail** kendisine baksın, jurnali de kendisinde ve hempâlarında arasın! Türkiye'de Kemalistlerin çıkardığı ve Mısır'daki **Müsavatçı**'nın iştirak ettiği din ve devlet ayırımı nazariyesini iptal ederken müzaheretlerine müracaat

ettiğim Mısır uleması siyasetle uğraşmazmış, edemezmiş. Mısır'ın Şeyhülislamı mesabesinde bulunan **el-Ezher Şeyhi**, bakanlar kuruluna dahil değilmiş, hükümetin dine temas etmeyen işlerde ulemadan bir şey sormazmış, hatta Mısır Parlamentosunda teaddût-i zevcatın yasaklanmasını içeren bir kanun projesi müzakere halinde imiş.... Bu sözler Mısır'da da din ve devlet ayrılmıştır, Mısır hükümeti de din bağı ile bağımlı değildir, demek istiyor. Ve **"kimi kime jurnal ediyorsun? Mısır'ı bu ilim ve güneş beldesini Necid mi, yoksa San'a mı sandın?"** diyor. İslamın doğuş yeri olan Hicaz mı sandın, da diyecek ama, bunu şimdilik söyleyemiyor, etrafında dolaşıyor. İslam hilâfeti gazetesinin ağzına bakın da ibret alın. Kur'an-ı Kerim'in izin verdiği Teaddüti zevcatı yasaklamakla mı Mısır ilim ve güneş beldesi olacak?

Ulemanın siyasetle uğraşmaması, uğraştırılmaması dinsizlerin düzmece planlarında gayet mühim bir yer tutmuş ve İslam Dini'nin gerçeğine ilgisiz olanlarca hoş görülmüş bir meseledir. Dinin devlete, yani siyaset ve hükümete müdahale etmemesini terviç etmekte İslam Dini'ne ne büyük bir suikast saklı olduğunu kolayca anlayan İslam uleması, ulemanın siyasetle iştigal etmemesi meselesine gelince bunu isteyenlerin suiniyetini hakkıyla takdir edememişler, kos-kocaman adamlardan bu fikre hak verenler olmuş, dini devletten ayırmak cinayetiyle bu meselenin sıkı sıkıya ilgili olduğu, ve o cinayeti eyleme ulaştıracak suikast yolunda bu meselenin en mühim bir merhale teşkil ettiği hakkıyla anlaşılmamıştır. Elbette ulema dini siyasetten uzaklaştırınca, siyaset ve hükümet dinsizlerin ve en az İslam Dini'ni bilmiyenlerin eline geçecek ve ondan sonra dinsizlik veyahut cehalet, hükümet kuvvetiyle din üzerinde tanakkum edecektir. Din ve devlet tefrikinden maksat her ikisinin birbirine karışmamasından ibaret olmayıp hükümetin din ile çatışan arzularını dine hakim kılmaktan ibaret olarak, tefrik tabirinin bu maksadı örtmeye matuf bulunduğunu evvelce söylemiştik. **İşte ulemanın siyasetle uğraşmaması gibi işin başında mahzuru takdir edilmeyen me-**

sele, din ve devleti ayırmak ve daha doğru bir tabirle dini devletin emri altına koymak meselesinin bir safhasıdır. İşin iç yüzünün böyle olduğunu bir mümin ferasetiyle görmek ve din ulemasının İslam hükümetlerinde siyasetle uğraşması her sınıftan ziyade yetkisi, ve belki İslam dinini hükümetlere çiğnettirmemek için mecburiyeti bulunduğunu ilan etmek şerefi bu asırda (bu) aciz kula müyesser olmuştur, diyebilirim. Maksatlarını çok iyi anladığım için dinsizler bana düşman oldukları kadar hiç bir hocaya düşman olmamışlardır. Bunlar saf hocaları kandırmak üzere: **Ulema hürmet makamında kalmalı siyasî mücadelelere karışarak hürmet edilmesi gereken kutsal makamlarını tehlikeye atmamalı, çünkü siyasî mücadelede mağlup olmak da var, hücuma ve hakarete maruz olmak da var."** derler. Pek iyi ama siyasî mücadelelere karışmayan ulemayı hürmet makamında tutacak kim? Mücadelede galip gelenler değil mi? Galiplerin keyfine kalmış olan ihtiram makamı, günün birinde istiskal görmek ihtimamiyle sarsıntılı bir sığıntı yeridir ki mağlubiyet tehlikesi bu aşağılama tehlikesine nisbetle daha çok emniyetli ve bilhassa daha çok haysiyetli kalır.

İkinci olarak, siyasî mücadeleleri muhterem vaziyetlerine karıştırmayan din uleması hayat mücadelesinin dışında kalamazlar. Özellikle vazifeleri şer'î ahkâmın nüfuzunu muhafaza etmek olduğundan bu maksat uğrunda her tehlikeye göğüs germek ve icabında hakaretlere katlanmak da vazifeleridir. Ulemanın şahısları ve mevkileri ne kadar muhterem olsa enbiya derecesini geçemez. Halbuki bizzat Peygamberler hakarete maruz olmuşlar, fakat vazifelerini takibden kaçınmamışlardır. Peygamber Efendimiz'in savaşlarında galip gelmidiği de olmuş, lakin bu hal ne şanına, ne azim ve imanına halel getirmemiştir. Hayat yolunda ve vazife uğrunda insanların tesadüf edebileceği müsait olmayan durumlardan bile ümmetine örnek gösteren Peygamber Efendimiz'in varisleri durumundaki İslam uleması için Peygamber'den fazla imtiyaz ile umumî hayat dışında bir hürmet ve istirahat hayatı ihdas edilemez. Edilirse müslümanlık bunu tanımaz.

Ulemanın siyasete müdahaleden elini kesmek, dini devlete müdahaleden men etmenin ve hükümeti dinsizleştirmenin mukaddimesi olduğundandır ki dinsizler hep din ulemasına siyasetle uğraşmak hak ve yetkisini vermemek isterler. Hen, kendi tabiatına bırakılan İslam kamuoyu aksine siyasetinin başında ulemayı görmek ister. **Türkiye**'de **Meşrutiyet**'in ilânının ardından bir defaya mahsus olarak icra edilen serbest mebus seçiminde halk en çok hocalara oy vermiş ve **Birinci Meclis**'i hocalarla doldurmuştu. Gerçi o Meclis'te vazifelerini suistimal eden hocalardan çok fena örnekler de görülmüştür. Hocalar arasından ahlâksızlar ve ehliyetsizler bulunduğunu hiç bir vakit inkar etmem. Bununla beraber o Meclis'in en namuslu mebuslarından **Selanik Mebusu Artas Efendi**'nin Osmanlı Parlamentosuna ait dört senelik temas ve tecrübesinden kalan bir hatıra ile, **Mustafa Namık Paşa** merhuma bahs ederken: **"Meclis'in en müstakim unsuruna hocalar sınıfı arasında tesadüf ediliyordu."** demiş olması gibi tarafsızca bir şahitlik duygusu ile mesleğim adına her zaman iftihar ederim. Şüphe yoktur ki Türkiye'de Parlamento hayatı o ilk Meclis'le beraber sönmüş ve alt tarafına mebusan şeklinde insan fosilleri biriktikçe birikmiştir. Birinci seçimde bu kadar isabet gösteren Türkiye halkı ondan sonraki seçimlerde boyuna tazyik ve tahakküm altına düşmeseydi gün geçtikçe Meclislerin üyelerini daha iyi seçmeye muvaffak olacaktı. Ulemanın siyasete karışmamasının dini devletten tefrik meselesi ile şiddetli olarak ilgili olduğunu şundan anmalıdır ki; tefrikçiler, İslam şeriatı tebliğden ibarettir ve bunda tenfiz dahil değildir, diye iddia ederler. Peygamber Efendimiz'in de hükümeti ve tebliğden başka bir vazifesi yoktu, derler. Halbuki o fikrin esası bâtıl olmakla beraber enbiyanın varisi olan ulemanın vazifesi emri bil-marûf ve nehyi ani'l-münkerin yalnız tebliğ kısmına münhasır kalsa bile doğru hareket etmeyen hükümetleri tenkit vazifesi yine bunda dahil olur ve zaruri olarak mesele siyasetle iştigal şekline dönüşür.

Müsavatçı Hafız İsmail, ulemanın siyasetle iştigaline muarız olmak prensibini diğer yenilikleri gibi dinsizlerden kopya ediyor. Bu fikirde olanların dilinde eksik olmayan **"siyaset pisliği"** tabiri de kopyacılıktan başka bir şey değildir. Siyaset, dinsizlerin elinde kirlenmiştir. Dindârların siyaseti namuslu ve adilce olur. Ve siyaset mevkii, yani halk üzerinde icra-i hükümet etmek pisliğe değil, tenzih ve tekrime lâyık bir mevkidir.

Hükümet, dine temas etmeyen meselelerde ulemadan görüş sormamalıymış, **Hafız**'ın iddiasına nazaran **Mısır**'da da böyle yapılıyormuş. Dine temas keyfiyetinin temyîz ve takdîri kime ait olacak? Tabiatıyla bu hakkı da hükümet kendi tarafına ayırır ve netice, hükümet için canının istediğini sormak ve istemediğini sormamak şekline dönüşür. Bakınız **Hafız**, bize körlük olmak üzere teaddüt-i zevcatın yasaklanması hakkında bir kanun projesinin Mısır Parlamentosunda müzakere gündeminde olduğunu yazıyor ve buna seviniyor. Biz de kendisine soralim ki teaddüt-i zevcat'ın yasaklanması dine temas eden meselelerden değil midir? O halde **Hafız**, hem kendisini ve hem Mısır hükümetini tenakuza düşürmüş olmuyor mu? Makalelerimizin içinde böyle yüzlerce soru vardır ki, **Hafız** onlara cevap verememiştir.

Hamiş:

Gazetenin düzenlenmesi son bulmak üzere iken 38 numaralı **"Müsavat"** geldi. Münakaşa alanını başına dar getirdiğimiz **Hafız İsmail**'i biz sadet dışında da peşisıra kovalayarak yetiştiğimiz yerlerde darbelerimizi indiriyoruz. O edeb dairesinde savunmayı ayıklama sermayelerini çoktan bitirdiği cihetle üzerimize çeşit çeşit pislikler atıyor. Gerek onları temizlemek ve gerek hasmımızın saded dışında yuvarlandığı çukurları da okuyuculara anlatmak için bizim bazan çokça oyalanmamız lazım geliyor. Biz onun hiç bir itirazını cevabsız bırakmıyoruz. Fakat buna gazetenin hacmi kafi gelmediğinden bazı noktaların cevabına doğal olarak nöbet geç geliyor. Onun için **Hafız**, İtalya'da şapka giy-

mek meselesi arasında **Vehib Paşa**'nın bahse konu ettiği **Bolşevik** dolandırma meselesi üzerinde fazlaca durarak buna cevap vermediğini bir iki, defadır arsızlanarak tekrara cür'et bulmuş. Bu sayıda bir de **Meşihat Makamı**'nda iken Türkiye hükümetinden 15-20 bin lira tazminat almak meselesi ilâve etmiş. Acele etmesin, hepsine cevap vereceğiz. İlk sadedi teşkil eden meselede mağlubiyetine kanamadığından sadet hariçlerine sığınan serseri hasmımızı biz daha bin meselede kepaze edeceğiz. O daha bizim hiç bir cümlemizin altından kalkamadı. Yüzlerce itirazımızı cevabsız bırakarak unutturmak yolunu tuttu. Biz her meseleyi didik didik ediyoruz ve edeceğiz. **Hafız İsmail**'in kat'î olarak yakasını bırakmayacağız. Sadet hariçlerini de onun başına dar çetireceğiz. Bunların kendisini bir sayıda yapmak istiyoruz ama maatteessüf sayfalarımız yetişmiyor. **"Yarın"** gazetesine bir de o bür gün ilave etmek lazım geliyor!..

Müsavatçı'nın üçüncü müzahereti:

Son **Müsavat**'a **Rodos**'tan **Sadık İlhami** imzasıyla mektup yazan şahıs, Ankara hükümetinin vatan-cüdâlığa mecbur ettiği Türk mültecilerin himayesine doğru **Cemiyet-i Akvam** muhalifinde bir hareket başladığından bahs eden **Cenevre** gazetelerinin yayınını müjdeledikten sonra bu haberin sevinci ile, din ve devlet meselesinden dolayı **Müsavat**'ı sıkıştıran gazetemizi ahmaklıkla itham ve tavsif ederek **Hafız İsmail**'e taraf çıkıyor. Ve **"fâzıl-ı muhterem"** tabiri ile andığı **Mustafa Sabri Efendi**'ye tuttuğu eğri yoldan dönmesi tavsiyesinde bulunuyor. **Cemiyet-i Akvam** nezdinde o meselenin muharriki kim olduğunu bu kadir bilmez adam anladığı zaman ahmaklığın da kendisinde olduğunu fark ve temyiz edecektir. (Yarın, sayı: 28, 31 Ağustos 1928, sh: 1 ve 4)

VEYL O DALKAVUKLARA! (IV)

Asrîlik hevesini dinsizlerden ve Kemalistlerden kopya eden **Müsavatçı Hafız İsmail,** tıpkı asrî öncüleri gibi dini devletten ilgisini kestirmekle resmen düşman ilan ederken siyasetle iştigalden men etmek istediği ulemaya da bu düş-

manlığından pay çıkarmayı ihmal etmiyor. İslam Dini'nin hükümlerine ulemadan başka sahiplenecek unsur olmadığını bildiğinden bu iki düşmanlığın müslümanlığı hazm edemiyen kalblerde mutlaka eşit olarak yaşaması lazım geldiğini takdir ediyor. İslam milletinin hükümeti elbette **Şûrâ**'' hükümeti olacağı gibi din ulemasının da millet adına hal ve aktte yetkili olan mebuslar yerinde bulunması gerekeceğinden işte İslam milletinin bu doğal vekillerinin, devlet ve hükümeti dinden ayırıp başıboş bir halde bırakmıyarak dinin ahkâmına râm etmek isteyeceklerinden korkuyor. Ve korktuğu için, henüz iktidar mevkiine gelmemiş olan müstakbel ve muhayyel Hilâfeti, Mecidiye hükümetine daha şimdiden, mebuslarını istemeyen müstebit hükümetlerin suiniyetini telkîn ediyor. Bunlar, murakabe altına girmek istemeyen ve girseler bile çoğunlukla sözlerinde durmayan hükümetler için hep tabiî şeyler. İşin tabiî olmayan ve ahmaklığa delâlet eden cihetî hükümete geçmeden ortada fol yok, yumurta yokken istibdâdı ve dinsiz meramını açıklamaktadır.

Mustafa Kemal hükümetini taklit ederek dinden ayrılmış ve sıyrılmış bir devlet başkanlığına geçerek tarihte geçen Osmanlı Halîfelerine kötü bir halef yapmak istediği **Abdülmecid Hükümeti**'ni hayatinde kurarken eslâfının asırlarca sürüp gelen devletinden kuvvet almaya lüzum görüyor da o asırlardır sürüp gelen devletin veli nimeti olan İslam şeriatına karşı küfran-ı nimette beis görmüyor.

Müsavatçı, Meşihat-ı İslâmiye ile birlikte şeriatı, tarih boyunca **Osmanlı Devleti**'nin baş belâsı sayıyor. O devletin şeriat sayesinde, şeriata hürmet ve şeriat adamlarına itaat sayesinde payidâr olduğunu aklına bile getirmek istemiyor. Tunus alimi **Muhammed el-Hazar el-Hüseynî** bundan önceki makalelerimde bahse onu edindiğim kitabının 84. sayfasında **Vezir Hayreddin**'in **(Osmanlı Devleti'nin vezirlerinden Tunuslu Hayreddin Paşa merhum olacaktır.) ''Akvamu'l-Mesalik''** adlı eserinden naklen: **''Sultan Selim'in oğlu Sultan Süleyman'ın onuncu hic-**

ri asrın başlarında tanzim ettiği kanunda İslam mülkünün şer-i şerîf üzere kurulmuş olduğunu ve şeriatı herkesten fazla bilen din, ulemasının şeriata aykırı bir hale muttalî' olduklan takdirde önce sözle münkeri değiştirmeye çalışmaları ve söz etki yapmazsa nasihatlerinin etkili olmamasından askerî önderleri haberdar etmeleri üzumunu koyarak maslahata aykırı olsa bile kendi isteğinin infazını sürdüren Sultan'ın hal'i ile yerine hanedan azasından bir diğerinin geçirilmesi hakkında ulemâ ve vüzeradan ahd ü misak aldığını" kaydediyor.

Saltanatı zamanında Türkiye dünyanın en şanlı ve şevketli devleti olan **Kanunî Sultan Süleyman**, şer-i şerîfle devlet ve hükümette bu derece nüfuz ve kudret vermiş. Göçmen olarak **Nis**'te oturan **Abdülmecid Efendi** ise kendisine nisbet iddia eden bir gazeteci taslağının kalemini şeriata, edep alanına davet etmekten aciz!.. Artık aradaki farkı kıyas edi niz!

Mısır'da din ve devletin durumundan kendisinin şeriat kaçkını mezhebine uygun noktalar arayıp bulmaya çalışan **Müsavatçı**, Mısır kabinesinde din temsilcisi bulunmadığını söylemişti. Halbuki böyle şeyler benim aleyhime hüccet tekil etmez. Mısır hükûmetinin kusuru halinde kalır. Ben İslam hükûmetine **"en büyük örnek"** olarak **Sıddık-ı Ekber**'in hükûmetini göstermiştim. Bu sefer Osmanlı hükûmetinden de emsale şayan bir nümune zikr ettim. İşgal altında kurulan Mısır hükûmetini örnek göstermedim. Hükûmetlerin statükolarını kat'î nas kıymetinde saymak, **Hafız İsmail** gibi hükûmet dalkavuklarının işlarıdır. Maamafih **Hâfız**'in sandığı gibi Mısır'da dini devletten ayırma cinayeti, Allaha hamd olsun, yerine getirilememiştir. Devletin dini, İslam Dini'dir. Yani başı boş bırakılı değildir. Şer'î mahkemeleri vardır. Nizamî mahkemelerinde de medenî kanun olarak İslam fıkhından alınmış kanunlara istinat edilir. İsviçre kanununa değil... Mısırda din ve devlet ayırımı olması şöyle dursun, bunun başı açık bir dinsizlik olduğu dev-

letçe takdir edilerek böyle bir fikri terviç eden **Mansura Kâ**dısı **Ali Abdurrazik** bir kaç sene evvel **Hafız**'ın da **Mısır**'da bulunduğu bir zamanda bir ulemâ heyeti huzurunda muhakeme ile memuriyetinen tart edilmiştir. Ve tart işini tabiatıyla devlet yapmıştır. Lakin **Müsavatçı** kendisi bizzat **Mısır**'da bulunduğu halde akıl ve fikri bin bir çeşit hükümet halitaları içinde yaşadığından muhitini iyice görmüyor. **Mısır**'ın da tabii dinsizleri de vardır. **Hafız** onların çabalamasını görüyor. Ye kendi arzusuna tevafuk ettiğinden oldu bitti, sanıyor!

38 numaralı "'**Müsavat**"ta ikinci **Vehîb Paşa** mektubuna istinaden **İtalya**'da şapka giymek meselesiyle **Bolşevikleri** dolandırmak kaziyyesi tekrar ediliyor. Birinci mektubundaki iftirasını te'yit ve tavsîf etmek isteyen **Paşa**'nın bu defaki ifadesine nazaran **Bolşevikleri** dolandırmak için benim onlarla şapkalı olarak görüşmeme sabık **Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey** lüzum göstermiş. Mülâkatı hazırlamaya çalışan da **Miralay Tahir Ali Bey** imiş. Fakat sebeblerden bir sebeb için bu mülâkat **Bolşevikler** tarafından kabul olunmamış (1). Ve dolandırıcılık kuvveden fiile çıkmamış, niyette kalmış! **Vehib Paşa** bu mektubunun başında: **"Hoca'ya şapka giydiğinden dolayı tariz etmiş değilim."** diyor. Yani şapka fena bir şey değildir. Halâ **Romanya**'da benim giydiğim de odur. Ben şapka taraftarı olduğumdan **Hoca**'nın şapka aleyhinde yazı yazmasına kızıyorum, demek istiyor. Şapkanın cevazına kail olsam, devletin dinden ayrılmasını kabul etsem, **Vehib Paşa** ve emsali şahıslarla aramızda hiç bir husumet yönü bulunmıyacağını ben de biliyorum. **Hafız İsmail** de benim için, **Gümülçine**'de şapka kahramanlığı yapıyor, şapka giyenlerin karısı boştur, İslam kabristanına defn olunmaları caiz değildir, diyen **Gümülçine** hocalarına **"Yarın"** gazetesinde

(1) Bella **Vatikan**'a **Çerkez kalpağı** ile kabul edildiğine **Müsavatçı**'nın canı sıkıldığı **Hoca Sabri**'nin **Bolşevikler** de şapkasına itiraz etmişlerdir. Sanki **Vatikan**'a **Çerkez kalpağı** ile girerken **Hafız** benim yanımda imiş. Yahut dini devletten tefrik mübahesesinin içinde bu kere görüşüp konuştuğumun, oturup kalktığımın hesabını vermeye mecbur imişim! Utanmaz, sadet haricine çıkıyor!

niye arka çıkıyor? diyerek adı geçen sayılı **Müsavat**'ında yine banı nasıl sövüp sayacağını bilmiyor. Demek ki benim asıl kabahatım şapka aleyhinde bulunuşumdur. Lakin, **İtalya** gibi kimsenin görmediği bir yerde şapka giydiğimi iddia ederek benden zorla cevaz fetvası almaya kalkışan şaşkınların kendileri şapka taraftarı. Dinden tefrik ve tecrid edilen dinsiz devlet taraftarı oldukları halde muhalefette ne işleri var? Türkiye haricine niçin çıkmışlar?

Ne ise **Vehîb Paşa**'nın mektubuna gelelim: Mümaileyh, hakkımdaki şapka giymek ve **Bolşevikleri** dolandırmak davasına **Mehmet Ali** ve **Tahir Ali Beyleri** şahit gösterirken dolandırıcılığa teşebbüs fiilende onları da bana suç ortağı olarak gösteriyor. Yani benim aleyhimde ikame ettiği şahitleri yine kendi ifadeleriyle itham ederek şahitlik ehliyetinden iskat ediyor. Şahitlerini kendisi çürüten **Vehîb Paşa** gibi ahmak iddiacı ve iftiracı dünyada güç bulunur. Ve yalnız onun bu ahmaklığına **Hafız İsmail** ayarında şuurunu kaybetmiş bir serseri istinat ve iştirak eder.

Kuvveden fiile çıkmayan muhayyel bir dolandırıcılık ve bu esnada şapka giymek davaları ile dini devletten tefrik mübahesesini kazanmaya çalışan fikir ve ahlâk terbiyesi züğürdü **Hafız İsmail**, bu seferki yazılarında **Meşihat Makamı**'na şöyle gelmez ilk işim, hükümetten 15-20 bin lira tazminat almak olduğunu söyliyerek, daha önce anılan muhayyel dolandırıcılığa bir de kuvveden fiile çıkmış kısmını ilâve ediyor. Yapamadığım fenalıkla beni lekelemiş olduğuna kanaat edemediğinden bu sefer **Hafız** bana ait haklı bir suç buluyor ve bununla artık din ve devlet münakaşasını ve **Abdülmecid Efendi Hazretleri**'nin dinden soyutlanan hilâfetinin meşruiyetini büsbütün halletmiş oluyor! 15-20 bin lira diyerek iftirasının miktarını bile tesbit edemiyen **Hafız**'ın tefessüh etmiş hafızasından çıkarıp okuyucularına takdim ettiği bu iki iftira, vaktiyle birinci defa **Meşihat**'tan çekildiğim zaman, aleyhimde yazı yazmaya heveslenen ve basında o zamanın lâhık ve sabık kabine azaları ile **Maliye Nazırını** şahitliğe davet ederek neşr ettiğim kat'î cevabımla yalanları yüzerine çarpılarak susmaya mecbur edilen **Kemalist Gazetelerin**, tecrübesinden sus-pus çıktıkları bir ya-

vedir ki **Hafız İsmail** sefili bu kokmuş yaveyi ağzında çiğneyerek, okuyucularına sunarken sırf onların hal ve mazi hakkındaki gafletlerine güveniyor. Böyle haysiyetsiz heriflerkarşılarındaki hasımlarından ziyade okuyucularını tahkir ederler. İstanbul'da bulunduğumuz zaman mezkûr tazminat iftirasında **Hafız İsmail, Kemalistlerle** birlikte sesini çıkarmaya cesaret etmiş bir adam bile değilken sefil bir duygu ile bilineni bilinmezi birleştireceğine, hükm ettiği zaman ve mekân farkından kuvvet ve cesaret almaya çalışarak bizzat uyduranların başına çıkaramadığı bir iftira davasını şimdi kendisi takibe yelteniyor. Din ve devlet meselelerinde Kemalistlerin prensiplerini kabul ettiği gibi muhalefet reislerini lekelemek için de Kemalistlerin tutturamadığı iftira propagandalarını isteyerek kullanarak muhalefetten ve müslümanlıktan çıkma izlerini günden güne gösteren **Müsavatçı** ile beraber, muhalefet gazetelerinin okuyucuları da meslek ve meşreblerini değiştirmeye karar verdilerse, bu propagandaları **Hafız İsmail** bol bol harcasın! Gelecek sayıda, memleketi yabancılara sattınız da desin. Maamaîh, "**Sahafi**" imzasıyla **Vehîd el-Eyyubî** tarafından "**el-Ahbar**" yazılan ve "**Müsavat**"ta muhalefet adına terceme edilemeyen sözleri aleyhinde bir hüccet gibi ortaya atmakla **Hafız** onu da demiş gibi oldu.

O sözler arasında bir şey var ki **Hafız** onu tercemeden de istinkâf etmediğine nazaran "**Sahafi**" imzası altında gizlenen katili ile ortaklaşa ve açıkça bana isnat etmek hayasızlığında bulunuyor: Ben, **Yunanistan**'daki neşriyatımla, yani "**Yarın**"a yazdığım makalelerle din düşmanlarına alet oluyormuşum. Bu zamanda İslam Dini'nin en faal düşmanı Türkiye'deki Ankara hükümeti ile **Müsavatçı Hafız İsmail** gibi o hükümetin dinsiz prensiplerini Türkiye dışında taklit edenlerden ibarettir. Ben ise özellikle bunların aleyhinde yazıyorum. Türkçe, Arapça makalelerimi herkes görüyor. Din düşmanlarına alet olmak bu demek midir? Din düşmanlarına musallat olan bir adamı alet diye gösterenler ya dünyanın hayasızlık şampiyonluğuna çıkmışlar veyahut kelimelerin manalarını da tersine çevirmeye kendilerini kadir sanmışlardır. En doğrusu böyle şeyler muba-

hasede yedikleri darbelerin şiddetinden kendilerinde zuhura başlayan cinnet alametleridir. Başki bir mesele üzerine "**el-Ahbar**"da benimle münakaşa eden "**el-Faruki**" gibi aklı başında muarızlarım beni "**es-seyful meslûl fevkâ rikâbi a'dâyi el-İslam fi Ankara**" diye nitelerken, beriki herîflerin maksûs sözleri elbette delirme izleridir.

Mübahasenin neticesi:

Münazaralarımda haklı tarafı tuttuğumdan hak ve hakikatın inayetiyle mutlaka galip gelirim, demiştim. Mariflet bende olmadığını, hak ve hakikat kuvvetine karşı gelinemiyeceğini ilâve etmiştim. Müsavatçı utanmadan bu sözümü tahrif ederek: "**Ben alimim, mübahesede kaybetmem.**" şekline sokmuş. Fakat işte dediğim oldu.38 numaralı "**Müsavat**"ın baş makalesinin sonlarında **Hafız İsmail**'in şöyle bir sözü var: "**Bununla beraber ümitsiz değiliz. Kişiler fani, milletler bakidir. Türk, faraza tüm İslam milletlerine ait olan Hilâfeti kaybetse de Padişah'ını kazanacaktır. Memleketimizin müstakbel idare şekli, en son demokrasi kuralları üzerine kurulmuş Meşrutiyet Devleti Padişahı olacaktır.**" İşte bu sözler dini devletten ayırmak nazariyesi ile kabil-i cem' olmadığını ne zamandan beri isbata çalıştığımız **Hilâfetçilik** davasından **Hafız**'ın geri döndüğünü ve bizim iddia ettiğimiz şeyin sübûtu ile münakaşa mevzuu olan meselenin neticelendiğini gösterir. **Hafız**, dinden soyutlanan devletin Halîfesi olamıyacağına, olsa olsa **Padişah**'ı bulunacağına artık kanaat getirmiş. Ve **Abdülmecid Efendi**'nin müstakbel Hilâfet'ten sarf-ı nazarla müstakbel padişahlığına tahvil-i emel ettiğini açıkça itiraf etmiştir. Hasmımız, ağzından kaçırdığı şu itirafa nazaran mübahase'de mecburi olarak yenildiğini kabul ediyor. Fakat hak yola dönüşü kabul etmiyor. Yani Hilâfetten vaz geçiyor, dinsizlikten vaz geçmiyor. Allahın dalâlete düşürdüğü kimsenin kurtarıcısı yoktur. Ve onları bırak, azgınlıkları içinde debelenip dursunlar! **(Yarın, sayı: 29, 29 Eylül 1928, sh: 1 ve 4).**

RAMAZAN ORUCU FİDYE İLE GEÇİŞTİRİLEBİLİR Mİ?

-Süleyman Nazif'e cevap-

İki yüzlü Türkiye Cumhuriyeti'nin besbelli lisanı da iki çatal olması gerektiğindendir ki İslam Dini'nin gümbür gümbür yıkıldığı o memlekette müslümanlığın yalnız yıkılış sesi işitilirken bununla dengeli olarak yıkıcıların bir kısmının bu ameliyata ait alenî memnuniyet ve şamatat sesleri arasında bir kısım tavcılar da bu hareketlerden dine sir zarar gelmiyeceği nakaratını, dinî duygularından yaralanan tarafla alay eder gibi tegannide geri kalmazlar. İslamiyete indirilen her yeni darbeden dinsizlerin zafer keyfi sürdüğü sırada bunların demdârlığını omuzlayan te'vilçiler de, sözde müslüman halkı oyalamaktan haz duyarlar. Önderler, hareketlerini dine zarar olsun diye yaptıkları ve taptıklarını öğünerek saklamadıkları halde goygoycular: "**Bir şey yok, bir şey yok.**" yaygaraları ile olup biten şeylere yakınlık telkîn ve temin ederler. İslam Dini'nin, içerde her gün darağacı altından geçen ve dışarda garabetin zehrini yudum yudum için gayretkeşleri ise iki cepheden ilerleyen düşmanın hangisi ile mücadele edeceğini şaşırır ve elde avuçta tutulamıyacak kaypak bir madde gibi ortaya atılan yeni meselelerin hedef sayılacak tarafını tayinden aciz kalırlar. Dine karşı işlenen her hadise İslamiyete dokunur veya dokunmaz tarzında mı münakaşa edilecek, yoksa milletin kurtuluş hareketleri arasında din bağından da kurtulmak ve binaenaleyh dine dokunmak lazım olup olmadığını mı tesbite çalışacak? Din muzırdır, diyenlerle mi uğraşsın, mutazarrır değildir, diyenlerle mi?

Davanın iki şekli ile birden ortaya atılmasında dinsizlerin şu istifadesi var ki; İslameyetin bir taraftan mazarratı ve hayata kabiliyetsizliği bahse konu olmakla başlamışken, diğer taraftan, herhangi bir hareketin dinsizlik veya dine riayetsizlik olacağını isbat ve izah mecburiyeti karşısında kalanlar için, bu suretle emekleri heder olacağına göre da-

valarının takibinde lezzet ve hararet hakkı kalmayacağından dinsizliğin cehrî tarafını idare edenler, te'vilci arkadaşlarının karşısındaki mücahedeleri bezginlik vermiş oldukları gibi dinin kabul edemiyeceği hiç bir hareket tasavvur etmeyen te'vilciler de açık dinsizlere cesaret vererek, hattü hareket temin ederek, güzide işler gibi.... ve hükümeti dinden ayırmak, İslamiyette hilâfete lüzum görmemek şer'î mahkeme ve dinî medreseleri softa kurumları diye kapatmak, şer'î ve fıkhî ahkamı Arap kanunu ve orta-çağ hurafeleri sayarak yürürlükten düşürmek hep iki cepheden yürütülmüş ve nihayet tehditle kazanılmış davalardandır.

Ramazan orucunun fidye ile düşürülmesi meselesine gelince; şeriatın muamelât ve ictimaiyata ait ahkâmı gibi Hüküm-i şahsiyenin işine gelmeyecek bir yönü olmayan namazla, orucla onların alış-verişi olmamakla beraber, İslam Dini'nde bunların yeri pek mühim olduğu gibi zaten şimdiki müslümanların şu iki ibadetten başka müslümanlıkanna delâlet edecek bir hali kalmadığına nazaran, halkı şu son İslamî şiarlarından soğutmak ve vaz geçirmekle dinsiz Ankara hükümetinin arzusuna hizmet edileceğini takdir eden dalkavuklar; halkın namaz, oruç hakkındaki ezeli akîdelerini sarsmak için zihinlerini teşviş edecek yayınları ihmal etmeyerek, bu meselelerden de dinsiz hükümete cemile ve kerdi istifadelerine vesîle zemini bulmaya çalışıyorlar. Şapka meselesinde olduğu gibi, Ramazan orucunu umumen fidye ile geçiştirmek, fikrini ortaya atan basın alanında aktörlük vazifesi yine **Süleyman Nâzif** ile **Ubeydullah**'a düşmüş!

Böyle yeni moda alimlerin, yani dinsiz din ulemasının Ramazan orucunu fidye ile çare bulmak üzere Kur'an-ı Kerîm'in ayetlerinden mana çıkarılmasına kalkışmaları, **Diyanet İşleri reisi Hoca Rif'at** ve benzeri akılsız ulemanın teaddüt-i zevcat yasağı meselesini Allah'ın kitabına uydurmak ve daha doğrusu Allah'ın kitabını ona uydurmak zahmeti gibi boş zahmetlerden sayılır. (Dinin ahkâmının) icrasını vazife edinmemiş bu zevatın şimdiki çalışmasını ben,

keyif için ölüyü açma ameliyatı yapmaya benzetiyorum. Benzetmemde aşırılık bulunduğunu sanmayınız. Türk milletinin şer'î vazifeleri, ve bu cümleden olarak orucu, kendisine (Lâik) hükümet kabul ettikten ve şeriatın hakimiyetini tanımamaya karar verdikten sonra mı gerekli bir yükümlülük haline gelmiş ki **Süleyman Nazif** ve **Ubeydullah** şimdi bu sorumluluğun yükünü hafifletmeye çare aramak lüzumunu duyuyorlar, yoksa kendileri şimdiye kadar hiç oruc tutmamışlar da bu defa memlekette pek garip kaldığını gördükleri İslam Dini'ne merhamet olarak bundan sonra oruç tutmaya kalkışmaları üzerine bu mesele ile zihnen meşgul oldukları esnada mı fidye usulüne el atmışlar? Yahut şu sırada böyle konuları gazetelere düşürerek Türkiye'de dine ilgi gösterildiğini ve Kur'an'a uygun hareket olunmak üzere ayetlerin manaları hakkında tetkikat icrasından geri kalınmadığı fikir ve zannını husule getirmeyi mi istiyorlar?

Yeni keşşafların oruç hakkındaki nazariyesini ilmî bir tarzda tenkit ve tetkîk etmeyi gözüme kestiremediğimden; meseleyi, etrafında dolaşarak uzaktan baltalamaya çalıştığım akla gelmiş olma ihtimaline karşı, meselenin içine de gireceğim ve ayet-i kerîmenin delâleti nokta-i nazarından da fikirlerinin ne derece kıymeti haiz olduğunu göstereceğim. El verir ki okuyucular, uzunca sürece bir etki konusunun buraya sıkıştırılmasına müsaade etsinler, ve üşenmeyip dikkatle okusunlar. Üşenen, **"İ'lâlcilik"** deyip geçer, çünkü memleketimizde böyle yeni bir hastalık daha vardır ki bunun da kaynağı cehalettir. İnsan bilmediği şeye düşman olmaz mı ya? Halbuki o i'lâlcilik adı ile lüzumsuz görülen şeyler Arap lisanının gelişmesine ait nazariyelerdir. Bu dilin araştırmacıları, yani sarf ve nahiv uleması bin seneden fazla bir zamandan beri bunun için kütüphaneler dolusu eserler yazmışlardır. Şimdi Arabın dil kurallarını i'lâlcilik falan diyerek beğenmemeye ne hakkımız var? Halbuki ayetleri,hadîsleri tetkik ederken biz bunlara muhtacız. Maamafih biz yazacağımız bu konuda i'lâl filân da yoktur. Ancak hem kaçmak, hem davul çalmak kabilinden olmak

üzere dinî meselelere suret-i haktan itiraz eden ve hem de bu meseleleri kaynağından tetkike yaklaşmayan sahte müctehitlerin malumunuz olan halini söylemek istiyoruz. Ne ise biz vazifemize bakalım:

Önce savm ayetlerini tamamen yazalım:

"Ey iman edenler! Oruç, sizden önce gelip geçmiş ümmetlere yazıldığı gibi sizin üzerinize de yazıldı. Umulur ki, korunursunuz."

"Oruç size sayılı günler olarak yazıldı. Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa tutamadığı günler kadar diğer günlerde oruç tutar. İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere fidye gerekir. Fidye, bir fakir doyumu miktardır. Bunun dışında kim gönüllü bir hayır yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Eğer gerçekleri anlıyorsanız, her güçlüğe rağmen oruç tutmanız, sizin için daha hayırlıdır."

"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak kendisine Kur'an indirilen aydır. Sizden her kim hilâli (Ramazan ayının ilk ayını) **görürse oruç tutsun,** (oruca başlasın). **Kim o anda hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık ister, zorluk istemez. O, sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiği için Allah'ı ta'zim etmenizi ister. Umulur ki şükr edersiniz."** (Bakara/183-185)

Yeni müctehitlerin dayanak ve şahit göstermek noktaları **"güçleri yetmeyenlere, bir fakir doyumu fidye** (vermeleri) **farzdır."** yüce sözünden ibarettir. Binaenaleyh yalnız bu cümlenin ibaresi ve manası tahlil edilecektir. Ön ve arka ayetleri ise bu cümleyi tahlîl esnasında kendilerine müracaat gerekeceğinden sırası ile yazılmıştı. Şimdi ben bu cümlenin manasını anlarken ne **Ubeydullah Efendi**'nin yaptığı gibi **Ferruh Efendi**'nin Türkçe tefsirini ve ne de büyük Arapça tefsirleri esas kabul etmeyerek, yani evvelce söylenmiş sözlerin hiç birisi ile mukayyet olmayarak adetin dos-doğru manasını dikkate alacağım:

Ayetteki **"Yutîkûne"** fiilinin masdarı olan **"Itake"**ye lügatın müsaadesi üzere iki türlü mana verilebilir: Biri mutlak istidaa, diğeri zahmet ve meşakkata makrûn bir istidaa. **Ubeydullah Efendi**'nin **"Vatan"** gazetesinde yazdığını söylediği makalesini göremediğimden bu iki manadan hangisini aldığını bilmiyorum. **Nazîf Bey**, 33 numaralı **"Resimli Gazete"** ile neşr ettiği makalesinde: (x)

"Ve alel-lezine yutıkâne-hu fidyetü taamı miskin, buyurularak, fakiri yedirmeye muktedir olanların, oruç tutmaya takatı yeten kişiler olsalar bile hasta ve yolcular gibi oruç tutmayabilecekleri sarahaten bildirilmektedir."

demesine nazaran itakayı, mutlak istidaa manasına haml etmiştir. İtaka fiilinin önündeki mef'ul zamirine gelince ya bir satır yukarıda geçen siyam'a racidir ki zahir ve ilk akla gelen de budur. Yahut altındaki fidye'ye racidir. Fakat bu ihtimal, zahire aykırıdır. **Nazîf Bey** ise, ayeti tefsîr eden sözü geçen kelâmında biri savm'a ve biri de fidyeye ait olmak üzere iki iktidardan bahs ettiklerine göre bu zamiri hem siyama ve hem fidyeye, ikisine birden irca etmiş oluyorlar ki işte bu olamaz. Zamîr bunlardan yalnız birine raci' olacaktır. O halde ayetin tefsîrinde şu iki tür kudretten, yani savm veya fidye kudretlerinden yalnız birisi mevzu-bahs olabilir. **"Nazîf Bey de zamîri, merci'lerden yalnız birisine göndermiş, ve diğerine taalluk eden kudreti lüzumuna mebni kendiliğinden ilâve etmiştir."** diyemeyiz. Çünkü makalenin bir fıkrasında: **"Selâhiyetdâr ulemadan rica ederim, ayet lâfızlarına dışardan bir insan fikri karıştırmaksızın beni ikna etsinler ki bir miskin it'am eden bir müslim, behemehal oruc ile mükelleftir."** diyen **Nazîf Bey**'in öyle bir ilâveye kat'iyyen hakları yoktur. Hatta ayetin tefsîrine ait olmak üzere nakl ettiğimiz deminki sözleri arasındaki **"Oruç tutmayabilecekleri"** ibaresi de ulemadan rica ettikleri şarta kendilerinin boyun eğmedikleri-

(x) Tam metin için bkz: Ek-XII

ni gösteren diğer bir haksız ilavedir. Bu sözleri, ayetin manasını izah makamında söylediklerini de iddia edemezler. Zira sözlerini "**sarahaten bildirilmektedir.**" ibaresi ile bitiriyorlar. Sarahaten bildirilen manalar ise ayetin mantuuna eklenen şeyleri ihtiva edemez.

Şu halde hem kendilerinin koyduğu mukaveleye hem de işin esasına uygun olarak ayetten anlamaya hakkımız olan mana şudur: "**Onu muktedir olanlar üzerine fidye, yani fakiri it'am vazifesi tereddüb eder.**". Itake'yi **Nazif Bey**'in yaptığı gibi mutlak isdidaa'ya hami ile beraber önündeki zamirin merciini de ihtimal racihaa göre tayin edince ayetin tıpkı tıpkısına manası şöyle olur: "**Sıyama kudreti olanlar, üzerine fidye, yani fakiri it'am vazifesi tereddüb eder.**" Bundan sonra, ayetin sarahatinden anladığımız şu miskini it'am yükümlülüğü ya üst tarafında mezkur olan "**Oruc size yazıldı.**" ayetinin tebliğ ettiği savm yükümlülüğüne ekleme halinde bulunur, yahut savm yükümlülüğünden soyutanmış ve olumsuz bir halde bulunur. Müfessirlerden pek nadir bazı kişiler, birinci ihtimale zahib olarak oruca muktedir olanlar için şükrane-i kudret tarzında sıyam ile it'amı cem' etmek vazife olduğuna hükm etmişlerdir. **Ragıp İsfahani** "**Müfredât**" adındaki meşhur eserinde bu şekli, ayetin sarahatına en fazla muvafık sayar. Ancak bu ikinci yükümlülük için tabiî bir şart halinde mali bir kudret muteber olmak lâzım gelir. Ve alt tarafında zikr olanun tatavvu', it'amın miktarına ait olur. Lakin ayetteki fidye tabiri ile yine bu ayetleri takip eden: "**Ve şayet oruç tutarsanız, sizin için daha hayırlıdır.**" yüce sözü, sıyam ile it'amı cem'ini gerektiren tefsire bence pek mülayim düşmez. Mamafih itakayı savma kudret hem de **Nazif Bey**'in düşündüğü gibi, meşakkatle mukayyet olmayarak mutlak surette kudret manasına yorduktan sonra, miskin'in yedirilmesini ilâve olarak yükümlülük halinde sayan tefsirden başka ayet için makul bir mana düşünülemez. Ve cihet, yakında izah olunacaktır.

Nazîf Bey'in marazisine muvafık olan ikinci ihtimale, yani it'amın sıyamdan müsta'ni olması ihtimaline gelince, bunda bir kere "**ziyadetü ale'n-nass**" mahzuru vardır. Çünkü ayetin açıklığı -vücubu yukarıki ayetle sabit olan- sıyamı terk etmenin cevazını ifade etmez. Belki it'amın vücubunu ifade eder. Şu kadar var ki fidye tabirinden bu hususta biraz istifade etmek mümkündür. Lakın bundan sonra, aşağıdaki üzere, daha büyük bir mahzur var: Ayeti: "**Sıyama muktedir olanlar fidye vermekle mükelleftirler.**" manasına haml edince bu ifadedeki manasızlık nazar-ı dikkatı çekmez mi? Savme kadir olanlar fidye verecekse orucu kim tutacak? Savme kadir olmayanlar mı? Kimse tutmayacaksa o halde savm diye başlayıp fidye ile bitirilen bu vazifenin mahiyeti nedir? Yoksa savm, mahiyeti oruç tutmaya kadir olanların fidye vermesinden mi ibarettir? Oruç tutabilenler, oruç tutmayacakmış da fidye verecekmiş, tutamayanlar ise tabiatıyla tutamazlar. Demek ki Kur'an-ı Kerîm'in savm mükellefiyeti bahsinde savmden eser kalmıyor, fidye bahsi oluyor. Belki aslı işler halde olmayan şeyin bedeli ve fidyesi de olamıyacağından fidye bahsi bile olamaz. Sanki sıyama iktidar oruç tutmak için lazım değilmiş de fidye vermek için lazımmış gibi münasebetsiz bir şey! Çünkü "**kimseler...**" istiğrakı ifade eden bir çoğuldur. Oruç tutmak iktidarını haiz olanlar ne kadar varsa hepsinden fidye ile mükellef demektir. Vücup ifade eden "**alâ**" da bunu gösterir.

Bir de itake'yi mutlak kudretle tefsir edince oruç tutmaya kudretlerinden dolayı fidye ile mükellef olanlar, ayetin hemen bitişiğinde bahsi geçen hastalar ve misafirler ile dolaşık bir ihtilâta maruz kalırlar. Hastalar ve misafirler ve bilhassa misafirler arasında oruç tutmaya kadir olanlar varsa bunlar ne yapacak? Fidye mi verecek? Yoksa sıhhat ve ifakat kazandıktan sonra gününe gün tutarak kaza mı edecek? Hastalarla misafirlerin hükmü ayrıca beyan buyurulmuştur, diyerek müminler hakkında gününe gün tutmak şıkkının tayinini kabul etsek bile, hiç bir suretle mazereti ol-

mayan diğer takat ve iktidar sahiblerinin istifade edebileceği fidye usulünden bunların istifade edememelerinde mühim bir nisbetsizlik olur.

Ayeti hem arz ettiğimiz manasızlıktan kurtarmak hem de oruç makamına fidyeyi ikame etmek isteyenlerin fikrine uydurmak için münasip olan, itake fiilinin önündeki mensub zamiri altındaki fidyeye göndermek ve fidyenin "**taam-ı miskîn**" ile tefsir edilmiş olmasından da zamîr ile mercii arasındaki tezkîr ve te'nîs ihtilâfına karşı medar-ı te'lîf tedarik etmekti. Bu ihtimalde şu külfetten başka bir de lisan-ı Arab'ta cari olmayan "**ızmar kabl ez-zikr**" mahzuru varsa da mübtedâ-i muahhar halinde bulunan merciin rütbeten takaddûmünü ileri sürerek bu mahzura da çare-sâz olmak mümkündür. İltibas makamında zamirin hem de hilâf-ı zahir olarak muahhara rucu'u hem de zamîr ile mercî arasında ve lev bi-hasbi'z-zahir mevcut olan tezkîr ve te'nis ihtilâfı yüzünden ilbas-ı mezkûrun teşeddüdü gibi lâfzî manilerde hataya göz yumulduktan sonra, zamîrdeki ikinci ihtimale göre ayetin hülâseten manası şöyle olur: "**Fidye vermeye kadir olanlar fidye ile mükelleftir.**" Malî kudret olmaksızın fidye verilemiyeceği beyana muhtaç olmayacak surette malum bir şey iken fidyenin böyle bir kayıt ile takyîdine lüzum görülmüş olması da itake fiilinin önündeki zamîri fidyeye göndermek ihtimali için başkaca bir zaaf teşkil eder.

Hüccetü'Allah el-Baliga sahibi de "**el-Fevzu'l-Kebîr fi Usul-ı et-Tefsir**" adlı kitabında zamîri fidyeye göndererek ayete böylece mana vermiş ve takin fidyeyi oruca bedel halinde telakki etmiyerek yine oruc mükellefiyeti baki kalmak üzere bunu sadaka-ı fıtra hamil etmiştir. Sadaka-ı fıtra fidye itlakı kabil-i tevcih olmakla beraber tabir-i mezkur oruç bedeli olarak saymaya daha ziyade kabiliyetlidir. Alt taraftaki "**Ve şayet oruç tutarsanız, sizin için hayırlıdır.**" cümlesi de fidye'ye sadaka-ı fıtr manası vermek suretindeki tevcîh ile pek barışmaz. Binaenaleyh zamîrin merciinde şu külfetli ve merc uh ihtimal kabul olunduktan sonra bunun, ayeti

Süleyman Nazif ve **Ubeydullah Efendi** gibi yeni müfessirlerin (!) arzularına takrîb için kabul edilmiş olması daha uygundur. Hem de bu suretle onlar, ayeti birinci ihtimalde söylediğimiz manasızlığa sevk etmiş olmaktan kurtulurlar, bununla beraber biz müfessirleri bir vartadan kurtarıp diğer vartaya düşüreceğiz. Zira burada gayet mühim ve nazik bir nokta var ki onu yeni müfessirler, yeni müctehidler hiç anlayamaz. Çünkü eğer Kur'an-ı Kerîm'in bu ayeti, fidye vermeye kudreti bulunanların savm ile fidye arasında muhayyer olduklarını anlatacaksa, böyle manaların edat-ı tebliği vücup ifade eden "**Alâ**" değil de cevaz ifade eden "**Lam**"dır. Öyle ya! Ehl-i yesar (solcular/SA) üzerine düşen vazife mutlaka fidye vermek olmayıp yeni müctehitlerin mezhebine göre onlar da isterlerse oruç tutamaz değil ya! (....)

.....

... Bu ayetleri şimdiye kadar eskilerden ve yenilerden ve Araplardan kimse doğru anlayamadı da **feyz-i Cumhuriyetle Süleyman Nazif Bey,** bir de **Ubeydullah Efendi** mi anladı?

Hülâsa, "**Ve alellezine yutıkûnehu fidye...**" cümlesinin tefsîrinde müfessirler başlıca iki kısma ayrılmışlardır: Birinci kısım, ıtaka'yı, **Süleyman Nazif Bey** gibi mutlak istidaaya haml ederler, zamîri de sıyama gönderirler. Lakin bunlar fidye müsaadesini İslâmın ilk dönemlerine hasr ederek, sonradan bu cümlenin "**Ve men şehide minkumu'ş-şehre fe'l-yesumhu**" umumî emri ile nesh olunduğuna kaildirler ve bu suretle **Süleyman Nazif Bey**'in görüşü bunlarınkinden ayrılır. İkinci kısım ehl-i tefsir ise ıtakayı güçlükle kadır olmak manasına alarak, ayetten, çok yaşlılar hakkında fukahânın gösterdiği müsaadeyi çıkarırlar. **Şeyh Muhammed Abduh,** kömür madenlerinde çalışan amele gibi meşakkatlı işlerin ücretlilerini de bunlara ekler ve bu suretle ayette neshe kail olmaya hacet kalmamış olur. Bu müfessirler zümresi, Arabın "**Takat**"ı kuvvet derecelerinin ednasında, yani meşakkata yakın olan istidaada kul-

landığını söylerler. **Şeyh Muhammed Abduh** da bu fikirdedir. "**Rabbimiz takat getiremiyeceğimiz şeyi bize yükleme!**" yüce sözü de bu kullanıma uygundur. Yoksa, "**bizi hiç bir zahmet ve meşakkate maruz bırakma!**" demek değildir.

Lâkin bence gerek neshe kail olan ve gerek olmayan iki kısım müfessirin ikisine de ayrı ayrı itirazlar varit olur. Hele **Süleyman Nezif Bey**'e bu itirazların hepsi birden varittir. Birincisi olur tutmaya kadir olanların fidye ile yükümlü olması tarzında **Nazif Bey**'e tevcih ettiğimiz münasebetsizlik itirazı, bu, neshe kail olan birinci kısım tefsir sahiblerini de hırpalayacak bir mahzurdur. Çünkü ayetin nesh olunduktan sonra hükmü bakî kalırsa da nesh olunçaya kadar manası mahfuz olmak, yanı nesh oluncaya kadar kendisinden anlaşılacak manada bir biçimsizlik bulunmak lâzımdır. Binaenaleyh haddi zatındaki manasızlık nesh ile telâfi olunamaz. Bu münasebetsizliği izale için adı geçen müfessirlerin "**ve allellezine yutıkûnehu fidyetü...**" cümlesinden sonra takdir ettikleri "**En ifturû**" ilavesi ise ne benim zevkime ne de **Süleyman Nazif Bey**'in vaz'ettiği mukaveleye uygun düşer. Ayeti önce manasızlığa sevk etmek, sonra da bunu tamir için ayetin sarahatı dışında ilâveler yapmak makul değildir. Ayetin sarahatı oruç tutmaya kadir olanlara fidye vazifesi düştüğünü söylüyor, ve bu ifadedeki acayiblik ise nazar-ı dikkate çarpacak bir halde bulunuyor. Bu münasebetsizliği izale maksadıyla ilâve yapan, te'vîl hususunda kendi vazifesini ifa etmiş olsa bile ayetin, tebyîn ve tebliğin hakkını edâdaki kusuruna bunun faydası olmaz. Halbuki mahzurun esası itakeyi hakkında edâdaki kusuruna bunun faydası olmaz. Halbuki mahzurun esası itakeyi mutlak kudrete haml ve telkinin butlanına hükm etmelidir. İtakeye mutlak kudret manası vermekle beraber ayette neshe kail olan birinci kısım tefsir ehlinin mütâlâası, hastalar ve yolcular arasında bulunabilecek takat sahibleri ile diğer takat erbabının hükmü ihtilâta maruz kalmış tarzında **Süleyman Nazif Bey**'e tevcih ettiğimiz mahzur ile de ma'lûldur.

Hasta ve misafir hakkındaki iznin tekrarını müteakıp varit olan **"Allah size, kolaylığı murat eder, zorluğu değil."** ayetinden de fidye izninin tekrarını çıkarmak ise pek zayıf bir ihtimale binaen hükm etmek olur. Çünkü misafir ve hastaya ait olan izinlerin tekrarında ayniyet derecesinde açıklık iltizam olunmuşken fidye müsaadesini, yüsr ve usr (kolaylık ve zorluk) tabirleri ile gayet üstü kapalı ve umumî bir tarzda ifade etmek pek nisbetsizdir. Onun için, müfessirlerden hiç biri yüsr ve usr cümlesine o yolda mana vermeyi hatırına getirmiyerek bazıları bunu, hasta ve misafir hakkında iftarın vücubu manasına, bazıları da sıyam ile iftardan hangisi hastanın ve yolcunun kolayına gelirse onu ihtiyar edebileceği manasına saymışlardır. Hele fidye müsaadesini, zahmet çekerek oruç tutabileceklere hasr eden müfessirler sınıfının, mücmeliyetine rağmen yüsr ve usr ayetinden mezkûr müsaadenin tekrarını istihraca bir dereceye kadar hakları olsa bile **Süleyman Nazîf Bey** gibi fidye müsaadesini kolaylıkla rouç tutabilenlere kadar yayan yeni müfessirlerin görüşüne göre **"Allah size kolaylığı ister, zorluğu değil."** ayetini bu iznin tekrarı manasına saymakta hiç münasebet yoktur.

Bu itirazların hepsinden kurtulmak için, fakîrin kendimce mahsus olan görüşümce, hem fidye ayetindeki itakeyi, neshe gitmeyen müfessirlerden **Süleyman Nazîf Bey**'den ma'adasının, yani eskilerinin dediği gibi zor güce yormalı, hem de neshe kail olmalıdır. Yani iki zümrenin sözlerinden birer parçasını almalıdır. Buna göre bir kere ayetin manasının makuliyeti temin edilmiş olarak **"Oruç tutmakta zahmet çekenler fidye ile yükümlüdür."** demek olur.

.....

Yenicilik önderlerinin en akıllı, yani İslamî ilimlerde en fazla bilgi sahibi Kazanlı **Musa Bigiyef Efendi** (x) olduğu halde **"Uzun Günlerde Rüze"** adı ile 14 sene evvel (1914?) bu meseleye dair neşr ettiği kos-kocaman eserinde bizim teceddüt-perverler kadar cehalet eseri göstermemiş olmakla beraber, o bile ukalâlık yapmak ve eslaf-ı ule-

(x) Ayrıca bkz: Ek-III-b

maya muhalefet etmek sevdasıyla acayip acayip hatalara düşmüştür. Yukarıya sırası ile yazdığımız ayetlerden "**Şehru Ramazan ellezi...**" ayetine gelinceye kadar olan kısmında icmal üzere siyamın farziyetinden ve ondan sonra tahsisen Ramazan orucundan bahs olunmuş; eslâf, bunlardan ikincisini, birincinin tafsil ve tefsiri gibi telakki ederek aradaki ikiliği heder etmişlermiş. Bu sözlerinden kendisinin birinci kısım ayetleri Ramazan orucundan başka bir oruca ve hatta kitabı kendileri için yazdığı soğuk beldeler halkına mahsus bir tür umuma haml edeceği tahmin olunduğu ve bunu andırır bazı kısır sözleri de bulunduğu halde oraların halkından oruc yükümlülüğü Ramazana ve maadasına, aslına ve bedeline şamil olmak üzere tamamen kaldırdığını görürsünüz. İşte soğuk beldeler halkına mahsus ve Ramazan orucundan başka bir tür oruç bulunduğunu vehme düşüren sözleri ile öyle yerler halkına hiç oruç lâzım olmadığını gösteren sözleri:

"**Gündüzleri haftalar kadar, aylar kadar uzun, yahut günleri yakını yerlerde mekanın özelliği ile, takat üstü soğukluk ya hararet zamanlarında zamanın özelliği ile Ramazanı edâ takat dışında kalırsa o takdirde**" eyyamen ma'dudât "**hitabı nass-ı muhkem olmak üzere hakim olur.**" (sh: 78)

(Bizim tevcihimize göre iki müstakil hitap vardır: Biri Ramazan ayet'i kerimesi. Ramazanî itibar mümkün (olan) yerlerde o ayet-i kerime hakim olur. Diğeri "Kütibe aleykumu es-siyamu..... ayyeman ma'dûdât" **ayet-i kerîmesi Ramazanî itibar mümkün değil yerlerde o ayet-i kerime istiklâl üzere hüküm, Ramazanî itibar mümkün (olan) yerlerde ittihat üzere hükm eder.**" (sh: 80).

"**Kur'an-ı Kerim'in sarîh massına göre kutublarda ve civarında rûze (oruc) hiç bir vakit farz değildir. Zira rûze yalnız sayılı günlerde, yani tefavutleri yok gibi mu'tedil, adedi az günlerde farz kılınmıştır. Senesi bir gündüz bir geceden ibaret kutublarda yahut gündüzleri, geceleri haftalar, aylar kadar devam eden soğuk mınta-**

kalarda eyyam-ı ma'dude bulunmamak cihetiyle o yerlerde ikamet eder insanlar savmın farziyeti hıtabından istisna kılınmış olur." (sh: 91)

"Kur'an-ı Kerîm'in nazm-ı mu'cizi irşadıyla, ben ayet-i sıyamdan soğuk mıntakaları istisna fikrine geldim. İki ayetten birini istisna lüzumu, o ayetlerde var gelmeleri, cümleleri lağv etmemek zarureti beni şu fikre sevk etti." (92)

"(Ve alellezine yutıkûnehu fidyetü..." **ayet-i kerîmesi mefhumuna göre takat kılınmaz rûze bilâ-bedel sakıt olur. Zira kudret yokken teklîf mümkün değildir. Buna göre hem rûze vacip olmaz, hem fidyesi."** (1805

"(Ve alellezine yutıkûnehu fidyetü.." **ayet-i kerîmesi kazası vacip değil fidye bedelinde sakıt rûze özürlerini mantukuyla fidyesi de vacip değil rûze özürlerini mefhumuyla ihata etmiştir."** (184)

Evvelâ gündüzleri geceleri haftalarca uzun yerlerde eyyam-ı ma'dude bulunmadığı ve eyyam-ı ma'dudenin tefavutleri (farkları) yok gibi mutedil günler manasına olduğu görülmüştür.

İkinci olarak; size sayılı günleri orucla geçirmek farz kılınmıştır, demekten, sayılı günleri olmayan yerlerde orucun farz olmadığını anlatmak gibi menfi bir manayı kast etmek aykırı bir ifadedir.

Üçüncü olarak; **"Sayılı günler ayeti Ramazanî itibar mümkün olmayan yerlerde istiklâl üzere, Ramazanî itibar mümkün yerlerde ittihat üzere hakim olur."** denilmesine nazaran bu ayet, gerek Ramazanî itibar mümkün olan ve gerek olmayan yerlerde savm-ı Ramazan'dan başka bir oruç bulunduğuna delâlet etmemiş olduğu cihetle eslâfın önceki sıyam ayetlerini sonraki Ramazan ayetlerinin icmal ve özetlenmesi halinde saymalarından farklı bir şey söylenmiş olmuyor.

Dördüncü olarak; ayları günleri belli olmayan yerlerde Ramazan yükümlülüğünün sukûtu, Ramazanın şuhûdunu varlık sebebi sayan geçmiş ulemânın beyanatından da anlaşılabilir bir şeydir.

Beşinci olarak, günleri tayin olunmayan mücmel siyam ayetlerinin ardındaki "**Fe men kâne minkum merizan ev ala seferin... ve alellezine yutıkunehu fidyetü.**" gibi kazâ ve becel suretlerini beyan eden ayetler, **Musa Bigiyef Efendi**'nin, kitabındaki iddiası vech ile mevsimsiz olursa sayılı günler ayetinden kendisinin anlayışı gibi asla oruç farz almayan yerlerin beyanı akabinde bu ayetlerin daha fazla mevsimsiz olması iktiza eder.

Altıncı olarak **Musa Efendi Ebu Nuaym**'ın "**Müstahreci**" ile **Sünen-i Beyhaki**'den nakl ettiğimiz eser hakkında: "**Eğer bu sabit ise fidye ayeti,** (Fe'men şehide minkumu'ş-şehrefe'l-yesumhu) **ayetinden sonra nazil olmuş olan mensuhluk belliyesinden kurtulur.**" diyerek fidye ayetini genel oruç emrinin etkisinden çıkarıp, aksine umumî emri fidye ayetinin etkisi altına sokmakla ayetlerin gerek tertib tarzına ve gerek ifade ahengine nazaran gayet makûs bir fikre zahib olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'in ayetleri arasındaki şahit olunan düzen, nüzûl tertibine tabi olmayıp, nüzulü daha sonra olan ayetin tilâvetinde tekaddümü caiz ve vaki ise de bu durum, Kur'an-ı Kerîm'in biribirine nazaran müstakil ve oldukça birbirine uzak fıkraları arasında cari olabilerek, biri birine tamamen bitişik ayetler arasında tertib ve nüzûlün bu derecede aksine tilâvet tertibi caiz olmamak lazım gelir. Çünkü böyle bir terslik, kast edilen mananın yanlış anlaşılmasına sebeb olur. İşte "**Ey iman edenler, oruç size yazıldı...**" ayetinin,... fidye ayeti ile beraber İslam'da siyama dair ilk tebliğ olduğu ve Ramazan ayeti "**...Ki onda Kur'an nazil oldu.**" nitelemesi ile evvelce bilinen İslamın bir şiarının önemle yâd ve tezkâr kabilinden olarak "**Sizden kim ay'a ulaşırsa onda oruç tutsun.**" kat'î emrine öncü olmak makamında bulunduğu pek aşikârdır. Artık sıra ile biri birini takip eden bu ayetlerden, son söz mevkiinde bulunan "**Sizden kim ki ay'a ulaşırsa, onda oruç tutsun.**" cümlesinden, geçen fidye ayeti mi yoksa fidye ayetinin bu ayeti mi ta'dîl etmesi lâzım geleceği, ifadenin uslûbu namına anlaşılmayacak bir şey de-

ğildir. Sıyam hakkında evvelce zikri geçen müsaadelerden bir kısmının bu son söz üzerine aynen tekrarına da lüzum görülmüşken fidye müsaadesinin tekrar edilmemesi ise bundan evvel açıkladığımız vech ile meseleye bir kat daha açıklık vermektedir. Binaenaleyh **Sünen-i Beyhaki**'deki eserin, bize telâkkimiz gibi, Ramazan orucunun teklîfinin başlangıcı zamanlarına mahsus olup "**(Ramazan) ayına kim ulaşırsa, onda oruç tutsun.**" kat'î emri ile son bulan bir müsaadeyi anlatmış bulunması daha makul ve hatıra gelebilir.

Yedinci olarak, **Kazanlı müctehid**, sıyamın farz olmasında insanları iradelerine hakim olmaya alıştırarak tehzîb ve terbiye etmek hikmeti bulunduğunu riyazet ve şehveti kırma gibi evvelki ulemanın gösterdiği maslahatları beğenmediğini söyledikten sonra garebeti ile dikkat çekici olan şu sözleri ilave etmiştir: "**soğuk mıntakaların soğuk iklimlerinde, havalarında ömür sürer insanların iradelerini sıyam gibi şer'î tedbirle terbiyeye hacet yokluğuna göre Şarî' o yerlerde ömür geçiren insanları orucu ibadet olmak sıfatıyla teklif etmemiş olsa gerek.**" (93). Müştehiyat, nefsin meyl ettiği şeyler, demek olduğuna nazaran şehveti kırmaktan nefsin haz ve eğilimlerine karşı mücahede ve engelleme maksut olarak bunda iradeyi takviye ve terbiye maslahatı da saklı olduğu gibi soğuk iklimlerin sekenesinin iradî ve ahlâkî terbiyeden müsta'ni olduğunu iddia etmekten ise, bu iklimlerin sekenesi ile mizaç olarak harsa ve fazla intibaha maruz olan sıcak ve mutedil memleket ahalisi arasında şehveti kırmaya ihtiyaç cihetiyle fark aramak daha doğru olurdu.

Musa Bigiyef'in, adı geçen kitabında istifadeye şayan noktalar da bulunmakla beraber bunlar; büyük alimlere karşı haddi aşıcı saldırıları ve kötümserlikleri arasında kaybolmakla liyakat kazanmıştır. Bundan başka **Kazanlı müctehid**, güneşin doğuşu, batışı, zeval vakitlerinde namaz kılmak mekrûh olmasını güneşe tapanlara teşebbuhten men'e hami etmek tarzındaki tevcîhe tercihan; "**Tablat ta-**

pıcıları kuyaşa (güneşe) secde ederse elbette güneşin ulûhiyetine itikat etkisi ile secde ederler. (Ve Rabbin, başkasına değil, ancak kendisine ibadet etmenize, hükm etti) medlûlunce tabiata tapanların gerçekte mabudları Hudâdır. Uluhiyeti itikat sonunda secde ederlerse secde edilen gerçekte Hüdâ'dır. Tabiata tapanlar nisbette ne kadar hata etmişlerse de kasıtlarında elbette isabet ederler. İslam Şeriatı tabiata tapanların kasıtlarında isabeti itibar hem ihtiram edip o uc vakitler secdeyi tabiata tapanlara tahsis etmiş olsa gerek." (55). Demek ki en bâtıl fikirlere de kitabında revaç vermeye kalkışmıştır. Güneşe tapanlar, uluhiyetini itikat ederek taptıkları için Allah'a tapmış gibi olurlarmış. Özrü kabahatinden büyük kabilinden olarak güneşin uluhiyetini itikat fikr ve maksadına ihtiramen İslam Şeriatı bu vakitleri güneşe tapanlara bırakmış imiş. Halbuki İslam Şeriatı onların şirkten başka bir şey olmayan inaçlarına hürmet etmek şöyle dursun, bu itikadı şiddetle ibtal ve tezyîf için adı geçen vakitleri büsbütün çıldürerek o zamanlarda Hak olan mabuda ibadeti bile yasak etmiştir. **Musa Efendi**'nin, azami derecede bozuk olan bu fikirlerde kaynağı **Muhyiddin bin Arab**'ın "**Fütuhât**"ıdır. Bu noktaları "**Ve Rabbin, ancak kendisine ibadet etmenize hükm etti.**" ayet-i kerîmesi ile beraber "**Yeni İslam Müctehidlerinin Kıymet-i İlmiyesi**" adındaki kitabımda izah ettim.

Musa Bigiyef, sıyam ayetinde müfessirlerin neshden bahs etmeleri münasebetiyle Kur'an'ın ayetlerinde nesh vaki olduğunu inkâr ederek "**Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur** (ertelersek), **herhalde daha iyisini veya benzerini getiririz.**" (Bakara/106) ve "**Biz, bir ayeti başka bir ayetin yerine getirdiğimiz zaman...**" (Nahl/101) tarzındaki Kur'anî beyanatlara da geçmiş şeriatların ayetlerinin nesh ve tebdîli ile tefsîr etmiştir. Neshin esasını inkâr ile Kur'an ayetlerinde birbirine nisbetle hiç nasih ve mensuh bulunmadığı hakkındaki Batılı iddiaların münakaşasına da başlarsak oruç bahsi şu

kitabımızın tahammulü dışına uzatmış olacağımız cihetle artık bundan sarf-ı nazar ediyoruz. Maamafih şunu söylemek lazımdır ki **Kazanlı müctehid**'in Ramazan orucu hakkındaki fikri ve niyeti bizim müctehidlerinki kadar fasit değildir. Mümaileyh de bir kısım müfessirler gibi mensuhiyetine kail olmadığı fidye ayetini oruç tutmakta fazla zahmet çekenler hakkında telâkki etmiş ve İslam Dini'nin beş şartından en büyük temellerinden biri olarak on üç asır İslam Tarihinde devam eden Ramazan orucunun büyük önemini bizim türedi müctehidler gibi inkâr etmemiştir.

Gerçekte "**İslam beş (esas) üzerine bina edilmiştir: Şehadetü en Lailahe illellah ve enne Muhammeden Rasulullah ve ikame's-salâte ve itai'z-zekâte ve hacce'l-beyte ve savme Ramazan**" hadîs-i şerîfinin içeriği üzere İslam Dini'nin beş esasından sayılmış olan Ramazan orucu böyle beş-on paralık bir bedel karşılığında herkesten sakıt olacak derecede önemsiz olamıyacağını ve bin üç yüz şu kadar senenin kapsadığı milyarlarca müslümanın ordular teşkil eden ulemâ ve fudalâsıyla birlikte bağlı bulundukları oruç vazifesine, Kur'an-ı Kerîm'in manasını ittifakla yanlış anlamak yüzünden bu derece lüzumsuz bir şekilde, İslam Dini'ni taşıyan temellük bir sulhu tanıyarak bağlanmış olmalarına veyahut o İslam ulemasının dağ yığınları vücuda getiren fıkıh ve hadîs kitablarının koskoca bir konusunu boşu boşuna "**Kitabu's-Savm**" ihtimamlı adı altında işgal etmiş bulunmalarına ihtimal verilemiyeceğini takdîr etmek **Süleyman Nazif Bey**'e çok yakışırdı. Asr-ı Saadet ve asr-ı ashabın namaz, oruç, hacc, zekât gibi İslamın umdeleri hakkındaki anlaşıyını bize nakl eden ve ulaştıran müslümanların zincirleme nesillerine ilave olarak fukahâ ve muhaddislerin eserlerinden teşekkül eden o şahika vesikaların büyütücü şahitlikleri ile bu umdelerin İslam Dini'ndeki gerçek kıymetleri arasında bu derece nisbetsizlik tasavvur olunabilir mi? İslam Alemi'nin üzerinden geçen bin üç yüz kusûr senenin, hiç bir şeyle telâfi olunamıyacak derecede büyük bir önem ve kat'iyetle telâkki olunan bin üç

yüz kusûr Ramazanı, mütemadiyen âmil bir tevatürün tekerrür ürünü olabilir mi? Bu kadar müslümanların mütesalsilen asr-ı Saadetten tevarüs ettikleri oruc ayını on üç asır bir geçiş üzere geçmiş olmasına ne mana verilebilir? İslam tarihinin alelâde şehadet ve itinasına mazhar olmak değil de İslam senesinin aylarından birine ebedî bir imtiyaz vermiş ve gecesine, gündüzüne başka bir mahiyet kazandırmış ve şimdiye kadar bir kere bile kesintiye uğramadan bin üç yüz defa sene'l devriyesine bütün İslam aleminde hürmet ve riayet gösterilmiş ve her sene-i devriyesi otuz gün devam etmek dolayısıyla İslam beldelerindeki her minare 39.000 defa şenlenmiş ve her İslam kasabasında namına günde en az üçerden 117.000 pare top atılmış, her günü bir bayram olduğu gibi daima büyük bir bayram ile de neticelenmiş ve bir **Kadir Gecesi** Kur'an ayeti ile bin aydan daha şerefli sayılmış bulunan Ramazan ayını ufacık bir seçme hakkı ile, baştan başa mahiyeti değişebilir ve ucuzca bir para ile satılabilir tarzda düşünmek **Süleyman Nazif Bey**'e bilmem nasıl kolay gelmiştir? Gerçekte şimdiki halde mizacına hizmet cazibesinin etkisinde bulunduğu **"Laik"** Türkiye hükümeti, bunu ve diğer İslamın şeairini, belki tamamen bedâvaya vermek fikrindedir. Lakin meşhur edibimiz o hükümetin cebr ve mekr üzere kurulmuş olan güç ve pazusuna güvenmesin:

"(Onlara)"-Daha önce, sizin için bir zeval olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?" (denir).

"(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl işlem yaptığımız size apaçık belli olmuştu. Ve size bir çok misaller de vermiştik."

"Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi."

"O halde bakın, Allah'ın, Peygamberine verdiği sözden caymayacağını sanma! Çünkü Allah, intikam sahibi mutlak üstündür." (İbrahim/44-47)

Süleyman Nazif Bey'in oruc fidyesi ayetine ait sözlerinden: "**İlahî emir bence müfessirlerin, fakihlerin, müctehid imamların mevzu olmayan hadîslerin üstünde olduğundan...**" cümlesindeki "**mevzu hadisler**" dabiri de dikkatimi çekti. Bu tabir ile bazı fitneci münekkitlerin açtığı uygunsuz yolu takiben hadislerin mevzu olanlarından dolayı sahihlerini de şüpheli göstermek gibi bir kötü niyet göstermiş olmasını cidden ayıpladım ve çok üzüldüm. Emr-i İlahî kendisince müfessirlerin, fakihlerin, müctehid imamların ve mevzu olmayan hadislerin üstünde olduğundan mı yoksa dinsiz Ankara hükümetinin arzusu İlahî emrin de üstünde olduğundan mı şimdiye kadar hatırına gelmeyen bu yeni ictihatlara tutulduğunu kendi kendine sorsun. Nebevî hadisler hakkında itimatsızlık telkin eden yeni çıkma adamlar, İslam maarifi arasında "**İlm-i Hadîs**" adı ile bir ilim bulunduğundan haberi olmamak derecesinde bu meselelere ilgisizdirler. Onlara verilecek cevabı "**Dini Müceddidler**" de yazmıştım. Burada tekrarına lüzum görmüyorum. (Son) **(Bu "Savm Risalesi" Yarın'ın sayı: 16-22, 2 Mart 1928-25 Mayıs 1928 tarihli nüshaları arasında yayınlanmıştır/SA).**

CUHELA MARİFETLERİ

Lâlî: hükümetin **Gazi**'si İstanbul'a geldiği gün başına toplanan eyyam reislerine hitaben bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma o kadar balland ırıldı ki dalkavuklukta benzeri bulunmayan İstanbul şehremini, oldukça uzunluğuna rağmen bu nutku, mermer levha üzerine çizdirerek meşhur "Sis" menzumesinde **Tevfik Fikret**'in:

"Geçmişlere rahmet diyen elvah-ı mekabir" cümlesinden:

"Geçmişlere lanet diyen elvah-ı mekabir (mezar yazıları/SA) suretine tebdili ile ölü İstanbul sekenesinin umumî mezarlığı halinde bulunan sokak başlarına sanki birer mezartaşı kitabesi gibi ta'lîke karar vermişti.

Nutkun, perestişkârlarınca en parlak noktası, **Dolmabahçe Sarayı**'nı göstererek: **"Artık bu saray, zıllullahların değil, zıll olmayan, hakikat olan milletin sarayıdır."** tarzında söylediği başından büyük hasletli fıkra teşkil ediyordu. İstanbul gazeteleri bu fıkranın belâgat ve icazını şerh ve izah zımnında baş makaleler yazdılar. **Ağaoğlu Ahmet** 7 Temmuz (1927) tarihli **"Milliyet"**e yazdığı baş makalenin sonunda: **"Mustafa Kemal Allah'ın gölgesi değil, milletin ifadesidir."** diyordu. (x)

Gerek din ve gerek edeb ve edebiyat nokta-i nazarından pek cahil olduklarına bakmadan birbirilerini alkışlayan bu adamlar sanki lâf söylemiş oluyorlar. Eski padişahlara, medh makamında **"Zıllullah"**, yani **"Allahın gölgesi ve sayesi"** denirmiş. Şimdi o padişahların yerine geçen **Mustafa Kemal**; ben Allahın gölgesi değilim, hakikat olan milletin mümessiliyim, diyor. Ve hayalden ibaret olan gölge hakikat derecesine çıkamaz. Elbet hakikat, hayalden üstündür, demek isteyerek, Frenklerin **"Jeu de Mot"** tabir ettikleri **"Kelime oyunu"** arasında kendisini eski padişahların üstüne çıkarmış veyahut **"Zıllullah"** ünvanı ile mü-

(x) Başmakalenin tam metni için bkz: Ek-XIII

bahî olan o padişahların şaşkınlığını anlatarak: "**Gölgeden ne çıkar, bu, insana şeref ve mefharet verir mi?**" demiş oluyor.

Halbuki asıl şaşkınlık kendisindedir, çünkü o gölge Allahın gölgesi olduğuna göre Türk milletinin ifade ettiği ve edeceği hakikatler onun yanında kaç paralıdır? Türk milleti hayalden ibaret olmasın da istediği kadar hakikat olsun ve **Mustafa Kemal** de bu hakikatın, yani milletin mümessili bulunsun, her ne olsa yine Allahın gölgesiyle yarışmaya çıkışamaz. Allahın gölgesi bütün hakikatleri gölgede bırakacağı gibi bizzat Türk milleti İlahî kudretin en naçiz bir eseri değil midir?

"Bir zerre demekse şu semavata göre arz
Bi'n-nisbe demek, etmeliyim kendimi yok farz."

Kendini bilen hakikat ehli, böyle şiirlerle Allahın büyüklüğünü anlatmaya çalışırken, Ankara Reisicumhuru gibi ne oldum delisi olan haddini bilmezler de Allahın gölgesini alaya alarak ağızsız, dilsiz **Türk milletini ve daha doğrusu kendisini Allah ile yarışa çıkarıyor.**

Osmanlı sultanlarının ihtişamlı merasim günlerinde: "**Mağrur olma Padişah'ım! Senden büyük Allah var!**" diye bağıran vazifeli bir memur bulunurdu. Türkiye Reisicumhuru ise, gölgesini alaya almak suretiyle Allah'a karşı gururunu kendisi ilân ediyor.

Reisicumhurun Dolmabahçe Sarayına girdiği gün, Allahın gölgesine meydan okuyarak irat ettiği acayip nutkun o noktasında, doğrusu, dinleyenlerden, sözünü esirgemeyen birinin çıkıp da biraz kaba da olsa, "**Evet, artık bu saraylar Zıllullah'ların değil, zırtıllahlarındır.**" demesi beklenirdi.

Müslümanlık iddia eden adamlardan şimdi belki öyleleri vardır ki **Mustafa Kemal**'in böyle ölçüsüz sözlerle Allahı beğenmediğini çok görmez de bizim **Mustafa Kemal**'i ve sözlerini beğenmeyerek tenkit edişimizi çok görür, Yani Allahtan korkmaz da **Mustafa Kemal**'den korkar. Biz de böyle müslümanların hem aklına hem de müslümanlığına şaşarız.

Mesele gayet açıktır: Padişahları ve tabiatıyla padişahların iyilerini, eski adamlar gayet geniş ve faydalı olan İlahî gölgenin ne kadar mühim olduğunda kim şüphe eder? Yoksa herkes, her hükümet reisi o **"Zillullah"** tabiri gibi büyük ünvana liyakat kesb edemez. Nasıl ki Ankara hükûmet reisi de kendi itirafiyle zillullah değildir. Olamaz ki!

Nutkun, güya hakikat olan Türk milletine nisbetle Allahın gölgesini de önemsiz saydığı meynanda olmakla beraber biz bunu zorla iyiye yormaya çalışarak diyelim ki: **"Nutuk sahibi (Zillullah)'ı küçük görmüyor, belki bu büyük tabiri kim çıkarmış, padişahların zillullah olmak ne haddi imiş ve insan nasıl zillullah olabilirmiş."** tarzında, bu tabiri kullanan eslâfımızı techîl etmek istiyor. Birinci ihtimale göre, eski adamların, gölge olmaya özenerek, iftihar etmesini ve medh olunmasını bilememekten ibaret olan gafletleri, ikinci ihtimale göre de Allahın gölgesi gibi tabirlerle övgüde manasız ve münasebetsiz mübalâğatları kayd ve tesbit edilmiş oluyor!

Halbuki birinci ihtimalin istihdaf ettiği gaflet, yukarıda izah olunduğu vech ile asıl nutuk sahibine ait olduğu gibi, ikinci ihtimalden çıkan cehalet de yine eslâfın üzerinde değil, **Dolmabahçe Sarayı**'nda mütekellim-vahde olan zatın üzerinde kalmak lazım gelir.

Çünkü **"zillullah"** mecazî tabiri, eski Osmanlıların, ve müslümanların selâhiyet dışında kendi kendilerine uydurdukları bir terkib değildir. Bu tabiri bazı hadîs-i şerîflerde bizzat **Cenab-ı Peygamber Efendimiz** istimal buyurmuşlardır. Nebevî kullanım ile me'sûr tabirler sırasına geçmeseydi zaten bunu geçmişteki Müslümanlar kendi kendilerine kullanmaya cesaret etmezlerdi. Allah'a taalluk eden meselelerdeki sakınırcasına dinî terbiyeleri buna mani olurdu.

İşte hacîs kitablarından **"el-Camiu's-Sağîr"**de derç edilmiş yedi tane hadîs-i şerîf: **"es-Sultanu zillullahi fi'l-arz..."** ibaresiyle başlar. Bunlardan birisinde: **"Sultan yeryüzünde Allahın gölgesidir. Dayanağı olmayan zayıflar**

ona sığınır. **Ve bir taraftan zulm görenler, haksızlığa maruz kalanlar da onun sayesinde intikam alırlar, haklarına vasıl olurlar.**" buyuruluyor.

Bu hadîslerden biri de; "**Hz. Ebu Bekr-ı Sıddîk** tarafından rivayet edilmiştir: "**Adil ve mutevazi bir sultan, bir hükümet reisi yeryüzünde Allahın gölgesi ve mezraıdır ki vazifesini ifa ile geçen her gününde yetmiş sıddîk kadar iş görmüş ve sevap kazanmış olur.**" buyuruluyor.

Görülüyor ki Dolmabahçe misafiri "**zıllullah**" tabiri ile alay ederken **Cenab-ı Peygamber Efendimiz**'in hadîs-i şerifleri ile de alay ettiğinin farkına varmamıştır. Farkına varsa da onun için önemi yoktur ya! Allahı ve gölgesini alaya alan peygameri değiller mi?

Bilmem ki bu hallerinden sonra da müslümanlardan bazı miskin ve mendeburlar gibi: Ne diyelim, sağ olsun da ne söylerse söylesin. Kim istihfaf ederse etsin mi diyeceğiz?

Reisicumhur İstanbul'a geldiğinin ertesinde **Tayyare Cemiyeti**'nin merkezini ziyaret etmiştir. Oradakilerle görüşürken kurban derilerinden toplanan ianenin bu sene geçen seneden fazla olduğuna dair kedisine verilen bilgi üzerine **Reisicumhur**'un "**Kurban kesmeyip bedelini vermeliler**" demiş olduğunu, "**Ve öyle yapanlar da var.**" diye cevap aldığını İstanbul gazeteleri yazdılar. Halk kurban kesmesin paralarını **Tayyare Cemiyeti**'ne versin, diyerek dinî hükümlerde mahv ve isbat yapmak lâ-dinî bir hükümet reisi için önemsiz ve kolay bir şeydir. Biz de meselenin o cihetinden bahs edecek değiliz. Bizim nazar-ı dikkati çekeceğimiz nokta, müslümanların dinî üstünlükleri üzerinde cebr ve baskı icra ederek ve ulu orta emirler vererek: "**Kurban kesilmesin, parası Tayyare Cemiyetine verilsin.**" diyen adamların, ahkâm-ı İslâmiye hakkında cehaletlerinden veya bile bile mübalâtsızlıklarından başka, iktisadî cihette de bu adamların cehaletleri ve idraksizlikleridir. Kurban kesilemeyip de parası **Tayyeri Cemiyeti** ianesine verilirse sanki ne olacak? Maksat, hem kurban keserek dinî vazifesini ifa etmeye ve hem de o kadar bir mebla-

ğı iane olarak **Tayyare Cemiyeti**'ne vermeye gücü yetmeyen halk dinini bıraksın, dünyaya baksın demek değil mi? İşte cehalet ve adem-i dikkat işin bu noktasındadır. Çünkü bilindiği üzere müslümanlıkta nisaba malik adamlara vacip olan kurban kesme vazifesi kurban bayramı günlerinde şartlarına uygun bir hayvan üzerinde kan akıtmaktır. Kurban kesildikten sonra etini dağıtmak vazife ve vecibe dışında kalır. Binaenaleyh kurban bayramını idrak eden ve ekonomiye riayet etmek isteyen müslüman kurban keserse bunun eti ile evini yirmi, yirmi beş gün idare eder. Kesmezse yirmi beş günlük eti kasaptan para ile satın alacaktır. Şu halde bu adam kurban kesmeyip parasını hükûmetin gösterdiği yere vereceğine ve sonra kasabtan para ile et almaya mecbur olacağına kurbanını kessin, etini yesin ve bunu bitirinceye kadar çarşıdan et almasın da çarşıdan alacağı etin parasını ianeye versin. Kurbanın parasını değil. Demek müslümanı dinî vazifesinden men etmeksizin işin düzeltilmesi mümkündür. Ve aradaki fark çarşıdan et almakla evde koyun kesip etini yemek derecesinde basittir. Bu kadar kolay bir hesaba akıl erdiremeyip kurban kesme dinî vazifesi ile hangi bir vatanî ianenin birbiri ile karşı karşıya geleceğini sanarak 1300 senelik İslamî kuralları bozmaya kalkışan ve ukalâlığı dinsizlikte arayan zavallıların ne derece anlayışı sınırlı adamlar olduğuna dikkat ediyor musunuz? Sene erden beri gözlerini kurban paralarına dikmiş olan "**İdâre**" hükûmetin, bu kadar münevver adamları ile bu böyle basit bir iktisadî meseleyin dinî duyguları rencide etmeden sulhuletle çözümü cihetine akıl erdiremiyenlerini ayıplamaktan hakkımız yok mu? İnsaf ehli söylesinler! **(Yarın, sayı: 2, 29/7/1927, sh: 2-3).**

EKLER

Ek: 1

"KEMALİZM"

Avrupalılarca pek alışılmış ve pek cana yakın bir tabir haline gelen bu kelime, bizde, maalesef, lâzım geldiği kadar revaç ve sarahat iktasap edememiştir. Garp matbuatını takip edenler pek alâ bilirler ki, Anadolu'da "**Milli Mücadele**" başlar başlamaz bütün medeniyet aleminde buna "**Kemalist Harekâtı**" adı verilmişti. Nasıl ki sonradan milli ordunun ismine "**Kemalist Ordusu**", Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin adına "**Kemalist Hükümeti**" denilmişti.

O zamanlar istiklâl mücadelesinin en hararetli taraftarları arasında bile bu tabiri beğenmeyenler, bunu, Avrupa basınınca Türk milletinin açtığı muazzam cidali bir şahsa münhasır göstermek suretiyle o mücadelenin genişlik ve kapsamını sınırlamak için meydana atılmış bir söz sayanlar çoktu. Hatta belki, bu adın şanlı sahibinin de bizzat bundan üzüntü duyduğu anlar vardır. Zira, "**Hakimiyet milletindir**" düsturunu koyan ve her eserini millete izafe de adetâ vicdanî bir zevk duyan bu asîl şahsiyetin büyük idealizmi ve her idealiste has olan derin mahviyeti böyle bir ünvanı -velev başkaları velev ağyar tarafından olsa da memnuniyetle kabul etmesine manidir. Fakat bütün Türk Milleti gibi onun da bilmesi lazımdır ki, bugün, "**Kemalizm**" kelimesinin ifade ettiği mana bir şahsa veya bir partiye alem olmaktan daha çok şümullü ve daha çok geniş bir mahiyet almıştır. "**Kemalizm**" beşeriyetin ruhunu bir şimşek gibi kat'eden ve izleri asırların sinesinde müebbed birer nuranî çizgi halinde kalan bazı vicdan ve fikir hareketlerinin, bazı siyasî ve felsefî meseleklerin, bazı dinî veya mezhebî akımların adı gibi olmuştur. "**Kemalizm**" bir hareket düsturu, bir işarettir. "**Kemalizm**" bir tür vatanperverliğin, bir tür inkılâpçılığın adıdır. "**Kemalizm**" bir prensiptir.

"**Cumhuriyet Halk Fırkası**" aleyhdârlarının ikide bir, bize sormaktan büyük bir zevk duydukları bir soru vardı. Bunlar bize derlerdi ki: "**Hani sizin programınız?**" Gerçe o zaman olduğu gibi bugün de **Cumhuriyet Halk Parti-**

al'nin yazılı ve basılı bir programı yoktur. Çünkü onun programı canlı bir mevcudiyettir. Onun programı bir insandır. Düşünen, yapan, muvaffak olan yazan, hisseden bir kâmil insandır.

Bu insan, maddi ve manevî hiç bir kudretin yetişemiyeceği bir sür'atle yüzüyor, gâh bir yıldırım olup Türk düşmanlarının beynine iniyor, gâh bir nur olup karanlıkları yarıyor, gâh kahr edici bir tekme halinde başkuş yuvası viran kurumları yıkıyor, gâh kurtarıcı bir el şekline girerek perişan bir ülkeden yeni, metin ve muntazam bir devlet çıkarıyor. Bu harikulâde iradenin bin bir türlü tecelliyatı hangi bir programa sığar. Bu daima yürüyen, daima atılan şeyi, baş döndürücü seyr ve tekâmulünün bir noktasında durdurup bir kitabın içinde dondurmak ne mümkündür? "**Kemalizm**"in bundan sonra daha nerelere varacağı, daha neler doğuracağı malum mudur ki, ona kelimelerden bir had, ve kitablardan bir çerçeve tayin edilebilsin. "**Kemalizm**"in en bariz vasıflarından birisi de hiç durmaksızın sürekli tekâmül ve tekevvûn halinde bulunması değil midir?

Millî iradenin tecelli etmek üzere bulunduğu şu günlerde gerek yeni mebus adayları ve gerek bunların seçmenleri bizce her şeyden evvel bu hakikatı bilmek zorunluluğundadırlar. Biz yalnız Cumhuriyet ve Halkçılık prensiplerine uymakla kalmıyoruz. "**Kemalizm**" denilen bir işarete doğru atılıyoruz. Dilden dile, ağızdan ağıza "**Kemalizm**" parolasını veriyoruz. Zira Türk Cumhuriyetinin ondan doğduğuna ve bizi halka iten kuvvetin o olduğuna iman ediyoruz.

Acaba "**Mustafa Kemal**" olmasaydı sekiz seneden beri hayran nazarlarımız önünde birbirini takip eden muazzam olayların hiç biri vuku' bulmayacak mıydı? Biz "**Kemalizm**" aşkını böyle bir taassuba kadar götürmek istemeyiz. Hiç şüphesiz ki asil ve kahraman Türk milleti namert düşmanlarına karşı kendisini müdâfaa etmek kudretini gösterecekti. Hiç şüphesiz ki, namusunu, şerefini, canını ve ırzını başkasına satan hainleri affetmiyecekti. Ve

onların oturduğu sarayların çatısını başlarına indirecekti. Hiç şüphesiz ki bütün istiklâl mücadelesi esnasında kendisine tek dayanak olan halkın, bütün sefaletine, bütün kimsesizliğine rağmen malıyla, canıyla bu cidale tek kuvveti bahş eden civanmert Anadolu köylüsünün sevgisini bir hareket düsturu ittihaz edecekti. Hiç şüphesiz ki başına gelen felâketlerin mühim bir kısmının arkasını asırlarca medeniyet alemine çevirmiş olmaktan tevellut ettiğini anlayacak ve tek kurtuluş çaresini o alemin aydınlığına koşmakta bulacaktı. Fakat nasıl? Ne şekilde? Ne kadar zamanda? İşte bunları tayin etmek zordur. Bütün bu olayların yaratıcı ve müjdeleyicisi olan bu büyük adam, her olaya o kadar kendi damgasını vurmuş, o kadar kendi şahsiyetinden vermiştir ki gerek istiklâl cidâlinin, gerek inkılâp hareketlerinin onsuz, aynı mutlu şartlar içinde, aynı yıldırım sür'atıyla bugünkü neticelere varılabileceğini tahmin mümkün değildir.

Onun içindir ki, biz de, bütün cihanla beraber, şu son seneler içinde Türkiye'de vuku bulan askerî, siyasî, ictimaî mucizelerin sırrını **"Kemalizm"**de arıyoruz. **"Kemalizm"**de buluyoruz. Ve tabirin çıktığı adın büyük sahibini yalnız bir büyük şef olarak değil, aynı zamanda hareket tarzı, faaliyet tarzı, düşünce tarzı, mizacı, tabiatı, hülâsa bütün şahsiyeti ayrı birer ders, ayrı birer örnek teşkil eden bir mürşit, bir insan-ı kâmil sayıyoruz. Bu anlayışı bir manevî disiplin, bir manevî prensip haline getirmek, onu tedvin ve talim etmek. İşte, Türk gençliğinin tasis ve takip edeceği en büyük ideal bu olmalıdır. **(Yakup Kadri, Kemalizm (başmakale), Milliyet, 20 Ağustos 1927, sh: 1, sene: 2, sayı: 545)**

Ek: II

Adliye vekilimizin **Mahkeme-i Temyiz**'de yaptıkları konuşma:

"Çağdaş uygarlık içinde mukadderatımızı Ortaçağa ait esaslara bağlı kılmak davası, tarihin, sürüp gelen suçlar, diye kayd ettiği bir faciadır."

Adliye vekili **Mahmut Es'ad Bey, Eskişehir**'den geçerken **Temyiz Mahkemesi** heyeti tarafından şereflerine bir ziyafet verilmişti. Vekil Bey, Temyiz bahçesinde Temyiz heyetine verdiği mukabil ziyafette kendi zamanına ait çalışma ve faaliyet ile bundan sonra tatbikine devam edeceği program hakkında mühim bir nutuk irat etmişlerdi. Bu nutuklarında özellikle demişlerdir ki:

"Bakanlığım zamanına ait adlî çalışma etrafında ortaya çıkan görüşlerimi ve bunların neticelerini en büyük Türk mahkemesi huzurunda tesbit etmei ve bu vesile ile bizden uzaklarda bulunan bütün meslekdaşlarıma ve çalışma arkadaşlarıma hitab etmeyi faydalı bulmaktayım. Adliye Vekâletine geldiğim zaman tesbit ettiğim program şu üç mühim esası ihtiva ediyordu:

1) Kanunlar,

2) Adliye unsurları,

3) Teşkilât.

Muhterem hakimler!

Geceli gündüzlü süren, sert, çetin fakat yüzü dönmeyen yılmaz bir çalışmadan sonra inkılâbın bir an bile tehiri caiz olmayan katî gereklerini, etradından bulunmakla iftihar ettiğimiz Türk milletinin ve onun Büyük Meclisi'nin iradesiyle bir sıra kanunlar halinde tesbit etmiş bulunuyoruz. Adliye Vekâletince verilen direktifler dahilinde inkılâbın bu büyük eserlerini hazırlayan pek muhterem mesai arkadaşlarıma Türk Cumhuriyeti'nin en büyük hakimleri huzurunda bir kere daha teşekkürlerimi ulaştırmak isterim.

Muhterem hakimler!

Çağdaş uygarlık içinde Türk milletinin mukadderatını ortaçağa ait temellere, bütün haykıran gerçeklere rağmen, kasıtlı bir şekilde veya şuursuz bir inatla bağlı kılmak davası tarihin sürüp giden suçlar, diye kayd etmeye hak kazandığı bir faciadır. Bugün inkılâbın dönmeyen kati kararları bu kanlı facianın sahne olduğu on üç asrı tüm boşlukları ile taş aşağı etmiş bulunuyor.

Bu yıkılan alem üzerinde kurulan, yeni Türk hayatı, yeni Türk medeniyeti altında inkılâbın yere düşmeyen ve daima yükselen muzaffer bayrağı ile çağdaş uygarlığın en genç ve en dinç safhasını arz etmektedir.

Dün hayal içinde gözüken bu manzara bugün memleketimizin hakiki çehresidir. Hakikatler hayalleri geçmiştir, denebilir.

Muhterem hakimler!

Nazarımda her hakkın üstünde bir hak vardır ki, o da mazlum insan kitlelerini haklarına, efendiliklerine kavuşturan inkılâbtır. İnkılâbın prensiplerdir. Unutmamak lazımdır ki Türk inkılâbının her prensibi yığın yığın Türk evlâdlarının kanları ve kemikleri ile yazılmıştır. Türk Adliyesi en büyük şerefi bu esasların af kabul etmez müdafii olmakla görür ve duyar. Türk adliyecileri her vakit uzaklara kadar gören uyanık nöbetçiler halinde inkılâbı bekleyecekler. Esasen yeni kanunlarımızın hedeflediği maksad, inkılâbın, Cumhuriyetin yaptırımı olmaktan başka bir şey değildir.

Kanunlar:

Bir aralık ortaya bir de ihtiyaç nazariyesi atılmıştı. Deniliyordu ki; **"Bu kanunlar ihtiyaçlarımıza uygun düşmemektedir."** Ben bu fikre de hiç bir zaman iştirak etmedim. Bence memleketin ihtiyacı, pek mübrem bir ihtiyacı vardı: Çağdaş uygarlık düsturlarını kayıtsız, şartsız ve pürüzsüz, zaman kaybetmeksizin olduğu gibi bir kül halinde kabul etmekti. Bunun içindir ki Cumhuriyet kanunlarını Batıdan tadilâtsız olarak nakl ettik."

Adliye unsurları:

Mahmet Es'ad Bey, burada Ankara Adliye Hukuk Mektebinden, hakimler kanunundan, maaşlara kısmen yapılan ve kısmen yapılacak olan zamlardan bahs etmişler ve demişlerdir ki:

"-Ankara Hukukunda tabele olarak 300 Türk genci vardır. Bu sırada imtihanlarını başarı ile vermekte bulunan bu gençlere müdevven kanunlar halinde kabul ettiğimiz en son hukuk esasları öğretilmektedir. Kendilerinden Adliyemizin büyük istifadeler edeceğine kat'î olarak mutmain bulunmaktayım. Hakimler kanununu tedvin etmemiz bir zarureti, kanun memurlarının mukadderâtını bir kanun ile tesbit edilmemiş olması mühim bir noksandı. Çünkü kanunu tatbik eden hakimlerin vaziyeti kanuna dayanmıyordu." .....

Teşkilât:

"Teşkilâtta hedefimiz sür'at, sadelik ve isabettir. Bu üç mühim noktayı temin için hayli kanunlar tedvin ettik. Kapitülasyon belasından kurtulmamıza vaktiyle muvafakat etmeyen milletlere hitabla diyebilirim ki, bizde adlî muamelelerdeki sür'at, kolaylık diğer Avruap devletlerinin muamelâtındaki sür'atten kati olarak aşağı değildir, ilerideder."

Muhterem hakimler!

İnkılâbın yeni ve büyük kanunlarının tatbiki Türk adliyecilerinin şüphe etmediğim kabiliyet ve liyakatlarının bir imtihan devresi olacaktır. Meslekdaşlarımın Türk tarihinin en esaslı dönüm noktalarından birisini teşkil eden, dost ve düşmanın heyecanla takip ettiği bu çok çetin imtihandan başarı ile çıkacaklarından asla tereddüt etmemekteyim."

Mahmut Esad Bey'in ardından Temyiz Mahkemesi birinci reisi **İhsan Bey Efendi** de karşılık olarak, konuşup özetle demişlerdir ki:

"Maruzatıma son verirken, çağdaş uygarlığın gereklerine uygun ve Türk milletinin, ictimaî, iktisadî ve ticarî çıkarlarını ve düzenini sağlamaya hadim Cumhuriyet'in adil kanunlarını tatbikle iftihar eden Cumhuriyet hakimleri büyük inkılâbımızın prensiplerine ve onun en büyük eseri olan

Cumhuriyet mefhumuna tamamen uygun ve uyumlu şekilde gece-gündüzlü faaliyetlerine devam ve gayret ve çalışma ile gayeyi tahkik ettireceklerini arz ve temin eder ve başarılarının dileğiyle hürmetlerimizi sunarım efendim."

Balkan Bey cevaben:

"Vücuda getirilen eser, benim değil, Türk milletinin ve inkılâbının büyük liderinindir. Benim bu eser etrafındaki rolüm bütün çalışma arkadaşlarım gibi sadece bir işçi olarak çalışmaktan ibarettir."

"Türk adliyesinin en yüksek makamını kazanan hakimlerimizin yeni kanunların tatbikinde müşkülâta maruz kalınmıyacağı hakkındaki vaadlerini, benim de görüşümü desteklemesi itibariyle, önem ve memnuniyetle kayd ediyorum. Sözlerime son verirken sert ve çetin hayat şartları içinde vazifelerinize yüksek fedâkarlıkları ile başarmakta bulunan bütün çalışma arkadaşlarımı hürmetle selamlar, kendilerine sürekli başarılar dilerim." demişlerdir. **(Vakit, 20/6/1926, sh: 2 sütun: 5-7)**

Ek:III-a

MISIR ULEMASININ GİRİŞİMİ SONUÇSUZ KALDI!

(Kahire)de **Camiul-Ezher Şeyhi**'nin toplamak ve Mısır'da **Klerikal** bir hükümete esas ittahaz etmek istediği **Hilâfet Kongresi**'nin düşük bir cenin olacağını bu sütunlarda iddia ve iddiamızı isbat eden tezahüratı kaydede gelmiştik.

Bu hafta içinde aldığımız bilgiler, iddiamızı kat kat takviye etmektedir. Mısır ulemasının bu gibi hareketler ile etkilerini arttıracaklarına, aksine halk nazarında düşmükte olduklarını görüyoruz.

Önce şunu kayd edelim ki **Hindistan Ulema Cemiyeti, Mısır Camiu'l-Ezher Şeyhi** tarafından **Hilafet Kongresi**'ne iştirak için gönderdiği daveti müzakere ederek bu daveti red etmeye karar vermiştir. Hindistan ulemasının bu hareket tarzı, Ezher ulemasının kendi meslekdaşları nezdinde bile hiç bir itibarı haiz olmadıklarını göstermiyor mu?

Bundan başka **Şimal Müslümanları** da **Ezhercilerin** davetini kabul etmeye karar vermişler, Mısır gibi ecnebi işgali altında yaşayan bir memleketin **Hilâfet Kongresi** akt etmek gibi işlere girişmesini hayretle karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

Bu suretle bütün İslam aleminin, **Hilâfet ve Hilâfet Kongresi** hakkındaki görüşü tezahür etmiştir. Hiç bir İslam milleti veya cemaatı **TBMM**'nin ilga ve imha ettiği bu münfesih kurumu ihyaya, ya cesaret edemiyor, yahut ihya etmek istemiyor. Çünkü bu kurumun hayatında bir fayda görmüyor.

Bu vaziyet karşısında ardı sıra geri çekilmeye uğrayan **Mısır Camiu'l-Ezher Şeyhi**, Kongrenin maksadını değiştirerek, Kongrenin Halife seçmek için değil, ancak Hilâfete lüzum olup olmadığını tetkik etmek üzere toplanacağını söylemiştir.

Camiu'l-Ezher Şeyhi davetinin uğradığı sui-kabul karşısında bu ardınca geri çekilme ile Hilâfet hakkında müsbet menfi hiç bir kanaati bulunmadığını göstermektedir. Yoksa Şeyh Hazretlerinin (!) Hilâfet hakkında bir kanaati olsa, onun lüzum veya lüzumsuzluğunu tetkike hiç ihtiyaç duymazdı. Daha dün Hilâfeti dinî bir farz sayan bu adam, bugün Hilâfetin lüzum veya lüzumsuzluğundan bahseder ve bilhassa bu adam **Camiu'l-Ezher Şeyhi** olursa o zaman bu adamın ciddiyet ve samimiyetinen hakkıyla şüphe etmek gerekir. Çünkü bir adamın dinî kanaatleri bile sarsıntı halindedir.

Meşhur **Mansura Kâadısı "İslamiyet ve Hükümetin Esasları"**, eserin yazarı **Şeyh Ali Abdürrazik Bey** son olarak ulemanın bu vaziyetini tahlîl eden güzel bir makalesinde diyor ki:

Mısır ulemasının Hilâfet adına yaptıkları hareketin din ile bir ilgisi var mı? İhtimal ki halâ bazı kişiler bu hareketin Hak din adına seçilen garazsız ivazsız bir hareket olduğuna inanıyorlar. Hayır, bu hareketin Hak dinle, veya Zat-ı Ecell-i A'lâ ile zerre kadar bir ilgisi yoktur. Bu sırf siyasî bir harekettir. Ulemayı sağa sola çeviren, ileriye geriye götüren sırf siyasettir.

"İkinci Hamid Halîfe iken, zamanın ulemaı, Hilâfetin, mutlakiyet hükümeti, olduğunu, Meşrutiyet'in dine aykırı bulunduğunu söylüyorlardı. Türkiye'de Meşrutiyet ilanı olununca bu sefer dinî esaslara en uygun hükümetin Meşrutiyet olduğu söylenildi."

"Mısır'da siyasî durum karışık olduğu için din namına söylenilen sözler de karışıktır. Bir kaç ay evvel Hilâfet hareketi kuvvetliydi. O zaman dinin Hilâfete destek olduğu ortaya atıldı."

"Hilafeti inkâr edenler kâfir sayıldı. Fakat bir kaç ay sonra durum değişti. İhracat, sarsıntıya uğradı. Siyaset ufuklarında bir takım sisler, bulutlar belirdi. Hilâfet Hareketi'nin başarıya uğramaması ihtimali zaafa uğ-

radı. Bunun üzerine dinin Hilâfet hakkındaki görüşü de değişti. Binaenaleyh Hilâfet hor görüldü. Camiu'l-Ezher Şeyhi bile Hilâfetin lüzum veya lüzumsuzluğu meselelerinin tetkike muhtaç olduğunu söyledi."

"Bu ne hayrete şayan bir haldir. Dinde tezebzub ve teşevvuş yoktur. Din bir şeyi bugün helal yarın haram saymaz. Ancak bu dinin başına öyle bir cemaat çullanmıştır ki her devirde dini felâkete uğratmıştı. Din ise onun namına söz söyleyen, onun emir ve yasaklarını değiştiren bu adamlardan kaçınır."

Esasen Mısır ulemasının son olarak vuku bulan bir hareketi Mısır kamuoyu üzerinde acıklı bir kötü etki bırakmıştır.

(Kadir) gecesi münasebetiyle Mısır camilerinde icra olunan dinî merasime iştirak eden ulema, o geceyi İslam halkı ile beraber ibadet ve taatle geçireceklerine İngiltere'nin fevkalâde komiseri **Lord (Corc Loyd)** tarafından vuku bulan davete icabetle o geceyi **İngiliz Lordu**'nun sarayında geçirmişlerdir. Bu olay müteaddit gazetelerde ulemanın şiddetle alaya alınmasına sebeb olmuştur.

Görülüyor ki **Mısır Camiu'l-Ezher Şeyhi** ile avenesinin Hilâfeti ihya etmeyi hedefleyen hareketlerinin içyüzü herkes tarafından anlaşılmış ve neticede bu hareket akamete uğramıştır. **(Ömer Rıza, Vakit, 26 Nisan 1926, sh: 2).**

Ek: III-b

CARULLAH EFENDİ

Mısır ve Hicaz'a niçin gittiğini anlatıyor!

Rus müslümanları heyeti azasından **Musa Carullah Efendi** son olarak Ankara'ya gitmiş Başvekilimizle temas etmiş ve tekrar şehrimize avdet etmiştir. **Musa Carullah Efendi**, şu beyanatı bulunmuştur:

"-Mısır'da toplanacak **Hilâfet Kongresi**'ne davetli olarak gidiyorum. Aynı zamanda **Mekke Kongresi**'ne de hem davetliyim ve hem de Rusya Müslümanlarının, Türkistan ve Çin Müslümanlarının vekili olarak gidecek ve Kongrede bazı beyanatta bulunacağım."

Mısır'da Kongre Hilâfet meselelerini müzakere ve aynı zamanda mahiyetini tayin edecektir. Mekke Kongresine gelince; Haremeyn ve mukaddes topraklar işleri, hacıların emniyet ve selâmet meseleleri müzakere edilecektir.

-Rusya müslümanlarının ictimai ve siyasi durumları nasıldır?

Musa Carullah Efendi burada sözlerini tam bir fikir hürriyeti ile söylediğini beyan ederek, dedi ki:

"-Rusya Müslümanları siyasi ve ictimai vaziyetlerinden memnundurlar!"

-Türkistan Çin'i müslümanlarının durumu nasıldır?

"-Türkistan Çin'i müslümanları arasında son zamanlarda İngilizlerin etkisi fazlalaşmıştır. Türk inkılâbı ve Türk milletinin istilâcılara karşı açtığı mücadelede kazandığı zafer ve siyasi istiklâl, Şimal Türklerinde pek büyük memnuniyet, hürmet ve çok samimi bağlar doğurmuştur."

"Bilhassa **Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri**'nin Türk'ün millî ve siyasi istiklâlinde gösterdiği büyük kahramanlık, ve dehâ Şimal Türklerince nihayetsiz takdirleri celb etmiştir."

Rusya'dan gelen müslümanlar:

Hicaz Kongresi'ne gidecek olan Rus müslümanları heyeti dün sabah bir motorla **Kavak**'tan **Trabyadak Rus Seferethanesi**'ne gitmişler, orada konsolos yoldaş **Putmekin** tarafından kabul edilmişlerdir.

Rus mehafilinden aldığımız bilgiye göre, Sovyet hükümeti, Rus müslümanları murahhaslarının **Hicaz Kongresi**'ne iştiraklerine izin vermiştir. Murahaslar bir kaç güne kadar şehrimizden hareket edeceklerdir. Dün akşam murahhasları şerefine Yoldaş Putmekin tarafından bir ziyafet verilmiştir.

Hicaz Kongresinde Murahhaslarımız:

Hicaz Kongresi'ne hükümetimizi temsil etmek üzere gönderilecek olan **İstanbul Mebusu Edib Bey** dün şehrimize geldi.

Edîb Bey Hicaz'a ancak on gün sonra hareket edeceğini söylemiştir.

Hicaz Kongresi'ne gideceği yazılan **Süleyman Şevket Bey** de şehrimize ulaşmıştır.

Süleyman Şevket Bey, yazıldığı gibi hükümetimizi temsilen **Hicaz Kongresi**'ne memur edilmemiştir. **Şevket Bey,** Hicaz hükümeti nezdinde hükümetimizi resmen temsil edecektir. **Süleyman Şevket Bey**'in refakatinde **Feridun Bey** isminde bir kâtibi vardır. **Şevket Bey** vaktiyle **Mekke**'de fırka kumandanlığını ifa etmiş ve Arapça'ya vakıf bir zattır. (Vakit. 19/5/1926. sh: 2)

Ek: III-c

ŞEHRİMİZE GELEN RIZAEDDİN EFENDİ KİMDİR?

Üç dört gün evvel **Kazan, Türkistan, Kırım** ve **Kazakistan** müslüman Türkleri tarafından **Hicaz Kongresi**'ne iştirak etmek için gönderilen sekiz kişilik bir heyet şehrimize gelmişti. Heyetin Reisi **"Dahilî Rusya ve Sibirya Müslüman Türklerinin Diniye Nezareti"** reisi müftü **Rızaeddin bin Fahreddin** Hazretleridir. Kırım müftüsü **Hacı Musliheddin**, Türkistan ulemasından **Abdülvahid Kârî**, adı geçen Diniye Nezareti azalarından **Keşşafüddin Tercüman, Mehdî Ma'kul**, Kazanlı alimlerdir. **Abdurrahman Ömer ve Tahir İlyas Efendiler** heyet azasındandırlar.

Bu heyetin reisi olan **Rızaüddin ibni Fahreddin Efendi** kimdir?

Meşrutiyet devrinin İstanbul basını, özellikle Türkçü basın **Rızaüddin Efendi**'den sık sık bahs ederdi. (1). O günlerde bu zat müftü değildi. **Orenburg** şehrinde yayınlanmakta olan ilmî ve edebî **"Şûrâ"** mecmuasının başyazarı idi. Bu sefer bizim ondan bahsedişimiz de müftülüğünden dolayı değildir.

Rızaeddin Efendi her şeyden önce araştırmacı ve mütefekkir bir alimdir. Araştırmaları sonucunda mühim tarihî eserler meydana getirmiş ve kıymetli millî tarih malumat ve vesikaları toplamıştır. Bizzat bir çok ahlakî ve ictimâî fikirler ortaya koymuştur. En karışık mazi ile uğraşan ve zahiren kendi ruh derinliklerine çekilmiş gibi gözüken bu zat günün meselelerini de asla gözden kaçırmamış ve sade **Kazan Türklüğünün** değil, bütün Orta Türklerin fikrî ve millî hareketlerinde büyük etken olmuştur. O, araştırmalarında kılı kırk yararcasına müdekkik olduğu gibi muhakeme ve düşüncelerinde hakîmane ve sakindir. Lâkin zahiren sakin olan bu muhakemeler ne kadar kuvvetli bir mantıkla meşbudurlar! Yazılarının mantığı gayet kuvvetli olmakla be-

(1) Ziya Gökalp Bey **"Türkçülüğün Esasları"**nda bu zatın ismini yanlış olarak **"Ziyaeddin bin Fahreddin"** diye kaydetmiştir.

raber edebî çeşnisi de pek yüksektir. O, hakikî manasıyla bir yazardır. O pek çok okuyan, daima düşünen ve çok yazan bir alimdir. Fakat katiyyetle söyleyebilirim ki o, kendisinin hakkıyla kavrayamadığı konuya dair hiç bir şey yazmadığı gibi, umum için faydası olup olmayacağını düşünmeden de hiç bir meseleyi kaleme almamıştır. O, felsefe için faydası olacağına kanaat getirence en küçük ahlâkî risaleler ve hatta hikâyeler yazmaktan da çekinmemiş, lâkin bu gün faydası pek açık olmayan fakat gelecekte fevkalâde büyük önemi haiz olacak tarihî bilgileri toplamaktan da geri durmamıştır. Yalnız kısmen basılan "**Âsâr**" adlı eseri kıymeti daha şimdiden anlaşılmaya başlayan millî tarih malumat ve vesikalarını ihtiva etmektedir. "**Şurâ**" Mecmuası da geleceğin Türk araştırmacıları gibi gayet mühim bir kaynak sayılacaktır. Onun "**Meşhur Hatunlar**" adlı eseri ile "**Meşhur Erler**" adı altında yayınladığı serileri de büyük önemi haizdirler. Onun muhtelif ictimâî ve tarihî meselelere ait etüdleri hesabsızdır. Bunlar içinde en hacimli olanı "**Dini ve İctimaî Meseleler**" adını taşıyan eseridir.

Rızaeddin Efendi küçük bir köy medresesinde okumuş, Rusya içerisinde de pek az seyahat etmiş, dışarıya ancak şimdi çıkmıştır. Fakat filozof "**Kant**" bütün ömründe doğum yeri olan **(Königsberg)** şehrinden dışarıya çıkmadığı halde ölmez, unutulmaz felsefî sistemlerini keşf ettiği gibi, bizim **Rızaeddin Efendi** de müslüman ve Türk dünyası hakkındaki derin fikirlerini pek sevdiği mütevazı **(Ufa)** şehrinden pek nadir dışarıya çıktığı günlerde meydana koymuştur. Zira yeryüzünde hiç seyahat icra etmeyen bu gibi zatlar tefekkür dünyasında büyük büyük mesafeler alırlar/**Kazanlı A.Battal**

x

Heyet bir kaç güne kadar gidiyor:

Hicaz Kongresi'ne iştirak etmek üzere **Rusya**'dan gelen heyet bir kaç güne kadar hareket edecektir. Bugün pasaport muamelelerini ikmal etmekle meşguldur.

Nusret Bey'i ziyaret ediyorlar:

Mekke Kongresi'ne gitmek üzere Rus müslümanları

adına gelen heyetten **Keşşafüddin Tercüman Efendi** dün Hariciye murahhasımız **Nusret Bey**'i ziyaretle heyetin ziyareti için randevu almıştır. Aynı zamanda kendilerine kolaylık gösterilmesi zımnında **Moskova Sefirimiz Zekai Bey**'in bir mektubunu da takdim etmiştir. Heyet bugün **Nusret Bey** tarafından 3-5 arasında kabul olunacaktır. **(Vakit, 20/5/1926, sh: 1 ve 2)**

Ek: III-d

HİCAZ KONGRESİNE GİDEN RUSYA MÜSLÜMANLARI

-Dün vali **Süleyman** ve Hariciye mürahhası **Nusret Beyleri** ziyaret ettiler, Cumartesi gidiyorlar-

Hicaz Kongresi'ne Rusya Müslümanları namına iştirak etmek üzere şehrimize gelen murahhas heyet, reisleri **Rızaeddin bin Fahreddin Efendi** ile beraber dün İstanbul valisi **Süleyman Sami Bey**'le Hariciye murahhasımız **Nusret Bey**'i ziyaret etmişlerdir.

Bu ziyareti yapanlar **Taşkent Dini Nezareti** heyeti reisi ve sabık ikinci **Duma** azasından **Abdülhamid Maji, Abdurrauf Kâarioğlu Efendi, Keşşafeddin Tercümanî Efendi** ve diğer iki arkadaşlarıdır. Heyet **Soyvet** sefaretinin otomobili ile ziyaretlerini yapmışlardır.

Daha önce, heyetin, hüccac zannıyla ve **Karantine Nizamnamesi** mucibince karaya çıkmalarına izin verilmemiş ise de daha sonra murahhas heyeti olmaları dolayısıyla **Sıhhiye Vekâleti**'ne müracaat edilerek izin alınmıştır.

Heyet Cumartesi günü doğru vapur bulurlarsa hareket edeceklerdir. Bu mümkün olmazsa hareketleri Pazartesi gününe kalacaktır.

Heyet üyelerinden **Şimal Türkleri** arasında ilim ve fazileti ile şöhret bulmuş olan **Musa Carullah Efendi**, Kongre hakkında şunları söyledi:

-Ben önce Mısır'a gidiyorum. Mısır Kongresine şahsen davet edildiğim için oraya gideceğim. Ondan sonra **Mekke**'ye giderek oradaki Kongreye iştirak edeceğim. Şehrinizde kalamıyacaktım fakat pasaport muamelesinin ikmali için zorunlu olarak seyahatımı biraz geciktirdim.

Mekke Kongresi'ne iştirakım, **Leningrad, Moskova, Türkistan** ve **Rusya'daki Çin müslümanları** adınadır.

Mekke Kongresi'ne benim hiç bir teklifim yoktur. Kongreden maksat, **Kutsal Beldeler ve Haremeyn**'in korunmasının sağlanması, hacıların azimet ve avdetlerini kolaylaştırmaktır.

Rusyalı müslümanlar bugünkü siyasî ve ictimaî hallerinden memnundurlar. Bugünkü Rus idaresi siyaset aleminde önemli bir kuvvettir. Türkiye-Sovyet ittifakı bu nokta-i nazardan gayet büyük önemi haizdir.

Rusya müslümanlarının ictimaî, ticarî ve iktisadî sahalarda büyük faaliyetleri vardır.

Müslüman Cumhuriyetleri'ndeki Türk mekteblerinde tedrisat tamamiyle Türkçedir. Bununla beraber Rusça da ek olarak öğretilmektedir. Devlet dairelerindeki işlemler tamamiyle Türkçedir. Türk Cumhuriyetlerinde Türk diline, Türk edebiyatına karşı büyük bir itina vardır. Bu itina, hem hükümet, hem de halk tarafından gösterilmektedir.

-Rusya'da Müslümanlar şapka giyiyorlar mı?

-Bizim için serpuşun önemi yoktur. Dış elbisesinin bizce önemi kalmamıştır. Biz sizin gibi değiliz. Siz şapkayı geç kabul ettiniz. Meselâ ben 20 seneden beri açık başla namaz kılıyorum." **(Vakit, 21/5/1926, sh: 1-3)**

Ek: III-e

HİLÂFET KONGRESİ İFLÂS ETTİ

-Bu "**el-Ezher**"in hezimeti demektir ve bundan en çok istifade edecek olanlar Mısırlılardır-

Mısır'da **Camiu'l-Ezher Şeyhi**'nin düzenlenmesine giriştiği **Hilâfet Kongresi**'nden "**Vakit**"te bir çok defa bahs etmiş, bundan üç ay evvel bu konuya dair yazdığım ilk yazıda bu kongrenin başarısızlığa uğrayacağını, bu suretle Türk inkılâbının alem-şumul olduğu keyfiyetinin bir kere daha ortaya çıkacağını söylemiştim. Son defa 26 Nisan tarihli "**Vakit**"te yine bu meseleyi mevzu-bahs ederek **Camiu'l-Ezher** tarafından icra olunan girişimin katî başarısızlığa uğradığını delilleriyle isbat etmiştim.

Dün Kahire'den alınan haberler 13 Mayıs'ta (1926) toplanan **Hilâfet Kongresi**'nin sonuçsuz dağıldığını haber vererek görüşümüzü te'yit etmekte, özgürlükçü ve yenilikçi fikirlerin irtica ve taassup zihniyetine karşı zafer kazandığını göstermekteydi. Bu sonuçtan memnun olmamak mümkün değildir.

Geçen sene **Mansura Kâadısı Şeyh Ali Abdurrazık Bey,** Türk inkılâbından aldığı ilham ile yazdığı "**İslamiyet ve Esasat-ı Hükûmet**" adlı eserini neşr ettiği zaman Ezher uleması hükûmeti siyasetlerine alet ederek bu aydın İslam alimini kâadılıktan azl ettirmeye muvaffak olmuşlar, hedefi mechul olmayıp siyasetlerinin yenilik hareketine karşı gelebileceğini tahmin ile faaliyetlerine hararetle devam etmişlerdi. O günden beri **Ezher Uleması,** her tarafa bir çok davetnameler gönderiyor, İslam kavimlerini kongrelerine temsilci göndermeye teşvik ediyor, her fırsattan istifade ile basında yayında bulunuyor, hasılı taassup ocaklarını himaye edecek kişisel bir Hilâfet tesisi için bütün kuvvetleriyle çalışıyorlardı. Mısır'da Ezher ulemasının bu girişimlerine muhalefet edenler, yok değildi.

Fakat bu muhalifler, **Ezher Uleması**'na şiddetli bir dil kullanmaktan çekiniyorlardı. Ezher uleması bir taraftan Mısır hükümetine, diğer taraftan Mısır hükümetinin de tabi olduğu makamlara da güvenerek hareket ettiklerinden hiç bir kimse onlarla açıktan açığa mücadele etmiyorlardı. Binaenaleyh Ezher'in bu girişimleriyle, her memleketten ziyade Mısır'ın ufuk mukadderatını karanlıklaştıracak olan bu hareketleri ile, bizim gibi, cidal edenler çok azdı. Fakat hakikate, inkılâp ve yenilikçiliğin kaldırıcı savunma kuvvetine dayanan bu çok az'ın fikri, üstünlük sağlamış, neticede açıkça çok heybetli fakat gerçekte çok çürük makamlara dayanan "**el-Ezher**" hezimete uğramıştır. Bu hezimetten en çok müstefit olacak memleket, **Mısır**'dır. Bundan sonra **Mısır**'da yenilik taraftarları seslerini biraz daha yükseltebilecekler ve **Mısır** halkı **Ezher**'in hakikî mahiyetini daha iyi anlayacaktır/**Ömer Rıza.**

x

x x

Dün bu mesele hakkında **A.Battal Bey**'den **Musa Carullah Efendi**'ye hitaben bir mektup aldık. Vakıa Hilâfet Kongresinin neticesiz olarak dağılmış olmasına nazaran **Musa Carullah Efendi**'nin kongreye iştirakı mevzu-bahs edilemez. Ancak **Musa Carullah Efendi**'nin beyanatının gerek hariçteki, gerek dahildeki Türkler arasında bir derece dikkat çekici görüldüğünü ifade etmiş olmak için **A.Battal Bey**'in mektubunu aynen neşr ediyoruz:

Musa Carullah Efendi'den bir istiyzah:

Efendim,

İstanbul gazeteleri muhabirlerine verdiğiniz mülâkatlarda "**yüksek siyaset**" meselelerine hiç temas etmeden, ancak kongrelere iştirakinize ait söylediğiniz bazı sözlerde bizce anlaşılamayan noktalar vardır. Zât-ı alinizden bu hususta bir istiyzahta bulunmak istiyorum:

1) Gerek: "**İkdam**" ve gerek "**Akşam**" gazeteleri muhabirlerine **Türkistan**, hatta **Türkistan Çini** müslümanları adına da murahhas olduğunuzu söylüyorsunuz. Halbuki he-

yet azaları içinde Türkistan adına **Abdülvahid Kâarı Hazretleri** de vardır. Onu hiç olmazsa **Türkistan (bugünkü Özbekistan)**ın bir şehri **(Taşkent)** murahhas olarak seçmiştir. Sizi **Türkistan**'ın hangi şehri seçti?

2) Yine siz "**Dahilî Rusya ve Sibirya Müslüman Türkleri Diniye Nezareti**"nin emri üzere seçilmiş bir murahhassınız. Acaba bu kurum Rusya hudutlarının dışında bulunan Çin Müslümanlarından da herhangi bir murahhas seçtirmek yetkisini haiz midir?

3) **Mısır Hilâfak Kongresi**'ne gideceğinizi defalarca söylüyorsunuz. Halbuki mezkur "**Diniye Nezareti**" Mısır Kongresine gitmemeyi uygun bulmuştur. Rusya gazetelerinde "**Nezaret**"in bu hususa ait yoldaş "**Kalenin**"e gönderdiği telgrafını da okumuştuk. Daha önceki gün İstanbul gazetelerinde Sovyet ajansının şu tebliği yayınlandı: "**Rusya müslümanları heyeti Kahire Kongresine iştirakı red etmiştir. Zira heyet Mısır'daki İngiliz hakimiyetinin müslümanlara söz ve fikir hürriyetini yasaklıyacağını dikkate almaktadır. 30 milyon müslümanın mümessillerinin iştirak etmemesi Hilâfet Kongresi'nin toplanmasını imkansız kılacağı tahmin edilmektedir.**"

Şimdi zat-ı alinize soruyoruz:

Bu halde sizin **Kahire Kongresi**'ne gitmekte ısrar edip durmanızın manası nedir?/**Kazanlı A.Battal. (Vakit, 23 Mayıs 1926, sh: 2)**

Ek: III-1

MISIR HİLAFET KONGRESİ KOMEDİSİ

-Oturumlar yapılmış, bir Hindli bütün mezhep ve tarikatlerin ilgâsını istemiştir-

Önceki gün bozulma haberini yazdığımız **Mısır Hilâfet Kongresi**'nin akt ettiği toplantılara dair ayrıntılı bilgiler almış bulunuyoruz. Bu bilgilerden önce şunu anlıyoruz ki **Mısır Hilâfet Kongresi** aleni oturumlar yapılmasına cesaret edememiş, bütün oturumlarını gizli yaparak basına bir tebliği göndermekle yetinmiştir. Bütün Mısır'da hayret ve istiğrab ile karşılanan bu hareketin gerçek sebebini keşf etmek zor değildir. Ezher uleması davet ettikleri şahısların temsili bir yetkiyi haiz olmadıklarını biliyorlardı. Hilâfet hakkında fikirlerin şiddetlenmiş olduğuna da vakıftılar. Bundan başka ancak gizli bir muhit içinde telkini kabil gizli bir fikir veya siyasî bir gayeyi takip ediyorlardı. Hülâsa, **Ezher Uleması** içinde bu kongreyi düzenlemeye girişenler adetâ komiteciliğe başlamışlardı.

Kongrenin 13 Mayıs'ta akt olunan ilk oturumunun resmi tebliğinden anlaşılıyor ki **Camiu'l-Ezher Şeyhi** bir nutuk irat etmiştir. Bu nutukta uzun mesafeler kat ederek ve büyük yorgunluklara katlanarak **Mısır**'a gelen temsilcilere teşekkür edilmektedir. Halbuki Mısır gazetelerinin de açıklaması üzere böyle zahmetlere katlananlar pek azdır. "**el-Ehram**" gazetesi 14 Mayıs tarihli sayısında "**Kongre'ye iştirak edenlerin çoğu Mısır'da mukim bulunuyorlardı. Bunlar memleketlerinde haiz oldukları mevki dolayısıyla davet olunmuşlardır.**" diyor.

Camiu'l-Ezher Şeyhi müteakiben Hilâfetin öneminden bahsetmiş, onun müslümanlığı yükseltmek ve müslümanları birleştirmek hususunda büyük bir etkisi olduğunu, binaenaleyh müslümanların din ahkâmına ve kabul ettikleri hükümet teşkilâtına uygun bir şekilde Hilâfet meselesini çözmeleri gerektiğini beyan etmiştir.

Camiu'l-Ezher Şeyhi, Hilâfetin Peygamber'den sonra vücut bulduğunu, binaenaleyh din ahkâmı ile bir alâkası bulunmadığını unutuyor. Bundan başka müslümanlar arasında birlik vücuda getiren etken Hilâfet değil, bizzat Müslümanlıktır. Müslümanlığı yükselten Hilâfet değil, bizzat müslümanlığın ulviyeti, engel kaldıran ruhanî kudreti ve insanlığı irşad eden bilgileridir.

Camiu'l-Ezher Şeyhi'nin nutkunu dinledikten sonra cemaat yemeye davet olunmuş, fakat garibi şu ki yemek listelerinde Arapça kelimeler lâtin harfleriyle yazılmış!

Kongre ikinci oturumunu 16 Mayus günü akt etti. **Hayfa Müftüsü Murat Efendi** basının kongreye davet edilmesine itiraz ederek, bütün İslam kamuoyuna kongrenin durumunu bildirecek basının daveti üzerinde ısrar etmiş. Müteşebbis heyetin basını neye davet etmediğini sormuş.

Verilen cevap güldürücüdür. Basında Müslüman, Hristiyan da varmış da onun için gazetelere tebliğler verilmesi ile yetinilmiş.

Tunuslu Şeyh Sealebi, bu cevabı red etmiş, mevzubahs edilen meselelerin de bir sır olmadığını söylemiş, **Iraklı Seyyid Hatib** de kendisini teyid etmiş, fakat Ezherciler itiraz etmişler ve meselenin **(ON Üçler)** heyetine havale edilmesini istemişler. Ardından Hilâfetin mahiyeti, vücûbu, şartları, bu şartları haiz bir Hilâfetin vücut bulup bulamıyacağı, vücut bulamazsa ne yapacağını, kongre tarafından bir zat Hilâfete tayin olunursa bu kararın ne suretle icra edileceği meselelerini çözecek iki heyet seçilerek ikinci oturum sona erdi.

17 Mayıs'da **(ON Üçler)** heyeti toplanarak ilmî idarî meseleleri tetkike başlamış ve her mesele üzerinde şiddetle münakaşa etmiştir. Kongreye başkan vekili seçilmesi durumu şiddetli bir münakaşa kapısı açmış, nihayet başkanın istediği zatı vekil ataması kararlaştırılmıştır. Oturumların aleni olması meselesi bahse konu olmuş, **Mısırlı Şeyh Hüseyin Vali ile Hindli İnayetullah Han** şiddetle itiraz etmişler, neticede **Tunuslu Şeyh Sealebi** yalnız kalmış, oturumların gizli olması karar altına alınmıştır.

Bu oturumun en dikkate şayan olayı **Hindli İnayetullah Han**'ın bir saat süren konferansıdır.

İngiliz hükûmetinin memurlarından olduğu söylenen bu zat, konferansta Hilâfet meselesinin ertelenmesi, fakat daimî bir Hilâfet heyetinin teşkili, bu heyeti yaşatacak ve faaliyetini idâme edecek mâlî bir kurumun meydana getirilmesi için pek İngilizce fikirler ortaya attıktan sonra Hilâfetin bir kişiye tefvîzini emr eden bir dinî delil bulunmadığını Hilâfetin **"Hilâfet-i Akvam"** olduğunu beyan etmiş, sonra da **Hanefilik, Şafiilik, Hanbelilik, Malikilik** gibi mezheblerin, **Kadirîlik, Nakşibendilik** gibi tarikatların tamamen ilgâsını teklîf etmiştir.

İlmî tetkikat ile meşgul olan **"On Birler"** heyeti ise Hilâfeti tetkîke başlamadan evvel **Musul Müftüsü Ubeydi**, şu soruyu sormuş:

"-Tetkikat taklidî mi, yoksa ictihadî mi olacak? Yani yalnız öncekilerin eserlerine müracaatla mı yetinilecek, yoksa herkes tetkik ve geniş araştırmadan sonra sağladığı kanaatı mı söyliyecek?"

Fakat **"On Birler"** heyeti konunun **"taklidî"** olmasını kararlaştırmış, binaenaleyh **"Şeyh Ubeydi** de o halde nassların aynen tesbit olunmsını kaynakların gösterilmesini istemiş!

Sonuçda Halîfe hakkında şu şartlar tesbit olunmuş: **Müslüman olmak, Adaleti icra etmek, İlim sahibi olmak, Aza ve duyulan salim olmak, Cesur olmak,Dini himaye etmek, Kâfirlerle cihad etmek!**

Şartları haiz bir **Hilâfet** vücuda getirmeye imkân bulunup bulunmadığını, bulunmazsa ne yapılacağını mevzubahs eden iki heyet şimdilik şartları haiz bir Hilâfet vücuda getirilemiyeceğini, binaenaleyh her sene bir İslâm memleketinde bir kongre akt ederek meselenin öne alınma ve İslam kamuoyunun tetkik olunmasına karar vermiştir.

İntimal ki bütün heyetler içinde sözün en fazla doğrusunu söyleyen heyet de budur. Çünkü meseleyi muhale talik etmiştir.

Mısır'da toplanan ve sonuçsuz dağılan **Hilâfet Kongresi**'nin faaliyetinin özeti bundan ibarettir.

Görülüyor ki bu kadar kişi toplanıyor da içinde müslümanlığa faydalı, müslümanlara yardımcı bir fikir ortaya atan bulunmuyor. Bunu İslâmın kötü talihine veya müslümanların cehaletine atf etmek hususunda insan müteredddit, hayrette kalıyor.

Müslümanların, **Hz. Kur'an** gibi ebedî bir rehberi varken **Hz.Kur'an** risaletin manasını ve bütün Müslümanlığı cami iken **Zeyd** ve **Amr**'in Hilâfetine, Hilâfet adı altında tahakkum etmesine, müslümanları ezmesine ne lüzum var?

Müslümanların iman ettikleri, en yüksek mefkûre saydıkları "**Allahın kitabı**" elimizde bulundukça vicdanlarımız İlahî vahyin ezelî ışıkları ile münevverdir. O kitap adına ticaret edecek hiç bir şahsa, o kitabı kalkan edinerek türlü türlü siyasetlere, türlü türlü hırslara alet olacak hiç bir makama ihtiyacımız yoktur.

Ezherciler şunu anlasalar da kendilerini, herkesi de müsterih etseler!... **(Ömer Rıza, Mısır Hilâfet Kongresi Komedisi, Vakit, 25/5/1926, sh: 3)**

Ek: III-g

HİLÂFET KONGRESİNDE HANGİ HÜKÜMETLER ADINA KİMLER BULUNDU?

Kahire'den gelen haberlere göre **Hilâfet Kongresi**'nin ilk toplantısında bulunan azanın isimleri aşağıdadır:

Mısır hükümeti azaları: Başkan, Camiu'l-Ezher Şeyhi Muhammed Ebu'l-Fazl Efendi.

Mısır diyanet müftüsü Abdurrahman Karaa Efendi, Hüseyin Vâli Efendi, **Cemiyet-i Tedamun el-Umma reisi** Muhammed Ferac el-Minyavî Efendi, Şeyh Abdurrazik İbrahim el-Hubalî Efendi, Mısır'ın önde gelen ulemasından Muhammed Hüseyin Efendi, **Camiu'l-Ezher Şeyhi sabık vekili** Muhammed Şakir Efendi, **Tarikat-ı Sofiye Şeyhi** ulemanın önde gelenlerinden Abdülhamid el-Bekrî Efendi, Ahmet Timur Paşa, Vahîd Bey el-Eyyubî.

Tunus Beyliğinden: Seyyid Muhammed es-Salihî Efendi.

Merakeş hükümetinden: es-Seyyid Muhammed es-Sıddîk Efendi.

Güney Afrika hükümetinden: Ahmed Bahadıryan Efendi, Ebu Bekr Cemaleddin Efendi.

Polonya hükümetinden: Müftü Yakup Efendi.

Hindistan'dan: İnayetullah Han el-Maşrıkî.

Doğu Hind Adalarından: el-Hac Abdülkerim Emrullah Efendi, Abdullah Ahmet Efendi.

Filistin hükümetinden: Halîl el-Halîdî, Es'ad eş-Şukayrî Efendi, İsmail el-Hatîb Efendi, Hasan Ebu es-Suûd Efendi, Muhammed Murad Efendi, Cemal el-Hüseynî Efendi, Arif el-Deccanî Paşa, İsa Menûn Efeni.

Irak hükümetinden: Ataullah el-Hatib Efendi, Abdulazız es-Sealebî Efendi.

Yemenden: eş-Şeyh Abdurrahman bin Ali Efendi.
Tihameden: (Yemen)-es-Seyyid el-Mur'uni el-İdrisî.
Trablusgarbtan: Ahmet Şuteyvi es-Sevihlî Bey, Ahmet el-Merizî Bey, en-Nihamî Hafise Bey, Ömer el-Münyavî Efendi.
Berkâ Emîri: es-Seyyid İdris es-Sunusî.
Suriye hükümetinden: Tacüddin el-Hüsnî Efendi. Abdülkadir el-Hatîb Efendi. **(Vakit, 26/5/1926, sh: 2)**

Ek: IV

HİCAZ KONGRESİ NİÇİN TOPLANIYOR?

-Haccın tanzimi ve Hicaz idaresinin tayini-

Hicaz'da önümüzdeki Haziran ayı içinde toplanacak olan Kongreye bizim tarafımızdan İstanbul mebusu **Edib Servet Bey**'in murahhas olarak gideceği malumdur. **Edib Servet Bey** bugünlerde **Hicaz**'a doğru hareket edecektir. Bu kongreye **Türkiye**'den başka **Rusya müslümanları** adına bir kaç gün önce İstanbul'dan hareket etmiş olan heyet, sonra **İran** ve **Afgan** hükümetleri tarafından seçilmiş birer heyet iştirak edecektir. **Hindistan, Bülûcistan, Cava, Mısır, Trablusgarp, Tunus, Cezayir, Fas, Suriye** ve **Irak** gibi muhtelif müslüman memleketlerinin kongre muvacehesinde ne vaziyet alacağı henüz bilinmiyor. Maamafih en önde gelen ihtimal bütün bu memleketlerden de yine **Hicaz**'a birer heyet gönderilecektir. Muhtelif yerlerden **Hicaz**'a gidecek olan murahhasların orada ne gün tamamen toplanacağı bilinmediğinden kongre için tayin edilmiş bir toplantı günü tesbit edilmemiştir. Hicaz Kongresinin maksadı Haccın tanzîmi ve Hicaz idaresinin tayini meselesedir. Çünkü bugün **Hicaz**'da müslümanlar-arası tanınmış istikrarlı bir idare şekli bulunmadığı için dünyanın hiç bir tarafından müslüman milletleri Hacca gidememektedirler. Bütün hayatı Hacc'dan ibaret olan Hicaz'ın bu vaziyette kalması, arasını bugün iktisadî bir sefalet içinde bıraktığından **İbni el-Suûd** durumu ıslah etmek için müslümanlararası bir kongre toplamaya lüzum görmüştür.

Şimal Türkleri'nin telgrafı:

Hicaz'da toplanacak olan Kongre'de **Şimal Türklerini** temsil etmek üzere şehrimizden hareket eden heyet, memleketimizden ayrılışı münasebetiyle **Reisicumhur Hazretleri**'ne aşağıdaki teşekkür telgrafını göndermiştir:

"Sovyetler İttihadî Cumhuriyetleri Müslûmanlarını, Mekke'de Haccın tanzîmi ve kutsal yerlerin idare şeklini tetkik etmek üzere toplanacak olan konferansta temsile memur olan murahhas heyeti Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerek Boğazlardan geçerken gösterilen fevkalâde kolaylıktan ve gerekse İstanbul'da ikameti esnasında haklarında gösterilen tezahürlerden ve büyük misafirperverlikten doğan şükranlarını doğrudan doğruya Zât-ı Devletlerine arz'a imkan bulamadıklarından bu telgrafla Zât-ı Riyasetpenahilerine karşı borçlu bulundukları sıcak teşekkürleri ulaştırmaya bizleri aracı kılmışlardır." **Murahhas heyeti reisi:** Rızaeddin

Murahhas heyeti kâtib-i umumîsi: Abdurrahman.
(Vakit, 30/5/1926, sh: 2)

Ek: V

TÜRK MİLLETİ'NİN İSTİHKAKI

Lozan sulhünün yıldönümü münasebetiyle **İsmet Paşa Hazretleri**'nin yaptıkları beyanatta bu muahede ile Türkiye'nin Garp usulünde yüce bir devlet olmak hakkını teyit ettiğini ve milletimiz bugünkü vaziyeti temin eden etkenin, uzun ve çetin bir mücadeleden ibaret olduğunu izah ettikten sonra şu sözleri ilave buyurmuşlar:

"Dört senedenberi Türk milletinin gelişmeleri, milletimizin istiklal ve istihkakının Lozan gününde fark edildiğinden daha yüksek bulunduğunu isbat etmiştir."

Şüphe yok, muhterem **İsmet Paşa** bunları ifade ederken o günlerin ızdırabından, müzakereler esnasında kendisine tevcih edilen tarizlerden, Türk milleti hakkında haksız ve yersiz olarak yapılan iftira ve istinatlardan mülhem olmuştur. İstilâya uğratılan topraklarını geri almak için, çiğnenen haklarını müdafaa için, tehdit altında bulunan hayatını kurtarmak için mücadele sahnesine dahil olan Türk milleti, fedâkârlığın mükâfaatını kat'î bir zaferle görmüştü. Lozan'da hayat ve haklarını beynelmilel bir hüccet ile tesbit ettirmek istiyordu. Talep ettiği şeylerde mübalâğalı sayılacak hiç bir madde yoktu. **"Her millet mukadderatına bizzat sahip olmalıdır. Devletlerin istiklâli her tür saldırı ve savunmalardan kurtarılmış olmalıdır. Milletler için hürriyet, eşitlik ve hayat hakkı asıldır."** Biz, **Lozan**'da vaktiyle hep prensiperi ortaya koyan ve bunların savunuculuğunu deruhte ettiklerini söyleyenlerle karşı karşıya gelmiştik. Bütün bu süslü sözler, yalnız kitap ve nazariyat sahasında kalacaktı. Her halde zalim ve müstebit olmayı göze almadan Türk milletinin istediği bu doğal hakları red etmek çok müşkil olacaktı. **Lozan**'da hasım cephesinde bulunanlar hakikatin önünde, dünyanın her tarafında ilân ettikleri

kendi prensiplerinin önünde tereddütsüz eğilmeli idiler. Fakat öyle olmadı. Haklı isteklerimize de mukavemet ettiler. Açıkcası Türklere medenî bir millet muamelesi yapmaktan çekiniyorlardı. Muarızlarımızın zahiren dayandığı sebebler şunlardı:

1) Türk milleti askerî bir millettir. İyi harp eder. Fakat medenî kabiliyeti noksandır.

2) Türkiye'nin idarî ve siyasî usulleri İlahî kanunlardan mülhemdir. Onun zihniyeti, asrî hayata uymaya, asrî usul ve akideleri kabule müsait değildir.

3) Türkiye'de emniyetsizlik, asayişsizlik asıldır. Onun için ecnebilerin ve gayr-ı müslim azınlıkların hayatını orada hususî ahkâm ile te'yit etmelidir.

4) Türk adliyesi eldeki kanunlarla mutlak bir adaletin teminine kadir değildi. Orada muayyen hususlar için uluslararası karma mahkemelerin bir tür kaza hakkı olmak lâzımdır.

5) Bütün bu esaslar dikkate alınınca Lozan'da bundan dört sene evvel iddia ettikleri vech ile Türk milleti medenî hukuk ve hürriyete mazhar olabilmesi için behemehal bir değişme ve hazırlık devresi geçirmelidir. Yani bir kaç sene daha esaret ve tanakkûm altında yaşamalıdır.

Lozan meydanının muhasım cephesinde aleyhimizde irad edilen bu sebebleri kırmak için **-İsmet Paşa'nın dediği gibi-** pek çetin mücadelelere katlandık. Orada hür ve medenî milletlere yaraşan bir sulh akt ettik. İşte dört seneden beridir ki icitamâî ve siyasî sahalarda çalışıyoruz. Bugün büyük bir emniyetle o vakit bize yapılan yukarıdaki isnatlar üzerinde durmak ve bunların ne kadar çürük iddialara dayalı olduğunu göstermek mümkündür:

Türk milleti, yalnız harp sahnelerinde değil, inkılâp ve medeniyet sahnelerinde de hiç bir milletin geri kalmadığını, gerçekleştirdiği ıslahat hareketleri ile isbat etti.

Türkiye Cumhuriyetinin kanunları, çağdaş ulusların kanunlarından mühlem olarak yapılmıştır. Türkiye'de asayış ve adaletin hükümran olduğunu anlamak için yalnız bura-

da çalışan ecnebi mütehassıslarını, ecnebi sermayedârlarını dinlemek yeterlidir. Türk adliyesinde yapılan ıslahat ve inkılâbın yüksek derecesini halâ havsalarına sığdıramayanlar var. İsviçre medenî kanununu aynen kabul ve tatbike başlamak suretiyle Türk milleti ıslahatta, asrî hayat ve medeniyete uymakta ne kadar halis ve samimî bir emel ile mütehassis olduğunu gösterdi. Türk milleti soylal ve medenî vazifesinin bittiğine henüz kani değildir. Hayat ve medeniyet yolunda gerçekleştireceği daha bir çok işleri bulunduğunu müdriktir. Bizim her zaman ve herkese karşı övünerek ilân edeceğimiz şey, bütün bunları başarmak için kâfi bir azim ve kuvvetle mücehhez olduğumuz hakikatıdır. İşte başvekil **İsmet Paşa** Hazretlerinin: "**Milletimizin istidat ve istihkakının Lozan gününde fark edildiğinden daha yüksek bulunduğunu**" ifade suretiyle bu vaziyete tercüman olmak istemiştir. **(Mahmut, (Siirt mebusu), Türk milletinin istihkakı, Milliyet, sayı: 523, 29/7/1927, sh: 1)**

Ek: VI

İNKILÂP TÜRKİYESİ

Yeni Türkiyenin kurduğu sistemin güzellik ve faziletlerini dahilde bütün vatandaşlar anladı. Her tür teceddüt hareketlerine **"bid'at"**, sanat ve medeniyetin her tür tecellilerine **"frenk icadı"** diyen sakat dimağlar ortadan kalktı. Memleketin **-kültür seviyesi en aşağı olan muhitlerde bile-** bugünkü idarenin nimetleri takdir ediliyor. Türkiye'de yapılan inkılâbı sınırlı ve aydın bir zümrenin eseri farz edenler, hakikaten canlı misalleri önünde mağlup oldular. Fakat bu hakikat bir türlü dış aleme anlatılamıyor. Bugünkü Türkiye'nin eskisinden büsbütün farklı bir idaresi ve zihniyetini olduğunu Avrupa ve Amerika kolaylıkla anlayamıyor. Yabancı dostlarımız hemen daime bizden **"Kendinizi tanımıyorsunuz!"** diye şikayet ederler. Bu şikayetlerinde büsbütün hakları yok değildir. Fakat bunu biraz da asırlardan beri kafalarında yer tutan ananevî telâkkilere atf etmek lâzımdır. Bugün **Garp** hayatı ve medeniyeti ile **Şark**'ın hayat ve medeniyeti arasında şüphe yok, büyük mesafeler vardır. Şarkçılar bunu itiraf ediyorlar. Halbuki Garb'ın düşünür sınıfları bile Şarklılarla Garblıların kabiliyetleri arasında bir fark olmadığını bir türlü ikrar edemiyorlar!

Bâtıl anlayışların üzerinde ısrar etmenin bir sebeb ve kaynağı da budur. Bundan başka asırlardan beri Garb'ta yaşamış, Garb medeniyet ve irfanı ile temasta bulunmuş olan Türk milletini esatirî bir Şark milleti farz etmekte isabet yoktur. Geçenlerde Türkiye'ye gelen Amerikalı bir milyarder etrafında gördüğü canlılıktan ve yenilikten hayrete kalarak **"Ben burada ölü bir Türkiye'ye değil, yaşayan Türkiye'yi gördüm."** demişti. Ölü Türkiye, Saltanat Türkiyesi; yaşayan Türkiye de inkılâp Türkiyesi'dir. Bu iki Türkiye arasındaki bariz farkları daima hatırlamalıyız.

İnkılâbtan evvelki Türkiye asrî bir devlet olmaktan uzaktı. **Mutlakiyet** ve **Meyrutiyet** devrinde bile devlet işlerinde Padişahlığın veya onun namına hüküm süren bir zümrenin etki ve nüfuzu geçerli bulunmuyordu. Devletin dayanağı olan kanunî hükümler, değişmez nasslara dayalı idi. Bütün teşkilat çağdaş olmayan, bugünkü hayata uymayan usullere ahirete ait hükümlere göre yapılmıştı. Talim ve terbiyede gaye, vatandaşları yalnız ahirete hazırlamaktan ibaretti. Halbuki **İslam Dini**'nin felsefesi bile bunun aksini telkin ediyordu.

Yirminci asırda yaşıyorduk. Fakat manevî hayatımız, yani terbiye usullerimiz, kanunlarımız, adetlerimiz, sosyal adabımız kurûn-i vustaî (orta çağa ait) simasini koruyordu. O ruh ve idare ile hayatın bugünkü mücadelelerinde -hiç olmazsa- müdâfaa vaziyetinde bile kalmak müşküldü. İlahî bir hamle ile esaret bağından sıyrılmak lâzımdı. Son inkılâp işte bu zaruretten doğdu.

Umumî Harb'ten sonra eski reisicuhur **Amerikalı Prof. Wilson** diyordu ki:

"Dünyada reşit milletler vardır. Reşid olmayan milletler vardır. Reşid olmayan milletler idare şekillerinde özellikle dinî esaslardan ahkâm çıkaran milletlerdir. Reşid milletler, bu kayıtlardan kendilerini kurtaramazlar."

"Bu dünyada amirlik ve hakimiyet mutlaka reşid milletlere has olmalıdır. Bununla beraber gayr-i reşit milletler kendi başlarına bırakılamazlar. Çünkü dayandıkları ahkâm kuvvetsizdir. Kendilerini idare edemezler. Uluslararası ihtilâflara yol açarlar. Kuvvetli devletlerin hırslarını çekerler. Onun için reşit olmayan milletleri, reşit milletlerin mandasına tevdi etmelidir."

Mantıkî safsatalar, çoğunlukla en kuvvetli hakikatlere bile galip gelir. **Wilson**'un bu mantığı, **Umumî Harb** sulhüne bir esas teşkil etmişti. Hakkımızda tatbik edilmek istenen **Sevr cezası** bu mantığa dayanılarak hüküm olunmuştu.

Türkiye'nin tarihe arz ettiği misal, bir milletin reşit veya gayr-i reşit olduğuna hükm etmenin dış görünüşe dayalı basit usul ve mülâhazalarla mümkün olmadığını göstermiştir. Cihan sulhünü sürekli bir tehdit ve tehlikeye maruz bırakan sebebler arasında milletler hakkında verilen yanlış hükûm ve kararlar birinci derecede bir önemi haizdir. Yeni Türkiye, hayat ve faaliyetlerini çağdaş uygarlığın bütün gereklerini uyduran, memleketin gelişme ve ilerlemesi için Garp usul ve kanunlarını almakta hiç bir tereddütü göstermeyen bir zihniyetle idare olunuyor. Bu gerçeğin her tarafta anlaşılması, yalnız Türkiye için bir nimet değil, milletlerin o kadar özledikleri sulh için de bir fayda teşkil edecektir. **(Siirt Mebusu Mahmet, İnkılâp Türkiyesi, Milliyet, sayı 454, 18 Mayıs 1927/16 Zilmadre 1345).**

Ek:VII

"LOZAN HATIRALARI..."

Ankara, 25/7/1927- İki gün evvel sulh günü münasebetiyle yazdığımız makaleyi okuyan bir yabancı dostumuz, açıktan açığa bize dedi ki:

"**Doğrusu siz Lozan muahedesinin önem ve mahiyetini olduğu gibi okuyucularınıza açıklayamıyorsunuz. Halbuki bu muahede Türk tarihinde Türk milletinin ictimaî ve siyasî hayat yolunda mühim bir dönüm noktasıdır.** (Lozan müzakerelerini fena idare etmek yüzünden harp meydanlarında kazandığımız o emsalsiz zaferler hiçe müncer olabilirdi. Lozan muahedesi Türkiye için, yenilik ve inkılâp hareketlerinin zaferi için Avrupalılar tarafından te'yid edilmiş resmî bir hüccet oldu.) **Onun her sene lâyık olduğu derecede kutlamalısınız.**"

Şüphesiz dostumuzun hakkı vardır. Millî Türkiye, istilâcı Yunan orcusuna karşı mukaddes bir harp açmıştı. Düşman cephede yalnız Yunanistan bulunmuyordu. Sevr muahedesinin bahş ettiği hukuk ve imtiyazları bir türlü feda edemeyen Avrupa'nın sair devletleri de **-zahirde değilse bile manen-** Yunan ordusu ile beraber bulunuyordu. Mücadelemiz katî bir zaferle neticelendikten sonra **Lozan**'a gittik. Burada yalnız Yunanistan'la olan davamızı değil, bütün Avrupa ile aramızda asırlardan beri mevcut olan ihtilâfları hal ve fasl etmek zorunluluğunda kaldık. Sulh masasında, artık müzmin bir hale gelmiş bulunan Şark meselesini hal ve Anadolu'nun merkezinde doğan yeni Türkiye devleti ile Avrupa arasındaki yeni münasebetleri baştan başa tanzim etmek lazımdı. Bunun için de Lozan masasında eşit şartlar dairesinde Avrupa ile karşı karşıya oturmaktan başka çare yoktu. Halbuki **Umumî Harb**'ten sonraki sulhlerin düzenlenmesinde galip müttefikler çok insafsız bir müzakere usulî ibdâ etmişlerdi. Tıpkı ilk çağlarda ol-

duğu gibi mağluplara söz hakkı verilmiyor, istedikleri şeyleri onlara sadece dikte ettirerek imzalatırlardı. İşte **Osmanlı İmparatorluğu**'nun hayatına son veren ve Türk milletinin hiç bir sahada gelişmesine meydan verecek kapıyı açık bırakmayan Sevr muahedesi saltanat Türkiyesine bu suretle kabul ettirilmişti. Türklerin azmi, bütün bu usulleri söküp attı. Lozan muahedesi büsbütün başka esaslara dayandırıldı.

Daha muahedenin başında bir taraftan akit yapan devletlerin, diğer taraftan yeni Türkiye'nin, iki taraf milletlerinin müşterek refah ve saadeti için elzem olan ticaret ve barışma ilişkilerinin **"Devletlerin istiklâl ve hakimiyetine hürmet esasına dayalı olması lüzumunu kabul ettiklerini"** ve uluslararası ilişkilerin **"devletlerin istiklâl ve hakimiyetine hürmet esasına dayalı"** olmasını kaydetmişlerdi. Baş murahhasımız **İsmet Paşa**, her vesileden istifade ile Türk hakimiyetinin, Türk istiklâlinin emniyet altında bulunması lüzumunu ileri sürüyordu. **İsmet Paşa**'nın bu sürekli ısrarı bir aralık mütevefia **Lord Gürzon**'u sinirlendirmişti. **Büyük Britanya**'nın baş murahhası bağırdı:

"Türk baş murahhasının bu iddiasını red etmekten bıktım. Türk murahhası unutuyor ki dünyada Türk hakimiyerinden başka bir hakimiyet yok değildir. Konferansta bulunan murahhas heyetler de hiç olmazsa Türkiye'ninki kadar önemli ve onun kadar hukuk ve imtiyazlarına karşı hassas müstakil hakimiyetleri temsil ediyorlar." dedikten sonra bu hakimiyet hayaletini terk etmesini **İsmet Paşa**'dan istedi. Garp cephesinin muzaffer kumandanı bu tarizin altında kalmadı. Aynı şiddetle cevap verdi:

"Türk hakimiyetinden çok bahs edişimizden şikayet ediyorlar. Biz burada istiklâlini müdrik ve adil bir sulh isteyen bir milleti temsil ediyoruz. Konferansa eşitlik dairesinde muamele göreceğimiz dileğiyle geldik. Eğer hakimiyetimizden sık sık bahsetmeye lüzum gördüysek bunun sebebi vardır. Bize, hakimiyetimize halel vere-

cek teklifler yapılıyor. Yoksa eşitlik dairesinde muamele yapıldığı gün sulhün aktine hiç bir mani kalmaz."

Lozan mücadelesinde **İsmet Paşa**'nın sökmek için en fazla uğraştığı cephe, kapitülasyon belâsı idi.

Devletler, arazi, nakdî meselelerden ziyade kapitülasyonların ilgası meselesinden sinirleniyorlardı. Onlar esasa muvafakat etmekle beraber yeni Türkiye'nin tasavvur edilen ıslâhatı tahakkuk ettirinceye kadar bir intikal devresi daha geçirmek lüzumunu ileri sürüyorlardı. Bu nokta etrafında bütün devletlerin murahhasları ittifak etmişlerdi.

Kapitülasyonlardan senelerce o kadar ızdırap çeken **Japon** murahhası **Baron Hayaşi** bile arkadaşlarından geri kalmıyor, esas itibariyle Türklerin eğilimlerine taraftar olmakla beraber **Japonya**'ya imtisalen bir intikal ve istihsar devresinin lüzumuna kani bulunduğunu söylüyordu. İtalya murahhası **Marki Garani** diyordu ki:

"Ümit ediyoruz ki Türkiye az bir zaman zarfında çağdaş gerekiere tamamen uygun kanunlar yapacaktır. Fakat bugün yeni Türkiye mahkemeleri henüz ehliyetini isbat edememiş bulunduklarından, onlar ya dinî ahkâmdan mülhem yahut çağdaş uluslararası münasebetlerin doğurduğu ihtiyaçlarla hem-ahenk olmamalarından dolayı ıslâha muhtaçdırlar. Unutulmamalı ki Japonya bu hedefi elde edinceye kadar 20 sene sürekli çalışmış ve hazırlanmıştır."

Bütün murahhaslar aynı vadide kuvvetli ve tehditkâr nutuklar irat ettiler. Bunların hepsine ilmî ve amelî bakış açılarından mahsul cevap vermekten **İsmet Paşa** geri kalmadı. En nihayet, **Türkiye BMM**'nin ve reisinin son kararı budur, diyerek nokta-i nazarında ısrarlı bulunduğunu ilâve etti. Müdafaa ettiğimiz sonuç elde edilmişti. Bu Avrupanın göbeğinde kazanılmış büyük bir zaferdi. Konferans esnasında, ıslâhat hareketlerinde samimî olduğumuzu, memleketi çağdaş kanunlarla idare edeceğimizi, yabancılara ve onların hukukuna karşı hayırhah olacağımızı söyleyen baş murahhasımız **İsmet Paşa**, bugün bir hükûmet reisi sıfatıyla

verdiği sözü tutuyor. Artık kanunlarımıza dinî bir mahiyet atf edilemez. Artık hakimlerimizin çürük esaslardan mülhem olduğu söylenemez. Artık Türkiye'nin kanunları azınlık ve yabancıların hukukunu yeterli derecede sağlıyamıyor, denilemez. Tuttuğumuz yol hak yoludur, terakki ve itilâ yoludur. Bunda sebat etmek lazımdır. İnkılâp ve sulh esasları, Türkiye'ye geniş bir inkişaf imkanını vermiştir.

Bugünün ve yarının nesilleri bu esasları muhafaza ile yükümlüdürler. Bu vazifenin ifası her vatandaşın çalışma ve dikkat sarf etmesini gerektiriyor. Unutulmamalı ki kıymetli, güzel bir şeyin korunması çoğunlukla onu yeniden kazanmak kadar zordur. **(Siirt Mebusu Mahmut, Lozan hatıraları, Milliyet, 26/7/1927, sh: 1-3, sütun: 1-4)**

Ek: VIII

YENİ TÜRKİYE

"Daily Telegraph" on senelik olaylar hakkında ne diyor-

"Daily Telegraph" gazetesinin son gelen sayısında **"Mütarekeyi müteakıp on senelik Türkiye"** başlıklı uzun bir makale yayınlanmıştır. Gazetenin özel olarak İstanbul'a gönderdiği muhabir makalesinde hayret-engiz bir istihale devrinden ve muzaffer Türk milletinin bütün engelleri devirerek tarihte örneği görülmemiş adımlarla ilerlediğinden bahsetmekte ve **Gazi Hazretleri**'nin Garplılaşma siyasetini izaha çalışmaktadır. Muhabir diyor ki:

"Tarihle uğraşan kimseler ister Türk dostu, ister Türk düşmanı olsun, son on senelik Türkiyedeki olay ve hareketleri göz önüne getirince eski fikrini radikal bir surette ve bütün sür'atiyle değiştirmek mecburiyetindedir. Yeni Türkiye bütün eski an'aneleri tamamiyle yıkmıştır. Eski çürük Türkiye imparatorluğu dehşetli bir değişme ile bam-başka yeni ve muazzam bir Türkiye Cumhuriyeti olmuştur."

Muhabir Türk millî mücahedesinin bazı tarihi safhalarından bahsederek artık Türkiye'de bir azınlık meselesinin kalmadığından ve Türklerin kendi evlerinde hakim olduklarından Rum, Ermeni ve Yahudilerin geçmişteki Türkiye'yi hasta adam yapan unsurlar olduklarından bahsetmektedir.

Muhabir diyor ki:

"Türk rönesansının dikkate şayan noktalarından biri, inkılâbın bütün safhalarında üç büyük şahsiyetin kuvvetli ve kudretle iktidar mevkiinde kalmış olmalarıdır. Gazi Hazretlerinden sonra İsmet ve Fevzi Paşalar, Türkiye'nin yeni rejiminde bel kemiği olan iki büyük şahsiyettir. Fevzi Paşa sakin bir sfenks gibi bütün perdelerin arkasında Türk millî hareketinin bütün kuvvetlerini

pek yüksek bir liyakatla idare eden bir kudrettir. Bunlar, "Türkiye Türklerindir." umdesini tatbik mevkiine koymaya azm etmiş kudretli şahsiyetleridir. (Milliyet, 4 Teşrinisani 1928, sayı: 980, 3. sene, sh: 2, sütun: 3)

x x

x

"Türk inkılâpları ve bunlarla mukaddes fikir ittifakını akt eden Türk aydınları gelişmenin mutlak zaruretine uymaka millî irfanın **Teşkilat-ı Esasiye Kanunu**'nu tesbit ve tedvin ettiler: Millet, rönesansı hazırlayan büyük bir uyanış hareketi ile eski ölü kültürü atarak, hayatta, sanatta ve bütün fikir aleminde yeni canlı kültüre doğru tırmanmaya başladı." (Hasan Cemil, Hars Tebdili, Milliyet, 4/T.sani/1928, sh: 2)

Ek: IX

"İNKILÂBIMIZIN MANEVİ FATÛHATI"

"Üç sene önce TBMM Hilâfet kurumunu ilgâ ettiği zaman, İslâm aleminin şurasında burasında bir takım patırtılar kopmuş, Hilâfetin ilgâsını havsalalarına sığdıramayanlar, Hilâfetin ihyâsı lehinde propagandaya başlamışlardır. Üç sene devam eden bu propagandalar, bir netice vermişti: **Mısır Hilâfet Kongresi**'nin ictimaı. Fakat bu kongre ne yapabildi? Hilâfet ihyâ mi etti? Asla! Belki bütün bu kongrenin yapabildiği Hilâfetin idam deliline boyun eğmekten ibaretti."

"Biz bu kongrenin geçirdiği safhaları bütün ayrıntıları ile arz etmiş, Kongrenin akamete uğrayacağını toplanmasından önce söylemiş, sonunda Kongrenin akametiyle İslam aleminde Türk inkılâbında, özgürlükçü yenilikçiliğin çok büyük bir zafer kazanacağını açıklamıştık."

"Gerçekte bu Kongre'nin kendiliğinden dağılması, Hilâfetin mevhum bir kurum olduğunu kerhen itiraf etmesi, bir Halîfe seçmek için toplandığı halde **"Hilâfet"** kelime-

sinin doğurduğu herhangi bir mesele etrafında birleşemiyerek ve bir karar veremiyerek inhilâle uğraması, eski zihniyetlerin, köhne fikirlerin ilgisizliğe uğradığını gösteriyordu."

"Fakat bizim bugün bahse konu edeceğimiz olay, inkılâbımızın dünya İslam kamuoyunda icra ettiği etkilerin yeni bir safhasıdır. Şimdiye kadar inkılâbımızın leh ve aleyhinde bir çok şeyler söylenmişti. Fakat artık inkılâbımız en güçlü alimlerden, en büyük şairlerden yayıncılar, müjdeleyiciler buluyor, iki üç sene evvel inkılâbımızın lehinde bir söz söylemekten ürkenler, bugün bütün bu belâgatleri ile bütün heyecanları ile inkılâbımızı ifade ediyorlar! Bunun en parlak örneği, **Mısır**'ın en meşhur şairi, **Ahmet Şevki Bey** yalnız yeni **Mısır**'ın en büyük şairi değil, altı asırdan beri Arap edebiyatının bir örneğini göremediği yüksek bir sanatkârdır **"Nil Şairi"** ve **"Şairlerin Emiri"** ünvanları ile maruf olan **Şevki**, otuz seneden beri İslam'ın elemlerini terennüm etti."

"Rumeli'nin Türk dünyasından ayrılması ile neticelenen meş'um harbin ertesinde", **"Endülûsün Hemşiresine"** adlı en acı mersiyeyi yazan, **Nil Şairi Şevki** idi! Türk'ün istiklâl savaşını tebcil eden, **Sakarya**'nın heybetli günlerini tahayyül eden, **Dumlupınar**'ın asırlara hakim şanını terennüm eden bu büyük şair, bugün de Türk inkılâbının feyzini, şu andaki insan ve onların zürriyetlerine üfürüyor!"

"Arapça ile konuşan bütün milletler, **Mısırlı Şair**'in dehası huzurunda hürmetle eğilir, ve eserlerini derin bir zevk ve duygu ile okur."

"Biz burada şairin son şiire ait bediasından bahs etmek istiyoruz. Yalnız **Şevki**'nin şiirini terceme edeceğimiz anlaşılmasın. Hayır, biz yalnız bu şiirin dayandığı fikirleri ifadeye çalışacağız."

"Mısırlı şair, Hilâfet tarihe gömüldüğü zaman, onu bir mersiye ile teşyi'etmişti. Bunun üzerine onun, **"Türk meşrebli"** olduğunu söylemişler, şair bunlara cevap vererek diyor ki:

'Beni Türk meşrebli olmakla itham ediyorlar. Evet,

kahramanların aşkı kalbimi doldurmuştur. Ben yalnız kendi hissine tercüman olan bir adam değilim. Şiirimle bütün Nil vadisinin şuurunu ifade ettiğime Hüdâ şahittir.'

"Hilâfetin ilgasından ve bunun neticelerinden bahs ediyorken şair şu kuvvetli sözleri söylüyor:

'Hilâfet tarihe mal oldu, Halifeden eser kalmadı da ne oldu'

'Tanrı ile kulları arasındaki bağları mı kesildi? Hayır, hazar ehli içinde bir kimse (şehadetini) **unutmadı. Bedevilerden hiç bir kabile irtidat etmedi. Aksinhe, cemaat cemaat namazlar kılınıyor. Herkes serbest serbest duasını ediyor, namaz, niyaz, oruç, zekât sürüp gidiyor. Gücü olanlar, hac farizasını ifa ediyor, Ramazan ve Kurban bayramları, bütün eski neş'e ve şetaretleri ile devam edip duruyur!'**

'Efendiler! Memleketleri tuzak kurup şunun bunun mal ve mülkünü gasp etmekle meşgul avcı kâadılardan, müslümanların evkaf ve hayratını bir mer'â sayarak ona musallat sarıklılardan kurtarınız! Islâh ve yenilik yolunu tutunuz. Cansız cesetleri zamanın ruhu ile yaşatınız!"

"Şevki Bey bu sözleri ile kul haklarına tuzak kuran gaddar avcıların yolsuzluk alanı olmak derecesine inen şer'i mahkemelerin en hayırlı maksatlar uğrunda vakf ettiği halde sürü sürü tufeyliler için bir mer'â teşkil ederek taassup ve gerilemeyi yaşatmayı çalışan medreselerin ilgâsını istemekte, bunların hepsini birer mikrop sayarak bu mikrobların tahribatından memleketin korunmasını ve kurtarılmasını telkin etmektedir."

"Mısır ve bütün Arap edebiyatı şimdiye kadar böyle bir ses duymamıştı. Arap edebiyatında köhne kurumlara karşı vuku bulan ilk isyan hamlesi, belki budur."

"Türk inkılâbının hergün genişleyecek olan bu manevî fetihleri karşısında derin bir haz duymamak mümkün müdür?" **(Ömer Rıza; İnkılabımızın manevî fütuhatı, Vakit, 26/6/1926, sh: 2, sütun: 1-2)**

Ek: X

"TÜRKİYE VE HİLÂFET"

Türk görüşüne, Türkiye'nin genel anlayışına göre artık büsbütün tarihe intikal etmiş bulunan bu eski meseleyi niçin karıştırıyoruz? Bugünkü makalemize niçin bahse konu ediniyoruz? Türkiye ve Türkler için Hilâfet meselesi bundan böyle ciddi bir münakaşa konusu olur mu? Şurası bir gerçektir ki bu meselenin tarihî ve dinî mahiyetini, onun siyasî ve ictimaî hayatımızda yaptığı olumsuz etkileri anlamayan bir Türk kalmamıştır. Hilâfete dinî bir mahiyet atfeden, binaenaleyh onun ilgasını, Türk seciye ve itikadları ile telif imkânını bulamayan yerli ve yabancı kötümserlerin samimî ve gayr-i samimi endişelerine rağmen **Büyük Gazi** ve onun inkılâp idaresi, meseleyi kökünden çözdü. Muhitte hiç bir sarsıntıya yer vermeden hakikatı her vatandaşa anlatabildi. Bilmiyoruz kaçıncı defadır, fakat tekrar anlaşıldı ki Türk milletinin medeni ve gelişme istidadı çok yüksektir. Türk milletine izafe edilen hurafeci anlayış, onun malı değildir. Türk milleti hurafelere, hayaletlere değil, realitelere kıymet verir. Yalnız ona, hitap etmesini bilmek lazımdır. Onu, gerçeğe ulaştıran yolu göstermek lazımdır. Şimdi her Türk vatandaşı, maziyi biraz hayret ve hatta utançla hatıra getiriyor. Asırlardan beri neden bir sürü hurafeperestlere tabi olmuşuz? Neden nefislerini, ailelerini ve muhitlerini iyi idare edemeyen bedbaht sultan ve halifelerin ihtiraslarına esir ve onların gerçekte mevcut olmayan manevi nüfuzlarına mahkum kalmışız. Aslında bu yönleri hatıra getirmek, biraz acıdır, fakat geleceğe ait çalışmamız noktasından mühim bir etken olmak itibariyle her halde faydadan hali değildir. Geçenlerde **İtalya** mebuslarından ve **Faşistlerin** etkin üyelerinden olan bir zatın: **"Türkiye ve Hilâfet"** başlıklı bir makalesini gördük. Yakın zamanlara kadar **Müstemlekeler Bakanlığı** müsteşarlığında bulunan

ve **Milano**'da yayınlanan **"Curriera Della Sera"** yazarlarından olup müstemlekeler ve İslamın durumları hakkında en iyi yazı yazmakla bilinen **Mösyö Kantaloya**'nın bu makalesi, vakıa üç ay önce yazılmıştır. Fakat bu gibi esaslı meselelere taalluk eden kanaatler, günün ve olayların etkisiyle kolay kolay değişmediği için kuvvetli olarak hükm edilebilir ki gerek o zat ve gerek onun okuyucu ve müridleri bugün de aynı kanaattedirler. Maatteessüf bizim vazifemiz yalnız dalâlet içinde kalmış olan vatandaşların ruhlarını tasfiye ile yetinmek değildir. Dış alemde inkılâbımız ve genel siyasetimiz hakkındaki anlayışı da tashih ile yükümlü bulunuyoruz. Unutmamalı ki **"hakikat"**ı muzaffer kılmak için nihayetsiz mesai sarfına mecburuz.

İtalyan mebus ve yazar, adı geçen makalesinde özelte diyor ki:

> **"Türk Cumhuriyeti, vakıa Hilâfeti ilga etti. Bütün kanunlarını lâik esaslarına dayandırdı. Fakat tıpkı Fransanın vaktiyle takip ettiği siyaset gibi, içerde dinî kurumları kaldırmak, dışarda ise dinî kurumlar ile onların öncülerini koruma siyasetini takip ediyor, başka memleketlerdeki Hilâfet akımlarına rehber oluyor, muhtelif İslam kongrelerine iştirak ediyor!"**

Bir defa, bizde, bir ruhban sınıfı olmadığı için bunların ne içerde, ne de dışarda himayesi mevzu-bahs olamaz.

Cumhuriyetimizin siyasetiyle Fransanın mahut **Katolik** siyaseti arasında ise hiç bir münasebet yoktur. Bu itibarla yazarın yaptığı kıyas, tamamen bâtıldır. Malumdur ki Fransa Cumhuriyeti **-galiba 1903 senesinde olacak-** tedvin ettiği kanunlarla içerde **Katolikliği** imha etmiş, dinî kurumları ortadan kaldırmıştı. Halbuki harici olarak takip ettiği siyaset tamamen bunun aksi idi. Fransanın, **Şark**'ta Hristiyanları himaye ile kiliseye ve **Papalığa** karşı asırları gören sadakatını gösterdiği ve hatta bu zeminde bir çok işleri millî bir onur meselesi haline koyduğu çok defalar vakidir.

İtalyan yazar ilave olarak diyor ki: **"Sovyet Rusya da aynı suretle hareket etti. İç iktisadiyat ve maliyesini sosyalize ettikten sonra Sovyet hükümeti, yeniden büyük muhafazakâr hükümetler ve zengin zorbalarla münasebet kurmaya başlamıştır."**

Rusya'nın ne gibi hal ve şartlar altında yeni hayat ve prensiplere sarıldığını burada mevzu-bahs etmek zaittir. Biz burada yalnız **Türkiye'nin Hilâfet** meselesiyle olan ilgisini, daha doğrusu alâsızlığını bir kaç sözle ifade edeceğiz.

Bu sat gibi herkes de öğrensin ki, yeni Türkiye'nin yeni hayat ve yeni idare anlayışı tamamen değişmiştir. Türkiye'nin Hilâfet ile olan bağının derecesi, artık tarihî bir hatıradan başka bir şey değildir. Millî hayat ve tarihimiz meydandadır. Türk milleti bu kurum yüzünden hiç bir fayda görmedi. Aksine **Hilâfet** sebebiyle haklı haksız tarizlere hedef oldu. Öyle bir zamandayız ki her millet, kendi geleceğine hakim olmalıdır. Mazinin ve tarihin etkisiyle milletlerin hayatına karışmak ve mukadderatına hakim olmuş olan kurumlar, zihniyetlerin değişmesi, daha doğrusu hakikatin tecellisi önünde yıkılmaya mahkûmdurlar. Hilâfet kurumunun uğradığı akibet, bunun tabiî bir neticesidir. Cumhuriyet Türkiyesinin siyaseti açıktır. Onun için millî hudutları içinde **-en kapsamlı manasıyla-** istiklâl ve birlik içinde gelişmek isteyen yeni Türkiye'nin, dışarda maceralar aramasına imkan yoktur. Tecrübe edilmiş ve başarı sağlanamamış tedbirlere yeniden baş vuracak kadar gafil değiliz.

Her halde Cumhuriyet Türkiyesinin bu kanaatinde çok samimi olduğunu haricin de bilmesi, sulh ve müsalemet hesabına, pek faydalı bir şey olur. **(Siirt Mebusu Mahmut, Tarkiye ve Hilâfet, Milliyet, 30 Eylül 1927, sh: 1)**

Ek: XI

Lâikliği tamamiyle kabul eden hangi millet vardır?
Bundı muvaffak olan **Türk Milleti**'dir.

Monsieur Edvard Erueau (Edvar Eriyo) baş yazarımıza memleketimizdeki faaliyeti özel bir ilgi ile takip ettiğini söylüyor.

Baş yazarımız **Siirt Mebusu Mahmut Bey, Sovyet Rusya**'nın onuncu yıldönümü münasebetiyle geçenlerde **Moskova**'da yapılan merasimde bulunduktan sonra diğer Avrupa merkezlerine giderek tetkiklerde bulunmak istemiştir. **Mahmut Bey,** bu maksatla **Berlin** ve **Londra**'ya gittiği gibi **Paris**'e de azimet etmiş ve orada bir çok siyaset adamı ile beraber **(Puankare)** Kabinesinin Maarif Nazırı **Monsieur (Eriyö)** ile bir mülâkat yapmıştır.

Başyazarımızın Paris'ten telgrafla gönderdiği bu mülâkatı aşağıya alıyoruz:

Paris-2 (Başyazarımızdan) **Mösye Eriyö** ile görüştüm. Maarif Nezaretindeki makamında beni büyük bir nezaketle kabul eden **Fransanın sabık Başvekili** ve bugünkü **Maarif Nazırı,** kendisine sorduğum sorulara kısa ve açık cevaplar verdi. Seyahatım esnasında görüştüğüm bazı siyaset adamlarının, bugünkü uluslararası durumun bir kaç ay öncesine nisbetle vahim bulunduğu hakkında gösterdikleri endişeden bahs ettim.

Mösyö Eriyö'nun Türkiye hakkındaki görüşleri:

"-Türkiye hakkındaki duygularım, bilinmektedir. Siyasi hayatımda fırsat ve imkan buldukça Türkiye'nin hukukunu savunmaya çalıştım. Bunun sebebi Türklere hoş görünmek değildir. Samimî kanaatim bu idi. Bugün de aynı kanaatle mütehassis olduğumu söylemeye lüzum var mı bilmem? Ankaradaki faaliyetinizi hususî bir ilgi ve takdir ile takip ediyorum. Türkiye'yi İstanbul'da, İzmir'de ve bazı taraflarında tanımak itibariyle yapılan işlerin büyüklüğünü tasavvur edebiliyorum."

"İki üç gün evvel Maarif bütçesinin müsakeresi esnasında laiklik bahsi müzakere edildiği zaman mebuslardan bazısı tariz makamında bana sordular: -Ne yapıyorsunuz? Dünyada laikliği bütün kapsamıyla kabul etmiş başka bir millet gösterebilir misiniz?" **Derhal cevap verdim:**

-Evet, efendiler, dünyada böyle bir millet vardır ve bu işi azim ve cesaretle tatbik ederek muvaffak olmuştur, o da Türk miletidir."

Mösyö Eriyö, münasip bir vakitte Türkiye'ye gelmekten memnun olacağını söylediği zaman: "**-Fakat bu defa doğru Ankara'ya gelmelisiniz. Çünkü yeni Türkiye'nin manası ve ruhu ancak orada anlaşılabilir.**" dedim. **(Siirt Mebusu Mahmat, Milliyet, 3 Kanunievvel 1927, sh: 1)**

Ek: XII

RAMAZAN MUSAHABESİ

Süleyman Nazif

İctimaî ahvalimizdeki büyük değişim, en çok Ramazan aylarında göze çarpıyor. Hele yaşları biraz ilerlemiş olanlar, bu farkı daha bariz ve daha özlem duyan bir nazarla görürler. Bu gözlerim ne kadar debdebeli iftarlara şahit oldu. Bazı sofralarda adeta bir saltanat tahtının ihtişamı vardı. Konusu zühd ve riyazet olan oruç, bizde icap ettiği ve lâyık olduğu sadelikten çıkmış, Ramazan'ın gün ve geceleri senede bir ay minarelerin şerefelerinden kahvehanenin peykelerine kadar, her yerde tantanalar teşhir eden bir bayram olmuştu. Bayramların namazdan sonraki hali bile hiç bir vakit Ramazan'ın revnakını bulamazdı.

Her sınıftan halka açık bulunan cami sergilerinde, meselâ şeyhin yazısı ile bir **Mushaf-ı Şerîfi** ihtiram ile mahfazasından çıkararak temaşa eden kerruferli bir sadrazam, bir şeyhülislamdan biraz ötede bir kalem mümeyyizi, bir Bab-ı fetvâ mukayyidi musavver bir Şehname'nin sayfalarını çevirir; inci, anber, Necef taşından kokaya kadar günagün tesbihlerin taneleri, biraz evvel ikindi abdestiyle bir kere daha yıkanmış olan, ellerin avare parmakları arasında yavaş yavaş döner; herkes oruç neşvesini iftar neşvesine isal için sabırsızlığını avutmaya çalışır. Hafızların okuduğu Mukabeleler hazır bulunanların vecd ve sükunu içinde dinlenir ve daha ötede bir vaiz bazan ve nadiren dinî hakikatleri vukûf ve belâgatle izah ederken, yanı başında bir hırsız, yine din adına hezeyanlar saçar; her sokak bir meşhreye istihale etmiş; dolaşanlar, oturanlar, hep bir maksada yönelik; Herkes Ramazan'ın keyfini azamî derecede çıkarmak istiyor.

Yusuf Kamil Paşa'nin padişahları bile hayrette bırakan mükellef sofrasından en fakir müslümanların bakır veya tahtadan sinisine kadar her iftardan ruhanî ve masum bir neş'e intişar eder ve bu mestî-i safâ, gözlerden ve zaikalardan ruhlara sinerdi. Hele büyük cemaatlere, nur ve elhan içinde pür gaşy, ibadetler ettiren teravih namazlarının ihtişamı pek cazip bir şiirdir. Müslüman olmayan ne kadar şair ve sanatkâr gördüm ki bu manzaranın huzurunda sonuna kadar mebhut ve mütehassis kalmışlar ve teessürlerini kalem, fırça ve name ile sürdürmeye çalışmışlardır.

Yirminci asrın kahr edici medeniyeti en kuvvetli töreleri yıkıp deviriyor. Eski Ramazan alemleri büsbütün uzaklaşmasa bile baş döndürecek sür'atle değişime uğradı. Bizden sonra gelecek olanlar bizim gördüğümüz Ramazanların haşmet ve seslerini temaşadan mahrum kalacaklardır. Geçim sıkıntıları orucun neşvesine değil, bizzat oruca bile tahakkum etmektedir.

Oruç tutmamak önceleri büyük bir ayıp ve utanç, büyük bir günah sayılırdı. Şimdi İslamın insafı daha müsamahakârdır. Hasta ve seferber olanları **-kolaylık ve takat halinde kaza edilmek şartıyla-** oruç tutma yükümlülüğünden azat etmiş olan Allah, bu ümmetin nasıl bir içtimâi hastalıkla ve nasıl bir seferberlikle didiştiğini biliyor ve görüyor. Elbette afv eder.

Yetkili ulemadan bu münasebetle bir açıklama beklemek isterim:

Orucun farziyetini emr eden ayet-i kerîme -ki Bakara suresindedir- **"Ey iman edenler, oruç size yazıldı** (farzkılındı)....." şeklinde başlar. Ve bunu takip eden ayette hasta ve yolcuların **-diğer günlerde kaza etmek üzere-** bozabilecekleri emr edildikten sonra, "...**Ve miskini yedirmeye takatı olanlara fidye vermek de...**" buyurularak, fakîri yedirmeye muktedir olanların oruç tutmaya güç getirebilseler bile, hasta ve yolcular gibi oruç tutmayabilecekleri açıkça bildirilmektedir. Hatta "**kazâ**" diğer iki özre, yani maraz ve sefere mahsus iken, fakiri yedirme fidyesini ver-

miş olanların buna da mecbur bulunmadıkları ayet-i kerimenin mealinden çıkarılıyor. Sarıksız ulemadan bir dostumun ihtarı üzerine, **Kâadı Beyzavî** ve **Zemahşeri**'nin tefsirlerini tetkik ettim. Ayet-i kerîmenin sarahatı karşısında bir takım hususi tevillerle manayı başka mecraya dökmek istemişler. Halbuki ayet, mensuh değildir. Ve sarahat muvacehesinde delâlete itibar yoktur. Kaldı ki burada sarahat da, delâlet de müfessirlerin vermek istedikleri manayı terviç etmez.

Ben bu meseleyi **Kütûbhane-i Umumi**'de tetkik ederken, orada tesadüf ettiğim muhakkikîn-i ulemadan bir zat şu hadis-i şerîfi okudu: **"Allah azimetini vermeyi sevdiği gibi, ruhsat vermeyi de sever."** Hadîsin mealinden anlaşıldığına göre **Cenab-ı Hak**, emirlerinin icra olunması gibi, behş ettiği müsaade ve suhuletlerden istifade edilmesini de sever. Bu hadîs hem **Buhari**'de, hem **Asım Efendi**'nin **Arapça Kamûs** tercemesinde vardır.

Yetkili ulemadan rica ederim: Ayet-i kerîmenin, elfazına dışardan bir kelime, beşerî bir fikir karıştırmaksızın, beni ikna etsinler ki bir miskin it'am eden bir müslim, mutlaka oruç ile de mükelleftir. Aynı ayette ve bu fidyeyi mutazammın olan kelimelerden sonraki kaydı da yalnız **"Orucunuz hakkınızda hayırlıdır."** ihtarını ihtiva ettiğinden bir güna farziyet ve mükellefiyet arz etmiyor.

İlahî emir bence müfessirlerin, fukahânın, müctehid imamların, mevzu olmayan hadislerin üstünde olduğundan, ulema-i kiram beni bu hususta tenvir ve ikna etmezlerse kendi ictihadımla hareket edeceğimi ilân ederim. Vebal varsa **Kur'an-ı Azimüşşan**'ı yanlış anlayan ve anlatanların boynuna!

(Süleyman Nazîf: (Köşemden) Ramazan Muhasebesi, (2)
Resimli Gazete, sayı: 33, 19/4/1340 (1924), sh: 2)

Ek: XIII

"**Gazimizin İrşadları**" başlığı ile **Ağaoğlu Ahmet**'in **Mustafa Kemal**'i övdüğü yazı:

"Türkçenin ve Türk düşüncesinin müstakbel tarihçileri hiç şüphe yoktur ki **Mustafa Kemal Paşa Hazretleri**'ne ayrıca bir fasıl tahsis edeceklerdir. Türk etkili konuşmacılığına **Gazi Paşa Hazretleri** yeni bir şekil ve renk verdiler. Üslûbun güzelliğine mananın ulviyetini, zarfın letâfetine mazrufun derinliğini ilâve ettiler. **Paşa**'nın ifadesinde Türkçemiz garip ve hayret verici bir kuvvet buluyor. Onu dinleyenler yalnız hayali okşayan teşbih ve istiarelere hayran kalmazlar, aynı zamanda da dimağı derinden sarsan fikir hüzmelerinin saldırısı altına kalırlar.

Bu bakış açısından **Paşa Hazretleri**'nin İstanbullulara hitaben irat buyurdukları nutuk, bilhassa dikkate şayandır.

Bu nutkun her cümlesi, üzerinde uzun uzun düşünülecek bir vecizedir. Fakat biz şimdilik nutkun yalnız aşağıya aldığımız kısmı üzerinde durmak istiyoruz;

Gazi Paşa Hazretleri diyorlar ki:

"**Vatanın imarı, milletin refahı daha çok gayret ve çalışma istemektedir. Duyguları ve vicdanî anlayışları ilim ve fen ile geliştirme ve terbiye ederek toplumsal hayatımızın gerçek huzur ve saadetine çalışmak ulvî bir görüştür. Bu görüşü, size, aziz İstanbul halkına sekiz sene evveline kadar içinde yedi evliya kuvvetinde heyulâ tasavvur ettirilmek istenilen bu Sarayın içinde söylüyorum. Yalnız, artık bu saray, Zıllullahların değil; zıl olmayan, hakikat olan milletin sarayıdır. Ben burada milletin bir ferdi, bir misafiri olarak bulunmakla bahtiyarım!**"

Altını çizdiğimiz şu bir kaç cümle içine, yenileşme devrine girmiş olan koca bir devletin derin ve şümullû bir programı sığdırılmıştır. Sekiz seneden beri devam eden bir devir, bir çok inkılâbla doludur; Aileden başlayarak devlete kadar bütün ictimaî ve siyasî kurumlarınız şekil ve mahiyetlerini değiştirdiler. Dünyanın hiç bir tarafında ve hiç bir devrinde emsaline tesadüf olunmayan bir sür'at ve kat'iyyetle icra edilmiş olan bu inkılâbın tüm millet tarafından nasıl te-

lâkki ve kabul olunduğuna en açık delil ve örnek, bu inkılâbın ruhu olan ve inkılâbı bütün manası ile kendi şahsında temsil eden **Gazi Hazretleri**'ne karşı İstanbul halkının gösterdiği sevgi ve bağlılıkdır.

Fakat bütün bunlara rağmen inkılâbın bütün ürünleri, bütün feyizleri şimdiden temin ve iktitaf edilmiş sayılabilir mi? Büyük rehberimiz bu soruya şu cevabı veriyor: "**Vatanın imarı ve milletin refahı daha çok gayret ve çalışma istemektedir.**"

Bu cümlenin ifade ettiği samimiyet, vazife fikri ve sorumluluk milletin kendisine karşı gösterdiği bağlılık ve sevgi ile uygun değil midir? İnkılâp ve yeniliğin kahramanına duyduğu sevgi ve aşkın coşkusu ile sermest olan halka büyük rehberimiz vazifelerin henüz tamamen yapılmamış olduğunu, daha bir çok gayret ve mesainin sarfı gerektiğini ihtar buyurdular. Vazife ve sorumluluk duygusunun bu ne yüce bir örneğidir?

Çalışmak, daima çalışmak, elbirliği ile ortaklaşa çalışmak! İşte büyük Gazimizin bize işaret buyurdukları kurtuluş yolu!

Aynı zamanda büyük rehber çalışmanın yolunu da göstermektedirler: Biz yeni ailenin, yeni devletin, yeni hükümetin, yeni hukukun esaslarını, prensiplerini vaz' ve ilân ettik. Bunların gerektirdiği kanunları tanzim ve neşr ettik. Fakat bir de bütün bu esasları, bu prensipleri, bu kanunları canlandırmak, hayata zerk etmek, tatbikat sahasındaki feyz ve ürünlerini toplamak lazımdır.

Bunu nasıl yapacağız?

Büyük rehberimiz bu alan üzerindeki yolumuzu da şu veciz cümle ile ifade buyuruyorlar: "**Duyguları ve vicdanî telkinleri ilim ve fen ile canlandırıp terbiye ederek toplumumuzun gerçek huzur ve saaditine çalışmak, ulvî bir görüştür.**"

İlim ve fen: İşte bizi kurtaracak sihirli kuvvetler!

Cehl ve cehalet, şahsî saltanatlar istibdât usulünün ne derece dayanak noktası ise, ilim ve fen ve irfan da o ölçü-

de Cumhuriyet usulünün ayağa kalkma esasıdır. Binaenaleyh dehasının kuvveti ile istibdat ve şahsî saltanatı yıkıp yerine milletine hakimiyetini ikame eden bir reisin bize çalışmak hususunda ilim ve fen yolunu tavsiye buyurması, yine aynı samimiyet ve duyu sorumluluğu ile, vazife bilirliğin bir görüntüsüdür!!

Cumhuriyette idrak ve şuur esastır. İkinci seçmenini seçen 18 yaşındaki delikanlıdan başlayarak devleti idare eden adamlara kadar **-bilerek hareket etmek-** yaptığımız inkılâbın gereklerindendir. İstibdatta telkin vasıtası korkudur. Binaenaleyh amiller ne kadar kaba saba ve cahil olurlarsa o ölçüde bu telkin vasıtası şiddetini gösterir. Cumhuriyette ise telkin vasıtaları aksine vicdanlardır, kanaatlerdir. Burada, amiller ilim ve fen ile, bilgi ve irfanla ne kadar mücehhez olurlarsa o ölçüde başarı sağlamış olurlar. İşte büyük rehberimiz yukarıda kayd ettiğimiz cümle ile çalışmak hususunda bu ilim ve fen yolunu tutmak gerektiğini işaret etmişlerdir. Konulan yeni esaslar ile prensipleri hayata aşılamak ve tatbikat sahasında faydalı kılabilmek için mutlak bu ilim ve fen yolundan yürümeliyiz!

Artık Kaba Sakallara, Arap İzzetlere, sihirbaz ufürükçülere aramızda yer yoktur. Zira hakimiyet milletin olduğundan, yalnız millete hizmet edenler, milletin maddî ve manevî refah ve saadetine çalışanlardır ki milletin sevgi ve bağlılığına mazhar olabilirler. Hurafeler devri geçti, hakikatler devri geldi. Hurafeler devrinde halk yoktu. Allah'ın gölgesi olan ve yedi evliyanın kuvvetini haiz bulunan Padişah vardı. Bütün nimetler, bütün izzetler bu Padişah'a aitti ve ondan gelirdi. Hakikatler devrinde ise ne Zıllullah var, ne evliya ve ne Padişah! Yalnı halk vardır. Binaenaleyh bu devirde de bütün nimetler, bütün izzetlerin halka ait olması ve ondan gelmesi pek tabiidir. Yalnız burada çok büyük bir fark vardır: Padişahlar müşahhas ve muayyen kişiler olduklarından, onların keyif ve heveslerine tabi olmak, izzet ve nimete nail olmak için yeterliydi. Burada liyakat, zekâ, bilgi, irfan şart değildi. Millet ve halk ise, gayr-ı

şahsî ve gayr-i muayyen olduğundan keyif ve heves sahibi olamazlar. Burada nimet ve izzete nail olabilmek için, liyakat, ehliyet, ilim ve fen, hizmet ve zekâ şarttır!

Bütün memleket ve bilhassa İstanbul bizzat bu farkın maddeten şahidi oldular. Zilullah ve yedi evliyanın kuvvetini haiz oldukları iddia olunanlar memleketi ve İstanbulu düşmanlara ve binbir hakaret ve perişanlıklara terk etmekte tereddüt etmediler. **Mustafa Kemal** ise, bin bir zorluklara, sıkıntılara, meşakkatlere göğüs gererek aynı memleket ve İstanbul'u düşmandan dehâ ve zekâsının feyzi ile kurtardı!

İstanbul halkının **Gazi Paşa**'ya karşı göstermiş oldukları taşkın ve samimî sevgi ve bağlılığın esaslarını burada aramalıdır. İstanbul irfanca memleketin diğer kısımlarından daha yüksek olduğundan **Mustafa Kemal**'in ne olduğunu elbette ki daha ziyade takdir ve idrak eder ve binaenaleyh bağlılığı da o derece derin olması lazım gelir.

Mustafa Kemal, Allahın gölgesi değildir: Milletin ifadesidir.

Mustafa Kemal, kuvvetini evliyalardan değil, milletten alır. Nail olduğu izzet ve şerefi hurafelere değil; zekâsına, dehasına, millet ve vatana karşı göstermiş olduğu muazzam hizmetlere borçludur. Ve bundan sonra daima böyle olacaktır. En mütevazi bir Türk hemşehrisi dahi **Mustafa Kemal** olmak selâhiyetini haizdir: Etsin ki aynı dehâyı, aynı zekâyı haiz olsun ve aynı hizmetleri ibraz etsin! **(Ağaoğlu Ahmet, Gazimizin irşadları, Milliyet, 7/7/1927, sh: 1 ve 4)**

MUSTAFA SABRI EFENDİ'NİN REFERANS VERDİĞİ VE ÜZERİNDE DURDUĞU KONULARLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR....

Gazi'nin beyanatı

Matbuat Cemiyeti Reisi Hakkı Tarık B. bir kaç gün evvel Yalova'da Reisicumhur Hz. tarafından kabul edildiği zaman Bulgar gazetecilerinin davetini Gazi Hz.'ne arzetmiştir. Gazi Hz. komşu milletin bu dostane teşebbüsü ile yakından alâkadar olmuşlar ve çok kıymetli beyanatta bulunarak fikirlerini şu suretle hulasa ve izah buyurmuşlardır:

"-Ben balkan harbinden sonra Ateşemiliter olarak Sofya'ya gitmiştim efendiler, orada en aşağı bir yıl kaldım. Bulgar'larla ailevi denilebilecek kadar çok yakından temasta bulundum ve bu temaslar bende şayanı dikkat intibalar, hisler uyandırdı.

Bu noktayı ayrıca tetkik ve tahlil edince görüp anladım ki bu histe; **Türk'le Bulgar'ın bir asıldan gelmiş olmasının tesiri vardır.** Türk ve Bulgar, ayni menşe olan orta Asya yaylasından gelmiş ve ayni müşterek kanı muhafaza etmiştir.

O zaman bu neticeyi, en özlü Bulgar'lara söyedim, bunlardan tarih cereyanlarını, beşeriyeti anlamış olanlar beni teyit etmişlerdir.

Bulgaristan'da yaşadıkça onlara muhabbetim arttı. Çok tabiidir ki benim Bulgar'lara gösterdiğim bu muhabbet ve merbutiyet de onlar tarafından ayni muhabbet ve ayni hislerle mukabele gördü. O günden, bugüne kadar bu ciddi ve samimi kardeş yakınlığının sebep ve manası da büyük bir vüzuh ve sarahat almıştır. **Şüphe yok ki Türkler'de ve belki Bulgar'larda dil ve din ihtilâfları meydana getiren âmiller olmuştur. Fakat artık bugün 1930 senesinde hâlâ bu âmillere, masallardan, hurafelerden,**

adi politika cereyanlarından ibaret olan bu âmillere ne Türk'lerin, ne de Türk'lerle aynî kandan olan Bulgar'ların ehemmiyet vereceğini zannetmiyorum." Ciddi bir tetkik mahsulü olan bu kıymet izahat üzerine Hakkı Tarık B. şüphe ettiği bir noktayı tenvir için:

-Çok doğru buyuruyorsunuz, Paşam, lâkin Bulgar'ların bu düşüncelere iştirak edeceğini zan ve farzeder misiniz? Demiştir. Gazi Hz. bu suale şöyle cevap vermişlerdir:

-Zanlar ve faraziyeler üzerinde değil, hakikatler üzerinde konuşuyoruz."

(Vakit, 26/7/1930)

MÜSLÜMANLIKTAKİ BUHRAN-I HAZIR

(Şark'ın en büyük yazarı **Şekip Arslan Bey**'in imzasıyla 195 numaralı "**el-Feth**" gazetesinde intişar eden fevkalâde mühim bir makalenin tercemesidir. Makaleyi uzunluğuna bakmayarak bir defada neşr etmek istedik, ve parçalamaya kıyamadık. Okuyucularımızın dikkatle okumalarını tavsiye ederiz./Yarın" Mütercimi: M.Sabrı Efendi)

İslam aleminin başına gelen ve onu ne İslam tarihinde ve ne de Haçlı olaylarında örneği geçmemiş olan şu andaki yıkılışa sürükleyen musibetlerin sebeblerini tetkik edenler türlü türlü ihtimallere zahib oluyorlar. Müslümanlığı kuşatan tehlikeler, mihnetler hakkındaki düşünce ve görüşlerin her yönünü nazar-ı dikkate alarak bu helâk edici vartadan çıkmanın yolunu ve bu istilâcı hastalığın ilacını arıyorlar. Herkes bu hususta kendi görüşünü ileri sürüyor, fikrinin isabetini isbata çalışıyor, her biri bir çare düşünüyor, bir yol gösteriyor.

Mütefekkirlerinin bir kısmı İslam Alemi'nin derdini Avrupa'nın sömürgeci siyasetinde, Batı ve Kuzey milletlerinin mal için, altına saptıkları için didişmesinde, geceyi gündüze katıp ihtimamını para kazanmaya, para biriktirmeye hasr ederek geçimlerini tanzim ve islâh zımnında bedenlerinin refah ve rahatını temine ve nefislerinin şehvetini tatmîne çalışmalarında görüyorlar. Bu milletler, **Yemen**'in sahibi **İmam Yahya Hazretleri**'nin nitelemeleri üzere, kendi memleketlerinin şikârlarını kalburdan geçirerek yiyip bitir-

dikten sonra **İslam Alemi**'nin başına üşüşmüşler. Onların memleketi de istî'lâle ve servet kaynaklarını istihsale çalışarak kendi servetlerine servet ve refahlarına refahiyet katmak sevdasına düşmüşlerdir.

Müte'ekkirlerinin diğer bir kısmı Batılı milletlerin İslam beldeleri üzerine vaki olan sürekli hücûmlarını sırf para tamahı ve maddî menfaat kasdı ile tefsîre hasr etmiyerek işin içinde bu cihetler bu gayelerde matlub olmakla beraber asıl maksatlarının gayr-i maddî bir noktaya yönelik olduğunu iddia ediyorlar. Yani bütün bu hücumları vaktiyle **İslam Alemi** ve **Ehl-i Salip** arasında asırlarca devam eden savaşların ek'i ve tamamlayıcısı halinde sayarak, denizin med ve cezri gibi gâh o yana, gâh bu yana meyl eden her iki tarafın muhtelif durumlardan sonra bu asırlarda Batılı milletler, kuvvet ve kudret kazanmakla evvelce başaramadıkları savaşa yeniden başlamış ve o zaman boşuna akıttıkları kanlarının semeresini bugün koparmaya çalışmış oluyorlar, diyorlar. Meselâ **Fransızlar** vaktiyle Haçlı savaşları esnasında **Suriye** üzerine on bir defa yürüdüler. **Birinci** ve **Üçüncü Napolyon** zamanlarında bu hareketler tekrar edildi. Lakin tarihteki bütün bu savaş hareketlerinin semeresi mal ve can kaybederek ya alel-acele veya daha sonra geri dönmekten ibaret kaldı. İşte Fransızlar, vaktiyle 13 defa musallat olup da istemiyerek bırakmaya mecbur oldukları **Suriye**'de bugün yerleşmeye çalışırlarsa hiç taaccüb edilmez.

İngiliz'ler de **Ortaçağ**'da imparator **Arslan Yürekli Rişar**'ın kumandası altında (Kudûs-i Şerîf)'i istilâ etmek istemişler ve **Sultan Selâhaddin Eyyubi** tarafından red edilmişlerdi. Bu çağlarda yapmaktan aciz kaldıkları bir girişimi 750 sene sonra ikmal ederek, kalblerindeki eski hâbis ve hüsran ateşini **Mareşal Allenby**'ın eliyle söndürmüş oldular. Nitekim işte bu **Mareşal, Selâhaddin Eyyubi**'nin eserini İngilizlerin sekiz asır sonra ibtale muvaffak olduklarını, hiç hatır saymaksızın açıklamıştır.

Bazılar da diyor ki: Hayır, bu işlerde ne dinî düşmanlığın ve ne de Haçlı savaşlarının etkisi vardır. Çünkü Hris-

tiyanlık tutuculuğu Avrupa'dan kalkmıştır. **(Bu sözü yenilikçiler ve sömürgeciler iğfal maksadıyla söylerler.)** Şimdi dinî tutuculuk yerine medeniyet tutuculuğu geçmiştir. **(Halbuki hakikatte gerek o medeniyet ve gerek o hars Hristiyanlık üzerine kuruludur. Ve Avrupanın Hristiyanlığı Sami, Yunan, Latin prensiplerinin bir karışımıdır.)** Demek ki bugünkü Avrupayı ilgilendiren şey, kendi dinini neşr etmek değil de Şark harsından daha yüksek ve insan türüne daha fazla faydalı olan kendi harsını neşr etmektir. (1).

Diğer bir fikre göre de İslam alemi üzerine vaki olan bu Batı hücumu, Avrupa devletleri arasındaki rekabetten ve yaşamak için mücadele mecburiyetinden neş'et etmektedir. Her devlet komşusunun üstünlük sağlamasından veya kalabalıklığından çekinerek, ticaret yolunun kapanmamasını temin maksadıyla İslam bölgelerinden birine el koymak zorunluluğunu hissediyor. Yahut başka bir devletin, oralarını istilâ ederek kuvvet ve genişlik bulmasına ve devletler arası siyaset ve riyaset sahasında galebe ve önderlik kazanmasına mani olmayı vazife sayıyor.

Sayılan fikir sahiblerinin hepsi de saydığımız sebeblerden herhangi birini tercih neticesinde müslümanlığın ve İslam devletleri ile milletlerinin uğradığı za'fı görüyor, ve gelecekteki tehlikelerin hepsini zikr edilen sebeblerden birine veya tümüne bağlıyor.

Bizim fikrimize gelince; bu bahane ve tahlillerin hepsi doğrudur. Bu musibetlerin hepsi İslâmın üstüne çökmüş ve İslâm alemi bu uçurumların hepsine yuvarlanmıştır. Ve bunların hiç birinde ne asl cihetiyle mübalağa ve ne de tehlikelerin tartısında ve terazisinde hiç bir şekilde fazlalık yoktur. Lakin bunların hepsi bu asırda müslümanların ve İslam hükümetlerinin sâlik oldukları talim mesleğine nisbetle zarar ve hatır yönüyle çok az ve çok hafif kalırlar. O talim mesleği ki müslümanlar hakkında neticesi sömürge si-

(1) Fransızca "**kültür**" kelmesinin manasını ifade için Arap yazarları "**sekafet**" ve Türkler "**hars**" kelimesini kullanıyorlar. Biz de bu gibi kelimeleri terceme ederken Türkçe istimali takip mecburiyetinde kalıyoruz (Mütercim)

yasetinden de, Haçlı savaşlarından da, iktisadî yağmacılıklardan da ve her türlü belâlardan ve musibetlerden de fazla veyl ve helâke müncer olacaktır.

Bu ta im mesleğinin manası, müslüman gencinin küçüklüğünden göğüs tahtasına işlenecek ne bir akidesi ve ne de Kur an'ın hıfzından ve Arapça kavaidden bir nasibi olmamak ve ondan sonra da yine kendisinden müslüman olması beklemek gibi manasız bir şeydir.

Bugün Müslümanlar fikirlerin azgınlığından, ilhad gibi, ibahe gibi, itaatsizlik gibi maddî olan her şeyi kabul etmek ve manevî olan her şeyden yüz çevirmek gibi şimdiki İslam Alemi'nin mübtelâ olduğu ve son senelerde Batılıların (Frenklerin) bileğini yetişme müslümanlarda varlığına dikkat ettiğ şeylerin intişarından şikayet ediyorlar. Çok defalar Avrupa gazetelerinde, mecmualarında ve savaşı takip eden son yıllarda Şark'ı gören Avrupalı seyyahların müstakil eserlerinde okuduğumuza nazaran bugün İslam beldelerinde dinsizlik yayılmaktadır. Onlar bu zamanın müslümanlarınca görülen bu fikrî hareketi 18. asırda Avrupayı istilâ eden fikrî harekete çok benzetiyorlar.

Hollanda'da çıkan bir mecmuada okudum ki; "**İslam Âleminde bu dinsiz hareket devam etmez. Lâkin şimdilik her tarafa yaygın bir haldedir.**"

Yine **İsviçreli** meşhur yazar **(Vilyam Martin)** bu kış yaptığı **Şam** ve **Bağdat** seyahatlerinden döndüğü zaman **Cenevre**'de bir kaç defa konferans verdi. Ve bunlardan "**Bağdattaki müşahedelerine nazaran Irak gençlerini İslam Dini ile ilgisi olmadığını**" açıkladı.

Musul'da 150 seneden beri merkezleri bulunan Fransız ruhban kurumlarından birinin başkanı olup, kendisi de 35 senedir Irak'ta ikamet eden bir zat, Paris'te yaptığı bir konuşmada: "**Müslüman gençleri arasında din sevilmez oldu, dinsizlik korkunç bir şekilde yayıldı. Ve bu yüzden ahlâk o derece bozuldu ki biz Hristiyan ruhanileri, dinlerine sarılan ihtiyarları bu dinsiz gençlere tercih eder olduk.**" dedi ve sonra bu rahib, bu kötü durum karşısında Irak hükümetinin gösterdiği fazla zaaftan (dolayı) şikayet etti.

Öte yanda bütün **Mısır** halkı da, ara sıra Millet Meclisine kadar ulaşan din düşmanlığı görüntüsünden yanıp yakılıyorlar. Öyle görüntüler ki bunlar olmasa **Mısır**'ın üniversitesi düşünce hürriyeti adına bizzat bir şek ve şüphe ocağı haline gelmezdi.

Sırf **Suriye**'de kaburga kemikleri altında sür'atle sirayet etmekte bulunan bir çok dinsizlik vereminin mikroblarını taşımaktadır. Eğer Cenab-ı Hak, **İngilizlerin** ve **Fransızların** kalblerine ilham edip de onlar Arap kavminin siyasî istiklâlleri hakkındaki anlaşma maddelerini yerine getirselerdi **Suriye**'de müslümanlık müthiş bir şekilde sukût etmiş bulunurdu.

Lakin itilâf devletlerinin sözlerinde ve va'dlerinde durması, Şarklılara ve bilhassa müslümanlara fena muamele etmesi, **Almanlara** galip gelmeden önce, kuzu gibi munis iken galip geldikten sonra kurt'a dönüşmesi ve buna mümasil zalim siyasetleri, müslümanlarda gençleri de dahil olduğu halde İslamî bir hareket uyandırdı. Ve bunun kaynağı sözünde durmayan, haksızlık ve hile politikası takip eden yabancı düşmanlığı oldu. Eğer sözlerinde durmuş olsalardı, onları seveceklerdi ve onların hatın için müslümanlığı sevmiyeceklerdi. Lakin döneklik gösterdiklerinden onlara buğz ve hiddet ve İslama muhabbet ve ric'at ettiler.

Genellikle durum böyle demiyorum. Çünkü ıtlakı üzere söz söylemek caiz değildir. Fakat çoğunluk hakkında bu tasvir, **Suriye**'nin halet-i ruhiyesine cidden uygundur, diyorum. Şurasını muhakkak biliyorum ki harbin bitiminden önce namaz, oruç nedir bilmeyen, ve dinsiz prensiplere cehren kail olan **Suriyeli** İslam gençlerinden çoğu harbten sonraki **İngiliz** ve **Fransız** siyasetlerini görünce onlara rağmen namaz kılmaya, oruç tutmaya ve İslamın yüceliklerini yerine getirmeye başladılar. İşittim ki yalnız fes giyen bir takım adamlar bunun üzerine sarık sardılar. Ve ben kaniim ki farz-ı muhal olarak itilâf devletleri Araplara karşı taahhütlerinde sadık kalsalardı bu gibi adamlar onlara cemile olarak şapka giymiş bulunurlardı. Böyle bir halet-i ruhiye izdırap sebebi görünmekle beraber sahîh olarak vakidir da!

Yine bunun gibi **"Siyonist Vatan-ı Kavmisi"** felâketi olmasa **Filistin**'de şimdiki gibi müslümanlığa yapışmak görülmiyecekti. Ve o mahut İslam Devleti, **Yunan**'a galip gelip de Avrupa onunla Lozan muahedesini akt etmeseydi, orada ne dinsizlik olacaktı, ne İslam düşmanlığı sürecekti, ne de kıyafette, harflerde, kanunlarda yapılan şu değişiklikler vuku bulmayacaktı, ne de rehberlerinin hatırına bugünkü yaptıkları ve yapacakları şeylerden hiç birisi hatıra gelmeyecekti.

Evet, kimse inkâr edemez ki bu hükümet eskisi gibi gayr-ı maruf, akibetinin de nereye varacağını da bilmiyerek kalsaydı ve müttefikler bugüne kadar memleketlerini işgal altında bulundursalardı o hükümetin mahut reisi her Cum'a Mevlid-i Şerif kıraatinde hazır bulunacak ve her üç beş günde bir irat edeceği nutuklarında Arap kavmı **"milletdaşımız"**, Mısırlı **"milletdaşımız"** diyerek onları ihtiram ve ihtimamla dilinden düşürmeyecek, İslam aleminden bahs edecek, kendisinin dine yardım için, Halifeyi yabancıların elinden kurtarmak ve Hilâfeti korumak için kıyam ettiğinden bahs edecek, ve daha bunlara benzer şeylerden bahs edecek, ve daima **Şerif Ahmet Sunusi**'nin elini öpecek, onu istasyondan istikbal edecek,, **"Muharebe başladı, Buhari-i Şerif kıraat ederek imdadımıza yetişiniz.!"** mealinde **Mardin**'den çektiği telgrafı gibi telgraflar çekerek ve bugünkü reis-i vükelâsı daima **Seyyid Sunusi**'ye gelerek önünde iki saat diz çökecek ve Fatiha rica etmeden kalkmayacaktı. Evet o kavim istiklâlinden emin olmayarak şek ile yakin arasındaki salıncakta kalsaydı durumun tasvir ettiğimiz gibi olacağı müttefekun aleyh bir kaziye idi.

Bu durum o cemaate de münhasır olmayarak bu asrın Arap gençleri hakkında da geçerlidir. Demek ki müslümanlığa baskı zamanında avdet ederler. Bu umumî bir haslettir. İşte o devlet, yine bir gün büyük devletlerden biri ile harbe girse onda öyle İslam ve iman, cumalar, mevlidler, hatimler, zikirler görürsünüz ki o kadarı **Mekk-i Mükerreme**'de görülmez.

Kur'an-ı Kerîm ne kadar doğru söylüyor: "**İnsanın başına bir felâket gelince yattığı, oturduğu, kalktığı yerde hep bizden yardım diler. Lâkin sıkıntısını üzerinen atıp da kendisini rahata erdirdiğimiz zaman sanki bize evvelce sıkıntısını gidermek için bize sığınmamış gibi minnetsizce alnı doğrusuna çeker gider. Dönüp dolaşıp yine bize muhtaç olacağını düşünmiyerek hesabsız ve ihtiyatsız hareket eden müsrifleri imtihan için fena hareketleri kendilerine güzel gösterilmiştir.**" (Yunus/12)

Şu ayet-i kerîme de buna benzer: "**İnsanlar bunalınca Allah'a yalvarırlar, Ya Rab bizi bu sıkıntıdan kurtarırsan şükrünü edâya çalışan muti kullarından olacağız, derler. Lakin Cenab-ı Hak ihtiyaçlarını giderince hemen şımarmaya ve dünyayı haksız yere biribirine katarak ifsat etmeye başlarlar.**" (Yunus/22-23)

Diğer ayet-i kerîmede de: "**Üzerinizdeki bütün nimetler ve saadetler Allahtandır. Bundan başka size bir musibet gelse Allah'a yalvarırsınız. Yani kendi itirafınızla sizi felâketlerden kurtaran da yine Cenab-ı Haktır. Lakin sonra garabet ve tenakuza bakınız ki Cenab-ı Hak duanızı kabul ederek sizi selamete çıkarınca içinizden bazılarınız küfran-ı nimete vesile bulmak için gerçek kurtarıcıyı bırakıp kerameti başkalarından bilirler ve onları adeta Allah'a şerik ve rakip çıkarırlar. Ey veli-i nimetlerini şaşıranlar! Verdiğim mühletten istifade ettiğiniz kadar şımarınız. Durumunuzun vehametini ileride anlayacaksınız.**" (Nahl/53-55) demektir.

Bu manada birbirine yakın ifadelerle daha pek çok ayet-i kerîme vardır. Ve bazılarının mantuku bugün aynen müşahade edilmektedir. Kur'an-ı Kerîm'in bu mazmuna teması tekrar etmesi de insanlarda bu haletin, ve bu hasletin kesret üzere mevcut olduğuna tenbih ve işaret içindir. Yani insanlar Allah'ı yük altında ve musibet demlerinde tanırlar. İyi gün görünce azarlar, türlü hava çalarlar. İlk anda hatırlarına gelen de ya ilhad veya bilerek inkâr olur.

Ufak bir saadet ve selamet ışığının yüzlerine gülümsemesiyle halkın hemen küfür ve ilhada koşmalarının asîl illetine dikkat edersek bunu, zamanımızdaki yeni yetişmelerin İslamî eğitimden nasip alamamış olmalarından dolayı ilk rüzgarda temelsiz akidelerinin yıkılmaya amade olmasında buluruz.

On dört yaşında iken babası tarafından Avrupa'ya gönderilen, ne kavminin inancından ve ne de müslümanlığın dayandığı delil ve burhanlardan hiç bir şey bilmediği cihetle Avrupa'ya ham ürün halinde vasıl olan ve orada müslümanlığa yönelik her türlü ihanet ve hakaret anlayışı ile dimağı doldurularak kendine: **"İşte senin milletinin böyle hareketsiz, zayıf ve geri kalması hep din-i İslamın eseridir."** denilerek yetişen gençlerden ne beklersiniz? Sözüm ya bana, bu yeni İslam ordusunun nazarında İslam dinine ve İslam harsına karşı nefret ve kerahet hassı teessüs edersse şayan-ı taaccub olur mu?

Belki böyle yetişen gençlerde dine hürmet hissi kalırsa hayret etmek lâzım gelir. Hele bunların arasında bir tane fiilen müslümanca hareket edene tesadüf edilirse dünyadan mantığın kalktığına hükm olunur, yani o derece uzaklaşmış görülmeye layık olur. Şunu da söyliyelim ki biz, ilim tahsili için Avrupa'ya gönderilen müslüman çocuklarından az bir kısmı dindar kalmış veya dinde dinsiz derecesine düşmemiş olduğunu inkar etmiyoruz. Ancak biliyoruz ki böyleleri, Avrupaya gönderilmeden evvel akaid ilminden bir şey almış veyahut sağlam İslam terbiyesine malik bir ailenin evlâdı olduklarından kendilerine küçüklükten itibaren o terbiyenin sağlamlık bulması sayesinde Avrupa tesir ve tahribinden azade kalmış olanlara inhisar eder.

Şu halde kabahat Avrupa'nın değildir. O, tabii kendi terbiyesini vermek ister. O Avrupa ki eğer insafı varsa İslam Dini'nin hakikatine ait kendisinin de ilmi olmadığını ve İslam hakkında ona vasıl olan ilmin değiştirilmiş ve tahrif edilmiş olarak ulaştığını tasdik ve teslimde tereddüt etmez. Kabahat ve hata ancak küçük yaştaki evlâdını **Fransa**'ya,

İngiltere'ye, **Almanya**'ya, **Belçika**'ya, **İsviçre**'ye ve **Avusturya**'ya gönderip de vatanın istikbali için adam yetiştirdiğine kail olan İslam hükümetlerinindir. Zira o gönderilen gençler **-pek azı müstesna olarak-** akidelerine hücum vukuu ihtimaline karşı kendilerini müdafaa edecek manevî silâhlardan hiç biri ile mücehhez olmadıklarından, meşhudumuz olduğu vech ile, her muhataraya maruzdurlar.

Sonra hatanın daha büyüğü, işin nereye varacağını düşünmeden Avrupa sadmesine tahammül edebilecek kabiliyette olup olmadıklarını tetkike lüzum hissetmeden çocuklarını biribirinden görerek Avrupaya gönderen ebeveynin hatasıdır.

Avrupa tahsili görmek lâzımdır, belki zarurîdir. Özellikle tabiî ilimler, makine, iktisat, ziraat ve ticaret ilimleri hakkındaki zaruret daha ziyade geçerlidir. Lakin Avrupadan bu ilimleri almamız, dinî inancımızdan, adetlerimizden, ahlâkımızdan, zevklerimizden, kavmî ve ictimaî güzelliklerimizden sıyrılmamızı neden gerekli kılsın? Bizden evvel bizim gibi Şarklı bir millet olan **Japonlar** bu ilimleri aldılar, bu ilimlerde kudret ve maharet gösterdiler. Avrupalıların seviyesine çıktılar. Ve bir çok cihetlerinde Avrupalıları geçtiler. Lakin dinden, akideden, zevkten, meşrebten, kitabet ve edebiyattan neye malik idilerse onların üzerinde de sebat ettiler. Bir türlü anlayamıyoruz ki neden yalnız biz müslümanlara gelince Avrupa tahsili alacak olduğumuz takdirde Avrupa medeniyetinin istisnasız bütün kisvelerine bürünmek vacip oluyor? Ve böyle yapmazsak güya tahsil ve talimimiz nakıs ve ihtiyaca yetersiz kalıyor? Yine bir türlü anlıyamıyoruz ki neden Avrupanın kendisi, bu derece-i terakkiye vasıl olduğu halde Hristiyanlığı bırakmadı? Ve din onun bu terakkisine zarar vermedi?

En şaşılacak cihet şudur ki ciğer-parelerini düşünüp taşınmadan Avrupa'ya bırakıp salıveren konu edinilen babaların kendilerine bakarsanız hakkıyla müsküman, farzlarına sünnetlerine riayetkâr olmak derecesinde mümin, müttaki kimseler olduğunu görürsünüz. Ve bunların ahval-i şahsiyelerinde hiç bir itiraz edilecek cihet göremezsiniz. Ço-

cuklarının tekva, edep ve fazilet hususunda kendileri gibi olmalarını arzu etmekten de hali kalmazlar. Bununla beraber işte bu babalar da, çocuklarının istikbali, Avrupaya tahsile gönderilmelerine mütevakkıf olduğu hakkında bir kanaat hasıl olmuştur. Fulan ve fulan efendinin çocukları **Berlin**'e veya **Paris**'e veya **Londra**'ya tahsile gitti, diyerek bu babaların kalblerinde bir gayret ve bir heves ateşi alevlenir ve ondan sonra kendi çocuklarını da diğerlerinin gittiği yerlere göndermekten başka bir şey düşünmezler. Bakarsınız ki bunlardan birisi **Paris**'te tahsil görmüş çocuğu bulunmakla iftihar eder. O ne büyük saadet ve muvaffakiyettir ki çocuğunu **Avrupa**'ya gönderiyor... O çocuğun dini akideden, Arapçadan, yani kendi dilinden sermayesi sıfır derecesinde imiş. Onun ne önemi var? Bu yolculuğun ve bu tahsilin neticesi nasıl çıkarsa çıksın onun da önemi yok.

Peder namazını kılar, orucunu tutar, bazan zekâtı verir, hatta hac farizasını da edâ eder, müslümanlık hakkında hiç bir şekilde söz veya havadis işitmeye tahammül edemez. Dini yolunda canını esirgemez. Bir de hamur gibi yumuşak ve değişime istidatlı körpe çocuğunu Avrupa'ya göndererek ok yaydan çıkar gibi dininden çıkmasına önem vermez, bu, aklın idrak edemeyeceği bir tenakuzdur.

Daha garibi bu evlâddan bazıları Avrupa tahsilinden sonra babalarının nezdine avdet ederken Şark medeniyetini ve İslam harsını istihkâr, fikir ve kanaatleri ile dimağları dolmuş bulunduğundan babaları ile alay ederler. Ailelerine hakaret bakışları ile bakarlar. Onlarla din konusunda mücadele ve münakaşa ederler. Huzurlarında vahşi inkâr ve Peygamberi tekzib ederler. Ve dini akidelerinin hurafat ve esatire dayalı olduğunu yüzlerine karşı söylerler. Babanın da nihayet oğluna cevabı da: **"Biz böyle doğduk, böyle yetiştik, böyle öleceğiz. Lâkin siz istediğiniz gibi hareket edebilirsiniz."** demeye münhasır kalır.

İşte namaz kılan, oruç tutan, zekat veren müslümanın, ailesi hakkındaki siyaseti bundan ibarettir. Hayatıma yemin ederim ki evlâdını küfur, ilhad ve dinleri inkar yolla-

rına sevk eden bu babanın namazının, sair taat ve ibadetlerinin kendisine katiyyen faydası olamaz. Çocuğunu silâhsız harbe gönderen adam mazur olursa, itikat ve iman burhanı ile techiz edilmemiş evlâdını Garp diyarına gönderen baba da mazur olabilir.

Sonra, müslüman ve mütedeyyin babalar, evlâdlarının istikbali hakkında bu derece ilgisiz olurlarsa esasen dine ilgisi olmayan babaların hali nasıl olacağını artık siz kıyas ediniz. Şüphesiz bunlar çocuklarının kendileri gibi fıtrî dinsizlikle kalmasını yeterli görmediklerinden onlara, dinsizliği ilme ve delile dayandırarak sağlamlaştıracak bir hars iktisab ettirmek emeliyle tasarlayarak Avrupa tahsilini iltizam ederler.

Her halde bu babaların hepsi ve her türlüsü evlâdı için Avrupa merkezlerinden birine giderek, sonu nereye varırsa varsın, orada tahsil görmekten başka bir istikbal görmemekte mütteliktirler. Eğer bu adamlar işin gerçeğini düşünseler çiftçilikte mümarese husule getimek yahut bir sanatta maharet kazanmak veya ticaret işlerine vukuf peyda etmek, çocukları hakkında ne yapacaklarını bilmediğimiz ilimlerin tahsilinden kat kat faydalı olacağını anlarlar. Halbuki bütün sanayi de Şark memleketlerinin Avrupa'ya muhtaç olduğunu, Şark Avrupaya bir kuruşluk icraat yaparsa karşılığında oradan üç kuruşluk eşya ve emtia satıp aldığını görüp duruyorlar. Şark'ın, siyaset yönünden olmazsa iktisat cihetinden Garbın esiri olduğunu da görüyorlar. Meselâ Türkiye'nin bugünkü malî durumuna baksınlar, Avrupa'nın servetine malik olmaksızın Avrupa kılık-kıyafetini taklit ederek Avrupalılaşmak hevesi o diyarın iktisadiyatına ne kadar zarar getirmiştir.

Avrupaya makine veya elektrik veyahut dokumacılık ve bunlara benzer bir sanat tahsili için giden **Mısırlı, Şamlı** bazı gençlere rast geldiğim zaman, sırf dil ve ilim tahsili maksadıyla gelmiş olanlardan fazla hoşuma giderdi ki bu da ilim ve fenin cemiyetimize faydası olmadığından değil de sanayi, ziraat ve ticareti de ihtiva eden medeniyet ve

ümran vasıtaları arasında denge husule getirmemiz, ve her şeyde Avrupalılara uyacak isek terakki için lâzım olan ölçü dairesinde maarifi yayma kuralına raiyette de uymamız istenmiş olacağındandır.

Tekrar edeyim ki ben bu makalede itlakı üzerine hüküm yürüterek Avrupa tahsili gören gençlerin hepsinin inançsızlık ile illetli olduğunu iddia etmiyorum. Bu gençlerin içinde, istifade ettiği bilgi ile memleketine faydalı olan ve prensipleri temiz kalan gençler de vardır. Ben şunu söylemek istiyorum ki aklına ve metanetine sahip olmadan çocuğu Avrupaya göndermenin manası ona, müslümanlıktan ve din prensiplerinden kendisinde eser bulunmayan bir Avrupalı kaymağı vermektir. Böyle çocuklar, yetişmiş birer genç olarak memleketlerine dönünce ya milliyetine düşman olur, yahut onu küçük görür. Ve şimdiki İslam muhitlerinde gördüğümüz yenilik eskilik münaferetlerini ihzar eder. Sonra iki fırka arasında gördüğümüz bu münaferet, derece derece fikirlerden ellere intikal ederek kanlar akacak, ihtilâller kopacak ve hesabın üstünde fenalıklar olacaktır.

Belki bize itiraz makamında: "**Türkiye'de baştan aşağa inkılâp oldu, fakat senin korktuğun şeylerden hiç biri meydana gelmedi.**" diyenler olur. Halbuki Türkiye'de işlerin son bulduğunu ve durumun şimdiki gördüğümüz şekil üzere kurulmuş ve takarrur edeceğini kimse iddia edemez. Şimdilik Türk'ü sukûnete mecbur eden, hali hazırdaki ictimaî inkılâba razı olmaktan ziyade dahilî fitnelerle devletlerin yine Türkiye arazisine üşüşmelerine fırsat ve vesile vermek korkusu, ve acısını tattıktan sonra bin müşkilat ile kurtulduğu ecnebi esaretine yeniden düşmek endişesidir. Bir de Türkiye'de güç ve takat bırakmayan sürekli savaşların yorgunluğu üzerine ele geçen şu rahat ve sukûnet durumunu muhafaza için seslerini çıkarmıyorlar, dişlerini sıkıyorlar: "**Bu böyle kalmaz, sabrın sonu selamettir.**" diyorlar.

Hülâsa biz müslümanlar tahsil ve talim anarşisinden dolayı büyük telakki içindeyiz. **Ve bu uyumsuz tahsil ve talim sebebiyle İslam aleminde ve onun bizzat kendi ev-**

lâdı arasında öyle fitneler, öyle kargaşalıklar olacak ki yıkıntısı yabancı istilâsını geçecektir. Çünkü Frenk işgali altında bulunan İslam beldelerinden zamanın geçmesi ile, sabır ve sebat ve akılcı hareketlerle bu ecnebi gölgesi çekilecektir. Lakin dahili hastalıklardan kurtuluş olmayacaktır. Şunu iyi bilelim ki bütün tabiat ilimlerinde derinleşmek ve sonsuz derecede maddiyata sarılmakla beraber harslarını, üzerinden 19 asrı aşkın bir zaman geçen dineri ile 30 asrı aşkın bir zaman geçen dil ve edebiyatlarına bina eden, ve o yeni ilimlere ait aşırı düşkünlük ve ihtirasları, bu eski şeylerini muhafaza etmelerine mani olmayan gelişmiş milletlerin eserine iktifa etmedikçe bizim için fevz ve felâh yoktur.

Lozan: Şekip Arslan
Mütercimi: Mustafa Sabri
Hamiş:

Balkanlarda, bilhassa Batı Trakya'da oturan müslümanlar, Arapçadan terceme ettiğimiz bu mühim makaleden İslam alemine ait bir çok şeyler öğrenecekleri gibi İslam aleminin her tarafında ilim tahsili için önemli miktarda çocuklarını gelişmiş Batılı başkentlerine gönderen zengin müslümanlar bulunduğunu da öğrenerek onların gerek servetlerini ve gerek çocuklarının ilim tahsili uğrunda para esirgememeleri gibi kendilerinde bulunmayan meziyetlerini kıskanmaya lüzum görmedikten başka kendi hallerine şükr edecekler ve diyecekler ki: Bizim çocuklarımızı tahsil ve talim için Garp merkezlerine göndermeye paramız yoksa da ihtiyacımız da yok. Bizimkiler Türkiye'den esen yenilik havasına ağızlarını açarak, okumadan dinsizlik elde edebilirler. Evlâdlarını ilim tahsili zımnında dinsiz yapmak için büyük masraflar ihtiyarı ile uzak beldelere gönderen babalar gibi ilmin mübarek adını kirletmeden cehalet içinde yoğrulmuş olarak bu maksada vasıl olmakta bulunan bizler kendimizi daha mes'ud sayabileceğiz. Bir buçuk cahil **Kemalist** gazete ile bir gençler kulübü bizim muhitimizde maksadı temine kafi geliyor da artıyor. Biz şimdiye kadar

çocuklarımızın kendileri şöyle dursun, muallimlerinin bile hangi mektebte veya medresede tahsil görmüş olduklarını arayıp sormak zahmetine düşmedik. Medrese tahsilinin modası geçmiş, mektep tahsilinin de modası bize gelmemiştir. Latin harfleri hevesiyle eski yazılarımızı da zayi ederek iki harf arasında büsbütün ümmî bir hale gelirsek daha kârlı çıkacağız. İki çeşit yazılı alaca gazetelerimizle fesli, şapkalı ve kasketli rengârenk insanlarımız ve camilerde kasketlerini tersine çevirerek palyaço kıyafetleri ile cemaat safları arasına karışan yenileşme örneklerimiz terakki dünyasına şan verecek bir haldedir. Hülâsa bize gerek eski ve gerek yeni tarzda ilim tahsilinin lüzumu yoktur. Çocuklarımızı ne kadar okutsak "**burada benden başka okumuş yoktur.**" diyerek **sabık Şeyhülislâm**'a muydan okuyan ve sahtekârlık ispat eden **İskeçe**'nin **Himmetli** nahiyesinden **Aziz Efendi** kadar okutamayız. Ve daha ziyade talim ve terbiye iktisap ettiremeyiz. M.S. **(Yarın, sayı: 66, 23 Haziran 1930, sh: 1-3)**

TÜRK ASRİLİĞİ VE ARAP MEDENİYETİ

(Lozan'da Şekip Arslan başkanlığında ilmi bir heyet tarafından yayınlanan **"Le Nation Arab"** adlı Fransızca mecmuadan terceme edilmiştir/Yarın)

Bilindiği üzere Ankara, Avrupa asriliğini almakta bağnazlık gösteriyor. Şapka, dans, latin harfleri, İsviçre medenî kanunu, İtalyan ceza kanunu kabul olunmuş, mazi ile ilgi kesilmek derecesinde ileri gidilmiştir. Söylendiğine göre Şark musıkisine de müsaade edilmemektedir. Hatta alaturka yemek pişirmenin bile tamamen Garp pişirme usulü arasında Arap isimlerinden alınmış olan **Ali Rıza, İsmail Hakkı, Hüseyin Kâzım** ilh... gibi Türk isimlerinin bundan sonra **Jan Jul, Marsel, Ksaviye, Vilyam, Maks** ve saire gibi **Lâtin** veya **Cermen** isimleri ile değiştirilmesi tasavvurları ileri sürülmektedir. Demek oluyor ki **Kemalist Türkiye,** ilim, sanat, kanun ve nizam sahasında Batılı maarifi almakla yetinmiyor, ictimaî tabiri ile, tırnaklarının ucuna kadar Avrupaî olmak istiyor. Bu cümleden olmak üzere, mazi ile tamamen alâkayı kesmek için, Türk Tarihinin de okutulmaması düşünüldü. Artık herkes Türk Tarihinin **Mustafa Kemal**'den başlamasını, Türkiye'yi Asya'ya bağlayan olaylardan bahs olunmamasını istiyor. Bir taraftan da bu teşebbüs güç görüldüğünden, Türkiye'nin esasen Avrupaî bir devlet olduğu, Asya'dan hiç bir şey almadığı iddia edilmek tarzında tarihî ve coğrafî hakikatler ile oynanılarak müşkilâtın çözümüne soyunuldu. Nitekim **Türkiye Hariciye Nazırı Tevfik Rüştü Bey,** iki sene evvel **Cenevre**'de **Silahlanmanın Sınırlandırılması Konferansı**'nda (1928'de) - kongrenin konusu ile hiç ilgisi olmadığı halde- Türkiye'nin

malî nokta-i nazarından daima Avrupalı bir devlet olduğunu Türk Tarihi'nin isbat ettiğini söyledi. **Kemalist Türkler** gelecekte Avrupalı olmakla kanmayarak, mazide de öyle olduklarını arzu ediyorlar. Tarih için ne kötü bir hal!... Onlar **Japonya** tarzında yenilenmeyi meselâ Avrupa ilimlerini tahsil ederek, çağdaş fenleri kabul ederek, fakat esas itibariyle Japon kalmak tarzında yeniliği anlayamıyorlar. Hayır! **Kemalist Türkler** maziden hiç bir iz bırakmayacak köklü bir inkılâp meydana getirmek istiyorlar.

Onlar, doğum anları, Ankara hükümetinin iktidar mevkiine geldiği tarihten başlayan yeni kuşak olmak emelindedir. Türkiye'deki yenilikçi ilerlemelerine ait bu sözler doğru mudur? Türk milletinin latin harflerini o kadar çobuklukla kabulü doğru mudur? Bu inkılâp girişiminden beri Türkiye'de işlerin bu derece ideal bir şekle girdiği hakikat mıdır? Biz Araplar bu meselelere müdahale edecek değiliz. Türkler serkest bir millettir. Cesurdurlar. Hareketlerini müdriktirler. Onların büyük çoğunluğunun bir azınlık diktatörlüğüne mahkûm olduğu bize taallûk etmediği gibi, bazı Avrupa muhabirlerinin durumu gül gibi göstermesine rağmen, duruma vakıf olanların Türkiye'de hüküm sürdüğünü bildirdiği malî buhrandan da bahsetmek bize düşmez. Yine böylece, Türkiyedeki kültür buhranını tasvir etmek, orada yayın alanında iki üç gazete kaldığını, onların da hükümet tahsisatı olmadan çıkamadığını söylemek ve saire ve saire de... bize ait değildir. Bunlar bizim yetkimiz dışında kalır. Bize kalan hepsinin, Arap(lar) aleyhindeki kötüleyici beyanat ve tezahüratına iştirak etmediğini memnuniyetle gördüğümüz Türk halkının kuşatıldığı zorluklara galip gelmesini, ve mes'ud ve müreffeh olmasını temenni etmekten ibarettir.

Bu mes'elenin asıl konusu şudur: **Kemalistler,** içinde o kadar sahtelikler ve çocukluklar bulunan zikri geçen yeniliği kabul ettiğinden beri her fırsatta Arap harsını, Arap medeniyetini, Arap tarihini... hülâsa Arap ve Müslüman olan her şeyi hırpalamayı kendilerine vazife edinmişlerdir. Ne-

zakete ve bizzat hakikate aykırı olan bu hareketlere lüzum kalmadan da Avrupalılaşmak hususundaki kararları hoş gösterilebilirdi. Lakin **Ankara, Hristiyan Avrupa**'ya, İslam ve bütün Şark ile münasebetini kesmekte samimi, hakikî ve kat'î olduğunu isbat etmek istiyordu. Böle olursa Avrupa kendi insanlarını(ailesi)dan imiş gibi Türkiye'yi sinesine bastıracak. Tam siyasî bir propaganda. Bu efendiler, **Taymis, Tan, Le Journal, De Deba, Le Journal de Cenevé** gibi bazı Avrupa gazetelerinden bir G., bir N., bir V. gibi muharrir ve yazarlarını kendilerine bend ederek Türkiye'nin İslam ananeleri üzere devamındaki mazarratı ve bunların terki gerekliliği hakkında neşriyatta bulundurdular. En kaynak bir ders olan Arapça, Avrupa'nın en büyük üniversitelerinde okutulduğu bir zamanda Türkiye'de ilga edildi. Ve daha garip olarak para cezası tehdidi altında henüz Türk arazisinde yaşayan yarım milyon Arap, ana dilleri ile konuşmaktan men olundular.

Yeni Türkler, Arap harsının Türkiye'den ad ve izlerini kaldırmaya giriştiler. Fakat bütün bunlar Arap etkisini söndürmeye kafi gelmiyecektir. Biz, bunu bir maceradan başka bir şey saymıyoruz. Hiç şüphe edilemez ki adı geçen muhabirler, Avrupada **Kemalistler** hesabına adi propagandadan başka bir şey yapmış olmuyorlar. Ve ekseriya her parçadan yeni bir tarih demiri dökmeye çalışan bazı Türk aydınlarının diktesi altına yazıyorlar. Genellikle latin harsına mensup olan bu muhabirlerini bizzat müşteşriklerin bile bilemedikleri **(Şeriat)**ın bütün tafsilâtına ve teknik terimlerine vakıf olmaları ve **İstanbul**'dan veya **Ankara**'dan gönderilen bu muhabir mektublarını okuyanların, bunların propaganda muhteviyatındaki maksatlara velev sun'î bir parmak ile dokunabilmeleri imkan haricindedir. Çok muhtemeldir ki bu muharrirler, arzu olunan **(Tez)**leri izah ettirmek üzere kendilerine memnuniyetle ihzar edilen olayların doğruluğuna kani bulunuyorlar. Fakat, ancak Arap dilinde derin ilim sahibi ve İslam hukukuna tam bir vukuf sahibi olanların anlayabileceği o muhtelif meseleleri tamamen

araştırabildiklerini kat'iyyen iddia edemezer. Beş altı senеden beri biz gerek İslam ve Araplık hakkında ve gerekse umumî bir tarzda Şark hakkında en hayalî fikirleri ihtiva eden bu kabil pek çok makaleler gördük. **Kemalistler** aynı propagandayı tabiî **Anglo-Sakson** ve **Cermen** aleminde de tecrübe ettiler. Fakat nazar-ı dikkate asıl çarpan şurasıdır ki Almanlar bunlara aldanmadılar. Zira hemen üç seneden beri en ciddî Alman gazeteleri, yeni Türkiye hakkında öyle derin tetkikat neşr ettiler ki, ne maddî ve ne de manevî nokta-i nazardan Türkler hakkında övünülücü değildir. Bu makalelerdeki meslek isbatının, mevzu-bahs latin muharrirlerinin hayalî tasvirleri ile tammen zıddiyet halinde bulunduğnu müşahade ettik. Her memleket menfaatine uygun bulduğu propagandayı yapmakta serbesttir, denilebilir. Evet, gerçekte öyledir. Fakat Şark hakkında fena malûmat almış olan bir Garp halkını o kadar cür'etkârca suistimal etmekte serbest değildir. Bu mühim mevzu üzerinde okuyucularımıza tamamen durumu izah edebilmek üzere bazı misaller irad, ve oyun çok sürdüğü için sonuna kadar susmaya muvaffak olamadığımızdan dolayı da özür dilemek istiyoruz.

"**Türk milleti ve yeni kurumları**" adı altında **Monsieur N.** Ankara'dan "**Journal de Deba**"ya yazıyor:

"Bu ani değişim nasıl vücuda geldi? Yeni yapının dayandığı esası muhakeme edebilmek için bu meseleyi saklamaya lüzum vardır. Türk alemi, Almanya'dan başka her tarafta derin mechuliyetler içinde kaldığından tavzih elzemdir de. (Jurnal dö Deba muharririnin burada hakkı var. Onun içindir ki Almanya'da Türk asrîliği hakkında ihtiyatlı davranıyorlar.) **Aynı itikatta olmaları bahanesiyle Türkler,** (Harra, Hamada, Néfouz) **gibi lâv, taş ve kumdan ibaret olan çöl Arapları ile, bazı mezhebleri, tedâvisi kabil olmayan bir halde gerici olan** (Felemenk)**'e tabi Hindli müslümanları karıştırılıyorlar. Her şeyi yorulmaksızın yapmak mülâbesiyle, İslam ve dolayısıyla Türkler hakkında atalet mütearifesi teessus etmiştir.**

Halbuki Türkler, Arapların zihniyet mazariyelerine en fazla isyan edenler, bedevîlerin ayırıcı vasfı olan Samilere ait nakiselere racî tefrikalara en ziyade zıt mizaçtakiler arasında sayılırlar."

Bazı Türk okumuşlarının telkin ettiği bu satırlarda ne kadar hayal ve tahrîf bulunduğunu isbat etmemize müsaade buyurulsun. Evvelâ şurasını söyliyelim ki **(Deba)** muhabiri, ne aslı **(Néfoud)** olan **(Néfouz)**u, ne de **(Harra)** ve **(Homada)**yı bilir. Bilgiyi ona yanlış telâffuzleriyle birlikte veren Türklerdir. Maamafih işte o **Harra, Hamada** ve **Néfoud**'un Arablarıdır ki İslamdan evvel de,sonra da dünyanın en parlak medeniyetlerinden birini meydana getirdiler. Avrupanın hiç hatasız bir kopyası olmak, Garp medeniyetini seyyiatına varıncaya kadar iktibas etmek isteyen asrî Türkiye: Araplar, medeniyet bahsinde bu derece muhmel bir halde mevzu-bahs edilebilir mi? Edilemez mi? Yine bunu aynı Avrupa'ya, tabii Araba karşı da,Türk'e karşı da yabancı bulunduğundan, tarafsızlığında şüphe edilemiyecek olan Avrupa'ya müracaat ederek öğrensin! **Harra** gibi volkanik havalide veya çöl üzerindeki **Néfoud** hudutları üzerinde sakin bulunmak; Arap kavmi gibi zeki bir milleti, medenî, medeniyete kabiliyetli olmaktan ve bu dağlık ve çöl içinde arzın en şirin ve münbit beldeleri arasında anılan şehirlere malik olmaktan men edemez. Nitekim **Harra**'nın yanı başında çok adamların bilmemesine rağmen **(Medine)** gibi en gönül aldatıcı bir bahçe bulunmaktadır. Yine böylece **(Havran)** civarında diğer **(Harra)**'nın yanı başında **(Şam)** şehri vardır ki, bu beldenin letafeti hakkında tafsilat vermek icap etmez, sanırız. Geniş çöller ihtiva eden Arabistan yarımadasında **Yemen** ve **Necid** gibi, **Anadolu**'nun herhangi bir sahasından daha münbit ovaları ve hayrete şayan dağları bulunan havali mevcuttur. İşte o yarımadada **Himyerilerin, Sabîlerin Suriye Bedevilerinin eski medeniyetleri ve çölün ta ortasında (Palmir)** gibi ilk zamanların en latif beldesini tesbit ettiler. Bugüne kadar azameti taklit bile edilebilerek devam eden **"Baalbek"**de çöle bitişik bir yerdedir. **Yearach; Mukayyis, Umman, Petra, Me-**

dayın gibi son ikisi kayalar içinde kesilip inşa edilen beldeler hep o çöl adamları tarafından tesis edildi. Orta çağlara asırlarca **(Paris)**lik eden **Bağdat**, o **Abbasî** başkenti de aynı çöl adamları tarafından bina edilmişti. **Cordane, Séville, Tolède, Gırnata, Fas, Merakeş, Kahire...** ilh. de pederleri, aynı çöllerin bedevî nesillerinden olan hep o adamlar tarafından inşa edildiler. Babası bedevî olanın medenileşmesi kabil değildir, denildiği içindir ki, **Almanın** babası da barbar olduğundan, **Macar**'ın babası da **Atilla** olduğundan medenileşemediler değil mi? Medeniyet ve kabiliyet sadedinde **Sami** ırkını istihfaf etmek çok garip ve gayrı adil olmaz mı ki; **(Tyr)** ve **(Kartaca)**nın sahibi olan **Fenikeliler, Samidirler. (Ninova)** ve **(Babil)**in yapıcısı olan Mısırlılar **Samidirler.** Bu kadar mümtaz olan **Yahudiler** de **Samidirler.** Bu nokta bize **İstanbul**'da çıkan günlük bir gazetede **(Cemal)** imzasıyla yazılan bir makalede, **Cezayir**'deki Arap mahallesinden nefretle bahs olunurken bütün Arap şehirleri hakkında kullanılan kötümser tasvirleri ve bilhassa **Suriye** beldeleri için, Arabın medenileşmedeki kabiliyetsizliği (!) malum olduğundan onlar da daha yüz sene geri kalacaklar, denilmesini hatırlattı. Zavallı muharrir unutmuş ki, **Suriye** ne kadar geri olursa olsun **Anadolu**'ya yine üstün bir vaziyettedir. Eğer bu tenkitler bize **Paris**'te veya **Berlin**'de oturan bir adam tarafından gelmiş olsaydı, biraz anlayabilirdik. Fakat bir Ankaralı yoldaştan geldiği için mesele değişiyor. İşte bu ders, komşularımıza tenkit edecekleri zaman biraz düşünmeleri için inşaallah yardımcı olur.

Arabların nazariyat zihniyetleri dedikleri, bütün ileri milletlere mahsus olan felsefî inkişaftan başka bir şey değildir. Bu nazariyeler, en **"realist"** milletlerde de vardı. Felsefe, tahakkuku işi kuvvetli ve şiddetli bir dimağa ve derin bir hakikat duygusuna dayanan en büyük medeniyetlerin kurucusu olmaktan ne Arabları ve ne de diğer Samî milletleri men etmemiştir. Arablar, müsbet ilimleri bilmemekle itham edilemezler. Zira **(cebir)**i icat eden onlar, arzın mihverini riyaziye ile ölçen(de) onlardır.

Bedeviler, çadırda yaşayan ve mevsime göre yer değiştiren kabilelerdir. Lakin içlerinde bedevî kısmı bulunan yalnız Arablar değildir. Bu tür halktan Türklerde daha fazla vardır. Ve Anadolu, Türkmen denilen Türk bedevileri ile doludur. Türkmenlerin Arap bedevilerinden bir farkı varsa o da Arap bedevileri daha zeki ve daha kabiliyetli olduklarındandır. Biz, bunları söylemekle, bazı **Kemalistler**'in tahrîf ettikleri hakikatı tesbîte çalışırken, Türklerin izzet-i nefsini yaralamak istemiyoruz. Bizim Türklerle her şeye rağmen zail olmaz yakınlıklarımız vardır. Diğer taraftan öne sürdüğümüz fikirlerde bütün Avrupa tarihçileri ve sosyologları müttefiktirler. Biz bu konuda, görüşlerine bütün noktalarda iştirak etmiyerek, sözü en büyük Türk muharrirlerinden **Celâl Nurî Bey**'e bırakıyoruz. Mümaileyh diyor ki:

"Biz harbten başka bir şeyden hoşlaşmadık. Bizde imar fikrî yoktur. Savaşlarımız birer ordugâha benzer. Bütün inşaatımızda hep "muvakkat" kokusu vardır. Osmanlı milletine gelince; o, kelimenin hakiki manasıyla Türk değildir. Belki müdeaddit ırklardan mürekkeb bir halitadır ki, Osmanlılık bu imtizaç sayeside güzelleşmiş ve halis kanlı Türklüğün yontulmamışlığı üzere kalmamıştır."

Evet, işte bu yazar, matbuat ve hatta cihan tarihi üzerine şimdiki **"sansür"** konulmadan önce nakl ettiğimiz satırları yazabiliyordu. Şimdi artık diktatörlük, fikrî faaliyetlerin bütün şubelerini kaplamıştır.

Muhabirlerin mektublarından iktibas edilmiş bir örnek daha:

"Tatar ve Turan hukukçuları, Peygamberin sünnetine hürmetkâr olduklarını te'yidden farî' olmadılar. Fakat bir taraftan da daha serbestçe açıklamalar ortaya koyabilmek üzere, hakikatte kitap ve fikir itibariyle birbirinin gayrı oldukları halde zahirî kurtarmak için ahkam-ı esasiyede müttefik oldukları ilan edilen ve bir takım sahte an'aneler icat ederek haricen ve mahsusen burunlarını alimane tenkitler içinde dolaştıran dört mezhebi taklît ediyorlardı."

Bu efendilerin kendilerine verilen bilgiye göre yazdıkları, belki her millette çeşidi mevcut olan bir sınıf hocalar hakkında doğru düşebilir. Fakat İslam hukuk ve İslam fukahâsı hakkında asla tevafuk edemez. Nakli yapma ve onu sahih olarak kabul ettirmek kadar zor bir şey yoktur. Gerçekte sahte nakiller icat etmek fena bir adım olmuştu. Lakin onlar, çabuk anlaşıldılar ve haklarında bir çok eser telif edilerek bir cümlede red ve cerh olundular. Diğer kaynakları mevsuk olmadığından "**zayıf**" adı altında toplanan bir sınıf nakiller de varsa da bunların hiç birisi kanun mahiyetini haiz değildir. Kaynakları epeyce müsbet olmakla "**Hasen**" tabir edilen bir diğer tür vardır. Bunlar kanun olabilmek için eshab-ı mahsusenin oluşması şarttır. Ancak o sebebler uyumun çıkarına dayanmalıdır. Yalnız Kur'an ayetleri ve ashab-ı kiramın Peygamberden işiterek rivayet ettikleri meşhur hadislerdir ki kanun mahiyetini haiz olan İslam hukukunun esasını teşkil ederler. Kur'an ayetleri arasından da mezhep ve itikada taalluk edenlerle dünyada ve cismaniyete mütedair olanları tefrik etmek gerekir.

Mezhep ile alâkası olmayıp da medeni maddelere taalluk edenlerde şer'i Nebî edâ olunduğu gibi sabit değildir. Böyle meselelerde teşri' icap ettiği zaman nazar-ı itibara alınacak gaye ammenin menfaatıdır. Kendilerine ima edilmek istenilen ve sahaları gayet geniş ve münkeşif olan **Mezahib-i Erbaa**, ana meselelerde müttefiktirler. Aralarında varlığından bahs edilen ihtilâf ise, dinen yasak değil, belki bilâkis rahmetin kendisi sayılmıştır. Zira, her hangi bir meselede mezheblerden birinde müsait fikre tesadüf olunamazsa o zaman diğerine müracaat edilir ve bu suretle mü'minin bizzat şeriattan uzaklaşmasına meydan verilmez. Hz.Peygamber "**Ümmetim arasındaki ihtilâf nazar-ı rahmettir.**" buyurdular. Mezahib-i erbaa şeriat işinde ammenin menfaatine ve mahallî adetlere tevfik esasını kabul ettiler. Herkes bilir ki İslam hukukunun esası dört kaynağa istinat eder. **Kitap, sünnet, icma-ı ümmet, kıyas-ı fukahâ.** Eğer biz bu meseleleri tamim edecek olursak bu ba-

histe kocaman eserler yazmak lâzım gelir. Biz burada, hakkımızdaki eski bâtıl fikirleri aldıkları enti-püften malumat ile bir kat daha güçlenmiş olan o gazete muharrirlerine şurasını göstermek istiyoruz ki imal ettikleri **(tez)** doğru değildir. Kendilerini tekzib edemiyecek adamlara hitab ettiklerini sanan bazı Türk okumuşları artık ne hakikatlere ve ne de münakaşası kabil olmayan olaylara hürmet etmez olmuşlar. Tabiatıyla Ortaçağdan ve hatta şu asırda Hristiyanlığın arz ettiği sukûnet ve hareketsizlik İslamî mehafilde mevcut ise de, bu durum hiç bir zaman İslam şeriatının bir fakih nazarında yeni zamanlara intibakını temin edecek elastikiyeti haiz olmadığını ifade etmez. Sabık Osmanlı imparatorluğunun **(Mecelle)** adı verilen **Medeni Kanunu**, ilk sayfalarında yalnız **Hanefî Mezhebi**'nin değil, dört mezhebin ahkâmına nazaran kabul edilmiş külli kuralları havidir. Bu kurallar, en geniş ve parlak müdevvenata hadim olabilirler. Bu umumî kural ve ibarelerin hiç birisi ne ilmî hakikatlere aykırı tek bir kelime ihtiva etmemekle dinî kitablar içinde mümtaz olan **Kur'an-ı Kerîm**'e, ne de cahil bir hocanın değil, hakiki bir müctehidin geniş bir ihata ile anladığı gerçek sünnete aykırı değildir. Uydurulmuş nakillerin de mürevvicleri olabilir. Lâkin hakiki nakiller, Avrupa'nın **-Ankara oradan iktibasta bulunmazdan evvel-** yürürlükte bulunan muhtelif yeni kanunlarına hukukçular tarafından esas ittihaz edilmişlerdir. **(Deba)** gazetesi muhabiri tarafından da tasdik edilen bu hadise isbat ediyor ki; Kitap ve sünnetin münevver müfessirleri, yalnız yeni icablara tatbik ettirerek kıymetini bilmekle kalmıyorlar, belki bu intibakı İslam hukukunun umumî prensiplerine de muvafık buluyorlar. Büyük bir İslam şeriatçısı: **"Ammenin menfaatı nerede ise Allah'ın dini oradadır."** dedi. **Goldzier** ve saire gibi bir çok Avrupalı müşteşrik, İslam Şeriatı konusunu tetkik ve tetebbu'ettiler. **(İmam-ı Maverdî)**nin mütercimi **Kont Ostrorog**, İslam hukuk felsefesine dair eserler terceme etti. Diğer meşhur müellifleri de zikre gerek görmüyoruz. Türkiye'nin son asırlardaki gerilemesinde zaruret sebebiyle siyasî, tarihî, millî, hayatî ve idarî esaretini görmek istemeyen bazı

Türk münevverlerine itimat ederek Avrupalı muhabirlerin öne sûre getirdikleri delillerin çürüklüğünü ve verdikleri bilgilerin yanlışlığını anlamak için o kişilerin eserlerine müracaat etmek kifayet eder. Şimdi o aydınlar, bütün sorumluluğu vaktiyle kabul ettikleri İslam Şeriatına ve Arap harsına yükleterek hareketsizliklerinin kabahatını bunlarda görmek istiyorlar. Adamlarına göre, eğer bu kanun ve hars olmasaymış, şimdi onlar bütün milletlerin önünde bulunacaklarmış. Ee pek alâ, işte bundan sonra bol bol vakitleri var!..

Evvelce umran eserleri ile o kadar büyük olan Arablar da bir çok milletler gibi inhitata yüz tuttular. Eğer Arabın gerileme sebeblerini tetkîk edecek olursak, hemen her amilden (alınan) o sebebleri, bütün **Arabistan**'ı... **Türk** beldelerini ve **Acemistan**'ın mamur medeniyetlerini tahrib etmiş olan ve esilları **Türklükle** birleşen **Moğolların** tarihinde, misli geçmemiş ve akılları hayrete düşüren istilâlarında buluruz. Son asırlarda Arapların uğradığı akamet, atalet ve gerilik de dahil olmasına rağmen bu kavmin asıl gerileme sorumluluğu, geniş ölçüde her halde Araplardan başkalarına tevecciih eder.

İslam Şeriatını ve Arap harsını sorumlu çıkarmak kolay gibi görünürse de, keyfe göre istenilen meseleyi tadil etmeyecek derecede tarih beliğ ve müşkülpesenttir. **Kemalistlerin** aksini iddia etmesine rağmen, Avrupayı asırlarca titreten Türk askerî nüfûzu, bütün şehametini Osmanlı camiasında toplanan İslamî güçlere borçludur. **Ankara Türkleri** ve onların propaganda uşakları, Türk asriliğini geniş geniş överek **Turan**'dan gelecek menfaatlere kaside okuya dursunlar, lâkin hiç bir zaman şahidi tarih olan ve sayısız takdirkârı ve müdafileri bulunan Arap medeniyetini çürütemiyeceklerdir.

Dinsiz Yeni Türkiye, bir harbe girsin de, eski an'aneperver ve dindâr Türkiye gibi kendini müdafaa edebilecek midir, o zaman öğrenecektir." **(Lozan/Le Nation D'Arab'tan: Yarın, sayı: 63-64, 28 Nisan/15 Mayıs 1930, sh: 3 ve 2) Mütercimi: İbrahim Sabirî) (★)**

(★) Yazının mantıkî akışı ve fikir üslubû, Mustafa Sabri'ye yakınlık ifade etmektedir. (SA)

ASYALI DEĞİLLER!

Bu başlık ile, **Emîrü'l-Beyan Şekib Arslan Bey Efendi**'ye ait olmak üzere Arapça "**el-Ahbar**" refik-i muhteremimizin 3 Nisan (1928) tarihli sayısında, okuduğumuz başmakaleyi önemine binaen aşağıya alıyoruz:

"Silahlanmayı sınırlama kongresi adı ile Cenevre'de bir kongre toplandı. Bu toplantıya Rusya ve Amerika gibi, **Cemiyet-i Akvam**'a dahil olmayan devletler de davet edildi. Kongre azası toplanıp müzakereye başladıktan sonra Rus murahhas heyeti başkanı **Litovinof** bu müzakereye Türkiye'nin de iştirakini teklîf etti. Teklîf kabul olunarak Türkiye de davet edildi ve oradan da **Hariciye Vekili Tevfik Rüştü**'nün başkanlığı altında bir heyet geldi. Bu suretle kongre'de yer alan **Tevfik Rüştü** müzakere esnasında, Türkiye'yi kongreye davet ettiren Rus murahhasının fikirlerine destek çıktı.

Mümaileyhinin bu hareketinde tenkide şayan bir şey görmüyoruz. Özellikle Rusların teklîfi makul idi ve sulh taraftarlığı davasına diğer müraî devletlerin tekliflerinden daha mülayım idi. Çünkü o devletler silahlanmanın sınırlandırılması arzusu ile kendilerini sulh dostu gösteriyorlar ve hakikatte ne ihtiraslarından, ne fütuhatlarından, ne de henüz feth etmedikleri memleketler hakkındaki sui-niyetlerinden hiç bir şey fedâ etmiyorlar. Onların silahların sınırlandırılmasından maksadı, kendilerini mutlak bırakarak diğer devletleri bir takım bağlar ile bağlamaktır...

Tevfik Rüştü, Litovinof'u desteklemekte yalnız da değildi. Çünkü kendisine nisbetle siyasî mevkii ve nüfuz tesiri çok yüksek olan Alman murahhası **Kont (Burilsbury)** Rus teklîfini daha şiddetli bir açıklıkla savunmuştu.

Buraya kadar bir şey söylemeye hakkımız yok. Lakin **Tevfik Rüştü** bununla yetinmeyip, elli tane devletin temsilcileri arasında bulunmasını fırsat bilerek Şarklılıktan da

sıyrıldı. Halbuki Türkiye'nin Asyalı ve Avrupalı olması, kongrenin konusu ile hiç ilgili bir mesele değildi. Lâkin Ankara ricali ve özellikle **Tevfik Rüştü** Asya'dan ilgisini kesmekle Avrupalıların teveccühunu çekmeye çalışmakta hiç bir fırsatı kaçırmazlar. Bu **Tevfik Rüştü**'nün bir kaç ay evvel bazı Avrupa gazete muhabirlerine:

"Bizim ne Şark ile, ne Şark milletleri ile, ne Müslümanlıkla, ne İslam ilimleri ile münasebetimiz yok. Onlardan bütün alâkamızı kestik, kendilerini tanımıyoruz." diye açıkladığını gazeteler yazdı.

Coğrafyası, tarihi ve her şeyi Şarklı olduğunu söyleyen bir Şark devletinin Hariciye Nazırı, istihfafı ve belki ihaneti ifade edecek bir şekilde Şark İslam milletlerinden yüz çeviriyor. Halbuki bilhassa Hariciye Nazırları, dillerine pek ziyade sahip olarak kelimeleri iyice tartarak söylememek ve en küçük milletlere bile dokunacak sözlerden kaçınmakla mükellef adamlardır. Lakin Şark, **Türkiye Hariciye Nazırı**'nın ağzına pek kolay gelmiş, münasebetli münasebetsiz her fırsatta oradan ilgisini kestiğini ilan ediyor. Bu kongrede de kalktı dedi ki:

"Biz Asyalı değiliz. Çünkü (Bosfor) Asyayı Avrupa'dan ayırmaz, belki Avrupa'ya bağlar. Türk milletinin bütün tarihi bu coğrafi hakikatı isbat eder. Ve bizim büyük Reisimiz Gazi Mustafa Kemal'in yapmakta olduğu büyük ıslâh şiemleri Avrupa ile Türk milleti arasındaki harsî ve medenî bağları teyit ederek tarihî gerçek haline koymuştur. Bu yönün bizim için zaruri bir esas olduğunu takdir ederek istiklâlimizi temine muvaffak olan Reisimiz, durumumuzu erişilmeyecek derecede metin ve emin bir şekle soktuğu cihetle artık kuvvetimize güveniyoruz. Ve nefsimize hürmet etmeyi biliyoruz. ilh."

Bunu böylece söyledi. Halbuki bu konuya dair ondan kimse bir şey sormamıştı. Kongrenin müzakere ettiği meseleler arasında da böyle bir şey yoktu. Fakat o, Avrupalılara yaltaklanmak istiyordu. Bütün hareket çizgisi ile bu noktayı takip ediyordu. Teşekkür olunur ki Türkiye'nin kuv-

vetile övünürken adeti vech ile dört beş sene sonra memleket nüfusunun 45 milyona ulaşacağını söylemedi. Evet, Türkistan Tatarlarının Anadolu'ya muhaceretleri ile nüfusun çoğaltılmasına yardımcı sağlıklı tedbirler alınması sayesinde Türkiye nüfusunun beş senede 13 milyondan 45 milyona çıkması tarzındaki hurafeciliği bu defa da tekrar ederek, muhtelif devletlerin murahhas heyetlerini güldürmek istemedi. **Türkistan Tatarları**'nın Anadoluya muhacereti gibi ancak Ankara ricalinden bazılarının muhayyilesinde yer bulabilecek olan ve daha önce **Tevfik Rüştü**'den işitilen hurafe, dinleyenleri çok güldürmüştü.

Her ne ise bu defa da Avrupalılık, Asyalılık davaları ile, kongrede Avrupa devletlerini teşkil eden murahhasların hürmetini kazandığına ihtimal vermiyoruz. Böyle iddialarla ne Avrupalıların Türkiye'ye sevgisi artar, ne **(Musolini)** merhamete gelerek **Antalya**'ya, **Menteşe**'ye göz koymaktan vaz geçer, ne **Yunan** intikam fikrini bırakır, ne **Bulgar** ilk fırsatta **Edirne**'yi geri almak arzusundan feragat eder, ne **Fransa Kilikya**'yı unutur, ne İngiliz böyle sözlere aldanarak Anadolu'nun bağrında bir **Kürdistan** kurulmasını tasavvurdan sarf-ı nazar eder.

Sonra, şurasına hayretteyiz ki Türk milletinin baştan başa tarihi göz önünde iken Türkiye nasıl oluyor da Asyalı olmuyor? Türk milletinin tarihi isbat eder ki **Osmanoğulları** bütün **Balkanları, Macaristan**'a, **Polonya**'ya, **Basarabya**'ya, varıncaya kadar istilâsı altına aldı, **Viyana**'yı muhasara etti. Fakat kendileri Asyalı idi. Osmanlı devletinin tarihi isbat eder ki 1877'deki Rus muharebesine kadar bu devlet, Avrupa kısmında 20 milyon teb'aya malikti. Öyle iken Avrupalılık iddia etmemişti. Şimdi Avrupa tarafında ancak bir milyon kadar nüfusu kalan Türkiye nasıl Avrupa devleti olabilir? Acaba tarih ve coğrafya insanın, istediği gibi tahakkum edeceği memluk malı mıdır? Hangi Şark veya Garp tarihi Türkiye'nin Asyalı olmadığına delalet eder? Ve hangi coğrafya Edirne vilayetinin asıl ve Anadolu'nun ayrıntı olduğunu gösterir.

Evet, Şarklılardan ilgilerini keserek **Frenkleşmek** istiyorlar ve bunu kurtuluş yolu sanıyorlar. Avrupalılık heves

ve çekicilğinin onlarda fazlasıyla mevcut olduğu müsellemdir, ve lakin bu halin kendilerini Avrupa düşmanından kurtaracağı müsellem değildir.

Asrî ve müterakkî olmak için **Asya**'dan, **Şark**'tan ve bunlara benzer vasıflardan yüz çevirmek gerektiğine gelince; Türkler ne kadar ilerleseler **Japonlar**'ın derecesine erişemezler. Böyle iken bir defa de **Japonlar**'ın **"Asyalı değiliz."** Yahut **"Şark milletlerinden değiliz."** dediği vaki olmamıştır. Belki orada Asya ve Şark milletlerini cem' ve tevhit maksadıyla kurulmuş bir cemiyet bile vardır.

Tevfik Rüştü'nün öyle milletler arası bir toplantıda Türkiye adına söylediği söz, bütün Asya milletlerini nefret ettirir, fakat bir tane Avrupalıyı bile cezb ve imale etmez. Çünkü Avrupalılar tarihi de çoğrafyayı da bilirler. O sözlerin boşuna bir yaltaklanma olduğunu da bilirler.

Mustafa Kemal, Ankara'da kıyam ederken irad ettiği nutkunda **"Biz yüz milyon Türk'üz. Yüz milyon da Arab kardeşlerimiz var."** dediğini unuttu galiba! Evet, o nutuklar, **Yunanlılar**'la muharebeleri son bulmadan önce idi. Lakin ne de olsa söylendi ve gazetelerde zabt ve tescil edildi. Acaba **Mustafa Kemal**'ın o zamanlar öğünerek intisap ettiği yüz milyon **Türk**, yüz milyon **Arap, Avrupa milletlerinden mi idi?**

Biz necib Türk milletinin büyük çoğunluğu itibariyle Türkiye hariciye vekilinin ağzından mükerreren sadır olan bu gibi soğuk açıklamalarından müteessir olacağını takdir ediyoruz. Lakin böyle adamların: "Nefsimize hürmet etmesini öğrendik" demeleri doğru olduğunu söylemek istiyoruz. Çünkü vatanını ve aslını inkâr edenler nefislerine hürmet etmeyenlerdir./Cenevre, 24 Mart **(Yarın, sayı: 21, 11 Mayıs 1928, sh: 3-4)**

AYAK UYDURMAK MECBURİYETİNDEYİZ!

Hir ictimaî kitle pek doğaldır ki zamanın akış tarzına adımını uydurmak zorunluluğunu duyar. Lakin bu zorun-

luluk kendisini ihtiyaçların şiddetiyle uygun olarak hissetirse kitle yavaş sanılacak bir hareketle yüce hedeflerine doğru ilerleyebilir. İhtiyaçların giderilmesi hususunda lâzım gelen mücadeleler milletin azmi, iradesi, seciyesi üzerinde olumsuz etkiler yaparsa hareket durur.

İşte hayat kanunları ile, ahiret akideleri arasındaki mücadele o vakit başlar.

Bugün görüyoruz ki pek berbat bataklıklar ve ölüm tehlikelerinden ibaret olan taassub sahralarına geniş berzahlarla birleşen dinlerin manevî etkisi altında kalan bütün milletler hiç bir ilerleme izi gösterememişlerdir. Şark milletleri, bütün Asya, bu iddianın hakikatı isbat eder.

Çünkü sanayi uygarlığı ihtiyaçların ürünüdür. Dinlerin etkisi altında kalan Doğu milletleri karşılaştıkları ihtiyaçları temin ederek def etmek çaresine katlanamazlar. Onların azimleri, iradeleri, seciyeleri hayat için ciddî mücadele edecek her türlü hasletleri artık dumura uğramıştır.

Zaten dinlerin de kuruluş sebebi hemen hemen maddi ihtiyaçları temin ile def etmek değil, onu duyurmamakla def etmekten başka bir şey değildir. Bu tıpkı iradesine hakim olamayan bir adamın üzüntü, etkilenme gibi şeylerden kaçmak için onları unutmak ihtiyacı ile içkiye sarılması gibidir. Tabiî doğrudan doğruya merkez sikletini ruhtan alan bu manzume, hayır, şerr, kazâ, kader, irade-i cüz'iyye, külliye gibi bir çok, fakat birbirinden ayrılması imkansız itikatlar koymakla insanlığın benliğini istilâ eder. Bunun neticesi olarak her kişi dünyaya ait bağını günden güne kaybederek ahirete ait bir aşkın heyecanları içinde, bir afyonkeş durumu ile sürüklenir durur. Kuruluş maksadı bu nokta olduğu için her din de bu suretle çalışmıştır.

Manevî akîdelere dikkat edilirse bu pek çabuk anlaşılır. İnsanlar da bu anlayışların etkisi altında muhafazakâr ve adem-i teşebbüs sahibi olurlar.

Bir millet maddî ihtiyaçlarını bizzat temin edebilmek seciyesini kazanmaya başladığı günden sonra taassub nazariyelerinin hükmü halkın benliğinde bir misafir durumunda kalır. Hayata ait fikirlerin ilerlemesi ile uygun olarak ahirete ait anlayışlar da yerlerini kaybederler.

Lâkin bu nisbet bir ahenk altında ilerleyemezse o vakit inkılâplar kanlı olur. Kan çok vakit cemiyet malzemesinin suyu gibi kullanılır. Ahirete ait akideler yerlerini terk etmedikleri gibi ihtiyaçlar bütün şiddetiyle, kendisini duyurursa meydana gelecek olan baskı bu iki yönden birisini mutlaka yıkacaktır. Fakat, ekseri zamanlar galip gelen maddiyattır.

Bu noktaya gelir gelmez memleketimizde mutaassıp muhafazakâr şahsiyetlerin bakışlarını çekmek isteriz. Bir defa **Asya**'nın ve **Amerika**'nın bir kısmı müstesna - dünyanın her milleti bizden milyonlarca fersah ileride bulunuyor- artık hissediyoruz ki dünyayı unutmak için konulmuş olan kanaatlerle dünyada yaşamak imkanı yoktur. Eğer böyle imkan kabul edersek gelişmiş milletlerin gösterecekleri bir lokma ekmeğe karşı birbirimizi çiğneyerek koşmaklığ mız ve bir bahçeci beygiri uyumluluğu ile sürekli olarak çalışmaklığımız, fakat başkası için çalışmaklığımız lazımdır. Buna ise hayat demek azabtır. Bugüne kadar nasılsa bu bozuk yolda başkalarının çıkarı için sürüklendik, fakat artık anlıyoruz ki yaşamak mutlaka didinmeye, mücadeleye dayanmaktadır. Karşımıza çıkan şiddetli ihtiyaç dalgaları azmimize irademize olumsuz etkiler yaptığı gün kendimizi her türlü hak ve hayattan mahrum bulacağız. Hiç kimsenin vicdanî kanaatine karışmıyor, ve karışmak da hakkımız olduğunu iddia etmek istemiyoruz. Fakat bu kanaatler, vicdanlarda kalmalı, bu kudsiyet fidanlarının etrafını çirkin taassub dikenleri sarmamalıdır. Bir sarık, bir şapka, bir keman nâmesi için memlekette dinsizlik, imansızlık meselesi çıkaran hocalarımız artık her türlü hadiseyi soğuk kanlılık ile karşılamak lazım geldiğini unutmamalıdırlar. Zaman bizi kendisi ile beraber sürüklüyor. Biz de o akıma ayak uydurmak mecburiyetinde bulunuyoruz. Bu sür'atın azalması için çaba ayanlar, akımın önüne geçmek isteyenler her şeyden evvel bilmelidirler ki kendileri ezileceklerdir. Lakin ayaklarımız altında kalacak olan binlerce, milyonlarca(engel)lerin cesetleri de bu akışın sür'atine zerre kadar etki etmiyecektir.

İctimaiyatın tarihi meydandadır. Emeli yaşamak olan ve bu hususun her ne suretle olursa olsun sağlanmasına çalışmayı gözüne almış bulunan bir milletin nelere kadir olduğunu orada görmek mümkündür. Şapka meselesine, dünya (işlerinin) dinden ayrılmasına itiraz edenler, medeniyet kanunlarını kabul etmek istemeyenler pek açık bir şekilde aldanacaklardır.

Tabiatın kanunları, kahvehanelerin, halvethanelerin dedikoduları ile, yahut bir kaç şuursuz hareketin etkisiyle kıymetlerinden soyutlanmıyacak kadar kuvvetli ve zorludurlar.

Ne kadır yazık o kafalara ki akıntıların önüne geçmek, hadisenin akışına muhalefet etmek gafletinde bulunuyorlar. **(Mehmet Hilmi, Yeni Adım (sermuharriri), numara: 3, birinci sene, 16 Teşrinievel 1926, sh: 1) İskece (Kisanti)**

GÜMÜLÇİNE MÜFTÜLÜĞÜNDE AZİLLER VE TAYİNLER

Gümülçine'nin tayin edilmiş müftüsü **Nevzat Hoca**'nın azl edilerek yerine **Hacı Ahmet Efendi** isminde birisinin tayin olunduğunu bundan önceki sayılarımızın birinde yazmıştık. Bu münasebet ile müftüler hakkında bir şeyler yazmak vazifesini hissediyoruz.

Herkes biliyor ki **Gümülçine**'de bugünek kadar müftülük eden **Nevzat Hoca** en büyük din memuru olduğu gibi memleketin içinde en büyük tefrikanın da müsebbibi olmuştur. Zamanın gereklerinden olan bir çok şeyleri bu adam taassubunun, sahip olduğu köhne zihniyetin içine sığdıramamış, bütün gençleri ihtiyarları birbirine düşüren sebebleri hazırlamış, onları faal bir hale sokmuştur.

Bütün hocalar gibi bu azl edilmiş **Gümülçine müftüsü** de **Türklük** aleminde meydana gelen yenilik inkılâblarını hazm edememiştir. Bu hazımsızlığını da yine bütün hocalar gibi ortaya çıkarmış, kendi karşıtlarına kâfir, taraftârlarına özü bütün müslüman nazarıyla bakmıştır. İşte bu sebebten **Gümülçine** halkı keşmekeş içindedir.

Türklük alemindeki yeni fikirlere, iyi hareketlere körükörüne muhalefet eden, sanki bu kuvvetli akımın önünde durabileceğini ümit eden bu zavallı hoca, milletten değil, hükümetten aldığı yetki belgesi ile Türklüğe aleyhdâr bir çok icraatı yapmıştır. Ve yapmak istemiştir. Onun bu milleyete, terakki ve yeniliğe hayatını **Türkiye**'den **Batı Trakya**'ya firar eden **Türklük** düşmanlarının yüzlerine tebessümler serpmiştir. Onun için son zamanlarda bütün kaçaklar **müftü Nevzat**'ın etrafında toplanmışlar. Bu şuursuz **Hoca**'yı teşvik ile takdir ile bu kara yola sevk etmeye uğraşıyorlardı. **Batı Trakya** içindeki kaçakların, **Yüz Elliliklerden** kaçan hocalara kadar her **Türklük** düşmanının **Gümülçine**'de kendisine bu yudum ekmek bulabilmek ümidi, bu **Hoca Nevzat** ile yine ona benzeyen iki hocanın onlarca ümitli ve emelli icraatından ve arzusundan doğuyordu. **Yüz Elliliklerden Mustafa Sabri**'nin çıkardığı "**Yarın**", yine Yüz Elliklerden **Çopur İsmail Hakkı**'nın çıkardığı "**İ'tilâ**", **Karaferiye'li Hasan** isminde bir kaçağın "**Balkan**" adındaki gazeteleri bugün kara kalbli Türk düşmanları bulunduğu kanaati ile **Gümülçine**'ye yerleşmişlerdir. **Batı Trakya**'da, **Türkler** arasında Türklük düşmanı şahısların bir yudum ekmek bulabilmeleri iyi değildir, hiç şüphesiz fenalığın daha büyüğü ise **Gümülçine** gibi **Türk**'ü bol bir muhitte böyle milliyetini inkâr eden, anasına kurşun atan şahısların bulunmasıdır.

Bugüne kadar **Gümülçine** halkının, gençlerinin nazar-ı dikkatlerini çektiğimiz gibi, mebuslarının dikkatlerini çektik. Kaçakların gazetelerine beyanatta bulunan, şapka meselesini bir türlü sindiremiyen ve sindirmek istemeyen **Hafız Galip Efendi**'nin şimdi azl edilmiş **müftü Nevzat Hoca**'nın tekrar tayini için çalıştığını işitiyoruz. Kendisine teessüfler ederiz.

Şapka giydiği için bir şahsı babasının mirasından mahrum etmeye kalkan ve mahrum eden, karısını boş düşüren ve bunlara benzer acayiblikler yumurtlayan ve bütün Türk düşmanlarını etrafına toplayan bir **Hoca**'nın tekrar ta-

yini ile uğraşan bu mebus efendiye düşen en kıymetli vazife müftü ve cemaat seçimleri hakkını hükümetten istemek ve bu suretle millete bir iyilik etmektir.

Müftü Nevzat'ın yerine tayin edilen adamın ne kıymette, ne kıratta bir şahsiyet olduğunu tabii bilmiyoruz. Onun hakkında henüz bir şeyler yazmayacağız. Fakat şu kadar kayd edelim ki, biz, milletin kuvvetine dayanmayan mevkie gelen cemaatlerden de, müftülerden diğer komisyonlardan da iş bekleyemeyiz. Zira bunlar milletin değil, tayin eden gücün adamıdırlar.

Şu kadar zamandan beri **İskeçe**'de, **Gümülçine**'de cemaat azl edilir, yerine başkası tayin olunur. Müftü değiştirilir, diğeri tayin olunur. Komisyonlar atılır, yenileri getirilir. Fakat bütün bu karışıklıklar **Batı Trakyalı Türkler**'e hiç bir hak vermez. Aksine her gelen cemaat, gideni, her gelen müftü kendinden bir öncekini aratmaktadır. Jurnalcilik, tezvirat yapmak, halk arasına nifak ve tefrika sokmak hep bu makamlara ve suretle gelen kimselerin yegane icraatlarıdır.

Halbuki memleketimizde müftülük tarafından yapılacak pek çok şeyler vardır. Dinî işlerimizde kat'î olarak bir ciddiyet kalmamıştır. Şer'î mahkemeler artık bizim ihtiyaçlarımıza kifayet etmiyor. Onları ya değiştirmeli, yahut biraz akla yakın bir hale sokmalıyız. Evlenmek, ayrılmak, miras, eytam ve saire bütün bunlar bizim için çözümü gereken sorunlardır. Ne **Gümülçine**'nin, ne **İskeçe**'nin, ne de bütün dünyanın bu tarzda idare edilen eytamından, evkafından hiç bir hayır gelmez. Binaenaleyh meseleleri bu türlü düşünmeliyiz. Bugün iki tayin edilmiş müftünün elindeki eksik, eski, bir kara manzumenin içeriği ile kos-koca bir millet nasıl idare olunur. Bilhassa o müftüler de iş adamı olmaktan ziyade partilerin, hükümetin adamı olur, vazifeleri nifak ve tefrika saçmak olursa!..

Gümülçine müftüsünün azl ve diğerinin tayini meselesinde, demek istiyoruz ki, dünkünün evvelki günkünden, bugünkünün dünkünden ayrılabilmesi **-bu şartlar içinde-** pek de ümit edilemez. İşin en iyisi reylerimizle gelmemiş

olan bu adamları bu makamlardan tutup atmalı, kendi seçtiklerimizi oturtmalıyız. Zira, kaçaklara etmek bulmak, halk arasına nifak sokmaktan başka bir iş yapamayan bu adamlara ne lüzum vardır? (**Mehmet Hilmi, Yeni Adım,** ikinci sene, numara: 129, 27 Haziran 1928, sh: 1, İskeçe/Kisanti. "**Cumhuriyet'te, hakim kanun olmalıdır.**" vecizesi ile, bu gazete, kendi çizgisini şöyle niteliyordu: "**Siyasi, ictimai, iktisadi Türk gazetesidir.**")

SON CEVABIMIZ

Geçen haftaki "**İ'tilâ**"da 150'lik listesine ait sulifadesini ve müftülük, müderrislik meselelerinde cemaat-ı hazıraya taraftar olarak **Şevki** ve **Hacı Yakup Efendiler**'e muarız bulunması yüzünden evvelce aramızda başlayan münakaşa sadedi ile hiç münasebeti olmayan **M.İzzet** imzalı uzun bir tecavüzname gördük. **(Yarın)**daki, adı geçen münakaşanın **Şeyhülislam-ı sabık Mustafa Sabri Efendi Hazretleri**'nin kalemi ile idare edildiğini farz ve iddia eden imza sahibi sekiz on sütunluk hakaret ve hücumunu **Mustafa Sabri Efendi**'ye tevcih etmek küstahlığında bulunuyor.

(Yarın) gazetesinin sahibi ve sorumlu müdürü, üzerinde yazılı olan **H.Fehmi**'dir. Yani benim. Açıkça başka bir imza ile yazılmadıkça gazetenin bütün münderecatı kanunen ve hukuken ve münhasıran bana ait, ve hukuk-i akt, âkide râci iken farz ve iddia esasına istihat ile gazetenin münderecatından kendilerine husumet tevecuh etmeyen herhangi bir zata sorumluluk atf etmeye kalkışmak kadar gülünç bir cehalet tasavvur olunamaz. Yazık ki bu cehaletle bulaşık şecaatı gösteren mecnun, **Gümülçine**'de dava vekilliği ile iştigal ediyor. Yok yok örf ve kanun sınırını bu derece aşan kara cahil dava vekili olamaz, adi bir arzuhalcidir. Çünkü benim gazetemin münderecatına kızıp da **Şeyhülislam Efendi**'yi mahkemeye davet etmek ne kadar

gülünç ve duyulmamış, olursa böyle bir davayı kamuoyu önünde dermeyan etmek de o derece komik bir cinnet a'lameti sayılır.

****

Bütün dünyanın hükümet ve basın kanunlarının bana izafe edeceği bu yazıları ben yazmıyormuşum da **Mustafa Sabri Efendi** yazıyormuş. Bana çok görmüş desem, hakaret-namesinde cahil diye tavsif ettiği **Müşarünileyh**'e de çok görmesi lâzım gelir. Nasıl ki **Müşarünileyh**'in gazetemde neşr olunan şiir hakkında idare-i kelâm ederken: "**Şair olduğunu bilmiyorduk, başka şiirini görmedik.**" diyor. **(Yarın)** belki bana ait yazıları **Mustafa Sabri Efendi** yazdığı gibi, Müşarünileyh de belki o şiiri başkasına yazdırmıştır. **İzzet Efendi** de bu hakaret-namesini belki sarhoş bir tulumbacıya yazdırmış.

Şimdi bu, ne söylediğini ve kime söylediğini bilmeyen akılsızlık sarhoşu adam: "**Ben karşımda Mustafa Sabri Efendi'yi isterim de isterim.**" diyerek tepiniyor ve bu suretle karşısına çıkmış veya çıkacak farz ettiği **Müşarünileyh**'in gölgesine havladıkça havlıyor.

(İttilâ) allamelerinin **(Yarın)** ile aralarında açılan mübahase ve münazarada düştükleri müşkilâtın içinden çıkamayınca mevhum ve farazîyelerden çare aramaya, husumet tevecculh etmeyen kapıları çalmaya kalkıştıklarını gören ve münazara adabını bilen okuyucu, bu hale şaşıp kalmıştır. Mübahese meydanında **(Yarın)** kendilerini sıkıştırdıkça bahisten bahise atladılar, olmadı. Konu dışında iftiralara atladılar, olmadı. Şimdi de muhatabtan muhataba atlamak hevesine düştüler. Aciz ve çaresiz mızıkçılar, nereye gidiyorsunuz? **(Yarın)**ın sözlerine cevap veriniz! Ve hiç olmazsa haddinizi biliniz!..

Mustafa Sabri Efendi, ağzı bozuk arzuhalci **İzzet Efendi** ile mübahese ve münakaşaya tenezzül etmez. O, ilim ve kalem kudretini **Ahmet Mithatlar, Hüseyin Cahidler, Manastırlı İsmail Hakkı Efendiler, Abdullah Cevdetler, Cenap Şahabeddinler, Lütfi Fikriler, Süleyman Na-**

zîfler, **Haşim Nahidler**'e mübahese ederek Türkiye'de ve hariçte hâlâ hayatta olan yüz binlerce muarızın malumu olduğu üzere hepsinde galip gelerek cihana tanıttırmıştır. Bu saydığım birinci tabaka meşhurlardan hiç birisi mübahese esnasında Müşarunileyh'e cehl isnat etmek gibi hürmetsizlikte bulunmadıktan başka, meşhur edib **Cenab Şahabeddin Bey**'le **"Peyam-ı Sabah"** sütunlarında cereyan eden **"Teaddüt-i Zevcat"** münakaşası arasında edib-i Müşarunileyh'in, muhatabı ve münazın **Mustafa Sabri Efendi** için: **"Daha sakalları yeni çıkmaya başlayan genç bir hoca olduğu zamandan itibaren gönlümün Şeyhülislâm'ı idi."** diye yazdıklarını, arzuhalci **İzzet Efendi** gibi hizmet ve fazilet inkârcılarından başka, kadir-şinaslar unutmamışlardır. **İzzet Efendi**'nin hezeyannamesinde **Mustafa Sabri Efendi**'ye rakip gibi gösterdiği kişilerden edib ve meşhur mücahid **Refik Halid Bey** de mütareke devrine ait yazıp neşr ettiği **"Mine-İbab ilel-Mihrab"** isimli eserine muhalefetin ve **Ferid Paşa** kabinelerinin yegâne değerli rüknü **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi** olduğunu tasrih eder.

Meşrutiyetin ilânından sonra İstanbul'da bütün ulemânın iştirakiyle teşekkül eden **Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye**'nin yayın organı olan **"Beyanü'l-Hak"** ilmî mecmuasının başından sonuna kadar baş yazarlığını idare etmiş bulunan **Mustafa Sabri Efendi** besbelli böyle bir vazifeyi **İzzet Efendi** tarafından isnat olunan cehaleti (!) ile idare etmiştir.

Bütün bu kıymet ve fazilet vesikaları, dikkat sahiblerinin hafızasından, arzuhalci **İzzet Efendi**'nin kıymetsiz hatırı için silinip gidecek mi sanıyorlar? Hele mağfur ve mağdur şehid **Ali Kemal Bey**'in hemen hergün denilecek derecede sık sık bir tekerrürle **"Peyam-ı Sabah"**ın baş sütunlarında **Mustafa Sabri Efendi Hazretleri**'nin fazl ve kemaline karşı gösterdiği hürmet ve tutkunluğu da acaba merhum ile ve geçmiş zaman ile birlikte öldü gitti mi, dersiniz?

Mustafa Sabri Efendi'nin **İttihat ve Terakki** ile **Kemalizme** karşı bitmek ve yorulmak bilmeyen mücahedesi-

ne ve bu hususdaki eğilip bükülme kabul etmeyen hizmet ve faaliyetine gelince, bunu **İskeçe**'deki **İslam Lisesi** müdürü **Ali Vasfi Efendi**'nin hocası bulunan meşhur ulema ve muhaliflerden merhum **Dehri Efendi**'nin bir sözü ile anlatmak kifayet eder. Merhum; **İstanbul'da belli başlı anmaya ve saymaya değer bin on iki (1012) muhalif vardır**, dedikten sonra **on iki kişinin isimlerini sayar ve bin**'den sorulunca; **o da Mustafa Sabri Efendi'dir**, derdi. **Dehri Efendi** ölmüş ise de bu sözü merhumun ağzından işitenler sağdır.

İlk devirde **Mustafa Kemal**'i **İslamiyet** ve **Hilâfetin** kurtarıcısı sanan Mısır Arabları, Mısır ulemâ ve udebası ile, **"Ehram"** ve **"Mukattam"** gibi büyük gazeteler üzerinde kendi dilleri ile kalem mücedelesine girişerek muhalefeti ve **Halife Vahidüddin**'i gurbet aleminde, hasta efrat ve ailesinin başında savunan ve hakkıyla onları ilzama muvaffak olan, daha sonra bu meselelere dair **Beyrut**'te **"en-Nekîr alâ münkeri en-ni'me min ed-din ve'l-hilâfet ve'l-ümmet"** adı ile Arapça koskoca bir eser neşr ederek, muhalefetin haklı dâvasını ve **Kemalizm**'in daha sonra meydana çıkan lâ-dinî maksadını İslam alemine üç dört sene daha evvel (1923-1924) tanıttıran **Mustafa Sabri Efendi**'den başka bir adam daha varsa göstersinler. **İzzet Efendi** o Arapça kitabı okumaktan bile acizdir.

Hülâsa **Mustafa Sabri Efendi** kadar hem dinî mücahede ve hem siyasî mücadeleyi cem'eden ve hükümette onun kadar muhalefetin elinden tutan bir Türk din ve devlet adamı yoktur. Onu sevmeyenin ya dini, ya muhalefeti veyahut tryneti bozuktur. Onun için siyasî düşmanları dinî bir adam **(Klerikal)** diyerek ulemadan olduğunu başına kakmaktan başka bir üstünlük sebebi bulamazlar. Ve böyle söylemekle de dinin siyasetten ayrılması gibi dinsizliğin ve **Kemalizm**'in, müslümanlığa göre en bâtıl ve en muzır bir prensibini kabul ettiklerini göstermişlerdir.

Şimdi bizim burada ancak bazılarını sayabildiğimiz şu müsbet, delilli vesikalar karşısında arzuhalcı **İzzet Efendi**'nin **Mustafa Sabri Efendi** hakkındaki sebebsiz, senetsiz ve münasebetsiz, tıpkı jurnal masalı gibi uydurma söz-

lerinin sokak dedikoduları derecesinde bir kıymeti olacağına elbette okuyucu dikkat eder. Lehte ve aleyhte böyle şahsiyat meseleleri ile biz, gazetemizin sütunlarını hiç işgal etmeyerek ve bilen bilir, diyerek bunları kamuoyunun iz'anına terk etmek isterdik. Lâkin ne yazık ki Trakya müslümanları, vaktiyle Türkiye'de cereyan etmiş fırka münakaşaları arasında **Parmakkapı** külhanbeylerinin, takım teşkil ederek, eski **(Yeniçeri)** kazanı yerine tulumbacı sandığı kaldırdıklarına ve **Ferid Paşa** hükümetlerinin başarısına engel olmakta **İttihatcılar** ve **Kemalciler** kadar zimedhal olduklarına, hasılı maziye ve tarihe karışan kepazeliklere vakıf değillerdir. **M.İzzet**'in "**İtilâ**"da attığı naralar hep o zaman, müfrit **Parmakkapı** fırkasının, **Mustafa Sabri Efendi**'nin başkanlığı altında kurulan **Mutedil Hürriyet ve İtilâf Fırkası**'na karşı yaptığı şamataların zamanla geçmesi ve mekanın ihtilafından feyz ve cesaret alan düşmanın derdi ve muzevvir yansımalarıdır.

.....

İlk defa **İstanbul**'dan **Mısır**'a iltica ettiği zaman, **Mustafa Kemal**'in henüz dinsizliğine vakıf olmadıklarından, gayretini güden Arapların, **Şeyhülislam Efendi**'ye şeref veren hakaretlerinden kinaye olarak **İzzet**'in hezeyanmamesinde: "**Unutmayınız ki Mısır sizi, üzerinize yaş hayvan gübresi atarak karşıladı.**" demesi de jurnal hikâyesinin gevelenmesi gibi meseleyi iyi anlatmadan efkâr-ı umumiyeden yankesicilik yapmaktı. Muhalif geçinen hayasıza bakınız ki muhalefetin Şeyhülislamına karşı yapılan **Kemalist** şamatalarından şevk ve lezzetle bahs ederek kamuoyunu iğfal ile, bu hadiseden **Müşarünileyh**'e bir ar ve hacalet payı istihracına sevk ediyor. (1).

Sonra, **Mısır**'da şöyle olduk, **Mekke**'de oturamadık, **Romanya**'da oturamadık, tarzındaki muhazeler ve itham lar nedir? Tekrar etmek lâzım geliyor ki hakikaten **İzzet** sen utanmaz şeymişsin! Bu sözlerin: "**İyi adamlar olsaydınız Türkiye'de, memleketinizde otururdunuz.**" diyen **Yeni Adım**'cının sözlerinden ne farkı vardır?

(1) Şimdi, **Mısır**'ın bu yaş gübreli hikayesini, **Yeni Adım**'cı da **Mustafa Sabri Efendi**'ye karşı ağzına sakız yapmış, çiğniyor. Ve ağzından aldığı "**İtilâ**" reflkuna içinden teşekkür ediyor.

Özetle, bundan sonra yazacağınız yazılara ben de cevap vermiyeceğim, **Şeyhülislam Efendi** cahil olsun, siz "**İ'tilâ**"cılar alim olun. Din mücahidi olan, Ramazan'da İslam mektebinin dershanelerinde alenen oruç yiyerek müslümanların evlâdını talim ve terbiye eden, din mücahidleri; İslam ulemasına ve **Şeyhülislam**'a softa, yobaz ve şakku'l-İslam diyerek hakaret eden; ahiret, cennet, cehennem, sırat, hulle donu, hürmet-i hamr, mi'rac-ı Nebevî gibi İslamın itikat ve mukaddesatı ile istihza edici manzumeler neşr eden yeni sistem din mücahidleri!

Bu noktada şüpheniz ve bize bir diyeceğiniz kalmaması için o manzumenin şer'î icabını ilgili makamlardan açıkça soralım:

Gümülcine ve Meriç müftüleri faziletlü efendilerden açık istifta:

(**İ'tilâ**) gazetesinin 69 numaralı sayısında münderiç "**Ey Hocam!**" başlıklı manzumeyi, ulemadan bir zata tariz ve taarruz maksadıyla münderecatını kabul ve iltizam ederek neşr ettikleri gibi 83 numaralı nüshasında da içki gibi manzume diyerek, mezkur manzumenin sayısız şer'î ahkâma karşı saldırısını tasvip etmekte ısrarlı olan "**İ'tilâ**" gazetesi yayıncı ve yazarlarına din mücahidi itlakı ve hatta Müslüman itlakı sahih ve caiz olur mu, beyan buyurula?

Hasan Fehmi

Lâhika:

Şeyhülislam Efendi'nin, yeni Türkiye'deki dinsiz, vahşî ve behimî inkılâblardan müteessir olarak Türklükten istifa ettiklerine dair gazetemizle neşr olunan ve her taraftan büyük takdirlerle karşılanan manzum şaheserleri hakkında **M.İzzet**'in çirkin yakıştırmaları var: Merkum, şiirin vezin ve kafiyesini beğenmiyor, sabık hanedan-ı saltanata ait tenkidi ve Türk milleti aleyhindeki ithamları, ahlâkî ve dinî bir suç sayıyor!

Vezin ve kafiye meselelerinde **İzzet**, benim kadar bile fikir beyan etmeye yetkili olmadığı cihetle, bu noktayı dik-

kate almayarak, diğer siyasî ve dinî noktalar hakkında görüşlerini almak üzere **Efendi Hazretleri**'ne müracaata lüzum gördüm. Ve meseleyi arz ettim. Buyurdular ki:

-**Mevcut Hanedan-ı Saltanat** hakkındaki serzenişin, hiç bir suçlamadan çekinmiyerek, hakayik-i ahvalin, her noktada doğrusunu söylemek ibtilâsından, ve hastalığın bazı taraflarını gizleyip de Türkiye'ye ait hicranları tamamen ağlayacak olan bir şiirin eksik yeri kalmamasını arzu etmekten ileri gelmişti. Memleketteki zalim hükümetle mazlum milleti, ikisini birden itab ve muahezeye müstahak gösterirken, bugün de dünkü gibi lâkaydi hayatı yaşadıkları inkâr olunamayan **Hanedan-ı Saltanatı**, bundan istisna edemezdim. Edersem, haksızlık ve adaletsizlik olurdu. Maamafih bu meseleyi ileride uzun uzadıya tetkik ve teşrih edeceğim. Şimdilik şiirde bu kadar söyledim. Ve söylerken, bulandırdığım suda balık avlamaya çıkacak böyle hulûskarlık özentilerinin de, başka kanaat taşıyan ciddi ictihat sahiblerinin de bulunabileceğini bilerek söyledim.

Bunlardan birinci kısmı teşkil edenler arasında, millet ve saltanat hanedanı gibi biri asrî, diğeri tarihî en büyük kuvvet tanınmış iki dayanak noktası bularak bana hücum etmek fırsatını bu manzumede gafletle kendilerine vermiş olduğumu zannederek ve meselenin hak ve hakikat cihetine önem vermeyen sinsi hasımlarım vardır ki onlar; doğruyu söylemek için gerekirse bütün dünya halkından ayrılmayı kabul ve tercih etmek itiyatında bir adam olduğunu unutarak asıl kendileri gafiete düşmüşlerdir.

Manzumede **Türklük ve milliyet davalarının** red ve takbîhini kendisinde pek aykırı bir hareket sayarak şiddetli tevbîhe layık gören bu muteriz de galiba öteki gazetenin sahibi gibi; **"Asabiyete davet eden bizden değildir. Asabiyet üzere kitalde bulunan bizden değildir. Asabiyet üzere ölen bizden değildir."** tarzındaki pek çok eser ve hadisle İslam'da kavmiyat davasının merdut ve yasak olduğunu bilmiyor. Meşhur İslamda kavmiyet davasının merdut ve yasak olduğunu bilmiyor. Meşhur İslam yazarı

A'yandan Babanzade Ahmet Naim Bey-Efendi'nin bu konuda mühim bir eserini on, on iki sene evvel "**Sebilürreşad**" neşr etmişti.

İslamî ilimlerle münasebeti olanlarca malumdur ki İslam tarihinde, İslamî devrin karşıtı **Cahiliyet** devridir. Çünkü İslamiyet, insanlara ilim getirmiş, ilmi emr etmiş, Cahiliyet devrine son vermiştir. Ne yazık ki dinlerine karşı küfran-ı nimet eden bugünkü seviyesizler Müslümanlığı cehalet kaynağı sayarak din dışına çıkmakla ilim arıyorlar. İşte milliyet davası da avamı cezb edebilen ve ilim ehline yakışmayan bir dava olduğundan hadis-i şeriflerde bizzat Cenab-ı Peygamber Efendimiz tarafından buna cahiliyet davası adı verilmiş ve Müslümanlar bundan men ve tahzir edilmiştir. Müslümanlık gayretiyle milliyetimi istihfaf ettiğim için beni ayıplayanların bu gibi İslamî esaslardan büsbütün habersiz oldukları anlaşılıyor.

İslam'da kavmiyet davası olmadığındandır ki eski Müslüman Türklerin ilm-i halinde; "**Din ve milliyet, ikisi birdir. Yani milliyet, dinden ibarettir.**" diye kabul edilmiş idi. İtirazcının, taraftarlığına özendiği **Henedan-ı Saltanat** bile, **Osmanlı Hanedan-ı Saltanatıdır.** Türk hanedan-ı saltanadı değildir. Yani Türklük camiasını onlar da devlete esas olarak kabul etmemişlerdir. Şer'an mezmum ve işin aslında ibtidaî ve gayr-ı medenî duygulara dayalı olan bu kavmiyet ve milliyet davasına bizde fazla olarak önem veren **İttihatçılar**'la **Kemalistler**'dir. Mu'teriz bilmiyerek onların nazariyesini müdafaa ediyor.

Meselenin dinî ve İslamî cihetlerinden kat'-ı nazarla: "**Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin.**" diyen **Tevfik Fikret Bey** gibi, hür ve müterakki fikirli adamlar, milliyet davalarını red ede-gelmişlerdir. Halbuki şimdi münevver geçinen bir takım kara cahiller, böyle adamlara vatansız diyorlar!

Yalnız müslüman kalarak, Türklükten istifa edenin, vatan sevgisi olmadığından imanı da şüpheli olacağını söyliyerek bilmediği bahislere karışan muteriz, "**Vatan sevgi-**

si imandandır." fıkrasına telmih etmek istemiş, lakin bu fıkra, çoklarının sandığı gibi hadîs değildir. Bununla beraber, Türklüğe gücenmek vatana muhabbetsizliği de istilzam etmez. Dirini ayaklar altına alan millete karşı nefret izhar etmenin imana zarar vermesi şöyle dursun, şer'î ahkâmı ilga ederek İsviçre kanununa tabi olan dinsiz hükümetin partisine; son mebus seçiminde görüldüğü ve dünyanın hiç bir memleket ve milletinde görülmediği ve görülmiyeceği vech ile on milyonu aşkın toplam nüfustan bir tane hariç kalmamak üzere müttefikan re'y vererek müzaheretini izhar eden bir millete buğz etmek belki iman ve İslam borcudur. Bu noktada mu'teriz, milliyeti İslâmiyete tercih eden dinsizlerin görüşüne meyl ediyor. Halbuki **Cenab-ı Hak Berae Sûresi**'nde şöyle buyurmuştur:

"Eğer sizin babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, haremleriniz, kavim ve kabileniz, üzerine titrediğiniz ticaretiniz, eviniz, barkınız, yani vatanınız, nazarınızda Allahtan ve Peygamber'den ve Allah ve Peygamber yolunda mücahededen daha sevgili ise İlahi mücazata hazır olunuz." (Tevbe/24)

Yine Mücadele Sûresinin sonundaki:

"Allaha ve ahiret gününe iman eden hiç bir milletin efradı Allah ve rasulu ile zıtlaşanlar hakkında babaları olsa da, evladları olsa da, kardeşleri olsa da, milletdaşları olsa da muhabbet besleyemez. Cenab-ı Hak imanı ancak böylelerden yakınlık ve münasebetini kesenlerin kalbinde tesbit etti." (Mücadele/22) buyuruluyor.

Bu ayet-i kerime, **Uhud Muharebesi**'nde babasını katl eden **Aşere-i Mübeşşere**'den **Ebu Ubeyde bin el-Cerrah** ve kardeşini katl eden **Ubeyd bin Ömer**, yahut **Bedir Günü**'nde dayısını öldüren **Ömer el-Hattab** ile oğlunu mübarezeye davet eden **Ebu Bekr-ı Sıddık Hazeratı** hakkında nazil olmuştur. İslamiyeti ayağının altına alan Türk milletine karşı benim istifa haraketim, ashab-ı kiramın **Kur'an-ı Kerim**'de medh ve takdir buyurulan hareketlerine nisbetle çok hafif kalır.

Türkiye halkının baskı altında bulunmaları ise, irtidat inkılâbına boyun bükmeleri ile kabule şayan bir mazeret olacağını sanmıyorum.

Evvelâ, bu zorba gücü, önüne durulmaz bir hale getirmek derecesinde başına çıkaran, milletin kendisidir. **Mustafa Kemal** millete bugünkü kadar kadir ve kahir bir ye's belâsı olmadan çok evvel, yani bundan altı-yedi sene (1920-1921) önce bunun, din ve devlet ve millet hakkında ne azîm bir afet olacağını en acı bir dille İstanbul gazetelerinde yazarak Türk milletini uyarmaya çalışan bu abd-i aciz olduğu için şimdi onların zorunlu mazeretlerini kabul etmemek benim hakkımdır.

İkinci olarak, baskı uygulayanlar ile baskıya maruz kalanların sayısı arasındaki fark o kadar mühimdir ki bu derece kalabalık bir koyun sürüsü bile olsa, o ölçüde azlık bir çoban teşkilâtının cebren itaatı altına alınamaz. Koyun sürüsünün korkudan anlamaması ve bunların korku ve ümidi idrak eden hayvan-ı natık türüne mensup olması cihetiyle mazereti te'yîde gelince; bu da beşerin, hürriyet ve hakimiyete saik olan akıl ve idrakini esaret ve mahkûmiyet sebebi saymak gibi makûs bir düşünce olur.

Binaenaleyh bugün Türk milletini ya ölü farz etmek veyahut **Mustafa Kemal** hükümeti ile kalben ve vicdanen beraber farz lazım gelir ki ben ise ne ölümü ve ne de o hükümetle iştirakı kabul ederim. **"Ümmetim, zalimin zulmünü yüzüne vurmaktan çekinir bir hale gelirse Allah Teala onları artık kendi hallerine terk ederek medet ve inayetini haklarında çabasız bırakır."** hadîs-i şerîfi de bu sözümü teyit eder.

İtirazcının sözüne bakılırsa, bundan sonra hiç bir **Türk**'ün bana ne bir selâm, ve ne bir dilim ekmek vermemesi iktiza edermiş. Hareket rehberi ayet ve hadisler olması icap eden Müslüman, dinine hayrı olmayan Türk'ün ne selâmını alır, ne ekmeğine minnet eder. **"Soframızı paylaşamıyorlar"** diyerek hep sofradan, paylaşmadan bahs eden öteki gazeteci gibi, bu itirazcının gözü de ekmek diliminde olduğu anlaşılıyor. **(Yarın, sayı: 5, 2 Eylül 1927, sh: 2-6)**

TÜRKİYE İNKILÂBI VE MISIR BASINI

Türkiye'de camilerin başka şekli konulması ve namaz erkânının değiştirilmesi, ibadet sırasında çalgı çalınması gibi yenilikler düşünülmekte olduğu Mısır gazeteleri hayret ve taaccubla mevzu-bahs ediyorlar. Bizim daha fazla hayretimizi çeken yön ise, 1 Temmuz (1928) tarihli "**es-Siyaset**" gazetesinin İstanbul özel muhabirine atfen bu mesele hakkında yayınladığı makaleyi; hilâfet aleyhinde, şer'î kanunlar aleyhinde "**Vakit**" gazetesinde ve sair yerlerde yazdığı makaleleriyle Türkiye inkılâbının yeni meddahları sırasında basınca önem kazanan **Ömer Rıza**'nın yazmış olmasıdır.

Münafıklık yarışmasında **Ubeydullah**'ı geride bırakacak gibi bir istidat gösteren bu herîf, vaktiyle "**Sebîlürreşad**" dinî mecmuasına yaza yazardı. Hatta Türkiye'de dinî basın susturulduğu zaman bu herîf de **İstiklâl Mahkemesi**'ne sevk olunmuş ve orada Mısır tabiiyetinden olduğunu söylemişti.

İstiklâl Mahkemesi'nden çıkalıdan beri dinsiz Türkiye inkılâbının en bayraklı dellâllarından oldu. İşte **Mısır**'daki "**es-Siyaset**" gazetesine yazdığı Arapça makalede bu bile Türkiye üniversitesinde müzakere konusu olan namaz inkılâbından hayretle bahs ediyor. Ve ardından üniversite rektörlüğünden Türkiye gazetelerine gönderilen bir tebliğde iddia edildiği üzere üniversitede böyle bir müzakere geçmemiş gibi konuşulmasını da başka türlü etkilere atf ederek aksine tekzîbin içeriğinin inanılacak bir şey olmadığını söylüyor. Demek ki bu adam Türkiye gazetelerine yazı yazarken başka, Mısır gazetelerine yazarken de başka fikre hizmet ederek iki türlü kalem kullanıyor. Gerçekte Arapça makalesinde "**Ömer Rıza**" imzasını koymamış, yalnız "**Ömer**"le yetinmişse de bu ikisi gerçekte bir adamdır. Ve ancak iki yüzlü mesleğine göre iki imza kullanmak istemiş-

tir. Maamafih muhabirliğini deruhte ettiği ve İstanbul'daki yazılarından farklı makaleler yazdığı "**es-Siyaset**" gazetesi de sağlam bir ayakkabı olmayıp **Mısır**"ın dinsiz gazetesi ise de her halde Türkiye basını gibi bir gün yapılan bir şeyi ertesi günü inkâr ederek örtbas etmek gibi maskaralıkları kabul edecek kadar aşağı bir seviyede değildir.

Türkiye'nin namaz inkılâbına dair 20 Haziran (1928) tarihli "**el-Mukaddam**" gazetesinde ise "**Zeyneb Ahmet Muhammed**" imzasıyla Mısırlı bir hanım tarafından gayet lâtif bir makale yazılmıştır. Bu makalenin bazı kısımlarını aşağıya, terceme edip koyuyoruz:

"Hicrî yılbaşı olan Muharrem aylarında her yıl Türk kardeşlerimizin sene başı teriklerini İslam aleminin ortasında patlayan ve kulaklarının zarını bozan bombalar içinde almaya alıştık. Bir sene başında insanları şapka giymeye icbar ederek muhalefet edenleri darağacına çekmek olayları ile karşılaştığımız gibi ertesi sene de müslüman ile gayr-ı müslim arasında karşılıklı kız alıp vermek usulünün gerekli görülüp propaganda edilmesi ve daha ertesi yıl şimdiy kadar Türklerin yazılarında kullanılan bu hüsnü hattı, güzel sanatlar arasında en fazla ileriye götürenler Türkler olduğundan korunması da en çok kendilerine düşen Arap harflerinin lâtin harfleri ile değiştirilmesi birer kanun halini aldıkça, inşaallah, bu sene Türkiye'nin yeni bir münasebetsiz hareketiyle karşılaşmayız, diyerek temenniye mecbur oluyoruz. Lâkin onlar başladıkları yolda ilerlemek ve yılbaşı hareketlerine ait adetlerini muhafaza etmek azminde olduklarını gösteriyorlar. Nasıl ki bu sene **Muharrem**'in ilk gününün doğuşu ile beraber gerek "**el-Mukaddam**" muhabirinin ve gerek "**Royter**" ajansının yılbaşı tebriği şeklinde yeni bir müjdelemesine mazhar olduk. Bu tebşire nazaran yeni Türkiye, camilerde sokak iskarpinleri ile yürümek, halk namaz kılarken camiin bir köşesinde namaz kılanları şevke getirmek üzere çalgı çalınmak gibi müslüman. laktın büsbütün çıkmaya sebeb düşünce ve tasarılara sahne olmaktadır.

Yeni Türkiye'yi böyle fikirlere sevk eden halet-i ruhiye nedendir bilemiyorum. **Arablardan ve Nebi-i Arabi Muhammed s.a.v.** vasıtasıyla kendilerine vasıl olan bütün dinî ahkâmdan nefretle, kendi aralarından çıkacak yeni bir **Türk Peygamberi**'ne tabi olmak üzere onun dinî yönlendirmelerine zemin ve zaman hazırlamak ve bu suretle millî bir arzu ve ihtiyacı tatmin etmek mi istiyorlar? Yoksa Anadolu muzafferiyetinden "**Ne oldum**" delisi mi oldular? O halde uyku uyuyanlar için de bir durum tayini yahut yalnız iki ayak üzerine yürümenin yasaklanması hakkında da yarın o memleketlerde bir kanun sadır olmayacağını kimse temin edemez.

Hepimiz biliyoruz ki Hind müslümanları camilerinin birinde namaz kılarken **Mecusi Hinduların** muzıkaları ile oradan geçmeleri iki taraf arasında büyük arbedeyi ve mukateleyi mucip olmuştur. Binaenaleyh **Hindistandaki Hilâfet Cemiyeti** ricatî günün birinde Türkiye'ye gidecek olsalar camilere sokulup potini ile girebileceklerini ve abdest almadan namaz kılabileceklerini şimdiden öğrenmiş olunca acaba ne diyecekler?

Acaba Türkiye camilerinde kabulü düşünülen musikî aletleri, askerî musıkası mıdır, yoksa ince saz takımı mıdır? Namazda bulunan cemaatı heyecana vermek için arada taksim de yapılacak mıdır? Sonra namaz cematainden birinin hoşuna gider de bir nağmeyi tekrar ettirmek isterse dileği yerine getirilecek mi? Yoksa camilere şimdiki Kur'an ayetleri yerine "**Tekrar isteği yasaktır!**" levhaları mı asılacaktır?

Yeni namaz değişikliği icabı ile, camilere cemaat çekebilecek güzel sesli müezzinler seçilecek, diyorlar. Lakin Türklerin, bizim bildiğimize göre sesleri, emir ve nehye yarar haşin seslerdir, tegannîye elverişli yumuşak sesler değildir. Bu sebeble komşu milletlerden yardım istemeye mahtuç olacaklardır. Binaenaleyh ben şimdiden onlara, Mısırlılar tarafından vekâlet ile **Abdülâtîf Binâ** ve **Salih Abdülhayy** gibi meşhur (şarkı) okuyucu isimleri takdim ede-

biliriz. Şurasını da temin ederim ki Türkiye halkı her gece bu müezzinlerin minarelerde ezanlarını dinlemekten sabaha kadar namaz kılmaya vakit bulamıyacaklar ve müezzinlerin dinleyicileri, arası çok geçmeden "**ezan azgınları**" lâkabını almış olacaklardır.

Türkiye camilerine cemaat çekmek meselesi üzerine bir şey daha hatırıma geldi: **Mısır**'ın Cafe Şantenlerinin alemce meşhuru iki bülbülü mesabesinde bulunan "**Ümmü Gülsûm**"a **Ayasofya Camii**'nde Cuma namazlarından evvel Kehf Suresini okutturmak tecrübesi yapılsa... Neticesi öyle tahmin ediyorum ki cami, cemaatin hücumlarından dolup taşacaktır. Bu suretle birinci, ikinci, üçüncü derecelere ayrılmış biletler ve duhuliyelerle cemaat kabul olunmak ve bu yüzden **(meselâ Şehremanetine/ Bu da bizden-Yarın)** büyücek bir istifade kapısı açılmak mümkün olacaktır. Sonra bir gün bakacaksınız ki çoğunlukla muganniye/şarkıcı dinlenen perdelerde olduğu gibi namaz kılanlar arasında da coşkunluk sebebiyle bir çarpışma vuku bulacak, polis araya girecek, Ayasofya Şeyhi mahkemeye sevk olunacak ve camiin iki ay müddetle kapatılmasına hüküm verilerek bu feci oyunun perdesi bu şekilde kapanmış olacaktır." **(Yarın, sayı: 25, 20/7/1928, sh: 3)**